AUTHOR:

GAIUS

TITLE:

GAII INSTITUTIONES AD CODICIS VERONENSIS ...

PLACE:

LIPSIAE

DATE:

1866

Master Negative #

93-81183-1

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Gaius.

Gaii Institvtiones. Ad codicis veronensis apographvm emendavit et adnotavit Edvardvs Böcking. 5. ed. Lipsiæ, inpensis Salomonis Hirzeli, CIↃIↃCCCLXVI.

1 p. l., xix, [1], 368, xix, [1] p. 18cm.

"Praefatio" (p. [i]-xix) contains bibliography.

"Tabvlae delineationem systematis Gaianarvm Ivstinianarvmqve Institvtionvm inter se et cvm Vlpiani Libro singvlari regvlarvm comparati exhibentes ...": p. i-x, at end, on folded leaves.

1. Roman law. I. Böcking, Eduard, 1802-1870, ed. II. Title: Institutiones.

31-25582

Library of Congress [2]

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 24ml REDUCTION RATIO: 11X

IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB

DATE FILMED: 3/16/92 INITIALS CR

FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

GAII

INSTITVTIONES.

AD

CODICIS VERONENSIS APOGRAPHVM

EMENDAVIT ET ADNOTAVIT

EDVARDVS BÖCKING.

QVINTA EDITIO.

LIPSIAE
INPENSIS SALOMONIS HIRZELI.
A. CIƆIƆCCCLXVI.

IVRIS STVDIOSAE IVVENTVTI S. P. D. EDITOR.

Vestra gratia, ornatissimi iuuenes, iterum [et iam quintum] hos Gaii Commentarios, aureos, quamuis diuersos ab iis septem libris quibus Aureorum nomen inscriptum fuit, edendos in me suscepi: Vos enim, qui Themidis sacra adire uultis, has Institutiones, ut rite illa faciatis, adhibere debetis, ne tamquam profanum uolgus arceamini; nam ea hodie
p. II. iuris studii condicio est, ut quem librum ante hos ui|ginti
ed. IV. quinque [nunc fere quinquaginta] annos nemo superstitem esse diuinabat, is iam uel apud eos quoque populos qui iure ciuili Romanorum non reguntur, apud Americanos et Anglos Scotosque, apud Danos Suecos ac Nortmannos in magno honore, apud nostros autem iuris consultos omnes, nisi si qui munere solum stercoris ex aede Themidis euerrendi funguntur, in supellectili pernecessaria habeatur. Itaque cum uix egentissimus eo carere possit, exemplum quod usui iuris discendi studiosorum iuuenum sufficeret paruoque pretio conparari posset, edendum curaui[1]. quo quid praestitum sit, facile intellegent penes quos de rebus criticis iudicium est: Gaianam scripturam, quem textum uocant, ad codicis Veronensis fidem diligentissime expressam exhiberi uolui; ita tamen, ut quae in eo codice legi non poterant, sed adhibitis siue aliorum doctorum uirorum siue meis coniecturis commode expleri posse uiderentur, ipse explerem. in quo negotio ita uersatus sum, ut ex formis litterarum signorumque quibus in exprimendo libro operae sunt usae, facile animaduerti posset et ubi codicis uerba litteraeue ante oculos lectorum uersarentur, et ubi dubios ductus editor interpretatus esset, aut ubi uerba locaue plane

---

[1) „Pateat tam ditioribus quam tenuioribus minimo pretio magna prudentia conparanda". *Iustinian. const.* Tanta circa § 13.]

euanida facta coniectando restituisset[2]: nihilo mi|nus multa III.
etiam nunc hiare uidetis, quorum alia quidem, certe quod ad argumentum attinet, haud obscura sunt, alia uero, eaque bene multa quae neque aliunde sciri possunt[3], propter desperatam codicis Veronensis condicionem plane nobis erepta uidentur. De quibus rebus ad inferiorem marginem

---

2) Litteris erectis s. antiquis, ut uocant, tam uulgaribus quam CAPITALIBVS expressa sunt quae codex Veronensis certa et indubitata praebet, *litteris autem Italicis siue uulgaribus siue CAPITALIBVS* quae sic ut dedimus in codice non leguntur, sed ex eius uestigiis coniectura docti homines adsecuti sunt; ubi ne ductus quidem eiusmodi adparent, sed litterae euanidae factae sunt, olim adpositis his signis ' ' ita '*litteris Italicis siue cursiuis*' [nunc *minoribus litteris cursiuis*] *expressa* exhibuimus [nisi ubi singulae tantum litterae syllabaeue per se satis certae supplendae erant, quas maioribus Italicis litteris expressimus]; uncinis his [ ] usi sumus ad circumsaepienda *ea quae librarius excidere passus est, nullo hiatu per uacuum a scriptura spatium indicato, eademque litteris Italicis exprimi iussimus;* contra uero litteris erectis siue antiquis expressa uncinis circumdedimus ut eicienda ea esse significaremus. Singulas litteras in scriptura nostra deficientes singulis asteriscis, *, ternas uero litteras singulis lineolis huius formae —, singulos uersus maioresue eorum partes aut plures omnino neque lectos neque restitutos longioribus lineis significauimus; uersus codicis Veronensis erectis lineolis, |, paginas duplicibus, ||, distinximus, numerosque ad inueniendos eos uersus paginasque nostri exemplaris margini interiori adscripsimus. Paginas codicis, quibus tertium scripturam monachorum perniciosa diligentia inposuit, quasque *bis rescriptas*, cum uellet *bis παλιμψήστους*, Goeschenus parum apte nominare solitus erat, litteris *b. r.* significabat, adpositis ad numeros litteris *t. s.* (ter scriptae) notauimus Minora numerorum signa quae ad marginem infra maiora posuimus, codicis Veronensis, uti nunc est, folia indicant. Paragraphorum signa (§§.) numerique quibus Goeschenus olim librum distinguere uoluit, iam ad marginem reiectos malui: inpediunt scripturam, neque satis apte omnes positi sunt, ut in dies magis adparet. utinam Göschenus hanc diuisionem omnino non admisisset, quam nunc, ut res est, neque satis emendare neque reicere licet.

3) V. c. quae de gentilibus, de legis actione per iudicis postulationem, non nulla quae de formulis ad legis actionem expressis et de diuersitate iudiciorum quod ad contractus earum personarum quae in manu mancipioue sunt pertinet, quae de

ea quae rerum a Gaio pertractatarum cognitionem adiuuare uidebantur adnotaui; breuiter tamen et succincte; nam omnia singulis locis referre et nomina doctorum uirorum et quibus quisque modis corruptos huius libri locos emendari uellet, longum, neque Vobis, adulescentes, opus est; si qui uero
IV. criticam in Gaio artem exercere uo|lent, [etiam nunc postquam ipse codicis Veronensis apographum omnibus adhuc paratis subsidiis usus ipse scripsi et ex lapidibus exprimendum curaui], carere non poterunt exemplo maiori quod C. Lachmannus, amicus meus, parat: nam hic uir κριτικώτατος, cui etiam Gaius noster quantum debeat uix dici potest, e docta supellectili a beato Goescheno relicta atque e ditissima, quam ubi ubi habitat, domi seruat, penu cum summa felicissimaque diligentia hos Commentarios elaborauit ac prope diem publicabit [publicauit a. 1842. cf. infra editt. enumerationem num. 13]. Ad singula Gaiana commata similes lucemue adferentes locos, quos parum apte parallelos uocamus, non solum eos in ima paginarum margine indicaui, quos maior Goescheniana editio respexit, sed alios etiam addidi multos, tum ut in scholis tempori chartaeque parcerent, tum ut domi ad cognoscendum ius ciuile Romanorum maiori opportunitate studiosi iuuenes fruerentur[4]. Et multo plenius quam priores editiones, in hac re hoc quod nunc offero, exemplum efficere studui, ut quasi tacitus commentarius haec locorum adnotatio dici posset. in qua re quantum Schraderi maior Institutionum editio, ubi cum Gaianis imperiales Institutiones conspirant, me adiuuerit, uix aperte dici opus erit: neque uero si quis diligentius hanc operam meam examinauerit, me alios locos multos tum addidisse, tum alios a Schradero citatos consulto me-

---

quibusdam interdictis deque aliis conpluribus materiis Gaius exposuerat.

4) Qui loci cum Gaianis omnino conueniunt, ita ut fere uerbo tenus conspirent, eos sine admonitione indicaui; eos autem, qui similes quidem essent, sed etiam a Gaianis recederent, praepositis litteris *Cf.* citaui, et per siglam *Vid.* ad alios libros lectores ablegaui, quotiens ad argumentum Gaianum explicandum eos facere significare uolui.

met omisisse, latebit. ceterum cum Seneca mihi quoque dicendum est: „Non, dum quaero aliquid, inuenio, sed saepe quod quaerenti non conparuit, aliud agenti praesto est“. [Hanc inferiorem adnotationem, ut libri molem minuerem, aut totam resecare aut certe coartare in animo fuerat, cum praesertim eam pro condo, qui scholasticorum librorum commentariolorumque scriptoribus indoctis fontium qui dicuntur locos promat, quibus opera sua, siue malis operas, exornent, in frequenti usu haberi animaduertissem. sed reputata utilitate, quam haec silua etiam uerae iuris doctrinae studiosis adferre soleat, eam dilataui etiam et auxi hac noua editione.] Ex diuerso eadem illa causa me
mouit, ut ex locis | imperialium Institutionum, Digestorum v.
et aliorum si qui sunt librorum, Gaianorum locorum in uniuersum consimilibus discrepantes scripturas non adnotarem, quamuis diligenter, ne anxie dicam, Goeschenus in eo quoque exemplo quod una cum hoc meo natum prodibit [i. e. anno 1842. a Lachmanno edito] ubique adnotauerit, qui contra aliorum locorum parallelorum copiosiorem recensum omisit. Tabulas de ratione internoque Gaianae scriptionis nexu ac structura („systema“ dicere solemus) collata Iustinianarum Institutionum [et nunc (a. 1855.) etiam Ulpiani libri singularis Regularum] conpositione a me adornatas utilem huius exempli accessionem esse mihi persuasum est speroque fore ut aliis quoque persuadeatur.

Atque haec quidem ad explicandam instituti mei rationem dicta sunto. Reliquum est ut, postquam pauca de Gaio deque aetate horum Commentariorum rettulero, quae adhuc eorum prodierunt exempla enumerem ac scripta ad eosdem illustrandos euulgata indicem.

GAÏVS[5] patriam gentemque habuit, de quibus non ma|-

5) Gaii nomen trisyllabum est; cf.e.gr.Catull.el.10.ỷ.30. Martial.epigr.9.94. 11.37. Stat.Silv.4.9.ỷ.22.: corrupta demum Latinitate eo nomine tamquam disyllabo utebantur, ut Auson.epigr.75.; perperam itaque per *j* scribitur, cum per *i* siue *ī* in medio scribi debeat. Neque *C*, sed *G* prima nominis littera est, ut lapides, notarum laterculi bonique codices scripti idemque ipse Quintiliani locus (Inst. or. 1. 7. § 28.), quocum aliorum ueterum grammaticorum testimonia

vi. gis constat quam de summi iuris consulti nominibus quaenam eius fuerint gentilicium ac familiare; nam quod unum cognouimus *Gaii* nomen, nihil nisi praenomen esse, quidquid uel Perizonius Cannegieterusue contra dicant, recta ratio euincit. uerum, ut fere amant, ubi testimonia desunt, ex se ipsis coniecturas facere docti homines, ita et ad illas quaestiones soluendas ad ea quae credi possunt aut non possunt, multi sese abripi passi sunt[6]. [Veri uestigia nuper persecutus esse uidetur Mommsenus, cum in commentariolo ‘*Gaius ein Provincialjurist*’[6a] Asiam et ipsum fortasse prouinciae Asiae oppidum Troadem patriam Gai fuisse, in qua docuerit librosque conposuerit, argumentis indiciisque certe maximam partem probabilibus, quamuis certam probationem haud efficientibus, docere studuit. quae singula repetere

conueniunt, perspicue ostendunt; nam ille ita habet „*Quid? quae scribuntur aliter quam enuntiantur? nam et* Gaius C *littera notatur, quae inuersa* [Ͻ] *mulierem declarat..*“ scilicet nota siue sigla nominis *Gaius* est *C*; nam Quintilianum opinatum fuisse *Gaiae* nomen sic scribendum esse *Ͻaia* uix quisquam cui sanum sinciput ornant oculi, crediderit. Ceterum si recte *Caius* scriberetur, neque a gaudio (*γαίω, gaudeo*) nomen deducere ueteres uoluissent, neque *Γάϊος*, ut scribunt, sed *Κάϊος* [ut Byzantini fecerunt] Graeci scripsissent; atque monstrosae scripturae *Cajus* etiam uocatiuus *Gaï* repugnat. Cf. C. L. Schneider „*Elementarlehre der Lat. Sprache* 1. 1.p.232.sqq.

6) Ante Gaianarum Institutionum editionem scripsit G. A. H. Dittmar de nomine, aetate ac scriptis Gaii ICti Romani. Spec.I. Lips.1820.4°. Cf. etiam L. Pernicis de Gaio ὑπόμνημα [ex Sauinii de Gaio aestate a. 1821. habitis praelectionibus conpositum] in „Ersch u. Gruber Allg. Encyclop. vol.IV.part.II.p.85...88. v. *Caius*“ [unde maxime sumptum est quod B(aehrus) dedit in *Real-Encyclopaedie der class. Alterthumswiss. Stuttg.* 1844. III. p. 577.sq.]. Io. Bertrandi et Guil. Grotii uitae Gaii et Hier. Aleandri de Gaio commentatio repetitae sunt cum aliis quae ad eandem rem faciunt scriptis apud Schulting. in Iurisprud. uet. ante Gaii epitomen Visigotthicam. Nomina *Caius Cassius* fortasse Nostrum gessisse probare denuo studuit G. F. Puchta, Civilist. Abhandl. Lips. et Berol. 1823. 8°. p.167...72. Alii de *Gnaeo* aut de *Titio Gaio*, alii de *Gaio Basso* olim fabulati sunt. Nunc cf. etiam Asher ‘Gaius Noster’ in *Ztschr. f. Rechtsgesch.* tom. V. 1865.

[6a) In ‘*Jahrb. des gem. deutsch. Rechts*’ *Lpz.*1859.8°.III.p.1...15.]

aut nonnihil iis addere huius praefationis consilium uetat, quo pariter prohibeor, quo minus nunc quae Huschkius in praefatione ad Gaium ab ipso editum contra Mommsenum disputauit, exactius perquiram, praesertim cum ipse Huschkius hanc suam esse sententiam scripserit, „ut si quis Gaium natione Graecum et fortasse ex colonia aliqua in partibus orientis oriundum fuisse opinetur, quae olim A. Augustini et Fr. Connani fuit sententia, id equidem neque negare neque affirmare ausim".]

Certiora de aetate ac scriptis iuris consulti habemus: Hadriano imperante (a. p. Chr. n. 117...138.) se natum esse uel certe iam uixisse ipse Gaius significat L. 7. pr. D. de rebus dubiis, ubi *„nostra quidem"* ait *„aetate mulier ad diuum Hadrianum perducta est cum quinque liberis quos uno fetu enixa est"*[7]. Hadrianum quotiens Gaius in Institutionibus memorat, semper *diuum* adpellat, exceptis duobis locis (I. § 47. II. 57.), ubi senatus consulti *ex auctoritate Hadriani* facti mentio fit [omisso *diui* uocabulo, sed, ut iam persuasum habeo, librarii neglegentia omisso]; sed iam Comm. I. § 7. de *rescripto diui Hadriani* habet. Sub Pio, diuis fratribus et Marco Institutiones | Gaius scripsisse uidetur: nam VII.
ubi *constitutionem sacratissimi imperatoris Antonini* (Comm. I. § 53.) et *epistulam optimi imperatoris Antonini quam scripsit pontificibus* (Comm. I. § 102.) laudat, Hadriani successorem, Antoninum Pium, qui a. p. Chr. n. 161. uitam tranquillam cum tranquilliori conmutauit, uiuum significat, idemque imperator Antoninus *nuper* rescripto suo modum eius quod feminae per bonorum possessionem consequerentur, definisse enarratur Comm. II. § 126.; sed eiusdem commentarii § 195. de iure, quo *hodie ex diui Pii Antonini constitutione* uterentur, habet[8]. Cum undeuiginti annis post Pii mortem

7) Cf. [Iulian.L.36.D.de solutionib.46.3., cui ipsi „hoc et in Aegypto affirmatum est".] Paul.L.3.D.si pars hered. petatur 5.4. Phlegon.Trallian.(Hadriani imp.liberti) de mirabilib.ed.C.F.Franz.p.105. Capitolin.in Pio c.9 cum Casauboni adnot.

8) De eodem *diuo Antonino* Nostrum aliis quoque locis (ut ex Fideicommissorum libro I. deprompta L. 90. D. de condic. et demonstr., ex eiusdem operis libro II. desumptis L. 96. D. de legatis III. et L.63.§5.D. ad SC.Trebellian., ac L.56.D. de legatis II., qui locus

Philosophus ad deos redisset (a. p. Chr. n. 180.), Gaii commentarii iam editi fuerunt: nam quod *diuus Marcus constituit* de effectu pro herede gestionis teste Vlpiano (Fragm. XXII. § 34.), de eo apud Gaium (II. §§ 177. sq.) altum silentium est; neque ad aliam ullam ex M. Antonini Philosophi constitutionibus in Institutionibus Gaius respexit, nisi forte, quod uix crediderim, id eo loco factum est, qui p. 53. Veronensis codicis scriptus fuit, sed iam legi nequit. prae|-
VIII. terea de Institutionum ante M. Aurelii Antonini obitum facta editione certissimum argumentum hoc habemus, quod Comm. III. §§ 23. sqq. ea refert quae post senatus consulta Tertullianum et Orphitianum (a. p. Chr. n. 158? et 178. facta) plane falsa uideri necesse erat[9]. [Cum haec a. 1841. scriberem, nondum uideram in ipsis Institutionibus (cod.Ver. p. 132. sq.) de SC. Tertulliano relatum fuisse, de quo nunc cf. ad 3. 33. adnot.] At uero ad utrumque senatus consultum postea idem Gaius libros singulares conposuit, si inscriptionibus LL. 8. 9. D. ad SC. Tertullianum et Orphitianum, ut in Digestis Florentinis leguntur, fides habenda est, neque ii etiam loci, ut antecedentes, ex Pauli ad ea senatus consulta libris desumpti sunt, quem Paulum etiam index Florentinus eius modi scriptorum auctorem fuisse recenset, dum idem de Gaianis commentariis ad illa senatus consulta conpositis nihil habet. [Sed cum Basilica quoque (XLV. 1, 33.34.) illos locos Gaio adscribant et L. 9. memorata 'sacratissimi prin-

ex Gaii commentariis ad L. Iuliam et Papiam descriptus est) locutum esse adparet, quamuis non desint qui hos locos de Antonino Caracalla intellegendos esse opinentur. [ut nuper etiam I. I. Bachofen in egregiis disputationibus *„Ausgewählte Lehren des röm. Civilrechts"*. Bonn. 1848. 8°. p. 271. sqq.] Cf. F. C. Conradi Parerg. Helmst. 1740. 8°. Lib. II. n. V. „De uera Gaii aetate" et G. Hugo *„Cajus, ein Zeitgenosse Caracallas"* in *Civilist. Magaz.* vol. II. num. XVI." Iam uero idem uenerabilis doctor eam opinionem reiecit *„Lehrb. der Gesch. des R. R."* ed. 11. Berol. 1832. 8°. p. 878. Qui Gaium ante Octauianum aut qui sub Theodosio et Arcadio aut denique sub Iustiniano uixisse olim opinati sunt, eos nunc refellere putidae diligentiae uidetur.

9) Cf. Capitolin. in Marco c. 11. „Leges etiam addidit de...bonis maternis et item de filiorum successionibus pro parte materna".

cipis nostri oratio' eadem esse uideatur cum 'imperatorum Antonini et Commodi oratione in senatu recitata', quam Ulp. 26. 7. memorat, Paulus itaque illam L. 9. scripsisse nequeat, cum Marcum Aurelium 'principem nostrum' non habuerit, fidem illis inscriptionibus non denegandam esse censet etiam Mommsenus.] Ex iis iuris consultis qui secundo et tertio quartoque post Christum saeculis floruerunt, nemo Nostrum memorauit; nam Noster neque is est qui a Pomponio *Gaius noster* laudatur[10]. eadem uero forma, a Theophilo | non retenta, Iustinianus imp. (prooem. Inst. § 6. et § 5. IX. I. de public. iudiciis et Const. *Omnem rei p.* § 1.) in laudando

10) Tam qui a Iauoleno (L.54.pr.D.de condic.et demonstr.35.1. et L.78.D.de solutionib.46.3.) et Iuliano (L.59.D.sol.matr.24.3.) nominatur Gaius, quam qui a Pomponio, ipsius C. Cassii discipulo, (L. 39.D.de stipul seruor.45.3.) laudatur *Gaius noster*, non Noster, sed C. Cassius Longinus est, Sabini successor, a quo Sabinianorum schola Cassianorum nomen accepit. (cf.Puchta l.c.) Noster eundem Gaium *Cassium* nominare interque suos praeceptores, i. e. suae scholae auctores, celebrare solet. Vetus est iste hos aliosque Gaios confundentium error, [ut meum nunc demum corrigo, a Pomponio laudatum Gaium fuisse nostrum, quod iam Puchta (*Institt.*1841.I.p.444.) recte negauerat, cui accesserunt etiam Rudorff. Rechtsg. I. p. 173., Momms. l.c. p.1., Huschk. in praef. ad Gai. et Asher l. c. Quod in priori praefatione a Pomponio laudatum Gaium Nostrum esse opinatus sum, me mouerat quod etiam Iustinianus eadem appellatione hunc commendat et Pomponii cum Gaio fere aetatis aequalitas: nam] Gaius saepe Saluium Iulianum memorat; Pomponius autem post Antoninum Pium diem supremum obiit (ut ex L.14. D. de pollicitationib. coll.c.LL.9.15.eod. colligitur), et Saluius Iulianus, qui totiens ob edicti perpetui sub Hadriano factam conpositionem et a ueteribus et a recentioribus celebratus est, nouissimo loco a Pomponio in L. 2.i.f.D. de O.I.1.2. recensetur. Ceterum id quoque adnotasse iuuabit, Gaium olim ab aliis (e.gr.a C.O.a Boeckelen, de diu.familiis ueterum ICtor. c.5.) Proculeianorum scholae adscriptum esse, maxime propter male intellectam L. 57. D. de manu missis testamento; cum alii (ut G.Mascou. de Sectis Sabinianor. et Proculianor. cap. 8.§1. Bach, Hist.iurispr.Rom.ed.6 [uel 7.] Lib. 3. cap. 2. sect.5.§14.) Herciscundis suis Gaium adnumerandum esse ex uerbis *sententia media recte existimantium* L. 7. § 7. D. de adq. rer. dom. et non nullis aliis locis, ubi Gaius modo Proculi, modo Sabini Cassiique sententias amplectitur, luce clarius ostendi opinarentur.

Nostro usus est, quam opportunam de Gaii patria atque aetate opinationum causam multi non contempserunt[11]. [Quae ineunte quarto p. Chr. saeculo Lactantius (de falsa relig. p. 6. ed. Bip.) de Institutionibus ciuilis iuris scripsit[11a], etiamsi parum recte ad Gaianas siue solas siue inter ceteras referrentur, nihil aut de Gaio aut de ipsius Institutionum commentariis nos docent quod non aliunde exactius cognosci possit. Sequenti saeculo Collationis quam dicimus συγγραφεὺς non nulla ex his Institutionibus capita transcripsit, postquam a. 426. celebratissima L. 3. Th. C. de responsis prudentium 1. 4. 'Gaii uniuersa scripta' firmauerat, ab eo inde tempore et grammatici scholiastaeque[11b] et tam legum Romanarum barbarorum[11c] quam Iustinianae legislationis libri[11d] Gaium eiusque libros in frequenti usu habent.]

11) Si e. gr. ex eo quod Gaius in imperialibus Institutionibus bis *noster* adpellatus est, Ant. Vacca (prooem.Dig.§1.) suspicatus est Gaium uel Christianum fuisse uel Christianis qui tunc erant, iudicium suum adiunxisse, dubitare possis utrum stolidiorem an festiuiorem Vaccam (non Bouem) dicere debeas. Aeque magnus ICtus atque poeta Vacca fuit.

[11a) „Et si quidam prudentes et arbitri aequitatis Institutiones ciuilis iuris compositas ediderunt, quibus ciuium dissidentium lites contentionesque sopirent, quanto melius nos et rectius diuinas Institutiones litteris persequemur, in quibus non de stillicidiis aut aquis arcendis aut de manu conserenda..loquemur..?" Non ad Gaium, cum haec scriberet, respexit Lactantius, sed ad Cic. de orat. 38.]

[11b) Neque apud Diomedem, si Gaium significaret quod 'Cauium' scriptum est (ed.Keil.p.379.ỳ.24.), neque apud Seruium (cf. ad 3.§141.cit.), facta Gai nostri commemoratio antiquior habenda est quam supra memorata Theodosii Valentinianique L. 3. Th. C. quod etiam de Pseudoasconio (cf.ad 4.§15.cit.), qui non nominato auctore his Institutionibus usus est, recte Momms. l. c. p. 2. monuit. De Prisciano et Boethio et Isidoro, quos omnes ad Gaianos locos ab illis transcriptos adnotauimus, plura uerba facere opus non est.]

[11c) Gaii epitomen Visigotthicae legis Romanae partem facere satis notum est, sed et L. Rom. Burgundionum saepius Gaio utitur, bis uel laudato auctoris nomine. cf. ad 3.§225. 4.§192.]

[11d) Imperiales Institutiones ex ipsis Gaianis enatas et in

Alia quae de Nostri aetate ac nominibus circumferuntur ut parum certa, immo magnam partem ne probabilia quidem, praetereunda esse uidentur. Scripta Gaii in Florentino indice haec enumerantur:

Ad edictum prouinciale *βιβλια λ–β* [32.] (340.[12])
Ad leges [*Iuliam et Papiam Poppaeam*] *βιβλια δεκαπεντε*[13]. (28.)
Ad edictum urbicum [*s. praetoris urbani*] *μονα τα ευρε-* x.
θεντα βιβλια δεκα[13a]. (47.)
Aureon [*Aureorum s. Rerum quotidianarum*] *βιβλια επτα*[14]. (26.)
Δωδεκαδελτου [*s. ad L. XII tabularum*] *βιβλια εξ*. (20.)
Instituton [*Institutionum*] *βιβλια τεσσαρα*. (14.)
De berborum obligationibus *βιβλια γ*. (12.)
De manumissionibus *βιβλια τρια*. (5.)
Fidei commisson [*Fidei commissorum*] *βιβλια δυο*. (12.)
De casibus *βιβλιον εν*. (7.)
Regularion [*Regularum*] *βιβλιον εν*. (1.)
Dotalicion [*Dotaliciorum s. de Re uxoria*] *βιβλιον εν*. (o.)
Υποθηκαριας [*Ad formulam hypothecariam*] *βιβλιον εν*. (6.)

Digesta multos harum locos receptos esse (cf. sq. not.) nemo qui haec legit nescit; sed ex solis Digestis misero scriptori Ioannis Laurentio Lydo Gaium, et perperam quidem, cognitum fuisse, Momms. p. 2. praeeunte aperte monere operae pretium esse uidetur.]

12) Numeri ita ( ) inclusi quot loci ex singulis enumeratis Gaii scriptis in Digesta Iustiniani transumpti sint, indicant. Quinam autem hi Digestorum loci sint, facile apud Abr. Wieling, Iurispr. restit. p. 7...20. uidere est. Apud C. F. Hommel. Palingenes. scripta Gaii quae in Digesta transierunt, cum epitoma Institutionum Visigotthica uol. I. pagg. 55...126. continentur. Nomina operum ex ipso Florentino indice transcripsi, sed adieci Latina nomina uncis [ ] inclusa.

13) Procul dubio ad hos XV libros remittit Comm. III. § 54.

[13a) Ad hos commentarios puto referre 3. 33. Mommsenus (*Jahrb.* III. p. 14.) hos quoque putat esse libros XV ad leges I. et P.P. ut nos not. 13]

14) Cf. Göschen. in *Zeitschr. f. gesch. R. W.* Berol. 1815. 8°. uol. I. p. 54...77. v. Buchholtz et Hugo in *Civilist. Magaz. v. Hugo.* uol. VI. Berol. 1837. 8°. p. 228...64.

Praeterea in Digestis loci exstant quibus inscriptum est

Ad edictum aedilium curulium libri duo. (11.)
Ad legem Gliciam [?] liber singularis. (1.)
Regularum libri tres. (2.)
De tacitis fidei commissis liber singularis. (1.)
Ad SC. Tertullianum liber singularis. (1.) } [? cf. supra p.
Ad SC. Orphitianum liber singularis. (1.) } VII. sq. dicta.]

Ad Libros quos ex Q. Mucio fecit, ipse Gaius Inst. I. § 188. lectores ablegat eosdemque Pomponius L. 39. D. de stipulatione seruorum significat.

XI. Denique huc pertinent etiam Iustiniani imp. uerba | (Const. *Omnem reip.* § 1.) „In his autem sex libris Gaii nostri Institu-„tiones et libri singulares quattuor, primus de illa uetere re „uxoria, secundus de tutelis, et tertius nec non quartus de te-„stamentis et de legatis connumerabantur".

Exempla Gaianarum Institutionum commentariorum edita sunt haec:

1) Gaii Institutionum Commentarii IV. e codice rescripto biblioth. capitular. Veronensis auspiciis reg. scient. acad. Boruss. nunc primum editi [*a Io. Frid. Lud. Goeschen.*] Acc. Fragmentum ueteris ICti de iure fisci ex aliis eiusd. biblioth. membranis transcriptum. Cum tabulis aereis. Berol. Reimer. 1820. 8°.

2) Iuris ciuilis ecloga qua ... continentur: Gaii Inst. comm. IV. Ulpiani Regul. *et c.* Ad usum praelectionum. Paris. Fanjat. 1822. 12°. p. 19...217. ed. II. Paris. Gobelet. 1832. 12°.[15]

3) Gaii Inst. Comm. IV. Lips. Hartmann. 1825. 8°.[16]

4) Gaii Inst. Comm. IV. E cod. rescr. bibl. Veron. a Frid. Bluhmio iterum collato secundum edid. Io. Frid. Lud. Goeschen. Acc. Fragm. uet. ICti de iure fisci *et c.* Cum tabulis aeri incisis. Berol. Reimer. 1824. 8°.[17]

5) Goeschenianum exemplar alterum repetiit I. B. E. Boulet. Cf. infra de uersionibus dicta.

---

15) Nobis omnino nullius utilitatis. — Dubito an exemplum in ephemeridibus Romanis *Giornale arcadico* tom. 14. p. 14. (Rom. 1822. 8°.) promissum non prodierit.

16) Operarum *ἀναλφαβήτων* rude opus.

17) Huius exempli quam diu studiis nostris suus stabit honor, nunquam pretium diminuetur.

6) Gaii Institutionum commentarii IV. ad fidem secundae editionis Berolinensis editi. Praemissa est com|mentatio de uita XII. et scriptis Gaii. (Cura Romualdi Hube.) Varsouiae, Typis scholarum Piiarum. 1827. 8°.

7) Gaii et Iustiniani Institutiones iuris Rom. Recognouerunt, annotationem adiecerunt coniunctasque ediderunt Clem. Aug. Car. Klenze et Eduard. Böcking. Berol. Reimer. 1829. 4°.[18]

8) Gaii Inst. comm. quattuor. Cura Aug. Guil. Heffter. Bonn. Marcus. 1830. 16°. — Idem exemplum partem olim fecit Corporis iuris anteiustiniani consilio Ed. Böckingii, A. Bethmann-Hollwegii et E. Puggaei *et c.* ibid. ap. eund. bibliop. in forma quaternaria editi; sed iam seorsum diuenditis his quoque Heffterianis exemplaribus Goescheniana nouissima editio principium illius *συντάγματος* factum est. Cf. infra n. 11.

9) Gaii Inst. comm. quattuor. Ad exempl. a I. F. L. Goeschenio Berol. a. 1824. editum recogniti atque emendati [*ab Ed. Böcking.*] Bonn. Marcus. 1837. 12°. [= ed.m.1.]

10) Institutes de l'empereur Justinien *et c.* Recueil publié par M. Blondeau. Paris. 1838. 1839. II. 8°. Tom. II. p. 103...226.[19]

11) Gaii Inst. Comm. IV. Ex recens. et cum commentariis I. F. L. Goeschenii. Opus Goeschenii morte interruptum absoluit Car. Lachmannus. Bonn. Marcus. 1841. 8°. — Idem exemplum iam in Corp. iur. anteiust. receptum est. Cf. supra n. 8.

12) Gaii Inst. Comm. quattuor. post Göschenii, Huschkii Lachmannique curas recognouit Ed. Böcking. Cum ap|pend. XIII. delineationem systematis utriusque Institutionum operis exhibente. A. 1841. Bonn. ap. Ad. Marcum. 12°. [= ed.m.2.]

13) Gaii Inst. Commentarii quattuor, ex membranis deleticiis Veronensis bibliothecae capitularis eruit Io. Frid. Goeschen. Acc. ueteris ICti de iure fisci fragmentum ex aliis eiusd. bibl. membranis transcriptum. Carolus Lachmannus ad schedas Goeschenii, Hollwegii, Bluhmii recognouit. Goescheniana editio tertia. Cum tabulis aeri incisis. Berol. Reimer. 1842. 8°.

[14) Iuris ciuilis promptuarium ad us. praelectionum recensuit [?] Ed. Laboulaye. Leipsiae [*sic*] ap. Michelsen. 1845. 16°. Tomo alteri qui p. 1...186. Gaium continet, inscribitur: Flores iuris anteiustianei [*sic*], ad fidem Germanicarum optimae notae editionum recognouit Ed. Laboulaye. Paris, Durand. 1839.[19*]]

18) Debebamus non Iustinianarum, sed Gaianarum Institutionum ordinem sequi; sed illum secuti sumus.

19) Parum scite haec priorum exemplarium repetitio facta est.

[15) Gaii Institutionum commentarii quattuor. Tertium recognouit Eduardus Böcking. Anno cIↄIↄcccl. Bonnae ap. Ad. Marcum. 12° [= ed.m.3.]

[16) Gaii Institutionum commentarii quattuor. emendauit Eduardus Böcking. Quarta editio prioribus adcuratior. Lipsiae inp. Sal. Hirzelii. 1855. 12°. [= ed.m.4.]

[17) Institutionum et Regularum iuris Romani syntagma exhibens Gai et Iustiniani Institutionum synopsin Ulpiani librum singularem Regularum Pauli Sententiarum delectum Tabulas systema Institutionum iur. Rom. illustrantes praemissis duodecim tabularum fragmentis. edid. et breui annot. instr. Rudolphus Gneist u. i. Dr. Lips. in aed. Teubneri 1858. 8°. [= Gn.]

[18) Gaii Institutionum iuris ciuilis commentarii quattuor. recensuit E. Huschke. Lips. in aed. Teubneri. 1861. 8°. min. (Partem facit hic Huschkianus Gaius syntagmatis 'Iurisprudentiae anteiustinianae quae supersunt. comp. recens. adnot. Ph. Eduardus Huschke. Lips. 1861.' unde sigla HIA, i. e. Huschkii iurispr. anteiust., librum significamus, qui in uirtutibus sed etiam in uitiis, quod bona pace boni uiri dixerim, excellere uidetur.)]

[19) Gai Institutiones. Apographum codicis Veronensis...publicauit Eduardus Böcking. 1866. 8°. (Sigla *C.* significatur.)]

Seorsum „Gaii ICti Institt. Comm. quartum de actionibus recensuit, restituere conatus est, adnot. perpetuam librumque obseruationum adiecit Aug. Guil. Heffter.“ Berol. Reimer. 1827. 4°.

Ex Gaio Vlpianoque ac reliquiis operis de iure fisci conpositum indicem, quem exhibet Chr. Frid. Eluersii Promptuarium Gaianum (Goetting. 1824. 8°.), ut totis ipsis ueterum scriptorum locis repetitis inpeditiorem copiosioremque neque ad ullum usum satis commodum, nimium delitescere animaduerti.

XIV. Versiones Gaianarum Institutionum hae sunt:

1) Die Institutionen-Commentare des Gaius. Aus dem Lat.

19*) Dixi olim de hoc exemplo nitido quidem, ceterum autem inutili, in praef. ad Vlpiani quae uocant Fragmenta, tertium a me a. 1845. edita, p. XI.

übers. u. mit Anmerkk. begl. v. Christian Ulr. Hans Frh. v. Brockdorff. Erster Band[20]. Schleswig. 1824. 8°.

2) Institutes de Gajus traduites en franç. par I. C. E. Boulet. Avec des notes. Paris. 1826. sqq. 4 fascicc. 8°.[21]

3) Inst. de G. trad. et annotées par E. Domenget. Par. 1843. [*Non uidi.*]

4) Die Gaianischen Institutionen-Commentarien übersetzt von Dr. F. W. Konr. Beckhaus. Bonn. 1857. 12°. [Insubidae res, inertes, pueriles.]

5) Gaio quattro commentari delle Istituzioni ... volgarizzamento rischiarati e ... rimendati di Francesco Lisi Avvocato ai Tribunali di Bologna. Vol. I. il primo commentario. Bologna 1859. 8°. [De hoc exemplo repetendum est quod not. 20 diximus.]

6) Instytucye Gaja przepolszcyl, uwagami opatrzyl i pierwotwór dodal Dr. Teodor Dydyński. Zeszyt I. Warszawa. 1865. 8°. (Primi commentarii textus cum Polonica uersione e regione adpositaque et locorum conferendorum et recentiorum commentatorum.)

Ad explicandas inlustrandasque Gaii Institutiones, si uirorum summorum Sauinii, Hugonis, Heisii, Hauboldi, Koppii de codice Veronensi litteras commentariaque, quae suo loco Goescheniana praefatio recenset, itemque libros disciplinae iuris ciuilis Rom. tradendae destinatos, quae Compendia aut Manualia adpellant[22], nec non eas dissertationes librosque qui de rebus post Gaium repertum ex eo potissimum exponendis agunt (Dissertationes inaugurales et Monographias, si recentioris artis uocabula barbara admit-

20) Primum commentarium continet. Bonum factum quod plura eiusmodi uolumina non prodierunt.

21) Textus quem uocant, e regione uersioni oppositus repetitus est ex altera Goescheniana editione. Versio et adnotatio certe in Germania nostra inutiles sunt.

22) Alb. Schweppius libro suo „Röm. Rechtsgesch. Goetting. 1822. 8°. ed. II. ib. 1826. 8°." in ipsa inscriptione uerba „*Mit erster vollständiger Rücksicht auf Gajus*" praescribere non dubitauit; sed ualde dubitatum est an recte meritoque non praescripserit. [Egregie Rudorffi *Röm. Rechtsgesch. Berl.* 1857. 1859. et doctrina pariter ac diligentia praestantes Antiquitates Romanae Beckeri et Marquardti Lips. 1843. sqq. ad Gaiana studia promouenda faciunt.]

timus)[23] hoc loco praetermittimus, haec fere scripta quae iam magnam partem aboleuerunt, pertinent:

XV. 1) O. G. Haubold, Oratio. quantum fructum ceperit iurispr. Rom. et uniuersa antiquitatis cognitio e recens inuentis Gaii Inst. genuinis. Lips. 1820. et in Hauboldi Opuscc. tom. I. p. 665...84.

2) H. R. Brinkmann, Notae subitaneae ad Gaii Inst. Comm. Slesuic. 1821. 8°.

3) Ed. Gans, *Scholien zum Gajus.* Berol. 1821. 8°.

4) Wicher van Swinderen, Collatio Inst. Iust. c. Inst. Gai... inde ab init. usq. ad loc. de tutelis. in Annal. acad. Groning. 1821. 4°.

5) Ever. Dupont, Disquisitiones in commentarium IV. L. B. 1822. 8°. et in Annal. Groning. citt. Cf. *Thémis ou biblioth. du juriscons.* tom. IV. Paris. 1822. 8°. p. 451...69.

6) C. A. Dom. Unterholzner, Coniecturae de supplendis lacunis quae in Gaii Inst. commentario IV. occurrunt. Vratisl. 1823. 8°. siue Programma C. F. W. A. Vatero scriptum. ibid. eod. 4°. Repetiit E. Dupont in *Thémis et c.* tom. VI. Paris. 1824. 8°. p. 86...100.

7) Ed. Schrader, *Was gewinnt die Röm. Rechtsgeschichte durch Gajus Institutionen? Aus den Heidelberg. Jahrb. der Lit. besonders abgedr.* Hdlbg. 1823. 8°. Cl. Hugo | in *Gött. gel. Anz.* XVI.
1824. p. 241. sqq. siue in *Beytr. zur civilist. Bücherkenntn.* tom. II.

23) Huc pertinent praeter conplures utilissimas commentationes quae in ephemeredibus *Zeitschr. f. gesch. R. W.* aliisque publicatae sunt, e. gr. A. Bethmann-Hollweg, De causae probatione. Berol. 1820. 8°., G. F. Hartmann, De titulo pro herede. Cell. 1823. 8°., G. Elben, De usucap. pro herede. Tubing. 1823. 8°., A. W. Schroeter, De sponsorib., fidepromissorib. et fideiuss. Ien. 1823. 8°., mea comm. de mancipii causis. Berol. 1826. 8°. (quae ut inedita iaceret, uehementer optarim), [H. A. Zachariae, De fiducia. Goth. 1830. 4°. et q. s. r.] Ex Belgicis dissertationibus hae recensendae esse uidentur: B. Wichers, diss. ad loc. Gaii de tutelis. Groning. 1822. 8°., Ian. Maria van Maanen, De muliere in manu et in tutela sec. Gaii Inst. Lugd. Bat. 1823. 4°., G. I. H. Stas, De contractu fiduciae. Leod. 1824. 8°., Wicher van Swinderen, De legatis. Groning. 1824. 8°., G. G. H. van Imhoff, De furtis ad XII tabb. et Inst. Gaii et Iust. ibid. 1824. 8°., Franc. Leon. van Hasselt, Spec. de legis actionib. ib. 1824. 8°. [Vid. etiam F. C. Olsen, de legis actionibus. partes II. Havn. 1825. 1827. 8°., M. Bichon van Ysselmonde, Specimen historicum siue comment. ad Gaji comm. IV. locum de legis actionibus. Traiecti. 1840.]

p. 574...78. — Vid. etiam eiusdem auctoris et Vnterholzneri scripta critica in *Krit. Zeitschr. f. R. W.* vol. I. Tubing. 1826. 8°. p. 138...45. vol. III. ib. 1827. p. 313...19. vol. IV. ib. 1828. p. 197...236. vol. VI. ib. 1829. p. 29...40.

8) Armin. Guil. de Vslar, De iure ciuili ex genuinis Gaii comm. hauriendo.[21] Gotting. 1823. 4°.

9) Henr. Ed. Dirksen, *Beyträge zur Kritik einzelner Stellen in des Gaius Institt.*, in *Versuche zur Kritik* et c. Lips. 1823. 8°. p. 104...136.

10) Io. Potter van Loon, Collatio Inst. Iust. c. Gaji Inst. Groning. 1823. 8°.

11) R. I. I. E. Daly, de contractibus sec. ord. Institt. coll. c Gaji comm. L. B. 1823. 8°.

11*) E. Bvrnovf, De re iudicata et de rei iudiciariae ap. Romm. disciplina. Paris. 1824. 8°.

12) *Gaius und seine Bearbeiter*, in *Jen. Allg. Lit. Ztg.* 1825. 4°. N. 147...51. p. 210...43.

13) A. W. von Schröter, *Uebersicht der seit* 1813. *besonders durch codd. rescripti neuentdeckten Stücke et c.* in *Hermes oder Kritische Jahrb. der Liter.* vol. XXV. Lips. 1826. 8°. p. 289...312.

14) Corn. Iac. van Assen, Adnotatio ad Inst. Gaii comm. Lib. I. [*ad comm. I.*] L. B. 1826. 8°. ed. II. ib. 1833. 8°. ed. III. 1850. 8°. Cf. „*Den Tex en van Hall, Bydragen tot Regtsgeleerdh.*“ part. I. Amst. 1826. 8°. p. 468...81.

14*) I. V. Westrik, Adnotatio ad locum Gaii Institt. de sponsorib. fidepromiss. et fideiussor. et ad tit. Fragm. Vatt. de excusationibus. L. B. 1826. 8°.

15) Phil. Ed. Hvschke, *Zur Kritik und Interpretation von Gaius Institutionen*, in *Studien des R. R.* vol. I. [*adhuc unic.*] Vratisl. 1830. 8°. p. 168...336.[25] XVII.

16) Ed. Pvggé, Obseruationes duae de iure ciuili. Bonn. 1831. 4°. (Pagg. 5...8. de loco Gaii II. § 61. disputatur, sed parum recte is explicatur.)

[16*) Caii Institutionum libri duo ex lege Rom. Visigotth. cura

24) Quam parum auctor ex Gaio hauserit uix dici potest.

25) Praeter Goeschenum uix alius quisquam de Gaio tantum meritus est quantum profundissimis doctissimisque Studiis [quibus nunc praeter alia etiam Symbolae (*Beiträge zur Kritik ... des Gaius*) accesserunt] Huschkius.

E. Böcking. (Genuini loci verbaque a Visigotthica forma distinguuntur.) Bonn. 1841. 4°. Partem quoque facit Corporis iur. anteist.

[16**) Rich. de Mavbevge, De ratione qua Visigothi Gaii Institt. in epitomen redegerint, Diss. Lips. 1842. 4°.

[16†) G. F. Pvchta, Verisimilium cap. VI. Lips. 1839. 4°. (repetit. in eiusd. *Kleine civil. Schriften* ed. *Rudorff. Leipz.* 1851. 8°. p. 381...391.)

17) G. E. Heimbach in ephemeridibus *Leipziger Repertorium der Literatur.* a. 1843. vol. III. p. 49...57.

18) A. von Bvchholtz in *Kritische Jahrbücher f. d. Rechtswiss.* Lips. 1845. 8°. I. p. 481...501.

19) Ed. Hvschke, *Kritische Bemerkungen zum vierten Buch der Institutionen des Gaius.* in annalibus litter. *Zeitschr. für gesch. Rechtswissensch.* vol. XIII. Berol. 1846. 8°. num. V. p. 248...338.

20) C. W. Pöschmann, *Studien zu Gaius. Leipz.* 1854. sqq. 8°.

21) Ed. Hvschke, *Beiträge zur Kritik und zum Verständniss der Inst. des Gaius. Lpz.* 1855. 8°. [Hunc librum significant litterae *Hschk.*, reliquos Huschkianos litterae *Huschk.*]

Mayeri comm. ad IIII. § 48. et Rudorffi disp. crit. ad I. §§ 95. sq. de maiore ac minore Latio (Berol. 1860. 4°.) suo utramque loco laudauimus. [Kelleri et Hollwegii egregios libros de processu ciuili Rom. memorare h. l. sufficit.]

Ad Gaium diligenter respiciunt etiam non nullae recentiores Iustinianarum Institutionum editiones, e. gr. Iust. Inst. c. nouiss. repertis Gaii Inst. coll. Paris. 1822. 8°. denuo ed. P. de
XVIII. Ryckere. Gand. 1827. 8°. Item Kriegelianum Institt. | Iust. exemplum sub singulis rubricis ad Gaium nos remittit; sed inter omnes eminet Ed. Schrader, Corp. iur. ciu. *et c.* Tom. I. Inst. libri IV. Berol. 1832. 4°., cuius minus quoque exemplar stereotypum (Berol. 1836. 12°.) utilissima locorum parallelorum adnotatione exornatum est.

Et haec quidem non nescire iuuentutis quae maxime mihi cordi est, putaui non nihil interesse. accipite igitur hunc Gaium beniuole et diligenter ac sollerter eo utiminor mihique fauete.

Scribebam Bonnae Idibus Martiis a CIↃIↃCCCXXXXI. [iterum Idib. Octobr. a. CIↃIↃCCCXXXXIIII. et tertium kal. Oct. a. CIↃIↃCCCLV.]

PRAEFATIO HVIVS QVINTAE EDITIONIS.

Non nulla quae ad hoc exemplum pertinent, superiori praefationi inserui. in eo emendando plurimum me adiuuit ille ceterum inprobus labor, qui in scribendo codicis Veronensis apographo una cum hoc libro prodeunte mihi consumendus fuit: quinquiens enim totas has Institutiones ex quinque diuersarum schedarum fasciculis diuersis litterarum formis scripsi: sed multis etiam locis emendatius et plenius hoc exemplum factum est quam priora mea, e. gr. I. 2. 14. 20. 27. 29. 30. 43. 45. 66. 71. 85. 106. 114. 122. 127. 129. 131. 132. 158. 179. 182. II. 7. 19. 22. 27. 28. 57. 64. 67. 82. 83. 112. 135ª. 149. 150. 155. 160. 179. 194. 196. 201. 202. 204. 219. 227. 232. 238. 269. 283. 286. III. 14. 51. 54. 56. 84. 109. 116. 117. 119. 132. 151. 172. 174. 175. 219. 220. IIII. 2. 6. 14. 15. 21. 23. 26. 31. 34. 37. 41. 43. 44. 46. 48. 51. 53. 63. 72. 82. 112. 114. 117. 121. 123. 144. 153. 166. 172. 182. 183. quarum quidem emendationum pars non mihi sed aliis debetur, ut de singulis in adnotatione dictum est. ego mihi maximopere placui ubi ea me excogitasse aut ab aliis recepisse sensi quae, si non inuida sors prohiberet, Lachmanno placere opinatus sum. Iterum dedicatoriam tertii mei exempli epistulam ante hos sedecim annos scriptam post hanc praefationem repetiturus addo ibi me conqueri noluisse de

Bluhmii in adhibendis acidis materiis, ut euanescentes litterae elicerentur, licentia, qua effectum est ut codicis Veronensis loci ab illo temptati nunc aut obfuscati aut exesi essent; ut neque nunc Huschkii laudem commemoratione nihil ipsi codici nocentis in supplendis reformandisue his commentariis libidinis detrectare in animo est. Iam posteris commendo hunc Gaium ante hos quinquaginta annos denuo luci redditum; in eorum cura haereat perpetuo, cuius denuo edendi spem, non desiderium equidem nunc depono. Valete.

Scripsi Bonnae ad Rhenum kal. Ian. a. CIϽCCCLXVI.

BLVHMIO BONNENSI LACHMANNO BEROLINENSI HVSCHKIO VRATISLAVIENSI

Vestris nominibus hunc librum ideo inscriptum aliquis suspicari possit, ut in eius editorem ex Vestra claritate non nihil lucis resplendeat. Vosmet autem ipsi, clarissimi carissimique uiri, probe nostis huiusce modi adrogantiam a me alienam esse. uerum alii non sine suo iure quod Vestram modestiam quo minus ipsi fateamini, prohibere scio, si quam laudem hoc Gai exemplum meretur, eam tum beato Goescheno, tum Vobis prae ceteris, non mihi deberi profiteantur; idem quod ex animi mei sententia ipse profiteor. Quantum Tuae, mi Bluhmi, ut pretiosissimum Gai opus in genuinam formam instauraretur, diligentiae studioque debeatur, non solum, dum Veronae saepius commoror, cum delectatione admiratus sum, sed innumeris etiam locis quotquot criticam his Commentariis adhibuerunt curam, uno omnes ore testificantur. Egregia uero, celeberrime Huschki, indefessaque Tua sollertia, quae cum Tua et iuris scientia et totius Latinarum litterarum orbis cognitione certare uideatur, quotiens ipsum Gaium ut iuris arcana formulasque agendi nobis panderet, quasi reuiuiscere fecit! Te longe felicissimum ex multis qui in ueteris iuris consulti formosis olim, sed temporis monachorumque iniuria ualde deformatis detruncatisque membris reficiendis artem suam exercuerunt, *θεραπευτὴν* celebraremus, nisi benignior quam Tibi inuidiosior sors dedisset, ut ingenium suum, erga Goeschenii manes pietate motus, Lachmannus meus, cui *Πανακίῳ* quasi prouidentia quaedam non a ridendo, sed a medendo curandoque nomen inposuit, in his quoque Institutionibus redintegrandis adhiberet. Itaque intellegitis, uiri amicissimi, mihimet nihil fere relictum fuisse, nisi ut quae Vobis debentur, colligerem exque collectis ad artem suo quidque loco exhiberem. Quod quidem si ita me fecisse constiterit, ut Vestris personis non indignum iudicetur, sane bonum utilemque esse hunc Vobis redditum librum non solum spero, sed confido etiam persuasumque habeo.

Valete meque, quod semper fecistis, amate.

Dabam Bonnae a.d. xv. ante kal. Nouembr. a. cIↃIↃcccxxxxviii.

[COMMENTARIVS PRIMVS.]

Cod.Ver. pag. 1. fol.50a.

I. DE IVRE GENTIVM ET CIVILI. [1]*Omnes populi qui legibus* §1.
et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utuntur: | *nam quod quis*que populus ipse sibi ius constituit, id ipsiu*s* | proprium [2]est uocaturque ius ciuile, quasi ius pro|prium ip*sius ciuitatis; quod uero naturalis* ratio inter omnes | homines constituit, id aput omnes populos per|aeque custoditur uocaturque ius gentium, | quasi quo iure omnes gentes utunt*ur*. [3]populus ita|que Romanus partim suo proprio, partim con|muni omnium hominum iure utit*ur*. quae sin|gula qualia sint, suis locis proponemus. |

[4]Constat autem iu*s Romanum* ex legibus, plebi scitis, se|- §2.

(1) Suppleuimus ex L.9.D.cit. (2) *ciuitatis* add Dig. et Inst. (3) *et* add.Inst. (In Dig. tota quae sequitur clausula non legitur.) (4) *Constat autem ius nostrum* Inst. *Constant at iura* C. *Constant autem iura* edd. sedGaium scripsisse quod nunc dedimus, ex superiore loco adparet. feci *constat at ius r. iura* h.l. non ferenda sunt. In C. saepe *n* falso inserta est (e.gr.p.2.v.23.) et *ↄstant* pro *constat* est etiam p.16.v.15., *interueniant* pro *interueniat* p.51.v.12.,et p.203.v.3. uel *dumtaxant* librarius fecit. tum et p.14.v.2. *nostra* per *N* cum suprascripta *a* scribitur; *iusr* autem perpetuo fere codicis mori con-

§ 1. §1.I.de iure naturali 1.2. L.9.D.de iustitia et iure 1.1. (*Gai.lib.1.Institutionum.*) Vid.infra§§89.156.189. 2.65.sq.69...79. 3.92.132.sq.154.194. Dosith. de manu missionib.§1.(p.41.sq.ed.Böcking.) Ulp.§4.ante tit.1. §§2.11.I.tit.cit. §11.I.de rer.diu.2.1. (Gai.L.1.pr.D. de A.R.D.41.1.) Ulp.L.1.§.4.LL.4.6.D. tit. cit.1.1. Cic. de inu.2.22, 67. Tusc. 1.13, 30. et 15, 35. de Off. 3. 17, 69. Top. 2,9. c. Boeth. (ed. Baiter.p.288.) de LL.1.5,17. Cornific.ad Herenn.2.13,19. Isidor. Orig.5.3,1.i.f. cap.4.§1.et capp.5.6. item Demosth.or.1.in Aristocrat.c.12. Or.1.in Aristogiton.c.5.sq. Isocrat. adu.Callimach.c.14.

§ 2. Cf.§3.I.de iure nat.1.2. Pap.L.7.pr.D.tit.cit.1.1. Isidor.Or.5. 9,2. Vid.Dosith.l.c.§2.(p.43.sq.ed.Böcking). Cic.Top.5,28. pro Quint.6,28.(ius, consuetudo, edicta praetorum). infra §26. 3 32 4.110.

natus consultis, constitutionibus princi|pum, edictis eorum qui 14
§3. ius edicendi habent, res|ponsis prudentium. | Lex est quod 16
populus iubet atque constituit. plebi s|citum est quod plebs 18
iubet atque constituit. plebs autem | a populo eo distat, quod
populi appellatione uni|uersi ciues significantur, connumera- 20
tis | et*iam* patriciis; plebis autem appellatione sine patri|ciis 22
ceteri ciues significantur; unde olim pa|tricii dicebant plebi
scitis se non teneri, quia | sine auctoritate eorum facta es-
sent; [1]set postea || lex Hortensia lata est, qua cautum est 2.
ut plebi scita uniuer|sum populum tenerent: itaque eo modo 50 b.
§4. legibus exae|quata sunt. Senatus consultum est quod senatus
iubet atque | constituit, idque legis uicem optinet, quam|uis 4
§5. fu*er*it quaesitum. | Constitutio principis est quod imperator 6
decreto | uel edicto uel epistula constituit. nec umquam du-

---

uenit. HIA. iura(*propria*)dedit, quod uitiosum uidetur pariter atque quod adnotauit, his *propriis iuribus* opponi §8. *omne ius quo utimur.*

(1) Ubi in cod. *s* siue *s'* siue *set* legitur, *t* utor, non *sed* scribo.

Valer.Prob.ed.Momms.§3. „Litterae singulares in iure ciuili de legibus et plebi scitis." § 3. Cf.§4.I.tit.cit.1.2.cumTheoph. ad h.l. et §5. Vid.Isidor.Or.5.10.11. Fest.uocc.*Populi, Scita plebei, Scitum populi* (ed.Müll.p.233.293.330.) Gell.10.20.15.27. Plin.H.N.16.10. sect.15. Gai.L.238.pr.D.deV.S.50.16. Pomp.L.2.§8.D.deO.I.1.2. item Cic.de LL.1.5.sq.§§.17...19. Pap.L.1. Marcian.L.2.D.de LL.1.3. item Ulp.§§1...3.ante tit.1. Val.Prob.§3.n.18.S.C. = senatus consultum n. 19.P.S. = plebi scitum. §.4. §5.I.tit.cit.1.2.c.Theoph. Vid. citt.3.32.4.110. Val.Prob.l.c. item n.20.Q.D.E.R.F.P.D.E.R.V.I.C. n. 21.Q.F.E.n.22.I.S.F. Pomp.L.2.§9.D.de O.I.1.2. Ulp.L.9.D.deLL.1.3. Isidor.Or.5.12. Cod.de senatus consultis 1.16. Asconius in Cornelian.argum. et Cic.ap.eund. (p.57.67.ed.Bait.) de LL.2.6. pro dom.16. §41. Quintilian.Inst.or.5.2,5. Notae Papianae ed.Momms.p.328. n.14.sqq. (aliter in Meerman.Thes.1.p.106.) Dio Cass.36.39.ed.Bekk. § 5. Cf.§6.I.tit.cit.1.2.c.Theoph. Vid.Pomp.L.2.§11.D.de O.I.1.2. Ulp.L.1.pr.§1.D.de constitutionib.princip.1.4. Iul.L.11.D.de LL.1.3. Isidor.Or.5.13. Th.et Val.L.3. Val.et Marc.L.9. Leo et Zeno L.11. Iustinian.L.12.C.de LL.1.14. Idem const.*Deo auctore* §7. *siue* L.1.§7.C. de uet.iure enucl.1.17. Alex.L.3.C.de testam. 6.23.(a.233.) Philo de legat.ad Gai.p.996B.ed.Ff 1691.fol. (*ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν εἶναι τὴν αὐτοκράτορα κ.τ.λ.* Quintil.l.c. Vide quoq.Ulp.L.2.pr.D.ad SC.Vell. 16.1. L.1.pr.D.de test.milit.29.1. Fgm.Vat.§§158.195.212. (Momms.

8 bitatum | est, quin id legis uicem optineat, cum ipse impe-
10 rator | per legem imperium accipiat. | [1]Ius autem edicendi §6.
habent magistratus populi Romani; set am|plissimum ius
12 est in edictis duorum praetorum, ur|bani et peregrini, quo-
rum in prouinci*i*s iuris dictionem | praesides earum habent;
14 item in [2]edictis aedilium | curulium, quorum iuris dictionem
in prouinci*i*s populi Romani | quaestores habent; nam in
16 prouincias Caesaris omnino quae|stores non mittuntur, et
18 ob id hoc edictum in his pro|uinci*i*s non proponitur. | Re- §7.
sponsa prudentium sunt sententiae et opiniones eorum |
quibus permissum est iura condere. quorum omnium si |
20 in unum sententiae concurrant, id quod ita sentiunt, | le-
22 gis uicem optinet; si uero dissentiunt, iudi|ci licet quam
uelit sententiam [3]sequi: idque rescripto diui Ha|driani [4]sig-
nificat*ur*.

---

(1) Quasi h. l. minus recte eadem dicenda essent quae § 2. scripta sunt, HIA inseruit „(*Edicta sunt praecepta eorum, qui ius edicendi habent.*)" Isidor. Or. 5. c. 13. non pertinet ad praetorum edicta: „*Constitutio uel edictum, quod rex uel imperator constituit uel edicit.*" et male *praecepta* esse edicta in generali horum definitione quis dixerit. (2) *aedictis* suprascripta *o* super *is* C. *edicto* Gö.1. (3) *sedq́* C. (4) *significant* C. An *rescripta...significant?* Hefft. Cf. ad p. 1. v. 13. et de *t* in fine monendum est, eam litteram saepissime in C. esse pro *tur*, siue librarius *τ* pro *τ'* scripserit (ut etiam saepe passiua uerba ex actiuis fecit) siue *τὸ'* cognosci non potuerit. Scribo t*ur*

Stadtr.v.Salpensa p.390.sqq.) Iustinian.L.26.C.de donatt.5.16 (utpote imperialibus contractibus legis uicem optinentibus). Alio sensu legi opponitur quod legis uicem optinet, ut infra §83. § 6. Cf.§7.I. tit.cit.1.2.cum Theoph. Vid.infra 4.11. Pomp.L.2.§10.D.de O.I.1.2. Pap.L.7.§1. Marcian.L.8.D.de iust.et iure 1.1. Ulp.L.un.§2.D.de off.quaestoris 1.13. Iustinian.Nou.24.praef. Nou.26.c.1.§1. item Plaut.Capt.4.2,43. Poenul. prolog. ỷỷ. 10. sqq.cum Dig. de aedilicio edicto 21.1.et Cic.multis locis, e.gr.de inu.2.22,67. ad Att.6.1.§§12.4. in Verr 2,1.42.44.sqq. Ascon.in Cornelian.argum.(ed.Baiter.p.56.ỷỷ. 15...18.) Dio Cass.36.23.(ad a. 687.) 53.28.57.16. Vid. etiam Corn. Nep.in Cat.2. Gell.N.A.13.15.15.11. Dio Cass.55.6.post med. Cic.in Verr.2,2.41,100. Tac.Ann.12.60. § 7. Cf.§8.I.tit.cit.1.2.c.Theoph.

§8. II. De ivris divisione. | [1]Omne [1]autem ius quo utimur,
uel ad personas pertinet, uel || ad res, uel ad actiones. [2]set 3.
prius uideamus de personis. | 27 b.
§9. [3]III. De condicione hominvm. [4]Et quidem summa di-
uisio de iure personarum haec | est, quod omnes homines
§10. aut liberi sunt aut serui. Rur|sus liberorum hominum ali*i* 4
§11. ingenui sunt, ali*i* liber|tini. Ingenui sunt qui liberi nati sunt;
§12. libertini[5], qui ex | iusta seruitute manu missi sunt. Rursus 6
libertinorum[6] [*tria sunt genera: nam aut ciues Romani, aut
Latini, aut dediticiorum*] | numero sunt. de quibus singulis
dispiciamus; ac prius | *de* dediticii*s*. 8

(1) *autem* om. Dig. (2) Hic desinit cit. L. 1. D. 1. 5. *et* (al. ac) *prius* Inst. (3) Rubrica minoribus litteris, ut 4 sequentes rubricae, sed haec in interiore margine C. scripta est. (4) *Summa itaque d.* Dig. Inst. (5) *sunt* add. Gö. 2. per errorem. (6) ad Epit. l. c. restituit Gö.

Vid.Isidor.Or.5.14. Pomp.L.2.§§5.47.D.de O.I.1.2. Iustinian.ad §5. citt.L.1.C.1.7.et L.12.C.1.14. Ulp.L.17.pr.D.de iure patron.37.14. L. 4.§14.D.de d.m.et met.exc.44.4. Cic.Top.17,65.sq. de LL.1.5,17. pro Mur.13. pro Caec.23,65. Senec.epist.94,27. (..*ICtorum ualent responsa, etiam si ratio non redditur.*) Gell.N.A.13.10.et 13. Iuuenal.sat.1.1.℣.128. etiam Manil.Astron.4.℣℣.209...14.546.

§ 8. L.1.D.de statu hom.1.5.(*Gai.lib.1.Institt.*) §12.I.tit.cit.1.2. Vid. Herm.L.2.D.tit.cit.1.5.et cf.cum sq.§9.infra 2.1.*et* 4.1. item Donat. ad Terent.Adelph.2.3.℣.1. (*omne quod geritur, aut in rebus est, aut in personis, aut in attributis eorum.*) [Vide de systemate Gaiano tabulas huic exemplo additas.]

§ 9. L.3.D.tit.cit.1.5.(*Gai.lib.1.Institt.*) Pr.I.de iure personar.1.3. Cf.Gai.epit.1.pr. [Haec diuisio exponitur sqq.§§10...47.] Vid.Ulp.L.4. i.f.D.de iust.et iure 1.1. *summa diu.*]Vid.3.88. § 10. Cf.§5.i.f.I.tit. cit.1.3. Dosith.de m.miss.§4.(p.45.ed.Böcking). Gai.epit.l.c. Marcian. L.5.pr.D.tit.cit.1.5. Vid.Constantin.L.3.Th.C.ad SC.Claudian. 4.11. § 11. Cf.Gai.epit.1.1.pr. *ingenui*] Cf.cit.L.5.§2.D. 1.5. Pr.I.de ingenuis 1.4. Vid.Isidor.Or.9.4,46. Paul.S.R.4.9,8. Gord.L.11.pr.C.de operis libertor.6.3. *libertini*] Gai.L.6.D.tit.cit.1.5. (*Gai.lib.1.Institt.*) Cf.pr.I.de libertinis 1.5. Vid.Isidor.l.c.§47. Sueton.Claud.24. Ulp.1.§§5.sq.et L.4.i.f.D.de iust.et iure 1.1. § 12. Cf. Gai.epit.l.c. Ulp.1.5. Vid.§3.I.de libertin.1.5. Dosith.de m.miss. §§.4.sqq.(ed.m.p.46.sqq.) Isidor.Or.9.4,49...52. §4.I.de success.

IIII. De dedi*ticiis* vel lege aelia sentia. Lege ita- §13.
que Aelia Sentia ca|uet*ur*, ut qui serui a dominis poenae
10 nomine uincti s*i*nt, | quibusue stigmata inscripta s*i*nt, deue
quibus ob noxam | quaestio tormentis habita si*t et* in ea noxa
12 fuisse conui|c*t*i s*i*nt, [1]quiue [2]ut ferro aut cum bestiis depu-
gnarent tra|diti sint, inue ludum custodiamue [3]con*i*ecti fue-
14 rint, | et postea uel ab eo*de*m domino uel ab alio manu missi,
16 eiusdem | condicionis liberi fi*a*nt, cuius condicionis sunt |
peregrini dediticii. V. De pere*grinis* ded*iticiis*. Vo- §14.
cantur autem [4][*peregrini dediticii*] | hi qui quondam aduer-
18 sus populum Romanum armis su|sceptis pugnauerunt, de-
inde [5]*autem* uicti se dediderunt. Huius | ergo turpitudi- §15.
20 nis seruos quo cumque modo et cuius cumque | aetatis manu
missos, etsi pleno iure dominorum fu|erint, numquam aut
22 ciues Romanos aut Latinos fieri dicemus, sed omni | modo
dediticiorum numero [6]constitui intelle|gemus. Si uero in §16.
nulla tali turpitudine sit seruu*s*, | manu missum modo ciuem
4. Romanum, modo Latinum fieri dice||mus. nam in cuius §17.
27a.

(1) *q́q̄* C. quique *edd.* praeter Gö.1. et hia. (2) ā (= *aut*) C. (3) *conlecti* C. cf. infra 4.§15.ad u.*collectio*. (4) Sic expleuit Gö.3. monente La. (5) *pugnauer* $\overline{dd.}$ *et uicti s se dedider* C. unde cum La. feceram *pugnauerunt, deinde, ut uicti sunt, se* hia : *et deinde uicti se* Nos nunc *et* pro *at* (autem) sumpsimus, *s* autem delendam esse ipse librarius puncto superinposito significauit. (6) *ɔstituti* C.

libert. 3. 7. Iustinian. L. un. C.de dediticia libertate tollenda 7.5. L.un.C.de Latina libertate tollenda 7.6.

§ 13. Cf.Ulp.1.11. Gai.epit.1.1.§3. Vid.infra §§26.sq.3.74. Ulp. (*lib.1.ad L.Ael.S.*) L.216.D.de V.S.50.16. Paul.S.R.4.12.§§5.sq.cf. §§3.4.ibid. Theophil.1.5.§3. item Sueton.Oct.40. Plin.paneg.33. Saluian.adu.auarit.3.7. Isidor.Or.9.4,49. Vid etiam Seu.et Ant.qui non poss.ad libertat.peruenire 7.12. et infra 3.189. itemDiod.Sic.35.5. et 8.ed.Bekk.p.139.141. §. 14. Vid. infra §§25.sqq. Isidor.cit.§49. Theophil.l.c. Caes.B.G.1.27.2.32. Liu.1.38.4.30.7.27.31.26.16.24.33. sq.32.14.36.26.36.impr.28.34. Sueton.Oct.21.Tib.9. Dio Cass.71.11.
§ 15. Vid.Isidor.cit.§50. Theophil.l.c infra §§17.26.sq.68.2.41.
§ 16. Vid.Dosith.l.c.§5.et §13. Theophil.l.c. Saluian.ad §13.cit.

[1]persona tria haec concurrunt, ut ma|ior sit annorum triginta, et ex iure Quiritium do|mini, et iusta ac legitima manumissione liberetur, | id est uindicta aut censu aut testamento, is ciuis Romanus fit; sin | uero aliquid eorum deerit, Latinus erit. |

§18. *VI.* DE MANVMISSIONE VEL CAVSAE PROBATIONE. Quod autem de aetate serui requiritur, lege Aelia Sentia in|troductum est. nam ea lex minores XXX annorum seruos non | aliter uoluit manumissos ciues Romanos fieri, quam si uindi|cta, aput consilium iusta causa manumissionis adprobata, libe|rati fuerint.

§19. Iusta autem causa manu missionis est ueluti si quis fi|lium filiamue aut fratrem sororemue naturalem, aut | alumnum, [2]aut p*aed*agogum, aut ser*u*um procuratoris ha|bendi gratia, aut ancillam matrimoni*i* causa, aput consilium | manumittat.

(1) *pson* C. *persona* Gö. La. *personam*, ut accusatiuus uerbo *concurrere* coniungitur ap.Ulp.11.28. Iul.L.17.D.quando dies leg.36.2. §2.I.de adopt.1.11. Iustinian.L.10.pr.C.eod.8.48. Ablatiuum autem bis exhibet Ulp.L.10.D.de A.E.et V.19.1.

(2) Verba *aut paedadogum* (*pelagogum* C.) delenda esse ex §39. intellegi iudicat La. cuius dubitationem tolli censuit Heimbachius si §39. *illae causae* mutetur in *aliae causae*. Recte nunc HIA *paedagogum* huius §19. *liberorum manumissoris* (ut Maec.L.35.D.de fid.lib. 40.5.), *paedagogum* § 39. ipsius manumissoris paedagogum significari adnotauit.

§. 17. Vid.Ulp.1.12.16.6.10. Gai.epit.1.1.§§.1.2. §.3.i.f.I.de libertin.1.5. Theophil.ibid.§4. Diocl.et Max.L.11.C.deA.E.et V.4.49. Philo ad §.5.cit.p.1014. Dio Cass.55.13. Cic.Top.2,10.c.Boeth.ad h.l.et ad4.16.v.*festuc.*citt.ll. Auson. griph. ℣. 65. (triplex libertas). Dion.Hal.4.24. Senec. N. Q. 3. praef. 16.

§. 18. Vid.Ulp.1.12.sqq. Dosith.§13. Theophil.tit.cit.§4. infra 2.276. Ulp.L.un.§2.D.de off.cons.1.10. Iul.L.4.§2. Ulp.L.16.pr.D.de m.miss.uind.40.2. Paul.L.27.D.de m.miss.test.40.4. Ant.L.1.Constantius L.4.C.de uindicta libertate 7.1. Ulp.L.2.pr.D.de D.de off.eius cui mand.1.21. Dio Cass.55.13.i.f. infra §§29.sqq.et imprimis Aes Salpens.c.28. de seruis apud IIuir*os* manu mittendis. *consilium*]Vid. ad §20.citt.ll. *iusta c. mm.*] Donat. ad Ter.5.9,4.(adscribi enim causas manu missionis in iure formula est). §. 19. Cf.infra §39.et ibi citt.ll.

§20. [1]VII. DE *CONSILIO RECVPERATORVM.* Consilium autem adhibetur in urbe Roma | quidem quinque senatorum et quinque *e*quitum Romanorum pube|rum; in prouinci*i*s autem uiginti recuperatorum ciuium | Romanorum. idque fit ultimo die conuentus; set | Romae certis diebus aput consilium manu mittun|tur. maiores uero triginta annorum serui semper manu | mitti solent, adeo ut uel in transitu manu mittantur, | uel uti cum praetor aut pro consule in balneum uel in [2]t*h*eatrum | eat.

§21. Praeterea minor triginta annorum seruus [3]manu missus po|test ciuis Romanus fieri, si ab eo domino qui soluendo | non erat, testamento eum liberum et heredem

5. 75a. t.s. relictu*m* [4]**— || [5]———— ℣℣.1.2. ———— | ———— ocu-

(1) DE RECV*PERATORIBVS.* edd. Cf.adn.ad C. (2) *teatr'* C. (3) n̄m̄ C. manu missione *edd.* nunc cum HIA mutauimus. (4) *relinctus usi*** C. Reliqua ita expleri possunt,'*scri|ptus heres alius non summoueat*' LA. De HIA vid. sq. not. (5) De paginae 5. argumento ex §§. 17. 22. coniectura capi potest. Per*ti*net eo Epit. 1. 1. §2.: *Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione manu mittuntur.* Gö. Quae Bl. eruit legibilia verba, dedimus; sed non satis accurate longitudo uacuorum a legibilibus litteris spatiorum ab eo indicata est (cf.C.): unde maius periculum fecit HIA haec a se refícta in textum recipiendo: ser*uus* si|*militer cum libertate heres scrip*tus testamen*to non* praecedat, e*t n*emo *alius* | *ex eo testamento heres sit. idque eadem lege Aelia Sentia cautum est.* | *idem fauore liberta-*

§ 20. Cf.Ulp.1.13a. Vid.§2.I.de libertin.1.5. c.Theophil.ad h.§ et §4. item 1.6.§4. infra Gai.1.38. Ulp.L.un.pr.D.de off.consul.1.10. Alex. L.4.C.de testam.mil.6.21. cit.L.4.C.7.1. Vid.etiam Ulp.L.16.D.de m.miss.uind.40.2. Ant.L.1.C.de uindicta lib.7.1. *Consilium*] Vid. §§16.38.41. Probi nott.§.3.n.23. D.C.S.de consilii sententia. Idem est in Magnon.nott.D.n.34.et in Papianis D.n.27. L.repet.a.u.631.c. 46.„Iudices in consilium quomodo eant.(Inscr.Lat.ed.Momms.I.p.61.) Inscr.Tarracon.a.193.p.Chr.(Momms.*Stadtr.*p.488.)c.c.c.=cum consilio collocutus. cf.Act.Apost.25,1. Momms.Inscr.Lat.I.n.57.59.60.577. Varr.deL.L.6.87.(quique in consilium uocati sunt). Cic.proBalb.8.(de consilii sententia). Verr.2.3.c.7.§.18.5.c.21.§.54. Corn.Nep.inPhoc.3. §.2. Sall.Iug.66. Val.Max.8.2,2. Plin.H.N.36.5,4.§11.(de cons.sent.*in re ad artem spect.*) Senec.controu.praef.(de singulis uerbis in consilium eunt). Plin.ep.1.20.5.1,5.6.(de, ex c.s.*in re forensi*). Spartian.in Hadr.c.8. Ulp.citt.L.1.§2.D.1.10. L.2.pr.D.1.21. Dig.de adsessorib. 1.22.impr.LL.5.6.ibid. Paul.L.24.D.de m. miss.uind.40.2. Iul.L.7.

lus——— | ———————— — — — —* | ——— —*
§21a *———— —*———|— — suae natu spurios ——— | sito ———
——————— ** | ——————— creditor — — sex | ** ————
— ** — *——— — — **————————*———— tate debitoris—* |
§21b legis — — — — — — — — ——————— | — **———— pecunia ** — |
— * — * ——— * — ** ——————— | — — — — — — — — —*——— |
eaq traditione alien. neq ——— | mancipationibus ——— sionis
§22. eius —— | ius — — — — — — — * ———— | le ——————
——| natq; Latinum ——————— | occupando ————— is quia
ius * —— | ———————————— ỷỷ.21...24. ————————
——————————— || manu missi sunt, Latini Iuniani di- 6.
cuntur; Latini [1]ideo, | quia adsimulati sunt Latinis colonia- 75b. t.s.

tis de eo seruo Proculus existimat, | qui sine libertate scriptus sit. § 21a. Cum uero lege Aelia Sentia testamento | primus scriptus solus ciuis Romanus fiat, plecuit, si quis forte | ex ancilla sua natos spurios liberos et heredes scripse|rit, omnes seruos manere, quia quis primus sit, ex ea ora|tione non intellegitur, nec in fraudem creditorum plures ex | patrimonio debent decedere; denique senatusconsulto ad legem Furiam Can|iniam facto, prouisum est, ne in potestate debitoris esset, eius | legis auctoritatem per hanc artem euertere. § 21b. Ex iure Quiritium | fit seruus noster non per hoc solum quod pecunia nostra conparatur, | sed ulterius requiritur iusta serui acquisitio pro|pterea quod quaedam etiam non iustae sunt acquisitiones; nam | ea, quae traditione alienantur, quamuis res mancipi sint, nec uel | mancipatione uel in iure cessione uel usucapio|ne acquiruntur, tantum in bonis fiunt.

§ 22. Latinus fit ex | lege Aelia Sentia minor XXX annorum testamento libe|ratus: quanquam Latinum ipsa lex Aelia Sentia nondum fecit; item qui ea aetate | maior a domino, cuius est in bonis, quamuis iusta manumissione | manumittitur, uel qui inter amicos liberatur, si modo alia | causa libertatem non impediat. hi omnes tamen olim qui|dem in forma libertatis seruabantur, cum praetor eos, licet | serui ex iure Quiritium essent, in libertate tueretur. nunc uero qui hoc || modo manumissi sunt

(1) idc*|n C. nam Gö. La corr.

§1.D.qui et a quib.m.m.40.9. Dosith.§13(15). Val.Th.et Arc.L.3.pr. Th.C.de tut.et cur.3.17. (x uiris e numero senatus amplissimi).
§. 21. Cf. Ulp.1.14. Vid. Gai. 2.154.160.276. Cels. L. 60. D.de her. inst. 28.5. Dosith.§16(18). §1.I.quib.ex caus.m.m.non licet 1.6. Paul. L.27.D.de manu m.testam.40.4. § 21a. Cf.Epit.1.1.§2. § 21b. Cf. §§17.39.2.41 204. Ulp.1.10.12. Dosith.§9. § 22. Vid.infra §131. 3.56.166. item 1.35.195.2.88. Epit.1.1.§2. Dosith. §6(8). Ulp.1.10. item 11.19. cit.L.un.pr.C.de Lat.lib.toll.7.6. §3.I.de libertin.1.5.

riis; Iuniani [1]ideo *, | quia per legem Iuniam libertatem acceperunt, cum olim ser|ui uiderentur esse. Non tamen illis §23. [2]permittit lex Iunia | nec ipsis testamentum facere, nec ex testamento alieno capere, nec tutores | testamento dari. Quod §24. autem diximus ex testamento eos capere non | posse, ita intellegendum est, ut nihil directo hereditatis le|gatorumue nomine eos posse capere dicamus; a|lioquin per fideicommissum capere possun[t].

Hi uero | qui dediticiorum numero sunt, nullo modo ex §25. testamento capere | possunt, non magis quam qui liber peregrinusque est; nec ipsi testamentum fa|cere possunt secundum quod plerisque placuit. | Pessima itaque libertas eorum §26. est qui dediticiorum nu|mero sunt; nec ulla lege aut senatusconsulto aut constitutione princi|pali aditus illis ad ciuitatem Romanam datur. Quin et in | urbe Roma uel intra §27. centesimum urbis Romae | miliarium morari prohibentur; et si contra fecerint, | ipsi bonaque eorum publice uenire iubentur ea con|dicione, ut ne in urbe Roma uel intra centesi|mum urbis Romae miliarium seruiant, neue um|quam manu mittantur; et si [4]tamen manu missi fuerint, serui populi Ro|mani esse iubentur. et haec ita lege Aelia Sentia | [3]conpraehensa sunt. |

(1) Ex littera post ideo deficiente Gö. fecerat ŭ (uero), quod merito La. eiecit, cum quo litteram superabundare sumo, cum neque s̄ (sunt), neque at. (autem) quod alioquin post ideo Gaio familiare est, huius loci sint. (2) promittit C. (3) cp̄hensa C. (4) tamen edd. omiss. etiam C. postulare uidetur.

c.Theoph.ad h.l. §4.I.de success.libertor.3.7. Quintilian.decl.340. 342. Sueton.clar.rhet.1.i.f. Paul.Diac.u.Adscripti (p.14.ed.Müll.)
§§ 23.24. Vid.infra 2.110.275.3.72.sqq.Gai.epit.1.§4. Ulp.20.14.22. 3.8.17.1.25.7.11.16. Fgm.Vat.§172. Scaeu.L.29.D.de reb.dub.34.5. Isidor.Or.9.4.§51.et impr.Saluian.adu.auarit.3.7.i.f.
§ 25. Vid.supra §§13..15.et 3.75.2.285. Gai.epit.l.c. Ulp.22.2.20.14.
§ 26. Vid.Sueton.Oct.40. §3.I.de libertin.1.5. Gai.epit.l.c. §§15. 67.sq.3.74.sqq. Paul.in Collat.4.3.§4. Ioseph.contra Apion.2.6. Plin.epp.10.4.5.22.23. § 27. Vid.Marcell.L.29.§1.D.de test.militis 29.1. Tac.Ann.13.6.c.Lipsii adnot. Isidor.l.c.§52.

QVIBVS MODIS LATINI AD CIVITATE*M* ROMANA*M* PERVENI*ANT*. ||

§28. Latini multis modis ad ciuitatem Romanam perue|niunt. **7.** 54a.

§29. S*tatim* enim ea*dem* lege Aelia Sentia cautum est, ut minores | triginta annorum manu missi *et* Latini facti si uxore*s* | duxerint uel ciues Romanas uel Latinas coloniarias *uel e*|*ius*dem condicionis cuius et ipsi essent, idque te*sta*|ti fuerint adhibitis non minus quam septem testibus ciui|bus Romanis puberibus, et filium procreauerint *et* | [1]is filius anniculus *fuerit*, per*mitt*atur [2]*eis Latinis* | per *e*am legem adire praetorem uel in prouinci*i*s praesidem | prouinciae, et adprobare se *ex* lege [3]Aelia Sentia | uxorem duxisse et ex ea filium anniculum habe|re: et si [4]is aput quem causa probata est, id ita esse pronuntia|uerit, tunc et ipse Latinus [5]et uxor eius, si et ipsa eiusdem [*condicionis sit, et ipsorum filius, si et ipse*

§30. *eiusdem*] | condicionis sit, ciues Romani esse iubentur. Ideo autem | in ipso*rum filio* adiecimus 'si et ipse e*ius*dem condicionis | sit', quia [6]*scilicet* si uxor Latini ciuis Romana *est*, qui ex ea nascitur, | ex nouo senatus consulto quod auctore

§31. diuo Hadriano factum est, ciuis Romanus nasci|tur. Hoc tamen ius adipiscendae ciuitatis Romanae etiam si [7]so*li* minores *tri*|ginta annorum manu missi et Latini facti ex lege Aelia Sentia | habuerunt, tamen postea senatus consulto quod Pegaso et Pusione consuli|bus factum [8]est, et*iam* maioribus

(1) *his* C. (2) Ex C. *cısuu*u*ı* cum Gö.edd.*e*is, *si* ue*l*i*nt*, HIA *e*is, iu*ssum* ego nunc *e*is *Latinis*. (3) Gö. 1.: Aelia Sentia 'liberorum causa' cf. C. (4) *his* C. (5) [*et filius*] ex Sau. coni. add. Gö. edd. 1.2. sed ed. 3. uersum [*condicionis...eiusdem*] excidisse uidit. (6) Codicis *ıu* (i e. *r cl*) edd. adhuc omiserunt, quamuis *scilicet* Gaio sic fere consuetum sit. (7) *socii* C. (8) *e et* C. est, et *edd.* est, et*iam* Gö. et La.1842. quod nunc recepi, cum C. non uno loco *et* pro $\overline{et}$ habeat.

§ 28. Vid.Gai.epit.1.1.§4. Ulp.3.1. cit.L.un.C.de Lat.lib.toll.7.6. item Liu. 41. 8. et supra §22. §§ 29. 30. Vid. §§18.66.73.80.sq. 3.5.73. Ulp.3.3.etiam 7.4. *annicul.*] Vid.etiam Ulp.L.23.§7.D.ad L. Aquil.9.2. L.1.§10.D.de inspic.uentre 25.4. Paul.L.45.pr.D.de uulg. et pup.subst.28.6.et imprim.LL.132.pr.134.D.de V.S.50.16. etiam Ulp. L.6.D.de his qui sui 1.6. Colum.de r.r.7.9.(annicula aetas). §§. 31.

triginta annorum manu mis|sis Latinis factis concessum est. |

§32. Ceterum etiam si an*te dece*sserit Latinus, *quam* annic*uli* | *f*ili*i* causam probarit, potest mater e*ius* causam probare, et

8. sic et ipsa fi*et* || ciuis Rom*ana* [1] |
54b. ỷỷ.2.3. | ipse filius c*u*ius
| debet causam probare ut [2]*uide*|-

§32a. bimus de filio anniculo
[3]ỷỷ.7...11. |
illis **dominis | ỷ.13.
| Quiritium | cauerit §32b
| **in eius loc | [4] §32c

(1) Versuum 1...5 restituendorum hoc periculum fecit HIA: ciuis Rom*ana et filius, isque eo amplius perinde ac si iustis* | nup*tiis esset procreatus, quasi suus postumus heres patris bona* | apisci*tur*. *si uero et pater et mater decesserint*, | ipse filius, cuius *interest cum ciuitate Romana bona eorum obtinere*, | debet causam probare, ut *tamen impuberis tutor causam agat*. (2) Sequentes uersus sic restituit HIA: (§ 32a.) '*Sed uide*|bimus, de filio anniculo *quae diximus, ne eadem* | *de filia annicula dicenda sint*.' Similibus fere uerbis Gaius infra §72. usus est. (3) Versus 7. posteriorem partem usque ad ỷ. 16. ita exhibet HIA: (§ 32b.) | | | *si seruus* | *alterius in bonis, alterius ex iure Quiritium sit, unus ex* | illis *duobus* dominis *libertatem eius incoare, alter com*|plere per *iterationem potest*. (§ 32c.) Praeter*ea quiuis Latinus ius* | Quiritium con*sequitu*r, si naue*m decem milium modiorum fabri*|caue*rit* uel e*tiam* a*l*ias quae*siuerit et sex annis ea ipsa*, | uel, ea per*dita*, *alia*, quam in eius loc*um comparauit*, *fru*|men*tum Romam portauerit*. *quod ita edicto D. Claudii significatur*.' Ulp.3.6.: Nau*e* Latinus ciuitate*m* Romana*m* acc*i*pit, si non minorem quam decem milium modiorum nauem fabricauerit, et Romam sex annis frumentum portauerit, ex edicto diui Claudi. (4) Gö. propos.: '*Lege Iulia cautum est, ut Latinus, si in perficiendo* aedificio *Romae* non minus quam partem semissariam (sextantariam ?) | HIA contra adnotat: sed de lege Iulia nec apparet, qua ratione ea de hoc Latinorum beneficio, qui tum nondum erant,

32. Vid.Ulp.3.4.et Gai.3.5.=Collat.16.2.§5. Paul.S.R.4.8.§7.=Collat.16.3.§.7.cf.§15.ibid. *Peg.et Pus.*] Vid.§5.I.de fid.hered.2.23. (,*Vespasiani Aug. temporibus*') cf.infra 2.254. §32a. Cf.infra 1.72. HIA. §32b. Cf.§35. Ulp.3.4. Fgm.Vat.221. Epit.1.1.§4. Dosith.14. Plin.ep 7.16. Tacit.Ann.13.17. HIA. §32c. Cf.Ulp.3.6. Scaeu.L.3.D.de uacat

§33. ——————— ẏẏ.17.18. [1]——————— | aedificio — . non
minus quam par*t*es ———— | patrimon*ii* *sui* impenderit,
§34. ius *Quiritium consequa*|tur [2]——————— | ———————
ẏẏ.22.23. —————————————— | frumenti ——— ad
ius Quiritium — || [3]——————— ẏẏ.1...12. ——— [4]——— | **9.** 53a.
§35. -- ——— *con*se*c*u*t*us ——————— | ————— ẏ.14. ————— |

quicquam cautum esse potuerit,etL.64.D.sol.matr.,maxime§.7.,ostendit, quid in causa fuerit, ut Ulpianus hoc libro [VII.ad L.Iul.et Pap., unde sumpta est L.139.D.de V.S.] de libertis dotalibus Latinis vel facto mariti vel suo iure civitatem adeptis exponeret. Praeterea cum Gaius ordinem temporis secutus esse videatur, non dubitavi ex Tac. A.15.43.ad a.65. ʻaddidit praemia pro cuiusque ordine et rei familiaris copiisʼ Neronis edicto hoc beneficium adscribere. Nam Vespasianus alia sanxit. Suet.Vesp.8. Lex Flav. Mal. 62.“ Scilicet (1) Versus 18...21. ita edidit HIA: (§33). *Item Neronis Caesaris edicto cauetur, ut si Latinus in perficiendo* | aedificio *Romae* non minus quam par*t*es *duas tertias* | patrimon*ii sui* impenderit, ius Q*uiritium conse*-*qu*|atur. (2) Ex reliquo ẏ. 21. et ẏ. 22. nihil, ex duobus huius paginae 8. posterioribus haec elicuit HIA: „(§34.) .....*non mi*nus quam sin*gulos* | frumenti *modios* pinseret, ad ius Quiritium —“ | Ita autem locum conpositum fuisse sibi uideri adnotauit: ʻ*qui Romae pistrinum institueret, quod diurnos non minus quam singulos* frumenti modios pinseret, ad ius Quiritium *perueniret.*ʼ „Male hactenus creditum, hanc Codicis partem ad navis fabricationem pertinere.“ (3) Superiorem p. 9. partem etiam HIA uacuam repraesentauit, sed haec adnotauit: „Desiderantur iuris Quir. consequendi modi 1. militia ex lege Visellia et SCto (Ulp.3.5.), qua de re Gaius ex SCti aetate certe post Neronem facti egisse, deinde vero addidisse videtur, his omnibus meritis Latinum cum uxore forte non ex lege Aelia Sentia ducta, si eiusdem condicionis sit, et cum liberis ita ut in potestatem eius redigantur, ciuitatem Rom. adipisci. Aliam esse causam 2. Latinae ter enixae; 3. beneficii principalis. (Ulp.3.1.2.)“. (4) Finem uersus 12. usque ad medium ẏ. 16. sic dedit HIA: (§35.) .....*si uero Latinam* | *libertatem ab eo* con*s*ecu*t*us *sit, cuius tantum* | *in bonis fuerat, consentiente eo petere debet,* | *cuius in eo* ius Quiritium fuerit. cum *enim* ser*uus* | *eiusdem domini* etc. Pro his verbis ʻeiusdem dominiʼ ed.3.Gö.et nostra 4. habent *si quis alicuius*

50.5.HIA. Vid.Sueton.Claud.18.sq. § 33. Vid.Ulp.3.1. Id.L.139. D.de V.S.50.16. item Tac.Ann.15.43. Suet.Vespas.8. § 34. Cf. Ulp.3.1.Fgm.Vat.233.235.HIA. § 35. De iteratione cf.Gai.epit.l.c. Ulp.3.4. Vid.infra §§54.2.40.88.3.166. Dosith.de m.miss.§§9.14.(11.16.) Ulp.1.16.3.1. Gai.epit.1.1.§4. Theophil.1.5.§4. Tac.Ann.13.27.

———— ius Quiritium fuerit ——— | —————— [1]*et* in
bonis et ex iure Quiritium sit, manu mis|sus, ab eodem sci-
licet, et Latinus fieri p*otest et* | ius Quiritium consequi. |
[[2]*QVI QVIBVS EX CAVSIS MANV MITTERE NON POSSVNT.*] |
[3]*Non tamen cuicumque uolenti manu mittere licet. nam is* §36.
qui | in fraudem creditorum uel in fraudem patroni | manu §37.
mitt*it*, nihil agit, quia lex Aelia Sentia inpedit libertatem.
Item e|adem lege minori xx annorum domino non | aliter §38.
10. 53b. manumittere permittit*ur*, quam [4]si uindicta aput co*n*||silium

(1) ʻHic articulus (§35.) ad iterationem pertinet, de qua in Epit. 1.1. §.4. leguntur haec: *nam Latini patronorum beneficio, id est si iterum ab ipsis aut testamento, aut in ecclesia, aut ante consulem manumittantur, ciuium Romanorum priuilegium consequuntur.*ʼ Gö. Diuersam sententiam tuetur HIA, qui supra §32ᵇ iterationem exposuit, hoc uero loco (§35.) Gaium de beneficio principali locutum esse adnotauit, ut huc pertineant Gai. 3.72.73. cf. Plin. ep. 10.4.5(22).104 (105). (2) Ita nunc rubricam, cui linea in C. uacua relicta fuisse uidetur, inscribere ausus sum, ut et infra suo quamque loco inscribam. (3) ex Inst. l. c. (4) Sauin. et Dirks. pro *si uindicta* uolunt *uindicta, si* prob.La. Huschk. pro *fuerit* coni. *m̄erit* (pro *m̄m̄erit* i. e. *manu miserit*, et sic dedit HIA), Rudorff *fecerit*. La. *liberet*. Niebuhr *uindicta* post *non aliter* conlocari uoluit. Cf. Schraderi adn.ad §4.I.cit.

Plin.epist.7.16. item 10.105. (non ad iterationem §um 35. pertinere censens HIA ad §32b.cit.refert.)

§§ 36.37. Pr.I.qui quibus ex c.m.mittere non poss.1.6.cf.Theophil. ad h.l. Ulp.1.15. Vid.Gai.epit.1.1.§§5.6. et infra §47. Dosith. §.16(18). Dig.Qui et a quibus manu missi liberi non fiant et ad L.Ael.Sentiam 40.9. Cod.Qui m. mittere non possunt et ne in fraud. creditor.m.mittatur 7.11. Iul.L.15. Scaeu. L. 23. Venul. L. 25. §5. D. quae in fraud.creditor.facta sunt, ut restituantur 42.8. Paul.(*lib.3.ad L.Ael.Sent.*) L.11.D.si quid in fraud.patroni factum sit.38.5. L.1.i.f. D.de statu lib.40.7. Gai.L.9.§2.D.de liberali c.40.12. item Iul.L.42.D. de her.instit.28.5. Pap.L.25.D.cit.tit.40.9. § 38. §4.I.tit.cit. 1.6.c.Theophilo. Cf. Gai.epit.1.1.§7. Ulp. 1. 13. Aes Salpens. c. 28. i.f. Vid. supra §§18. sqq. Dosith. §13(15). Donat.ad Ter. Adelph. 5.9,4. Dig.De m.miss.uindicta 40.2. Cod.De uindicta libertate 7.1. Dig.tit.cit.40.9. impr.L.7.§1. Cod.tit.cit.7.11.passim. Ulp.L.1. Mod. L.16.D.de m.missionib.40.1. Paul.L.24.D.tit cit.40.2. Pomp.L.3.C.de m.miss.test.40.4. Ulp.(*lib.2.ad L.Ael.Sent.*)L.16.§1.D.de m.miss.uind. 40.2.et L.un.§2.D. de off. consulis 1.10. Alex.L.4.C.de test.milit.6.21.

§39. iusta causa manu missionis adpro*b*ata fuerit. Iustae | autem causae manu missionis sunt uel uti si quis patrem | aut matrem aut p*a*edagogum aut conlactaneum | manu mittat. set et [1]illae causae quas superius[2] in ser|u*o* minore xxx annorum exposuimus, ad hunc quoque | casum de quo loquimur, adferri possunt. | item ex diuerso hae ca*u*sae quas in minore xx | annorum domino rettulimus[3], porrigi possunt | et ad seruum minorem xxx annorum.

§40. Cum ergo cer|tus modus manu mittendi minoribus [4]$\overline{\text{xx}}$ an|norum dominis per legem Aeliam Sentiam constitutus sit, | euenit ut qui $\overline{\text{xiiii}}$ annos aetatis expleuerit, licet | testamentum facere [5]possit et in eo here*dem* sibi in|stituere legataque relinquere possit, tamen si ad|huc minor sit annorum $\overline{\text{xx}}$, libertatem seruo da|re non [6]po*ssit*.

§41. Et quamuis Latinum facere uel|it minor xx annorum dominus, [7]nihilo minus tamen debet aput con|silium causam probare, et ita postea inter amicos manu mittere. |

[*DE LEGE FVRIA CANINIA.*] |

§42. Praeterea lege Furia Caninia certus modus con|stitutus

(1) *aliae* uult Heimb. cf. supra ad §.19.not.2. (2) i.e.§19. (3) §.38. (4) $\overline{\text{xxx}}$ C. (5) hoc *possit* ut sequenti uoc. repetitum eiecit HIA, puto Gaium, ut saepe, non codicem emendans. (6) *potest* C. *posse* uult La. qui ad Gai. 3. 161. satis multa, etiam ex Gaio exempla adfert, quae docent *ut* cum seq. acc. c. inf. in usu fuisse. (7) *tamen nihilominus* edd. sed cf. C.

L.5.C.de fid.libert.7.4. Dio Cass. ad §18.cit. [Ius nouum introduxit Iustinian.Nou.119.c.2.] §39. Cf.§5.I.tit.cit.1.6. Gai.epit.l. c.supra §§19.38. Dig.tit.cit.40.2. impr. Ulp.L.13.eod.(si paedagogus ipsius). LL.9.11...16,19.20.25. Maecian.L.35.D.de fideic.lib.40.5. Mod. L.21.D.q.et a quib.m.miss.40.9. Plaut.Merc.prol.ỳỳ.89.sqq. Terent. Ad.5.9.ỳỳ.5.sq.17.sq. Calpurn.Flacc.decl.14. Suidas u.*Ἀλέξανδρος*.
§40. §7.init.I.tit.cit.1.6. Cf.Gai.epit.l.c. *licet ttum fac.poss.*] Vid. infra 2.113.ibiq.citt.ll. *legataque*] Vid.Iau.L.77.D. de legat.III.32. *tamen non...possit*] hoc ius mutauit Iustinianus §7.I.cit.
§ 41. Vid.Dosith.ad §38.cit. Gai.§§18.20.sq.44. Iul.L.7.§1.D.qui et a quib.m.40.9. Ulp.1.18. Paul.S.R.4.12.§§1.2. Senec.dial.7.24,3.
§ 42. Tit.I.de L.Furia Caninia sublata 1.5. Cf.Gai.2.228. Paul.S.R. 4.14.§4. Vid.infra § 139. Vid. Cod. De L. Fusia Caninia tollenda 7. 3.

est in seruis testamento manu mitten|dis. nam ei qui plures §43.
quam duos neque plures quam decem ser|uos habebit, usque ad partem dimidiam eius nu|meri manu mittere permittitur;

11. 80a. t.s. *e*i uero qui plures || quam x neque plures quam xxx seruos habebit, usque ad tertiam parte*m* | eius numeri manu mittere permittitur. [1]*at* ei qui plures | quam xxx, neque plures quam centum habebit, usque ad par|tem quartam [2]*d*irect*o* *iure li*-*berare* *licentia* datur. nouis|sime ei qui plures quam C habebit, nec plures quam D, [3]am*plius* *n*on | permitti*tur*, quam ut quintam partem, neque [4]plures [*manumitt*]|at: *nam* praescribit lex, ne cui plures manu mittere liceat | quam C. [5]*ergo* si quis unum seruum omnino [6]aut duos | ha*b*et[7] *dunt*ax*at*, *de eo hac lege nihil cautum est*, et ideo libera*m* | habet potestatem manu mittendi. Ac nec ad eos [8]*qui*d*em* | omnino haec §44.

(1) *ad* C. (2) Gö. 1.: * *eius numeri manumittere permittitur.* La. legendum esse censuit '*manu mittere permittitur*', sed ỳ seq.sic.: 'plures quam C nec plures quam D habebit, *non latior licentia da*tur, quam ut quintam partem neque plures [*manumitt*]at.' Huschkius olim: '*manumittendorum eorum licentia* datur. nouissime – quam D, *amplius non*, p. q. ut q. partem (*manumittat*); neque plures (*quam ex hoc numero manumittendi omnino licentia d*)atur, sed praescribit'; nunc HIA: 'manumittendi libera potestas datur'. De '*licentia*' (ipsius legisF.C.uocabulo puto, ut uerbum 'licere') quod nunc recepi, cf. 2. 228. (3) nunc cum Bl. scripsimus 'am*plius n*on', ut olim Huschk. quoque, qui nunc HIA: *manumittere* permittitur *usque ad* quintam'. De La. vide not. 2. (4) plures | ****. sed *edd.* La. codicem habuisse '*plur* $\overline{\textit{mm}}$| *atur* censuit et cum Gö. 'plures [*manumitt*]at. sed' adprobauit. nos *si* sumpsimus pro *ǹ* (nam), cum 'sed' h. l. ineptum uideatur. De Huschkio vide not.2. HIA nunc: 'plures (*quam D habentis ratio habetur, ut inde pars sum*)atur, sed (5) *cg* (uel *q*) C. *e* (uel ∔) *g* (igitur? Bl. postea idem prop. *exempli gratia*) fortasse *rg* regula La. *et contra* ed.4. Huschk. et HIA. (6) *haut* C. (7) Edd. post *habet* spatium uacuum reliquerunt; nunc ex Gö. et Huschk. coni. restituimus. HIA: *duntaxat, nihil de eo lege cauetur.* (8) *etia* (uel *udl*) C.sec. Bl. Gö. 3. **** dedit. Klenzii *qd*'. (quidem) recepi, ut

Suet.Oct.40. Vopisc.Tacit.10. item Paul.(*lib.sing.ad L.Fusiam Can.*) L. 37. D. de condic.et demonstr. 35. 1. et L. 215. D. de V.S.50.16. Th.et Val.L.28.Th.C.de Iudaeis 16.8. § 43. Cf.Ulp.1.24. Paul.S.R.cit.§4. Gai.epit.1.2.pr. Vid.Pap.L.22.§1.D.de fid.lib.40.5. § 44. Cf.Gai.

lex pertinet, qui sine testa*mento* [1] | manu mittunt. itaque li- 12
cet [2]*i*is qui uindicta aut cen|su aut inter amicos manu mit-
tunt, totam familiam [3]sua*m* li|berare, scilicet si alia causa non 14
§45. inpediat libertatem. | Set quod *d*e numero seruorum testa-
mentó manu mittendo|rum diximus, ita intelle*ge*mus, *ut ex eo* 16
numero, | ex quo [4]dimidia aut tertia aut quarta aut [5]quin|ta 18
pars liberari p*otest, utique tot manu mittere* licea*t*, | [6]quo*t* ex
antecedenti numero licuit. et hoc ipsa | *lege pro*uisum est: 20
erat enim sane [7]absurdum, ut x | seruorum domino quinque
liberare liceret, | quia usque ad dimidiam partem [8][*ex eo*] 22
numero manu mitte|re ei con*c*edit*ur*, [9]*domino uero* XII seruos
habenti non plures lice|ret manu m*it*tere quam IIII; at eis
qui plures quam x neque || [10]—————————— 12.
—————— ℣℣.1...17. —————————— 80b. t.s.

nunc HIA. possis ex *ūdl* ‘uidelicet’, si hoc Gaianum esset.
(1) In C. post *testa* maius spatium uacuum est quam quod litteris *mento* expleatur. fort. *seruos* addendum est. (2) *is* C. (3) *sua* in C. suprascriptum est. (4) *dimidiam* C. (5) *quintam* C. (6) *q.* C. (7) *abosurdum* C. (8) Ita Gö. La. et ed. m. 3. Malim *ei* (eius) *numeri* ut supra ℣. 2. (et ut nunc HIA): litterae *ei* facile praecedenti tribui potuerunt: *partẽ*’ (9) Cf. C. La. prop. *ulteriu at.* (ulterius autem) XII et sic nunc HIA. Ed. 4. dedi: *contra uero* (10) HIA ℣. 1. sic expl.: *plures quam* XXX *habent, utique etiam quinque, quot* X *habenti licuit, manu mittere licet.* Epit. 1. 2. §§ 2...4.: *Nam si aliquis testamento plures manu mittere uoluerit, quam quot continet numerus supra scriptus, ordo seruandus est, ut illis tantum libertas ualeat, qui prius manu missi sunt, usque ad illum numerum, quem explanatio continet superius comprehensa: qui uero postea supra constitutum numerum manu missi leguntur, in seruitute eos certum est permanere. Quodsi non nominatim serui uel ancillae in testamento manu mittantur, sed confuse omnes seruos suos uel ancillas is qui testamentum facit, liberos facere uoluerit, nulli penitus firma esse iubetur hoc ordine data libertas, sed omnes in seruili condicione, qui hoc ordine manu missi sunt, permanebunt. nam et si ita in testamento seruorum manu missio adscripta fuerit, id est in circulo, ut qui prior qui posterior nominatus sit, non possit agnosci, nulli ex his libertatem ualere manifestum est, si agnosci non potest qui prior, qui*

epit. 1.2.§1. Vid. Paul. L.37.D.35.1. Dionys. Hal. ad §17. cit.
§ 45. Cf. ad §43. citt. ll. et cum illa §. Pap. L. 22. §1. D. de fid. lib. 40.5. et

18 liberari * —————————— | con*ce*dat ——————
—————— | —————— ℣℣.20...24. —————— ||.
13. 32b. nam et si testamento scriptis in orbem seruis libertas data | §46.
sit, quia nullus ordo manu missionis inuenitur, nulli | liberi
4 erunt; quia lex [1]Fu*r*ia Caninia quae in fraud*em* | eius facta
sint rescindit. sunt etiam specialia senatus consulta, quibus
rescis|sa sunt ea quae in fraudem eius legis excogitata sunt. |
6 In summa sciendum est, [2][*cum*] lege Aelia Sentia cau- §47.
tum [3]sit, ut [4]*qui* cre|ditorum fraudandorum causa manu missi
8 sint, li*b*eri non | fiant, etiam hoc ad peregrinos pertinere:
senatus | [5]ita censuit ex auctoritate [6][*diui*] Hadriani: cetera
10 uero iura eius | legis ad peregrinos non pertinere. |

posterior fuerit manu missus. § 3. *Nam si aliquis in aegritudine constitutus in fraudem huius legis facere noluerit testamentum, sed epistolis aut quibuscumque aliis rebus seruis suis pluribus quam per testamentum licet, conferre uoluerit libertates et sub tempore mortis hoc fecerit, hi qui prius manu missi fuerint, usque ad numerum superius constitutum liberi erunt, qui uero post statutum numerum manu missi fuerint, serui sine dubio permanebunt.* § 4. *Nam si incolumis quoscumque* [i. e. quotcumque] *diuerso tempore manu misit, inter eos qui per testamentum manu missi sunt, nulla tenus computentur.*“
(1) *fufia* C. infra §139. *fuf.*, ut Vatic. Ulpiani (col. 5 ℣.29.) et cum Paulo Florentinus cod. Dig. in inscrr. L.37. D. t. c. 35. 1. et L. 215. D. de V.S. 50.16. ex Pauli lib. sing. ad L. Fusiam Caniniam sumptarum. Cod. Iust. 7.3. *Fusia.* (2) Edd. ante La. (*quod*) et sic HIA omisso sq. *sint* et inserto (*quia*) ante *senatus.* (3) *sit aut* C. (4) *qui* (? ꟾↃ siue *h* sive dextera pars litterae m) et paullo post sequens *rint* supra uersum addidit librarius. (5) (*enim*) ante La. inserebant. malim *et sen.* (6) (*diui*) nunc cum HIA ‘ex perpetuo Gaii more’ addidi.

infra 2.239. § 46. Cf. Gai. epit. 1.2.§2. Vid. cit. 2.139. ibiq. citt. ll. Gai. L.24. D. de m. miss. test. 40.4. Pap. L.51. pr. D. eod. Ulp. 1.25. Paul. S.R. 4 14.§1. et cit. L.37. D.35.1. *scriptis in orbem*] Vid. Auson. VII Sap. Solon. ℣.7. sq. Chrysost. laus Macchab. „..*οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς ἔσχατος· χορὸς γάρ ἐστι, χοροῦ δὲ οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος φαίνεται.*“ Plin. H.N. 2.2,1. *in fraudem*] nam cf. e. gr. Ulp. L.24.§17. D. de fideic. libertat. 40.5. *SCta.*] Vid. Scaeu. L.83. D. de heredib. instituend. 28.5. et cf. Suet. Octau. 56.
§ 47. Vid. supra §37. Scaeu. L.83. pr. Paul. L.55.57. Cels. L.60. D. de her. inst. 28.5. Paul. L.16.§2. D. qui et a quib. m. miss. 40.9. Herm. L.27. pr. eod. Dosith. §12(14).

[*DE HIS QVI SVI VEL ALIENI IVRIS SVNT.*] |

§48. Sequitur de iure personarum alia diuisio. nam quaedam |
personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri sunt subiectae. |
§49. Set rursus earum personarum qu*a*e alieno iuri subiectae | sunt,
aliae in potestate, ali*ae* in manu, ali*ae* in mancipio | sunt.
§50. Videamus nunc de hiis qu*a*e alieno iuri subiect*ae* sint: [*nam*] |
[1]si cognouerimus quae [2]istae personae [3]s*i*nt, simul intel|lege-
§51. mus quae sui iuris sint: ac prius dispiciamus de | iis qui in
aliena potestate sunt.
§52. In potestate ita|que sunt serui dominorum. quae qui-
dem potestas iuris genti*um* | est: nam aput omnes peraeque
gentes animaduerte|re possumus dominis in seruos uitae ne-
cisque pote|statem esse: et [4]quo*d*cumque per seruum adqui-
§53. ritur, id domi|no [5]adquirit*ur*. sed hoc tempore neque ciui-

(1) *nam* ex Inst. et Dig. inser. Gö. et edd. praeter m. 2. sqq. (2) *iustae* C. (3) *s* C. *sunt* Dig. et Inst. (4) q̊c'q̄ (=quocumque) C. (5) *adquirit* C. *adquiri* HIA, ad 1.54. 2.28. prouocans.

§ 48. L. 1. pr. D. de his qui sui 1.6. (*Gai. lib. 1. Institt.*) Pr. I. eod. 1.8. Cf. Gai. epit. 1. 3. pr. Vid. supra §. 9. [Haec diuisio complectitur §§48...141.] § 49. *in potest.*] Cf. pr. I. cit. Vid. Paul. L. 215. D. de V. S. 50.16. Fgm. Vat. §300. cf. §298. item Ulp. L. 105. §2. D. de V. S. 50.16. Prob. ex cod. Eins. n. 31. M. M. P. = manu mancipio potestate. In aere Salpensano rubrica c. 22. habet „in m(*ancipi*)o m(*anu*) potestate", deinde ipsum c. „potestate manu mancipio." §§ 50.51. Cf. locc. ad §48. citt. et uide infra §§142. sq.

§ 52. Gai. L. 1 D. cit. §1. §1. I. tit. cit. 1.8. Cf. Gai. epit. 1.3. §. 1. Vid. Ulp. L. 4. D. de iust. et iure 1.1. Flor. L. 4. D. de statu homin. 1.5. et §1. I. de iure personar. 1.3. pr. I. de libertin. 1.5. ac supra §1. Tryph. L. 64. D. de cond. indeb. 12,6. Iustinian. L. un. C. de SC. Claudiano 7.24. Isidor. Or. 5.6. infra 2.69. 4.16. i. f. ibiq. citt. ll. et Homer. Od. 1.398. 14.272. *in seru. uit. ac nec.*] Vid. Senec. de benef. 3.23,3. *q. per seru. adq.*] Vid. 2.86. sq. ibiq. citt. ll. § 53. Gai. cit. L. 1. D. §2. I. tit. cit. 1.8. c. Theophilo ad h. §. Vid. Gai. epit. l. c. Paul. et Ulp. in Collat. 3.2. et 3. item Diocl. et Max. ibid. cap. 4. Ulp. L. 2. D. tit. cit. 1.6. Venul. L. 6. Mod. L. 11. §§1.2. D. ad L. Corn. de sicar. 48.8. Tac. Ann. 6.11. Senec. l. c. et de clem. 1.18. Ulp. L. 1. §8. D. de off. Pf. U. 1.12. Paul. L. 8. pr. D. de quaestionib. 48.18. Sueton. Claud. 25. Spartian. Hadr. 18. Gell. 5.14. *sine causa*] „legibus cognita" add. Inst. l. c. Vid. Ulp. L. 53. §3. D. delegat. 1.30. Marcell. L. 96. D. de V. O. 45.1. Macer L. 24. pr. i. f. D. ad L. Iul. de adult. 48.5.

14. bus || Romanis, nec ullis aliis hominibus qui sub imperio
3 2a populi Romani sunt, licet | supra modum et sine causa in
seruos suos s*ae*|uire: nam ex constitutione [1]*sacratissimi imperatoris* Antonini | qui sine causa seruum suum occiderit,
non minus te|neri iubetur, quam qui alienum seruum occi-
derit. set | et maior [2]quoque asperitas dominorum per eius-
dem | principis constitutionem coercetur: nam consul|tus a
quibusdam praesidibus prouinciarum de his | seruis qui ad
fana deorum uel ad statuas principum | confugiunt, praece-
pit, ut si intolerabilis uideatur | dominorum saeuitia, cogan-
tur seruos suos | uendere: et utrumque recte fit: [3][regula]
male enim | nostro iure uti non debemus; qua ratione et
pr*o*di*g*is inter|di*c*itur bonorum suorum administratio. | Ce- §54.
terum cum aput ciues Romanos duplex sit dominium (nam
uel in | bonis uel ex iure Quiritium uel ex utroque iure cu-
ius|que seruus esse [4]intelleg*i*tur), ita demum seruum in | po-
testate domini esse dicemus, si in bonis eius sit, etiam si |
simul ex iure Quiritium eiusdem non sit: nam qui nudum
ius Quiritium in seruo ha|bet, is potestatem habere non in-
tellegitur. |

(1) *s* C. *diui Antonini* s. *diui Pii Antonini* Dig. et Inst. cf. §. 81. et Inscrr. Orell. Henz. n. 6485. (2) Caue ne, ut a Pöschm. propositum est, legendum putes *quaeque* pro *quoque*, quod Gaio usitatissimum om. Dig. et Inst. (3) C. hic habet quasi textus uerbum *regula.* (4) *intellegat'* C. Fort. *cum* (pro *nam*) ... *intellegatur*, quod praefero.

imp. Antonini) „diui Pii Antonini" Inst. l. c. *maior asp.*] Vid. Ulp. L. 12. D. de iur. dict. 2.1. L. 24. §3. D. de pign. act. 13.7. Pomp. L. 15. D. de condict. c. dat. 12.4. Constantin. LL. 1.2. Th. C. de emendatione seruorum 9.12. L. un. C. eod. 9.14. *ad fana deor.*] Th. et Val. L. 4. Leo L. 6. §5. C. de his qui ad ecclesias confugiunt 1.12. *ad stat. princ.*] Vid. Call. L. 28. §7. D. de poen. 48.19. Ulp. L. 5. D. de e. o. crim. 47.11. item Tac. Ann. 3.36. c. Lips. exc. Senec. de clem. 1.18,2. Plin. 10.16. Philostrat. Apollon. 1.15. (ed. Lips. 1709. fol. p. 18.) Theophil. l. c. *cog. seru. s. uend.*] Vid. Ulp. L. 1. §. 27. D. de quaestionib. 48.18. itemque Cod. Pro quib. c. serui pro praemio lib. accip. 7.13. Liu. 32.26. *male enim* et c.] contra bonos mores est: uid. 3.157. ibiq. citt. ll. § 54. Vid. §21ᵇ. §35. 2.40.88. 3.166. Ulp. 1.16. Theophil. 1.5. §4.

§55. Item in potestate nostra sunt liberi nostri quos iustis |
nuptiis procreauimus. quod ius proprium ciuium Romano- 22
rum est; fere | enim nulli alii sunt homines qui talem in
filios suos ha|bent potestatem qualem nos habemus. idque
[1]diui Ha||driani edicto quod proposuit de his qui sibi libe- **15.**
ris|que suis ab eo ciuitatem Romanam petebant, signifi|ca- 57a.
tur. nec m*e* prae*terit* Galatarum gentem credere | in [2]pote- 4
statem parentum liberos esse. |

§56. [*DE NVPTIIS.*] |

[3]—————— ỷ.6. —————— | si ciues Romanas uxores 6
duxerint, uel etiam La|tinas peregrinasue cum quibus conu- 8
bium ha|beant: cum enim conubium id efficiat, ut liberi

(1) diu*us* Hadrian*us* edd.et paullo post *significauit* (pro *significauu*ʿ C.) Cf. supra §7.i.f.infra §93.etc. (2) *potestate* Gö. nec La. nec HIA accus. quem C. habet, restituerunt: *in potestatem esse, in possessionem esse* similesque formae usitatissimae olim fuerunt: cf. exempla quae multa ad calcem huius libri adferam.

(3) [*Habent autem in potestate liberos ciues Romani*] Gö. et eum secuti edd. omnes. quod supplementum ut incongruum neque cum Gaiana cogitatione procedens exemeram, cum Huschkius moneret, illud neque rectum sensum praestare nec duorum uersuum esse. et sane quod idem proposuit, ab his uitiis liberum est, set nimium, si, quod mihi persuasum est, ỷ.5. a librario de industria uacuus relictus est: nam Hschk. et HIA sic: *Iustas autem nuptias contraxisse liberosque iis procreatos in potestate habere ciues Romani ita intelleguntur, si* [*conubium interuenerit, hoc est* non recepit HIA]. Malim: *Sunt autem in parentium suorum potestate liberi ciuium Romanorum*, uel simile quid quod unum uersum expleat.

§ 55. L.3.D.tit.cit.1.6.(*Gai.lib.1.Institt.*) Pr.cf.§.2.I.de patr.pot. 1.9. Cf.Gai.epit. 1.3.§2. Ulp.5.1. Vid.infra §§128.189.93.sq.64. Ulp. L.8.D.tit.cit.1.6. Aes Salpens.c.22. Vid.etiam Paul.L.11.i.f.D.de lib. et postum.28.2. Ulp.L.2.D.ad L.Corn.de sicar.48.8. Th.C.De patrib. qui filios distr. 3.3. Constantin.L.6.(olim L.2.)Th.C.de lib. caus.4.8. L.10.C.de patria potest.8.47. Alex.L.3.C.eod. Pap. in Collat.4.8. Dion. Hal.2.26.sq. Plut.Num.17.i.f. Philo leg.ad Gai.p.996. Sen. de ben. 3.11,2. Boeth. ad Cic.Top.4,20.(ed.Baiter.p.304.) Isidor.Or.9.5,17.18. *Galatar.*] Vid.Paul.apost.epist.ad Gal.4.init. et Caes.B.G.6.19.

§ 56. Cf.infra §§76.67.80.88. Ulp.5.2.4.8. Gai.epit.1.4.pr. Vid. pr.I.de nupt.1.10. Pap.in Collat.4.5. Cels.L.19. cf.Ulp.L.24.D.

10 pa|tris condicionem sequantur, euenit ut non [1][*solum*] ciues
Romani fi|ant, [2]set *et* in potestate patris sint. Unde et §57.
12 ueteranis | quibusdam concedi solet principalibus constituti-|
14 onibus conubium cum his Latinis peregrinisue | quas primas
post missionem uxores duxerint; | et qui ex eo matrim*o*nio
16 nascuntur, et ciues Romani et in [3]po|testatem parentum fiunt. |

[*DE INCESTIS NVPTIIS.*] |

18 [4]*Sciendum autem est non omnes nobis uxores ducere licere*: | nam §58.
20 a quarundam nuptiis abstinere de*bemus*: | inter eas enim §59.
personas quae parentum liberorumue [5]locum | inter se opti-
22 nent, nuptiae contrahi non | possunt, nec inter eas conu*b*ium
est, uelut inter patrem | et filiam, u*el* matrem et filium, u*el*
auum et ne|ptem; et si tales personae inter se coierint, ne-
16. farias || [6]*atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. et haec a*|d-
57b. eo ita sunt, ut quamuis per adoptionem parentum libe|ro-
4 rumue loco sibi esse coeperint, non [7]poss*i*nt inter se | ma-
trimonio coniungi, in tantum, ut [8]et dissoluta ado|ptione
6 idem iuris maneat; itaque eam quae nobis | adoptione fili*ae*
aut neptis loco esse coeperit, non | poterimus uxorem du-

(1) [*solum*] inutiliter inseri putat Buchh. *nati c. R. fiant, et in* HIA. (*nati* ex N̄ codicis statim post *liberi* procreati deformes uidentur.) (2) *set in* C. (3) Cf.ad §55.notam 2. Hic accus.retinuit HIA. (4) *Ergo non omnes nob. ux. d. licet* Inst. et ita Gö. sed omisso *Ergo*. V. 17.rubricae destinatum fuisse sumpsi; v. 18. euanidus factus est. utrumque scriptura plenum fuisse opinatus HIA sic fecit: „§ 58. *Cum seruilibus uero personis ne nuptiae quidem sunt.* §58a. *Sed nec liberas omnes nobis uxores ducere licet.*“ Seruilium nuptiarum mentio ab hac Gaiana commentatione aliena est. (5) *lhoc* C. (6) ex Inst. (7) *possunt* C. ut saepius infin. post *ut*. (8) et*iam* cum Inst. Gö. et HIA.

de statu hom.1.5. Senec.de ben.4.35,1. Boeth.l.c. § 57. Vid. tabulas quas dicunt honestae missionis ap.Marinium,Hauboldum,Vernazzam,Gazzeram,Cardinalium,Arnethum aliosque, item cf.Aes Salpens. c.22.23. §§. 58. 59. §.1.I.de nupt.1.10. Cf.Gai.epit.1.4.§1. Ulp.5.6. et in Collat.6.2.§1. Vid.Paul.S.R.2.19.§3. = in Collat.6.3.§1. Diocl.et Max.in Collat.6.4.§5. Gai.L.53. Paul.L.68.L.14.§2.D.de ritu nuptiar. 23.2. Diocl.et Max.L.17. cf.Alex.L.4.C.de nuptiis 5.4. *incest. nupt.*]

§60. cere, quamuis eam emanci|pauerimus. | Inter eas quoque
personas quae ex transuerso gradu cogna|tione iunguntur,
§61. est quaedam similis obseruatio, set | non tanta. sane inter
fratrem et sororem prohibi|tae sunt nuptiae, siue eodem patre
eademque matre | nati fuerint, siue alterutro eorum: set si qua
per | adoptionem soror mihi esse coeperit, quam diu | qui-
dem [1]constat adoptio, sane inter me et eam nuptiae non |
possunt consistere; cum uero per emancipationem | adoptio
dissoluta sit, potero eam uxorem | ducere; [2]set *et* si ego
emancipatus fuero, nihil inpe|dimento erit nuptiis.
§62. Fratris filiam uxorem | ducere licet: idque primum in usum
uenit, cum | diuus Claudius Agrippinam, fratris sui filiam, |
uxorem duxisset: sororis uero filiam uxorem | ducere non
licet. et haec ita principalibus con|stitutionibus significan-
tur. || Item amitam et materteram uxorem ducere | non 17.
§63. licet. item eam quae *nobis quondam socrus* | aut nurus aut 4a.

(1) *ɔstant* C. (ut p.1.v.13. *Constant* pro *constat*). (2) *set si* C.

De incestis nuptiis: Th.C.3.12. Iust.C.5.5. Paul.L.39.§1. Ulp.L.56.D.tit.cit.23.2. Collat.6.4...7. *quamu. per adopt.*] Vid.Gai.L.55.pr. Paul.L.14.pr.§1.D.tit.cit.et S.R.l.c.§4.(Collat.6.3.§2.)

§§ 60.61. §2.I.tit.cit.1.10. Cf.Gai.epit.1.4.§2. Vid.Pomp.L.8. Scaeu.L.54. Paul.cit.L.68.D.tit.cit.23.2. Ulp.cit.5.6.et in Collat.6.2.§2. Plutarch.Qu.Rom.ed.Reisk.7.p.76.163.sq. *sed si qua* et c.] Vid. Gai.L.17.pr.D.tit.cit. Paul.S.R.2.19.§4.(Collat.6.3.§2.) DioCass.60.33. *cum uero* et c.] Vid.Gai.cit.L.17.§1.L.55.§1. Tryph.L.67.§3.D.tit.cit. Paul.L.9.i.f.D.de lib.et postum.28.2. L.5.D.de gradib.38.10. L.35.§1. D.de V.O.45.1. § 62. Cf.§§3.5.I.tit.cit.1.10. Gai.cit.L.17.D.§2. et epit 1.4.§§3.4. Ulp.cit.5.6.(Collat.6.2.§2.) Diocl.et Max.cit.L.17.C. 5.4. et in Collat.cit.§5. *cum d. Claud.Agripp.*] Vid.Tac.Ann.12.5. sqq.13.2. Suet.Claud.26.39.43. Dio Cass.68.2. Zonaras Ann.11.20.i.f. item Pap.L.5.pr.D.de condict. sine c.12.7. Ulp.l.c. Lamprid.in M. Aur.7. *sororis uero filiam*] Vid. Plin. epist. 4.11.6. Sueton. in Domit. c. 22. [De iure nouo uide ad Inst.l.c. LL.1.3.Th.C.de incest.nupt. 3.12. L.5.C.eod.5.5. L.2.C.si nuptiae ex rescr.pet.5.8.] § 63. Cf. §§6.7.I.tit.cit.1.10. Gai.epit.1.4.§5. Ulp.cit.5.6.(Collat.6.2.§3.) Paul. S.R.2.19.§.5.(Collat.6.3.§3.) Vid.Diocl.et Max.inCollat.6.4.§.5. et cit. L.17.C.de nupt.5,4. et in Vat.Fgm.§§302.sq. Paul.L.14.§4. cf.pr.§1. Pap.L.15. Pomp.L.40.D.tit.cit.23.2. Mod.L.4.§7.D.de gradib.38.10.

priuigna aut nouerca fuit. ideo *autem* | diximus 'quondam',
quia si adhuc constant eae | nuptiae, per quas talis adfinitas
quaesita est, alia ra|tione *inter nos* nuptiae *e*sse non pos-
sunt, quia neque eadem duobus | nupta esse potest, neque
idem duas uxores habere. Er|go si quis nefarias atque §64.
incestas nuptias contraxe|rit, neque uxorem habere uidetur,
neque liber*os*: | *hi enim* qui ex eo coitu nascunt*ur*, matrem
quid*em* | habere uidentur, patrem uero non utique; nec ob id
in po|testate eius sunt, [1][*set*] quales sunt hii quos mater uulgo
con|cepit: [2]*nam nec hi* patrem habere [3]*utique* intellegun|tur,
cum [4]*his etiam* incertus sit; unde solent spurii *f*i|lii appel-
lari, uel a Gr*a*eca uoce quasi [5]σποράδην conce|pti, uel quasi
sine patre filii. |

[*QVIBVS MODIS LIBERI IN POTESTATEM REDIGANTVR.*] |

[6]*Aliquando autem euenit, ut liberi qui statim ut na*|ti sunt, pa- §65.

(1) (*sed*) sunt quales ii HIA. (2) ita Inst. *nam et hi* p. h. *non* i. Gö. 1.2. (3) *c*u* C. *omnino* post La. edd. m. contra quod recte monet HIA non scribi per notam in C., unde ipse *ullum* fecit, quod tamen numquam ita ponitur. itaque *utiq* feci. (4) *is* HIA quamuis datiuum La. et Gö. recte defendissent. (5) *sporade* C. (6) ex Inst. *statim quidem ut* HIA.

Pap.L.5.§1.D.de condict.sine c.12.7. Pomp.L.16.D.sol.matrim.24.3. L.1.§3.D.de concubinis 25.5. Cic.pro Cluent.5. Vergil.Aen.10.389. *idem duas ux.*] Vid.Iul.L.1. Ulp.L.13.D.de his qui not.3.2. Diocl.et Max.L.2.C.de incest.nupt.5.5. Val.Gall.et Val.L.18.C.ad L. Iul.de adulter.9.9. Th.Arc.et Hon. L.7.C.de Iudaeis 1.9. Sueton.Caes.52. Socrat.H.E.4.31. Nicephor.H.E.2.33. item Plutarch.comp.Demet.c. Ant.4. § 64. Cf.§.12.I.tit.cit.1.10. Gai.epit.1.4.§8. Ulp.4.2.et 5.7. (Collat.6.2.§4.) Vid.Mod.L.23.D.de statu hom.1.5.et L.4.§2.D.de gradib.38.10. Ulp.L.2.§1.D.adSC.Tertull.38.17. Arc.et Hon.L.3.Th.C. (L.6.Iust.C.) de incest.nupt.3.12.(5.5.) Ant.L.3.C.sol.matr.5.18. Constantin.L.1.C.de naturalib.liberis 5.27. Plutarch.Qu.Rom.c.103.(ed. Reisk.7.p.160.) Boeth.aliiq.ll.ad §§55.sq.citt. Isidor.Or.9.5.§§24.25. Epit.de nominum rat.post Valer.Max.(ed.Torrenii.Leid.1726.4°.p.882. *Spurii, patre incerto geniti, quasi σπόροι*). infra §§ 90. 92. et 89. Nota S.P. = *sine patre* in titulis sepulcr. frequens. Val.Prob.§2.n.9. et Notae Papian. sub S.n.69.(ed.Momms.p.271.329.) SP = *Spurius*.

§ 65. §13.I.tit.cit.1.10. Vid.supra §§29...32.et sqq.§§.66...96.[et de

rentum in potestate non fiant, ii postea tamen redi|gantur 20
§66. in potestatem. Itaque *si Latinus* ex lege Aelia Sentia |
uxore ducta filium procreauerit, aut Latinum | ex Latina aut 22
ciuem Romanum ex ciue Romana, non | habebit eum in po-
testate; [1]— *postea* causa *pro*bata —* | conse ———* simul
§67. ergo eum in potestate || sua habere incipit. Item si ciuis 18. 4b.
Romanus Latinam aut peregri|nam uxorem duxerit per [2]ingno-
rantiam, cum eam ciuem Romanam | esse crederet, et filium
procreauerit, hic non est in | [3]potestatem, quia ne quidem 4
ciuis Romanus est, set aut Latinus | aut peregrinus, id est
eius condicionis cuius et mater | fuerit, quia non aliter [4]quis- 6
quam ad patris condicionem acce|dit, quam si inter patrem et
matrem eius conubium sit: set ex senatus consulto | permittitur 8
causam erroris pro*b*are, et ita uxor quoque et fili|us [5]*ad* ciui-
tatem Romanam perueniunt, et ex eo tempore incipit filius |
in potestate patris esse. idem iuris est si eam per igno|- 10
rantiam uxorem duxerit quae dedi*ti*ciorum numero | est, nisi 12
§68. quod uxor non fit ciuis Romana. Item si ciuis Romana |
per errorem nupta sit[5] peregrino tamquam ciui Romano,
permit|titur ei causam erroris probare, et ita filius quoque 14
et ma|ritus [6]*ad* ciuitatem Romanam perueniunt, et aeque
simul incipit fili|us in potestate patris esse. idem iuris est 16
si pere|grino tamquam Latino ex lege Aelia Sentia nupta

(1) *sed causa postea probata ciuitatem Romanam consequitur* adiciendum esse put.Gö. Hschk. sic: *at* [*sed postea* HIA] *causa probata c. Rom.consequit' cum fil.* [*cum Latino filio* HIA]. ego nunc '*p'tea* c.pbata| conse' ut fere certa recepi. restituerim: *set si postea causa probata c. R.* | *consecutus est pater,* (2) sic C. (ut *ingnominia* in titulis) *ignorantiam* edd. (3) *potē* C.i.e.*potestatem* quod nunc restitui. (4) *quisq̄* C. (5) *Latino aut* excidisse Klenz. non bene opinabatur. (6) *at* C.

iure recent.etiam quae §2.I.de her.q.ab int.3.1. Gaiano 3.2 addidit.] § 66. Vid.§§29.73.94.95. 3.5.73.et 1.30.80.ibiq.citt.ll. impr. Ulp.7.4. § 67. Vid. 2.142. 3.5.53. 1.15.26.56.80. Ulp.7.4.5.9. Paul.S.R.4.8.§7. SCo] 'hoc antiquius fuisse alio sub Hadriano facto, apparet ex 2.142. 143.' HIA. § 68. Vid.Ulp.7.4.et in Collat.16.2.§.5. Paul.S.R.4.8.

18 sit; nam | et de hoc specialiter senatus consulto cauetur.
20 idem | iuris est aliqua tenus si ei qui dedi*ti*ciorum numero |
est, tamquam ciui Romano aut Latino [1]e lege Aelia Sentia
nupta | sit; nisi quod scilicet qui dediticiorum numero est, in
22 su|a condicione permanet, et ideo filius, quamuis fiat ciuis Ro-
manus, | in potestatem patris non redigitur. | Item si Latina §69.
19. peregrino quem Latinum esse cre||deret, [2]nupserit, potest
65b. t.s. ex *senatus* consulto filio *nato* causam *erroris* | *probare, et ita omnes* fiunt ciues Romani, *et* filius | in potestate patris esse
4 incipit. Id*em iuris omnino est* | si Latinus per errorem per- §70.
egrinam *qu*asi Latin*am* | aut ciuem Romanam e lege Aelia
6 Sentia uxorem duxerit. | Praeterea si ciuis Romanus qui §71.
se credidisse*t* Latinum, [3]*duxiss|et* Latinam, permittitur [4]*eidem*
8 filio nato erroris causam *pro|bare, tamquam si ex* lege Ae-
lia Sentia uxorem [5]duxisset. Item | [6]*hiis qui* cum ciues Ro-
10 mani essent, peregrinos se esse [7]cred*i*disse*nt* | et peregrinas
uxores duxissent, permittitur ex | senatus consulto filio nato
12 causam erroris pro*b*are: quo facto peregrina | uxor ciuis Ro-
mana[8] et filius [9]qu*oque ciuis Romanus fit, et* non solum *ad*
ciuita|tem Romanam per*uenit*, set *etia*m *in* potestate*m* pa-
14 tris *redigi|tur*. Quaecumque de filio esse diximus, eadem §72.

(1) *a.s.e.lege ās* C. (2) (*e lege*) *Aelia Sentia* hic ins. HIA miro modo ex v.20.prioris pag.superabundans *a.s.* in hunc alterius pag. v. 1. trahens. (3) *duxisset* c.Hugone Gö. et edd. m. *duxerit* HIA. (4) *e***C. *ei* edd. (5) *duxissent* C. (6) *h**uuc* C. *his qui licet* c.Gö.edd.m. *iis qui cum* HIA ac si C. habuisset *iis qui c'* sed puto habuisse *hurq́c'* quod nunc dedi. (7) *crededisse*t* C. (8) (*fit*) ex Hollw. coni. inser. Gö. 3. et edd. m. 2.3. (9) *q̄ā..tia*(?) C. sec. Bl. Cum Gö. priorib. edd. IX litt. spatium olim reliqui. Gö. prop.: *que ex ea natus* La. *q̊que ita* an *q̄q̄. simul?* Klenz. uoluit: R. erit, filius *uero causa probata.* ego olim: fit et filius *quoque c. prob.* Buchh.: *quoque qui ita.* Pöschm. temere: Romani et *filius quem est enixa, non solum ambo ciuitatem apiscuntur, sed et filius in pot.* HIA dedit: (*fit*)et filius, qui item *est peregrinus,*

§§7.15.(Collat.16.3.§§7.15.) supra§§15.26.infra§§.78...86. Boeth.adCic. Top.c.4.§§21.53.(Bait.p.304.362.) §. 70. Vid.etiam§30. § 72. Cf.

§73. et de filia di|cta [1]intellegemus. Et ·quantum ad erroris
causam | pro*b*andam attinet, nihil interest cuius aetatis filius
siue | filia s*it* [2]———————— | Latinus e** ——— qui
——————— | [3]ni si minor anniculo s*it* filius filiaue, causa
pro*b*ari | non potest. nec me praeterit in aliquo rescripto
diui Hadria|ni ita esse constitutum, tamquam quod ad erro-
ris quoque | *causam* pro*b*andam [4]* ————————————|
——————— ṽ. 23. ——————— | ——**imperator* ———
§74. tuendam dedit. || [5]*Item* peregrino ——————————— **20.**
—|——————— ṽṽ.2...4. ——————— | uxorem duxisset et 65a. t.s.
filio nato alias ciuitatem Romanam consecu|tus esset, deinde
cum q*uaereretur* an c*ausam* pro*b*are *posset*, *res*|cribsit im-
perator Antoninus perinde posse eum *causam pro*|*b*are, at-
que si peregrinus mansisset. ex quo colli|gimus etiam per-
§75. egrinum c*ausam* pro*b*are posse[6]. [7]*Ex iis* | quae diximus

(1) *intellegemuset* C. *intellegemus. Set* Gö. (2) Quae desiderantur, ad causae probationem ex lege Aelia Sentia pertinere manifestum est. HIA: '*cum senatusconsulto nihil de ea re caueatur: nisi forte* | Latinus *uel Latina proponatur,* qui *ex lege Aelia Sentia matrimonium contraxerint: nam tunc sa*|ne si. (3) nisi *C.* „Sententia haec est: in erroris causa probanda nihil interesse, cuius aetatis filius sit; ex lege A. S. autem causam probari non posse si minor anniculo sit filius." Gö. (4) Cf. C. Tale quid suppl. prop. Gö.: *attinet, anniculus filius esse debeat.* HIA: *anni*cu*lum filium* fa*ctum* n*ecesse* s*it:* | *sed non semper ui*deri *debet gener*al*e* i*us indu*|ctum,cu*m* imperator epistul*am ad q*uendam dedit. || (quod et rei et ductibus superstitibus parum conuenire uidetur.) Mihi uidetur v. 18. *peregri* | scriptum fuisse. (5) HIA: *At* peregrino *quoque n*up*tiis per errorem contractis causam probare licere, rescripto significa*|tur. quipp*e quo*d*am casu acciderat, ut peregrinus ci*|*uem Romanam, quae eum Latinum credebat, ex lege Aelia Sentia* | (6) „Summa huius articuli haec uidetur: peregrinum ex lege A. S. causam probare non posse, sed ad erroris causam probandam admitti." Gö. (7) HIA sic: '*Ex iis,* q*uae* diximus, ap*paret,* si*u*e errore *siue scientem pere*grinus ciuem *Romanam ux*orem *duxerit, eum, qui ex eo matrimonio* | *nascitur, peregrinum nasci; sed si* quide*m per* errorem *cum* eo | matrimonium *con-*

'*filio filiaue*' ap. Ulp. 3.3. '*liberi*' 7.4. Vid. Ulp. L. 195. pr. L. 1. D. de V.S. 50.16. (et supra §32a.) §. 73. Vid. supra §29. §§ 74.75. Vid. supra § 68.

ap*paret* si*u*e error*e* ——————— *pere*|grinus ——————— |
——————— q*u*id*em* — errorem —** | matrimonium — —
——— [1] ————* | —**ea qu*a*e superius [2]——— nu*ll*us
*err*or | interuenerit ———————————— | null*o* cas*u* **
——————— | .
[3]——————— ṽ. 17.18. ——————— | uxorem duxerit, §76.
si*cut supra*[4]· *quoque* di*x*imus, ius*tum* | matrimonium contrahi.
et tunc ex hiis *qui* nascit*ur* [5]*et* | ciuis Romanus est et in
potestate patris erit. Itaque si ciuis Ro|mana peregrin*o*[6] §77.
——————— | —— ——————— ṽ. 23. ——————— | —**
21. filius *est*, [7]tam*quam* si ex peregrina eum procreasset. || hoc
29a. [8]** t*empore e* senatus consulto quod auctore diuo Hadriano |
factum est, *et*si non fuerit conubium inter ciuem Romanam |
et peregrinum, qui nascit*ur*, iustus patris filius est. | Quod §78.
autem diximus inter ciuem Romanam peregrinum*que matrimonio contracto eum qui* | nascitur, peregrin*um* [9]——————|

tractum fuerit, causam ex *senatusconsulto probari posse* | *secundum* ea, quae superius *diximus; si uero* nu*ll*us *err*or | interuenerit, scien*te* ciue *R*oman*a* con*d*icionem *mariti sui* | null*o* cas*u* m*ariti uel filii statum* mu*tari.*' Ego nunc non nulla, quae etiam ed. 4. ex codicis ductibus recepi, ut nimis incerta ex vv. 10...16 eici malim.

(1) In Gö. 3. ed. a. La. curata (Berol. 1842. 8°. p. 35.) uerba nu*ll*us *err*or[50] | (*nuuaoptor* | C.) multo errore perperam conlocata sunt, ubi asterisci ponendi erant: debebant (ut fecimus) seq. ṽ. ante *interuenerit* poni. (2) §68. (3) „Ex iis, quae sequuntur, intellegitur, Gaium loqui de ciue Romano, qui peregrinam, cum qua conubium habeat, uxorem duxerit." Gö. Similiter HIA: I*llud plane constat, inter ciuem Romanum et pere*|*grinam, si quidem eam, cum qua conubium habeat,* (4) §56. (5) *cr* | *cr* C. feci *et* | *c.r.* Edd. *et* non habent. (6) La. Göscheniana emendans prop.: It*em*que si ciuis R. peregrino *nupserit, is qui nascitur, licet omni modo peregrinus sit, tamen interueniente conubio iustus patris* Tum HIA: It*em*que si ciuis Romana peregrino *nupserit, conubio ex iure peregrin*|*i* pop*u*l*i interueniente, qui ex eis nascitur, peregrinus et iustus pa*|tris (7) *ıam**C. (8) n̄q̄ C. An t̄m (tamen)? Gö. et sic HIA. Lego *namque* (9) Sententiam esse opina-

§ 76. Vid. supra §56. § 77. Vid. infra §92. (cf. Liv. 23.2,6. 31.31,11. 38.36,6. HIA.) § 78. Vid. Ulp. 5.8. L. 24. D. de statu hom. 1.5. Boeth. ad §68. cit. L. 1. Th. C. de collegiatis 14.7.

——————— ỿ. 6. ——————— | eadem le*ge* ——————
—— si partus — | [1]qua e* conubium non sit ——————**
peregri|nus ex eo coitu nascatur ——————** *neces*|saria lex
——————————————— | — ——————————————— | est
——————————————————— | ——*a*cc*e*di*t*. qua parte
**iubet lex **— pe|regrina peregrinum ——————————— |
§79. nam e*t*iam **— lege*———————————— | futurum era*t*. A*d*eo
a*utem* hoc ita es*t*, u*t* [2]—————— | ————— ỿỿ.17.18. ————— |
————————————— set etiam qui La|tini nominantur;
sed ad alios Latinos pertinet, qui | proprios populos propriasque ciuitates habebant | et erant peregrinorum numero.

tus est Gö.: ʿQuod autem diximus, inter ciuem Romanam peregrinumque matrimonio contracto, eum, qui nascitur, peregrinum *nasci etiam si conubium inter patrem et matrem non sit, id lege Mensia* [?] *introductum est.* eadem lege *illud quoque cauetur, ut* si pere*grinam. cum* qua e*i* conubium non sit, *uxorem duxerit ciuis Romanus*, peregrinus ex eo coitu nascatur. *et in priore quidem specie* necessaria lex M*ensia fuit: nam alioquin conubio inter patrem et matrem non interueniente is, qui natus* est, *secundum iuris gentium regulam matris, non patris condicioni* accedit'. Tum HIA sic: *nasci, etiam conubio non interueniente* | *ualet, idque per legem Mensiam iam antea effectum est.* eadem le*ge illud quoque cauetur, ut* si pe*regrinam, cum* | qua e*i* conubium non sit, *uxorem duxerit ciuis Romanus*, peregri|nus ex eo coitu nascatur. *et in priore quidem specie neces*|saria lex M*ensia fuit: nam alioquin conubio inter* | *patrem et matrem non interueniente is, qui natus* | est, *secundum iuris gentium regulam matris, non patris con*|di*cioni a*ccedi*t*. qua parte *autem* iubet lex, *e ciue Romano et* pere|grina peregrinum *nasci, nihil noui introduxit;* | nam e*t*iam *sine ea* lege *e regula iuris gentium idem* | futurum era*t*. (1) *q* cum *a* suprascr. *et* C. (2) Fortasse sic explendum esse Gö. adnotat: Adeo a. h. i. e., ut *non interueniente conubio matrem is quoque sequatur, qui ex ciue Romano et Latina coloniaria uel Iuniana nascitur, quamquam hoc casu cessat lex Mensia. quae sane non eos tantum spectat, qui peregrini,* pro postremis: *nam* ea *lex sane non tantum de peregrinis loquitur* La. Huschk.: adeo, ut — *ex Latina et ciue Romano qui nascitur, ex solo iure gentium matris condicioni accedat; quamquam lege Mensia non solum ceteri peregrini comprehenduntur.* Haec sic mutauit HIA: ʿAdeo — *ut etiam ex — nascitur, matris c.a.; nam lex Mensia ad hunc casum non pertinet: quae quidem non peregrinos tantum comprehendit,*

§ 79. Vid.ad §96.citt.ll. item ad §131.(cf.§§29.22.Ulp.3.3.HIA).

[1]*E*ad*em* ra*t*io*ne* | ex contrario ex Latino et ciue R*omana qui* §80.
22. *nascitur,* | ciuis Romanus nascitur. fuerunt || tamen qui pu-
29b. tauerunt ex lege Aelia Sentia contracto matri|monio Latinum nasci, *q*uia uidetur eo *c*asu per | legem Aeliam Sentiam et Iuniam conubi*um* inter eos | dari, et semper conubium efficit, ut qui nascitur, | patris condicioni accedat; al*i*ter uero contracto matri|monio eum qui nascitur, iure gentium matri*s* | condicionem sequi: at [2]u*ero ho*die *ciuis Romanus* est; *scilicet* hoc iure utimur | ex senatus consulto, quo auctore diuo Hadriano significatur, ut | [3]o*mni* m*odo* ex Latino et ciue Romana natus ciuis Romanus nascatur. |
*H*is *con*uenie*n*te*r etiam il*l*ud* senatus consulto diuo Hadria- §81.
no [4]* au|ctore significatur, ut ex Latino [5] *et* per*eg*ri|na, item contra ex peregrin*o et Latina qui nascitur,* | matris condicio-
nem sequatur. Illud quoque his conue|niens est, quod §82.
ex ancilla et libero iure gentium ser|uus nascitur, et ex libera et seruo liber nascitur. | Animaduertere tamen §83.
debemus, [6]ne iuris gentium | regulam [7]uel *l*ex aliqua uel

(1) *cad.p**ıora*(?)C. *Eadem ratio facit, ut...nascatur.* Hollw. *eadem ratione.* [tractis his uerbis ad praeced.] *at...* | [*ut*] *c. R. nascatur.* Huschk. tum in *Studien* idem sic: *Eadem ratio facit,...* | [*ut*] *c.R. nascatur.* sed HIA nunc eadem quae nos. Decem litterarum spatium ed.2.Gö.in fine §79.,ed.3. eiusd. in princ. §80. reliquit. Cf.C. (2) *at* (*f*)*ub*(*r*)*ıdı.i..ēs hoc* C.sec.Bl. La. et HIA: uero *hodie nihil inter*est. sed hoc i. u. Huschk.: *sequih'u ridiculū ē sed hoc iure utimur quod et* (3) Ita Hollw. *q̊m* C. sec. Bl. Fort. *q̄q̄m*(quoquo modo) Huschk. sed *omnimodo* retinet HIA. **Gö. (4) *sacratissimo*, quod edd. exhibent, displicet Blumio. schedae habent *s au*|*ctor* Eiciendam esse *s* putauerim (quod nunc fecit HIA) aut legerim *Hadriano auctore facto*. cf.3.73. sed etiam ad super. §54. adn. (5) ***per**rina* ***** | *na* C. (6) *nec* C. locum a Gö. male habitum sanauit Huschk. *num eam* Klenz. et Hefft. Iam ed. m. 1. Huschk. sequitur. (7) *uelex* C. sec. Bl. et tum *legi* C.

§ 80. Vid.§§29.56.67.30.66. 2.143. 3.73. Cic.Top.4,20. § 82. Vid. §§88. 59. Ulp. 5. 9. cf. 10. Isidor. Or. 9.5,18. Boeth.l.c. infra §§82. 88. Ant. L. 3. C. soluto matr. 5. 18. Sed uide etiam Paul. S. R. 2. 24. §§1...3. Marcian.L.5.§§2.3.D. de statu hominum 1.5. pr.I.de ingenuis 1.4.
§ 83. Vid.Ulp.L.24.D.de statu hominum 1.5.

§84. quod legi*s* uicem opti|net, aliquo casu commutauerit. ecce enim ex senatus consulto | Claudiano poterat ciuis Romana quae alieno *ser*|uo uolente domino eius [1]coi*i*t, ipsa ex pactione li|bera permanere, sed seruum procreare: nam quod inter eam et | dominu*m* istius serui conuenerit, [2]ex senatus consulto ratu*m* | esse iubetur. set postea diuus Hadrianus iniquitate *rei* | et inelegantia iuris motus restituit iuris gen||tium regulam, ut 23.

§85. cum ipsa mulier libera perman*e*|at, liberum pariat. [3][*Etiam* 109a. *lege Aelia Sentia*] ex a*n*cilla et libero pote|rant l*i*ber*i* nasci; nam ea lege cauetur, ut si quis | cum aliena a*n*cilla quam credebat liberam esse | coierit, siquidem [4]masculi nascantur, liberi sint, si | uero feminae, ad e*u*m per*t*inea*nt*, *c*uius mater an|cilla | fuerit. sed et in hac specie diuus Vespasianus [5]in*e*le|gantia iuris motus restituit iuris gentium re|gulam, ut omni modo, etiam si masculi nascantur, | serui sint eius cuius et

§86. mater fuerit. Sed illa | pars eiusdem legis sal*u*a est, ut ex libera et seruo | alieno quem sciebat seruum esse, serui nascan|tur. itaque apud quos talis lex non est, qui [6]nasc*i*tu*r*, | iure gentium matris condicione*m* sequitu*r* et ob | id liber est.

(1) *eoit* C. (recte = *coiit*). coisset Gö. 1. 2. *coierit* uoluit Cramer. (2) eo HIA. (3) *ex accilla* C. Gö. Ex [*diuerso ex*] Postea uoluit: Ex [*lege — ex*] quod edd. m. 3. 4. habent. De lege Aelia Sentia cogitant; de lege Mensia [ψευδεγγράφῳ puto] van Assen. Scribendum fuerit *et leg ās ex ancilla.* HIA fecit: *Item e lege Latina* | ex ancilla (falso posita lineola | et non recte omisso legis nomine, ut sq. *ea lege* ostendit). (4) *masculli* C. (5) *inle|gantia* C. (6) *nasc**ntu?* C.

§ 84. Cf.infra §§91.160. Vid.Tac.Ann.12.53. cum 12.6.7. Sueton. Vesp.11. Ulp.11.11. Paul.S.R.De mulieribus...ad SC.Claudian.2.21ᵃ. et 4.10.§2. Th.C.ad SC.Claudian.4.11. Fgm.de I.F.§12. Alex.L.3. Diocl.et Max.L.26.C.de liberali causa 7.16. Iid.L.9.C.commun.de success.6.59. Tertullian.ad uxor.2.8. [De recent.iure uide §1.I.de success. sublat.quae fiebant...ex SC. Claudian.3,12. c. Theophilo. Cod. de SC. Claudiano tollendo 7.24. item cf. De mulieribus quae se seruis propriis iunxerunt: Th.C.9.9. Nouell.Anthem.I (ed.Haenel.p.341.sqq.)]

§ 85. Vid.§82.cit.L.3.C.soluto matr.5.18. Constantin.L.3.C.de incest. nupt.5.5. § 86. Vid.§83. Pap.L.2.pr.D.ne de statu defunctor.40.15. cit.L.3.C.soluto matrimonio 5.18.

Quibus autem casibus matris et non patris | condicione*m* sequitur qui nascitur, hisdem casi|bus in potestate eum patris, etiam si is ciuis Romanus sit, non esse | plus quam manifestum est. et ideo superius[1] rettuli|mus, quibusdam casibus per errorem non iusto con|tracto matrimonio senatum interuenire et emendare | uitium matrimonii, eoque modo plerumque effice|re, ut in potestatem patris filius [2]redigatur. | §87.

Set si ancilla ex ciue Romano [3]conceperit, deinde manu missa ciuis Romana | facta sit, et tunc pariat, licet ciu*i*s Romanus sit §88.

24. qui nascitur, || sicut pater eius, non tamen in [4]potestatem pa-

109b. tris | est, quia neque ex iusto coitu conceptus est, neque ex | ullo senatus consulto talis coitus quasi iustus constituit*ur*. |

Quod autem placuit, si ancilla ex ciue Romano conceperit, deinde | manu missa peper*er*it, qui nascitur liberum nasci[, *na*]|turali ratione fit: nam hi qui illegitime concipiuntur, | statum sumunt ex eo tempore quo nascuntur; | itaque si ex libera nascuntur, liberi fiunt, nec inter|est ex quo mater eos [3]concep*er*it, cum ancilla fuerit: at hi | qui legitime concipiunt*ur*, ex conceptionis tempore | statum [5]sumunt. §89.

itaque si cu*i* mulieri [6]*ciui Romanae praegnant*|*i* aqua et igni *inter*dictum fuerit, eoque modo peregr*i*|na *fiat*, *e*t tunc pariat, conplures [7]distingu*u*nt et | puta*nt*, siquidem ex iustis nuptiis [3]concep*er*it, ciuem Romanum | ex ea nasci, si uero §90.

(1) §§ 76. sqq. (2) *redigantur* C. (3) *concepit* (pro *concepit*) hic et saepius in sqq. C. (4) sic C. *potestate* edd. (5) *sumuntur* C. (6) expleuit Sau. (7) *distingunt* C.

§ 87. Vid.§§67.sqq. Paul.S.R.4.8.§7.(Collat.16.3.§7.) § 88. Vid. supra §§82.85.89. Ulp.L.46.D.de adoptionib.1.7.

§ 89. Cf.Gai.epit.1.4.§9. Ulp.5.10.8. Vid.§88. infra §135. Paul. S.R.2.24.§§1.3. LL.11.12.Ulp.LL.18.24.D.de statu homin.1.5. Paul.L. 45.pr.D.de uulg.et pup.subst.28.6. Ulp.L.2.§3.D.ad SC.Tertull.38.17. Ulp.L.1.§2. Nerat.L.9.D.ad municipal.50.1. Cic.de N.D.3.18,45. Dionys.Hal.11.29. Quintil.Inst.or.3.6,25. Sed uid. etiam ad §82.citt. Paul.S.R.§2. et L.5.§2.D.1.5. pr.I.1.4. § 90. Vid.§§128.161. Ulp. L.18.D.de statu hom.1.5. Seru.ad Vergil.Aen.12.119.

§91. uolgo conceperit, peregrinum | ex ea [1]nasci. | Item si qua 16
mulier ciuis Romana praegnas ex senatus consulto Claudia-
no | ancilla facta sit ob id quod alieno seruo [2]*coierit* | de- 18
nuntiante domino eius, conpl*ures distingu*unt | et existimant, 20
siquidem ex [3]iustis nuptiis [4]concep*tus* | sit, ciuem Roma-
num ex ea nasci, si uero uolgo concep*tus sit, seruum* | nasci 22
§92. eius cuius mater facta est [5]a*n*cill*a*. *Item pere*|*g*rina quoque
si [6]uulgo conceperit, deinde ciuis Romana *facta sit, et pari*|at,
ciuem Romanum parit; si uero ex peregrino, [*cui*] || secun- 25.
dum leges moresque peregrinorum coniuncta *est,* | uidetur 108a.
ex senatus consulto quod auctore diuo Hadriano fa|ctum
est, [7]peregrinus n*as*ci, [*nisi*] patri *e*ius ciuitas Romana [8]q*uae-*
*sit*a *s*it. |
§93. Si peregrinus [9]*cum liberis ciuitate Romana donatus fue-* 4
rit, n*on* | [10]ali*ter fi*l*ii* in potestate *eius f*iun*t,* q*uam si impe-*
rator eos in potesta|*tem* rede*ge*rit: quod ita demum is facit, 6
si causa cognita ae|stimauerit hoc filiis expedire: diligentius
atque | exactius [11]*enim* causam cognoscit de impuberibus ab|- 8
sentibusque: et haec ita edicto diui Hadriani signi|ficantur. 10
§94. Item si [12]*q*uis cum uxore prae|gnante ciuitate Romana dona-

(1) *nascit*C. (2) ita Hollw. *inuito et* d. d. e., [*coierit,*] Gö. 1. 2. (3) *iustiis* C. (4) Hoc *concep*tus | *sit*, ut etiam La. suasit, retinui. item HIA. Edd. *conceperit* et sic iterum ante *seruum*. (5) *acill*—— | /*rina* C. (6) *uolgo* HIA. (7) *peregrn*ιcι C. i. e. *peregr narci*. Edd.: peregrinus [*nasci,*] nisi (8) *qe..ar(x)ιt* (quaeratur?) Bl. (9) La. *cum filis suis c̄r̄ donatus fuerit.* Klenz. *cum liberis iam natis* et Hschk. quoque *cum liueris* legendum esse censet, ut pro La. *filis suis* (quod retinet Momms. *Stadtr. v. Salpensa* p. 405.) nunc recepi. item HIA. Edd. Gö.: peregrinus (26 *asterisci*) non (10) *aliter libi* (liberi) uult Hschk. et sic habet HIA. (11) sic ed. m. 3. c. La. pro *uero* edd. quod HIA exhibet. *h*(?) C. (12) *ciuis* C.

§ 91. Cf.Ulp.11.11.et uid.§§84.160.ibiq.citt.ll. Paul.S.R.2.24.§§2.3. Marcian.L.5.§§2.3. Ulp.L.18.D.de statu hom.1.5. Ant.L.4.C.de poen. 9.47. § 92. Vid.§§77.94.

§ 93. Vid.3.20. Ulp.in Coll.16.7.§2. Plin.epist.10.6. paneg.37. item supra §55. Sueton.Tit.8. § 94. Vid.§92.

12 tus sit, quamuis is qui nascit*ur*, ut su|pra [1] diximus, [*ciuis*]
Romanus sit, tamen in potestate | patris non fit: idque sub-
14 scriptione [2]diui Hadriani | significatur: qua de causa qui
intellegit uxorem | suam esse pr*ae*gnatem, dum ciuitatem
16 sibi et uxo|ri ab imperatore petit, simul ab eodem petere |
18 debet, ut eum qui natus erit, in potestate [3]sua ha|beat.
Alia causa est eorum [4]qui Latini sunt *et* cum liberis su|is §95.
20 ad ciuitatem Romanam perueniunt; nam horum i*n* | *potestate*
fiunt liberi. quod ius quibusdam pe*regrin*|*is* [5]—————— |

(1) §. 92. (2) *diuis* C. (3) *suam* C. Gaius scripserit *in potestatem suam.* (4) *q́ latini*⁎(*s* siue *c*) *cum* C. HIA nunc fecit: *qui Latii iure cum* (5) „Equidem geminam magistratus gerendi mentionem unum illud ius spectare puto, quod habebant Latini annuo magistratu in patria functi. Aliter Niebuhr. (Hist. Rom. 2. not. 163. edit. 2.), qui sic legendum censet: *Maius Latium uocatur, cum quicumque Romae munus faciunt, non hi tantum, qui* magistratum *et c.*“ Gö. Contra Niebuhrium scripsit Maduig. Opuscc. p. 273. sqq. Klenz. dedit: *Quod qui in colonia Latina* magistratum ... minus latum est *et c.* Puchta (*Institt.* ed.1.p.233.not., et ed.2.p.236.not. *h*) quoque ita locum explicauit, ut minus latum ius eorum acciperet, qui in colonia Latina magistratum gessissent, cum ipsi tantum, non etiam eorum liberi antea procreati, ad ciuitatem Rom. peruenissent. itaque ʻperueni*a*ntʼ ed. 3. dedi; Cod. et edd. ʻperueniuntʼ. Huschk. sic ad sensum supplet: „peregrin|is *datum est eoque pertinet, quod Latini eo, quod stirpe ex se domi relicta cum uxore liberisque suis Romam migrant, et aliis quibusdam rebus et sibi et uxori liberisque suis ciuitatem Romanam grunt* (quaerunt) *illud ů* (uero) *ius p q.* (per quod) *Latini et* (etiam) *eo q* (quod) magistratum g., c. R. c., minus latum est, cum hi tantum *ipsi* qui u. m. u. h. g., ad c. R. perueni*a*nt. Cf. Liu. 41.8. Cic. p. Balb 23. 24. Leg. repetund. c. 23. p. 91. ed. Klenz.“ Sed nunc propius ad ueram Gai si non scripturam, sententiam tamen accedere uidetur, confirmata Niebuhrii sententia, Momms.

§§ 95.96. Vid.§§79.131.3.56. Sueton.Caes.28. Aug.47. Appian.B.C. 2.26.cum Cic.ad Att.5.11 §§1.2. Strab.4.p.186.sq.5.213.(ed.Almelou. p.286.326.) Ascon. in Pison. p.156. (ed. Baiter. p.3.) Plin.H.N.3.3,4. 3.20,24. Tac.Ann.4.5.(uocc. „*uetere Latio et coloniis antiquitus Romanis*“ et 15.32. Hist. 3.55. Plin.paneg.37.39. Spartian.Hadr.20. Fest. u. *Municeps.* Sallust.Iug.69. imprimis Aes Salpens. capp. 21...23.23.i.f. cum titulo Tergestino ap. Orell. n.4040. et in uniuersum Dionys.Hal.2.16. Gell.16.13. Seru ad Aen.1.12.

§96. ——————— ẏẏ.22...24. ——————— || magi- 26. 108b.
stratum gerunt, ciuitatem Romanam con|secuntur; minus
[1]La*t*ium est, cum hi tantum [2]qui [uel] | magistratum uel ho-
norem gerunt, ad ciuitatem | Romanam [3]perueniunt. idque
conpluri*bu*s epistulis prin|cipum significatur. |

[4][*DE ADOPTIONE ET ADROGATIONE.*]

§97. [5]*Non solum* [6]*tamen naturales liberi secundum ea quae* | dixi-
mus[7], in potestate nostra sunt, uerum [8]et hi quos adoptamus.
§98. Adoptio autem duobus modis fit, aut populi aucto|ritate,

(*Stadtrechte* Lpz.1855. p.405. not.40.) ita: pe*regrin*[*is civitatibus concessum est tributo iure maioris Latii. Eo enim differunt Latium maius et minus, quod maius Latium est cum non solum qui magistratum ge*]runt, [*sed coniuges et pa*]rentes *et liberi* etiam *eorum qui* || m.g.c.R. con|secuntur, minus Latium HIA nunc ad Mommseni et Rudorffi (Disp.crit. ad Gai.1.95.96.Berol.1860.4°.) sententiam ita expleuit: pe*regrinis ciuitatibus competit, si modo maius Latium habent. nam aut maius Latium dicitur aut minus. maius Latium est, cum magistratum uel honorem in ciuitate sua gerendo etiam parentes et liberi et* uxor cum *his, qui* || et adnotauit: „*Maius Latium dici coepit ius Latii inde a Vespasiano, primum Hispaniae, ita datum, ut hae civitates magis populi Rom. municipia, licet civium Latinorum, quam ut antiquitus hoc iure dato* (*Plin. H. N.* 3.1.§3. 3.3.§4. 3.4.§4. 4.22.§35) *coloniae Latinae* (*supra* § 22. *Suet. Caes.* 8. *Ascon. in Cic. Pison. init. Dio* 43.39.) *esse, ideoque* (*cf.* '*Gaius*' *Huschk.p.*7—10.) *qui magistratum ibi gererent, de ipso populo Rom. bene merere viderentur, ut iam quasi radicitus et tanquam iusti et legitimi cives Rom.* (*Leg. repet. de ceivitate danda; L.32.D.de I.F.* 49.14.), *qui tribus et iuris honorum Romae participes fierent, etiam cum parentibus et liberis et uxore in civitatem venirent. Cf.etiam Gell.*16.13."
(1) *latum* edit. 3.receperam. *lauum* C. *lattum* C. sec. Bl. Cf.not.praec. (2) *uel qui* C. *qui uel* edd. (3) perueni*a*nt ed. m. 3. et Hschk. Cf. not. cit. nunc HIA: *peruenuint* (oper. err. pro *perueniunt*). (4) Lineam uacuam a scriptura ab initio putabant esse, sed Bl. euanidos fere ductus hos $\overline{ace}$ $\overline{ex}$ $\overline{c}$ sibi uidere uisus est, quos ex rubrica quam nunc dedi superesse opinor. (5) ex Inst. ẏ. uacuum expl. (6) *autem* edd. sec. Bien. *tamen* Schr. *autem* statim seq. §. redit. (7) § 55. (8) et*iam* Gö. ex Inst.

§ 97. Pr.I.de adoptionib.1.11. Cf.Ulp.8.1. Gai.epit.1.5.pr. Mod. L.1.pr.D.de adoptionib. (h.t.) 1.7. Vid.infra 2.136. 3.2. Diocl.et Max. LL.13.14.C.de probationib.4.19. Fest.u. *Mancipatione.* Plin. paneg.7. Sed uide §2.I.tit.cit.1.11. §14.I.de her.q.ab int.3.1. Iustinian.L.10.C. de adoptionib.8.48. § 98. L.2.pr.D.h.t.1.7. (*Gai.lib.1.Institt.*)

aut inperi*o* magistratus, [1]uel*ut* praetoris. Popu|li aucto- §99.
ritate adoptamus eos qui sui iuris sunt: qu|*a*e species ado-
ptionis dicitur adrogatio, quia et is qui | adoptat rogat*ur*,
id est interrogatur, an uelit eum | quem adoptaturus sit,
iustum si*b*i filium esse; e|*t* is qui adoptat*ur* rogatur an id
fieri patiatur; et | populus rogatur an id fieri iubeat. im-
perio m*a*|gistratus adoptamus eos qui in potestate paren|-
tium sunt, s*i*u*e* primum gradum liberorum opti|neant, qualis
est filius et filia, siue inferiorem, | qualis est nepos neptis,
pronepos proneptis. Et qui|dem illa adoptio quae per §100.
populum fit, nusquam | nisi Romae fit; [2]a*t* haec etiam in
prouinciis aput | praesides earum fieri solet. Item per §101.
populum fe|minae non adoptantur, nam id magis placuit;
27. 30a. apu*t* || praetorem uero uel in prouinciis aput proconsule*m*
lega|tumue etiam feminae solent adoptari. Item in|pu- §102.
berem aput populum adoptari aliquando pro|hibitum est,
aliquando permissum est: nunc ex e|pistula optimi impera-
toris [3]Antonini quam scripsit pon|tificibus, si iusta causa
adoptionis esse uide*b*i|tur, cum quibusdam condicionibus
permissum est. | aput praetorem uero, et in prouinciis

(1) $\bar{u}$ (i. e. *uel*) C. Ed. 1.Gö.: uel*ut* Praetoris Co*n*su|*l*is*ue*. § 99. *Po*p*uli auctoritate*. (2) *ad* C. (3) Cf. praef. nostr.

§1.I.eod.1.11. Cf.Ulp.8.2. Gai.epit.1.5.§1. Vid.infra 2.138. Mod.cit. L.1.§1. § 99. citt.L.2.pr.D.et §1. Inst. Cf.Ulp.8.3.2. Vid.Gai. epit.2.3.§3. 1.5.§1. Proc.L.44.D.h.t.1.7. Gell.5.19. Cic.pro dom.29,77. Appian. B. C. 3.94. Dio Cass.37.51. 39.11. Sueton.Oct.65. Tacit. hist.1.15. Senec.de benef.3.32,5. cons.ad Marc.15,2. de breuit.uit.15,3. Sed uide etiam cit.§1.Inst. Diocl.et Max.LL.2.5...8. Iustinian.L.10. §5.C.h.t.8.48. cum Gai.L.21. Marcell.et Ulp.LL.38.39.D.h.t.1.7. In adoptionem datos 'commodatos' uocat Senec.cons.ad Marc.13.3.
§. 100. Cf.Ulp.8.4. Vid.sqq.§§101.102.105. Ulp.L.2.cum Macri L.1.et Herm.L.10. Marcian.L.11. Proc.L.12.D.de off.praesidis 1.18.
§. 101. Cf.Ulp.8.5 Gai.epit.1.5.§2. Vid.Gai.L.21.D.h.t.1.7. cit.L.8. C.h.t.8.48. § 102. Cf.Ulp.l.c. Vid.§3.I.tit.cit.1.11. Ulp.L.17. §§1.sqq.h.t.1.7. Diocl.et Max.L.2 C.eod.8.46. Cic.pro domo c.13.sq. Gell.5.19. Vid.etiam SC.ap.Tac.Ann.15.19.cum Ulp.L.2.§2.D.de uacat.

aput proconsulem | legatumue, cuiuscumque aetatis [1]ado-
§103. ptare possumus. [2]Ill*ud* [3]uero utriusque adoptionis com-
mune est, [4]quia et | hi qui generare non possunt, quales
§104. sunt spadones, ado|ptare possunt. Femin*ae* uero nullo
modo adopta|re possunt, quia ne quidem naturales liberos
§105. in | potestate habent. Item [5]si quis per [6]pop*u*lum si|ue
aput [7]praetorem uel aput praesidem prouinciae adopta|uerit,
§106. potest eundem alii in adoptionem da|re. [8]Set et illa
quaestio, an minor natu maiore*m* | natu adoptare possit,
§107. utriusque adoptionis com|mun*is* est. [9]illut proprium est
eius adoptionis qu|ae per populum fit, quod is qui liberos
in potesta|te habet, si se adrogandum dederit, non solum |

---

(1) (*homines*) ins. Gö. edd. 1. 2. cuiuscumque (*quis*) aetatis (sit) HIA. (2) *illı* C. (3) *uero* eiecit HIA. (4) *quod* Gö. 1. 2. HIA. ex Inst. (5) si(*ue*) HIA. (6) *pupillum* C. (7) *praetorem uel aput* excidere passus est Hefft. (8) *Set illa quaestio ē an....cōmune est* C. Inde Gö. ut nunc ego: *Set et* (*s'et*) *illa quaestio, an...possit, ...communis est.* quod Lachm. quem ed. 3. m. sequitur, ita, una sententia in duas diuisa, correxit: *Set illa quaestio est, an... possit.* [id quoque] *utriusque ad. commune est.* Ed. m. 4: Set illud [*quoque quod*] quae*situm* est, Hschk. (et HIA): *Set et* [simplicius *s'et*] *illut q̄q̀situ.ē.* (quod quaesitum est) *an...possit, utr.* et r. (9) *illut* C. Fortasse *ıll. ů* (illud uero). Dig. *Hoc uero* et sic HIA (*h' ů* scriptum fuisse opinatus).

50.5. Fgm.Vat.§§.169.196. pr.1.de excus.tut.1.25. Ulp.L.51.§1.D.de legat.II.31. Pap.L.76.D.de cond.et dem.35.1. § 103. cit.Gai.L.2. D.h.t.§1. §9.I.h.t.1.11. Cf.Ulp.8.6. Gai.epit.1.5.§3. Vid.Mod.L.40.§2. D.h.t.1,7. Ulp L.6.D.de lib. et postum. 28.2. L.39.§1.D.de I.D.23.3. item Cic.pro dom. 13,34. *spadones*] cf.Ulp.L.128.D.de V.S. 50.16. et infra §196. §. 104. §10.I.h.t.1.11 Cf.Ulp.8.8[a]. Gai.epit.1.5.§2. Vid.Ulp.L.29.§3.D.de inoff.tto 5.2. Diocl.et Max.L.5.C.h.t.8.48. *quia ne quidem* et c.] Vid.2.161.3.51. Paul.L.4.§3.D.de B.P.c.t.37.4. Gai. L.13.D.de suis et legit.38.16. L.196.§1.D.de V.S. 50.16. item supra §56. Ulp.L.4.D.de his q. sui 1.6. §. 105. Cf.§8.I.tit.cit.1.11. Vid.Paul. L.37.§1.D.h.t.1.7. Tac.Ann.l.c. § 106. Vid.§4.I.h.t.1.11. Mod. L.40.§.1. Iau.L.16.D.h.t.1.7. Cic. pro domo 13.14.§§34.36. Sueton. Tib.2. § 107. cit.Gai.L.2.D.h.t.§2. §11.I.h.t.1.11. Cf.Ulp.8.8. Gai.epit.1.5.§4. Vid.citt.L.40.pr.et Ulp.L.15.pr.D.h.t.1.7. Paul.L.3. pr.D.de cap.min.4.5. Philo l.c.p.996.C. Vid.etiam Paul.L. 23.D.h.t.

ipse potestati adrogatoris subicitur, set etia*m* | liberi eius
in eiusdem fiunt potestate *t*anquam | nepotes. ||
28. [*DE HIS QVAE IN MANV SVNT.*] |
30b. [1]*Nunc de his personis uideamus quae in manu nostra sunt.* §108.
quod | et ipsum ius proprium ciuium Romanorum est. |
Sed in potestate quidem et masculi et feminae | esse solent; §109.
in manum autem feminae tantum co*n*|ueniunt. Olim ita- §110.
que [2]tribus modis in manum | conueniebant, usu, farreo,
coemptione. Vsu in | manum conueniebat quae anno con- §111.
tinuo nupta | [3]perseueraba*t*; quae en*im* uelut annua pos-
sessione usu ca|piebatur, in familiam uiri [4]transiebat filiae-
que lo|cum optinebat. itaque lege [5]duodecim tabularum
cautu*m* | *erat*, si qua nollet eo modo in manum *m*ariti con-
ue|*nire*, [6]*ut quodan*nis trinoctio abesset [7]adqu*e ita usu*|*m*
cuiusque anni interrumperet. set hoc totum | ius partim
legibus sublatum est, partim ipsa desu|etudine [8]oblit*t*era-
tum est. | Farreo in [9]manu*m* conueniunt *per* quoddam §112.

---

(1) Gö.ψ.2. ut dedimus, expleuit. (2) *teribus* C. (3) ita recte La. prop.; Gö. ded. *nam uelut* C. sec. Bl. pseueraban(t)t *q* siue l HIA non recte: perseuerans, dum uelut (4) sic C. Gö. et La. HIA: *transibat.* (5) *duodecima tab* C. (6) *utq̊dannis* C. habuisse uidetur. (7) *atque* edd. praeter La. et m. (8) *obliteratum* C. (9) *manus* C.

---

cum infer. §136. ibiq. citt. ll. Paul.L.35.D.h.t.cum L.6.Ulp.L.10.D.de senatorib.1.9. Diocl.et Max.L.7.C.h.t.8.48.

§ 108. Vid.§55. Dionys.Hal.2.25. Gell.10.23. § 109. Vid. supra §§56.72. § 110. Vid.Seru.ad Vergil.Georg.1.ψ.31. Boeth. 2.ad Cic. Top. c. 3,4. (ed.Baiter.p.299.) Arnob. adu. gent. 4.20. (ed. Orell.p.157.) § 111. Vid.Cic.pro Flacc. 34,84.et ad h. l. Schol. Bob. (p.244.ed.Or.) Seru.l.c. Gell.3.2. Macrob.Saturn.1.3. Boeth. l.c. et infra §§114.115[b].118.132.134.136.165. 3.24.i.f.40.41. *lege XII. tabb.*] Vid.*Dirksen* 6.4. § 112. Cf.Ulp.9. Vid.Seru.l.c. et ad Aen.4.ψψ.104.374. Dionys.Hal.ad §108.cit. Plin.H.N.18.3 i.f.sect.11. (Quin et in sacris nihil religiosius confarreationis uinculo erat, nouaeque nuptae farreum praeferebant). Tac.Ann.4.16.53. Gell.1.12. Fest. u. *Patrimi.* et Paul. Diac. u.*Ador.* Orell. inscr. num 2650. Boeth.l.c. Non. Marcell. u. *Ador* 1.261. (p.52.ed.Mercer.) Gloss. Philox. u. *Confarreatus.* item cf. Pollucis Onomast.1.12. segm.246. i.f.

genus | sacrificii [1]quod *salso* farreo fit: in quo farreus pa|- 18
nis adhibetur, unde etiam confarreatio dicit*ur; set com*|-
plura praeterea huius iuris ordinandi gratia cu*m* | certis et 20
sollemnibus uerbis, praesentibus decem | testibus, aguntur 22
et fiunt. quo*d* ius etiam nostris | temporibus in usu est:
nam [2]flamines maiores, | id est Diales, Martiales, [3]Quirinales,
[4]sic*ut* || *reges* sacrorum, nisi [5]s*int* co*n*farreatis n*uptiis nati*, | 29. 58b.
inaugurari non [6]uidem*us** — co*n*farreatio [7]— | —*
§113. *Coemptione in* | *manu*m conu*en*iun*t* per mancipatione*m*, [8]*id* 4
est | per quandam imaginariam uenditionem, [9]*adhi*|bitis non 6
[10]m*i*nu*s* quam v̄ testibus ciuibus Romanis puberibus, item |
[11]libripende, ——* mulierem, cuius in manu*m* | conuenit. 8

(1) *q́uod adoreo farre fit, id est,* olim prop. Gö. *quod antiquo ritu fit,* non satis conuenit C. ductibus. Hschk. prop. referens ad Plin. l. c. *q a nupta farreo fit* Possis igitur p̀ (prae) *nupta.* nunc HIA: *a nupta farreo fit* (*et*) adnot. posse tamen ut pro *a nupta* fuerit *ipsum* Equidem nunc feci *salso farreo* ut Ouid. fast. 3. 284. „salsaque farra focis". Seru. l. c. „per fruges et molam salsam coniungebantur, unde confarreatio appellabatur". In ed. 3. cum Gö. et La. nec uerba *quod* et *farreo fit* in text. recepi. et sane totiens uno quasi ore repetitum *farreo* et *farreus* habet quod offendat. (2) *flamines* C. (3) *q́rinales* bis habet C. (4) Gö. probauit, sed in textum non recepit Heffteri *sicut* et Sauini *reges,* pro quibus uerbis Puchta uoluit *n̄ s̄* (non sunt) ca||*paces* HIA: *item* || reges s., nisi *qui* conf. nup*tiis pro*|*creati sunt, fieri nequeunt,* co*n*farreatio *etiam nec*|*essaria est, cum flamen nuptias contrahit.* (5) ita Gö. prop. sed praeter 'co*n*farreatio' in textum nihil recepit. (6) *uidem*ı**comfarreatio* C. (7) In iis quae sequebantur, Gaius rettulerit, ceterum confarreationis usum suo tempore non nisi illorum sacerdotiorum causa remansisse. De HIA vid. not. 4. (8) Hefft. *quae fit* (9) Klenz. uoluit ǹ (nam) *athi* || quod placuit Gö. (10) *manu* (pro *minus*) C. (11) Ed. 2.: libripende, *praeter* mulierem eum*que*, cuius Edd. 3. Gö. et mea: libripende **—— mulier** Hefft.: item libripende un*a* cum muliere *eoque,* cuius et c. Huschk. olim: item libripende, *au*(*c*)*toribus muliere, m*[*ulieris parente uel tutoribus eoque et parente eius*], cuius et c.; nunc ueri non tam absimile, ut HIA dedit: „*libripende, asse emente mulierem eo* cuius" Klenz.: *nam* adhibitis —— item libripende, *mancipatur* (uel *uenum datur*) *mulier ei,* cuius et c. „Equidem co inclino, ut scribendum putem: *nam* adhibitis —— item libripende, *nummo emit mulierem is,* cuius et c." Gö. Rossbach (*üb. die röm. Ehe*) prop. „au*ctores* [pater et tutores] *ue*ndunt mulierem". debebat saltem addere *ei* Mihi non ita alienum a sched ductibus esse et ad Gaianum loquendi morem propius accedere uidetur: *asse is emit* m.

§ 113. Vid. Cic. l. c. de Or. 1.56237. Seru. ad Aen. 4.103.214. ad Georg. 1.31. Non. Marcell. u. *Nubentes* 12.50. (p.531. ed. Mercer.) Boeth. l.c. Isidor. Or. 5.24,26. *adhib. ... librip.*] Priscian. 6,96. (p.720. P. p.282. Hertz.) „libripens, libripendis. Gaius in I. Institutorum '*adhibitis non minus quinque testibus, item libripende.* in eodem: *qui libram aëneam teneat.*") *a quo manc. acc.*] Cic. pro Mur. 2,3. (in iis rebus repetendis quae mancipi sunt, is periculum iudicii praestare debet qui nexu se obligauit). item Collat. 4.2. et 7. infra §§115.195.

Po*te*st autem coemptionem facere | mulier non solum cum §114.
10 marito suo, sed etiam | cum extraneo; [1]*unde* aut matrimonii
causa facta coemptio di|citur, aut fiduciae causa: *quae* enim
12 cum marito suo | facit coe*m*ptionem, [*ut*] aput eum filiae
loco sit, dicitur | matrimonii causa fecisse coemptionem;
14...19 [2]quae uero alteri|us rei causa facit coemptionem *cum* u*i*ro
20 s*u*o *aut* cum extraneo, uelut tutelae | euitandae causa, dicitur fiduciae causa fecisse co|emptionem. quod est tale: §115.
22 si qua uelit quos habe*t* | tutores reponere, ut alium nan-
cisc*a*tur, [3]iis *auctori*|b*u*s coemptionem facit; deinde a coem-
ptionato|re remancipata ei cui ipsa uelit, et ab eo uindicta ||
30. manu missa incipit eum habere tu*t*orem, [*a*] quo manu missa
58a. est; | qui tutor fiduciarius dicit*ur*, sicut [4]inferius [5]app|are*b*it.
4 Olim [6]etiam testamenti faciendi gra|tia *f*iduciar*i*a fiebat §115a.

(1) **ı C. *q̄r.* (quare) Cramer, Hefft. La. (2) Locum quater repetendo uerba *quae uero alterius rei causa facit coemptionem* mire confudit librarius, quem non inmerito temulentum increpat Gö. (3) *illis* uoluit Hollw. (4) *inferioribus appe*|*arerit olim olim etiam* C. (5) §. 195. (6) *quidem* ex repetito in C. *olim* fecit HIA.

§ 114. Vid. §§115b.118.123.136.166. 2.139.159. 3.40.84.114. Cic. pro Mur. 12,27. Terent. Andr. 1.5,60. sqq. Dionys. Hal. 2.25. „ὡς θυγάτηρ πατρός." Gell. 4.3. 18.6. Non. Marcell. u. *Matronae* 5.82. (p.442. ed. Mercer.) Isidor. Or. 9.7,13. Boeth. et Seru. ll. citt. § 115. Vid. Fest. u. *Remancipatam* (ed. Müll. p.277. v.12.) et infra §§137.166.195. 3.84. § 115a. Vid. Cic. Top. 4. Liu. 39.9. Gell. 1.12. Plutarch. Numa. 12.

coemptio: tunc enim non aliter | feminae testamenti faciendi ius habebant, exceptis qui*bus*|dam personis, quam si coemptionem fecisse*nt re*man|cipataeque *et* manu missae fuissent; set h*a*nc neces*sitatem* | coemptionis fac*iendae* ex auctoritate
§115b. diui Ha|driani senatus remisit. [1]——————* | femina *— ———— [2]———— fi|*d*uciae causa *c*um *uiro suo f*ecerit *coempt*i*onem*, | nihilominus filiae loco incipit esse: nam si omni|no qualibet ex causa u*x*or in manu ui*r*i [3]si*t*, pl*a*cu|*it* eam filiae *iura* nancisci. |

[*DE HIS QVI IN MANCIPIO SVNT.*] |

§116. Superest ut exponamus quae personae in manci|pio sint.
§117. Omnes igitur liberorum personae, *siue* | masculi*ni* si*ue* femi*nini sexus*, *quae* in potesta|te parentis sunt, mancipari ab [4]hoc eodem modo possunt, | quo etiam serui mancipari pos-
§118. sunt. | Idem iuris est in earum personis quae in manu sunt: | nam feminae a coemptionatoribus eodem modo possunt | [5][*mancipari, quo liberi a parente mancipantur; adeo*] qu*i*dem *ut quam*uis *ea* sol*a* aput coemptionatorem f*i*|liae loco sit *quae* ei [6] nupta sit, *tamen* nihilominus etia*m* || quae 31.
7a.

(1) „Possit aliquis...efficere *censuer.* (censuerunt) *ex* (enim) *patre*r | *feminas* et c." Gö. Verius HIA: cense*ntur* enim *eo iure* | feminae ac *si fecissent coemptionem.* (2) *Si qua tamen mulier* aut *Licet autem mulier* prop. Gö. HIA dedit: *Ceterum et si qua* fi| (3) *suplica|tieamuuc***ip(R)'u.uand(?)us?* C. sec. Gö. pro quibus extremis *ti eam filiae filiae nancisci* refert Bl. *filiae iura* nunc dedi, ut *iura filiae* 3.14. i. f. habet, quod etiam La. adnotauit. (4) *eodem hoc* C. *hoc eodem* Gö. 2. et edd. quod sane ỷ. 22. consentaneum est. (5) Ita, maxime sec. Bl., La. Huschk. prop.: | qu(*o liberi a parente mancipari*) adeo ut q. HIA: (*mancipari, quo liberi a parente possunt, in tantum*) (6) *etiam* ins. uult Huschk. non fecit HIA.

infra §§192.sq. 166. 2.112.sq. 118.sq. 121.sq. 3.43.sq. Ulp. 20. 15. 29. 3. § 115b. Vid.ll.ad §114.citt.§118.

§ 116. Vid.§§117...123. Liu.41.8. Paul.Diac.ex Festo u.*Deminutus* (ed.Müll.p.70.ỷ.10.). § 117. Vid.§§.113.sqq.132...137.161.sqq. 166.172.175. 2.141. 3.83.sq. 4.38.79.sq. item Constantin.L.10.C.de patr. pot.8.47. Dion.Hal.2.27. Plut.Numa 17.i.f. §.118.Vid.§§111.114.sq. 118...123.136.sq. 148.161.166.195. 2.139.159. 3.3.14.24.83.sq. 221.4.38.

ei nup*t*a non [1]*sit* nec ob id filiae loco sit, ab eo man|cipari possit. Plerumque [2]solum et a parentibus | et a coem- §118a.
ptionatoribus mancipantur, cum uelint | parentes coemptionatoresque *e* suo iure eas perso|nas dimittere, sicut inferius [3]euidentius appa|rebit. Est autem mancipatio, ut supra §119.
[4]quoque diximus, ima|ginaria quaedam uenditio: quod et ipsum ius propri|um ciuium Romanorum est; eaque res ita agitur: adhibitis non minus | qu*am* quinque testibus ciuibus Romanis puberibus et prae|terea alio eiusdem condicionis, qui libram aë|neam teneat, qui appellatur libripens, is qu*i* man|cipio accipit, [5]*aes* tenens ita dicit HVNC EGO HOMI|NEM EX IV*RE* QVIRITIVM MEVM ESSE AIO ISQVE MIHI EMPTVS [6]EST*O* | HOC AER*E* AËNEAQVE LIBRA; deinde *a*ere percutit libram | idque aes dat ei a quo mancipio accipit [7]quasi preti*i*

(1) *est* C. et Gö. Quod dedi, La. debetur. (2) *uero tum* ins. uoluit Gö. HIA: (*Set*) inseruit, ex praec. *pos*sit. Facilius Gö. *uero* ex praec. *plerumq*ue (3) §§132. 134. 137. 141. 166. (4) §113. (5) *rem* C. et edd. cum Cyno. Sed *aes tenens* Boeth. l. c., *assem tenentes* Varro l. c., et ipse Gaius de adprehensione rei, in immobilis mancipatione neque necessaria, paullo infra, §121., adicit. nec obstat, quod is cui res in iure ceditur, hanc tenens formulam dicebat, aut is qui rem suam esse uindicabat. Hschk. uult quod HIA dedit: „accipit rem, *aes* tenens" sed u. *rem* et superflua et pro *aes* posita esse uidetur. istud *rem tenens* ex illis ciuilibus negotiis, de quibus recte se habet, usitatum factum erat. (6) *est* C. et edd. sed nunc EST*O* scripsi, ut est 2. 104. cum saepissime extremam alicuius uersus litteram librarius aut omiserit aut ita minorem tenuioremque scripserit, ut hodie euanuerit. (7) Caue aut superfluum putes *quasi*, pro quo 2. 104. *uelut* positum est, aut *pretium* scribas, omisso *loco*.

§ 119. Boeth.in Top.5,28.(ed.Baiter.p.322.) Vid.Ulp.19.3. Gai. epit.1.6.§3. Theophil.1.12.§6. Varro de L.L.9.83. (Müll.; p.518. ed.Speng.) („..dicimus assem tenentes HOC AERE AËNEAQVE LIBRA..") Fest.u.*Rodus* (Müll.p.265.) Horat.Epp.2.2,158.cum schol.Porphyr. Plin.H.N.33.3.sect.13. Isidor.Or.5.25,31. Tertullian.adu.Marcion. 2.6. infra §§ sqq.et 2.65.22.24.104.3.167.173.sqq.4.16. Ulp.19.3.4. atque Priscian.ad §113.cit. *puberibus*] Cf.Ael.ap.Priscian.8.4.(p.892.Putsch. p.382.ed.Hertz. „Aelius: Inpubes libripens esse non potest, neque antestari, *προδιαμαρτυρηθῆναι*".) [Mancipationis instrumenta

§120. lo|co. Eo modo et seruiles et liber*ae* personae mancipantur; animalia quoque quae mancipi sunt, quo in | numero habentur *b*oues, equi, muli, asini; item | praedia tam urbana quam rustica quae et ipsa mancipi | sunt, quali*a*

§121. sunt Italica, eodem modo solent man|cipari. In eo solo praediorum mancipatio a cete|rorum mancipatione differt, quod personae ser|ui*l*es et liberae, item animalia quae mancipi sunt, ni|si in praesentia sint, mancipari non possunt; adeo quidem, || ut [1]*e*um [*qui*] mancipio acc*i*pit, adprehendere id ipsu*m* | quod [2]*ei* mancipio datur, necesse sit; unde etiam man|cipatio dicitur, quia manu res capitur: praedia 32. 7 b.

§122. uero | [3] absentia solent mancipari. Ideo au*t*em aes et libra ad|hibetur, quia olim aereis tantum nummis ute|bantur, et erant asses, dupondi*i*, semis*ses e*t *quadran*|tes, nec ullus aureus uel argenteus *num*mus i*n* | usu erat, sicut ex lege XII tabularum intellegere possu|mus; eorumque nummorum uis et potes*t*as non | in numero erat, sed in pondere [4]n*ummorum; u*el*u*ti as|ses librales erant, et [5]dipundi*i tum* erant [6]*bilib*|*re*s; *unde etiam du*pondius [7]dictu*s est qua*si

(1) *cum mancipio accepit* C. (2) *et in mancipio* C. (3) (*in*) ins. HIA. (4) n*am ut ipsi singuli* as|ses Huschk. quod praefert Buchh.: uoc. *nummorum* pleonasnum facere. HIA nunc: *aliquo aeris.* (5) *dipundi fuerant* C. dipondii *tum* erant *ed. m.* 4. (6) *bilibres*, ut Hollw. et Hushk., non recepit La. qui proposuit *duas li*|*b. p.* (libras pondo) *unde et* Ed. m. 4.: *bilibres* | *unde etiam di*pondius Nunc pressius C. secutus sum, in quo tamen *unde etiam proprie* (undé et ꝓ prie) fuerit, ut ỷ. recte expleatur. (7) *dictus est quasi duo pon*|*dera* [*quod*] Hollw. Sed La. „*duo pon*|*do q*, ut ap. Liu. 44. 14. *duo pondo*, non, quod rectius est, *duapondo.*"

non nulla exhibet Huschk. T.Flau.Syntrophi donat.instrum. Vratisl. 1838.4°.] §. 120. Cf.Ulp.19.1. supra §§113.117. infra 2.15...19.21.27. 31.35.et ibi citt.ll. Vid.Cic.pro Flacc.32,80. Tac.Ann.1.73. Appul. Metam.2.27.(p.114.ed. Oudend.) Iustinian.L.un.C.de usuc.transform. 7.31. (*in Italici soli rebus quae immobiles sunt*). §. 121. Vid. Ulp.19.6. Isidor.Or.5.25,31. *praesentia*] §119. 4.16. *absentia*] Vid. 4.17. *quia m. r. c.*] cf. Varro de L. L. 6. §85. § 122. *ex l. XII t.*] Vid.infra 4.14. 3.223. Gell.20.1. Plin.H.N.17.1. *eorumque* et c.]

*du*o pon|d*o*, *quod* nomen [1]adhuc in usu retinetur. semiss*es* [2]*quo*|que et quadrante*s* pro rata scilicet portione *l*ibr*ae* | [3]*aeris habeba*n*t cer*t*um pondus. item* qui [4]daba*nt o*l*im* | *pecuniam*, *non ad*numeraba*n*t eam, sed a*pp*endeba*n*t; | unde serui quibus [5]perm*ittitur no*min*um* ratio*nes a*|*gere*, d*ispen*sat*ores* appellati sunt et [6]——— | —. [7]Si tamen quaerat ali*quis*, *qu*are citra coemptio|*nem feminae etiam manci*- §123.

(1) adhunc *C.* (2) q̊|*q* fuisse Huschk. uidit. (3) *aeris...item* Huschk. non recepit La. (4) La. quem fere ed. 3. secutus sum: daba*t* pec*u*niam *praesentem*, *is tum non* et sequebatur quod solum Gö. ed. 2. cum *non* recepit: numerabat eam, sed a*pp*endebat. Quae nunc dedi, Hschkio debita, cum ductibus codicis et cum Isid. 10. 67. melius conueniunt. (5) Sic nunc feci ex *ꝑmittit' nominis gratiori* | *ginise* C. Ed. m. 4. dedit c. Huschk. et Hollw.: permi*ttitur* a*d*minis*t*ratio | pe*c*uni*a*e quod longius a C. abest. De rationum actu cf. e. gr. Scaeu. L. 41. §. 10. D. de fid. lib. 40. 5. L. 40. § 3. D. de statu lib. 40.7. (6) Hollw. et Huschk. et HIA: *adhuc appellan*|*tur* quod ed. 3. recepi, parum codici respondet et otiosum est. nunc ne quidem cum Gö. et La. *ad* receperim: suspicor *pensio ēt uocat'* uel simile quid latere. cf. Paul. ex Festo u. *Pendere.* Iam legerim: et (siue potius *id est*) *pondera*|to℞(ponderatores). (7) Huschk. secuta ed.m.1.: Si t. q. ali*quis quare feminarum* coemptio | *distet a mancipatione, femina* q. q. c. | fecer*i*t, *non deducitur in* s. c.; *a parentibus uero et coemptionatoribus* | mancipa*ti* Idem tum uoluit: qua re *uiro* coemptione *emta* [?] *m̄cipatis distet*, ea q. q. c. f., *n̄ deducit'* (non deducitur) *in* seruil. condic. *a parentibus uero et a coemptionatoribus* m. etc. Nunc HIA repugnante C. sic: Si t. q. a. *quare mulier*, *quae* coemptio-

Vid. Isidor. Or. 10.67. (u. *Dispensator*) 16.18,5.25,3. Schol. ad Pers. sat.2.ỷ.59. Plin.H.N.33.3.sect.13. Varro de L.L.5,169.sqq. et c.36,183. 9.81. sqq. (ed. Müll. p. 66. sq. 71.224. sq. ed. Gothofr. 4. p. 28.sq.181.sq. Apul.et Arunt.ap.Priscian. Inst. gramm.6.12. (p.708.ed.Putsch.) et De ponderib.c.2.(p.1347.Putsch.2.) Paul.Diac.exFesto uu.*Pendere, Graue aes, Dispensatores* (Müll.p.208.98.72.ỷ.9.) Dionys.Hal.9.27. Sueton. Vespas.22. Petron.sat.c.3. Gell.20.1. Non. Marcell. u. *Aera* 3.18. (p. 193.Mercer.) Vide etiam Frontin. de controu. agr. p. 38. ed. Lachm. et infra 3.160. Fgm.de I.F.§§7.21. Alfen.L.16.D.de seruo oorr.11.3. Gai. L. 24. D. de m.miss. test. 40. 4. Ulp. L. 15. §44.D.de iniur.47.10. Paul. L. 51. D. de solutionib. 46. 3. item Caes.B.G.5.12,4. *dipondii* et c.] Vid.etiam Ulp.LL.13.17.D.de heredib.inst 28.5. §8.I.eod.2.14. *nomen adh. in u. ret.*] Isidor.Or.16.25,3. cf.Plin.l.c. § 123. Vid. §§113. 114. 138 195. 2.160. 3.114. 4.75. *e diuerso mancip.*] Vid. etiam

pentur, ea quidem quae coem|ptionem faci*t*, *capite* de*minuitur, set* seruilem condici|onem a*put coemptionatorem non patitur; e diuer*|so mancipa*ti* mancipataeue seruorum loco con|-stituuntur, adeo quidem, ut ab eo cuius in mancipio || sunt, neque hereditate*m* neque legata aliter capere | poss*i*nt, quam si *si*mul eodem testamento liberi esse | iubeant*ur*, sicuti iuris est in persona seruorum. | sed differentiae ratio manifest*a est* cum a parentibus | et a coemptionatoribus *ii*sdem uerbis mancipi|o accipiunt*ur*, quibus serui; quod non similiter [1]*fit* | in *coemptione*. | [2] 33. 11 a.

§124. Videamus nunc quib*us* [3]*modis ii qui a*lieno iur*i subi*|ecti sunt, eo iure liberentur.

§125. *Ac* pri*us* de his dispici|amus qui in potestate sunt.

§126. Et quidem *serui que*|m ad modum *potestate* [4]*dominorum liberen*-

nem fecit, a mancipatis distet, ea quidem quae coemptionem faci*t*, non de*ducitur in* seruilem condicionem, a *parentibus et a coemptionatoribus uero* mancipati Quod *citra* neque Gaiana uox neque huius loci sit, Hschkio non dederim. ego La. in restituendo hoc loco etiam nunc sequor, quamuis non negauerim aut La. in rebus criticis aliquando errare aut Huschk. uerum uidere potuisse. Gö. supplementa in contextum non recepit. *Rossbach* (*röm. Ehe* p. 68. sq.) sic prop.: At iam quaerat aliquis, quare ... a coemtio|ne [differat mancipatio]; nam ea quidem quae coemptionem facit, ne[quaquam in] seruilem condici|onem [redigitur, sed filiae loco esse incipit, contra] | mancipati mancipataeue seruorum l. c. Nihili hoc est.
(1) fi*t* in *coemptione*. prop. Gö., prob. Huschk. edd. m. 2. 3. item La. et HIA et nunc haec m. ed. receperunt. *fit in iis quae coemuntur*. van Assen. *fit in ea quae coemptionem facit*. Puchta. Ed. m. 4: | in — — ** | (2) Hic locus est rubricae QVIBVS MODIS IVS POTESTATIS SOLVITVR, cui tamen inscribendae proprius in C. ỿ. non relictus est. (3) Ex Inst. hic et in sqq. suppl. (4) *dominorum*, quod et in nonn. Inst. codd. est, nunc primum recepi: necessarium uide-

Cic.pro Caec.34.98. Paul.S.R.5.1.§§1.2. Constantin.L.6.Th.C.de liber.causa 4.4.(ed.Haen.p.386.sqq.) L.10.C.de pat.pot.8.47. Ant. L.1. Diocl.et Max.LL.10.12.39.C.de liberali causa 7.16.
§ 124. Pr. I. quib. mod. ius potestatis solu. 1. 12. Cf.rubricas Gai. epit.1.6. Ulp.10.et uide etiam rubricas Paul.S.R.2.25. Inst.1.12. Dig.1.7. § 126. cit.pr.I.1.12. Vid.supra §§13.sq. §§1.2.I.de libertin.1.5.

tur, ex his intellege|re possumus quae de seruis manu m*ittendis su*|perius [1]*ex*posuimus. Hi uero qui *in potestate* | *parentis sunt, mortuo eo sui iuris fiunt. set hoc di*|stinctionem recipit; nam *mortuo patre sane* | omnimodo fili*i* filiaeue sui iuris efficiunt*ur*; | mortuo uero au*o non omnimodo nepotes neptesq*|*ue* sui *iuris fiunt, set ita* [2][*demum*] *si post mortem aui* | in patris sui potestatem recasuri non *sunt*. *ita*|que si *moriente auo pater eorum et uiuat et in potesta*|*te* patris [3][*sui*] fuerit, tunc post *obitum aui* | [4] in potestate pat*ris sui fiunt*; *si uero is*, quo tempore au*us* | moritur, *aut iam mortuus est aut exiit de potestate patris, tunc hi, quia* in potesta|te*m* eius cadere non possunt, sui iuris fiunt. §127.

34. 11 b. Cum || autem is cui ob aliquod maleficium [5]ex lege p*oe*nali | aqua et igni interdicitur, ciuitatem Romanam amittat, sequitur ut | [6]qui eo modo ex numero ciuium Romanorum tollitur, proinde | ac mortuo eo desinant liberi in potestate eius es|se: nec enim ratio patitur, ut [7]peregrinae condicio|nis homo ciuem Romanum in potestate habeat. pari ratione et si ei qui | in §128.

tur tum propter seq. *potestate parentis*, tum ad ỿ. 11. omnibus suis litteris explendum.
(1) §§ 13. sqq. (2) [*demum*] versui explendo desiderabatur et sic Gaio familiare est. nunc demum addidi. (3) (*sui*) nunc c. edd. ins. ex Inst. neque sic ỿ. 21. iustum litterarum numerum habet. HIA ut ed. m. 4. non receper. (4) | *sin potestate* C. fuerit: *aui su|i in potestatem* (5) *ex legem* C. *ex* excidit ex ed. m. 4. et HIA. (6) qui*a* Gö. 1. 2. et HIA. (7) *pereg***homo condicio|nis* C. (asteriscus transponendum esse uocabulum significat, quod non obseruauit Gö. 1. 2)

§ 127. Cit.pr.I.1.12. Cf.Gai.epit.1.6.pr. Ulp.10.2. Vid.infra §.146. Ulp.L.5.D.de his qui sui 1.6. L.3.§2.C.de agnosc.et alend.liberis 25.3. §2.I.de her.qual.2.19. item Mod.LL.41.40.pr.D.de adopt 1.7. Paul. L.56.§2.D.de I.D.23.3. Philo de legat.ad Gai.p.996.C. Gell.1.12. Appulei. apologet. p.513. (Oudend.2.p.541.) § 128. §1.I.tit.cit. 1.12. Cf.Gai.epit.1.6.§1. Ulp.10.3. Vid.supra §.90. infra §161. Mod.L.4.§11.D.de gradib.38.10. Tac.hist.2.92. Ulp.L.10.§6.D.de in ius uoc.2.4. *proinde ac mort.*] Vid.infra 3.153.ibiq.citt.ll. Ulp.L. 1.§8.i.f.D.de B.P.c.t.37.4. Paul.L.4.§2.D.de bon.libertor.38.2. *nec enim rat. pat.*] Vid.supra §§55.sq.

potestate parentis sit, aqua et igni interdictu*m* | fuerit, de-
sinit in potestate parentis esse, quia ae|que ratio non pati-
tur, ut peregrin*a*e condicionis | homo in potestate sit ciuis
§129. Romani parentis. Quodsi ab hosti|bus captus fuerit
parens, quamuis ser*uus inte*rim hosti|um fiat, [1][*tamen*] pen-
det ius liberorum propter | ius postlimini*i*, q*uia* hi qui ab
hostibus capti sunt, si | reuersi fuerint, omn*ia* pristina iura
recipiunt; | itaque reuersus habebit liberos in potestate: si
uero illic mortu*u*s sit, erunt quidem liberi sui i|uris; sed
utrum ex hoc tempore quo mortu*u*s est ap*ut* | hostes pa-
rens, an ex illo [2]quo ab ho*st*ibus captus | est, dubitari po-
test. | ipse quoque filius neposue si ab hostibus ca-
ptus fu|erit, similiter [3]dic*e*mus propter ius postlimini*i* po|-
§130. testatem quoque parentis in suspenso esse. | Praeterea
exeunt liberi uirilis sexus de pat|ris potestate si flamines
Diales inaugurentur, et || feminini sexus si uirgines Vesta- 35. 119a. t.s.

(1) *tamen*, quod ℣. 12. explendo necessarium est, nunc primum ex Inst. addidi. (2) *quod ab houbus* C. (3) *dicimus* C. et edd. sed La. ad 3. 2. correxit. cf. sq. § 142. 3.101.

§ 129. §.5.I.tit.cit.1.12. Cf.Ulp.10.4. Gai.epit.1.6.§2. Vid.infra §187. Ulp.23.4. Paul.S.R.2.25.§1. 4.8.§24. §17.I.de rer.diu.2.1. Cic.Top.8,36.sqq. cum Boeth.lib.4.ad h.l.(p.336.ed.Baiter.) de Or. 1.40. pro Balb.12. Senec.controu.3.19. Fest.u.*Postliminium*. Isidor. Or.5.27,28. De (captiuis et) postliminio: Dig.49.15. Th. C. 5. 5. Iust.C.8.51. *seru. host. f.*] Vid. §4. I. de iure pers.1.3. Marcian. L. 5. §1. D. de statu hom. 1.5. Dio Chrysost. or. 15. *pend. ius lib.*] Vid. Tryph.L.12.D.h.t.49.15. Pap.L.15.D.de suis 38.16. Ulp.L.1.§1.D.ad SC.Maced.14.6. L.2.§.3.D.unde legit.38.7. Paul.L.9.§2.D.de lib.et postum.28.2. *postliminium*] definit etiam Paul.L.19.D.h.t.49.15. *dubitari pot.*] Vid.cit.L.12.§1. Ulp.L.18.D.eod. §5.I.quib. non est permiss.2.12. *similiter* et c.] Vid.Pomp.L.14.D.tit.cit.49.15. Vid. etiam Ulp. 20.11. ibiq. citt. ll. § 130. Cf. Ulp. 10.5. infra §145. 3.114. Vid.Tac.Ann. 4.16. Gell. 1.12. Plutarch. Num.10. Ambros.de uirgin. 1.4,15.et impr. epist. ad Valentinian. I. 18. 11. (p.863.ed.Bened.) [Huc non pertinet Ulp.L.3.§4.D.ad SC. Maced.14.6. De iure recent. uide Iustiniani Nou. 81.] Ad lacunam i.f.§i explendam cf. etiam §8.I de legit.agnator.success.3.2. Ulp.L.2.§.15.D.ad SC.Tertull.38.16. L.1.

les capiantur. | Olim [1]quoque, quo tempore populus Ro- §131.
manus in Latinas regiones co|lonias deducebat, [2]qui iussu
parentis [3]in *Latinam co*|*loniam profectus erat, e patria po-*
testate exire uidebatur, cum qui ita | *ciuitate Romana* cesser*ant*,
acciperentur alterius ciuita|tis ciues. |

[*DE EMANCIPATIONE.*]

[4]*Praeterea* emancipatione *quoque desinunt liberi in* [5]*pote*|sta- §132.
tem pare*ntium esse. set* filius quidem [6]ter*tia de*|*mum man-*
cipatione, ceteri uero li*b*eri, siue mascu|lini sexus siue fe-
minini, una mancipatione exe|unt de parentium potestate:
lex enim [7]XII tantum | in persona fili*i* de tribus mancipa-
tionibus loquit*ur*, *his* | uerbis SI PATER FILIVM [8]*TER VENVNDA-*
BIT, FILIVS A PATRE | LIBER ESTO. *eaque* res ita agitu*r*: man-
cipat pater | filium alicui; is *e*um uindicta manu mi*ttit;* eo
fact*o* | reuertitur in potestatem patris; is eum iterum man|cipat
uel eidem uel alii : s*et* i*n usu est ei*d*e*m man|cipari: isque

(1) *qq* C. qui*dem* HIA. (2) *qiniussu* C. (3) Maxime Huschk. in ed. 4. secutus sum. HIA nunc ℣.4.sic: p*rofectus erat* | *in L*atin*am coloniam, et ipse ex potestate exibat, cum qui ita* |Gö. *profectus...cesserant* non recepit, sed sententiam sine dubio hanc esse adnotauit: qui iussu parentis *in Latinam coloniam transmigrabant, de potestate exibant: desinebant enim ciues Romani esse, cum a*cciperentur (4) [*Praeterea*] add. ex Inst. La. et nunc ego postquam didici in schedis litteris *Pterea* initio ℣. 8. locum uacuum relictum esse. (5) *potestate.* edd. (6) Gö. ex Ulp. l. c. dederat: ter *mancipatus sui iuris fit. ceteri* Quod dedimus, Huschkio debetur. (7) *tabularum* addere nolui, nam *XII* * C. sumo pro XII. ut est infra p. 42. ℣. 20. (8) ex Ulp. 10.1., ubi cod. Vat. *uenundauit* habet. HIA: *uenunduit*

§2.D.si a par. quis m.miss.37.12. §. 131. Vid. supra §§22.79.96. 3.56. Cic.pro Caec.33.sq. pro Balb.11.sqq. Or.pro domo 30. Liu.4.11. i. f. 22.60. 27.9. sq. cum 29.15. 34.53. et c. Boeth. ad Top. 4,18. (ed. Baiter. p. 302.) Paul. Diac. ad §22. cit. et u. *Deminutus* („*ciuitate mutatus*") [Cf. Maduig.Opuscc.p.255. sqq. et Emendatt. Liuian. p. 254.]
§. 132. Cf.Gai.epit.1.6.§3. Ulp.10.1. §6 I.tit.cit.1.12.c.Theophil. ad h.l. §8.I.de leg.agn.succ.3.2. Vid.Gai.4.79. 1.135 174 2.141. 3.6. Ulp.L.8.§1.D.de iniusto 28.3. L.2.§15.D.ad SC.Tertull.38.17. Paul. S.R.2.25.§2. et in Collat. 16.3.§7. Tryph. L. 10. D. de obs. par. 37.15. Grat.Val.et Th.L.3.Th.C.de leg.her.5.1. Diocl.et Max.L.5.C.de dolo

[1]*eum* postea simi*liter* u*in*d*ic*ta *manu mittit*, *quo* | *facto* rur-
sus in potestatem patris [2]*sui* [3]reuer|ti*t*ur*;* [*tunc*] tertio pater
eum mancipat uel eidem uel | ali*i* : set hoc in usu est, ut
eidem mancip*etur*: *eaque* [4]man|cipati*one de*sini*t in potest*ate
*patr*is *esse*, etia*m* | si nondum manu missus sit, set adhuc
§133. in cau*s*a manci*pii* || [5]—————————— | *Liberum*[6] 36. 119b, t.s.
arbitrium est ei qui filium et ex eo nepotem in potestate habebit, filium quidem potestate dimittere, nepotem uero in potestate retinere; uel ex diuerso filium quidem in potestate retinere, ne-

(1) *mm* C. sec. Bl. unde ed. 2. Gö. m*anu* m*ittit*, sed idem postea ipse *eum* probauit. (2) *ut ante* olim dedi pro *sui* quod probabat Huschk. addens: possis etiam *ut ṕus* (ut prius) (3) | *ti*ur tertio* C. unde Gö. 2.: | ti*tur. tunc* (|*tit' t*[c]) quod edd. m. 3. 4. La. et HIA secuti sunt. Nunc librarium *tunc* post *tur* omisisse opinor.
(4) Hollw. restituit. (5) Haec fere secuta esse adnot. HIA: *Apud eum, cui mancipatus est. a quo si rursus manumittatur, sui iuris fit.* Gö. de hac pag. 36. non legibili: „Ad priorem huius paginae partem pertinet Gai. epit. 1. 6. § 3. med.: *Tamen cum tertio mancipatus fuerit filius a patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei a fiduciario patre remancipetur, et a naturali patre manumittatur, ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hereditate naturalis pater, non fiduciarius, succedat. Feminae uel nepotes masculi ex filio una emancipatione de patris uel aui exeunt potestate et sui iuris efficiuntur. Et hi ipsi quamlibet una mancipatione de patris uel aui potestate exeant, nisi a patre fiduciario remancipati fuerint et a naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater non potest, nisi fiduciarius, a quo manumissi sunt. Nam si remancipatum eum sibi naturalis pater uel auus manumiserit, ipse ei in hereditate succedit.* Cf. § 6. I. quib. mod. ius pot. solu., uerb. *Et tunc ex edicto Praetoris et c.* Posteriore paginae parte ea contineri credendum est, quae leguntur in L. 28. D. de adopt., inscripta: Gaius lib. I. Inst. Itaque hunc locum, cum quo fere consonant § 7. I. quib. mod. i. p. s. et Epit. 1. 6. extr. §. 3., in contextum recepi.“ (6) *autem* a Gaio additum fuisse Gö. probabiliter coniecit. quo non contentus HIA loci initium sic formauit: *Admonendi autem sumus, liberum arbitrium esse ei* etc.

m.2.21.L.3. Iustinian.L.6.C.h.t.8.49. Anast.L.4.C.de legit.tutela 5.30. Dionys.Hal.2.27. Boeth. ad Top. 4,19.(ed.Baiter.p.303.ṽṽ.17.sq.) *lex en. XII l.*] Vid.*Dirksen* 4.3. §. 133. L. 28. D. de adoptionib. 1.7.(*Gai.lib.1.Institt.*) §.7.tit.cit.1.12. Cf. Gai. epit.§3. cit. Vid. Ulp.

potem uero manu mittere; uel omnes sui iuris efficere. eadem et de pronepote dicta esse intellegemus. ——————————[1] || §134.
37. 72a. e*t* d*u*a*e* intercedentes manu missiones proinde fi|unt, ac fieri
solent cum ita eum pater de potestate dimit|tit, [2]ut sui iuris
efficiatur. deinde aut patri reman|cipatur, et ab eo is qui
adoptat, uindicat [3]aput praetorem | filium suum esse, et illo
contra non [4]uin*di*cante [*a*] praetore uin|dicanti filius addicitur, aut [5]iure mancipat*ur* patri ** | ** — uindic*anti* ————
———————— | mancipatione est: set sane commodius est patri re|mancipari: in ceteris uero liberorum personis, seu | masculini seu feminini sexus, una scilicet man|cipatio sufficit, et aut [6]remancipa*n*tur parenti aut | [7]iure mancipa*n*tur. Eadem et in prouinciis aput [9]praesid*em* | pro-

(1) „Praecesserit tale quid: *Praeterea parentes, liberis in adoptionem datis, in potestate eos habere desinunt. et in filio quidem, si in adoptionem datur, tres mancipationes*“ Gö. et haec HIA in text. recep. nisi quod *parentes etiam liberos in ad. datos in p.h.d.* dedit. (2) *aut* et tum *efficiant*' C. (3) *a* sub hoc loco in sq. ỷ. omissam hic inser. librarius. (4) *uincante* C. (5) *non* remancipatur Rudorff. *Grdr. d. Gesch. d. R. R.* 1841. p. 96. et 'ex Scheurlii cj.' HIA. Huschk. coni.: iure mancipatur patri *ado|ptiuo uindicanti filium ab eo, apud quem is in tertia* | m. e. Me nunc piget ed. 4. dedisse istud *ad|optiuo uindicanti* ut piget olim proposuisse: *nam iure mancipatio fit, quotiens addicitur filius sine re*|mancipatione *eius*. Nunc ut Gö. hiatum indicauimus. de Scheurl (de modis liberos in adopt. dandi diss. Erlang. 1851. 4[0]) uult: aut *non* [pro *iure*] remancipatur patri, *sed* | *ab eo* uindic*anti in iure ceditur*, *apud quem in tertia* | m. e. Probat *Keller* Röm. Civilproc. not. 294, ed. 2. not. 279. et in text. rec. HIA. (6) *remancipat*' et tum *mancipatur* C. quod aperte (*sine n*) schedis confirmatur, sed adhuc a nemine adnotatum est. genuinus est fort. singularis numerus. (7) *non* (pro 'iure') h. quoq. l. Scheurl. et HIA. (8) *ṕs* ? C. *Praesides prouinciarum* Gö. 1. 2.

L.15.§1. Mod. L. 40. pr. D. tit.cit.1.7. Dig.De coniung.c.emanc.lib. 37.8.passim. Paul.L.6.§3.Gai.L.7.D.de B.P.c.t.37.4. Ulp.L.6.D.si tabb.tti.38.6. §. 134. Vid.§8.tit.cit.1.12. Gord.L.1. et Iustinian.L.ult.C.de adoption. 8.48. Cic. de fin. 1.7,24. Suet. Oct. 64. Plin. ep. 8. 18,4. (neptem institueret heredem, si esset manu patris emissa). Gell.5.19. Tertullian. apol.9. supra §§132. et Ulp.L.1.§2.D. de R.V.6.1. item infra §161. 2.25.141. 3.6. 4.79.

§135. uinciae solent fieri. | Qui ex filio semel iterumue man- 14
cipato conceptus | est, licet post tertiam mancipationem pa-
tris sui | nascatur, tamen in aui potestate est, et ideo ab 16
eo | et [1]*e*mancipari et in adoptionem dari potest. [2]a*t* is |
qui ex eo filio conceptus est qui in tertia mancipa|tione 18
est, non nascitur in aui potestate: set eum Labe|o quidem 20
existimat [3]in eiusdem mancipio esse cui|us et pater sit:
utimur autem hoc iure, ut quam diu pa|ter eius in manci- 22
pio sit, pendeat ius eius; et si quidem | pater eius ex man-
cipatione manu missus erit, [4]cad*a*t | in [5]e*i*us potestatem; si
uero is dum in mancipio sit, de||cesserit, sui iuris [6]fiat. | 38.
§135a. Et de [7]— — licet — * ———————— | ———————— ỷ. 3. 72 b. t.s.
———————— nam, | ut supra [8]diximus, quod in filio fa-
ciunt tres manci|pationes, hoc facit una mancipatio in [9]ne-
§136. pote. **[10] | ——— fecer*i*t ** — | ——— ỷ. 7. ——— | 6
— — — — — — — — — — — — * Maximi et | Tuberonis c*autum* 8
est, u*t* haec quod *ad* sac*r*a *tantu*m ui|deatur in manu esse, 10

(1) *mancipari* C. Gö. 1. (2) *ad* C. (3) *ιon* C. (4) *cadit* C. et edd. sed cf. praec. *pendeat* et sq. *fiat*. (5) *eus* C. (6) *fiat* C. *fit* edd. (7) Ex incertis et euanidis C. ductibus efficta in text. rec. HIA haec: *concepto ex nepote* licet *semel mancipato idem est, quod in filio, qui in tertia man*cipatio*ne est.* nam | Unum *nam* (*n* C.) nunc recepi. (8) §§132.134. (9) *nepote ūū* C. (10) „Huius articuli summa haec uidetur: filias familias, quae farreo in manum conuenerint, e iure patrio non exire; eas uero, quae coemptionem fecerint, parentis potestate liberari.“ Gö. La. prop.: *Mulier quae in manum conuenit, nisi coemptionem* fecerit, *potestate parentis non liberatur, uelut flaminica Dialis. nam id senatus consulto confirmatur, quo ex auctoritate* Maximi et | Tuberonis *cauetur ut.* Idem in ed. Berol. 1842. sic adnotauit: (*Mulieres*) *q̄ū.* (quamuis) *in uiri manu sint, n̸* (nisi) *coemptionem fecerint, pote|state parentis n̄ liberant'. h'* (hoc) *in flaminica diali* | *sc* (senatus consulto) *ɀfirmat', q̊* (quo) *ex auctoritate consulū* M. et | T. *cauet' ut* HIA sic refinxit: '*Mulier* | *eo, quod in manum conuenit, nisi coemptionem* fecerit, *non* | *utique de patris potestate*

§. 135. Vid. §9. I. tit. cit. supra §132. 89. Paul.S.R. 4.8. §7. (Collat. 16.3. §7. § 136. Vid. §§111.114.115b.132.134. 3.24.i.f. Suet.Caes.1. Oct.31. Vell.Pat.2.22.43. Tac.Ann.4.16. 3.58.i.f. Dio.Cass.54.i.f. Gell.10.15. 18.6.c.interpp.

quod uero ad [1]cetera perinde | habeatur, adque si in ma-
12 num n*on conuenisset* [2]— | ———————— ỷ. 12. ———————— |
14 — — potestate parentis liberantur; nec in|terest an in uiri
s*u*i manu si*nt an* extra*nei*, *quamuis* | ha*e* sol*a*e loco filiarum
16 [3]habea*n*tur, quae in uiri ma|nu *sunt*. [4]———————— | §137.
———————— ỷ. 17. ———————— | — — ** ———————— — — —
18 — — — — — — ** | r*emancipatione* d*e*sin*unt* in manu esse, [5]et §137a
20 *cu*m ex | *re*mancipatione m*anu missae f*uerint, sui *iur*is ef|-
ficiuntur [6]———————— | ———————— ỷỷ. 21.22. ————————
— * | — — — ** ———————— — — ** uel|it a ** — — — — — — ni-
39. hil*o* magis *po*test *c*ogere, || q*uam* filia patrem. set filia qui-
2a. dem nullo modo | patrem *potest* cogere, etiam si adoptiua
sit: haec | autem [7][*uirum*] repudio misso proinde compell*ere*
4 *potest,* | atque si ei numquam nupta fuisset. |
[8]Hii qui in causa mancipii sunt, quia seruorum loco | §138.
6 ha*b*entur, uindicta, censu, testament*o* manu missi sui | iuris

exit; nam de flaminica Diali le|ge Asinia An*tist*ia *ex auctoritate Cornelii* Maximi et |' maxime rationem Tac. Ann. 4.16. se adhibuisse adnotans, de re autem referens et ad Suet. Oct. 31. Dion. Cass. 54. ult., item ad L. 2. §§ 45. sq. D. de O. I. 1. 2. et L. 16. §1. D. de instr. leg. 33.7. Certe in principio haec temptamenta nihil ualent: obstat codicis *ūū* (*uelut*), pro quo Gö. *qu* habet, in fine uersus 5. (1) *ceteras pinde* C. (2) „Possumus ita explere *Sed mulieres quae coemptionem fecerunt* p (*per*) *mancipationem*“ La. ...p *capitis minutionem* Hase. HIA ded.: *eae uero mulieres, quae in manum conueniunt per coemp|tionem* (3) *habeatur* C. (4) Incipere adparet nouum articulum, quibus modis feminae in manu esse desinant. HIA ad similitudinem §§127. sq. sic ỷỷ. 16...18. restituere conatus est: § 137. *Eae, quae in manu sunt, similiter eo iure liberantur atque filiae, quae in potestate sunt, uelut morte eius, cuius in ma|nu sunt, siue ei* aqua *et igni* int*e*r*dictum sit.* § 137a. I*tem* | (5) *et ū ex* C. Huschk. et HIA v. 20. refecit. (6) Post uarias alias temptationes HIA sic dedit: *et siquidem mulier fiduciae causa cum extraneo* coemp|tionem *fecerit, ipsa eum cogere potest, ut se remancipet; ea uero, quae cum uiro suo coemptionem fecit, si* uel|it a*b eo remancipari, eum* nihilo *et c.* (7) 'rep. misso [*uirum*] proinde' edd. praeter m. 2. sqq. illud neque diplomaticae neque grammaticae arti conuenit. (8) *I*i edd. praeter La.

§ 137. Vid. cit. §9. I. 1.12. supra §§118. sq. Fest.u.*Remancipatam*. § 138. Vid. §123. 2.160. 3.114. et ibi citt.ll.

§139. fiunt. Nec tamen in hoc casu lex Aelia Sentia locum |
habet: itaque nihil requirimus, cuius aetatis | sit is qui manu
mittit et qui manu mittitur; ac ne illut | quidem, an pa-
tronum creditoremue manu missor | habeat; ac ne numerus
quidem legis [1]Fu*r*iae Caniniae | finitus in his personis lo-
§140. cum habet. Quin etiam in|uito quoque eo cuius in man-
cipio sunt, censu lib|ertatem consequi possunt, [2]excepto eo
quem pa|ter ea lege mancipio dedit, ut sibi remancipe|tur;
nam quodam modo tunc pater potestatem propri|am reser-
uare si*b*i uidetur eo ipso, [3]quo*d* manci|pio recipit. ac ne is
quidem dicitur inuito eo cu|iu*s* in mancipio est, censu liber-
tatem consequi, | quem pater ex noxali causa mancipio de-
dit, uelut | qui furti eius nomine damnatus est, et [4]*e*um
man|cipio actori dedit: nam hunc actor pro pecuni|a habet.
§141. In summa admonendi sumus aduer|sus eos quos in mancipio
habemus, nihil nobis || co*n*tumeliose facere licere; [5]a*l*io quin 40.
iniuria|rum *actione tenebimur*. ac ne diu quidem in eo iure | 2b.
detinentur homines; set plerumque hoc fit di|cis gratia [6] uno
*mo*mento, nisi sc*i*licet ex no|xali causa [7]mancip[ar]entur. | [8]
§142. Transeamus nunc ad aliam diuisionem. nam ex his |
personis quae neque in potestate neque in manu | neque
in mancipio sunt, quaedam uel in tutela | sunt uel in cura-
tione, quaedam neutro iure | tenentur. uideamus igitur

(1) *fuf. can.* C. (2) *possunt. Excepto* Gö. et La. (3) *quo* C. (4) *cum* C. (5) *auquoqu∗ iniuria* | C. (6) *gratiamunonomento* C. unde Cramer *minimo* pro *uno* (7) *manciparentur* C. La. et HIA, qui adn. imperf. pertinere ad *detinentur*, quasi ad h. uoc. praesens non pertineret. (8) Neque h. l. neque ante sq. ỿ. 13. rubricis inscribendis proprii uersus relicti sunt.

§ 139. Vid. §§38.18.37.42.sqq.47. § 140. Vid.4.75.79. §§7.3.I. de nox. act. 4.8. Pap. in Collat. 2.3. Ulp. L.3 §4.D.de hom.lib.exhib. 43.29. Paul.S.R.2.31.§9. Gai.L.5.§5.D.de O.et A.44.7. Ulp.L.41. §2.D.de furt.47.2. §. 141. Vid. §§115.118a.132.134.137.144. et ad §140.cit.ll. Val.Max.6.1,6.
§§ 142. 143. Pr.I.de tutelis 1.13. cf.supra §§50.sq. *neutro iure*]

quae in tutela uel | in curatione sint: ita enim [1]intellege*e*-
mus ce|ter*a*s personas quae neutro iure tenent*ur*. | ac §143.
prius dispiciamus de his quae in tutela sunt. |
Permissum est itaque parentibus, liberis quos in po|te- §144.
state sua habent, [2]testamento [*tuto*]res dare: mascu|lini qui-
dem sexus inpuberibus, [3]*feminini autem etiam puberibus;* |
ueteres enim uoluerunt feminas, etiam si per*f*e|ctae aetatis
sint, propter animi leuitatem in tu|tela esse. Itaque si §145.
quis filio filiaeque testamen|to tutorem dederit, et ambo ad
pubertatem perue|nerint, filius quidem desinit habere tuto-
rem, fili|a uero nihilo minus in tutela permanet: tantum |

(1) *intellegimus de ce|teris psonas* C. cf. §129. et 3.101. (2) *testamento r dare* C. (3) *quc(e)∗n(?)u(?)bia(?x?)iio(m)* C. unde feci *fem. ā e̅t̅ puberib.* quas siglas inauditas et ductus sched. prorsus dissimiles increpat HIA, qui quod Hschk. prop. dedit: *quocant' pup.* (qui uocantur pupilli) (*feminini uero sexus tam impuberibus quam puberibus;*) conmutatis tantum locis uerborum *puberibus* et *impuberibus*, librarium enim integrum ỿ. similiter desinentem omisisse. ὁμοιοτέλευτον (quod in operis hodie *Leiche* dicitur) ego quoque ubi opus est statuo, sed displicet illud *qui uocantur pupilli*, quod h. l. fatuum esse uidetur, ut taceam (ne ipse quoque neglegam id quod ap. Matth. 7.4. scriptum est) *pup.* pro *pupilli* in C. non magis extare quam *fem.* pro *feminini:* nam sunt nonnullae in C. siglae, quibus semel tantum usus est librarius [ut *n* = iusiurandum, et P̅R̅. = primum]: nec librarii multa peccata plura quam necessitas cogit fuisse statuam. Antea cum Gö. ad Ulp. 11.1. formata dedi: inpuberibus [*duntaxat; feminini autem tam inpuberibus*] qu*am* nubi*libus*. La. etiam u. *dumtaxat* addubitauit et u. *nubilibus* uituperauit, set aliquid excidisse manifestum esse, nec ipsa scriptoris uerba erui posse putauit.

Vid.Seru.Sulpic.in Paul.L.1.pr.§1.D.de tutelis 26.1. Gell.5.19. Schol. in Pers.sat.4.3. (tutores dicunt pupillos suos, quibus tutelam gerunt).
§ 144. Cf.Paul.in.Fgm.Vat.§229. §3.I.tit.cit.1.13. Gai.L.1.D.de test.tut.26.2. Q. Muc. Scaeu. L. 73. §1. D. de R. I. 50.17. Ulp.11.1.15. Gai.epit.1.7.§2. Vid.infra §190. 2.240. Isidor.Or.9.7,30. Cato ap. Liu.34.2. sqq. et impr. 7. (uos in manu et tutela, non in seruitio debetis habere eas). Cic. pro Mur. 12,27. Boeth. ad Top. 4,18. (ed. Baiter. p. 302. ỿỿ. 11. sqq.) 11,46. (ed. Bait. p.342.ỿỿ.20.sqq.) item 8. §§33.sq.(ed. Bait. p. 335. ỿ .2.) Catull. 21. 22. ed. Lachm. § 145. Vid.§195. et §130.cum ll. ad h. § citt. Ulp. 11.14.15. Paul. L. 20. §1. D. h. t. 26.2.

enim ex le*ge* Iulia et Papia [1]Pop*pae*a iure liberorum | a tu-
tela liberantur feminae: loquimur autem || exceptis [2] uirgi- 41. 9a.
nibus Vestalibus, quas etiam ue|teres in [3]honore*m* sacerdoti*i*
liberas esse uo|luerunt: itaque etiam [4]leg*e* XII tabularum
§146. cautum est. Nepotibus | autem neptibusque ita demum
possumus | [5]test*amento* tutores dare, si post mortem in pa|-
tris sui potestatem [6]iure recasuri non sint. itaqu|e si filius
meus mortis meae tempore in potesta|te mea sit, nepotes
quos ex eo [*habeo*], non [7]pote*r*int ex | testamento meo ha-
bere tutorem, quamuis in potestate mea | fuerint; scilicet
quia mortuo me in patris sui | potestate futuri [8]s*u*nt. |
§147. Cum tamen in compluribus aliis causis postu|mi pro iam
natis habeantur, et in hac causa placuit non | minus postu-
mis quam iam natis testamento tuto|res dari posse, si modo
in ea causa sint, ut si [9]*u*iuis no|bis [10]nasc*a*ntur, in potestate
nostra fiant. hos [11] etiam | heredes instituere possumus, cum
extraneos p*os*|tumos heredes instituere permissum non [12]sit.

(1) *popeia* C. cf. cod. Vat. Ulp. col. 5. ỳ. 15. *pope[?]am:* hic semper *popea*. (2) *uero* ins. C. (3) *honores* C. *honore* [i.e. quousque essent in honore sacerdotii] Cramer. ad Gell. exc. 4. Kil. 1832. 4°. p. 53., male. (4) *legi* C. (5) *testes. tut dare* C. (6) *iure* Inst. ignoratum eici uult Hschk. et eiecit HIA, utpote per se molestum et ex *m* antecedente et *re* sequente enatum. mihi uere Gaianum uidetur uocabulum. (7) *potesint* C. edd. praeter La. quem nunc sequor, poterunt cf. Ulp. 6.16. et Analecta grammat. Vindob. 1837. p. 431. not. 35. *poterint*, p. 15. *erint*, p. 71. *proderint*. (8) *sint* C. (9) *biuis* C. (10) *nascuntur* C. (11) (*enim*) ins. HIA. (12) *sint* C.

Plutarch. Num. 10. Dio Cass. 56.10. *lege XII t.*] Vid. *Dirksen*. 5.1. § 146. cit. §3. I. 1.13. med. Cf. Gai. cit. L. 1. D. §§1.2. cum Ulp. L. 2. D. eod. 26.2. Gai. epit. 1.7. §2. Vid. supra §127. Ulp. 11.15. § 147. §. 4. I. tit. cit. 1.13. Cf. Gai. cit. L. 1. §1. D. h. t. 26.2. *pro iam nat.*] Vid. Cels. L. 7. D. de suis et legitim. 38.16. (conceptus quodam modo in rerum natura esse existimatur). Paul. L. 7. D. de statu hom. 1.5. L. 231. D. de V. S. 50.16. (qui nasci speratur, pro superstite esse). *postum. tut. d.*] Vid. §5. I. qui tto tut. dari poss. 1.14. Ulp. LL. 5. 6. 10. §2. L. 16. §5. L. 19. §2. D. h. t. 26.2. Call. L. 29. D. de N. G. 3.5. Paul. L. 24. D. de tut. et rat. distr. 27.3. Sueton. Caes. 83. *hos etiam* etc.] Vid. infra 2.130. 242. 287. c. ll. ibi citt.

[1][*Vxor*i] quae | in manu est, proinde [2]ac filiae, item nurui §148.
quae | in [3]fili*i* manu est, proinde ac [4]nepti tutor dari po-
test. | Rectissime autem tutor sic dari potest LVCIVM §149.
TITIVM LI|BERIS MEIS TVTOREM DO [5]L*EGO* aut DO. sed et
si ita scrip*tum* | sit LIBERIS [6]MEIS uel VXORI M*E*AE TITIVS
TVTOR ES|TO, recte datus intellegitur. In persona tamen || §150.
42. 9b. uxoris quae in manu est, [7]rece*p*ta est etiam tuto|ris optio,
id est ut liceat ei permittere quem uelit ip|sa tutorem sibi
optare, hoc modo TITIAE VXORI ME|AE TVTORIS OPTIONEM
DO. quo casu licet uxori [8][*eligere tutorem*] uel i*n* | omnes
res uel in unam forte aut duas. Ceterum | aut plena §151.
optio datur aut angusta. plena ita da|ri solet, ut [9]pro- §152.
xim*e* supra diximus. angu|sta ita dari solet TITIAE VXORI
MEAE [10]DVM TAXAT TVTOR*IS* | OPTIONEM SEMEL DO, aut DVM
TAXAT BIS DO. Quae optio|nes plurimum inter se [11]dif- §153.

(1) Sau. suadente inser. edd. [*Ei*] ed. 1. Gö. (2) *acsi filiae* C. (3) *filia* C. (4) *neepti* C. (5) *lic.tut do* C. unde Hschk. et HIA: LEGO *aut* DO adhuc ab edd. omissa. cf. infra 2.193. (6) *meois* et tum *mae* C. (7) *rececta* C. (8) [*tutorem optare*] La. et ed. m. 3. et HIA. [*optare*] post 'duas' Gö. Quod nunc dedi, facilius propter similitudinem praecedentium uel fortasse sequentium litterarum *licet uxori* fugitiui oculi neglegere potuerunt, et Gaium quid sit *optare* explicaturum non dixisse optare licere ei cui optare licet, ualde credibile est. 'optare eligere est' habet Isidor. l. c.
(9) *proximumac* C. unde *proxime ac* Gö. 1. 2. *proximum ac* Hefft. et ed. m. 1. quod *ac* frustra defendit Huschk. et nunc omis. HIA *proxime* scribens. *ae* pro *e* librarius multis locis habet, itemque insiticias litteras quas delendas esse aut ipse significauit aut significare debebat. (10) *dt.* ante *tutor ?* | habent C. et edd. (nisi quod HIA cum ed. m. 4. post OPTIONEM posuit) et La. adnot. „*dum taxat* in alium locum transferre non audeo. uid. Hand. in Tursellin. 2. p. 339." (ubi monstratur non unam aut certam fuisse huius particulae sedem). (11) *differant* C.

§ 148. Vid. §§114 sq. c. ll. ibi cit. 2.159. 3.3. § 149. Cf. 2.289. Paul. in Fgm. Vat. §§229. sq. Vid. Ulp. L. 8. §3. L. 10. §3. L. 16. pr. Afr. L. 23. Paul. L. 32. §2. Iau. L. 33. D. h. t. 26.2. Mod. L. 1. pr. ... §2. D. de confirm. tut. 26.3. §§ 150...153. Vid. Liu. 39.19. Plaut. Trucul. 4.4,6. (*qui manstutorem me adoptauit bonis*). Aes Salpensan. c. 22. „is ea...ius tu-

fer*u*nt: nam qu*a*e ple|nam optionem habet, potest semel et
bis et | ter et saepius tutorem optare: quae uero [1]an|gus*tam* 12
habet optionem, si dumtaxat semel data est optio, a*m*|-
plius quam semel optare non [2]pote*st;* si ta*n*tum | bis, am- 14
§154. plius quam *b*is optandi facultatem no*n* | [3]habet. Vocan- 16
tur autem hi qui nominatim | testamento tutores dantur,
datiui, qui ex opti|one sumuntur, optiui. | 18
§155. Quibus testament*o* quidem tutor datus non sit, iis ex |
§156. lege XII agnati sunt tutores, qui uocantur le|gitimi. Sunt 20
autem agnati per uirilis sexus perso|nas cognatione iuncti, 22
quasi a patre cogna|ti, ueluti frater eodem patre natus, fra-
tris | filius neposue ex eo, item patr*u*us et patrui || filius 43. 67a. t.s.
et nepos ex eo. at hi qui per feminini sexus | [4]*personas*
cognatione iunguntur, non sunt agna|*ti, set alias* naturali iure
cognati. i*taque* | inter auunculum et sororis filium non 4
agna|tio est, sed cognatio. item amitae, materterae fi|lius 6
non est mihi agnatus, set cognatus, et inuice*m* | [5]*s*cilicet
ego illi eodem iure coniun*go*r, quia | qui nascuntur, patris, 8

(1) *an|gus* C. (2) *potē si tatum* C. (3) *habetis* C. (4) ex Inst. quamuis uersib. 2. 3. explendis uix sufficiant. (5) **cilicet si* C. Fort. *scilicet et*

toris optandi habeto.“ *optio*] Vid.etiam Ulp.24.14. §23.I.de legat.2.20. Dig.De optione uel electione legata 33.5. Ulp.L.7.§7.D.de minorib.4.4. Scaeu.L.79.D.ad SC.Trebell.36.1. Paul.L.28.pr.D.de V.S.50.16. Pap. L.77.D.de R.I.50.17. Nou. Maioriani tit.6.§7.(Haen.p.311.) *optare*] uid.Isid.Or.9.3,41. § 154. *datiui*] Cf.Ulp.11.14. et uide §144.ibiq. citt.ll. [Ap.Mod.L.7.D.rem pup.salu.46.6. „*datiuus* (= a magistratu datus) *uel testamentarius tutor s. curator*“. cf.Iustinian.L.ult.C.de legit.tutela 5.30. „..uel datiui uel legitimi tutores uel curatores.“]

§ 155. Pr.I.de legit.agnator.tutela 1.15.c.Theophilo ad h.l. Cf.Gai. epit.1.7.pr.§1. Vid.§2.I.tit.cit. Ulp.L.1.pr. L.5.pr.D.de legitim.tutorib.26.4. Diocl.et Max.L.2.C.de legit.tutela 5.30. Ulp.11.3. Boeth.ad Top. 8. §§33. sqq. (ed. Bait. p.335. ỳ.1. „*consanguinitatis gradu...defertur*“.) Paul.L.7.pr.D.de cap.min.4.5. *lege XII t.*] Vid. *Dirksen*.5.6. § 156. §1.I.tit.cit.1.15. L.7. D. de leg. tut. 26.4. (*Gai.lib.1. Institt.*) Cf. Isidor.Or.9.6.§§1.2. Vid.infra 3.10.ibiq.citt.ll. Gai.epit.1.7.§1. Ulp. 11.4. 26.1. §1.I.de legit.agnator.success.3.2.

non matris familiam secuntur. | Sed olim quidem, §157.
10 quantum ad legem XII tabularum attin*et*, | etiam femin*ae*
agnatos habebant tutores. *s*et | postea lex [1]Claud*i*a lata
12 est, quae quod ad feminas atti|net, tutelas [2] [*illas*] sustulit:
itaque masculus quidem | inpubes fratrem pu*b*erem aut pa-
14 tru*u*m habet | tutorem; feminae uero talem habere tutorem
non | [3]*intelleguntur.* Set adgnationis quidem ius [4]ca- §158.
16 pitis | diminutione perimitur, cognationis uero ius [5]*capitis*
*di*minutione | non commutatur; quia ciuilis ratio ciuilia |
18 [6]qui|d*e*m iura corrumpere potest, naturalia | uero non potest.
20 Est autem capitis diminutio prioris [7]*sta*|*tus* permuta*tio; ea*- §159.

(1) *clau*da* C. (2) (*agnatorum*) suppl. Gö. et edd. praeter m. 2. 3. (3) ita La. tertiam fere lineae partem uacuam expl. **possunt** Gö. *amplius possunt.* van Assen. *amplius coguntur.* HIA. (4) *kap.* | *dimi^{nu}tione* C. „d*i*min. est ap. Gai [sed non perpetuo: saepe per siglas, interdum per *demin.* librarius haec uerba scripsit] Ulp., Fgm. Vat., Theoph., [in] codd.et edd.ante Haloandr.tantum non omnibus; d*e*min. in Dig. Flor. (ll. Brisson. citt.), cod.1., edd. Ha...B.: correctius, quum capite minutis aliquid detrahatur, non ipsi in partes distrahantur [non persona, sed caput eius diminuitur]. Ap. Liu. quoque 21. 17, 8. 22. 63,15. plurimi codd. et antiquiores edd. habent d*i*min., optimi codd. et recentiores edd. d*e*min., teste Drakenb.“ SCHRADER. ad § 3. I.de leg.agn.tut. 1.15. D*i*min. defendit Böcking, *Pandekt.* ed.2. Bonn. 1853. §58. not.10. contra quem W. A. Becker, *Handb. der röm. Alterth.* 2. p. 404. disputat, parum recte, puto. (5) **om* | C. Restitui nunc quamuis La. meus adnotauerit: Gö. dedit *capitis diminutione*, cum putaret librarium scripsisse k̄. dm. uel k̄. dim. Postea mihi credidit ueri similius esse librarium dedisse *com* per errorem, cum uellet *commutatur* scribere, mox autem errore intellecto destitisse, et subiecisse *non commutatur*. (6) *quedam* C. (7) ***|p***** C. unde edd. Sau. auctore *ca*|*pitis* quod non ferendum esse res ipsa, Inst. et ipse Gaius cit. L. 1. D. h. t. ostendunt. nobiscum facit HIA.

§ 157. Cf. §171. ibiq. cit. Ulp. Leo L. 3. C.tit.cit.5.30. § 158. §3. tit. cit. 1.15. Vid. 3.22.27.51. §11. I. de her.q.ab int.3.1. Pomp.L.8. D.de R. I.50.17. §1.I.de adq.per adrog.3.10. Cic. pro Cluent. 5,12. (*ut naturae nomen amittat*). Paul.L.7.pr.D.de cap.min.4.5. Ulp.L. 3.§9. L.5.i.f.D.de leg.tut.26.4. Diocl.et Max.L.2.C.eod.5.30. *quia ciuilis*] cf.Gai.L.2.§1.D.de usufr. ear. rer.7.5.cum §2.I.de usufr.2.4.et infra 3.194. § 159. Pr.I.de cap.dimin.1.16. Cf.Gai.L.1.D.eod.4.5. Boeth.ad Top.4,18.c.11,46.(ed.Bait.p.302.342.) Ulp.11.10. Vid.Paul.

que tribus modis accidit: nam | aut maxima est [1]capitis di-
mi*nutio*, aut minor, quam qui|dam mediam uocant, aut mi-
§160. nima. Maxima est *ca*pitis | diminutio cum aliquis simul
et ciuitatem et libertatem amit|tit; [2]quae — — — — — ** qui ex
patria [3]* — — || ———————— ỷỷ. 1...3. ———————— | [4]— — 44.
— — — ** [5]item *feminae liberae ex senatus consulto* | Claudiano an- 67 b. t.s.
cillae fiunt eorum dominorum, *qui*|bus inuitis et denuntiantibus

(1) *kap dimidia* C. (2) Cum La. ed. 3. dedi: quae acci*dit in*c*e*nsis Heffter. edid. *quòd quidem euenit in his* Gö. prop. *q ūbi ḡr* (quod uerbi gratia) euenit in his Hschk. quae a*mittunt' uu ab is* (amittuntur uelut ab iis) HIA: quod [*quae* C.] *accidi*t ue*lut* in | *h*is (3) aguntur uoluit Klenze] || La. adnot.: „Cum litterarum ductibus ... satis conuenirent haec: qui ex patria gent*ilit*||*ate in familia a*l*iena seruituri ueneunt*..... |, si modo alio testimonio confirmari posset incensos ea condicione ueniisse ut ne a paternis et auitis gentilibus emerentur". Contra Hschk.: Lachmanni *patriam gentilitatem* demirari licet. rectius finges: *i* (iure) *gentium uiolato peregrinis populis p̄* (per) *patrem patratum* (uel *fetiales*) *deduntur*. Cf. Liu. 3. 36. „postulatumque, ut pro iure gentium uiolato Fabii dederentur." Cic. p. Caec. 34. et quos praeterea laudat Conradi de iure Fecial. 5. 26...29. De patria in sollemnibus Fetialium uerbis Liu. 1. 32." Nunc HIA: aut censu*m*| *non professi aut militiae mun*us *frustrati peregre ueneunt, item in his, qui in patria tanquam seruos se uenumdari passi ex senatusconsulto serui fiunt eorum, quorum* fraudandorum | c*o*nsilium *ha*buerint, *quaeue ingenuae ex senatusconsulto* | Adhuc de incensis locum mancum habuisse censeo. (4) *oncılium* ** *buerint* C. et ita Hefft.: concilium habuerint Gö. uoluit: consilium h., ut locus ad eos referretur qui fraudandi consilio se uenum dari passi essent. cf. cit. § 1. Inst. (5) „Ita Hollw. olim coniecit; nunc mauult: item *mulieres* ex SCto; aut si ex praecedentibus supplendum uideatur *accidit:* item *mulieribus quae* ex SCto." Gö. De HIA vid. not. 3.

L.11.D.tit.cit.4.5.et impr.etiam Ulp.L.1.§8.D.ad SC.Tertull.38.17. Auson.Griph.ỷ.65.(...*capitisque minutio triplex*).
§ 160. Cf. §1. I. tit. cit. 1.16. Ulp. 11.11. Boeth. cit. p.302. ỷỷ.6.sq. Paul.L.11.D.cit. Ulp. L.1. §8. D. cit. *incensis*] Vid. Dionys.Hal.4.15. Varro ap. Non. Marcell. 1.67. Cic. pro Caec. 34,99. Liu. 1.44. *consilium hab.*] Cf.§1.I.de cap.dim.1.16. §4.I.de iure person.1.3.c.Theophil. ad h. l. Marcian. L.5. §.1. D. de statu hom. 1.5. Dig. Quib. ad libertat. proclamare non licet 40.3. Herm.L.40.D.de lib.c.40.12. Sat.L.2.D.si ingen.esse dic.40.14.[Nou.Leon.59.] *SC. Claudiano*] Cf.supra§§.84.

nihilo min*u*s c*u*m ser|uis *e*or*um* coierint. | Minor ca- §161.
p*itis* [1]dim*inutio est cum ciuitas quidem amit*|titur, libertas uero
retinetur; *quod accidit ei cui a*|qua et igni interdictum *fuerit*.
Minima *capitis* | diminutio est *cum et ciu*itas et libertas re- §162.
t*inetur*, | *set status hominis commutatur; quod accidit* | in his
qui adoptantur, item in his [2]qui coemptionem | faciunt, et
in his qu*i* mancipio dantur, quique | ex mancipatione manu
mittuntur; adeo quidem, | ut quotien*s* quisque mancipetur,
[3]a — — — — |tur, totiens [4]capite diminuatur. Nec solum | §163.
[5]maior*ibus* diminutionibus ius adgnationis cor|rumpitur, set
etiam minima; et ideo si ex duobu*s* | liberis alterum pater
emancipauerit, *post* obi*tum* | *e*ius neuter alteri agnationis
iur*e* [6]*tutor esse* | poterit. Cum autem ad agnatos tu- §164.
tela [7]*pertinet*, *non* | simul ad omnes pertinet, set ad eos
tantum qui pro|ximo gradu sunt. ||

(1) ex Inst. suppl. (2) *qui* C. ut Ulp. 9. rubrica bis posita habet. In ed. 3. cum 3. ed. Gö. Lachmanni dedi *quae* ut nunc HIA. Exempla masculini generis ad feminini indicationem positi non infrequentia sunt. cf. LL. 1.195. 52.101. §3. L.172. D. de V. S. 50.16. LL.62.81. pr. 93. § 3. D. de legat. III. 32. L. 35. D. de pact. 2.14. L. 38. D. fam. erc. 10.2. L.10. § 2. D. de usurp. 41.3. (3) Gö. nouissime edidit: mancipetur, — *manu mitta*|tur Klenz. propos.: a*ut manu missus in potestatem reuerti*|tur, quae uerba lacunae spatium excedunt; Hefft. igitur uoluit: a*ut remancipe*|tur; Deiters et Huschk.: ac *manu mitta*|tur. La. (ad 2. § 188.) a*tque manu mitta*|tur et sic HIA. (4) *capitae diminuantur* C. (5) *maiore* C. maiori*bus* (*capitis*) HIA. (6) ita Huschk. et HIA. *coniunctus esse* Gö. edd. 1. 2. (7) ex Inst.

91. ibiq. citt. ll. § 161. §2. I. de cap. dim. 1.16. Cf. Ulp. 11.12. Vid.Paul.L.5.pr. L.11.D.h.t.4.5. S.R.4.8.§7.(Collat.16.3.§.7.) *aq. et i. interd.*] Vid.supra §128. Cic.pro dom.30,78. Ouid.Fast.4.ỷ.791. Paul. Diac.ex Fest.u.*Aqua*. Lactant.Inst.2.9,23. Isidor.Or.5.27,38. Vid. etiam ad §131.citt.ll. § 162. §3.I.tit.cit.1.16. Cf.Ulp.11.13. Vid. Boeth.ad Top.41,8.(ed. Bait. p.302.ỷ.5...p.303.) Paul. L.11.D.cit.infra 2.41. 3.82...84. 4.38. *adoptantur*] Vid.supra §§97.sqq. *qui coempt. fac.*] Vid.supra §§.109.sqq. *qui manc. dant.*] Vid.§§.116.sqq. *quiq. ex manc. m. mitt.*] Vid.supra §§.132.sqq.sed et Anast.L.4. C. de legit.tutela 5.30. § 163. Vid.Paul.LL.3.7.pr.D.h.t.4.5. §3.I.de leg.agn. tut.1.15. Ulp.L.2.D.de legit.tutor.26.4. § 164. §7.I.tit.cit.1.16.

§165. [1]—————————————————————— 45. 114a. t. s.

Ex eadem lege duodecim tabularum libertorum et libertarum tutela ad patronos liberosque eorum pertinet; quae et ipsa legitima tutela uocatur, non quia nominatim ea lege de hac tutela cauetur, set quia perinde accepta est per interpretationem, atque si uerbis legis introducta esset: eo enim ipso, quod hereditates libertorum libertarumque, si || [2]intestati decessissent, *iusserat lex ad patronos* | liberosue eorum pertinere, crediderunt uete|res uoluisse legem etiam tutelas ad eos pertine|re, cum et agnatos quos ad hereditatem uoca|uit, eosdem et tutores esse iusserat. 46. 114b. t.s.

§166. Exemplo | patronorum [3]*etiam* fi*duc*iaria*e tu-*

(1) „Ex dispersis litterarum uestigiis, quae in hac pagina deprehenduntur, ne unum quidem uerbum restaurare licuit. [Immo, *urbe* v. 5. et *raro* v. 18. praeter alias hic illic quasi e gurgite emergentes syllabas Bl. elicuit.] Veri similis tamen est Hollw. coniectura, Gaium in priore pag. parte de legitima gentilium tutela egisse, atque hunc locum eum esse, ad quem 3. § 7. lector remittitur. Ea uero, quae in posteriore pag. parte scripta fuerunt, ad legitimam patronorum tutelam pertinuisse, certo indicio est sequentis pag. principium. cuius cum extremo Tit. I. de legit. patron. tutel. tanta est consensio, ut non dubitauerim, illius Tit. initium supplementi loco adscribere." Gö. Ne HIA quidem hanc pag. aliter restaurare conatus est.

(2) *initestati* C. (3) Ante fi*duc*iaria*e tutelae* rece*p*tae (sic La. et ego C. interpretati sumus et HIA recepit) est spatium sex fere litterarum, quod non incommode, ut proposueram, *legit. tut.* (legitimae tutelae) expleri posse, si tandem quid interiectum fuisset, adnot. La. sed hoc negandum esse putauit Institutionibus Iust. probari. quod HIA dedit *rursus* (pro *etiam*), displicet. infelicius Röder (*Berichtt. v. Ulp. Gött.* 1856. p. 49.) prop.: patronorum *tutelae aliae quaedam species sunt* (*? moribus*) *introductae, quae* fiduciariae *appellantur*, quae

Cf.Gai.epit.1.7.§1. Vid.Id.L.9.cum Ulp.L.5.§2.D.cit.tit.26.4. §5.I. de legit. agnator.success.3.2.

§ 165. Inst. De legitima patronor.tutela 1.17. Cf.Ulp.11.3. infra §175. Gai.epit.1.7.§1. Schol.Bob.ad §111.cit. (Orell.tom.5.part.2. p.244.) Vid. Ulp. LL. 1. 3. 5. D.de legit. tut. 26.4. Iustinian.L.5.i.f.C. eod. 5. 30. Capitolin. in Marc.11. Boeth. ad §155. cit. (*patronatus iure defertur*). *non nom. ea lege*] Vid. *Dirksen* 5.8. *per interpr.*] Vid. 3.40.ibiq.citt.ll. § 166. Cf.Ulp.11.5. Vid.infra §§114.sq.118.195. 172.175. Inst. De fiduciaria tutela 1.19. cum Theophilo ad h. t. Ulp. L.3.§10. Mod. L.4. D. de legitim. tutorib. 26.4. Diocl. et Max.L.5.C.de

telae | rece*p*tae sunt: [1]*eae enim tutelae scilicet* fiduciar*i*ae | *uocantur* p*ropri*e quae ideo no*b*is competunt, qui|a [2]*liberum ca*put mancipatum nobis uel a paren|te uel a coemptionatore manu miserimus. | Set Latinarum et Latinor*um* §167.

i*n*puber*um* [3]*—— | ——————** ad ——————* | —

— ** pertinet, se*t* ad eos quorum *ante manu*|missionem ex iure Quiritium [4][*fuerunt: unde si ancilla ex iure Quiritium*] tua sit, in bonis mea, a me qui|dem solo, non etiam a te manu mi*ss*a, L*a*tin*a* fi*e*|ri potest, e*t* b*o*na e*ius ad me pertinent, set* [5]*eius tu*|*tela tibi* competit: nam ita lege Iunia cauetur: | itaqu*e* si ab eo cuius et in bonis et ex iure Quiritium anc|illa fuerit, facta sit Latina, ad eundem et bona | et tutela [7]pertinet. |

(1) Quae in sqq. iam ed. m. 4. cum La. dedi, HIA ne in uerbis quidem ferendum censet, ego etiam nunc ei quod ipse excogitauit 'e*mancipatorum et qu*ae', uel si uerius ad codicis ductus (quos Bl. sic exhibuit *en...ouu....c*(*q*)..*al*) expressum esset, longe praefero: etiam Ulpianus (11.5.) post patronorum tutelam de 'emancipatorum' [puta fiduciaria parentium] tutela non tractauit; Gaius autem hoc ipso uocabulo 'proprie', quod mutari nec HIA uoluit, satis indicauit etiam parentibus inpuberes liberos suos manu mittentibus fiduciariam tutelam conpetere, cum praesertim paullo post (§ 172.) de ea dicturus esset. certe non tam aride uno et parum apto uocabulo 'emancipatorum' contentus fuisset Gaius, si consilium ipsius id fuisset quod HIA commentus est. (2) ex Ulp. 11.5. (3) „Hollw.: Set L. et L. inpuberum *tute*|*la* (uel *tutelae*) *non omni modo* ad *manu missores, sicut* | *bona eorum*, pertinet (uel *pertinent*)" Gö. „Ego temptabam: *tutelae non ita ad patr*onos *quem* ad mo*dum tutelae* ciu. *R. l*iber*t*orum pertine*n*t. Hic quoque Gö. me adiuuit, a quo est *ciuium R. libertorum*" La. Male Röder. l. c. prop.: *manumissorum* [*? fiduciaria*] *tutela ad eos, quorum in bonis antea fuerunt, non* Huschk. et HIA Hollwegium et schedas non satis secutus: *tute*|*la non ut bona eorū ad eos utiq. qui eos manu*|*miserunt.* (4) ita cum Huschkio Gö. Exciderit totus ꝟ. (5) hoc *eius* Latinum esse male negat Röder l. c. (6) *ıquıc* C. (7) *ptinet* C. pertine*nt* HIA. 'Sed *pertinet* recte habet'.La.

dolo m. 2.21. L. un. C. de actore a tut. 5.61. item Dig. Si a parente quis m. missus est 37.12. ('*parens exemplo patroni ad c. t. B. P. admittatur*' Ulp. L.1. pr.) §. 167. Cf. Ulp. 11.19. supra §35. 2.88. 3.56.166.et uid. Aes Salpensan. c. 23.

§168. A*gnatis qui legitimi tutores sunt, item manu*| missoribus
permissum est feminarum tutelam a|lii in iure cedere; pu-
pillorum autem tutelam | non est permissum cedere, quia
[1]*non uidetur* an||*n*osa, cum tempore pubertatis finiatur. 47. 16a.
§169. Is au|tem cui ceditur tutela, cessicius [2]*tu*tor uo|catur:
§170. quo mortuo aut [3]capite diminuto reuertitur ad eum | tutorem
tutela qui [4]cessit; ipse quoque qui | cessit si mortu*us* aut
capite [5]di*minutus* sit, a cessi*c*io tute|la discedit et reuertitur
ad eum qui post eum | qui cesserat, secundum gradum in
§171. tute|la habueri*t*. set quantum ad agnatos pertinet, | nihil
hoc tempore de cessicia tutela qu*ae*ritur, | cum agnatorum
§172. tutelae in feminis lege Clau|dia sublatae sint. sed fidu-
ciarios quoque qu|idam puta*u*erunt cedendae tutelae ius
non | habere, cum ipsi se oneri subiecerint. quod etsi |

(1) *u**nu*o**t*r an(?)*?||r(p)osa* C. Inde edd. omnes Hollw. secutae *one*||rosa quod falsum est. cf. Hugo in *Gött.gel. Anz.* 1833. p.727. Bl., si uerba *non uidetur* recte se haberent, de quo dubitat, *luc*|*rosa* ferri posse putat. equidem ex iterata cod. Veronensis inspectione scripturam quam exhibui, Buchh.que probat, debeo defendere: cf. etiam *oneri* §172. Perpetuum non esse, quod HIA occinit, annosum esse quod iam habet, non quod duraturum est multos annos, docet maxime celebrata cornicum, uiuacissimarum auium garrularum, annositas. Etiam quae nunc anus est, olim puella fuit; sed quae ineunte anno XV. moritur, anus non fit. ita Gaius h. l. dicit pupillarem tutelam tempore pubertatis finiri, non uiuacem esse, ut longissimum uitae finem attingere possit, quod potest feminarum tutela. numquam inpuberum tutela multos (plures quam XIIII) annos 'iam habet'. Per inprudentiam itaque Bl. iudicauit uoc. *annosa* argumento ab HIA opposito redargui. (2) *uocator uo*|*catur* C. (3) *kd* C. (4) *cessai,iit* C. (5) *kap di* (pro *dim.* uel *d.*) *sit accessio* C.

§ 168. Vid. Ulp. 11.6.8. et supra §157. *quia non uid. ann.*] Vid. Boeth. ad Top. 11,46. (ed. Bait. q.342.yy.30...32.) et infra §196. et ibi cit. ll. item §§189.190. §§ 169. 170. Cf.Ulp.11.7. item 17.
§ 171. Cf.Ulp.11.8. Vid.supra §157. § 172. Vid.§§166.175.192. 2.22. *sed fiduc.*] Vid.supra §166.ibiq.citt.ll. *et leg.tut.hab.*et c.] Vid. cit.§166. Inst.De legit. parent. tut. 1.18. (*Exemplo patronorum...legitima uocatur* et c.) Ulp.L.3.§10.D.de legit.tutor.26.4. Mod.L.15. §16.D.de excus.tut.27.1.

placeat, in parente tamen qui filiam neptemue | aut pro-
neptem alteri ea lege mancipio dedit, | ut sibi remancipa-
retur, remancipatamque | manu missit, idem dici non debet,
cum is et legiti|mus tutor habeatur; et non minus huic
quam | patronis honor praestandus [1]est. |
Praeterea senatus consulto [2]mu*li*eribus permissum est §173.
in absen|tis tutoris locum alium petere; quo petito pri|or
desinit; nec interest quam longe aberit is tu|tor. set §174.
excipitur, ne in absentis patroni lo|cum liceat [3]libert*ae* tu-
48. 16b. torem petere. Patroni || *autem* loco habemus *etiam* §175.
paren*tem* qui [4]*in* — | ip ** sibi remancipatam filiam neptemue
aut pro|neptem manu missione legitimam tutelam nanctus
est. huius | quidem liberi fiduciari*i* tutoris loco nume|ran-
tur; [5]patroni autem liber*i* ea*n*dem tutelam adi|piscuntur,
quam et pater eorum habuit. | [6]*Set ad certam quidem* §176.
causam etiam in patroni absentis locum [7]*permi*|*sit senatus*
tutorem petere, ueluti ad hereditatem adeund*am*. | Idem §177.

(1) *sit.* HIA. (2) *muneribus* C. (3) *liberto* C. (4) *uuo(u)i(?)?*|*ip***C. fecerim: in *p(mc*|ip*at.* (post mancipationem). possis etiam *qpor tmc*|*ip. in* (qui post mancipationem in) in *mancipatam* sibi*que* prop. Gö. Tum Klenz. et Hefft.: 'in *manci*|*patam et* sibi' quod probo (*mc*|ip. *et*) non quod Huschk. et HIA ded. : in *e mc*|*ipio* (*mancipio*) sibi (5) *autem patroni libere* C. (6) In C. desiderantur fere 10 uel 12 litterae, quas Gö. quem adhuc edd. secutae sunt, has fere fuisse putauit *s tm csae exqb.* (Sunt tamen causae, ex quibus) Quod exordium neque Gaianum esse, neque seq. lacunam recte expleri siuisse Hschk. uidit, qui prop. *Ad certas tm r* (Ad certas tamen res) quod cum nec ipsum Gaio satis conuenire uideretur, feci *s ad cert. qdc* HIA : *Ad certas tamen causas* (7) ****|*suc(s)u*** C. inde Gö. quod edd. 3. recepi *pmr*|*sum est.* postea ille uoluit *p*|*mittitur* Hschk. *pmi*|*sitsenatur*

§§ 173.174. Cf.Ulp.11.22. Vid.Marcian.L.10.D.de tutorib.dat.26.5. § 175. Vid.§§166.172.c.locc.ibi citt. Ulp. cit. L.3. §10.et Mod. L.4.D. de legit.tut.26.4. § 176. Cf.cit.Ulp.11.22. Vid.Marcian.LL. 9.10.D.de tut.dat.26.5. Mod.L.17.§1.D.de appellationib.49.1.
§ 177. Cf.Ulp.cit.11.22.i.f. Vid.Ant.LL.2.3.C.qui petant 5.31. Gord. L.7.ibid. sed etiam §13.I.de excus.tut.1.25. Iustinian. L.5.C.de legit. tut.5.30.

§178. senatus censuit et in persona pupilli patro|ni filii. [1]*Item* lege Iulia de maritandis ordinibus ei | quae in legitima tutela pupilli sit, permittitur dotis | constituendae gratia a praetore urbano tutorem pe|tere.
§179. Sa*ne* patroni filius etiam si inpubes [2]sit, *tamen* libertae | [3]*efficitur tutor*, [4]*set in nu*lla *re auct*or fieri potest, | cum ipsi nihil permissum sit sine tutoris aucto|ritate agere.
§180. Item si qua in tutela legitima furio|si aut muti sit, permittitur ei senatus consulto dotis constituendae | gratia tutorem petere.
§181. quibus casibus sal*u*am mane|re tutelam patrono patronique filio manifestu*m* | est.
§182. Praeterea senatus censuit, ut si tu|tor pupilli pu*pill*aeue suspectus a tutela remotus | sit, siue ex iusta causa fuerit excusatus, in locum ei|us alius [5]tutor *detur*, *et* qu*i* *p*rior fu*eri*t, *ut*ique ami*t*tat | tutelam.
§183. Ha*e*c o*mnia* similiter e*t* Roma*e et in* pro||uinc*ii*s so*lent* obser*uari* [6]**— — 49. 84 a.

(1) *Itemque* coni. Gö. idque rec. edd. m. 3. 4. *nam et* uoluit Hollw., et rec. ed. m. 2. HIA quoque quasi aperte C. sic haberet, cuius ductus nunc sic interpretatus sum: fili i*tem* Certe *et* non patitur C. (2) *sit** C. unde nunc cum HIA (*sitm̄*) *tamen* addidi. (3) *quidem* Gö. e|*fficietur* tut*o*r La. ed. m. 4. HIA. (4) *ı*ıuı(o)nıllari* C. nunc r'*in n*ulla *re* interpretor. *sed* (*s'*) etiam La. et HIA. *at in n*ulla *re* ed. m. 4. (5) *tut* det' et *qui* prior fue*ɀut*iq. *ami*ttat C. habuisse uidetur, ut nunc dedi. Antea cum Gö. et Hollw. feceram: tutor *detur*, quo *d*ato *prior tutor* ami*t*t*it* quod C. non patitur, sed neque id quod HIA dedit: tutor *detur*: quo *casu prior tutor* ami*t*t*it* (6) HIA supplet: *et Romae quidem praetor tutorem dat*, | si uero *in prouinciis res incidat*, *praeses prouinciae*. Sed §185. ostendere mihi uidetur, uerbis *praetorem dat* in hac § 183. locum denegandum esse. malim itaque: *s'romae qd ap pr urb agunt' in ꝑuinc|ii' uero ap ꝑsides earū*. (set Romae quidem aput praetorem urbanum aguntur, in prouinc|i*i*s uero aput praesides earum.)

§ 178. Cf.Ulp.11.20. Vid.§184.etUlp.6.1.2. Ter.Clem.(*lib.3.ad L. Iul.et Pap.*) L.61. pr. D. de I. D. 23.3. item Ulp. L.7.D.de tutorib.dat. 26.5. § 179. Vid.ad §177. citt. ll. infra §195. i.f. §13.I.de excus. tut.1.25. § 180. Cf.Ulp.11.21. Vid.Paul.L.17.D.de tutelis 26.1. Ulp.cit.L.7.D.26.5. § 181. Vid. Aes Salpens. 29. i. f. Herm.L.10. §1.de D.legit.tut.26.4.cum Paul.L.1.§§2.3.D.de tutelis 26.1. Ulp.L.3. §3.D.de testam.tut.26.2. item Ulp.L.1.§2.L.3.§8.D.de legit.tut. Paul. L.L.15.16.D.de tut.dat.26.5. §2.I.de excus.tut.1.25. § 182. Cf. Ulp 11.23. Vid.Id.L.11.§§1...3.D.de test.tut.26.2. Scaeu.L.41.§2.D. de fid.lib.40.5. Tryph.L.4.§2.D.qui pet.tut.26.6. Alex.L.2. Val.et Grat.L.4.C.in quib.casib.tutor.5.36. § 183. Vid.Ulp.11.20.et ad §178. citt. ll. *uero*] cf. Aes Salpensan.c.29.

— — — | ** uero — — — — — — — — | Olim cum legis §184. actiones in usu erant, etiam ex illa | causa tutor dabatur, si inter tutore*m* et mulierem pupil|lumue legis actione agendum erat: [1]*nam* qu*ia ipse* qui*dem tutor* | in re sua auctor esse non pote*rat*, a*lius dabatur*, *quo* | *auc*to*re* i*ll*a *legis actio* perager*etur*: qui dicebatur | praetorius *tutor*, quia [2]a praetore urbano dabatur. | post sublatas legis actiones quidam putant ha|nc speciem dandi *tutoris* [3]— — — — — — — | — — — — **in *usu est si legiti*mo iudici*o ag*atur. |

Si cui nullus omnino tutor sit, ei datur in urbe Ro|ma §185. ex lege Atilia a praetore u*r*bano et maiore parte tri|buno-

(1) duc̦tus C. incertos Gö. et Hollw. interpretati sunt. *illa legis* Huschk. fecit. (2) *aut* C. (3) Hefft.: *penit*us *euanuisse* | *ea tantum* ex*cepta quae* Huschk. et HIA: *n̄ ēē* (non esse) *necessariam*; *s'* (sed) at*huc dari* Equidem nunc ẏẏ. 10.11. sic legerim: *tut.is ēt exoleuisse* a*l*ii *āt* ɔ|*tra* ꝑ*ban*t *q́*a in *usu ē sı legiti*mo iudi*o ag*atur i. e. *tutoris etiam exoleuisse*; a*l*ii a*utem con*|*tra probant*, *qui*a in *usu est si legiti*mo i. *a*. ut nunc dedimus.

§ 184. Vid. Ulp. 11.24. §3.I.de auctor.tut.1.21.c.Theoph.ad h.l. Ulp. Paul. et Pomp. L. 3. §2....L. 4. D. de tutelis 26.1. Cod. De in litem dando tutore 5.44. *legis actiones*] Vid. 4.11. 25.30. 82. ibiq. citt. ll. *quia ipse* et c.] Vid. etiam Ulp.L.1.pr.L.5.pr.L.7.pr. Lab. L. 22. D. de auct. tut. 26.8. Ulp. L.1.§13.D.ad SC.Trebell.36.1. *si legit. iud. ag.*] Vid.4.103.sqq.
§ 185. Pr. I. de Atiliano tutore et eo qui ex L. Iulia et Titia dabatur 1.20. Cf. Ulp. 11.18. et infra §195. Vid. Gai. epit.1.7.§2. Theophil.ad Inst.l.c. Liu.39.9. Excerpt.ex Diod.(in Vales. exc. Peiresc. Paris. 1634. 4°. p. 396.) Cic. in Verr. 2.1.56,146. Boeth. ad Top. 8,33. (ed. Bait. p. 335. ..*urbani praetoris iuris dictione formatus*). Dig. De tutorib.et curatorib.datis ab his qui ius dandi habent *et c.* 26.5. Th. C.De tutorib.et curatorib. creandis 3.17. imprim. L. 3. ibid. Iust. C. Qui dare tutores u.cur.possunt 5.34. *lege Iulia et Titia*] γεγόνασι β' νόμοι, Ἰούλιος καὶ Τιτιανός κ. τ. λ. Theophil.l.c.ad quem uide Reiz.excurs.12. Vid. Ulp. L.1. §9. D.de mag. conu.27.8. Appulei. metam.1.4. (Oudend.p.29.) De tutoribus in municipiis dandis cf. Aes

rum *p*lebis, qui Atilianus tutor uocatur; in prouinci|is uero
§186. a praesidibus prouinciarum ex lege Iulia et Titia. Et i|deo si cui testamento tutor sub condicione aut ex die certo da|tus sit, quam diu condicio aut dies pendet, tutor dari | po*test;* item si pure datus fuerit, quam diu nemo heres | existat, tam diu ex *i*is legibus tutor petendus est; qui | desinit *t*utor esse postea q*uam* quis ex testamento tutor esse |
§187. coeperit. Ab hostibus quoque tutore capto ex hiis legibus [1]tu|*tor* dab*itur*, qui desinit tutor esse, si is qui captus est, in | ciuitatem reuersus fuerit: nam reuersus reci|pit tutelam iure postlimini*i*. ||
§188. Ex [2]*h*is apparet [3]quo*t* sint species tutelarum. si uero qu*ae*ra|mus in [4]quo*t* genera hae species deducantur, [5]lo*n*|*ga* erit disputatio: nam de ea re ualde ueteres dubita|*u*erunt, [6]nosqu*e* diligentius hunc tractatum ex|secuti sumus et in edicti interpretatione, et in his | libris quos ex Quinto Mucio fecimus. hoc [7]*sol*um | tantisper sufficit admonuisse, quod quidam | quinque genera esse dixerunt, ut Quintus Mucius; ali*i* | tria, ut Seruius Sulpicius; ali*i* duo, ut Labeo; ali*i* tot ge|nera esse crediderunt, [8]quo*t* etiam species es|sent. 50. 84 b.

(1) *tu|....dabat* C. tu|*tor* datur edd. Hschk. correxit. (2) *iis* C. (3) *q sint speciesint* C. (4) *quod* C. (5) *lo|ca* C. (6) *nos qui* C. Cum Huschk. ed. m. 4.: 'nos qui*a* .... fecimus, hoc' et sic nunc HIA. sed uerior uidetur priorum edd. et scriptura et loci conpositio. (7) *totum* C. quod etsi defendi potest, tamen *solum*, quod Hollw. prop., Gaianum est: etiam 3. 33. legitur 'solum admonuisse sufficit', et 2. 97. 'tantisper adm. suff.' (8) quod *C.*

Salpens.c.29. § 186. §1.I.tit.cit.1.20. Vid. Cod. In quib. casib. tutorem uel cur. habenti tutor u.cur.dari potest 5.36. §3.I.qui dari tutt.1.14. Ulp.L.10.pr.L.11. pr.D. de test. tutela 26.2. L.9.§§2.sq.D. de tutelae et ration. distr. 27.3. § 187. §2.I.tit. cit. 1.20. Vid. Ulp.L.1 §2.D.leg.tut.26.4. L.7.§1.Pap.L.8.D.de tut.et rat.distr.27.3. item Ulp.L.15.D.de tutelis 26.1. *postlim.*] Vid.supra §129.ibiq.citt.ll.
§ 188. Vid. Ulp. 11.2. Paul. L. 7. pr.D.de cap.min.4.5. Boeth.in Top.§§33.sq.(ed.Baiter.p.334.sq.imprim.p.336.ẏẏ.6...8.)et 4.1. Cic. de or.2.19,83. *ex Q. Muc.*] Vid.praef.nostr.

Sed inpu*b*eres quidem in tutela esse omni|um ciuita- §189.
tium iure contingit; quia id naturali | ration*i* conueniens est, ut is qui perfect*ae* aetatis | non sit, alterius tutela regatur; nec fere ulla ci|uitas est, in qua non [1]licet parentibus liberis sui|s inpuberibus [2]*testamento* tutorem dare; quamuis, ut supra[3] di|ximus, soli ciues Romani uideantur tant*um* liberos in | potestate habere. feminas uero perfectae §190.
aeta|tis in tutela esse fere nulla p*re*tiosa ratio suasis|se uidetur: nam qu*ae* uulgo creditur, quia leuita|te animi plerumque decipiunt*ur* et aecum erat | eas tutorum auctoritate regi, magis [4]speciosa uide|tur quam uera: mulieres enim qu*ae* perfect*ae* aetatis | sunt, [5]ips*ae* sibi negotia tractant, et
51. 31 a. in quibusdam || causis [6]dici*s* gratia tut*or* interponit au*ctoritatem* suam; s*ae*|pe etiam inuitus auctor fieri a praetore cogitur. unde | cum tutore nullum ex tutel*a* iudicium mu- §191.
lieri datur: | [7]a*t* ubi pupillorum pupillarumue negotia tutores tractan*t*, *e*is | post pubertatem tutelae iudici*o* rationem reddunt. | Sane patronorum et parentum legitimae tute- §192.
lae | uim aliquam habere intelleguntur eo quod hi neque | [8]a*d* testamentum faciendum, neque ad res mancipi alienan-

(1) lice*at* Gö. (2) *cost.* (pro *test.*) C. (3) § 55. (4) *hispeciosa* C. cf. La. in *Ztschr. für gesch. R. W. 9.* p. 189. ne forte *haec speciosa* legas. (5) *ipsi* C. cf. not. 2. ad § 162. (6) *dici gratia tutele* [an *tutor e lege?*] *interponit aut suam* C. (7) *ad* C. (8) *at* C.

§ 189. §6.I.tit.cit.1.20. Cf.supra §144. Paul. in Fgm. Vat. §229. *perf.aet.*] Vid.Gai.L.16.§1.D.de tutelis 26.1. L.25.D.de m.miss.uind. 40.2. Ulp.L.1.pr. D. de minorib. 4.4. L. 9. §1. D. de tut. et rat. distr. 27.3. Mod.L.4.D.de legit.tut.26.4. et cum §.seq.et inf.§196.coll.Ulp. L.16.D.de I.F.49.14. et Inst. de fiduc. tut. 1.19. i. f. Senec. ad Marc. de cons.24,1. Paul.apost.ep.ad Gal.4,2. § 190. Vid. 2.122. et 1.144. et ad h.§.citt.Cat.,Cic.pro Mur.,Boeth.et Isidor. Ulp.11.1.25.27.
§ 191. §7.I.tit. cit. 1.20. Vid. Ulp. L.1.pr.§3.D.de tut.et rat.distr. ... actione 27.3. Paul. L.12. §1. D. de admin. tut. 26.7. Arbitrium tutelae: Cod.5.51. Gregor.Cod.6.1. Paul.L.4.pr.§2. Ulp.Pap.et Paul. L.7.§1...L.10.D.de admin.tut. § 192. Vid.Cic.pro Flacc.34,84. *ad ttum fac.*] Vid. 2.80. 112. 118. 122. 3.43. Ulp. 11.27. (*si ciuile nego-*

das, | neque ad obligationes suscipiendas auctores fie|ri co-
guntur, praeterquam si magna causa alienandarum | rerum
[1]mancipi obligationisque suscipiendae | [2]interueniat. eaque
omnia ipsorum causa consti|tuta sunt, ut, quia ad eos in-
testa*ta*rum mortuarum | hereditates [3]pertine*nt*, neque per
testamentum exclu|dantur ab hereditate, neque alienatis pre-
tiosioribus ,| rebus susceptoque aere alieno minus loc*u*ples
§193. a|*d* *e*os heredita*s* *per*ueniat. Aput peregrinos non si-
militer | ut aput nos, in tutela sunt femin*ae*; set tamen ple-
rum|que quasi in tutela sunt: [4]u*t* ecce lex Bit*h*ynorum, | [5]si
quit mulier *contra*h*at*, maritum au*c*torem esse iu*b*et aut filiu*m*
eius | puberem.
§194. [6]Tutela *a*utem liberantur ingenuae qui|dem trium [7][*liberorum iure, libertinae uero quattuor, si in patroni*] libe-
rorumue eius legitima [8]tut*ela* sin*t*: nam [9]et cete*rae* quae
alterius generis tutores habent, | uelut Atilianos aut fidu-
§195. ciarios, trium liberorum || iu*re liberantur.* *Pote*st autem 52.
31 b.

(1) *mancipio obligationis quae* C. (2) *interueniant* C. (3) *ptinet* C. (4) *ui haecce* C. (5) *si quit mul. hat. marit. aut ēe. iuuet aut filius eiur* | C. Olim pro *contra*hat *ag*at dedi. iam La. rectum uidit: *ɀhat* (6) *tutelautem* C. (7) Gö. 1. 2.: liberorum *licet in* l. t. sin*t* | Hollw. et La. secuti sumus. HIA: (*liberorum iure, libertinae uero, quae in patroni*) liber. e. l. t. sunt, *IIII* [*s̄ IIII*]. (8) *tutumrin** C. (9) hoc 'et' perscribendum et tanquam fugitiuum ante (sequens) 'trium' restituendum opinatur HIA. non ego.

tium gerant). 20.15. 29.3. Cic.Top.4,18.c.Boeth.l.c. (p. 302. ed. Bait.) *ad res manc. al.*] Vid. 2. 80. sq. 84. sq. 47. Ulp. cit. 11.27. Vat. Fgm. §§1.45. Cic.Top.11,46.c.Boeth.ad.h.l.(ed.Bait.p.342.ẏẏ.21.sq.) *ad obl. suscip.*] Vid.3.108.91.176. 1.176.178.180. Ulp.l.c. Cic.pro Caec.25,72. pro Flacc.35,85. *ut quia*] cf.Ulp.L.1.pr.D.de legitimis tutorib.26.4.

§ 193. Vid. Cic. pro Flacc. 30,47. Terent. Andr. 1.5,60. item Demosth. in Steph.2.p.984. [legem Pompeiam Bithynis datam memorat Plin.ep.10.84.112.144.]

§ 194. Vid.Dosith.de m. miss. §15.(17.) Plutarch. Num. 10. Ulp. 29.3. supra §145. 3.44. I·L·H· = *ius liberorum habens* in tit.Orell. Henz.n.6198. § 195. Vid.§185.ibiq.citt.ll.

pluribus modis | [1]*li*bert*in*a alterius generis habere, ueluti
si a femi|na manu missa sit; tunc enim e le*ge* Atilia petere
de|bet tutorem, uel in prouincia [2]*e lege Iulia et Titia*: * pa-
tronae — | ———————————— [3]*Ite*|*m si sit a mas-* §195a.
c*u*lo manu missa, et auctore eo coem|ptionem fecerit, deinde
remancipata et manu | missa sit, patronum quidem habere
tutorem | desinit, incipit autem habere eum tutorem a quo |
manu missa est, qui fiduciarius dici*tur*. Item si patro|- §195b.
n*us* [4]si*ue filius eius* in adoptionem se dedit, debet *s*ibi | [5]*e
lege Atilia uel T*i*t*ia tutore*m* petere. Similiter ex i*is*dem | §195c.
legibus petere debet tutore*m* *li*ber*t*a, si patronus [6]de|cedit
nec ullum uirilis sexus liberorum in fami|lia re*linqu*it. |
[7]M*asculi quando* puberes esse [8]coeperi*nt*, tutela libe|rantur: §196.

(1) (*tutorem*) post *generis* ins. Gö. reprob. La. HIA: *li*ber*ta tutorem* (2) *cuuaisin* C. Hefft. uult: *e lege Iulia et Titia. nam* patronae *tute*'lam libertorum suorum libertarumue gerere non possunt'. „et sane probabile est, Gaium rationem, cur liberta tutorem petere debeat, nimirum quod patronae ad uirile tutelae officium non admittantur, subnexuisse." Gö. „Temptabam: *e lege T*it*ia*: is in patronae ius | *non succedit, sed auctoritatem dum taxat suam interponit.*" La. „Malim *e l. iul. et tia ǹ* (nam) patronae, ut sequeretur fere *iure ciuili ut feminae tutores esse non possunt.*" Hschk. Hoc *ut feminae* Gaio non tribuerim. *ppsexū* (propter sexum) aut simile quid ferri posset. Nunc HIA: *e lege Iulia et T*it*ia*: nam patronae *cum* | *ipsae in tutela sint, tutores esse non possunt.* (3) Gö. 1. 2.: *Sed et cum a masc*ulo manumissa [*fuerit*], et (4) ita Huschk.; Gö. maluit *eiusue filius* (5) sic iam Gö.1. (6) Hschk. et HIA: *decessit* et paullo post *reliqu*it, ubi C. *recipit* habet. (7) M*asculi autem cum* Gö. 1. 2. (8) *coeperit tut libe*| C.

§ 195a. *aut. eo*] cf.Cic.p. Flacc. 34,84. (omnibus ergo tutoribus). Vid. Cic. p. Cluent. Hab. 5,14. i.f. et supra §§115.166. *fiduc.*] Vid.§115.ibiq. citt.ll. § 195b. Vid.§4.I.quib.mod.tut.fin.1.22. Ulp.11.9.

§ 195c. Vid.Liu.39.9.et supra §179. § 196. Cf.supra §§168.189.103. Ulp.11.28. Pr.I.tit.cit.1.22. Vid. Dig. de tut. et rat. distr. 27.3. passim, e. gr. L. 4. pr. L. 9. §1. LL.13.14. et ad 2. §113. citt. ll. etiam Iustinian. L. 3. C. quando tutores...esse desinant 5.60. Isidor. Or. 11.2,13. Quintilian.Inst.or.4.2,5. Macrob.in somn.Scip. 1.6. Tertullian. de uirg. uelanda c.11. et impr. Solonis eleg.ap. Clem. Alex.strom.6.p.685. ed. Sylb. Vid.etiam Ulp.L.3.pr.D.de censib.50.15.

*pu*berem *aut*em *Sabinus* quidem, [1]C*assius* | *et ceteri nostri prae-*
ceptores [2]*e*um esse putant, | qui habitu corporis pubertatem
ostendi*t*, *hoc est* | qui generare potest; sed in his qui pube-
scere non | possunt, quales sunt spadones, eam aetatem esse
spe|ctandam, cuius aetatis puberes fiunt; sed diuer|sae
sc*h*olae auctores annis putant pubertatem *a*es|timandam, id
est eum puberem esse exi*stimandum, qui* X||*IIII annos expleuit.* 53. 117b. t.s.
[3]—————— | ——————————————

§197. —————————— ṽṽ.2...24. ——————————

——————[4] || aetatem peruener*it*, in qua res suas tu- 54. 117a. t.s.
eri [5]po*ssit*. *id*|*em* aput peregrinas gentes custodiri supe-

(1) Nunc cum La. ad 2. 15. suppleui, ut HIA. Ed. m. 4.: quidem *et* C*assius ceterique* (2) *puberem* ins. Gö. 1. 2.

(3) „Huius paginae argumentum duplex sit necesse est. Apparet enim ex iis, quae praecedunt, tractatum de causis finiendae tutelae in ea continuari; quae autem sequuntur, caput de curationibus in ea incipere demonstrant. Quod in Epit. [1. 8.] quidem tale est: *Peractis pupillaribus annis, quibus tutores absoluuntur, ad curatores ratio minorum incipit pertinere. Sub curatore sunt minores aetate, maiores euersores, insani. Hi, qui minores sunt, usque ad uiginti et quinque annos impletos sub curatore sunt. Qui uero euersores aut insani sunt, omni tempore uitae suae sub curatore esse iubentur, quia substantiam suam rationabiliter gubernare non possunt.*" Gö. „In p. 53. Gaius primum de pubertate Neratii Prisci sententiam (Ulp. 11. 28.) addidisse, deinde ad eas personas quae in curatione sunt (cf. 1. 142. 143.) transiisse videtur" adnot. HIA. (4) „Gaius primum ut Ulp. 12. 1...4. de curatoribus qui ex l. XII t. uel ab ipso praetore uel ex lege Plaetoria dantur, disputasse et deinde suo more addidisse uidetur, quid in hoc iure naturali ratione constitutum (uelut furiosos curatore regi), quid iuris ciuilis sit. Ciuium Rom. proprium esse, quod lex Plaetoria curatores quibusdam ex causis minoribus XXV ann. dari iussit, dum tamen iam puberes sint [possunt enim in quibusdam causis etiam pupillis dari]. 'illud enim ius, ex quo impubes alieno arbitrio regitur, donec ad eam ||" HIA. (5) po*ssit eti*|*a*m HIA.

§§ 197. 198. Cf.supra §189. Gai.epit.1.8. Vid. pr. I. de curatorib. 1.23. Ulp.12. Paul.L.2.D.de curatorib.furioso et aliis extra minores dandis 27.10. et passim eod. Ulp. L. 12. pr. D. de tutorib. u. cur.datis 26.5. Capitolin. Marc. 10. cum Sueton. Claud.23. et Plin.ep.9.13,16.

rius[1] | indicauimus. [2] Ex i*i*sdem causis et in prouinciis §198.
a praesi*di*|bus earum curatores dari [3]uoluit. |

Ne tamen et pupillorum et eorum qui in curatione sunt, | §199.
negotia *a* tutoribus curatoribusque consuma*n*|tur aut demi-
nuantur, curat praetor, ut et [4]tutores et [*curato*]*res* eo | no-
mine satis dent. set hoc non est perpetuum: na*m* | et §200.
tutores [5]testamento dati satis dare non coguntur, qui*a* | fides
eorum et diligentia ab ipso [6]testatore probata est; [*et*] | *cu*-
ratores, [7]a*d* quos non e lege curatio pertin*et*, s*e*t [8][*qui*] | uel
a consule uel a praetore uel a praeside prouincia*e dan*|tur,
plerumque non coguntur satis dare, scil*i*|cet quia satis i*do*n*ei*
*electi s*unt. ||

(1) § 189. (2) (*Sed*) ex HIA. (3) La. codicem *solent*, non *uoluit* habere suspicatus est: „quo admisso magnas difficultates tollemus, praesertim cum Gaium Institutiones uel totas uel maiore ex parte anno p. Chr. n. 161. scripsisse constet." HIA adn. '*uoluit* tam ad L. Plaetoriam, quam ad principis alicuius constitutionem pertinuisse potest'. (4) *tut et peo*|*n***omine* C. (5) *t* (=testamento) C. (6) *te* (=testatore) C. (7) *at quos nonne* C. (8) pronomen a Gö. 2. insertum si abesset, non desiderarem.

Varr.de r. r. 1.2. Colum.der. r. 1.3. Hor. epist.1.1,101.sqq. item ad 2.64.citt.ll. Isidor.Or.10.53.

§§ 199. 200. Pr. I. de satis datione tutor. u. cur. 1.24. Vid. (4.99.) Ulp.L.5.§§1.3.D.de leg.tut.26.4. Mod.L.21.§5. Paul.L.24.D.de tutor. u.cur.datis 26.5. Idem L.8.§4.D.qui satis dare cogantur 2.8. Diocl.et Max.L.4.C.in quib.casib.i.i.rest.2.41. L.3.C.de postlim.reu.8.51. Iustinian. L. 27. C. de. episc. aud. 1.4. L.7.§5.C.de cur.fur.5.70. De fide iussoribus tutorum et curatorum: Dig. 27.7. Cod. 5.57. Rem pupilli uel adulescentis saluam force: Dig. 46.6. De tutore uel curatore qui satis non dedit: Cod.5.42. *a consule*] Suet. Plin. Capitol. ll. citt. §3. I. de Atil. tut. 1.20.

[COMMENTARIVS SECVNDVS.]

§1. *Superiore commentario de iure personarum* | exposuimus; 55. 63a. t.s.
modo uideamus de rebus: q*uae uel* | in nostro patrimonio
sunt, uel extra nostrum pa|trimonium h*a*bent*ur.*
§2. Summa itaque rerum diuisio | *in duos articulos deducitur:*
§3. *nam aliae sunt diuini iur|is,* aliae humani. Diuini iu*ris*
§4. su*nt* uel u*ti* res sac*rae* | et religiosae. sacr*ae* sunt qu*ae*
[1]d*i*is superis consecr*a*|tae sunt; religiosae, quae diis Mani-
§5. bus relictae |sunt. | S*e*d sacrum [2]*quidem lo*cum n*ull*um

(1) *d***is* C. ut ỽ. sq. *diis*. itaque per error. ed. m. 4. et HIA *dis* (2) ita La. et edd. m. 2. 3. Gö. 1. ex tota § 5. non nisi *Sed* sacr ——— habet. Gö. 2. *Sed* sacrum ——— | auctoritate ——— *lege de* | *&c.* tum La. Gö. 3. et ed. m. 4. et Gn.: *quidem sol*um ex*istum*atur | HIA: *quidem solum tant*um ex*istum*atur | In quibus cum et *solum* pro *locum*, et codicis discrepantia, et quod, quae ad rerum mobilium solique consecrandarum differentiam indicandam requiritur, negatiua loci

§ 1. Pr.I.de rer.diuis.2.1. Cf.Gai.epit.2.1.pr. Vid.Paul.L.5.pr. D.de V.S.50.16. et cf.supra 1.8. Pomp.L.9.D.rem pup.46.6. (*non solum quae in patrimonio habet, sed et quae in nominibus sunt*).
§§ 2...5. Vid.§7.I.tit.cit.2.1. §§ 2. 3. 8. 9. Vid.Gai.epit.2.1.§1.
§ 2. L.1.pr.D.de rer.diuis.1.8. (*Gai.lib.2.Institt.*) Vid.Ulp.L.1.pr. Paul.L.2.§1.D.de interdict.43.1. infra 3.97. § 3. cit.Gai.L.1. pr.D.1.8. Notae Vatic.ed.Momms.p.307.n.18...20.I·L·S· in loco sacro. I·L·R· in loco religioso. I·L·D· in loco diuino. Cf.ibid.p.308.sq. n.6.7.9.22. item Notae Papian. p.323. n. 23. 24. 26. 41. Paul. Diac. ex Festo v. *Altaria* (p. 29. ed. Müll.) Cic. top.23,90. § 4. *sacr.* (*sanct.*) *relig.*] Vid. Fest. uu. *Religiosus*, *Religiosum*, *Sacratae leges*, *Sacer mons*. Cic. de har.resp.6.sqq. Macrob.Sat.3.3. Ulp.L.2.§4. Pomp.L.36.D.de religios.11.7. Frontin.de contr. in Gromaticis uett. ed. La.p.22.sq. Isidor.Or.10.235. 15.4,1.et 2. *sacr.*] Vid.Marcian.L.6. §3.D.tit.cit.1.8. *religios.*] Vid.Marcian.cit.L.6.§4. Gell.4.9. Macrob. l.c.et contra Cic.de N.D.2.28,72. item Lactant.Inst.diu.4.28. Seru. ad Vergil.Aen.8.349. Augustin.retract.1.13. § 5. Cf.§8.I.de

ex*istim*ant *sine* | auctoritate [1]p*opuli Romani fieri; consecratur*
enim lege de | ea re lata aut senatus consulto fa*cto*. reli- §6.
giosum uero nostra uo|luntate facimus mortuum inferentes
in locum | nostrum, si modo eius mortui funus [2]a*d* nos per-
tine|at. set in prouinciali solo placet plerisque solum §7.
re|ligiosum non fieri, quia in [3]eo *sol*o dominium populi Ro-
mani | est uel Caesaris, nos autem possessionem tantum *et*
u|sum fructum habere uidemur: utique tam*en* [4]| *eius modi*
locus, licet non sit religiosus, pro r*eligi*oso [5]*habetur*, [6]quia |
etiam quod in prouinci*i*s non ex auctoritate populi Romani
co*n*|*s*ecratum est, proprie [7]*quidem sac*rum non est, tamen
pro sa|cro habetur. Sanctae [8]quoque res, [9]ueluti muri §8.

conceptio defecit, ualde displicerent, in Codice sic scriptum fuisse auguratus sum: *qd lo*c'n*ull*um ex*iſt*im*ant sine* | (in quibus *iſti* ex *x.* *u* facilius quam *iſtu* fit, nec *sine* [pro Bl. *or*] eum offendet qui incertitudinem eius modi ductuum praecipue uersus claudentium minorique forma scriptarum aestimauerit. cf. e. gr. sq. ỽ. 19. i. f.
(1) ita post La. Gö. 3. edd. m. 3. 4. Gn. et HIA. (2) *at* C.
(3) *eo solo* uix sufficit pro *c***i*******(*o*) C. (4) Gö. *eius m|odi*
(5) *li***uci* | C. (6) *q.* C. Possis *quin etiam* Hefft.: quia, etiam*si*
(7) **a*(*x*)*earum* C.sec.Gö. *sacarum* sec. Bl. feci *qdsacrum*. sed etiam sic ỽ. 21. solito breuior est. *quidem* edd. non habent, sed Gö. et La. [*quamquam*] proprie s. HIA: (*etsi*) proprie. (8) *qqque* C. (9) *ūu** C. (i. e. ūūi) *ueluti* etiam Inst. et Dig. Non recte scripseramus: uelu*t*

rer.diu.2.1. Ulp.L.9.pr.§§1.2.D.eod.1.8. Val.L.15.D.ut in poss.leg. 36.4. Vid. ad §4. citt. imprim. Cic. l. c. et ad Att.4.2,3. Fest.uu. *Sacratae leges, Sacer mons*. Isidor.Or.15.4,1. § 6. Cf.§9.I.tit.cit. Vid. locc. ad §4. citt. item L. 2.§§ 5.7...L.4. LL.39.sqq.D.de religios. 11.7. LL.2.10.14.C.eod.3.44.sed.uid.etiam Paul.ex Festo uu. *Fulguritum, Fanatica arbor.* et inscrr. in *Berichte der sächs. Gesellsch. der Wſten.* 1849. I. p.291.sqq § 7. Vid. supra 1.6.et 2.21.46.27. et ad h.§.citt.ll. Frontin.de controu.p.36.cf.p.63.cit.edit.La. Senec.de ben. 7.4,2.sqq. Traian. in Plin. epp.10.62.(59.). § 8. L.1.pr.D.cit. 1.8. §10.init.I.tit.cit.2.1. Epit 2.1.§1. Vid. Fest. uu. *Religiosus* et *Sagmina* item LL.8.9.11.D.h.t.1.8. LL.2.3.D.ne quid in loco sacro fiat 43.6. Mod.L.3.§17.D.de re mil.49.16. Isidor.Or.15.4.1 i.f.et 2. sed uide etiam Ouid.Fast.1.609.sqq. et Macrob.l.c. item Pap.L.41.D. de poenis 48.19. Cic.de inu.2.49,145.sq. Auct.ad Herenn.2.10,15.

§9. et por|tae, quodam modo diuini [1]iuris *sunt*. Quod autem
di|*uini* iuris est, id nullius in bonis est: id uero quod hu-
mani || † [2]*iuris est, plerumque alicuius in bonis est; potest autem* 56. 63 b. t. s.
et nullius in bonis esse: nam res hereditariae, ante quam aliquis
§10. *heres existat, nullius in bonis sunt.* *Hae autem res quae*
§11. *humani iuris sunt, aut publicae sunt aut priuatae.* *quae*
publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur: ipsius enim uniuer-
sitatis esse creduntur. priuatae autem sunt quae singulorum sunt.
§12. *Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorpo-*
§13. *rales.* *Corporales hae sunt quae tangi possunt, ueluti* | fun- 19
dus, homo, uestis, *aurum, argentum et deni*|que alia*e* res in- 20
§14. *numerabiles.* *Incorporales sunt quae* | *tangi* non *poss*unt,
qualia sunt ea quae in iure consistunt, sicut hereditas, usus
fructus, obligationes quoquo modo contractae. nec ad rem per-
tinet, quod in hereditate res corporales continentur; nam et fru|- 23
*ct*us *qui ex fundo percipiuntur, corporales sunt, e*|*t* id *quod ex* 24

---

(1) *iuris**s* C. (2) ex Dig.

---

§ 9. init. ... § 14. Ex L.1.D.cit.restituti sunt hi loci. §. 9. L.1. pr.D.cit. Vid.§7.I.tit.cit.infra §48. Marcian. L. 6. §2. D. h. t. 1.8. Ulp.L.9.§5.eod. Gai.L.9.D.de usurp.41.3. Alex.L.4.et Philippor.L.9. C.de religios.3.44. Paul.L.23.§1.D.de R.V.6.1. itemL.2.§2.D.de interd. 43.1. infra 3.97. *res hered.*] Vid. infra §§52. sqq. 3. 97. 201.

§§ 10. 11. Vid.Ulp.L.1.pr. Paul.L.2.§1.D.de interdict.43.1. Ulp. L.15.D.de V.S.50.16. Marcian.L.6.§1.D.de rer.diu.1.8. §6.I.eod.2.1. Notae Vatic.p.309.n.21.L·PL·Locus publicus. Notae Pap.p.323.n.30. L·P·Locus publicus. Senec. epist. 79,6. (ICti negant quidquam publicum usu capi).

§§ 12...14. L.1.D.cit. Tit.I.de reb.corp.2.2. Cf.Gai.epit.2.1.§§2.3. Vid.Cic.Top.5,27.et Boeth.ad h.l.(ed.Baiter. p.319. sqq.) Quintilian. Inst.or.5.10,116.et infra 4.3. Ulp.L.18.i.f.D.de H.P.5.3. § 12. Vid. cum sqq.duab.§§etiam §§28.34.38.item 3.83. § 13. Vid.Cic.et Boeth. l. c. Fest. u. *Possessio* (ed. Müll. p. 233.) Plat. ap. Augustin. de ciu.dei 8.6. Aristot.phys.4.7. item Senec.de breu.uit.c.8. Seru. ad Aen.6.303. § 14. §2. I. tit. cit. Vide infra §§ 28. sqq. 4.3. *hered., ususfr.*] Vid.Ulp.19.11. L.4.pr.D.comm.diu.10.3. Pomp.L. 119. D. de V. S. 50.16. (Hereditas ... iuris enim nomen est ...). Senec.de benef.6.5,2. Pap.L.66.§6.D.de leg.II.31. *ex aliq. obl.* et c.] Vide infra

57. 62 a., t.s. *aliqua obligatione nobis debetur, plerumque* || *corporale est, ueluti*
fundus, homo, pecunia: nam ipsum ius successionis, et ipsum ius
3 *uten*|di fruendi, *et ipsum ius obligationis incorporale est. eodem*
4 *nu*|mero sunt *et iura praediorum urbanorum et rusticorum, quae*
etiam seruitutes uocantur.[1] ———
——— vv. 5...8. ———
9 ——— | Item ——— | §14a.
10 ——— vv. 10...20. ——— |
21 Item ——— | ——— §15.
58. 62 b. t.s. vv. 22...24. ———[2] || statim ut nata sunt, mancipi

---

(1) Haec e Dig. l. c. translata explendis uersibus 3...8. non sufficiunt. In Gai. epit. 2. 1. § 3. locus copiosior est hic: *Incorporalia etiam* sunt iura praediorum urbanorum *uel* rusticorum. *Praediorum urbanorum iura sunt stillicidia, fenestrae, cloacae, altius erigendae domus aut non erigendae, et luminum, ut ita quis fabricet, ut uicinae domui lumen non tollat. Praediorum uero rusticorum iura sunt uia uel iter, per quod pecus aut animalia debeant ambulare uel ad aquam duci, et aquae ductus: quae similiter incorporalia sunt. Haec iura tam rusticorum, quam urbanorum praediorum* seruitutes *appell*antur. Cf. §31. (2) Quae h. l. et § 16. supplenda esse uideantur, hic fere Ulpiani articulus (19.1.), quocum cf. Gai. 1.120., ostendit: *Omnes res aut mancipi sunt aut nec mancipi: mancipi sunt praedia in Italico solo, tam rustica, qualis est fundus, quam urbana, qualis domus;* [*item iura praediorum rusticorum, uelut uia, iter, actus, aquae ductus;*] *item serui, et quadrupedes quae dorso colloue domantur, uelut boues, muli, equi* [Gai. 1.20.: *equi, muli*], *asini.* Quae uncis [] inclusimus, ea Gaius h. l. omisisse uidetur, tum quia lacunae angustiae Ulpiani locum non capiunt, tum quia Gaius § 17. de seruitutibus praediorum rusticorum eas mancipi fuisse docet, atque p. 58. sequentia uerba hoc quoque supplementum requirunt: *set haec animalia nostri quidem praeptores* || HIA sic: Item *ex mobilibus et mouentibus mancipi sunt serui atque ancillae et ea animalia mansueta, quae collo dorsoue domantur, qualia sunt boues, equi, muli, asini. et nostri quidem praeceptores haec animalia* ||

---

§38. Paul.S.R.3.6.§11. L.4.D.de V. S. 50.16. (Nominis appellatione rem significari ..). Pomp. L. 9. D. rem pup. 46.6. *eod. num. sunt* et c.] Vid.§17. Ulp.L.13.§1.D.de damno inf.39.2.

§§ 15. 16. Cf.Ulp.19.1. et supra 1.119.sq. Vid.Boeth.l.c.§28.(ed. Baiter.p.321.) Isidor.9.4,45. infra §27. item Vat.Fgm.§259.cf.§45.

esse putant; N*erua uero, Pr*|oculus et ceteri diuersae sc*ho*lae auctores non ali|ter ea mancipi esse putant, quam si domita sunt; et si propter | [1]nim*i*am feritatem domari non possunt, tunc ui|deri mancipi esse [2]—————————— | ——————

§16. ———————— *nec* | mancipi sunt uelut ursi, leones, item ea animali|a quae [3]fere *b*estiarum numero sunt, uelut elefante*s* | et cameli; et ideo ad rem non pertinet, quod haec animali|a etiam c*ollo dorsoue domantur* [4]——— | ————— ——————— uelut quoru*m* | qu ——————— ——————— | ————————— mancipi esse; qua*e*dam | [5]non mancipi sunt.

§17. [6]Item *fere* omni*a quae incorpo*|ralia sunt, nec mancipi *s*unt, excepti*s* serui*tutibus* | praed*iorum rusticorum*[7]; *nam hae quidem mancipi res* | *sunt*, qua*m*uis sint ex numero *rer*um *i*ncorpo|*ralium.*

§18. Magna autem differe*n*|tia est mancipi r*erum et* nec man-

(1) *minimam* C. (2) Gö. prop. et HIA in text. rec.: *cum ad eam aetatem peruenerint, cuius aetatis* (*in qua* pro *cui. aet.* HIA) *domari solent*. Cf. 1.196. Addiderim ad initium §i 16. ante *nec* uerbum *Res* HIA: §16. *E diuerso ferae bestiae nec* | (3) *ferae* C. ut saepe *ae* pro *e*. Edd. praeter La.1842. et m.3.4. fer*arum* quod HIA recepit, adnotans male *fere* scribi 'etiam hac de causa, quod Gaius ubique *ferarum* bestiarum, non simpliciter bestiarum nomine utitur'. ne lex quidem Aelia Sentia, ubi non nisi de *feris* bestiis uoluit, hoc adiectiuum adiecit (Gai.1.13.), cameli autem et elephanti non *ferae*, ne quidem *uerae*, sed *fere* bestiae sunt. Camelos '*iumentorum* ministeriis dorso fungi' Plin. 8. 18. sect. 26. scribit; idem 8. 6. sect. 6. ex Varr. de l. l. 7. 39. 40. elephantum '*bouem* Lucam' dictum fuisse memorat. (4) HIA haec coegit: *; item* ani*malia* qu*aeuis minora*, u*nde etiam mansuetorum*, | quoru*m singula quaedam supra diximus* (5) *nec* HIA, sed omnibus litteris *non* C. (6) Ita hunc locum max. partem Hollw. restituit; non recte, ut opinatus est Zachariae (*Ueb. d. Untersch. zw.* seruitt. rust. *und* urbanae. Hdlb. 1844. 8°. § 7.) qui dubium esse putat, an Gaius h. l. de seruu. pr. urb. omnino locutus non sit. (7) *in Italico solo, q̄ m̄cipi* | *s*unt rectius suppleri censet Hschk. et in text. rec. HIA.

item ad sup. §120. citt. ll. et Iustinian. L. un. i. f. C. de usuc. transf. 7.31. § 17. Vid. infra §§28. 29. et 1.120. Ulp. l. c. Paul. in Vat. Fgm. §45. §§ 18...21. Cf. Ulp. 19.7. Vid. §17. et infra §§28. 65. sq. et §40. I. de

cipi: nam res nec | [1]*mancipi nuda traditione ad alium transferri poss*|*unt*, si modo corporales sunt et ob id recipiunt tra|ditionem. §19.

itaque si tibi uestem uel aurum uel ar|gentum tradidero *s*iue ex u*e*nditionis causa siue | [2]*ex donationis* siue qua*u*is alia ex cau*s*a, [3]*t*ua | fit ea res ——— ———— §20.

59. ———— *In eadem* || causa sunt *prouincialia* praedia, §21.

116b. t.s. q*u*orum *alia stipen*|diaria, alia tributaria uocamus: | stipendiaria sunt ea quae in his prouinci*i*s sunt, quae propri|ae populi Romani esse intelleguntur; tributaria sunt ea quae in | his prouinciis sunt, quae propriae *Caesaris esse cre*|duntur.

Mancipi uero res [4] *sunt* quae per man|cipationem ad alium §22.

(1) Gö. 1. et edd. omnes *abalienari* pro *ad alium transferri* HIA: *ad alium transfer*|*untur*, quod cum etiam ♈. 19. non satis expleret et in iure cessionem tacite excludere uideretur (quod in § 22. non ita est), posui *ad alium transferri possunt*. (2) sic iam Gö.1. (3) Gö. nouissime ea dedit quae praeter *si* recepi. Suppleuerim: *t*ua | fit ea res *naturali ratione tibi adquisita*. Cf. e. gr. infra § 66. et § 40. I. de rer. diu. 2.1. Klenz. dedit: qua | fit ear*um rerum alienatio, sine dubio transferuntur*. Huschk. et HIA: *t*ua | fit ea res si*ne ulla iuris solennitate*. Hollw.: *t*ua | fit ea res si*mul atque eam adprehenderis* (s. *atque tibi tradita fuerit*). La. ex Theoph. *si modo tradendi animum habui*. quod Buchh. ut ductibus codicis, qui tamen praeter *ssio* nulli adparent, adcommodatius probat. (4) Hschk. malit pro *sunt quae* et HIA ded.: *aeque* [equae C.] cf. 2.19. sed C. non habet *equae*, sed *quae* (i. e. *s̄ quae*)

rer. diu. 2.1. cum Theoph. ad h. l. § 18. Vid. Boeth. l. c. §. 19. Cf. Gai. L. 43. §1. D. de A. R. D. 41.1. Vid. Paul. L. 3. pr. D. de A. u. A. P. 41.2. § 20. Vid. Iau. L. 55. D. de O. et A. 44.7. Ulp. L. 1. §1. D. de off. procur. 1.19. *tradidero*] Vid. ad §§18...21. citt. ll. Ulp. L. 20. pr. §1. D. de A. R. D. 41.1. *siue ex uend.* et c.] Vid. §41. I. tit. cit. Paul. L. 31. pr. D. de A. R. D. § 21. Vid. etiam 1.6. 2.7. c. Frontin. ibi cit. et Fgm. Vat. §§61. 259. 283. 285. 289. 293. 315. sq. Vid. Ulp. L. 27. §1. D. de V. S. 50.16. Paul. 13. D. de imp. in res dot. 25.1. Herm. L. 46. §5. D. de I. F. 49.14. et tot. tit. Dig. de censibus 50.15. § 22. Cf. Cic. Top. et Boeth. ll. cc. Vid. infra §204. Fgm. Vat. §§. 311. 313. Horat. epist. 2.2,158. sq. Varro de R. R. 2.10,4. Cic. de harusp. resp. 7,14. pro Caec. 26,74. Senec. de benef. 5.19,1. (mei mancipii res est). dial. 11.10,4. epist. 72,7. (nihil dat Fortuna mancipio). Tertullian. adu. Marcion. 2.6. Diocl. et Max. L. 1. i. f. Hermog. Cod. de donatt. i. u. et ux. 7. (Haen. p. *72., Schult. p. 714.)

transferuntur; unde [1]*etiam proprie* | mancipi res sunt dictae.
[2]quod autem ualet manci[*patio in mancipi rebus, idem in om-*
§23. *nibus rebus ualet in iure cessio. Et manci*]|patio quidem
quem ad modum fiat, superiore | commentario[3] tradidimus. |
§24. In iure cessio autem hoc modo fit: aput mag*istratum* po|puli
Romani, [4]uelut praetorem, uel aput praesidem prouinciae is cui |
res in iure ceditur, rem tenens ita [5]dicit | HVNC EGO HOMINEM
EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO; deinde p*ost*|quam hic
[6]uindicaue*rit*, *praetor interro*gat eum qui *ce*|dit, an contra
uindicet; quo negante aut tacen|te tunc ei qui uindicauerit,
eam rem addicit; idque | legis actio uocatur, qu*ae* fieri
§25. potest etiam in pro|uinciis [7]aput praesides ear*um*. *Ple-*
*rum*que *tamen et* | fere semper mancipationibus utimur:
quod enim | ipsi per nos praesentibus amicis agere possu-
mus, hoc | n*on est* n*ecess*e cum maiore difficultate aput |
praetorem aut aput praesidem prouinciae [8]quae*rere*.
§26. [*At si*] ne|que mancipata, neque in iure cessa sit res man-

(1) *scilicet* Baumbach. et edd.m.2.3. Gö. adnot. An *quidem*? 1.112.121. 2.173. 3.56. 90. 4.94. est *unde etiam* quod postea Gö. uoluit et HIA recepit, sed non sufficit ad spatium explendum; itaque nunc dedi *etiam proprie* (*ēt ꝓprie*) Cf. infra § 173. et 4. 18. (2) Sau. maluit: quod *idem* ualet *mancipi*um et mancipatio. Sed aperte uersum omisit librarius, quem post Gö. 1. edd. sic restituerunt: (*patio, idem ualet et in iure cessio. Et manci*) quod cum ad totum uersum explendum non sufficiat, sumpsi eum sic habuisse: *patio in m̄cipi reb. id. in omnib. reb. ualet in iure cessio et m̄ci* (3) 1. § 119. (4) *ū* (*uel* sed aliquotiens pro *uelut* positum est) Gö. 1.2. uel [*aput*] ex Boeth. Hollw. *uelut*. Tum *ū app̄*. C. (5) *uindicat* Boeth. (*uin*)dicat HIA. (6) e Boeth. completa. (7) ex Hollw. et Huschk. Gö. 3. (8) Sic iam Gö. 1. fecit: quaeRR. qSI. (quae*rere*. *Quodsi*) In C. nunquam *rere* per RR scribitur, quamvis R pro *re* usitata sit. Malim quae*ri s' si* ne | (quae*ri*. *set si* ne | in C. est: *quae....ne* | HIA.

§ 23. Cf. 1.119. sq. ibiq. cit. Boeth. § 24. Boeth. l. c. (Baiter. p. 322. ℣. 17. sqq.) Cf. Ulp. 19.9.10. et supra § 134. infra § 65. *leg. act.*] Vid. ad 4.11. citt. ll. § 25. Vid. etiam Gai. L. 24. D. de R. V. 6.1. L. 1. D. de usurp. 41.3. § 26. Cf. Boeth. l. c. (Bait. p. cit. ℣℣. 26. sqq.) Vid. § 15. infra §§ 41, 67. sq. 204.

60. *cipi* || [1]———————————————
116a. ————————————————————
t.s.
61. ———— — || — — — — — — ** ———————— |
28a. * unica — ** ———————————— | ———— §26a.
———— ℣℣. 3...5. ———— | praedium — ———— §27.
qui|dem ulla libera * — — ———————— [2]*ad-*
mo|nendi sumus *etiam nexum Italici soli proprium* | esse, pro-
uincialis soli nexu*m* non *esse: recipit enim nexus* | significatio-
nem solum non aliter *quam s*i mancipi *est*, pro|uinciale *uero*
nec mancipi *est*[3] — enim uero prouincia*le* | *quod* ius Qui-
ritium ** — — — — — — — — de mancipa —.

(1) HIA adnotauit: *Puta secutum esse 'sed tantum tradita'. Suspicor enim in hac pag. et prima parte sequentis Gaium primum dixisse rem mancipi traditam tantum, si quidem a cive Rom., non effici accipientis ex iure Qu.* (*in bonis fieri, postea demum dicit* § 41); *si vero a peregrino, cum quo ius commercii non sit, perinde esse ac si res nec mancipi tradita esset* (*cf. Fr. Vat.* § 47. *not.* 17); *totum enim hoc rerum discrimen iuris civilis esse. Deinde de iure commercii exposuisse, sed plenius, quam Ulp.* 19. 4. 5. *Mancipationem vero, si ab eo, quicum ius commercii sit, res mancipi mancipio accipiatur, etiam nexum continere, i. e. ut venditor evicta re auctoritatis nomine ad duplum pretium solvendum obligetur. Invicem iuris commercii communicationem efficere, ut si civis R. a peregrino liberae civitatis secundum mores legesque peregrinorum rem emat, quae ex his legibus per traditionem acquiri non possit, quo in numero praedia esse soleant, iustus dominus eius rei efficiatur. Nec tamen idem obtinere in provinciis. 'In his enim non modo* | praedium nu*llum possessorum proprium, sed ne qui*|dem ulla libera ci*vitas est*. (2) „Locus ita fere poterit restitui: *In summa* admonendi sumus, *nexum Italici soli proprium ius* esse, prouincialis soli nexum non *esse: recipit enim nexus* significationem solum non aliter, *quam si* mancipi *est*, prouinciale *uero* nec mancipi *est*." Gö. unde HIA dedit supplementa quae nunc praeter *Praeterea hoc loco* recepimus. (3) HIA: *solum* uero prouinciale, | *quod* ius Quiritium *habet*, *Italici loco est et proin*de mancipar*i potest*. quae non omnia recipere ausus sum. certe *solum* parum conuenit codicis *aucc(ee)nim*, neque *Italici loco est et* ex codicis ductibus efficere possum.

§ 26a. Cf. supra § 7. HIA. § 27. Vid. 1.119. sq. 2.7.15.21.31. 3.171 sqq. ibiq. citt. ll. Cic. de har. resp. 7,14. (iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hereditario, iure auctoritatis, iure mancipi, iure nexi). pro Flacc. 32,80. (sintne ista praedia censui censendo? habeant ius ci-

§28. [1]*Res* | incorporales traditionem non recip*er*e manife|stum
§29. est. sed iura praediorum urbanorum in iure ta*ntum* *ce*|di possunt; rusticorum uero etiam mancipari | possunt.
§30. Vsus fructus in iure cessionem tantum recipit: nam | dominus [2]proprietatis ali*i* usum fructum in iure cedere potest, | ut ille usum fructum habeat et ipse nudam pro|prietatem *retineat.* ipse usufructuarius in iu|re cedendo domino proprietatis usum fructum *effi*|*cit* ut a se discedat et conuertatur in proprietatem; | ali*i* uero in iure cedendo nihilo minus ius [3]su*u*m re|tinet: creditur enim ea cessione
§31. nihil agi. Sed haec | scilicet in Italicis praediis ita sunt, quia et ipsa praedia mancipationem || et in iure ces- 62. 28b.
sionem recip*iunt.* alioquin in prouin|cialibus praedi*is* siue [4]qu*is* usum fructum siue ius eundi, agendi aquam|ue ducendi uel altius tollendi aedes aut non tolle*n*|di, ne luminibus uicini officiatur, ceteraque simi|lia iura constituere uelit, pactionibus et s*t*ipulatio|nibus id efficere potest; quia ne ipsa quidem praedia man|cipationem aut [*in*] iure cessionem

---

(1) | Incorporales (*res*) edd. omnes. Gaius nomen nisi uerbum sequatur, non ita adiectiuo postponit; sed librarius non uno loco inepte noua commata incepit (cf. e. gr. seq. p. ỷ. 10.11.): uerius itaque uidetur *ꝛ* siue RES uersui 12. adscribere. (2) septies in his duab. pagg. 61. 62. librarius per *ae* (propri*ae*t.) scripsit hoc nomen. (3) *sum re*|*tinetur* C. (4) *qus* C.

---

uile? sint necne sint mancipi? subsignari apud aerarium, apud censo rem possint?) Frontin. ad §7. cit. Notae Vat. p. 309. n. 27. L. IQ. locus in iure queritium. Notae Pap. p. 323. n. 37. L·II·Q. locus in iure *Quiritium* (al. locus Italicus iuris Quiritium). Senec. dial. de breu. uit. 13,8. Iustinian.L.un.C.de usuc. transf.7.31. cum L. 1. pr. C. de annali exc. Italici contr. 7.40. Vide etiam infra §61.

§28. Cf. Gai. L. 43. § 1. D. de A. R. D.41.1. et supra § 19. Vid. § 40. I. de rer. diu. 2.1. Paul. L. 3. pr. D. de A. u. A. P. 41. 2. § 29. Cf. supra § 17. Paul. in Vat. Fgm. §§ 45. 47. 50. sq. et L. 39. D. de S. P. V. 8.2. § 30. Cf. Vat. Fgm. §§. citt. et 54. 75. et § 33. Ulp. 19.11. Vid. §3. I. de usufr. 2. 4. cum Theoph. et Glossa Taurin. ad h. l. Pomp. L. 66. D. de I. D. 23. 3. Paul. S. R. 3. 6. § 32. § 31. Cf.Gai.L.3.pr. D.de usufr.7.1. §1.I.eod.2.4. et §4.I.de seruitut.2.3. Vid.Gai.epit.2.1.

[1]recipiunt. [2]Et cum | usus fructus [3]et hominum et ce- §32.
terorum animalium consti|tui possit, intellegere debemus [4]horum usum fructum etiam | in prouinciis per in iure cessionem constitui posse. Quod autem | diximus usum §33.
fructum in iure cessionem tantum recipere, | non est temere dictum, quamuis etiam per mancipationem | constitui possit eo quod in mancipanda proprieta|te det*r*ahi potest; non enim ipse usus fructus mancipatur, | sed cum in mancipanda proprietate deducatur, eo | fit ut aput alium usus fructus, aput alium pro|prietas sit. |

[5] |

Hereditas quoque in iure cessionem tantum recipit, | §34.
nam si is [6]*ad* quem ab intestato legitimo iure pertinet | [7]he- §35.
reditas, in iure eam ali*i* ante aditionem cedat, id est ante | quam [8]*h*eres extiterit, [9]perinde fit heres is cui in iure [10]ces|serit, ac si | ipse per legem ad [11]hereditatem uocatus esset: post | [12]obligationem uero si [13]ce*s*serit, nihilo minus ips*e* ||
63. 87a. heres permanet, et ob id [14] creditoribus tenebitur, debi|ta

---

(1) *recipiunt'* C. (2) edd.praeter La. 1842. et m. 3. 4. *Set* HIA: *Sed* (3) eti*am* La. 1842. (4) *honorum* C. (5) Rubricae (fort. DE HEREDITATIS IN IVRE CESSIONE) inscribendae uacat ỷ. 18. (6) *at* C. (7) *h* (=*hereditas* ut sq. pag. v. 9. pro *h̄* ut e. g. sq. pag. v. 3. habet) C. (8) *eres* C. non ita raro omittens *h* (9) *pinde* C. ut saepe (e. gr. sq. pag. ỷ. 3.), ubi pari iure *proinde* scriberes. (10) *cessa erit* maluit La. „ap. Ulp. 19. 14. et hic sq. ỷ. 4. *cui cessa est*“ (11) *heretem* C. (12) *adi*tionem hic et § 36. i. f. perperam codicis scripturam mutauit Gö. Cf. Iau. L. 28. D. de reb. auct. iud. possid. 42. 5. et all. ll. (13) *cederit* C. (14) *a creditorib.* C. et iterum 3. § 85.

---

§3. et supra §§120.sq.et h.C.§ 37. Ulp.L.25.§7.D.de usu fr. 7.1. L.17. D.de seruitt.8.1. Paul.L.25.§§9....12.D.fam.erc.10.2. § 32. Vid. Gai.L.3.§1.D.7.1. § 33. Cf.ad §30.cit.Vat.Fgm.§.47. Vid.§1. I.de usufr.2.4. §. 34. Cf.Ulp 19.11.et supra §14. Vid.Plin.epist. 5.1,3. Seru.ad Aen. 3.279. et infra ad §54. citt. § 35. Cf.3.85. Ulp.19.12...14. Antonin.L.1.C.de reuoc.his q.in fraud.cred.7.75. Polyb. 32.14. Vid.etiam Senec.de ben.6.5,3. Varr.de r.r.3.16,2.

uero pereunt, eoque modo de*b*itores hereditari*i* lucrum |
faciunt; corpora uero eius hereditatis perinde transeunt ad
e|um cui cessa est hereditas, ac si ei singula in iure cessa |
§36. fuissent. Testamento autem scriptus heres ante | adi-
tam quidem hereditatem in iure cedendo eam ali*i* | nihil
agi*t*; postea uero quam adierit si cedat, ea accidun*t* | quae
proxime[1] diximus de eo ad quem ab intesta|to legitimo iure
pertinet hereditas, si post obligationem [*in*] | iure cedat.
§37. Idem et de necessari*i*s heredibus diuer|s*a*e sc*h*ol*a*e auctores
existimant, quod nihil uidetur in|teresse utrum [2][*aliquis*]
adeundo hereditatem fiat heres, | an inuitus [3]existat: quod
quale sit, suo loco [4]appare|*b*it: sed nostri praeceptores pu-
tant nihil agere ne|cessarium heredem cum in iure cedat
§38. hereditatem. Obli|gationes quoquo modo contractae
nihil eorum | recipiunt: nam quod mihi ab aliquo debetur,
id | si uelim tibi deberi, nullo eorum modo, quibus | res
corporales ad alium transferuntur, id ef|ficere [5]possumus;
sed opus est, ut iu*b*ente me tu ab eo | stipuleris: quae res
efficit, ut a me liberetur et | incipiat tibi teneri. qu*ae* di-
§39. cit*ur* nouatio obligatio|nis. sine hac uero nouatione non
poteris tuo no|mine agere, sed debes ex persona mea quasi
cognitor || aut [6]procurator meus experiri. |[7] **64.** 87b.
§40. Sequitur ut admoneamus aput peregrinos qui|dem unum

(1) § 35. (2) ita ex 3. 87. La. et edd. m. 2. sqq. [*quis*] Gö. (3) *existant* C. (4) Cf. §§ 152. sq. *appare|uit'* C. (5) *p'sum'* C. sed edd. omnes *possum* (6) *‚pcuratior* C. (7) Hic rubricae (DE DOMINII DIVISIONE) proprius ỷ. relictus non est.

§ 36. Cf. 3.86. Ulp. 19.13.14. Vid. Senec. de clem. 2.15,4. (iuravit se ...hereditatem non aditurum). § 37. Cf. 3.87. § 38. Vid. supra §§14.19.23. infra 3.176. item Paul. L. 3. D. de O. et A. 44.7. Diocl. et Max. L. 20. C. de pactis 2.3. Vid. Ulp. L. 25. §2. i. f. D. de usufr. 7.1.
§ 39. Vid. 4.82.86.97.98.
§ 40. Vid. 1.54.35.167. 2.88. 3.166. Theoph. 1.5. §4. item Paul. L. 70. §1. D. de V. S. 50.16. Herm. L. 5. D. de iust. et iure 1.1.

esse dominium: [1]ita *a*ut dominus quisque | est, aut dominus
non intellegitur. Quo iure etiam populus Romanus | olim
utebatur: aut enim ex iure Quiritium unus quisque domi-
nus | erat, aut non intellegebatur dominus. set postea | di-
uisionem accepit dominium, ut alius possit esse | ex iure
Quiritium dominus, alius in bonis habere: nam si tibi §41.
re*m* | mancipi neque mancipauero neque in iure cessero, |
set tantum tradidero, in bonis quidem tuis ea res | [2]effici-
tur, ex iure Quiritium uero mea permanebit, donec tu eam |
possidendo usu capias: *s*emel enim impleta usu capi|one
proinde pleno iure incipit, id est et in bonis | et ex iure
Quiritium tua res esse, ac si ea [3]mancipata uel in iure ces|sa
[4][*esset*. *Vsu capio autem*] mobilium quidem rerum anno §42.
completur, | fundi uero et aedium biennio; et ita lege XII
tabularum | cautum est. |

(1) sic La. *itaut* C. *ita ut d. q.* si*t aut d. n. intellegatur* Gö. et HIA. Malim: ita*que a*ut (2) effici*e*tur Gö. 1. 2. (3) [*tibi*] ins. Gö. 1. 2. (4) [*esset*]. Mobilium q. r. a. completur [*usucapio*], Gö. 1. 2. Sau. uolebat: *ac si ēēt mancipata uel in iure cessa. Et mobilium* quod quidem non probarim; sed neque id quod ex La. et edd. m. 2. sqq. retinui, satis mihi facit, tum quia talis uerborum omissio nisi propter ὁμοιοτέλευτον non facile praesumi debet, tum propter istud *autem*, quamuis non ignorem in cod. Vat. ap. Ulp. 19. 8. idem inopportunoque loco poni (Usu capio est autem). Tolerabilius mihi uideretur si post *cessa* nihil nisi *esset* propter litterarum similitudinem excidisse nouumque comma a uerbo *mobilium* incipere statuamus, ut fort. uel rubricae DE VSVCAPIONIBVS locus relinquendus fuerit. Etiam HIA *esset* (siue *ēēt*) *ūc āt* propter illam similitudinem excidisse sibi persuasit, ut efficiatur quod nunc quoque retinemus.

§ 41. Vid. 1.15.17. 2.26.35.204. 3.80. 4.36. Boeth. ad §26. cit. Ulp. 1.16. Horat. epist. 2.2,158. sq. Varro et Cic. Top. et de har. resp. ad §22. citt. Diocl. et Max. L. 11. C. de A. E. et V. 4.49. (pleno iure dominus constitutus). § 42. Cf. Ulp. 19.8. Pr. I. de usuc. 2.6. c. Theophil. ad h. l. Cic. Top. 4,23. pro Caec. 19. Gai. infra §§44.54.204. Vid. Plin. Epist. 5.1,10. Isidor. Or. 5.25,30. Mod. L. 3. D. h. t. 41.3. Iustinian. L. un. C. de usuc. transform. 7.31.

§43. [1]Ceterum etiam earum rerum usu capio nobis *com*|pe-
tit, quae non a domino nobis traditae fuerint, siue man|-
cipi sint [2]*e*ae res siue nec mancipi, si modo [3]ea bona fi|de
acceperimus, cum crederemus eum qui [4]tra*di*|derit, dominum
§44. esse. quod ideo receptum uidetur, ne | rerum dominia
diutius in incerto essent, cum suffi|ceret domino ad inqui-
rendam rem suam a*n*ni aut || bienni*i* spatium, quod tempus 65. 35a.
ad usu capionem possessori tribu|tum est. |
§45. Set aliquando etiam si maxime quis bona fide ali|enam
rem possideat, [5]nu*m*quam tamen ill*i* usu capio procedit, uel|-
ut [6]si qui rem furtiuam aut ui possessam [7]possideat; | nam
furtiuam lex XII tabularum usu capi prohibet, ui pos|sessam
§46. lex Iulia et Plautia. Item prouincialia prae|dia [8]usu

(1) *Ceterarum* C. (2) *ae* C. (3) *ea* C. *eas* Gö. 1. 2. et HIA. sed La. ex 2. 89. 3. 90. 198. Ulp. L. 32. § 1. D. de legat. I. 30. docuit eius modi tum generis tum numeri permutationes a Latino more nequaquam abhorrere. cf. Ulp. L. 14. § 3. D. de alim. leg. 34.1. (personae ei qui), Cic. ad diuers. 1. 9,15. (furia, qui adsecutus), pro Sest. 17,38. (prodigia quos) aliaque eiusdem modi κατὰ τὸ σημαινόμενον. (4) *tra?|derit* C. *traderet* HIA. (5) *n̄ qn tamen ıll.* C. (6) *si quis* Gö. „Ego et hoc et aliis locis *si qui* uel *cum qui* uel *aliqui* restituendum censui. habet enim C. quaedam satis antiqua, qualia sunt *proxume* et *tum* temporale". La. (7) *p'sideat'* C. (8) *usucapion̄* (n̄ pro n̄n̄ = nem non) C.

§ 43. Cf.pr.I.cit. Ulp.l.c. Vid.infra §49. Mod.L.109.D.de V.S. 50.16. Paul.L.27.D.de contrah.empt.18.1. L.15.§§2.sqq. Ulp.L.10. pr. Iul. L.33.§1. Pap. L.44.§1.D.h.t.41.3. Iul. L.7. §4.D.pro emptore 41.4. § 44. Cf.ad §42.citt.locc. Vid.Gai.L.1.D.de usurp.41.3. Ner.L.5.pr. D. pro suo 41.10. Iustinian. cit. L. un. C. 7.31. Cic. pro Caec.26,74.
§ 45. Cf.§§1.2.10.I.tit.cit.2.6. Vid.Dig.h.t.41.3.passim. Ven.L. 6.D.ui bon. raptor. 47.8. Const.et Lic.L.3.C.de l.t.praescr.7.22. *lex XII tabb.*] Vid. *Dirksen* 8.17. infra §49. Iul. L.33.pr.D.h.t.41.3. cum Gell.17.7. Paul.L.4.§6.D.h.t.et L.215.D.de V.S.50.16. *lex Iul. et Pl.*] Vid.Inst.§.cit.c.Theophil. (ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Πλαύτιος). Iul.cit.L.33.D. h.t.2. (*Lex Plautia et Iulia*). Vid. etiam Ven. L. 6. cit. Paul. L.8. §1. D.ad L. Iul. repetundar. 48.11. § 46. Cf. cit. L. un. C. et cit. pr.I. item supra §§7.21. Vid.Senec.ad §11.cit.

capionem *non* recipiunt. [1]*Item* mulieris qu*ae* in a|gna- §47.
torum tutela erat, res mancipi usu capi non poterant, | prae-
ter quam si ab [2]ipsa tutore [*auctore*] [3]traditae *e*ssent: [4]*et*
i*ta* le|ge XII tabularum cautum *erat*. Item liberos ho- §48.
mines et res sacras | et religiosas usu capi non posse ma-
nifestum est. Quod ergo | uulgo dicitur, furtiuarum §49.
rerum et ui posses|sarum usu capionem per lege*m* XII tabu-
larum prohibitam esse, non eo per|tinet, ut [5][*ne ipse*] fur
[6]*quiue per* uim *possidet*, usu capere *pos*sit | (nam huic ali*a* ra-
tione usu capio non competit, quia scili|cet mala fide possi-
det); sed nec ullus alius, quamquam ab eo | bona fide eme-
rit, usu capiendi ius habeat. unde in rebus mo*b*ili|bus §50.
non facile [5]*procedit, ut bonae fidei possessori usu capio com*|pe-

(1) ita Gö. 2. et ed. m. 4. Sau.auctore. *res* et tum *erant* C. Gö. ed. 1. [*Item*] res mulieris q. i. a. tutela [*erat, si*] erant Ed. 3. Gö., La. et edd. m. 2. 3. HIA. [*Item olim*] mul. sed ad ed. 4. adn. uideri mihi *res* C. ex simplici *itē* natum esse. (2) Fort. *ipsa tutore* C. *ipsa auctore tutore* explicandum est. (3) *traditaessent* C. (4) *ıdı*a le|gem* C. *id ita* edd. Sau.prob.Gö. uult: id*que* ita HIA ded. *nam* ita La. habere *et ita* falso rettulit Buchh., sed recte refert ad finem § 42. Omnino mihi displicet quod Hschk. prop.: id ita l. XII t. cau*ente*. §48. Liberos (*om.* Item) h., quamuis *capue(u)m* C. habeat ubi editur (ab HIA quoque) *cautum erat. Item*, et recte si ductus illos ita interpreteris *c̄ erat īt.* unde etiam *tum erat* in ed. 4. sine uncinis scripsi. Nunc feci c̄*er'item* (5) ex Inst. (6) Litterae *quiue per* et *p'sidet* et *pos* ex Inst. restitutae in *C.* exesae sunt.

§ 47. Vid. 1.192. ibiq. ad uu. *ad res manc. al.* citt. ll. et 2.80. Vat. Fgm.§§1.259. Cic.ad.Att.1.5. pro Flacc. 34,84. (sine omnium tutorum auctoritate). *lege XII tabb.*] Vid. *Dirksen* 6.5. § 48. Cf. §1.I.tit.cit.2.6. Vid.Gai.L.9.D.de usurp.41.3. *lib. hom.*] Vid.cit.L. 3.C.7.22. L.6.C.de ingenuis mmissis 7.14. *res sacr. et rel.*] Vid. supra §9. (Cic.) De har.resp.14,32. Frontin.lib.2.de controu.agrr.p.56.sq. ed. La. § 49. §3.init.I.tit.cit.2.6.et uid. ad §45.citt.ll. *quia scil. et c.*] Vide supra §43. *sed nec*] Vid.Paul.L.24.pr.D.h.t.41.3. LL.5.7. C.de usuc.pro empt.7.26. § 50. §3.med. ... §6.I.tit.cit. L.37.D. h.t.41.3. (*Gai. lib. 2. Institt.*] Eiusd. L.36. D. eod. *quia qui al.*] Vid. LL.1.7.C.de usuc.pro empt.7.26. Paul.L.4.§10.D.h.t.41.3. Alex.L. 6.C.de furt.6.2. *nam si heres*] Gai.cit.L.36.D.pr. Vid. Ulp. L. 5. pr.

tat, quia qui alienam rem uendidit et tradidit, fur|tum com-
mittit; idemque accidit etiam si ex ali*a* causa | tradatur. 22
set tamen hoc aliquando aliter se habet; nam | si heres rem
defuncto commodatam aut locatam u*el* | aput [1]eu*m* deposi-
tam, existimans eam esse here||ditariam uendiderit aut do- 66.
nauerit, furtum | non committit; item si is [2]a*d* quem an- 35 b.
cillae usus fructus per|tinet, partum [3]etiam suum esse cre-
dens uendiderit aut | donauerit, furtum non [4]committit; 4
*f*urtum eni*m* | sine affectu furandi non committitur. aliis
quoque | modis accidere potest, ut quis sine uitio furti rem | 6
alienam ad aliquem transferat et efficiat, ut a posses|sore 8
§51. usu capiatur. Fundi quoque alieni potest [5]aliquis | *s*ine
u*i* possessionem nancisci, [6]quae uel ex [7]negl*e*|gentia do- 10
mini uacet, uel [8]quia dominus sine successo|re deces-
serit uel longo tempore afuerit: [9]nam si ad al|ium bona 12
fide accipientem transtulerit, po*te*|rit usu capere possessor;
et quamuis ipse qui ua|cantem possessionem nactus est, 14
intellegat ali|enum esse [10]fun*d*um, *tamen* nihil hoc *bonae*

(1) *eundempositam* C. (2) *at* C. (3) *et* C. (pro ēt.) (4) *committiturtum* C. (5) *aliquir|ineum* C. *aliqui si|ne* La. (6) cu*m ea* HIA. (7) in C. esse *negle|gentia* censet La.; certe Gaiana non fuit negl*i*gentia qua *i* ex *e* facta est. itaque nunc istam *i* ab edd. praeter La. seruatam mutaui. (8) *q* C. *quia* Dig. (9) *n* C. *quam* praestare adnot. Gö., sed fallitur; tamen HIA rec. (10) Gö. restituit litteras in C. exesas foraminibus.

D. de diu. temp. praescr. 44.3. *item si is*] Gai. L. 36. cit. §1. i. f. L. 37. pr. eod. *furtum enim* et c.] Vid. etiam infra 3.197. ibiq. citt. ll. *aliis quoque modis*] §6. I. cit. cf. cit. L. 36. pr. D. Vid. §10. I. tit. cit. Paul. L. 4. D. pro legato 41.8. S. R. 5.2. §5. L. 1. C. de praescr. l. t. x uel xx ann. 7.33. Pap. L. 57. D. mandati 17.1. § 51. L. 37. D. cit. §1. Cf. §7. I. tit. cit. Vid. De omni agro deserto: (Th. C. 5.15.) Iust. C. 11.58. Iustinian. L. 11. C. unde ui 8.4. Ulp. L. 15. §21. D. de damno inf. 39.2. L. 6. §1. Paul. L. 3. §11. D. de A. u. A. P. 41.2. Ulp. L. 1. §25. D. de ui 43.16. L. 1. §15. D. si is qui test. 47.4. Nouell. 119. c. 7. *furt. fund. fieri posse*] Cf. Gai. L. 38. i. f. D. h. t. 41.3. Ulp. L. 25. pr. D. de furt. 47.2. contra Sabinum ap. Gell. 11.18.13. (fundi quoque et aedium fieri furtum: Sabinus de furtis.) et uid. etiam Ulp. L. 52. §8. Alf. L. 57. D. de furtis.

16 *f*id*ei* possessori | ad *us*u capionem [1] nocet, *cum* inprobata
sit eorum | se*nt*entia, qui putauerint furtiu*um* fundum fieri |
18 posse. |
20 Ru*rs*us ex contrario accidit, ut qui sciat alienam | re*m* §52.
se possidere, usu capiat, uelut si rem hereditariam, cuius |
22 po*ss*essionem heres nondum nactus est, aliquis | [2]possiderit;
nam ei [3]concessum *est usu* capere, si modo ea res | est
quae recipit usu capionem. quae species possessionis et usu
capionis pro | herede [4]u*o*catur. Et in tantum haec usu §53.
67. capio concessa est, || ut et res quae solo continentur, anno
102a. usu capiantur. | quare autem [5]etiam hoc casu soli rerum §54.
annua | constituta sit usu capio, illa ratio est, quod o*l*im
4 rerum | hereditariarum [6]possessione u*elut* ipsae hereditates
usu capi | credebantur, scilicet anno: lex enim XII tabula-
6 rum soli qui|dem res biennio usu capi iussit, ceteras uero
an|no; ergo hereditas in ceteris rebus uidebatur esse, quia
8 so|li non est, quia neque corporalis est: [7][*et*] quamuis post-
ea creditum | sit ipsas hereditates usu capi non posse,
10 tamen in o|mnibus rebus hereditariis, etiam quae solo [8]te-

(1) *nocetur inprobata* C. (2) *posiderit* C. quod perf. uerbi *possīdĕre* [possiderit] nunc retinui (cf. Gesner. Thes. u. *Possideo* § 3. Forcellini u. *Consido* §. paenult. ed. Schneeb.) edd.: poss*e*derit (3) *concessumcape* C. (*concessū ēūcape*) (4) *uacatur* C. (5) *hoc casu etiam* Gö. 1. 2. contra codicis fidem. (6) *possessiones ut* C. (pro *eūut*) *possessiones ut* Gö. 1. (7) ita Hefft. La. Gö. 3. edd. m. 2. sqq. HIA. quamuis [*autem*] Gö. 1. 2. (8) *teneantur* C. Gö. et ed. m. 2. La. correxit.

§ 52. Cf. 3.201. Vid. Pomp. L. 29. Iulian. L. 31 §1. D. de usurp. 41.3. Plin. ep. 5.1,10. et supra §9. i. f. infra §57. *cuius poss.*] Vid. Cic. top. 6,29. (possessione retenta). Iau. L. 23. pr. D. de A. u. A. P. 41.2. *si modo ea res est*] Vid. supra §§ 45. sqq. *usuc. pro herede*] Vid. etiam Dig. Pro herede 41.5. Cod. De usuc. pro herede 7.29. §§ 53. 54. Vid. Cic. ad §47. cit. et ad §42. cit. ll. Senec. de benef. 6.5,3. (ICtorum istae ineptiae sunt acutae, qui hereditatem negant usu capi posse, sed ea quae in hereditate sunt: tamquam quidquam aliud sit hereditas quam ea quae in hereditate sunt).

§55. n|entur, annua usu capio remansit. Quare autem omni|-
no tam inproba possessio et usu capio concessa | sit, illa
ratio est, quod uoluerunt ueteres maturius | hereditates
adiri, ut essent qui sacra facerent, quorum | illis tempori-
bus summa obseruatio fuit, [1]*e*t *u*t | creditores haberent, a
§56. quo suum consequeren|tur. Haec autem species pos-
sessionis ,et usu capio|nis etiam lucratiua uocatur: nam
§57. sciens quisque re*m* | alienam lucri facit. | sed hoc tem-
pore [2]etiam non est lucratiua: nam ex [3]aucto|ritate *diui* Ha-
driani senatus consultum factum est, | ut tales usu capione*s*
reuocarentur; et ideo po|test heres ab eo qui rem usu ce-
pit, hereditatem petendo per|inde eam rem consequi, atque
§58. si usu capta non esset. [4]et || necessario tamen herede ex- 68.
§59. tante ipso iure | pro herede usu capi potest. | Athuc 102b.
etiam ex aliis causis sciens quisque rem a|lienam usu capit:
nam qui rem alicui fiduciae cau|sa mancipio dederit uel in
iure cesserit, si eand*em* | ipse possederit, potest usu capere,
anno [5]scilicet, et*iam* | soli si sit. qu*a*e species usu capionis
dicitur usu rece|ptio, quia id quod aliquando habuimus, re-

(1) *utet* C. (2) *iam* uoluit Schopen et rec. HIA, ut *et* ex praecedenti *e* per errorem enatum esse uideretur. *etiam* temptari non debuisse adnotat La.: lucratiuam esse aut necessario herede extante aut uoluntario non petente. (3) *haucto|ritatem* C. Dedi nunc c. HIA: auctoritate *diui*. (4) Gö. dedit: Set Unterh. et Puchta (cf. *Institt. 2.* § 239. not. *ff*) ueram scripturam, ab La. etiam ac memet ipso reuocatam defendunt. *et* ex praeced. *esset* enatum cum §i signo omitti uult Buchh. *at* caue legas. (5) *scilicet | soli* C. La. explicat *scilic. et.* | *soli* deditque quod recepi. scilicet, (*etiam*) HIA.

§ 55. Vid.Cic.de LL.2.19.sqq. pro Mur.12. Fest.ad §4.sup.cit. Paul. S.R.4.3.§3. § 56. Vid.Iulian.L.2.§1.D.pro her.41.5. Id.cit.L.33.§1.D. de usurpationib.41.3. § 57. cf.L.4.C.in quib.casib.cess.l.t.praescr. 7.34. Vid.Antonin.L.1.C.de usuc.pro her.7.29. *non est lucratiua*]cf.Iul. L.33.§1.D.de usurp.41.3. Ulp.L.11.pr.D.de H.P.5.3. § 58. Vid.3.201. Diocl.etMax.L.2.C.tit.cit.7.29. Cic.Top.6,29.med. Plin.epist.5.1.
§ 59. Vid.Isidor.Or.5.25,23.30. Cic.pro Flacc.21,51. *dederit*] cf. Paul.S.R.2.13.§6. 3.6.§16. 5.1 §1.

cipimus per usu | capionem. Set cum fiducia [1]contra- §60.
hitur aut cum creditore | pignoris iure, aut cum amico, [2]quod
tutius nostr*a*e res aput eu*m* | essent, si quidem cum amico
contracta sit fiducia, | sane omni modo conpetit [3] usus re-
ceptio; si uero cum cre|ditore, soluta quidem pecunia omni
modo conpetit, non|dum uero [4]soluta ita demum competit,
si neque conduxe|rit eam rem a creditore de*b*itor, neque
precario ro|gauerit, ut eam rem possidere liceret; quo casu
lu|cratiua [5]usus capio conpetit. | Item si rem obligatam §61.
sibi populus uendiderit, *e|amque* dominus possiderit, concessa
est [6]usu*s* rece|ptio: sed hoc casu pr*a*edium *b*iennio usu re-
cipit*ur*: et | hoc est quod uolgo dicitur, ex [7]praediatura
possessionem [8]usu re|cipi: nam qui mercatur a populo, [9]prae-
diator appellat*ur*. |

* §§ 62...64. Codicis pag. 68. ỳ. 23. usque ad pag. 69. ỳ. 13. init. vide suo loco infra post § 79., ante § 80.

(1) contra*h*atur HIA. (2) *quo* uult Huschk. sed id quod suo *quo* exprimi uoluit, Latine etiam uocabulo *quod* exprimitur. HIA ded. ut nos, sed malle se *quo* et tum *sint* adnot. (3) ita C. recte. *usureceptio* edd. cf. not. 5. (4) *soluitaita* C. (5) *usucapio* edd. sed cf. Gell. N. A. 7. 10. Vat. Fgm. §§ 12. 111. Ulp. L. 1. § 2. D. pro dote 41. 9. et saepius in Florentino Digestorum codice. (6) *possederit* edd. cf. § 52. (7) *p̀diat'a* C. (8) *ususrecipi* C. sec. Bl. (9) Potest ut *praediator* legendum sit: *praedia, praediator*
* Quod G. E. Heimbachius (*Ueb. Ulp. Fgmente. Lpz.* 1834. p. 34. sq.) exposuit, locum qui est in C. Veron. p. 68. ỳ. 23. usq. ad p. 69. ỳ. 13. init., perperam ibi positum conlocandumque esse post tractatum de naturalibus adquisitionibus (inter §§ 79. et 80. edd. libror),

§ 60. Vid. Boeth. in Top. c. 10. (Baiter. p. 340.) infra 3.201. 2.220. 4.33. Isidor.cit.§23. *quod tutius*] Vid.Cic.de off.3.17,70. *si uero cum cred.*] Vid.Paul.S.R.2.13.§3.sqq. § 61. Vid.rubricam L.54.D.de I.D. 23.3. („Gaius ad Edict. Praetoris urb. tit. De Praediatoribus".) et infra 4.28. Varro de L.L.5.40. 6.74.ed.Müll. Cic.ad Att. 12.14. et 17. pro Balb.20.init. et pro Flacco ad§27. supra cit. Suet.Claud.9. Val. Max.8.12,1. Fest.uu. *Manceps, Praes, Compraedes.* Pseudo-Ascon. in Verr.2.1,54.§142.(p.196.Bait.) Schol. Bob.in Cic.or.pro Flacc.l.c. (ed.

§65. Ergo ex his qu*a*e diximus[1], ad|paret quaedam naturali 69.
iure alienari, qualia sunt | ea quae traditione alienantur;
qu*a*edam ciuili, nam | mancipationis et in iure cessionis et
usu capionis | ius proprium est ciuium Romanorum. |
§66. Nec tamen ea tantum qu*a*e traditione nostra fiunt, | na-

id denuo perpensis rationibus adhuc inmerito me negasse libenter fateor. Duo Heimbachi argumenta sunt, unum (si his uerbis uti licet) systematicum, diplomaticum alterum. de illo nunc uideo me errasse, cum ed. m. 3. adnotarem, ab initio alium atque Iust. Institutionum conpositores huius tractatus ordinem Gaium secutum esse; unde tabulas syst. huic quoque ed. adiectas in hoc loco nunc correxi. alterum autem argumentum (‘*offenbar ist eine Versetzung einzelner Blätter Schuld daran, dass wir eine so auffallende Ungereimtheit noch in den neuesten Ausgaben des Caius haben*’) etiam nunc celerius factum dictumque esse arbitror: uix enim quattuordecim codicis Ver. uersiculos totum antiquioris codicis folium expleuisse, multoque facilius librarii Veronensis eum fuisse crediderim errorem, ut somniculosus homo illos 14 uersus unius diei sessionisue pensum intempestiuum faceret, deinde cum nouum a § 65. inciperet, ordinis perturbationem non animaduerteret, cum praesertim et § 61. et § 64. syllabis *atur* finiretur. Cur autem cum ad nouum pensum, rubricam dico p. 73. ỷ. 7. (qui uersus ut praecedens *possunt* i. f. habet), uenisset, errorem ab se admissum non corrigeret, praeter singularem hominis socordiam explicationem nullam habeo, nisi forte numerus IIII. illi rubricae praepositus pro eiusmodi indicio fuerit: nam hanc ipsam rubricam quartam secundi commentarii in ipso antiquiore codice fuisse uix credas. Utut est, uerus ordo in textu restituendus Heimbachique manes meo ‘nollem factum’ placandi erant.

(1) §§ 19...61.

Orell. tom.5. part.2. pag.244.) Gloss. Philoxeni u. *Praediator*. (ὠνη-τὴς ὑπαρχόντων). item Aes Malacitan.c.65. (Quos praedes quaeque praedia, quosque cognitores ... uendiderint *et c.*) c. Momms. interp. p. 466. sqq. uid.etiam Gell. N.A. 16.10,11. (res pecuniaque familiaris opsidis uicem pignerisque esse apud rem p. uidebatur). § 65. Cf. §11.I.de rer.diu.2.1. Gai.L.1.pr.D.de A.R.D.41.1. Vid.Boeth.in Top. 5,28.(Baiter.p.321.) Ulp.19.4. Cic.de off.1.12. *traditione*] Vid.§§19.20. et §seq.Gai.L.9.§3.D.de A.R.D. *mancipationis*] Vid.supra 1.119.113. et 2. 22. 23. *in iure cessionis*] Vid. supra §§41.sqq.
§ 66. Cf.§12.I.tit.cit. Gai.L.1.D.§1. L.3.pr.D.tit.cit.41.1. Vid. Paul.L.1.§1. L.3.§21.D.de adq.u.am.poss.41.2. cum L.9.§5.D.de usufr. 7.1. L.12.§§12.13.D.de instr. legato 33.7. et L.16.D.de S.P.R.8.3. *traditione*] Vid.§§19.20.65. et §§40.41.I.tit.cit.2.1. *occupando*] Vid. Gai.

turali nobis ratione adquiruntur, sed etiam [1]*quae* | occupan-
do [2]ide*o* *nostra fece*rimus, quia *a*ntea nulli|us essent, qua-
lia sunt omnia qu*a*e terra, [3]mari, coelo | capiunt*ur*. itaque §67.
si [4]*feram b*estiam aut uolucrem aut pis|cem [5]*ceperimus, quid-
quid ita* captum *fuerit, continuo* | *no*str*um fit, et eo us*que no-
70. strum esse intellegitur, || donec nostra custodia coerceat*ur*;
85b. cum uero custo|diam nostram euaserit et in naturalem [6]liber|-
tatem se receperit, rursus occupantis fit, quia [7]no|str*um* esse
desinit: naturalem autem libertatem re|cipere uidetur, cum
aut oculos nostros euaserit, | aut licet [8]*i*n conspectu sit no-
stro, difficilis tamen [9]*eius* | rei persecutio sit. In iis §68.
autem animalibus qu*a*e ex co*n*|suetudine abire et redire so-
lent, ueluti columbis | et apibus, item ceruis qui in siluas

(1) *ū* C. (2) ide*o* *adquisie*rimus ex Gö. coni. recepp. La. 1841. et edd. m. 2. 3.; propius ad ductus Sch. accedit quod simul uoluimus Hschk. et ego. (3) *mari que coelo* C. La.corr.: c*a*elo (4) *cera uestiam* C. (5) Non nisi *captum* et *eo us*que recepit Gö. Post La. edd. m. 2. 3. recepi (quod Gn. secutus est): *ceperimus, quidquid ita* captum *fuerit, id statim* | *nostrum fit, et eo us*que Quae sic mutari uult Hschk. et ded. HIA: *cep̄imus simul atq̄* captum *h*oc *animal est, ptinus nostr*. (protinus nostrum) *et c.* in quo et *animal* et *protinus* displicent. ed.4.dedi: (ceperimus, iure gentium id quod ita) captum *fuerit, statim* | De *continuo* cf. 2. 204. *ceperimu* Gö. iam in primis schedis habuit. Inst. habent: „Ferae igitur bestiae et uolucres et pisces, id est omnia animalia quae in terra mari caelo nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. quod enim antea nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur”. (6) *se liber|tatem se* C. (7) *nostra* C. (8) *an* C. (9) Hschk. ex *ııı* C. fecit *ei*’ Gö. 1. 2.: *sit* | r. p. (omisso sq. *sit*) ut Inst. habent. *rei* HIA ut intolerabile eiecit, in sqq. quoque mira librarii consilia sibi fingens. mihi *rei*, si quis Latine scribere uelit, fere necessarium uidetur.

L. 3. pr. D. de A. R. D. Pomp.L.30.i.f.eod. item Ulp.L.1. Pomp.L.5. §1.D.pro derelicto 41.7. § 67. Cf.cit.§12.I.et L.1.§1.L.3.§2. cum eiusd.Gai.L.5.pr.D.tit.cit.41.1. Vid. Ner. L. 14.pr. Ulp.L.44.D.eod. Paul.L.3.§§13...16. D. de A. u. A. P. 41.2. Pomp.L.37.D.de furtis 47.2. Iuuenal. sat. 4.50.sqq. § 68. Cf. cit. L. 5. D. §5. cum §§ 2...4. 6. eiusd.L. et §15.I.tit.cit.2.1.c. Theophil. Vid. Pomp. ap. Ulp. L. 8. §1.

ire et redire so|lent, talem habemus regulam traditam, ut si re|uertendi animum habere desierint, etiam no|stra esse desinant et fiant occupantium: reuerte*n*|di autem animum uidentur desinere habere, cum | reuertendi consuetudinem

§69. [1]deseruerint. | Ea quoque quae ex hostibus capiuntur,

§70. naturali ra|tione nostra fiunt. Sed et id quod per alluuionem no|bis adicitur, eodem iure nostrum fit: per alluuio|nem autem [2]*id* uidetur adici quod ita paulatim flu|men agro nostro [3]*a*dicit, ut aestimare non possimus | quantum quoquo momento temporis adiciatur: | [4]hoc est [5]quod uolgo dicitur, per adluuionem id adici uide|ri quod ita paulatim

§71. adicitur, ut oculos nostros [6]fal||lat. Quod si flumen partem aliquam ex tuo praedio de[*traxe*]|rit et ad meum prae-

§72. dium [7]*at*tulerit, haec pars tua ma||net. [8]A*t* si in medio flumine insula nata sit, haec | eorum omnium [9]commun*is* est qui ab utraque par|te fluminis prope ripam praedia 71. 95a.

(1) *desieruerint:* C. (2) *ita uidetur adici q. ita* C. *id* omis. Gö. 1. 2. (3) *dicit* C. (4) (*et*) ins. HIA (5) *quuolgo* C. (6) *fal|latur* C. (7) *·tulerit* C. (8) *ad* C. (9) *communeē* C.

D.fam.erc.10.2. Pomp.L.37.D.de furt.47.2. Cels.in Collat.12.7.§10. cum Ulp.L.27.§12. L.49.pr.D.ad L.Aquil.9.2. item Pap.L.47.i.f.D. de A.R.D. § 69. Cf.§17.I.tit.cit. L.5.D.cit.§7. et infra 4.16. i.f. ibiq.citt.ll. Vid.citt.L.1.§1. L.3.§21.D.de A.u.A.P.41.2. Cels. L.51.§1.eod. *hostib.*] Vid. Ulp. L. 24. D. de captiuis 49.14. Pomp.et Gai. LL.118.234.pr.D.de V.S.50.16.

§ 70. Cf.Gai.L.7.§1.D.de A.R.D.41.1. §20.I.de rer.diu.2.1. Vid. LL.12.pr.16.30.§3. LL.38.56.pr.D.eod. De alluuionibus: Cod.7.41. Nouell. Theod. II. tit.20.p.75.sqq. ed. Haen. Agrimensores ex ed. La. p.16.49.sqq.82.sqq.124.sq. Isidor.Or.14.8,42. 15.13,10.(Alluuium.Alluuius ager.) c.Cic.de or.1.38,173.(alluuionum,circumluuionum). Paul. S.R.3.6 §22. c.Ulp.L.9.§4. Pap.L.33.i.f.D.de usufr.7.1. Marcian.L.16. pr.D.de pign.et hyp.20.1. Pap.L.64.§2.D.de euictionib.21.2. Pomp.L. 24.§2.D.de leg.I.30. L.3.§2.D.de aqua cott. 43.20. § 71. Cf.cit. L. 7.D.§2. et §21.I.tit.cit.21. Vid. Ulp. L.4.§2.D.de R.C. 12.1. (Ea quae ui fluminum importata sunt, condici possunt). Agrimenss.ll.citt. § 72. Cf.cit.L.7.D.§3.et §22.I.tit.cit. Vid.Paul.L.29. Pomp.L.30. pr.§2. Lab.L.65.§§1.sqq.D.eod. Ulp.L.1.§6. cf.§7.D.de fluminib.

[1]possident; si uero non | sit in medio flumine, ad eos pertinet qui ab ea par|te quae proxuma est, iuxta ripam praedia habent. Prae|terea id quod in solo nostro ab ali- §73.

quo aedificat*um* | est, [2]quamui*s* ille suo nomine aedifica*u*erit, iure natu|rali nostrum fit, quia superficies solo [3]cedit. |

Multoque magis id accidit et in planta quam quis | in solo §74.

nostro posuerit, si modo radicibus ter|ram complexa fuerit.

Idem contingit et in [4]*fru*men|to quod in solo nostro ab ali- §75.

quo satum fuerit. | Sed si ab eo petamus [5]*fund*um uel §76.

aedificium, et in|pensas in aedificium uel in seminaria uel in sementem | factas ei soluere nolimus, poterit nos per excepti|onem doli [6]mali repellere, utique si bonae fidei | possessor fuerit. Eadem ratione probatum est, quod in | §77.

[8]*ch*artulis siue membranis meis aliquis scripse|rit, licet aureis

(1) *p'sident'* C. (2) *quulle* C. (3) *ceditur* C. (4) *pm̄|to* C. (5) *fructum* C. et edd. ante Hschk. et ipse Gn. quamuis de Hschkii emendatione adnotaret, male retinuit *fructum*. Ed. m. 4. et HIA: *fund*um (6) *mali* casu excidit ex edd. m. 3. 4.

43.12. et cit. L.9. §4. D. de usufr. Afr. L.26. §1. D. de exc. rei iud. 44.2. item Agrimenss.citt. § 73. Cf.Gai.epit.2.1.§4. Vid.Id.cit.L.7. D.§12. §§30.29.I.de rer.diu.2.1. et L.2.D.de superficieb. 43.18. Ulp. L.3.§7.D.uti possid.43.17. L.28.cf. LL.41.60.D.de A.R.D. LL.37.38. D.de R.V.6.1. Iulian.L.33.D.de cond.ind.12.6. L.31.§2.D.de donatt. i.u.et ux.24.1. L.2.Greg.Cod. de R. V. 3.2. LL. 2. 16. C.de R.V.3.32. L.5.C.de aedif.priu.8.10.med. Vid.etiam Iul.L.61.i.f.D.de R.V.6.1.

§ 74. Cf.citt.Gai.epit.2.1.§4. L.7.D.§13.et §31.I.tit.cit. Vid.§21.I. eod. Paul.L.26.§2. Pomp.L.30.§1.D.eod.41.1. Ulp.L.5.§3.D.de R.V.6.1. L.9.§2.D.de damn. inf.39.2. Gord. L.1. Greg. C. de R. V. 3.2. Diocl.et Max. L.11.C.eod.3.32. Pomp.L.40.D.de A.E.et V.19.1. L.6.§2.D.arbor.furtim caesarum47.7.item Paul. L.19. pr. D. comm. diuidundo 10.3. L.83.D.pro soc.17.2. Iul.L.25.pr.D.de usur.22.1. et Venul.L.22.pr.D.quod ui aut clam 43.24. § 75. Cf.citt.Gai.epit.§4. L.9.pr.D.de A.R.D.41.1.et §32.I.tit.cit.2.1. Vid.cit. L. 11. C. de R. V. 3.32. Pomp.L.53.D.de R.V.6.1. cit.L.25.D.de usuris.

§ 76. Cf.Gai.epit.2.1.§6. §§30.32.I.tit.cit.2.1.c.Theoph. citt.L.9. pr. L. 7. §12. D. de A. R. D. Vid. citt. LL. 37.38. D.6.1. L.33.D.12.6. Paul.L.14.D.de doli mali exc.44.4. citt.L.2.Greg.C.3.2. L.16.C.3.32. L. 5. C. 8. 10. § 77. Cf. citt. Gai. epit. §§4.6. L.9.D. §1.et §33. I. tit. cit. 2.1. Vid. Paul. L. 23. §3. D. de R. V. 6.1. Ulp. L. 3. §14. D. ad

litteris, meum esse, quia [1]litter*ae* | *ch*artulis siue membranis 20
cedunt: [2]itaque si ego | eos libr*o*s easque membranas petam,
nec inpen|sam scripturae soluam, per exceptionem doli 22
§78. mali | summoueri potero. sed [3]si in tabula mea ali-
quis | pinxerit uelut [4]imaginem, contra pro*b*atur: || magis 72.
enim dicitur tabulam picturae cedere; | cuius diuersitatis 95b.
uix idonea ratio redditur: [5]ce*r*|te secundum hanc regulam si
me possidente peta|s imaginem tuam esse, nec soluas [6]pre- 4
tium tabu|l*a*e, poteris per exceptionem doli mali summo-
ueri; at si tu posside|as consequens est ut utilis mihi actio 6
aduersum te | dari [7]debe*a*t; quo casu nisi soluam impensam
pictu|rae, poteris me per exceptionem doli mali repellere, 8
utique si [8]bonae fidei pos|sessor fueris. illud palam est,
quod siue tu [9]subripuisse*s* ta|bulam siue alius, conpetit 10
mihi furti actio. |

§79. In aliis quoque speciebus naturalis ratio [10]requirit*ur:*
proinde | si ex u*u*is [11][*aut oliuis aut spicis*] meis uinum aut 12
oleum aut frumentum | feceris, qu*a*eritur utrum meum sit
id uinum aut | oleum aut frumentum, an tu*u*m. item si ex 14
auro | aut [12]argento meo uas aliquod feceris, aut ex m*eis* |

(1) *litteras| cartulis* et paullo post *cedunt'* et *librus* C. (2) *at ae-*
que HIA (3) *isi in* C. (4) *inmaginem* C. (5) **ce*|te* C.
(6) *praetium tabu|le* C. (7) *debet* C. (8) *bf* C. quod siue
bona fide (ut ed. m. 4.) siue *bonae fidei* (ut alii edd.) resoluas, tam di-
plomatice quam grammatice h. l. nihil interest. Cum autem *bonae*
fidei possessor librarius, ubi uerba omnibus suis litteris scripsit,
habeat, ego quoque nunc ita dedi. (9) *subripuiſſe* C.
(10) *reqrit* C. [*idem*] requirit Gö. 1. Brinkm. corr. (11) e Dig.
(12) *argumento* C.

exhib.10.4. § 78. Cf.L.9.D.cit.§2. §34.I.tit.cit.2.1.cum Theoph.
sed uid.Gai.epit.l.c.et cit.L.23.§3.D.6.1. *furti act.*] Vid.3.203.
§ 79. Cf.L.7.D.cit.§7. §§25.26.i.f.I.tit.cit.2.1. Gai.epit.2.1.§5.
Vid.Ulp.L.9.§3. Paul.L.12.§3.D.ad exhib.10.4. L.78.§4. L.88.D.de
legat.III.32. Senec.epist.65,2.sq. Marcell.L.6.§1.D.de aur.arg.34.2.
Ulp. L. 13. §1. D. de V. S. 50.16. *si ex...spicis*] Vid. cit. L.7.§7.D.41.1.
contra cit.§25.I.2.2. *ex auro arg.*] Vid.Call.L.12.§1. Paul.L.24.D.

16 tabulis nauem aut armarium aut subsellium fa|bricaueris;
18 item si ex lana mea uestimentum fe|ceris, uel si ex uino et
melle meo mulsum feceris, si|ue ex medicamentis meis em-
20 plastrum aut [1]coll*y*ri|um feceris, [2][*quaeritur utrum tuum sit*
id quod ex meo effeceris,] an meum: quidam materiam et
substa*n*|*t*iam spectandam esse putant, id est ut cuius ma-
22 te|ria sit, illius et res quae facta sit, uideatur esse, id-
qu*e* | maxime placuit Sabino et Cassio; alii uero *eius rem* |
esse putant, qui fecerit, idque maxime diuersae scholae
73. auctoribus uisum est: || sed eum quoque cuius materia e*t*
90a. sub*stant*ia | [3]fu*er*it, furti aduersus eum qui subripuerit, ha-
4 be|re actionem; nec minus aduersus eundem co*n*|dictionem
ei competere , [4]qui*a* extincta*e* res, licet | uindicari non pos-
6 si*n*t, condici tamen furibus et quibus|dam aliis possessori-
bus possunt. | [5]

68. Accidit aliquando, ut qui dominus sit, aliena*nd*ae rei §62.
23.24 69. potestatem non habeat, et qui dominus non sit, || *ali*enare
85a. possit: nam dotale praedium maritus inuita mul|ie*re* §63.
3 per legem Iuliam prohibetur [6]alienare, quamuis ipsius | *sit*

(1) *collirium* C. (2) [*quaeritur*] an meum [*sit*]. edd. set audacior est
sumptio bis quam semel, idque propter ὁμοιοτέλευτον, aliquid omi-
sisse librarium; itaque L. secutus sum, ut edd. m. 2. sqq. (3) *fuit* C.
(4) *qui extincta res...possit cond....possunt.* C. (5) Huc pertinet quae
est in Inst. Iust. 2. 8. rubrica QVIBVS ALIENARE LICET VEL NON.
(6) *alienare*quis* C.

de A.R.D.41.1. Ulp.L.10.§5.D.quib.mod.ususf.fin.7.4. *ex meis ta-*
bulis] Vid. Paul. L. 26. D. de A.R.D. L.18.§3.D.de pign.act.13.7. *ex*
lana mea] Vid.Pomp.L.29.§1.D.de don.i.u.et ux.24.1. Ulp.L.44.§2.D.
de legat.I.30. *ex uino et melle*] Vid.Ulp.L.5.§1.D.de R.V.6.1 *ex me-*
dicamentis] Vid.Pomp.L.27.§1.D.de A.R.D. *sed eum quoq.* et c.] Vid.
Ulp.p.L.52.§14.D.de furt.47.2. *nec minus* et c.] Vid.infra 4.4. et Theo-
phil. ad cit. §25. I. 2.1. §2.I.quib.al.2.8. Ulp.L.4.§1. Afr.L.23.D.de
R.C.12.1. Ulp.L.1.§3.D.de cond. sine causa 12.7. L. 22.§2.D.de pign.
act.13.7. L.9.§3.D.de I.D.23.3. L.46:pr.D.de furtis 47.2.
§ 62. Pr.I.quibus alienare licet uel non 2.8. Vid. Senec. de be-
nef. 7.12. Ulp.L.46.D.de A.R.D.41.1. § 63. Pr.I.cit. Cf.Paul.
S. R. 2.21B. §2. Vid. De fundo dotali: Dig. 23.5. Cod. 5.23. passim,

uel mancipatum ei dotis causa uel in iure cessum | uel usu captum. quod quidem ius utrum ad Italica tantum | praedia, an etiam ad prouincialia pertineat, *dubit*atur. |

§64. Ex diuerso agnatus furiosi curator rem furio|si alienare potest ex lege XII tabularum, item procurator [1]*id* | *cuius libera administratio ei data* est; item creditor [2]pignus ex | pactione, quamuis eius ea res non sit. sed hoc forsitan | id*eo* uideatur fieri, quod uoluntate debitoris intel|legitur pignus alienari, qui [3]olim pactus est, ut lice|ret creditori pignus uendere, si pecunia non | soluatur. [4]

[4]IIII. DE PVPILLIS AN ALIQVID A SE ALIENARE [5]POSSVNT. | 73. 90a.

§80. Nunc admonendi sumus neque feminam neque | pupillum

(1) La. dedit: *id,* | — — — — — — — — est; Videntur illis ductibus haec uerba significari: *scilicet si libera fuit eius administratio,* aut: *id est cui libera rei administratio permissa est,* aut simile quid. posterius probat Buchh., recepit Gn. Cf. § 43. I. et L. 9. § 4. D. citt. Post publicatam ed. 4. quae praeter *id* La. sequitur, scripsi: *id*| *cui lūira administrz̄ ei data ē*, quocum nunc in posteriore parte HIA consentit, qui dedit: *rem eius* |*a quo* rerum *ei administratio data* est (r.e'|aq rer. ei adm̄stra › data ē, referens ad L. 48. § 1. [ego et ad pr. eius L.] D. de pecul. 15. 1. L. 58. D. de procur. 3. 3. (2) *(?)pignus* C. sed inter *creditor* et *pignus* nihil excidisse uidetur. (3) Pro *olim* Inst. habent „*ab initio contractus*“, sed Theoph. ad h. §.: Ἀλλὰ πάλαι μὲν οἱ κρεδίτωρες εἶχον τύπον τινά, καθ' ὃν ἐπετέτραπτο αὐτοῖς πιπράσκειν τὰς ὑποθήκας κ. τ. λ. (4) Cf. pag. 89.sq. not. *. (5) Gö. 1. 2. possint.

Paul. L.16. D.de test. mil. 29.1. Iustinian. L.un.§15.C. de R.V.A.5.13. [Vid. *Bachofen Ausg. Lehren. Bonn.* 1848. n°. 3.] *ad Italica*] Cf. §27.et ibi.citt.ll. § 64. *ex lege XII t.*] Vid.Cic.de inu.2.50. Auct. ad Her. 1.13. Ulp. 12.2. (*Dirksen* 5.8.) *item proc.*] Cf.§.43.I.de R.D. 2.1. et Gai. L.9. §4.D. de A.R.D.41.1. Cic. pro Caec. 20. et L.1. §1. D. de procur. 3.2. [*Bachofen, Pfdr.* I. p. 193.] Vid.Mod.L.63.D.de procur. 3.3. Scaeu.L.60.§4.D.mandati 17.1. *item cr.*] cf.§1.I.tit.cit.2.8. Ulp. L.46.D.de A.R.D.41.1. L.39.§1. Gai.L.40.D.de R.V.6.1. Vid.Paul. S.R.2.5.§1. De distractione pignorum: Dig.20.5. Cod.8.28. Isidor.Or.5.25,22. *olim pactus*] cf.§1.I.cit.c.Theoph. Vid.Ulp.L.4.D. de pign.act.13.7. Scaeu.L.14.§5.D.de diu. temp. praescr. 44.3. §§ 80...85. Cf.§2.I.quib.al.lic.2.8. § 80. Vid.1.192. 2.47.85. et ll.ibi citt. Ulp.11.27. Fgm.Vatic.§§1.45.259. Gai.L.9.pr.§§11.

[1]sine tutoris auctoritate rem mancipi alienare posse; nec man|cipi uero feminam quidem posse, pupillum non | posse.

§81. ideoque si quando mulier mutuam pecu|niam alicui sine tutoris auctoritate dederit, quia facit eam accipien|tis, cum scilicet [2]*ea* pecunia res nec mancipi sit, con|trahit obligationem.

§82. at si pupillus idem fecerit, | quia [3]*sine tutoris auctoritate pecuniam non facit accipientis*, null*am* | cont*ra*hit obligationem: unde pupillus uindica|re qu*id*em nummos suos potest, sic ubi extent, id | est [4]*intende*re *suos ex* iure Quiritium *esse*, m*ala uero fide consump|tos proinde* ab eo*dem* repetere potest *atque si possi|deret*, [5]*un*de de pupillo quidem quaeritur an [6]num*mos* | *quoque* quo*s* mutuos dedit, ab eo qui acc*e*pit, *bona fide* | [7]——— a se non — — — ** possit, quoniam — | ———

(1) *sta* C. *sine tutore auctore* Gö. 1. 2. (2) ** Gö. 1. *ca* uel *ac* uel *m* C. sec. Bl. unde *ea* Gö. 2. et sqq. edd. Hschk. quasi uocabulo *ea* significaretur non nisi mutuam pecuniam nec mancipi esse, illud deleri uult (et deleuit HIA), ut sumatur in C. fuisse *scilicet et* posteriusque ex inutili geminatione prioris enatum esse. Rectius quam cum Hschk. quod sensum loci attinet diceres *scilicet et ea*; sed istius argumenti a contrario uanus timor est. (3) *eam pecuniam n. f. accipientis* edd. sed recte monet Hschk. *sta* pro *eam* supplendum esse. quod ostendunt § 2. I. cit. et ipse Gaius seq. § 83. i. f. (4) Hollw.: *id est intendere suos ex iure Quiritium esse; mala fide consumptos uero ab eodem repetere potest, quasi possideret.* Priora probat Hschk., posteriora sic formans: m*a*l*a* qq *f̄d* (quoque fide) *consump|tos p̄inde* (perinde) ab eo*dem* r. p., *atq. si* psi|*d*eret. *un*de &c. Gö. prop.: *id est, intendere ... mala uero fide consumptos ab eo, qui accepit, repetere p. q. p.* Ed. m. 4. lacunam indicaui. nunc Hollw. et Gö. fere secutus sum cum HIA. (5) *un*de Gö. qui tum *pide* Od. Mülleri probabat, quod La. et edd. m. 2. 3. dant. *un*de denuo uult Hschk. (6) Cum Gö. 3. La. et edd. m. 2. 3.: num*m*|*os*, quo*s* m. d., a. eo, q. accepit ** — — | nunc cum HIA *quoque* (qq) et, quod Hollw. prop. *bona fide* recepi. (7) - - - - - *a se nonc* osp—q **possit quoniam u**|....*aen* ....*r*...... *fatequien* ... *aret.* C.

sqq. D. de auct. tut. 26.8. § 81. *facit eam acc.*] Vid. infra 3.90. ibiq citt.ll. *ea pec. res nec manc.*] Vid.supra §§19.20. § 82. Vid. Ulp.cit.L.9.pr.§2.D.26.8. Id.L.8.pr.de A.u.O.H.29 2. L 11.i.f. L.14. Iul.L.19.§1.D.de R.C.12.1. Paul.L.32.pr.D.de A.u.A.P.41.2. Ulp L. 14.i.f D.de solutionib.46.3.

§83. ——————aret. | [1]*at ex contrario res tam mancipi*
quam nec mancipi mulier*ibus* || et pupillis sine tutoris aucto- 74.
ritate sol*ui* possunt, quoniam meliorem | condicionem suam 90b.
facere iis etiam sine tutoris auctoritate con|cessum est.

§84. itaque si debitor pecuniam pupillo soluat, fa|cit quidem pecuniam pupilli, sed ipse non libera|tur, quia nullam obligationem pupillus sine tutoris auctoritate | dissoluere potest, quia nullius rei alienatio ei sine tutoris auctoritate | concessa est; set tamen si ex ea pecunia locupletior | factus sit, et adhuc petat, per exceptionem doli mali summoueri | potest.

§85. mulieri uero etiam sine tutoris auctoritate recte solui potest: na*m* | qui soluit, liberatur obligatione, quia res nec mancipi, ut pro|xume[2] diximus, a se dimittere mulier et sine tutoris auctoritate potest: quamquam | hoc ita est si accipiat pecuniam; [3]a*t* si non accipiat, s*et*[4] | habere se dicat et per accepti lationem uelit de*bito*|rem sine tutoris auctoritate liberare, non potest. |[5]

§86. Adquiritur autem nobis non solum per nosmet ipsos, |

Hollw. prop : | *consumptos petere* (uel *condicere*) *possit* ————. Hschk.: | *alien*at*os petere* possit, quoniam *is scilicet accipientis eos nummos facere uidetur.* HIA : *álii rursus alien*a*tos petere* possit, quoniam *is per hoc uideatur locupletior* factus quod *alien*aret. |
(1) Cum Gö. et HIA nunc suppleui. Cf. § 2.I.cit. „*at ex contrario omnes res* pupillo uel pupillae sine tut. auct. recte dari possunt“ quod *dari* Gö. inmerito uerbo *solui* praeferebat. (2) § 80. (3) *ad* C. (4) [*acceptam*] ins. Gö. 1. 2. inutiliter. (5) Rubricae PER QVAS PERSONAS NOBIS ADQVIRITVR proprius uersus relictus non est a librario.

§ 83. Cf. cit. §2. I. et pr. I. de auct. tut. 1.21. Vid. Ulp. L. 5. § 1. D. de auct.tut.26.8. Paul. cit. L.32.D.41.2.i.f. Vid. etiam Iustinian. L.25. C.de admin.tut.5.37. § 84. Cf. Theoph. ad cit. §.2.I.quib.al.lic. 2.5. Vid.Cic.Top.11.init.et ad §§82.83.citt.ll. item 3.107. Paul. L.15.D.de solutionibus 46.3. § 85. Cf.3.171. Vid.Cic.l.c.
§ 86. L. 10. pr. D. de A. R. D. 41.1. (*Gai.lib.2.Institt.*) Pr. I.per quas pers.nob.adq.2.9. Cf.Ul.19.18. Gai.epit.2.1.§7. Vid supra1.52.i.f. infra h. C. §§90.95.98. 3.163.sq. et ibi citt. Paul. S. R. 5.8. Pr.I.per quas pers. oblig. adq. 3.28. Dosith. de m. miss. §5(7). Gai. L.6.§2.D.

sed etiam per eos quos in potestate, manu mancipio|ue habemus; item per eos seruos in quibus usum *fructum* habe|mus; item per homines liberos et seruos alienos | quos bona fide possidemus: de quibus singulis diligenter | dispiciamus. | Igitur [*quod*] liberi nostri quos in potestate §87.
habemu*s*, | item quod serui [*nostr*]i mancipio accipiunt uel ex tradition*e* | nanciscuntur, siue quid stipulentur, uel ex [1]aliqua li|bet causa adquirunt, id nobis adquiritur: [2]ipse
75. enim || qui in potestate nostra est, nihil suum habere po-
86a. test; | et ideo si heres institutus sit, nisi nostro iussu hereditatem | adire non potest; et si iubentibus nobis adierit, hereditate*m* | nobis adquirit proinde atque si nos ipsi here|des instituti essemus; et conuenienter scilicet legatum | per eos nobis adquiritur: dum tamen sciamus, si alterius | in bonis sit seruus, §88.
alterius ex iure Quiritium, ex omnibus causis | ei soli [3]p*er* eum adquiri, cuius in bonis est. Non solum | autem pro- §89.

(1) *alia* quali|bet causa adquirant Gö. 1. al*ia* q. l. c. adquirant Gö. 2. aliqualibet c. adquir*a*nt HIA. (2) | *ipse*** *enim* C. sec. Gö. unde hic *is* enim. (sed *ipse*|*enim* Bl. Inst. et sec. Hal. Dig.: ipse enim seruus qui. (3) *proeumadq́rit' cuiusinbon*ⁱ*f* C.

de usufr. 7.1. Afr. L.41.i. f. D. de R.C.12.1. Ulp.L.79.D.de A.u.O.H. 29.2. Mod.L.53.D.de A.R.D.41.1. Pap.L.149.pr.D.de A.u.A.P.41.2. Cod. Per quas personas nobis adquiritur 4.27. Sed uide etiam infra 3.114. § 87. L. 10. D. cit. §1. et §3. I. tit. cit. Cf infra §96.3.167a. Cic.ad Att.13.50,2. Ulp.19.18.19. Gai.epit.§7.cit. Vid.Fgm.Vat. §51. Ulp. L. 21. D. de usufr. 7.1. siue Vat. Fgm. §71. Gai. LL. 32.45. Pomp. L. 21. pr. Ulp. LL. 17. sq. 33. Iul. LL. 37. 39. Mod. L.54.§4. Tryph.L.63. D. de A.R.D. et ad §89.citt.ll. Herm.L.50.pr.D.de A.u. A. P. 41. 2. *nihil suum habere pot.*] Cf.infra §96. Ulp. 20.10. cit. §3.I.2.9. Fab.Aesop.54,18. Senec.de benef.7.4,4. *et ideo* et c.] Vid. Ulp.L.6.pr. L.25.§4. L.79.D.de A.u.O.H.29.2. Maecian.L.65.D. ad SC.Treb.36.1. *et conuenienter* et c.] Vid.Iul.L.86.§2.D.de legat.1. 30. Ulp.cit.L.33.pr.D.de A.R.D. § 88. Cf.Ulp.19.20. supra 1.54. 3.116. 2.40.sq. Vid. Dosith. l. c. § 89. ad §85.cit.L.10.D. §2.et §3.I.cit. Vid.§87. „ex traditione“. 4.135. L.1.§§5.sqq. LL. 4.15.23.i.f.24.25.§1.L.44.§1. L.50.§1.D.de A.u.A.P.41.2. *unde etiam* et c.] Vid.Mod.cit.L.54.§4.D.41.1. Paul.cit.L.1.§14.D.41.2.

prietas per eos quos in potestate habe|mus adquiritur no-
bis, sed etiam possessio; *cuius* enim | rei possessionem
adepti fuerint, id nos posside|re uidemur; unde etiam per
§90. eos usu capio proce|dit. Per eas uero personas quas
in manu | mancipioue habemus, proprietas quidem adquiri|-
tur nobis ex omnibus causis sicut per eos qui in po|te-
state nostra sunt; an autem possessio adquiratur, | qu*a*eri
§91. solet, quia [1]ipsa*s* non possidemus. | De his autem seruis
in quibus tantum usum fructum habemus, ita | placuit, ut
quitquid ex re nostra uel ex operis su|is [2]adquirunt, id no-
bis adquiratur; quod uero extra eas | causas [3], id ad domi-
num [4]proprietatis pertineat: ita|que si iste se*r*uus heres in-
stitutus sit legatumue quod ei | datum fuerit, non mihi,
§92. sed domino [4]proprietatis adqui|ritur. Idem placet de eo
qui a nobis bona fide possidetur, || siue liber sit siue alie- 76. 86b.
nus ser*u*us: quod enim placuit de | usu fructuario, idem
probatur etiam de [5]bonae fidei possessore: | itaque quod ex-
tra duas istas causas adquiritur, id uel | ad ipsum pertinet,
§93. si liber est, uel ad dominum, si seruus [6]*est* | Sed si

(1) *ipsa* C. (2) adquir*a*nt La. HIA. (3) [*persecuti sint*] e Dig. ins. Gö. 1. 2. (4) *propaetatis* C. cum ꝑ. 14. contra suum morem librarius recte *ppetas* scripsisset. (5) *bf* C. (6) ita Inst. et Dig. *sit* C. quod La. 1842. restituit.

§ 90. Vid. §86. et §5. I. tit. cit. 2.9. Paul. L. 126. §2. D. de V.O. 45.1. L. 38. §1 D de furt. 47.2. *quas in manu*] Vid. Plaut. Cas. 2.2,29. Paul. in Fgm. Vat. § 115. *quia ipsas*] cf. §94. Vid. Mod L. 54. §4. D. de A. R.D. § 91. cit. L. 10. D. §3. et §4. I. tit. cit. Cf. Gai. epit. §7. cit Ulp. 19.21. et infra 3.165. Vid. Vat. Fgm. §§71.72. Ulp. LL. 21.22 D. de usuf. 7.1. Iul. L. 37. §§ 2. 5. Paul. L. 47. Tryph. L. 63. §3. D. de A.R.D. Pap. L. 49. pr. D. de A.u.A.P. 41.2. Pomp. L. 39. D. de stip. seru. 45.3. § 92. cit. L. 10. D. §4. et §4. I. cit. Cf. Ulp. l.c. infra 3.164. Vid. Pomp. cit. L. 39. D. 45.3. LL. 19.21. pr. Ulp. L 23. §§2.3. Iul. citt. L. 37 §§2.5 Paul. L. 57. D. de A.R.D. L. 1. §6. D de A.u.A.P 41.2. *item prob. etiam* et c.] Vid. etiam LL. 22.39.40.43. pr. 54. D. de A.R.D. L. 45. §4. D de A.u. O.H. 29.2. L. 1. C. de R.V. 3.32 § 93. cit. L. 10. D §5. et med. §4. I. cit. *usufr. uero* et c.] Cf. Diocl. et Max. L. 8. C. de usufr. 3.33. *quia*

[1]bonae fidei [2] p*ossessor usu ceperit seruum*, quia eo modo | do-
minus fit, *ex o*mni causa per eum sibi adquirere potest. |
usu fructuarius uero usu capere non potest; primum quia
non possi|det, set habet ius utendi [3]et fruendi; deinde quia
scit a|lienum seruum *esse*. De illo qu*a*eri*tur*, an per §94.
eum seruu*m* | in quo usum fructum ha*b*emus, possidere ali-
qu*am* rem | et usu capere [4]possumus, quia ipsum non pos-
sidemus. per | eum uero quem bona fide possidemus, sine
dubio et po*s*side|re et usu capere possumus. loquimur au-
tem in utri|usque person*a* secundum [5]d*istinct*ionem quam
proxume [6]ex|posuimus, id est si quit ex re nostra uel ex
operis | suis adquirant[, [7]id nobis adquirit*ur*]. Ex his §95.
apparet | per liberos homines quos neque iuri nostro sub-
i|ectos habemus neque bona fide possidemus, item per
alienos ser|uos, | in quibus neque usum fructum habemus
[8]neque iustam possessionem, | nulla ex causa nobis adquiri
[9]*posse. et hoc est quod dici*|tur, per extraneam personam nihil
adquiri *posse* [10] — ** | — — — — — — — ** qu*a*eritur, a*n*ne pe*r* * —

(1) *bf* C. (2) sic ad Inst. et Dig. suppl. Gö. (3) *et* eiecit HIA. (4) poss*i*mus edd. praeter m. 2. sqq. (5) *dstinition* C. ex quo effecit *distinctionem*, neque uero repugnare, si quis legendum putet *definitionem*, ut plerique Inst. codd. habent, adnot. Gö. (6) §§ 91. 92. (7) Verba *id nob. adq.* cit. § 4. Inst. non probari dubitat La. et sane pro glossemate habenda sunt. unde nunc uncis inclusi. (*an*) id n. adquir*a*tur. HIA. (8) C. per errorem non nulla repetiit. (9) ex Inst. (10) „sic legendum esse coniicio: *excepta possessione; de ea enim* quaeritur, anne *per liberam personam* nobis adquiratur.“ Gö. quod in text. rec. Gn. HIA sic: *excep|to eo quod de possessione* quaeritur et c.

non poss.] Vid. Pomp. L. 1. § 8. Ulp. L. 12. pr. Venul. L. 52. pr. D. de A. u.A.P. 41.2. Ulp. L. 5. pr. D. si ususf. pet. 7.6. L. 5. §1. D. ad exhib. 10.4. L. 6. §2. D. de precar. 43.26. *quia scit* et c.] cf. cum L. 1. D. de usufr. 7.1. Paul. L. 26. D. de S.P.U. 8.2. (nulli enim res sua seruit). Afr. L. 33. i. f. D. de S. P. R. 8.3. § 94. §4. i. f. I. cit., cuius initium quoque cf. Vid. ad §§88.90...92. citt. locc. *quaeritur*] affirmant Inst. l.c. Paul. L. 1. §8. (cf. Ulp. L. 4.) Pap. L. 49. D. de A.u.A.P. 41.2. [*possīdĕre*]. § 95. §5. I. tit. cit. 2.9. Cf. Paul. S.R. 5.2. §2. et supra §§86. sqq. et ll. ad

§96. —— | *n*obis adquiratur. In summa sciendum [1]*est* *i*is
qui in || potestate, manu mancipioue sunt, nihil in iure 77.
cedi | posse; cum enim [2]*i*starum personarum nihil suum 99a.
esse possit, conue|niens est scilicet, ut nihil [3]*suum esse per*
se in iure uindi|care possint. |

[*QVIBVS MODIS PER VNIVERSITATEM RES NOBIS ADQVIRANTVR.*] |

§97. [4]*Hactenus* tantisper admonuisse sufficit quem ad | mo-
dum singulae res nobis adquirantur: nam legatorum | ius,
quo et ipso singulas res adquirimus, opportuni|us alio loco[5]
referemus: uideamus itaque nunc quibu*s* | modis per uni-
§98. uersitatem res nobis adquira*n*tur. | Si cui heredes facti
sumus, siue cuius bonorum possession*em* petierim*us*, si|ue
cuius bona emerimus, siue quem adrogaueri|mus, siue [6]quem
in manum ut uxorem receperimus, | eius res ad nos trans-
§99. eunt. Ac [7]prius de heredita*t*ibus | dispiciamus, qua-

(1) *·u(h)isq in* C. (2) *star'* C. quod *starum* rusticanum esse similiterque infra (*stis*) et ap. Plaut. Cic. et Liu. occurrere docet La. imprimis ad Lucret. comm. p. 197. (3) Gö. 2.: nihil *omnino* p Ed.a.1842. 9 asteriscos dedit. Ed. m. 4. ut Huschk. et HIA, qui *suū ēē* p *se* interpretatur, ut Cels. L. 25. D. de nouationib. 46. 2. (cf. Paul. S. R. 5. 8.) habet „cum nemo eorum per se nouare obligationem possit.“ cf. LL. 10. 18. § 2. D. 40. 2. Edd. m. 2. 3. cum La.: *suum esse* in (4) ex Inst. (5) §§ 191. sqq. (6) *quam* edd. Cf. supra ad 1. 162. ubi C. *qui coemptionem faciunt.* (7) *primus de hitabib.* C.

praecedentes §§.citt. *quod dicitur*] Vid.Theoph.ad Inst.l.c. Diocl.et Max. L.1. C. per quas pers. nob. adq. 4.27. Sev.et Ant. L.1. C. de adq. poss. 7.32. § 96. Cf. supra § 87. et 1.134. *nihil suum*] cf. ad § 87. citt.ll. *conueniens* et c.] Vid.Paul.L.23.pr.D.de R.V.6.1.

§§ 97...100. §6. I. tit. cit. 2.9. Cf. Gai. epit. 2.2.pr. § 98. *Si cui heredes f. s.*] Vid. Gai. L. 24. D. de V.S.50.16. = Iul.L.62.D.de R.I. 50.17. Pomp.L.37.D.de A.u.O.H.29.2. Paul.Diac.ex Festo u. *Heres.* et § 7.I. de her. qual.2.19. Cic. Top. 6,29. (Hereditas est pecunia, quae morte alicuius ad quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta). sed uid.etiam 4.112.sq. *bon. poss. pet.*] Vid. 3.32.80. 4.34. ibiq. citt. ll. et Paul. L. 138. D. de V. S. *bona emerimus*] Vid. 3.77.sqq.et ibi citt.ll. *adrogau. siue* et c.] Vid. 3.83.sq. et ibi citt.ll. *ut uxorem*] cf. 1.136. § 99. Inst.l.c. Vid.

rum duplex condicio est: nam uel ex testamento, uel | ab
intestato ad nos pertine*nt*. Et prius est ut de his dispi|- §100.
ciamus quae nobis ex testamento obueniunt. |
Testamentorum autem genera initio duo fuerunt: | nam §101.
aut calatis comiti*i*s faciebant, quae comiti|a bis in anno te-
stamentis faciendis destinata e|rant, aut in procinctu, id est
cum belli causa *a*d pu*gn*am i|bant: procinctus est enim ex-
peditus et armatus exer|citus: alterum itaque in pace et in
otio faciebant, al|terum in proelium exituri. Accessit §102.
78. deinde tertium || genus testamenti, quod [1]per *a*es et libram
99b. agitur: qui [2] neque calatis co|miti*i*s, neque in procinctu te-
stamentum fecerat, is si subita morte | urgueba*tur*, amico
familiam suam [3][, id est patrimon|ium suum,] mancipio da-
bat, eumque rogabat qu|id cuique post mortem suam [4]dar*i*
uellet. quod testa|mentum dicit*ur* per *a*es et libram, scili-
cet quia per manci|pationem peragit*ur*. | Sed ill*a* qui- §103.
dem duo genera testamentorum in desuetudinem | abierunt;
hoc uero [5] solum quod per *a*es et libram fit, | in usu reten-
tum est. sane nunc [6]al*i*ter ordinatur at|que olim solebat;
namque olim familiae emptor, id est qui a | testatore fami-
liam accipiebat mancipio, heredis lo|cum optinebat, et ob

(1) *per es* C. ut saepe *es* pro *aes.* (2) (*enim*) ins. HIA. (3) *i. e. patr. s.* ex glossemate inrepsisse leuiculamque explicationem continere iam ed. 3. uncinis ab aliis edd. (praeter Gn.) non positis indicare uolui. refragatur HIA. (4) *dare uelletur* C. (5) *q solum q* C. (6) *alter* C.

Gai.LL.1.3.D.de H.P.5.3. Ulp.L.130.D.de V.S. L.39.D.de A.u.O.H. 29.2. Pomp. L. 7. D. de R. I. Cic.de inu.2.21,63.i.f. Or.partitt.28,98. Quintil. decl. 308.

§§ 101...103. Cf.§1.I.de test.ord.2.10. Vid.Gell.15.27. Ulp.20.2. Theophil.ad Inst.§.cit. Plutarch.Coriol.9.et De sera num.uind.p.550. (Reisk.8.p.174.sq.) Cic.de or.1.53,228. (tanquam in procinctu testamentum faceret,sine libra atque tabulis). cf.Ouid.ep.ex Ponto 1.8,10. Vell. Paterc. 2.5,3. Fest. u. *Procincta* (Müll. p. 249.) et Paul. ex Festo u.*Endo procinctu*, *Procincta* (Müll. p. 77. 225.). Seru. ad Aen.7. ỷ.612. Sabid.in Vergilii Interpp.ed A.Mai.Mediolan.1818.p.67.sq.(M.

id ei mandabat testator quid | cuique post mortem suam
dari uellet; nunc uero | alius heres testamento instituitur,
a quo etiam [1]legat*a* reli*n*|qu*u*ntur, alius dicis gratia propter
§104. ueteris iu|ris imitationem familiae emptor athibetur. E|a-
que res ita agitur: qui [2]faci*t* testamentum, athibitis, sicut
in cete|ris *m*ancipationibus, v testibus ciuibus Romanis | pu-
*be*ribus et libripende, postquam tabulas testamenti scri-
pse|*rit*, *m*ancipat alicui dicis gratia familiam suam; | in q*ua*
re his uerbis familiae emptor utit*ur* |[3] FAM*ILI*AM PECVNIAM-
QVE TVAM ENDO MANDATELA*M* TV*TE*|*L*AM CVSTODELA*M*QVE

(1) *legato reli|quntur* C. (2) Hschk. uidit *t* (testamentum) praecedenti uerbo absorptam esse. unde ed. m. 4. nomen in textum recepi, quod Gaiano mori omnino conuenit. (3) Gö. 1.: FAM*I*-*LI*AM PECVNIAMQVE TVAM — — — — — — | — — — — — ** MEA, QVO et c. Gö. 2.: FAM*ILI*AM PECVNIA*M*QVE TVAM ENDO MANDATA*M* *TVTE*LAM CVSTODE-LA*M*QVE MEAM *(RECIPIO, EAQVE)* Huschk. et HIA: familia*m* pecunia*m*-que tua*m* endo mandatel*a* tutel*a* custodel*a*que me*a* [Puchta *meam*] (*ex iure Quiritium esse aio eaque*) Mommsen. (Ad leg. de scribis. Kil. 1843.) ut Huschk., tum MANDATELA TVA CVSTODELAQVE MEA [*ESSE AIO ET EA*] QVO et c. La.1841.1842. et edd. m. 2. 3.: FAM*ILI*A PECVNIA-QVE TVA ENDO MANDATELA*M* TV|TELAM CVSTODELA*M*QVE MEA*M* QVO et c. Quod nunc dedi, si sumamus *mea* pro *meam esse aio*, in ipso C. est, nisi quod *eaque* sequenti *quo* praetermissum est. certe *endo* mandatela*m* *esse* antiquae formulae magis quam mandatel*a* conuenit, et accusatiuos indicat *tut*(*l*)*am* quod C. habet, in quo saepe *m* uocalibus adiciendum deest.

Val.Probi in Vergil. comm. ed.H.Keil.Hal.1848.8°.p.104.sq.) Cic.de N. D. 2.3,9. Isidor. 10,248. (v. *Procinctus.*) Vid. etiam Paul. Diac. uu. *Calatores* et *Procalare*. Dionys. Hal. 2.8. Philoxeni Gloss. uu. *Calata comitia*, *Procinctum* (ὅταν εἰς πόλεμον συγκαλέσωνται).
§ 104. Cf.Isidor.Or.5.24,12. Vid.§1.I.cit. Ulp.20.2.9. Theophil. l.c. Quintilian.decl.308. (libripens et emptor familiae et cetera iuri necessaria). Gell.15.13,11. Ulp.L.20.§8.D.qui test.fac.28.1. Nou. Theod. 2. tit. 16. §1. (ed. Haen. p.61.) (perhiberi testimonium). item infra §§109. 115. 119. 121. 149. Suet. Ner. 4. Appul. Metam.2.36. (Oudend.1.p.149.) Clem.Alex.strom.V.p.574. *in ceteris manc.*] Vid. supra 1.119.et ll.ibi citt. *mandatelam*] Vid.Priscian.3.p.622.ed.Putsch. *sec. legem publ. ... nuncupatio*] Vid. XII tabb. ap. *Dirksen*. 5. 3. et 6.1. Fest.u.*Nuncupata pecunia* (p.173a.ed.Müll.cf.Varro de L.L.6.60. ed.Müll.p.95.) Cic.de Off.3.16.init. de Or.1.57.i.f. Plin.H.N.9.60.

79. MEA*M* [*ESSE AIO EAQVE*] QVO TV IVRE TESTAMENTVM |[1] FACERE
40a. POSSIS SECVNDVM LEGEM PVBLICAM, HOC | *A*ERE, et ut qui-
dam adiciunt AENEAQVE LIBRA, ESTO MI|HI EMPTA; deinde
aere percutit libram, idque *a*es dat | testatori uelut pretii
loco; deinde testator tabulas te|stamenti tenens ita dicit |
HAEC ITA VT IN HIS TABVLIS CERISQVE SCRIPTA SVNT, ITA |
DO ITA LEGO ITA [1]TESTOR ITAQVE VOS QVIRITES TESTIMO|NIVM
MIHI [2]PERHIBITOTE; et hoc dicitur nuncupatio: | nuncupare
est enim palam nominare, et sane qu|ae testator specialiter
in tabulis testamenti scri*p*|serit, ea uidetur generali sermone
nominare | atque confirmare. In testibus autem non §105.
debet is esse qui in | potestate est aut familiae emptoris
aut ipsius te|statoris, quia propter ueteris iuris imitationem |
totum hoc negotium quod agitur testamen*ti* or*di*nandi gra|-
tia, creditur inter familiae emptorem agi et te|statorem,
quippe olim, ut proxime diximus, is qui fa|miliam testatoris
mancipio accipiebat, [4]heredis [5] loco | erat; itaque repro*b*atum
est in ea re domesticum te|stimonium. unde et si is qui §106.

(1) *testator* C. (2) *ꝑhibitote* C. Olim cum aliis ut Gn. et HIA 'perhibetote' dedi. Malui olim *p̄hibitote* (praehibitote) cf.not.infer ad h.l. (3) *test°t ornandi* C. (4) § 103. (5) *loco heredis* Gö. 1. 2. contra C.

Item uid. Cic. pro Caec. 26, 74. (*ciuili ac publica lege*), Gai. 3.174. (lege iure), Gell. 5.19, 9. (*iure legeque*), Ulp. L. 1. §2. D. de R. V. 6.1. (ex iure Romano = „ex lege Quiritium"), Quintilian. l. c. (iure legibusque ciuitatis). *perhibitote*] Ulp. 20.9.cod.Vat. *p̄bitote* (praebitote) et sic Isidor. 5.24,12. Areu., ubi *perhibete* dedit cum uulgatis Lind. *perhibetote* et in tto Erminethrudiae uersus fin.saec.VII.prope Paris. scripto, ap. Marini pap. p. 119. et alios, item Appul. l. c. et recentioribus probari solet. *praebete* Isidor. Guelferb. antiquiss. et Glossa Taurin. p. 199. *perhibere testimonium* Paul. S.R. 3.4a. §4. 5.25. §2. Nou. Theod. cit. Arcaria nomina obl. factae testimonium *praebere* infra 3.131. dicitur. § 105. Cf. Ulp. 20.3. §9. I. tit. cit. 2.10. Vid. §10. eod. Ulp. L. 20. pr. §3. D. h. t. (qui tta facere possunt) 28.1. Lic. Ruf. L. 6. D. de testib. 22.5. Val. et Gall. L. 3. Diocl. et Max. L. 6. C. eod. 4.20. Paul. S.R. 5.15. §3. *quia propt. uet.* et c.] Vid. §103. et ibi cit. Plutarch. de sera num. uind.

in potestate patris est, | familiae emptor adhibitus sit, pater
eius testis esse | non potest; [1]at ne is quidem [2]qui *in* ea-
dem potestate | est, uelut frater eius. sed si filiusfamilias
ex castrensi peculio post | missionem faciat testamentum,
nec pater eius recte testis || adhibetur, nec is qui in pote- 80. 40b.
§107. state patris [3]sit. De libri|pende eadem quae et de
testibus dicta esse intelle|gemus: nam et is testium numero
§108. est. Is uero qui in | potestate heredis aut [4]legatari*i*
est, cuiusue heres ip|se aut legatarius in potestat*e* est, qui-
que in eiusdem | potestate est, [5]*ad*eo testis et libripens
athiberi po|test, ut ipse quoque heres [6]*a*ut legatarius iure
athibe|antur. sed tamen quod ad heredem pertinet quique
in eius | potestate est cuiusue [7]is in potestate [8]erit, minime |
hoc iure uti debemus. |

DE TESTAMENTIS [9]MILITVM.

§109. Set haec diligens obseruatio in ordinandis te|stamentis mi-
litibus propter nimiam [10]inperitia|m *consti*tutionibus princi-

---

(1) *ac* malit HIA. (2) *quin* C. (3) *est* Gö. edd. et HIA, ut Inst. habent. (4) *in legatari* C. addit. quod ferri potest nec addito [*potestate*] ut Gö. dedit. tolerabilius fuerit *ip̄* (*ipsius*) (5) *abeo* C. ab eo [*qui testamentum facit*] Gö. 1. 2. Large quidem, sed non dissolute scribebat Gaius. (6) *ut* C. *et* Gö. 2. (7) *iis* C. (8) *est* HIA. (9) *milium* C. (10) *inperitia?|mentistutionib.* C.

---

§ 106. Cf. Ulp. 20.4.5. et §9. I. cit. Vid. Ulp. cit. L.20. §2.D.h.t.28.1. Paul.L.9.D.de testib.22.5. et S.R.3.4A.§3. L.6.C.cit. *ex castr. peculio*] de quo solo 'Solis praeterea testandi militibus ius Vivo patre datur'. Iuuenal. 16,51. § 107. Vid. Ulp. 20.3. Vid. etiam C. Aelius ap.Priscian.8.16. et alia quae de librip.ad 1.119. adnotauimus. § 108. Cf.§§10.11.I.tit.cit.2.10. Cic.pro Mil.18,48. *legatarius*] Vid. Ulp. cit. L. 20. pr. D. Marcian. L.14.D.de reb.dub.34.5. Arc.et Hon. L.3. §2. Th. C. de ttis 4.4. Zeno L.22. C. eod. 6.23. Plin. ep. 2.20,10. Symmach.10.55.
§ 109. Pr.I.de mil.test.2.11. et Theophil.ad h.l. Cf.Ulp.23.10. Vid. §114. Dig.de tto militis 29.1. impr. LL. 1. pr.2.3.15. §1. L.34.§2. LL.35.40.pr. et Cod. eod. tit. 6.21. impr. LL.3.15.21. item L.40. D. de adm. tut.26.7. *in ordin. ttis militib.*] 'constitutionibus non militum tta, sed quae a militibus facta sunt confirmantur' Marcell.L.25.D.h.t.

pum remissa est: nam quamuis | neque legitimum nume-
rum testium athibue|rint, neque [1]uenderi*nt* familiam, ne-
que nuncu|pauerint testamentum, recte nihilo minus te|stan-
tur. Praeterea permissum est iis et peregrinos et | La- §110.
tinos instituere heredes uel i*i*s legare; cum alioquin | per-
egrini quidem ratione ciuili prohibeantur | capere heredi-
tatem legataque, Latini uero per legem | Iuniam. Cae- §111.
libes quoque qui lege Iulia hereditat*em* | legataque capere
uetantur, | item orbi, id est qui liberos non habent, quos
fol. lex ||[2] —————— *fol. deperdit.*[a] —————— [3] |
deperd. —————— *fol. deperdit.*[b] —————— ||
81. —————— [4]** prohibet ** —————— | —————— vv. 2...22.
69a. t.s.

---

(1) *uendiderit* C. (2) An: *Papia plus quam semissem capere prohibet?* cf. infra § 286. hoc Gn. rec., HIA sic mutauit et auxit: || *Papia plus quam dimidias partes* [?] *hereditatis legatorumque capere uetat, ex militis testamento solidum capiunt.* (3) „Folium, quo huius pag. argumentum continuabatur, deperditum est. Ordinem Gaius eum seruasse uidetur, ut, post absolutam materiam de testamentis militum, de his personis ageret, quibus non est permissum facere testamentum: quo sane pertinent, quae in fine pag. 81. et in principio pag. 82. legere contigit. Eiusdem argumenti est Epit. 2.2, §§ 1...3. ubi haec leguntur § 1. *Id quoque statutum est, quod non omnibus liceat facere testamentum: sicut sunt hi, qui sui iuris non sunt, sed alieno iuri subiecti sunt, hoc est filii, tam ex nobis nati, quam adoptiui.* § 2. *Item testamenta facere non possunt impuberes, id est minores quattuordecim annorum, aut puellae duodecim.* §. 3. *Item et hi qui furiosi, id est mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. sed hi qui insani sunt, per interualla, quibus sani sunt, possunt facere testamenta.*" Gö. HIA adnot.: *Transiit in eo [deperdito folio] Gaius absoluta illa materia* [de milit. test.] *ad id quod Ulp.* 20.10...16., *Iust. tit. Inst.* 2. 12. *exponit, cuius tituli quaedam, velut ipsius initii partem, Gaiana esse vix dubitandum est.* (4) Sensum fuisse crediderim: *si testamento militis instituti essent, solidum capere.*

---

testantur] *iure militari:* LL.4.7.9.pr.10.15.§§2.5.L.38.pr.§1.L.40.§1.LL. 42.44. (bis) D. h. t. *iure militiae:* L. 34. §1. L.36.§4.D.eod. *more militiae:* L. 33.pr.D.eod. § 110. Vid.Ulp.17.1. 22.2.3. et Nost.1.23. sq. Vid.infra §218.i.f.275. et ad 1.§§23.sq.citt.ll. Ulp.L.13.§1.D.h.t. 29.1. Alex. L.5. C. eod. 6.21. § 111. Vid. 2.286.144. Ulp. 22.3. 16. 17.1. 13. et 20.10.sqq. Tit. I. quib. non est perm. fac. ttum 2.12.

§112. ——————————[1] | — — — — — — — — — — — — — — *te*|-
stamentum facer*e* [2]*permisit, si modo* m*aiores essent* || [3]anni*s* 82. 69b.
XII, tutore auctore, scilicet ut quae tutela liberatae [3]non
§113. essent, | ita testari [4]deb*er*ent. Videntur ergo melioris
condi|cionis esse feminae quam masculi: nam masculus mi|-
nor [5]anni*s* XIIII testamentum facere non potest, etiam si tu- 4
tore auctore | testamentum facere uelit; | femina uero [6]post 6
XII. ann*um* testamenti [7]fa|ciundi *tutore auctore* ius nan-
ci*s*citur. |

[*DE HEREDIBVS INSTITVENDIS.*] | 8

§114. Igitur si qu*a*eramus an ualeat testamentum, in|primis 10

pere, ut ante S. C. Pegasianum solida fidei commissa capere posse uidebantur. cf. cit. § 285. HIA adnot.: „*Mihi Gaius h. l. post pupillum de muliere disseruisse eamque differentiam exposuisse videtur, quod pupillus ne tutore quidem auctore, mulier etiam tutore non auctore saltem praetorio iure testamentum facere possit. Videtur enim ibi fuisse:* ‘*et*si prohibet*ur* mul*ier* i(ure) c(*ivili*) s(*ine*) t(*utore*) a(*uctore*)[!] *testari, t*(*a*)*m*(*en*) *secund*(*um*) *tab*(*ulas*) *b*(*onorum*) possess*ionem* accipere *potest, qui s. t. a. testamento facto heres ab ea scriptus est.*’ *Accuratius haec, ut solet, persequitur* § 118.“
(1) Hschk. haec fere subesse putat, quod Gn. et HIA in text. rec.: *sed senatus diuo Hadriano auctore, ut supra* [1. 115a.] *quoque significauimus, mulieribus etiam coemptione non facta*, testamentum facere *permisit, si modo maior.* (maiores) *facerent* (facerent maiores HIA) annorum XII ta (tutore auctore). Ex his postrema mihi certa esse uidebantur, unde ed. 4. recepi, nunc autem puto C. habuisse m*aiores* *ēēnt* | (2) *anni XII tab. scilicet* C. La. interpretatus erat: *maiores* || *annorum XII tutore auctore* et hoc *annorum* Gö. 3. ed. m. 4. Gn. et HIA habent. „Gaium de mulierum testamentis loqui manifestum est. cf. 1. § 115a.“ Gö. cf. not. praec. (3) *non* operar. err. excidit ed. m. 3. (4) *debent* C. (5) *anni* C. *annis* Gö. 1. et nunc ego. cett. ann*orum* (6) *potest XII annor.* C. (7) *fa*|*ciuntdiis ius nancicit*’ C. Recte Hschk. fecit *faciundi* ta *ius n.* unde primum in ed. m. 4. *tutore auctore* h. l. legitur.

Paul.S.R.3.4A. et passim Dig. h.t.28.1. Cod.h.t.6.23. § 112. Vid. infra §118.121.ibiq.citt.ll. item supra 1.115a.196. Paul.S.R.3.4a.§1. § 113. Vid. §1.I. tit. cit. 2.12. Gai. epit. 2.2.§2. supra 1.40.196. Ulp. 20.12.15. Paul.S.R.3.4A.§1. Ulp.L.5. Mod.L.19.D.h.t.28.1. Diocl. et Max.L.4.C.qui tta.fac.6.22. Pap.L.10.§1.D.de captiu.48.15. Alex. L.2.C.quando prouocare non est necesse 7.64.
§ 114. L.4.D.qui tta fac.poss.28.1.(*Gai.lib.2.Institt.*) Cf.ad §§.109. et 106.i.f.citt.ll. *hab. tti. fact.*] Vid. Gai. 3.75. i. f. L.8. Ulp.L.18.pr. D.tit.cit. L.6.§8. D. de iniusto 28.3. L.1.§§8.9.D.de B. P. sec. tabb. 37.11. L.7.§3.D.de interdict.et releg.48.22. Iul. L.3.pr. Paul. L.8. §3.D.de iure codic 29.7. L.17.§1.D.de inoff.tto.5.2. Cic.ad Diu.7.21. (negare Seruium tabulas testamenti eas esse quas instituisset is qui factionem testamenti non habuerit. hoc idem Ofilium dicere).
§ 115. Pr.I.de exheredatione liberor.2.13. Vid.§§104.sqq.109.119.121. Ulp.20.9. § 116. Sed uide Constantini L.15.C.de ttis 6.23.(a.339.) et §34.I.de legatis 2.20. § 117. Vid.Ulp.21. Id.L.1.§§3.5...7.

aduertere debemus an is qui id fecerit, ha|buerit testamenti
12 factionem; deinde si habuerit, | requiremus an secundum iu-
ris ciuilis regulam | *te*status sit, exceptis militibus, [1]qui*bus*
14 propter nimia*m* | *inpe*ritiam, ut diximus[2], quo modo uelint
uel quo mo|*do poss*int, permittitur [3]testamentum facere.
16 Non tamen, ut iure ciuili | *uale*at testamentum, sufficit §115.
ea obseruatio quam supra [4] expo|*su*imus de familiae uendi-
18 tione et de testibus et de | [5]nuncupationibus: [6][*set*] ante §116.
omnia requirendum est a*n* | institutio heredis sollemni more
20 facta sit; nam aliter | facta institutione nihil proficit fami-
liam testatoris | ita uenire, [7]testes*ue* ita athibere, aut nun-
22 cupare [8] testamentum, | ut supra [9]diximus. | sollemnis §117.

(1) *qui* C. (2) § 109. (3) *tesmt*·C. (4) §§ 104. sqq.
(5) *nunccupaτnib* C. *nuncupationibus* edd. quod nunc cum Gn. restitui. nam quod monuit Hschk. unam ut familiae uenditionem, ita etiam nuncupationem fuisse, nihil facit contra hunc pluralis usum, et quod idem adfirmauit librarium *nuncupationisubis* [siue simplicius *nuncupaτnisus*] scribere debuisse, quod ‘nuncupationis uerbis’ ed. 4. dedi, id nunc ipse HIA, dans *nuncupatione*, recte negat; sed haec ariolatio est, *nuncupationis uerba* recte non scribi nisi ubi *loqui* addatur, ut additur sqq. §§ 119. 121. 149. et Ulp. 20. 13. *nuncupationis uerba.* (6) Quod desiderari adnotaui olim, nunc addidi *s*’ (*set*). item HIA (sed) (7) *testesq. ita athibere ā nuncupare* C. Gö.: testesque ita adhiberi, *itaque* nuncupar*i* La: testes*ue* ita athiber*i* aut [ed. 1841. *itaque*] nuncupar*i* Passiuas formas necessarias esse nego. consentit Hschk. qui tamen *testes* (om. *ue*) praefert. nunc HIA: testesque ita a*d*hibere *et* nuncupare (*ita*) [Rectior uerborum ordo erat: *et ita* nunc.] (8) [*ita*] inseri uult Hschk. (9) §§ 104. sqq.

autem institutio h*a*ec est [1]TIT*I*VS HERES ESTO; sed et [2]illa
iam conprobata uidetur TITIVM HEREDEM ESSE || IVBEO; at
illa non est conprobata TITIVM HEREDEM ES|SE VOLO; set 83. 37a.
et illae a plerisque inprobatae sun*t* | HEREDEM [3]INSTITVO,
item HEREDEM FACIO.

§118. Obseruandum prae|terea est, ut si mulier quae in tutela sit, faciat testamentu*m*, | [4]tutor*is* a*uctoritate* facere debeat: alio quin inutiliter | [5]iure *ciuili* testabitur. |

§119. Praetor tamen si septem signis testium signatum sit te|stamentum, scriptis heredibus secundum tabulas testamenti [6]*bo-*

(1) *titus* C. (2) *illam iam* C. (3) *institutio* C. (4) tutor*es* *habet* C. Gö. 1. 2.: testamentum [*auctoribus iis, quos*] tutores habet. Hollw. prop.: tutore *auctore* quod cett. edd. receperunt. *tutoris* ha*uct*. (=auctoritate) librarius scribere debebat et HIA non adnotare debebat 'tutoris auctoritate' parum Latine dici. uno exemplo defungar: „auctoritate omnium qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat". Cic. Verr. II. 1. c. 42. init. (5) $\overline{\imath u}$ ($\overline{\imath c}$?) C. (6) sic Gö. 1. et 3., ed. 2. et meae 1. 2. *hereditatem* Bluhmio teste in C. scriptum est uel $\overline{hti}$, uel *lan*, uel *ben*.

L.9.§§8...11. LL.13.pr.15.pr.17.§3. LL.19.36.pr. Marcian.L.48.pr. item LL. 11.12.21.pr.24.28.33.37.40.45.47.51.58. pr. 59. §§1.2.5.6. LL.62. 66 ... 69. 71. 74. 77. 81. 85. 86. pr. 88.92. D.de heredibus instituendis 28.5. Not. Magnon.Litt.H.11.11.13.14.: HIVS. heres institutus. HERF. heredem facio. H·E·V·heredem esse uoluit.

§ 118. Vid. 1. 192. 2.112. 3.43. Ulp. 20.15. Cic.et Boeth.ad 1.192. citt. § 119. Vid. 2. 147.sq. Cic. et Boeth. l. c. Cic. in Verr.2. c.45. Ulp.23.6. 28.6. §2.I.de test.ord.2.10.et Theophil ad h.l. §6(5). I.quib.mod.tta inf.2.17. Diocl.et Max.L.1.Hermog.Cod.de successionibus 12. (ed.Haen.p.*74., ed.Schulting.p.716.) in Consult.c.Ulp.L.23. D.h.t.28.1. L.3.D.si tabb.tti nullae exst.38.6. L.12.pr.D.de iniusto 28.3. L.1.§11. Iul.L.7 D.de B.P.s.t.37.11. Gordian.L.2.C.eod.6.11. Isidor.Or.5.24,8. item Marcian.L.14.D.de reb.dub.34.5. Paul.S.R. 3.4,10. 4.6,1. 4 7,1. 5.25,5. Cic. pro Mil. 18,48. pro Cluent. 13.sq. Quintilian. decl. 308. (numerus signatorum). Inst. or. 4.2,87. Sueton. Oct. 101. Tib. 23.76. Ner. 17. [Bachofen *Ausg. Lehren* p. 256. sqq.] Appul.Met.ad §104.cit. *scriptis hered.*] nam VII testium signis signatae tabulae, quae aperte uacuae inueniuntur, nullae sunt. Ulp. L. 11. D. de iniusto. Cf. Sueton. Ner. 17.cit. *uelut quod*] Vid. §115.et ibi citt.§§ et 121.

norum possessionem | pollicetur; [1]si nemo sit, [2]a*d* quem ab intestato iu|re legitimo pertineat hereditas, uelut frater eodem pa|tre natus aut patru*us* aut fratris filius, ita pot*e*runt | scripti heredes retinere hereditatem: nam idem iuris est et | si alia ex [3]*causa* testamentum non ualeat, uelut quod familia | non uenierit aut nuncupationis uerba testator | locutus non sit.

§120. set uideam*us* an [4][*non*] etiam si frater aut patru|us extent, potiores scriptis heredibus habean*tur*: rescribto | enim imperatoris Antonini significa*tur* eos qui secundu*m* | tabulas testamenti non iure factas bonorum possessionem petierint, posse aduer|sus eos qui ab intestato uindicant hereditatem, defendere | se per exceptionem doli mali.

§121. quod sane quidem ad masculorum testamenta per|tinere certum est; item ad feminarum quae ideo [5]*n*on | utiliter testat*ae* sunt, quod uerbi gratia familiam non ue*n*|diderint aut nuncupationis uerba locutae non |
84. 37b. sint: || an autem et ad ea testamenta *f*eminarum qu*ae* sine tutoris au|ctoritate fecerint, haec constitutio pertineat, ui|de*b*imus.

§122. Loquimur autem de his scilicet feminis | quae non in legitima parentium aut patronorum tutela | sunt, sed de his quae alterius generis [6]tutore*s* habent, | qui etiam inuiti coguntur auctores fieri: alio quin | parentem et [7]patro-

(1) :'[*et*] si nemo' edd. quod iustum esse uix crediderim. malim, ut recte loci membra distinguantur, *pollicet'ut* etc. nec contra facit sq. *poterunt:* nam post *ut* saepe in C. indicatiuus sequitur. (2) *at* C. (3) *sc. to* C. (4) Hschk. qui primus obseruauit *non* deesse non debere, putat *an̄* h. l. significari *an non* et sane *a* pro *an* et *n* uel *n* vel *n̄* uel *n'* in C. (qui habet *an*) passim pro *non* ponitur. malui tamen interim negationem quasi a librario propter praecedens *n* omissam significare, quod nunc etiam HIA fecit. (5) **on* | *utiliter testati* C. (6) *tútorem* C. (7) *patronorum* C.

§ 120. Vid.Paul.in Collat.16.3.§1.(S.R.4.8.§2.) Ulp.cit.L.12.D.28.3. Pap.L.11.§2.D.de B.P.s.t.37.11. Marcian.L.15.D.de B.P.c.t.37.4. § 121. Vid.2.104.sq.115.119.i.f. § 122. Vid.1.190.192.ibiq.citt.ll.

num sine auctoritate eius | facto testamento non summo- 8
ueri palam est. |

§123. Item qui filium in potestate habet, curare [1]debet ut
eum | uel heredem instituat uel nominatim exheredet; alio 10
quin si | eum silentio praeterierit, inutiliter testabitur: |
adeo quidem, ut nostri praeceptores existiment, eti|am si 12
uiuo patre [2]filius defunctus sit, neminem | heredem ex eo 14
testamento existere posse, [3]scilicet | quia statim ab initio
non constiterit instituti|o; sed diuersae scholae auctores, si 16
quidem [4]fili*us* mortis patris tempore | uiuat, sane impedi-
mento eum esse scriptis heredi|bus et [5]*su*um ab intestato 18
heredem fieri confitent*ur*; | si uero ante mortem patris in-
terceptus sit, posse | ex testamento [6]hereditatem adiri pu- 20
tant, nullo [7]iam filio impedi|mento; quia scilicet existimant
*st*atim ab initio | [8][*non*] inutiliter fieri testamentum filio prae- 22

§124. terito. Ceteras uero | liberorum personas si praeterierit
testator, [9]ualet | testamentum: praeteritae ist*ae* personae
scriptis heredibus in || partem [10]ad*crescunt, si sui instituti sint,* 85. 37b.
in uirilem, | si extranei, in dimidiam: id est si quis tres
[11]uerbi gra|tia filios heredes instituerit et filiam praeterierit,
fili|a adcrescendo pro quarta parte fit heres [12]** —— | —— * 4

(1) *debet'* C. (2) *filious* C. (3) *q scilicet* | *quia statim* C. *quia scilicet* | *statim* Gö. 1. (4) *fili* C. (5) ita Hschk. monente ed. 4. dedi, *ſuum* pro *illum*, quod C. et edd. (etiam Gn.) habent. (6) *hdēm* C. (7) La. malit *in* uel *iam a* (8) [*non*] edd. et HIA ante *statim* habent, ubi non ita facile exciderit, nec ita bene collocari uidetur. (9) „Legendum aliquis putet: ualet *quidem* ttum: *sed* et c. nostro tamen omnino similis est locus Ulp. 22.17." Gö. HIA (*quo*) ante *praeteritae* ins. (10) Sic iam Gö. 1. ad Ulp. l. c. expleuit. (11) *ūbis* C. (12) *ptearau*|*tuenase* ——

§ 123. Pr. I. de exh. lib. 2.13. Cf. Gai. epit. 2.3. pr. §1. Ulp. 22.16. Vid. infra 3.67. Paul. LL. 7.25. pr. 31. Gai. L.30. D. h. t. (de liberis et postumis heredibus instituendis) 28.2. Pap. L. 17. D. de iniusto 28.3. Afr. L. 6. §1. D. ad L. Corn. de fals. 48.10. Quintilian. ad §99. cit. et Inst. or. 3.6. §84. i. f. *nominatim*] Vid. §§127.132. *non statim ab init.*] Vid. Afr. L. 17. D. de iniusto 28.3. § 124. Cf. Ulp. 22.17. Gai. epit.

6 —————————— parte*m* | habitura esset; [1]a*t* si ex-
tran*e*os ill*e* heredes institu|erit et filiam praeterierit, filia ad-
8 crescendo ex di|midia parte fit heres. quae de filia [2]dixi-
mus, eadem | [3]*et* d*e* n*epote* d*e*qu*e* omnibus liberorum per-
10 sonis, [4]si*ue* | masculini s*iue* *fe*minini sexus, dicta intellege-
m*us*. | Quid ergo est? [5]licet *e*ae secundum *ea quae* §125.
12 diximus, [6]scri|ptis heredibus dimidiam partem ta*ntu*m de-
trahant, tamen | praetor eis contra tabulas bonorum pos-
14 sessionem [7]promittit, qua ratione extranei | heredes a tota
hereditate repelluntur: et efficeretur | [8]s*a*ne *per hanc* bo- §126.
16 norum possessio*nem*, *ut* nihil inter fe|mi*n*as et masculos
interesset: set nuper imperator Antoninus signi|ficauit[§126.]

eratoat parte C. Hefft. prop.: p*lacuit enim eam* | tuen*dam* esse (siue: praetor enim eam | tue*tur*) *pro hac parte, quia intest*ato *eam* part*em* | Hschk. uult quod Gn. et HIA receper.: ptea *p̄r. et.* | tue*t' eam* ex *hac parte, qa etiam ab intest*ato *eā* partē (praeterea *praetor etiam* | tue*tur eam ex hac parte, quia etiam* [*quoniam ab* HIA] *int. eam* part*em* | sed haec a C. aberrant: *ptea* = *postea,* non = *praeterea,* neque reliqua adhuc proposita quadrant c. C. itaque nihil nisi *part*em recepi. (1) *ad* C. (2) *dicta sunt* Gö. (3) ita Hollw. (4) *cum* | masculini, [*tum*] *fe*minini Gö. 1. (5) Hollw. lic*et hae personae s. e.* q. d. Huschk. lic*et fmae* (feminae) *s. e.* q. d. La. habet quod dedimus, quod tamen Buchh. mali soni esse putat. (6) *ſcri*|*ptis dimidiam partem tam̄ hdib. detrahant tamen* C. *extran*|eis d. p. de*trahunt, si ex edicto Praeto*|*ris contra tabulas* b. p. pet*ierint,* so*lidi* action*e* extrane*i* | Gö. 1. Quod nunc dedimus, habet Gö. 2. Ed. m. 2. ut ipse Gö. proposuerat: [*uiri*|*lem uel*] dimidiam partem scriptis heredibus detrahant. La. ex *tam̄* schedarum *test*ament*o* fecit, quod ed. m. 3. habet, superuacaneum h. l. nomen et necessario uocabulo *tantum* locum auferens, ut Hschk. etiam obseruat. (7) *pmittitur* C. (8) | *sine rep ritet bonorum pōssio fieri ˋ fu(in)ter fa* | —**nas ēt masculos + ēet* C. unde Gö. fecit quae La. prob. dedimus. In Gö. 1. lacunae indicantur post u. *repelluntur,* in ed. 2. recepit: *bonorum possessio* et *etiam m. interesset.*

§1. cit. item cit. pr. I. i. f. cum Theophil. ad h. l. Lex Rom. Burgund. tit. 45. (44. Schulting.) Paul. S. R. 3.4B. §.8. sed uid. etiam §5. I. tit. cit. 2.13. et ad §126. cit. L. 4. C. 6.28. §. 125. Vid. Ulp. L. 1. §1. Paul. L. 11. §1. Tryph. L. 20. pr. §1. item Ulp. L. 8. §14. Gai. L. 12. Afr. L. 14. i. f. D. de B. P. c. t. 37.4. §. 126. Vid. §120. Iustinian. L. 4. C. de liberis

rescribto [1]su*as* non plus nanci*s*ci feminas | per bonorum 18
possessionem, quam quod iure adcrescendi consequerent*ur*.
quod in eman|cipatis [2]*feminis similiter optinet, scilicet u|t quod* 20
adcrescendi iure [3]habitur*ae essent*, *si suae* | fuissent, id ipsum
§127. etiam per bonorum possessionem habeant. | Sed si qui- 22
dem filius a patre exheredetur, nominatim | ex*here*dari [4]ante
— — — — — — ⁎ potest exheredari. | nominatim autem ex-
heredari uidetur siue ita exhere||det*ur* [5]*TITIVS FILIVS MEVS EXHE-* 86. 124b.
RES ESTO, siue ita FILIVS MEVS | EXHERES ESTO, non adiecto pro- t.s.
§128. prio nomine[6]. — — — ⁎⁎ [7]|rorum personae uel feminini sexus [8]—

(1) ita Huschk. *suo* C. (2) ita Gö. (3) *habituressent* C. (4) *anteaustan⁎⁎⁎⁎n* C. Huschk. olim prop.: *ante heredis institutionem* et nouissime: [*debet, itaque*] ante *hdis istituzn.* Gö. 1. 2. non expleuit hiatum et num initio ℣. 23. librarius *exħdari debet*, aut potius *exħdandus ē* scripserit, se dubitare adnotauit. postmodo malebat: [*cum*] nominatim ex*here*dari [*debeat, etiam*] ante *institutionem* potest. La. fecit quod edd. m. 2. 3. non receptum esse nunc malim: ex*here*dari a*p*te *pote*st, a*liter uero* non potest e. Si liceret *exheredari* in fine ℣. 23. eicere, quod uerbum in tribus uersiculis quinquiens positum est, haberemus 'ante *heredis institutionem* potest'. Set etiam nunc non ineptum mihi uidetur, quod olim adnotaui, librarium fortasse pro suo more propter ὁμοιοτέλευτον uersum praeterisse, ut ita legamus: ex*here*dari ante *heredis* insti*tutionem* [*potest quidem, uel inter medias quoque heredum institutiones, set inter ceteros omnino non*] potest exh. cf. sq. § 132. et Ulp. L. 3. D. 28. 2. cit. HIA nunc, non apte puto: (*debet, quomodo*) ante *heredis institutionem* potest (5) ex Inst. (6) *scilicet si alius filius non extet.* add. Inst. l. c. et HIA. (7) Deficientes 11 fere litteras edd. restituerunt: *Masculorum cete* | HIA sic: *Deinceps uero libe* | (8) Gö. prop.: *liberi aut nominatim exheredandi sunt, aut inter ceteros, uelut hoc modo: ceteri exheredes sunto: quae uerba post institutionem heredum adici solent. sed haec ita sunt ic̄.* (iure ciuili). unde HIA sic: *non tantum nominatim, sed etiam inter ceteros exheredari possunt, id est hoc modo* (cet. ut Gö.)

praeterit. 6.28. Theoph. 2.13. § 3. §. 127. Cf. § 1. pr. I. tit. cit. 2.13 Ulp. 22.20. Vid. supra § 123. et infra § 132. item 3.63. sq. Ulp. LL. 1...3. pr. Pomp. L. 21. Paul. L. 26. D. h. t. 28. 2. Quintilian. decl. 2. c. 14. i. f. Iustinian. L. 4. C. cit. item Cic. de or. l. c. § 128. Cf. cit. § 1. et pr. I. 2. 13. Ulp. 22. 20. i. f. cit. L. 4. C. 6. 28.

4 ———— | ———————— ℣. 4. ———————— | ————
6 ———— *inst|itutione*m heredum adici sol*ent*. sed — — — — |
8 nam praetor omnes uirilis sexus tam *filios, quam ceteros,* | id §129.
est nepotes quoque et pro*nepotes* [1]— — — | ————————
11 ℣℣. 9. 10. ———————— | [2]Postumi quoque liberi [3]no- §130.
12 *stri uel heredes institui de|bent uel* exheredari. et *in eo par* §131.
omnium condicio est, quod et in filio postumo et in quolibet ex ceteris
liberis, siue feminini sexus siue masculini, praeterito ualet quidem
16 *testamentum, set postea adgnatione postumi si*|ue pos*tumae rumpi-*
17 *tur, et ea ratione totum infir*|ma*tur. Ideoque si mulier, ex qua postu-*
mus aut postuma sperabatur, abortum fecerit, nihil impedimento est
scriptis heredibus ad hereditatem adeundam. Set feminini quidem §132.
21 *sexus* [4]*postumae uel nominatim uel in*|ter ce*teros exheredari solent,*
dum tamen si inter ceteros exheredentur, aliquid eis legetur, ne uide-
23 *antur per obliuio*|nem prae*teritae esse: masculos uero postumos, id*

(1) „Loci sententiam esse adn. Gö.: ex Praetoris edicto masculos omnes nominatim exheredandos esse, feminas uero etiam inter ceteros exheredari posse. cf. infra § 135. La. sic fere legendum esse censet et Gn. rec.: *nominatim* | *exheredari iubet, feminini uero inter ceteros: qui nisi fuerint* | *ita exh*edati, *promittit eis contra tabulas bonorum possessionem* quae posteriora sic mutauit HIA.: *n.* | *e. i., f. uero sexus liberos, id est filias et neptes et proneptes aut nominatim aut inter ceteros.* In C. nihil lectum est nisi ante med. ℣. 9. *m* et ℣. 10.: ....*cetadı* (2) Supplementa §§orum 130...132. ex Inst. petita et nunc ita ut cum paucis C. p. 86. reliquiis conparari possent, expressa sunt, unde adparet quam adcurate Gaium h. l. secuti sint Institutionum conpositores. (3) *no*——— C. Itaque nunc prim. scripsi: no*stri uel* etc. cf. infra § 242. (4) personae (pro *postumae*) Vulg. et Gö. 1.

§ 129. Vid. § 135. et ibi citt. ll. §§ 130...132. § 1. I. tit. cit. 2. 13. Cf. Ulp. 22. 15. 18. sq. 21. Gai. epit. 2. 3. § 2. Vid. (contra antiquiss. ius ap. Liu. 1. 34, 3. relatum) Varro ap. Gell. 3. 16. Scaeu. L. 29. D. de lib. et postum. 28. 2. Ulp. LL. 1. 3. 12. pr. Iau. L. 15. D. de iniusto 28. 3. Dig. h. t. 28. 2. passim et Ant. L. 1. Diocl. et Max. L. 2. C. de postumis heredibus instituend. 6. 29. Alex. L. 2. C. de B. P. c. t. quam praetor liberis pollicetur 6. 12. Paul. S. R. 3. 4B. §§ 9. sq. Cic. de or. 1. 57, 241. de inu. 2. 42, 122. pro Caec. 25, 72. Isidor. Or. 5. 24, 10. (u. *Ruptum tt.*) Cf. L. Titii testam. ap. Marcell. L. 56. D. de fideic. her. 40. 5. (si quis mihi ex Paula,

est filium et dei|nc*eps, placuit non aliter recte exheredari, nisi no-*
minatim exheredentur, hoc scilicet modo QVICVMQVE MIHI FILIVS GENI- 87.
§133. TVS FVERIT, EXHERES ESTO. [1]*Postumorum loco sunt et hi qui in sui* 123a. t.s.
heredis [2]*loco succedendo quasi adgnascendo fiunt parentibus sui here-*
des: ut ecce si filium et ex eo nepotem neptemue in potestate habeam,
quia filius gradu praecedit, is solus iura sui heredis habet, quamuis
nepos quoque et neptis ex eo in eadem potestate sint; sed si filius meus
me uiuo [3]*morietur, aut qua libet ratione exeat de potestate mea, incipit*
nepos neptisue in eius loco succedere, et eo modo iura suorum heredum
§134. *quasi adgnatione* [4]*nanciscuntur. Ne ergo eo modo* [5]*rumpat mihi*
testamentum, sicut ipsum filium uel heredem instituere uel exheredare
nominatim debeo, ne non iure faciam testamentum, ita et nepotem
neptemue ex eo necesse est mihi uel heredem instituere uel exheredare,
ne forte, me uiuo filio mortuo, succedendo in locum eius nepos ne-
ptisue || quasi adgnatione rumpat test*amentum: idque lege* | *Iu-* 88.
nia Vellaea prouisum est[6] ——————— | ——— uirilis sexus 123b. t. s.
nominatim, feminini | uel nominatim uel inter ceteros exhe-
redent*ur*, du*m* | tamen iis qui inter ceteros exheredantur,

---

(1) Ex Gaii L. 13. D. 28. 3. cit. sec. Florent. cod. restit. p. 87. C. in qua nihil legi potuit. (2) *locum* hic et infra Vulg. et Gö. (3) *moriatur* Vulg. Inst. Gö. Gn. HIA. (4) *nancisci* Dig. Haloa., Inst. Gö. 3. edd. m. 2. 3. Gn. (5) *rumpatur* Inst. Gö. 1. 2. HIA. (6) hic desinit Dig. locus. Theoph. 2. 13. § 2. sic pergit: *ὅστις νόμος κατὰ μίμησιν τῶν ποστούμων ἐξερεδάτους αὐτοὺς εἶπε γένεσθαι· τουτέστι τὸν μὲν ἔγγονον* nominatim *et c.* La.: ludere licet ita: *qua ēt cauet'* ut ii lib|eri *omnes* Hschk. sic coni. et Gn. rec.: *qua simul* cauetur, ut illi tanquam postumi, *id ē* uirilis Nunc HIA: *q. s. c. ut illi qua|si postumi* Gö. 1.: *in qua simul cautum est, ut liberi masculini* sexus ed. 2. inter *est* et *uirilis* lacunam indicat.

---

quae uxor mea fuit, intra decem menses natus nataue erit, ex semisse heredes sunto.) §§ 133. 134. L.13.D.de iniust.28.3. (*Gai. lib. 2. Institt.*) §2.I.tit.cit.2.13. Cf.Ulp.23.3. Vid.Paul.L.9.§2. Pap.L. 23.§1. Tryph.L.28.§1. Scaeu. L. 29.§§13. sq. D.h.t.28.2. Ulp.L.6.§4. D.de iniusto 28.3. L. 2. pr. D. de uulg. et pup. subst. 28.6. L.10. §2. D. de ttaria tut. 26.2. Alex.L.2.C. de lib. praeterit. 6.28. Iustinian. L.34.C.de inoff.tto 3.28. sed uid.etiam infra 3.66.

[1]*aliquid legetur.* E|mancipatos liber*os* i*ure ciuili neque he-* §135.
redes instituere | *neque exheredare necesse est, quia* non sunt sui
heredes: | set praetor omnes tam feminini quam masculini
sexus si | heredes non instituantur, exheredari iubet, uirilis |
sexus [2]————— *nominatim, feminini* | uero inter cete-
ros: [3]q*uod*si neque heredes instituti fuerint, ne|que *ita,* ut
supra [4] diximus, exheredati, praetor promit|tit eis contra ta-
bulas [5]bonorum possessionem. [6]in potestate patr * ——— §135a.
in|de nati sint, nec in accipienda ** pater ** —— | aput
eos in potestate habere, aut si petitur, non impetra*b*it * |
qui ** — patr ———— dicentur nihil diffe|runt ** ———
*Adoptiu*i quam diu tenent*ur* in [7]ado|ptionem, naturalium loco §136.

---

(1) Sequentia ex Inst. suppl. (2) *nom. fem.* ex Inst.; sed in C. desiderari uidentur litterae 34. unde La. in Gö. 3. dedit *emancipatos liberos nominatim, feminini* Sed fort. *tam filios quam nepotes et deinceps* uel simile quid, quod siglis expressum spatium a litteris uacuum factum non excedat et non ita otiosa repetitio sit atque istud *emanc. lib.*, sed §o 132. consentaneum. iam Gö. filios et ulterioris gradus liberos h. l. iuxta positos fuisse adnotauit, Gn. rec. et sic Hschk. prop., HIA rec. *et* (etiam) *inferioris gradus* cf. 1. 99. (3) *qui* si edd. praeter m. 2 sqq. Gn. et HIA qui ex Inst. *quod* si, et Gö. 1. qui *quia si* habent. Alii Inst. codd. *et qui si,* alii *quia si* (4) §§129. sqq. (5) *testamenti* ins. Gö. 1. (6) Hschk. haec eruit et Gn. et HIA in text. rec.: (*in pot. patre c'stituto qui in|de nati sunt n' in accipienda b̄p̄* [certo non esse *b. p̄.* adnot. Bl.] *patri c'currunt* | *q. p' sit eos in pot. habere ā si petit' n̄ impetrauit' ǹ* | *q. p ipsum patrem suum prohibentur n diffe|runt em̄cipati ē sui*) At (*At* HIA) in potestate patre *constituto qui* inde nati s*u*nt, nec in accipienda *bonorum possessione* pat*ri concurrunt,* | *qui* poss*i*t eos in potestate habere; aut si petitur, non impetra*bitur.* nam|qu*e* per *ips*um patre*m suum* pro*hib*etur. nec diffe|ru*n*t *ema*ncipat*i et sui.* Horum non nulla quae satis certa uiderentur, iam ante hanc obseruationem mecum communicatam in textum receperam, nunc tribus uerbis, *aput* et tum *dicentur, nihil* auxi. Hschk. suadente § 135a. margini adscripsi. (7) ita C. et ex ed. m. Gn. *adoptione* edd.

---

§ 135. §1. I. tit. cit. 2.13. Cf. Ulp. 22.23. 28.2...4. et supra §§125. sq. 129.132. Vid.infra 3.2.19.titt.D.de B.P.c.t.: Dig.37.4. Cod.6.12. §12.I. de her.q.ab int.3.1. §3. I.de B.P.3.9. § 135a. Cf. Ulp. L.1. §.6. Marcell.L.3.D.de coni.c.emanc.liberis 37.8. §§ 136. 137. §4.I.

sunt; emancipati ue|ro [1][*a*] patre adoptiuo neque iure ciuili.
neque quod ad edictum | praetoris pertinet, [1]*inter liberos nu-*
§137. *merantur.* qua ratione | accidit, ut ex diuerso, quod ad
naturalem parentem | pertinet, quamdiu quidem sint in ad-
optiua familia, ex|traneorum numero habeantur; [1]*cum uero*
emanci|pati fuerint *ab adoptiuo patre, tunc* [2]*inc*i*p*i*ant* || in ea 89. 38a.
causa esse, qua futuri essent, si ab ipso naturali pa|tre
[3][*emancipati*] fuissent. |
§138. Si quis [4]post factum testamentum adoptauerit | sibi
filium, aut per populum eum qui sui iuris est, | aut per
praetorem eum qui in potestate parentis fuerit, omni| modo
testamentum eius rumpitur quasi agnatione sui here|dis.
§139. Idem iuris est si cui post factum [5]testamentum uxor in
ma|nu*m* conueniat, uel quae in manu fuit nubat: nam eo
§140. mo|do filiae loco esse incipit et quasi sua [6]*fit.* nec pro-
dest *si*|ue hae*c*, *si*ue ille qui adoptatus est, in eo testa-
mento sit | instit*ut*us institutaue: nam de exheredatione eius
su|per*uacuu*m uidetur qu*ae*rere, cum testamenti fa|ciundi
§141. t*e*mpore suorum heredum numero no*n* | fueri*t*. | Filius
quoque qui ex prima secundaue mancipati|one manu mitti-

(1) ex Inst. (2) uariant Inst. codd. inter coniunctiuum et indicatiuum. (3) ex Inst. (4) *potest* C. (5) *t̄e* C. (6) *est.* edd. et Gn. Buchh. laudat *fit*, (ut ded. ed. m. 4. et HIA) quae tamen laus neque mihi neque Lachmanno quod sciam debebatur.

tit. cit. 2.13. Vid. 1.107. 3.31.40.41. Ulp. 22.14. §§10...12.I.de her.q. ab int.3.1. Ulp.L.1.§6. L.3.pass.L.17. Paul.L.6.§4.D.tit.cit.37.4. cum L.3.§1.D.de cap.min. 4.5. Ulp. L.1.§2.D.de leg. praest. c.t.t.B.P. pet. 37.5. [De iure Iustin. uide §5. i. f. I. de exh. lib. 3.13. L.10.C.de adoptionib.8.48.]

§ 138. §1.I.quib.mod.test.inf.2.17. Cf.Ulp.23.3.2. Gai.epit.2.3. §3. Vid. supra §§127.sqq.et 1.§§98.sqq.133. Ulp. L.8. Ceru. Scaeu. L.18. D. de iniusto 28. 3. § 139. Vid. Ulp. l. c. et supra 1. 114. ibiq.citt.ll: item 1.114 et h.C.§ 159. § 140. Vid. Tryph. L.28.§1. D.de lib.et postum. 28.2. Ceru. Scaeu. L.18.D.de iniusto 28.3. Pap. L.23.§1.D.de lib.et post. Ulp. L. 8. §§7.sq. D.de B.P. c.t. 37.4. L.23. cit.pr.et Paul.L.132.pr.D.de V.O.45.1. § 141. Vid.Ulp.cit.23.3.

tur, quia reuertitur in potestate*m* | patriam, [1]rumpit ante
factum [2]testamentum; nec [3]prode est si in | eo testamento
heres institutus uel exheredatus fuerit. | Simile ius olim fuit §142.
in eius persona cuius nomine | ex senatus consulto erroris
causa [4]pro*b*atur, quia forte ex peregrina uel | Latina quae
per errorem quasi ciuis Romana uxor ducta esset, | natus
esset: nam siue heres institutus esset a pare*n*|te siue ex-
heredatus, siue uiuo patre causa probata | siue post mor-
90. 38b. tem eius, omni modo quasi adgna||tione rumpebat testamen-
tum. | nunc uero ex nouo senatus consulto quod auctore §143.
diuo Hadriano factum est, si|quidem uiuo patre causa
pro*b*atur, aeque ut olim omni mo|do rumpit testamentum;
si uero post mortem patris, [5]p*rae*teritus | quidem rumpit
testamentum, si uero heres in [6]eo scriptus est | uel exhe-
redatus, non rumpit testamentum, ne scilicet diligente*r* |
facta testamenta rescinderentur [7]*eo tem*pore *quo* | renouari
non possent.[8] | Posteriore quoque testamento quod iu*r*e §144.
[9]factum est, su|perius rumpitur; nec interest an extiterit
aliquis | ex eo heres, an non extiterit: hoc enim solum
spe|ctatur, an existere potuerit: ideoque si quis ex poste|-

(1) *rumpitur* C. (2) *te*˙C. (3) ita La. *pdeefīn* C. *prodest* edd. praeter m. 3. 4. (4) *puat̄.* C. *probabatur* scribendum fuisse Gö. uidebatur. (5) *pteritus* C. (6) *eos* C. (7) ita Gö. *c*sicdiporedin* C. *quo tem*pore *iam* | HIA (8) Pari ratione, quam ipse Gai. 3. 98. non perspexit, inpossibiles condiciones aliaue menda testamento adscripta pro nullis habentur. (9) *facturume* C. *factum fuerit* Hschk. suadente recep. ed. m. 4. Gn. HIA. factum *est* edd.

et cit.L.8.D.§1. item supra 1.132.135. 3.6. Paul. S.R. 4.8.§7. (Collat. 16.3.§7.) § 142. Vid. 1.32.67. 3.5. et cf. etiam Ulp. L. 3. §§4.5. D.de iniusto 28.3. § 143. Cf.§§30.80.93. Vid.etiam Ulp.L.12. pr.D.eod.28.3. item L.1. Lab.L.20.pr.D.de condic.instit.28.7. et Marcell.L.10.pr.D.de inoff.tto 5.2. Paul.L.5.D.test.q.ad mod.ap.29.3.cet.

§ 144. §2.I.tit.cit.2.17. Cf.Gai.epit.2.3.§4. Vid.Ulp.23.2.4.i.f. Ulp. L.2. Pomp. L.16. D. de iniusto 28.3. Nerat.L.54.D.de her.inst. 28.5. Pap. L.12.D.de his q.ut ind. 34.9. Quintilian. decl.308. [Vid.

riore testamento quod iure factum est, aut noluer*it* heres
esse, aut | uiuo testatore, aut post mortem eius, ante quam |
hereditatem adiret, decesserit, aut [1]per *cre*tionem exclusus |
fuerit, aut condicione sub qua heres institutus est defe|ctus
sit, aut propter *cae*libatum ex lege [2]Iulia summo|tus fuerit
ab hereditate: [3]quibus casibus pater familias inte|status mo-
ritur: nam et prius testamentum non ualet, ru|ptum a po-
steriore, et posterius aeque nullas uires | habet, cum ex eo
§145. nemo heres extiterit. | Alio quoque modo testamenta
iure facta [4]infirma*ntur*, | uelut [5][*si*] is qui fecerit testamen-
tum, [6]capite diminutus *fue*rit; quod quibus modis acci|dat,
§146. primo commentario [7] relatum est. hoc autem casu *in*||-
rita fieri testamenta dicemus, cum alioquin et quae | rum- 91.
puntur, inrita fiant; [8][*et quae statim ab initio non iure fiunt,* 70a.
inrita [9]*sint; set et ea quae iure facta sunt et postea propter*

(1) *pceptionem* C. (2) *uul* C. (3) ita C.; Gö. anacoluthon emendauit substituendo ex Inst.: *in his* La. similem structuram 3. 72. esse adnot. (4) *infirmat* | C. (5) [*cum*] ex Inst. edd. praeter m. 2. sqq. (6) *k d ā sit* C. Malui *fūit* (fuerit) quam cum edd. *ā* omnino neglegi et ex Inst. *sit* scribi, ut etiam Gn. et HIA dant. ceterum edd. praeter meas Gn. et HIA dant deminutus. (7) §§ 159. sq. (8) ex Inst. (9) *sunt* Inst. quod per neglegentiam edd. m. et Gn. non mutauerunt.

etiam §7. I. tit. cit. 2.17. Hon. et Th. L. 6. Th. C. de ttis 4.4. Iustinian. L.27. C. eod. 6.23.] *noluerit her. esse*] Vid. Paul. S. R. 4.8. §1. L.181. D. de R. I. 50.17. L. 28. §3. D. de uulg. et pup. subst. 28.6. Tryph. L.20. pr. D. de B. P. c. t. 37.4. §§7.8. I. de her. q. ab int. 3.1. *decesserit*] Vid. Paul. L.9. §2. D. de lib. et post. 28.2. Ulp. L.6. pr. D. de iniusto 28.3. Pap. L.28. D. de cond. inst. 28.7. et c. *per cretion. excl.*] Vid. infra §§166.168. ibiq. citt. ll. *condic. def.*] Vid. Paul. S. R. l. c. Pap. L.28. D. cit. *propter caelib.*) Vid. supra §111. infra §286. *intestatus*] Non. Marc. h. u. „est qui sine testamento perit" (Mercer. p.323.) cf. Quintilian. decl. 308. § 145. §4. (cf. §6.) I. tit. cit. 2.17. Cf. § seq. et Gai. epit. 2.3. §5. Vid. Ulp. 23.4. Isidor. Or. 5.24,8. Gai. L. 8. §§1. sqq. D. qui tta fac. 28.1. Ulp. L. 6. §§5. sqq. D. de iniusto 28.3. Paul. L. 8. §3. D. de iure codic. 29.7. Pap. L. 11. §2. D. de B. P. s. t. 37.11. § 146. §5. (4) I. tit. cit. 2.17. Vid. §§. sqq. Ulp. 23.1.2. Pap. L.1. D. de iniusto 28.3.

capitis diminutionem inrita fiunt,] possunt nihilo minus
rupta dici: | sed quia sane commodius erat singulas cau-
sas | singulis appellationibus distingui, ideo quaedam | non
iure fieri dicuntur, quaedam iure facta rumpi | uel inrita
fieri.[1]
Non tamen per omnia | inutilia sunt ea testamenta quae §147.
uel ab initio non iure facta sunt | uel iure facta postea
inrita facta *aut* rupta sunt: nam | si septem testium signis
signata sint testamen|ta, potest scriptus heres secundum ta-
bulas bonorum possessionem petere, si modo | defunctus
testator et ciuis Romanus et su*ae* potestatis mor|tis tempore
fuerit: nam si ideo inritum[2] fit testamentum, | quod postea
ciuitatem uel etiam libertatem testator a|misit, [3]aut is in
adoptionem se [4]dedit *et* mortis te*m*|pore in adoptiui patris
potestate fuit, non potest | scriptus heres secundum tabu-
las bonorum possessionem [5]pete*re*. *qui autem* | secundum §148.

(1) In med. ỷ. 6. C. spat. uac. 16 fere litt. est, quod rubr. sufficit. (2) *fittem* | C. Ex Inst. *factum sit* uoluit Gö. et ded. HIA. (3) *uut his* C. Gö. 1.: *aut* hic Gö. 2. 3. et cett.: *a*ut is Inst. *aut quia*, quod praetulerim; Hschk. uult *ū utiq.* (uel utique i. e. tantum) quod placeret, utique si Gaius uocabulo *utique* pro *tantum* uteretur. utique = saltem, modo, 'velut 2. 76. 78. 226. 3. 187.' positum esse adn. HIA, sed neque hi loci, neque ceteri in promptuario Gaiano u. *utique* indicati pro Hschkii coniectura faciunt. (4) *dedit mortis te* |C. (5) *pete* C. sed spatium 10 fere litterarum relictum est lin. 16., ut *re* et *qui āt* uel simile quid recipiat, unde nunc, cum in nouis commatibus incipiendis librarius inscitiam suam multis locis prodiderit, non, ut edd. habent, uerba *Qui autem* uncis inclusi. quod additamentum La. ed. 1842. non rec., sed ỷ. 19. scripsit [*qui*] bon. poss. HIA: (*Sed qui*)

Ulp. L.1. pr. D. de suis et leg. 38.16. Isidor. l. c. *quae rump. inr.*] Vid. Pap. L.4. D. de his q. in tto del. 28.4. Ulp. L.15. §1. i. f. D. de test. mil. 29.1.
§ 147. §6. (5.) I. tit. cit. 2.17. Vid. supra §119. Ulp. 28.6. 23.6. L.12. pr. D. de iniusto 28.3. Paul. cit. L. 8. §3. D. 29.7. Ulp. L.1. §8. Pap. cit. L.11. §2. D. de B. P. s. t. 37.11. Paul. L.4. §1. D. de bon. libertor. 38.2. §2. I. de test. ord. 2.10. item Cic. Top. 4,18. Boeth. ad h. l. (Baiter. p.302.) Cic. in Verr. 2.1,45. § 148. Vid. Ulp. 23.6. 28.13. 26.8.

tabulas testamenti quae aut statim ab ini|tio non iure factae sint, aut iure factae postea [1]*ruptae* | uel inrit*ae* [2]erunt, bonorum possessionem accipiunt, si [3]modo possunt hereditatem | optinere, habebunt bonorum possessionem cum re; si uero ab [4]*i*is auo|cari hereditas potest, habebunt bonorum

§149. possessionem sine re. | nam si quis heres iure ciuili institutus sit uel ex primo uel ex po|steriore testamento, uel ab intestato iure legitimo heres sit, | is potest ab [5]*i*is hereditatem a*u*ocare; si uero nemo || sit alius iure ciuili 92. 70b. heres, ipsi retinere hereditatem possunt,[6] *si possident aut* | [7]*int*e*r*d*ic*tum aduersus eos habent *qui bona possident* | *corum bonorum* a*dipiscendae possessionis causa*. *interdum tamen*, | quamquam *testamento* iure ciuili *institutus uel* legitimus quo-que *heres sit*, | *potiores* scribti [8]habentur, uel*ut si testamentum* id*eo* no*n* i*ure* | factum sit, aut quod familia non

(1) *nuptae* C. (2) (*fu*)erunt HIA. (3) La. ed. 1842. [*eo*] addidit, quod HIA recepit, parum recte et contra scriptoris sententiam. (4) *his* C. (5) *is* C. (6) Post quam ex C. ductibus edd. ne ea quidem omnia quae nunc erectis litteris expressimus dedissent, Hschk. certe maximam partem tam egregie formauit, ut perpauca tantum felicius restitui posse uiderentur, quare ed. 4. recepi, quod fecerunt etiam Gn. et HIA, qui tamen adn. „nunc nihil praeter *enim* et aduersus notatum fuisse pono“. Sic a. 1855. fecerat Hschk. quae in textu nunc ad C. superstites litteras formaui: *si psident ā* | (ỷ. 2.) *⁊ dictum* aduersus eos habent, *q uona* p*ossident* | (ỷ. 3.) *eor. unor. apiscendae* (*adipiscendae*) *psionis* c *⁊ dum tm̄* | (ỷ. 4.) *q̄q̄ t!o ic̄ institutus ū* legitimus *quoq. heres sit* | (ỷ. 5.) *potior. scribti* habentur *ūū si tt* ideo non iure | (ỷ. 6. ut dedimus) | (ỷ. 7.) cupationis ... non sit. *tum* | (ỷ. 8.) *⸱ adūsus herem a ṗtore defenduntur p doli mali* | (ỷ. 9.) exceptionem. Postrema non omnia recipere ausus sum; in ed. m. 4. non satis adcurate relata sunt, unde Gn. ỷ. 7. finem usque ad ỷ. 9. init. omisit. (7) *iudicium* (*iudum*) in C. esse uidetur. (8) HIA adn. „suspicor in C. fuisse *⸱ tab. b. p.* i. e. *secundum tabulas bonorum possessores*“ In Veron. C. harum litterarum uestigia nulla sunt.

Gai 3.35.sq. § 149. Vid. supra §§119.sqq.104. 4.141. Ulp.20.9. et 23.6. Id.L.3.§2.D.de B.P.37.1.

uenierit, aut nun|cupationis uerba testator locutus non sit:
tum | *enim* ad*uersus* — — — — — — — ———— *per doli mali* |
exceptionem. [1]—————————— | — — — — — — — — ⁎⁎
———————— | possessores tame*n* r*e*s olim [2]—⁎—————— | ⁎ §150.
lege bona caduca fiunt et ad populum deferri | iubentur,
si defuncto nemo [3]— — — — — — ⁎⁎ | potest, ut iure facta §151.
testamenta — — — — — ⁎⁎ | ⁎ infirme*nt*ur, apparet non poss*e* — —
— — ⁎⁎ | — — — — — testator — — — — — — — | — — — — — ⁎⁎ eius
— — —— — — — — — — — | iure ciuili ualeat qui ———————— |
tabulas testam*enti* — — — ———————— | [4]— — — ⁎⁎ ——————— | §151a.
— — — — ⁎ — — — — — | ⁎ iquidem — si quis *a*b i*ntestato* bono-
rum possessionem petieri*t* ⁎ — | — — — — — — — — — — ⁎⁎ ————
— ——————————— | ————————— ỷ. 24. ———————— ||

93. 59b. perueniat hereditas: et hoc ita [5]*re*scripto imperatoris Antonini | significatur.

(1) HIA nunc in text. rec.: 150. *Alia causa est eorum, qui herede non exstante si*|*ne praetoris* auc*tori*t*ate bona possederunt. etiam hi* | possessores (2) Gö. *e*|*a* uel *qu*|*a lege* (Iulia caducaria) HIA ỷỷ. 11...24. sic dedit: | p. t. r. olim *obtinebant ante legem Iuliam: qu*|a l. b. c. f. et ad p. d. | i., si d. n. *heres uel bonorum possessor sit.* 151. *Sed quia fieri* | p. ut i. f. t. *propter* con*tra tabulas bonorum possessio*|*nem* i., a., non posse *qui* t*u*m *legitimi sunt* | *fa*c*ti heredes* testator*i*, a*b eis hereditatem auocare, qui con*|*tra lig*num eius a*cceperunt bonorum possessionem, quia etsi testamentum* | i. c. u., qui *eo instituti sunt heredes, per contra* | t. t. *bonorum possessionem summouentur.* 151a. *Sed interdum etiam bonorum* possessio *ab intestato sine re* proba*tur* dar*i*, *quod* | *tum* quidem *fit*, siq. a. i. b. p. petier*it*, *qui*|*a secundum tabulas* scrip*tus heres petere noluit*, *sci*|*licet* sa*tis habens, quod hereditatem iure ciuili adierit, aut si quis sit, ad quem ab intestato iure legitimo* || (3) Edd. praeter m. 4. *successor extiterit.* | Potest (4) In C. nouus articulus incipere uidetur. (5) *scripto* | C.

§ 150. Vid. Ulp. 28.7. i. f. 17. Iul. L. 96. §1. D.de leg.1.30. Fgm.de iure fisci §1. Iustinian.L.un.C.de caduc.tollend.6.51.
§ 151. Vid. supra §§120.126. 3. 78. i. f. 62. i. f. HIA refert ad LL. 4. pr.19. D. de B. P. c. t. 37.4. LL.4.10.§2. LL.11...13.D. de leg. praest.c.t. B.P.pet.37.5. § 151b. Cf. Ulp. 28.13. infra 3.35...37.ubi diligentius eadem res exponitur. HIA.

[*DE HEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.*] |

§152. Heredes autem aut necessari*i* dicuntur, aut sui et ne|-
§153. cessari*i*, aut extranei. necessarius heres est ser*uus* |
cum libertate heres institutus; ideo sic appellatu*s*, | quia
siue uelit siue nolit omnimodo post mortem | testatoris
§154. protinus liber et heres est. unde qui faculta|tes suas
suspectas habet, solet seruum pri|mo aut secundo uel etiam
ulteriore gradu liberum | et heredem instituere, ut si creditoribus satis | non fiat, potius huius heredis quam ipsius testatoris bo|na ueneant, id est ut ignominia quae [1]acc*i*dit ex uen|ditione bonorum, hunc potius heredem quam ipsum te|statorem contingat; quamquam aput F*u*fidium Sabino pla|ceat eximendum eum esse ignominia, quia non | suo uitio, sed necessitate iuris bonorum uenditio|nem pateretur;
§155. sed alio iure utimur. pro hoc tamen in|commodo illut

(1) *accedit* C. Gö.1.2.

§ 152. Pr. I. de her. qual. et diff. 2.19. Cf. Gai. epit. 2.3.§6. Vid. etiam Ulp.LL.15.16.D.de A.u.O.H.29.2. § 153. §1.I.tit.cit.2.19. Cf.Gai.ep.l.c. Vid. Gai. L.57.§2. D.de A.u. O.H. 29.2. et Ulp.L.71.pr. eod. supra §37. infra §§157.160.i.f.186.188. Ulp.22.24. §1.I.q.quib. ex c.1.6. pr.I.de uulg.subst.2.15. Iul.L.12.D.qui tta fac.28.1. Ulp. L.22.D.de don.i.uir.et ux. 24.1. L.3.§3.L.30. Paul.L.84.pr.D.de her. inst.29.5. L.1.§3.D.si q.om.causa tti 29.4. item LL.58.63.D.de A.u. O.H.29.2. L.4.i.f.D.de separationib.42.6. Cod.De necessariis seruis heredib. instituendis 6.27. cf. Paul. L.4.D.de reb. auct.iud.possidendis 42.5. § 154. Vid.Gai.L.88.D.de her.inst.28.5. *bona uen. i. e. ut ignom.*] Vid.3.79. 4.102. L.Iul.mun.ỹỹ.116.sqq. Scaeu.L.23. D. quae in fraud. cred.42.8. Cic. pro Quint. 15,49.sq.20,64. pro Rosc. Am.39,113. Caes.B.C.3.1,3. cit. §1. i. f. I. 1.6. Alex. L.11.C.ex quib. caus.infam.irr.2.12. Constantin.L.3.Th.C. de inoff.tto 2.19. Pertin. L.2. Iustinian. L. 6. C. tit.cit.6.27. Cum Fufidii sententia cf. etiam L.29.D.de reb.auct.iud.42.5. *primo aut sec.*] Vid.§174. *Fufid.*] Vid. Afr.L.5.D.de auro leg.34.2. (Apud Phuphidium Quaestionum lib. II.). Gai.L.ult.D.de m. miss. uind. 40.2. (Fufidius ait, Nerua filius contra sentit). Paul. L.29. D. de reb. auct. iud.42.5. (Fufidius refert). — In Fgm. Vat. § 77. (Atilicinum respondisse Anfidius Chius refert) 'Fufidius' malit Momms. § 155. Cit.§1.I.2.19. Vid.Ulp.L.4.pr.L.6. Paul. L. 7. D. de cessione bonor. 42.3. Diocl. et Max. L.1.C.qui bon.

ei commodum praestatur, ut ea quae | post mortem patroni sibi adquisierit, si*u*e ante | bonorum uenditionem siue postea, ipsi reseruentur; | et quamuis [1]pro — — — — — — . bona uenierint, | iterum ex hereditaria causa bona eius non uenient, nisi | si quit ei ex *h*ereditaria causa fuerit adquisi-
94. tum, || uelut si Latinus [2] adquisierit, [*aut*] locupletior factus
59a. sit; | cum ceterorum hominum, quorum bona uenierint, |
pro [3] portione, si quid postea adquirant, etiam saepius |
eorum bona [4]ueniri solent. | Sui autem [5]*e*t necessari*i* §156.

(1) *propercontractione* C. unde *propter contractionem* edd., quo hereditatem soluendo non esse significari Gö., sed de istis ipsis uerbis an genuina sint dubitans, adnotauit Dirksenus in Manuali „contractio = confusio, consolidatio" dedit; male, puto. Quod iam Heisius olim proposuerat, *pro portione*, ut sq. ỹ. 3., La. ed. 1842. recepit; item Gn. et HIA. Non satis uidetur. si liceret *propter* obaer*ationem*, facile auxilium esset. Ed. m. 4. adn.: „codicis scripturae magis conuenire *pro parte actionum* siue *pro parte hereditariarum actionum* ego, deinde Blumius *proptis* (pro partis) *exactione* putauimus. quae nunc omnia displicent; fortasse *propter contractione* (i. e. *contract. āones* = contractas actiones) scriptum est." (2) [*ex eo quod*] Sau. suadente Gö. 1.2. ins. et commode abesse non posse, etiam postquam Sau. cum La. contra sentissent, existimauit. Neque ego Gaium ita ut locus nunc habet, scripsisse puto; certe *aut* post *adquisierit* addiderim, quod nunc feci. Lachmanno una coniunctione duae quasi includi uidebantur, ita *uelut* (*si*), *si Lat. adquisierit, locupl. f. sit* „Similiter § 235. *sed et* (*si*), *si heres m. s. non fecerit, decem T. d. iusserit*. Item Gaius L. 73. pr. D. 35. 2. *qua de causa* (*si*), *siquis c. in bon. habuerit, t. ea legauerit*". Hschk. uult: Latini [*bonis quae*] adq. HIA: Latinus *cum* dece*s*serit, locupl. (3) (*residua*) ins. Gö. 1. 2. et Klenz., eieci edd. 1. sqq. item La. 1842. (4) *uenieri* C. Gö. 1. 2.: saepius | bona uenire sole*a*nt. (5) *ut* C.

cedere poss.7.71. Gord.L.3.C.de bonis auctoritate iud. possidendis 7.72. Ulp.L.1.§18. et cf. Paul. L. 5. D. de separationibus 42.6. item Ulp.L.7.§5.D. de minoribus 4.4. Sed uide etiam Ven. L. 25.§7.D.quae in fraudem creditorum 42.8. § 156. §2.I.tit.cit.2.9. Cf.3.2. Gai. epit. 2.3.§6. Vid. Ulp. 22.24. L. 1. §§2.4. sqq. D. de suis et legit. 38.16. L. 6. §2. D. ad SC.Trebell.36.1. Priscian.17.18,121. (Putsch. p.1088. Hertz p. 170. „secundum leges suus non est, i. e. sub potestate patris legitimi non est".)

heredes sunt uelut filius | filiaue, nepos neptisue ex filio, 6
deinceps [1]ce*te*ri qui | modo in potestate morientis fuerunt:
set uti ne|pos neptisue [2]su*u*s heres sit, non sufficit eum[3] in 8
po|testate aui mortis tempore fuisse, sed opus est ut | pater 10
quoque eius uiuo patre suo desierit suus | heres esse, aut
morte interceptus aut qualibet ratione | liberatus potestate; 12
tum enim nepos neptisue in | locum sui patris succedunt.
§157. Sed sui quidem [4]he|redes ideo appellantur, quia [5]domestici 14
heredes | sunt et uiuo quoque parente [6]qu*o*d*am* modo do-
mini | existimantur: unde etiam si quis intestatus [7]mortu*u*s 16
sit, prima causa est in successio|ne liberorum: necessarii 18
uero ideo dicuntur, quia | omnimodo, [8][*siue*] uelint [*si*]ue
[*nolint, tam*] ab intestato quam ex [9]testamento here|des 20
§158. fiunt. sed his praetor permittit abstinere se ab [10]here-

(1) *ceri* C. (2) *suos* C. (3) [*eamue*] ins. Gö. 1. 2. (4) *hae|redes* C. (5) *domnestici* C. (6) *qadmodo* C. (7) Inter *mor* | et *tus* librarius repetiit *si quis intestatus* (8) Librarii peccata ed. 2. cum Gö. ex Inst. Iust. emendaui, et sic etiam Gn. et HIA; antea dederam: [*nolint*] uelintue, [*tam*] (9) *testam̊* C. (10) *hdi* C.

§ 157. Cit.§2.I.2.19. Vid.Paul.S.R.4.8.§6. §3. I. de her.q. ab int.3.1. Paul. L. 7. pr. D. de bon. damn. 48.20. L. 11. D.de lib.et postum.27.2. Gai.L.58.§1.D.de V.S.50.16. Ulp.L.1.§12.D.de succ. ed. 38.9. Iul.L. 2.§2.D.pro herede 41.5. Plaut.Trin.2.2.48. Terent. Heaut.1.1,79. Cic.Verr.2,1.44,113. Paul. apost. ad Rom. 8.7. ad Galat. 4.17. Iuuenal.14,4. Plin.paneg.37. Lactant.4.29. Auson.uillul.idyll.3. Symmach.1.ep.15. Item uide Paul.L.10.D.pro socio 17.2. Iustinian.L. 7. §2. C. de cur. fur. 5.70. item supra § 35.et 3.85. [Sed quod de unitate quam uocant personarum patris et filii fabulantur recentiores, id neque § 4. I. de inut. stip. 3.19. (quia uox tua tanquam filii sit), nec Pauli L. 56. § 1. D. de fide iuss. 46.1., nec L. 16. D. de furtis 47. 2. nec Iustiniani uerbis „*cum et natura pater et filius eadem persona paene intellegantur*" in L.11.C.de impub.et al. subst.6.26. aut Nouell. 48.praef. („*δοκεῖ νόμοις ἕν πως εἶναι πρόσωπον τὸ τοῦ κληρονόμου καὶ τὸ τοῦ εἰς αὐτὸν παραπέμποντος τὸν κλῆρον*") probari potest.] *Necessarii* etc.] Vid. §153. et ibi cit. Iul. 12. D. 28.1. eiusd. L.27.§3.D.ad SC.Trebell.36.1. Ulp.L.30.§10.D.de fideic.lib.40.5. § 158. §2.I.cit. Cf.Ulp.22.4. Alex. L. un. Greg.Cod.arbitr.tut.6.1.

22 di*tate*, | ut potius parentis bona ueneant. | idem iuris §159.
est et [*in*] uxoris persona quae in manu est, quia fili|ae
loco est, et in nurus quae in manu filii est, quia ne|ptis
95. loco est. [1]quin etiam similiter abstinendi [2]potest||atem §160.
19a. facit praetor etiam [3]ei qui in causa [id est mancipato] man|-
cipi*i* est, cum liber et heres institutus sit, [4]*quamuis* neces-
sari|us, non etiam suus heres sit, tamquam seruus. |
4 Ceteri qui testatoris iuri subiecti non sunt, extranei | here- §161.
6 des appellantur: itaque liberi quoque nostri | qui in pote-
state nostra non sunt, heredes a nobis instituti | sicut ex-
8 tranei uidentur; qua de *c*ausa et qui a matre | heredes in-
stitu*u*ntur, eodem numero sunt, quia feminae | liberos in
10 potestate non habent. serui quoque, [5]qui cum | liber*tate*

(1) *Quin* Gö. 1. 2., om. *etiam* (2) *p't|āt·* C. (3) *ei qui in caufa id ē mancipato mā|cipi e* C. Sau. prop. *ei, qui in caufa mancipii est, id est, mancipato* Klenz. et La. *id est mancipato* pro glossemate habebant, itaque ed. 1842. (item Gn.) Sic dedit [mancipato, id est] ei *etc.* Edd. meis male uncinos ademeram: glossema inutile inepto loco recepit librarius. mendum auxer. Hschk. et HIA sic: ei qui in causa mancipi*i* est, id est mancipato, (*qui*) cum libertate heres i. s. Proposueram olim: mancipio, cum liber et heres institutus sit, *quamuis* (qu *pro* ei) qui in causa mancipi*i* est, necessarius *etc.* (4) *cum* C. et edd. nunc feci *q̄uis.* HIA quoque *quamuis*, sed adnot. „*cum* (olim puta *cū* pro *qū*) C." (5) *qui cum* | *liberi et* C. *qui liberi et* edd. Quod iam ed. 2. dedi, nunc etiam Hschk. probat et rec. HIA. cf. infra §§ 187. sq.

(Haen.p.34*.sq.) Vid.Gai.L.57.pr.§1.D.de A.u.O.H.29.2. Paul. L.7. §1. Ulp. LL. 10. 15. 16. 71. §§4.9. Pomp. LL. 11. 99. D. eod. Herm. L. 12.D.de condic.inst.28.7. Scaeu.L.79.D.ad SC.Trebell.36.1. Ulp.L. 10.§§10.11. Scaeu.L.24.D.quae in fraud.credit.42.8. Paul. L. 12.pr.D. de interr. in iure fac. 11.1. et Cod. de repud. uel abstin. hered. 6. 31. Vid.etiam infra §163.et 3.67. et cf. cum 2.154. Diocl. et Max. L.7. C. ex quib. c. inf. 2.12. § 159. Vid.3.3. et supra §139. 1.111. et ibi citt. §§ horum Comm. § 160. Vid.1.123.138. 3.114. § 161. §3. I.tit.cit.2.19. Cf.Gai.epit.l.c. Vid.Ulp.22.25. 26.7. Iustinian.L. un.§13.i.f.C.de R.V.A.5.13. Pap.L.84.D.de A.u.O.H.29.2. (exter heres). Macri L.10. §1. D. ad L. Corn. de fals. 48.10. item Ulp. citt.LL. 15. 16. D. 29.2. (*uoluntarius*). *quia fem.*] Vid. 1.104. et ibi cit. l.

heredes instituti sunt et postea a domino manu | missi, eo-
§162. dem numero habentur. Extraneis autem | heredibus
deliberandi potestas data est de adeun|da hereditate uel
§163. non adeunda. sed siue is cui apstinen|di potestas est,
[1]inmiscuerit se bonis hereditari*i*s, | siue [2]is *c*ui de adeunda
[3][*hereditate*] deliberare licet, adierit, | postea relinquendae
hereditatis facultatem non ha|bet, nisi si minor sit[4] anno-
rum XXV: nam huius aetatis | hominibus[5], sicut in ceteris
omnibus | causis, deceptis, ita etiam si temere [6]damnosa*m* |
hereditatem susceperint, praetor succurrit. scio quidem |
diuum Hadrianum etiam maiori XXV annorum ue|niam de-
disse, cum post [7]aditam hereditatem grande *a*es | alienum
quod aditae hereditatis tempore latebat, | apparuisset. ||
§164. Extraneis heredibus solet cretio dari, id est finis de|- 96.
liberandi, ut intra certum tempus uel adeant | hereditatem, 19b.
uel si non adeant, temporis [8]fine summo|ueantur: ideo au-

(1) *inmisuerit* C. (2) *isui* C. (3) ex Inst. inseritur, sine necessitate. (4) *ann.xxu* C. annis XXV Gö. 1. (5) *pmissum ē* (permissum est) addit C., perperam, nisi etiam *relinquere* aut simile uerbum addas. neque Inst. istud *permissum est* adgnoscunt. (6) *damnosan* C. (7) *haditam litem* C.
(8) *fines* C. cf. § 168.

serui quoq.] Vid. infra §188. ibiq. citt. ll. §§ 162. 163. §5. I. tit. cit. 2.19. § 162. Vid. De iure deliberandi: Dig. 28.8. Cod. 6.30. (impr. L. 22. h.t.) et infra §167. § 163. Vid. §§158.162. Paul. S. R. 3.4B. § 11. Pomp. L. 11. Ulp. LL. 12. 38. Pap. L. 87. Scaeu. L. 89. Hermog. L. 94. D. de A.u.O.H. 29.2. Scaeu. L. 90. D. de solutionib. 46.3. Ulp. L. 7. §§5.9. D. de minorib. 4.4. L. 5. D. de cond. indeb. 12.5. Diocl. et Max. L. 10. C. tit. cit. 6.30. L. 4. C. de repud. her. 6.31. *nisi si minor*] Vid. etiam §33. I. de act. 4.6. (Gai. 4.53.) Seu. et Ant. L. 1. C. si minor ab hered. se abstineat 2.39. *nam huius* etc. *deceptis*] Vid. cit. L. 7. D. 4.4. §§3.5. L. 11. §§3. sq. eod. cit. L. 5. D. 12.6.
§ 164. Vid. Ulp. 22.27. Varro de L. L. 7.98. 6.81. ed. Müller. Isidor. Or. 5.24,15. sq. Cic. or. c. Rull. 2.15,40. Senec. fgm. 88. Haase 3. p. 434. (Cordubenses...qui sine his [nuptiis] conuenissent, excluserunt cretione hereditatum.) Quintilian. decl. 211. Plin. H. N. 2.26,24. Iuuenc. in Leuitic. ℣. 1115. (in Spicileg. Solesm. I. p. 255.) L. un. Th. C.

tem cretio appellata est, quia cer|nere est quasi decernere
et constituere. Cum ergo | ita scribtum sit HERES TI- §165.
TIVS ESTO, adicere de*b*emu*s* | CERNITOQVE IN CENTVM DIE-
BVS PROXVMIS QVIBVS SCI|ES POTERISQVE. [1]QVOD NI ITA
CREVERIS, EXHERES ESTO. Et | qui ita heres institutus §166.
est si uelit heres esse, debebit in|tra diem cretionis cernere,
id est haec uerba di|cere [2]QVOD ME PVBLIVS [3]*MEVIVS* TESTA-
MENTO SVO HEREDEM INSTITVIT, EAM | HEREDITATEM ADEO
CERNOQVE; quod si ita non creu*e*rit, finito | tempore cre-
tionis excluditur; n*e*c quicquam proficit | si pro herede ge-
rat, id est si rebus hereditariis tamquam | heres utatur. |
At is qui sine cretione heres [4]institu*tu*s sit, aut qui ab *in*|- §167.
testato legitimo iure ad hereditatem uocatur, potest aut |
cernendo aut pro herede gerendo uel etiam nu|da uolun-
tate suscipiend*ae* hereditatis heres fieri: eique li|berum est
quocumque tempore uoluerit, adire heredita|tem; [5][*set*] solet
praetor postulantibus hereditari*i*s cre|ditoribus tempus con-
stituere, intra quod si[6] uel|it adeat hereditatem, si minus, ut

(1) NISI Ulp. l. c. (2) *q* C. *cum id* Ulp. cod. Vat., ubi *QVOD ME* dedi. (3) *titius* C. similiter ut *medius* cod. Vat. Ulp. ex *meuius* enatum esse uidetur. *Maeu*ius La. edd. m. 2. 3. nunc rectius sine *a* scripsi. *TITIVS* edd. ante La. Titii praenomen Lucius, non Publius, ut Meui, esse solet. (4) *institus sit* C. Gö. 1. pro *sit* dedit *est* quod rec. HIA. (5) ita Hefft. solet [*tamen*] Gö. 1. 2.
(6) ita Hschk. et cum La. edd. m. 2. sqq. Gn. HIA. *uel|int adeant* C. et Gö 1. 2.

4.1. ad §170. cit. De maternis bonis ... et cretione sublata: Th. C. 8.18. passim. impr. Arc. Hon. et Th. L. 8. §1. ibid., unde L. 17. Iust. C. de iure delib. 6.30. (a. 407.) facta est. § 165. Vid. Ulp. l. c. infra §§171.174. Cic de Or. ad §171. cit. § 166. Cf. Ulp. 22,25.28.26. et infra §§ 168.176. Vid. 3.36.87. Diocl. et Max. L. 4. Herm. C. de pactis 4. (ed. Haen. p. 69*. ap. Schult. p. 716. est L. 2. de successionib. XI.) ex Consultat. c. 6. §7. I. de her. qual. 2.19. § 167. Cf. infra 3.87. Ulp. 22.25. cit. §7. I. 2.19. Vid. L. 4. Herm. C. 4. ad §166. cit. item titt. De iure delib. ad § 162. citt. Constantin. L. 2. §4. Th. C. de i.i. rest. 2.16. et Th. C. 8,18. ad § 164. cit. item supra § 162. Ulp. L. 1. §§ 1.2. LL. 3.5. pr. 8. D. tit.

§168. liceat creditoribus | [1]*b*ona defuncti uendere. [2]Si*cut* au-
tem cum cretione || heres institutus nisi creuerit heredita- 97.
tem, non fit heres, ita | non aliter excluditur quam si non 6b.
creuerit intra | id tempus quo cretio finita [3]si*t*; itaque licet
ante diem | cretionis constituerit hereditatem non adire, ta-
men p*ae*|nitentia actus superante die cretionis cerne*n*|do
§169. heres esse potest. [4]A*t* hic qui sine cretione heres in-
sti|tutus est, [5]quiue ab intestato per legem uocatur, sicut |
uoluntate nuda heres fit, ita et contraria destina|tione sta-
§170. tim ab hereditate repellitur. | Omnis autem cretio certo
tempore constringitur. | in quam rem tolera*b*ile tempus ui-
sum est cen|tum dierum: potest tamen nihilo minus iure
ciui|li aut longius aut breuius tempus dari; longius ta|men
§171. interdum praetor coartat. Et quamuis omnis [6]cretio |
certis diebus constringatur, tamen alia cretio | uulgaris uo-
catur, alia certorum dierum: uulga|ris illa, quam supra[7] ex-
posuimus, id est in [8]qua *a*dic*i*untur haec | uerba QVIBVS
[9]S*C*IET POTERITQVE; certorum dierum, in | qua detractis his
§172. uerbis cetera scribuntur. Quarum cre|tionum magna

(1) ū C. (2) *Si qui...institutus e* C. Inde Gö. 1. 2.: Si quis (Gö. 3. Si qui)...inst. est, [*sicut*] La. sequuntur etiam edd. meae 2. 3. Cum ed. m. 4. Gn. et HIA: Sicu*t* (3) *sı* C. Gö. 1. *est* (4) *ad* C. (5) *quique* C. et edd. rectius *quiue* adnot. La. quod nunc feci. (6) *ceretio* C. (7) § 165. (8) *q̀ dicunt'* C. *qua dicuntur* edd. omnes. *qua adiciuntur*, ex Ulp. 22. 31. Hschk. ed. m. 4. Gn. HIA. (9) *siet* C.

cit.28.8. LL.9.10.C.eod.6.30. Gai.L.5. Ulp.L.6.pr.D.de interr.i.i. fac.11.1. L.69.D.de A.u.O.H.29.2. § 168. Ulp.22.30. Vid. supra §§ 114.164.166. infra §§ 170.sqq. § 169. Ulp.22.29. Cf. cit. §7. i. f. 3.19. Ulp. L. 13. pr. et uide Paul. L. 95.D.de A.u.O.H.29.2. (=S.R.4.4.§1.) *statim*] opposit. §168. „*itaque...tamen*“ et c. § 170. Vid. Th. et Val. L. un. Th. C. de cretione uel B. P. 4.1. collat. Ulp.28.10. Paul. L.2. D. de iure delib. 28.8. Cic.ad Att. 13.46,2. (liberam cretionem, testibus praesentibus, 60 diebus). § 171. Cf. Ulp. 22. 31. supra §§ 164. 165. *uulgaris*] Cic. ad Att. 11. 12,4. (cretionem simplicem). *in qua adic. h. u.*] Cic.de orat.1.22,101. („ut in cre-

differentia est: nam uulgari cretione | data nulli dies con-
putantur, nisi quibus scierit quis|que se heredem esse in-
stitutum et possit cernere; certorum uero dierum [1]cretio*ne*
data etiam [2]nescien|t*i* se heredem institutum esse numeran-
98. tur dies con||tinui; item ei quoque qui aliqua ex causa cer-
6a. nere prohibe|tur, et eo amplius ei qui sub condicione heres
[3]institu|tus est, tempus numeratur; unde melius et aptius
est uul|gari cretione uti. [4]Continua haec cretio uoca- §173.
tur, qui|a continui dies numerantur; set quia [5][tamen] dura
est haec cre|tio, [6]altera in us*u* habetur; unde etiam uulga-
ris dicta | est.
[7]DE SVBSTIT*V*TIONIBVS. [8]Interdum | duos pluresue §174.

(1) *cretio* C. (2) *nesciente* C. quod defendi potest. (3) *intstitutus* C. (4) (*Etiam*) ins. HIA. Nunc malim *Continua autem*, ut seq. *t̄m* ex huc pertinente *a̅t* enatum esse sumatur, unde illud nunc circumscripsi uncinis. (5) *t̄m* C. quod *tamen* se non intellegere, sententiae conuenire [quod iam Gö. 1. prop.] *tam*, pro quo infra § 243. C. *tamen* habet, adnot. La. et *tam* ded. HIA. sed cf. praec. not. (6) *alteraminus* C. quod Gö. 1. 2. pro ‘altera m*agis* in us*u*’ sumpsit et HIA dedit: magis in us*u* La. et ed. m. 3. expunxerunt *magis*. Prius Gö. coniecerat *altera minus* (, *illa magis in usu*) *h.* uel *altera minus* (*dura magis in usu*) *h.* quibus diffluentibus adiectionibus nunc opus non est. Qui quotiens librarius inutilem *m* adiecerit, necessariam *u* omiserit, secum reputauerit, de uera scriptura non dubitabit. (7) Ante hanc rubricam *De substitutionibus* C. habet spatium uacuum 13 fere litterar., non proprius ei ỷ. datus est. (8) *ininterd.* | C.

tionibus scribi solet QVIBVS SCIAM POTEROQVE“). Test. Dasum. c. 1. *certor. dier.*] cf. Cic. loc. cit. „liberam cretionem”. § 172. Cf. Ulp.22.32. Vid. infra § 190. item Ulp. L.2.pr. §§ 1.sqq.D.quis ordo 38.15. et L.1.D.de diu.temp.praescr.44.3. § 173. Cf. Ulp. citt. §§ 31.32.

§ 174. Cf. Ulp.22.33. Pr.I.de uulg.subst. 2. 15. Afr. L. 33. Marcian.L.36.pr.D.de uulgar.et pup.subst.28.6. Gai.epit.2.4.pr.§1. Vid. supra §154. Mod.L.1.D.tit.cit. Paul.S.R.3.4B.§§4.5 Cod.De impuberum et aliis substitutionibus 6.26. LL.6.9.C.de institutionib. et substitutionibus...sub condicione 6.25. supra §165. Varro de L. L. 6. 81. Isidor. Or. 9. 5, 2. (u. *Proheres.*) item Appian. B. C. 2. 143. Tac. Ann. 1.8. Suet. Aug. 101.

gradus heredum facimus, hoc modo | LVCIVS TITIVS HERES
ESTO CERNITOQVE IN DIEBVS [1][*CENTVM*] PROXIMIS QVIBVS
SCI|ES POTERISQVE. QVOD NI ITA CREVERIS, EXHERES ESTO. 10
TVM [2]MEVI|VS HERES ESTO CERNITOQVE IN DIEBVS C̄ et re-
reliqua; et de|inceps in quantum uelimus, substituere pos- 12
§175. sumus. | Et licet nobis uel unum [3]in unius locum sub-
stitue|re pluresue, et contra in plurium locum uel unum | 14
§176. uel plures substituere. Primo itaque gradu scrib|tus 16
heres hereditatem cernendo fit heres et substi|tutus exclu-
ditur; non cernendo summouetur, etiam|si pro herede gerat, 18
et in locum eius substitutus suc|cedit; et deinceps si plu-
res gradus sint, in singulis si|mili ratione idem contingit. 20
§177. Set si cretio sine ex|heredatione sit data, id est [4]*in* haec
uerba SI NON [5]CREV*ERIS* | TVM PVBLIVS MEVIVS HERES ESTO, 22
illut diuersum inuenit*ur*, [6]qui|a si prior omissa cretione pro
herede gerat, substitutu*s* | in partem admittit*ur*, et fiunt
ambo *a*equis partibus || heredes; [7]*quod* si neque cernat ne- 99.
que pro herede gerat, sane in [8]uniuers*um* summouetur, et 12a.
§178. substitutus | in totam hereditatem succedit. | Sed d*u*- 4
dum quidem placuit, quamdiu cernere et eo modo | heres
fieri possit prior, etiamsi pro herede gesse|rit, non tamen 6
admitti substitutum: cum uero cretio | finita sit, tum pro
herede gerente*m* admi*tt*er*e* *s*ubsti|tut*um*: *olim* uero placuit, 8

---

(1) Ulp. sic: *proximis centum quibus scies poterisque* [*quodni* siue *nisi*] *ita ... tunc* Meuius (2) correxi. C. et edd. *Maeuius* (3) *inunius* C. (4) ita Heff. *si hec* C. si haec uerba [*adiecta sint*] Gö. 1. 2. (5) ita Ulp. *crerit* C. (6) Quasi *inuenitur* non recte sequeretur *quia* (= quod), G. 1. 2. maiorem incisionem (:) inter utrumque uerbum posuit. et HIA quoque adn. 'malim *quod*'. (7) *·si* C. (8) *uniuerso* C. ferendum.

---

§ 175. Cf. §1.I.tit.cit.et cit.L.36.D.§.1. Paul. L. 4. D. de tutelis 26.1. Pap.L.11.§6.D.ad L. Falcidiam 35.2. § 176. Vid.§§174.166.168.
§§ 178.177. Cf.Ulp.22.34. [et uide de diui Marci constitutione apud Ulpianum relata, sed quam Gaius non memorat, praef. nostr. p. VII.]

etiam superante cre|tione [1]posse eum pro herede gerendo
10 in partem sub|stitutum admittere et amplius ad cretionem
re|uerti non posse. |
12 Liberis nostris inpuberibus quos in potestate ha|be- §179.
14 mus, non solum ita, ut supra [2] diximus, substituere | [3]poss*u*-
mus, id est ut *si* heredes non *ex*titerint, alius no|bis heres
16 sit; sed eo amplius ut etiamsi heredes no|bis extiterint et
adhuc inpuberes mortui fue|rint, *s*it iis aliquis heres, uelut
18 hoc modo TITIVS FILIVS | MEVS MIHI HERES ESTO. SI FILIVS
MEVS MIHI [4][*HERES NON ERIT SIVE HERES*] ERIT ET | [5]*PRIVS*
20 MORIATVR QVAM IN SVAM TVTELAM VE|NERIT, [6][*TVNC*] SEIVS
HERES ESTO. quo casu si quide*m* | non exiterit heres §180.
22 filius, substitutus [7]patri fit | heres; [8]*si uero* heres exiterit
filius et ante pu|bertatem decesserit, ipsi filio fit heres sub-
sti|tutus. quam ob rem duo quodam modo sunt testa-
100. menta, || a*li*ud patris, aliud fili*i*, tamquam si ipse filius sibi
12b.

---

(1) „Haud scio, an delenda sit uox *posse*." Gö. Fort. *priorem* pro *posse eum* legendum censet La., sagaciter, sed sine necessitate. *posse* retineri debere Hschkii quoque sententia est. (2) §§ 174. 177. (3) *possim'* C. (4) ita Gö. in add. ed. 2. [*HERES*] ERIT Gö. 1. 2. (5) ex Inst. (6) *TVNC* ex Inst. addidi. vocabulum utrum a Gö. an a librario omissum sit, dubito. uel si additur, ỿ. 20. litteras tantum 34 habet. (7) *patris* C. et Gö. 1. 2. *patri* Inst.

---

§ 179. Pr. I. de pupillari substitutione 2. 16. c.Theoph. ad h. l. Cf.Ulp.23.7. Gai.epit.2.4.§2. Vid.Paul.S.R.3.4B.§5. Dig. de uulgari et pupillari subst. 28.6. impr.Mod.L.1.§1. Ulp. L. 2. pr. ibid. cit.Cod.7.26. passim. Marcell. L. 56. D. de fid. lib. 40.5. (quod si mihi liberi nati non erunt, aut infra pubertatem decesserint, tunc heredes — sunto). item Cic.de or. 1.39,180. 2,32.i.f. de inu. 2.21,62.c.42, 122. Horat.sat.2.5,48.sq. § 180. cit.pr.et §2.I.2.16. *duo* etc.] Vid. Ulp. L. 2. § 4. L. 20. § 1. Pomp. L. 16. § 1. D. h. t. 28.6. Ulp.L.34. §10. D. de legat. 1. 30. L.1. §1. D. si cui plus 35.3. Gai.L.79.D.ad L. Falc.35.2. Iul. L.8.§4. D.de B.P.s.t.37.11. *aut certe* et c.] Vid. citt. L.2.§4. L.16.§1. L.20.pr. et Paul.L.38.§3.D.h.t. Ulp.L.2.§2. D. de her.u.act.act.uend.18.4. Gai. L.11. D. tta q. adm. ad.29.3. Paul.L.5. D.de his q.ut ind.34.9. Pap.L.11.§5.D.ad L. Falc.35.2. Iau. L.28 D. §14.de bon.auct.iud.poss.42.5.

here|d*e*m instituisset; aut certe unum est testamen|t*u*m dua-
§181. rum hereditatum. Ceterum ne post obi|*tu*m parentis 4
periculo insidiarum [1]subie*c*tus uide|*a*tur pupillus, in usu est
uulgarem quidem substitu|tionem palam facere, id est eo 6
loco quo pupillum he|redem instituim*us*: [2][*nam*] uulgaris
substitutio ita uocat | ad hereditatem substitutum, si omni- 8
no pupillus heres no*n* | extiterit; quod accidit cum uiuo
parente moritur, | quo casu nullum substituti maleficium 10
suspica|ri possumus, cum scilicet [3] uiuo testatore omni|a 12
quae in testamento scribta sint, ignorentur: [4] il|la*m* autem
substitutionem, per quam [5] etiam si heres ex|titerit pupillus 14
et intra pubertatem decesserit, | substitutum uocamus, se-
paratim in inferioribus | tabulis scribim*us*, easque tabulas 16
proprio lino propri|aque cera consignamus, et in prior*i*bus
tabulis caue|mus, ne inferiores tabulae uiuo filio et adhuc 18
in|pubere aperiant*ur*. set longe [6]*t*utius est utrumque | ge- 20
nus substitutionis separatim in inferiori|bus tabulis con-
signari, [7]quod, si *i*ta consignatae uel se|paratae fuerint 22
[8]substitutione*s*, ut diximus, [9]e*x* pri|ore potest intellegi in

(1) *subietuſ* C. (2) ita edd. omnes. uereor ut hoc probandum sit. malim: uulgaris [*scil.*] substitutio (3) *et* ins. C. (4) *at* ins. C. (5) *si etiam* C. *etsi* Inst. (6) *utius* C. (7) *q̄sita ... substitutione .. et* prio|re .. in altera *alter q̄q̄ idem .. substitutus* C. Gö. 1. 2. i. f. loci: in altera eun*dem* esse | substitutum." sed in add. monuit dandum esse, ut iam ed. 2. dedimus. [quod m. ed. 3. *institutus* habet, ex iis emendationibus est, quas operae facere solent inuitis editoribus.] Pöschm. locum iam a Gö. sanatum, nisi quod (a Gn. uncinis inclusum, ab HIA quoque eiectum) *alter* post *altera* retineri potest, immo, ut concinnitas sermonis seruetur, debet retineri, sic concipiendum esse opinatur: quod [*ni*]si *i*ta .... substitutiones, *nec est* (substitutio. ne) ut diximus *cautum* (ct), prio|re p. i. i. altera alter quoque idem esse substitutus. (8) *substitutione* C. (9) *et* C.

§ 181. Cf. Gai. epit. 2.4.§2. §3. I. tit.cit.2.16.c.Theoph.ad.h.l. Vid. Ulp.L.8.D.tta q.adm.aper.29.3. [Huc non pertinet L.3. C. eod.6.32.] Paul.L.81.D.ad SC.Trebell.36.1.

101. altera alter quoque idem esse | substitutus. || Non solum §182.
22a. autem heredibus institutis inpuberibu*s* | liberis ita substi-
tuere [1]poss*u*mus, ut si ante puberta|tem mortui fuerint, sit
4 is heres quem nos uoluerimus, | sed etiam [2]exheredatis: ita-
que eo casu si quid pu|pillo ex hereditatibus legatisue aut
6 donationi|bus propinquorum adquisitum fuerit, id omne [3] *ad* |
8 substitutum pertinet. | Qu*a*ecumque diximus de sub- §183.
stitutione inpuberum | [4]libe*r*orum, uel heredum instituto-
10 rum uel exheredatorum, eadem | etiam de postumis intel-
legemus. Extraneo uero heredi | instituto ita substi- §184.
12 tuere non possum*us*, ut si heres | extiterit et intra aliquod
tempus decesserit, ali|us ei heres sit; sed hoc solum no*b*is
14 permissum est, ut eum | per fidei commissum obligemus,
ut [5]hereditatem [6]nostr*a*m uel totam | uel [7]*pro* parte resti-
tuat; quod ius quale sit, suo loco[8] trademus. |
16 Sicut autem liberi homines, [9]ita et serui, tam nostri | §185.
quam alieni, heredes scribi possunt. S*e*t noster ser-
18 uus | simul et liber et heres esse iuberi debet, id est hoc
modo [10]STIC*H*VS | SERVVS MEVS LIBER HERESQVE [11]ESTO, uel
20 HERES LIBERQVE | ESTO: nam si sine libertate heres insti- §186.

(1) *p'simus* C. (2) *exhereditatis* C. (3) *ab* C. (4) *liberum* C. (5) [*alii*] Gö. 1. 2. reiecit Hefft. et La. et edd. m. 2. sqq. (6) *nostrum* C. (7) *parte* (pro *p̧parte*) C. [*ex*] parte Gö. 2. *partem* Hefft. [*pro*] p. ex Inst. Gö. 1. Klenz. edd. meae et La. Gn. HIA. (8) §§ 248. sqq. (9) *itaset* C. (10) *sticus* C. et ed. 1842. (11) *hesto* et paullo post *ēesto* C.

§ 182. §4.I.tit.cit.2.16. Cf.Ulp.23.8. Vid.Mod. L.1. § 2. Ter. Clem. L.6.Ulp.L.10.§§4.sq.D.h.t.28.6. § 183. cit.4.Inst.2.16. Vid. Cic. de or. ad §179. citt. ll. Ulp. L.2.pr.(„*postumis*") Paul.L.46.D.h.t. 28.6. Tryph.L.39.D.de poenis 48.19. cum Cic.pro Cluent.2,32. §.184. §9.I.tit.cit.2.16. Cf. Gai.epit.2.4.§3. Vid. infra §277. Pap. LL.7.41.§3.D.h.t.28.6. Diocl.et Max.L.5.C.h.t.6.26.
§ 185. Cf.pr.I.de heredib.instituendis 2.14. Ulp.22.7. Vid.Paul. S.R.3.4B.§7. Ulp.L.3.pr.§1. L.6.§2. Gai.L.31.(cf.etiam Iul.et Pomp. LL.40.sq.) D. de her. inst. 28.5. Plin. ep. 4.10. § 186. Cf.Ulp.

tutus sit, etiam|si postea manu missus fuerit a domino, heres
esse | non potest, quia institutio in persona eius non [1]con|sti*tit*;
[2]ideoque licet alienatus sit, non potest iussu | domini cernere
§188. hereditatem. cum libertate uero heres || institutus si 102. 22b.
[3]*quidem in ea*dem *causa manserit, fit* | ex testamento liber [4]*idem-*
que necessarius heres: si | uero ab ipso testatore manu
missus fuerit, suo arbi|trio hereditatem adire potest; quod
si alienatus sit, iussu | [5]noui domini [6]*cernere hereditatem debet,*
et ea ratione | per eum dominus fit heres: *nam ipse alienatus*
§189. *neque* heres neque | liber esse potest. Alienus quoque
seruus heres institutus | *si in* eadem causa durauerit, iussu
domini here|*di*tatem adire debet; si uero alienatus fue|*rit ab*
*eo, aut uiu*o testatore aut post mortem eius, ante|*quam cernat,*
debet iussu noui domini cernere: si | [7]*uero manu missus est ante quam*
§190. [8]*cernat,* suo arbitrio adire hereditatem po|test. [9]*Si* autem

(1) *con|stit* C. (2) malim *adeoque* HIA. (3) ex Inst. (4) *****e* C. Gö. *atque* quam coniunctionem adiectiuam Gaium non amare La. recte obseruauit, in C. *idque* fuisse opinatus. (5) *iussu* bis habet C. (6) *cernere* nunc cum Huschk. et HIA scripsi pro *adire* edd. et Inst., ex quib. sqq. quoq. suppleta sunt. Cf. impr. sq. ỳ.11 et supra §§ 164. 167. 188. et ad §§ 164. 167. citt. ll. et infra 3. 36. 62. 85. 87. (7) Hoc *uero* nunc addidi, edd. omiserunt. Inst.: *at si mm.* (8) *adeat* edd. Huschk. uult *cerneret.* nunc c. HIA scripsi *cernat* cf. not. 6. (9) *si* omis. C. nisi habebat *po|tē.si* Hollw.

cit. §7. Vid. supra §153. LL. 8.9.§14. LL. 21. 22. 30. 38. 51. 76. 85. sed uid. etiam L.48.§2.D.tit.cit.28.5. Cels.L.21.D.de cond.inst.28.7. Ant. L. 1. C. de necess. seru. her. 6.27. [ius nouum uid.pr.I.cit.2.14. Iustinian.L.5.C.tit.cit.6.27. L.1. C.comm.de m.miss.7.15. §2. I. qui quib. ex causs.m.mitt.1.6. cf.§1.I.qui tto tut.1.14.] § 187. Cf.Ulp. 22.12.i.f. Vid.Ulp.L.3.§1. L.6.i.f. Iul. LL.7.8.38. passim, Pap. L. 76. D.tit.cit.28.5. § 188. Cf.Ulp.22.11.12. §1.I.tit.cit.2.14. Vid. supra §§153.186. infra 3.87. Ulp. L. 9. §§ 16. sqq. Iul. L.38. §§ 2.3.5. Ulp.L.50. Marcian.L.51.§1.D.tit.cit.28.5. Marcian.L.58.D.de m.miss. tto 40.4. § 189. Cf. Ulp. 22.13. cit. §1. Inst. Vid. supra §161. infra §245. citt.L.6.§3.L.7.§1.D.28.5. Mod.L.25.D.de cond.inst.28.7. Iau.L.62.§1.D.de A.u.O.H.29.2. Ulp.L.2.§.9.D. de B.P.s.t.37.11. L. 1.pr.D.de iure delib.28.8. § 190. Vid.supra §172. item Ulp.L

seruus alienus heres institutus [1]*est* uulga|ri cretione data, ita
[2]i[*ntelle*]gitur dies cretionis cede|*re, si* ipse seruus scierit se
heredem institutum esse, | nec ullum impedimentum [3]sit,
quo minus certio|rem dominum faceret, ut illius iussu cer-
ne|re possit. |
Post haec uideamus de legatis. quae pars iuris ex|tra §191.
propositam quidem materiam uidetur: nam | loquimur de
his iuris figuris, quibus per uniuersi|tatem res no*b*is ad-
quirun*tur*: set cum omni modo de | testamentis deque he-
redibus qui testamento instit|uun*tur*, locuti sumus, non sine
103. causa sequenti loco || [4]poterat haec iuris materia tractari. |
21a.

[5]*D*E LEGAT*IS*. |

Legatorum [6]*ita*que genera *sunt* [7]quattuor: aut enim | §192.
per uindicationem legamus, aut per damnationem, aut si|-
nendi modo, aut per praeceptionem. |
Per uindicationem [8]*hoc modo legamus* LVCIO TITIO uerbi | §193.

(1) *c* (pro *ē*) C. (2) igitur d. c. cede|*nt, si* Gö.1.2. Hefft. Huschk. et La. sequuntur edd. m. 2. sqq. Gn. HIA. (3) *fuerit* et i. f. §i *posset.* HIA. (4) *poterit* uoluit Brinkm. male. (5) Huius rubricae extremae litterae in C. supersunt. (6) *utique* C. et edd. *ita*que recte uult uan der Hoeuen (cf. 1. 12. 50. 143. 2. 1. et § 1. I. h. t. 2. 20.) ed. m. 4. Hschk. Gn. HIA. (7) unam tantum *t* habent schedae, sed duas codicem habere puto. (8) ita Hollw. Iam ed. m. 2. locum habet qualem nunc dedi. Gö. et La. asteriscos posuerunt. Nunc scriberem *legamus hoc modo*, quia *l* post *uindicationem* in C. adparet; sed cum ea partem litterae *h* facere possit et §§ 201. 209. 216. *legamus* post *hoc modo* vel *ita* positum sit, nihil mutaui.

2.§5. D. quis ordo 38.15. L. 7. i. f. D. de B.P. 37.1. L.1.§11.D.quando appellandum 49.4.
§ 191. Pr.I.de legatis 2.20. Cf.supra §97.
§ 192. Cf.§2.I.tit.cit. Gai.epit.2.5.pr. Ulp.24.4. Vid.Iustinian. L.1.C.communia de legatis et fidei comm.6.43. *genera*] cf.§§197.202. 209. 215. *per uind.*] §§193...200. 206...8. *per damn.*] §§.201...205. 206...8. *sinendi m.*] §§209...15. *per praec.*] §§216..23.
§ 193. Cf.Gai.epit.2.5.§1. Ulp.24.3. Theoph.ad cit.§2.I. Paul. S.R.3.6.§6. Notae Vatic.ed.Momms.p.306.n.24. D·L·do lego. Not.

gratia HOMINEM STICHVM DO LEGO; sed [1]*[et]* si a*lter*u*tr*u*m* |
uerbum positum sit, uelut [2]*HOMINEM STICHVM DO, per uin*|di- 8
cationem legatum est; si [3]ue*ro etiam aliis uerbis, uel*|ut ita le- 10
gatum fuerit [4]SV*MITO*, *uel ita SIBI HABETO*, *uel* | ita CAPITO,
§ 194. aeque per uindicationem [5]*legatum est.* *Ideo au*|tem per uindi- 12
cationem [5]legat*u*m a*pp*e*llatur*, q*uia* pos*t* adit*am* | heredita-
tem statim ex iure Quiritium res legatari*i* fit; et si eam rem
le|gatarius uel ab herede uel ab alio quocumque qui eam 14
possidet, | petat, uindicare debet, id est intendere [6]*eam rem*
§ 195. *suam* | ex iure Quiritium esse. In eo *uero* dissentiunt 16
prud*entes*: [7]*nam Sabinus* | quidem et Cassius ceterique nostri
praeceptores | quod ita legatum sit, statim post aditam he- 18
reditatem pu|tant fi*e*ri legatari*i*, etiam si ignoret sibi lega-

(1) *et* ex praec. *sed* duplicandum esse Hefft. uidit; cetera coni. Gö. sic: sed si[*ue*] a*lte*r[*ut*]rū|, in textu asteriscos posuit. a*lte*r*u*t*r*u*m* edd. m. 2. 3. receperunt, et facile ex C. *a*ıcrru* fit *al†*utr*u* quod nunc restitui, et rec. Gn.; pro *alterum* (quod habent ed. m. 4. et HIA) Hschk. refert ad Frotscher. ad Quintilian. 10. 1,26. (2) ita coni. Gö. sed asteriscos in textu posuit. (3) ita La. coni. siue ———— | * edd. (4) ita Gö. coni. SV*MITO* ———— | edd. (5) sic primum Gö. 2. ex Sanderi coni. (6) desiderantur in C. 8 fere litterae. itaque *eam* malui et nunc c. Gn. et HIA recepi. (7) La. *quod*, quia alioquin *in eo* non intellegeret. *In eo legato* id est *quod ad id l.* (cf. „dissensio in hoc legato interuenit" § 215.) In C. decem fere litterae desiderantur.

Petri p. 338. n. 46. D·L·do leg*em*. Testam. Dasum. c. 14. (do lego damnasque esto dare). Gai. L. 65. pr. § 1. Iul. L. 81. § 2. L. 84. § 12. D. de legat. I. 30. Scaeu. L. 88. §§ 3. 8. D. de leg. II. 31. Cels. L. 79. § 1. D. de leg. III. 32. Pap. L. 91. § 3. Iau. L. 100. § 2. D. eod. Lab. L. 20. D. de opt. leg. 33. 5. Pomp. L. 15. pr. D. de instr. leg. 33. 7. Gai. L. 65. pr. § 1. D. de leg. I. 30. Lab. 29. § 3. D. de leg III. 32. Vat. Fgmm. §§ 47. 57. 64. 83. 88. 87. Seru. ad Aen. 5. 533. § 194. Vid. ad §. praec. citt. locc. et Gai. L. 69. pr. D. de legat. I. 30. item infra § 204. Ulp. L. 1. §§ 1. 3. cf. § 2. D. de R. V. 6. 1. et infra 4. 16. 17. *intendere rem s. e.*] Vid. 4. 41. et ibi citt. ll. § 195. Vid Paul. S. R. 3. 6. § 7. Ulp. L. 44. § 1. Iul. L. 81. § 6. L. 89. § 2 D. tit. cit. 30. *Nerua uero*] Vid. Ner. L. 64. D. de furt. 47. 2. Gai. L. 69. D. de cond. et dem. 35. 1. cit. L. 65. § 1. et infra § 200. *cum legat. f. Lat.*] Vid. Plin. epp. 10. 105. coll. c. tit. D. de libertis uniuersitatium 38. 3. De adsignandis libertis

20 tu*m* | esse [1][dimi*s*sum], [2]et postea quam scierit et [3]*reppu-*
22 *lerit*, | tum perinde esse atque si legatum non esset; | Ner-
ua uero et Proculus ceterique illius sc*h*olae au|c*t*ores non
[4]alite*r* putant rem legatari*i* fieri, quam si uolu|erit eam ad
104. se pertinere: set hodie ex diui Pii Antonini || constitutione
21b. hoc magis iure uti [5]uidemur | quod Proculo placuit; nam
cum legatus fuisset La|tinus [6]*per* uindicationem coloniae,
4 Deliberent, | inquid, decuriones an ad se uelint pertinere,
pro|inde ac si uni legatus esset. [7]*Eae* autem sol*ae* res § 196.
6 per uind|icationem legant*ur* recte quae ex iure Quiritium
ipsius testa|toris sunt; set eas [8]quidem *res* quae pondere,
8 numero, | mensura constant, placuit sufficere si mor|tis
tempore sint ex iure Quiritium testatoris, ueluti uinum, |
10 oleum, frumentum, [9]pecuniam numeratam; ce|teras res uero
12 placuit utroque tempore testato|ris ex iure Quiritium esse
debere, id est et quo fa|ceret *t*estamentum et quo morere-
14 tur, alioquin in|utile [10]est legatum. Set sane hoc ita § 197.
est iure ciuili: postea uero auctore | Nerone Caesare sena-
16 tus consultum factum est, quo cautum est, ut[11] si | eam rem
quisque [12] legauerit quae eius numquam fuerit, | perinde

(1) *dimissum*, glossema, eiecit prim. HIA. (2) ita C. edd. omnes praeter Hefft. *set* HIA: *sed* (3) *spreuerit, tum* Niebuhr., *repudiauerit, tum* Bl. et edd. m. 2.3., *reppulerit, tum* Euler. quod nunc ut C. consentaneum recepi. HIA: *repulerit*, tum, ed. m. 4. *spreuerit lega*|tum. (4) *alite* C. (5) *uideuidemur* C. *uidebimur* Hefft. (6) *pro* C. (7) *ad[c]autem soler* C. Gö. 1. dedit 12 asteriscos. Gö. 2. et Hefft.: *Ta*les autem solae res La *ad[ae]autem* in C. esse, ut supra lineam adscripto *ae* [*e* in C. est] uitiosum *ad* corrigeretur, recte obseruauit. (8) *quidemm* C. mihi haec inutilis *m* pro *ʀ* (res) facta esse uidetur, ut nunc dare non dubitaui. (9) ita C. Gö. 1. 2.: pecunia numerata (10) *esse* HIA (11) (*et*)*si* HIA (12) (*DO LEGO*) ins. HIA, adn. '*necessario addidi. fortasse etiam legendum* quis DO LEGO'. Hanc necessitatem nega-

tis 38. 4. Inst. 3. 8. § 196. Cf. infra § 222. Ulp. 24. 7 et 11[a]. Gai. epit. 2. 5. §§ 1. 3. Vid. etiam Paul. S. R. 3. 6. § 13. § 197. Cf. cit. Ulp. 24. 11a. Vid. Fgm. Vat. § 86. *optumum autem ius*] Vid. etiam

ıutile sit legatum, atque si optimo iure reli|ctum esset: optu-
mum autem ius est per damnationem | [2]legatum; quo ge-
nere etiam aliena res legari po|test, sicut inferius [3] appa-
§198. rebit. | Sed si quis rem suam [4] legauerit, deinde post
testa|mentum factum eam alienauerit, plerique pu|tant non
solum iure ciuili inutile esse legatum, sed [5]ne*c* | ex senatus
consulto confirmari. quod ideo dictum || est, quia et si 105.
per damnationem aliquis rem suam | legauerit eamque post- 21b.
ea alienauerit, plerique | putant, licet ipso iure debeatur
legatum, tamen legata|rium petentem per exceptionem doli
mali repe*l*|li quasi contra [6]uoluntatem defuncti petat. |
§199. Illut constat, si duobus pluribusue per uindicationem |
eadem res legata sit, siue coniunctim siue disiu*n*|ctim, si
omnes ueniant ad legatum, partes ad sin|gulos pertinere et
deficientis portionem colle|gatario adcrescere. coniunctim
autem ita le|gatur [7]LVCIO TITIO ET SEIO HOMINEM STICHVM
DO LEGO; d*is*|iunctim ita LVCIO TITIO HOMINEM [8]STICHVM

---

mus; in tractatu de do lego legato non necessarium est ubique addere *do lego*, ut e.gr. §211. nec additum est *sinendi modo*, aut § 218. *per praeceptionem.* (1) *utıhe* C. (2) malim *legati*, ut et a La. adnotatum est Ulpianum habere, „optimum autem ius legati per damnationem est." et sic nunc ded. HIA. (3) § 202. (4) Hoc quoque loco HIA ins. (*DO LEGO*). cf. praeced. not. 12. (5) *ne* C. (6) *uolumntatem* C. (fuerit *uolumptatem*). (7) ?̣ *titio* C. unde nunc *l·titio* feci, ut v̇. 12. habet, item HIA. Etiam La.adn. „Ulp. praenomen non habet. In simili casu § 250. Gö. ex Inst. addidit".
(8) *istichum* C.

Paul.S.R.3.6.§2. *genere*] Cf.ad §192. § 198. Vid.§12.I.de leg. 2.20. Paul.S.R.3.6.§16.(4.1.§9.) L.15. Mod.L.18. Pap. L. 24. §1. D.de adim.leg.34.4. Pomp. L.8.pr. Marcian.L. 88. i.f.D.de legat.I.30. Cels. L. 22. Scaeu.L.88.pr.D.de legat. II.31. LL. 7.27.§.3. D.de instr. legat. 33.7. Ulp. L. 11. §§12.sq. de legat. III. 32. Pomp.L.34.D.de auro leg. 34.2. § 199. Cf. Ulp. 24.12. Vid. infra § 206. Gai. epit. 1.5. §§1. 4. 5. § 8.I. de legat .2. 20. Paul. S. R. 3. 6. § 26. Ulp. L. 1.§3. D.de usufr. adcresc. 7.2. Iul. L.30.D.de cond.et demonstr.35.1. Pomp.L. 16.pr.§2. Ulp.L.19.§2. Paul.L.33. Ulp.L.34.pr. Iul.L.84.§§8.12. Paul. L. 85. D. de legat. I. 30. Cels. L.80. Paul. L. 90. D. de legatis III. 32.

DO LEGO. SEIO | EVNDEM HOMINEM DO LEGO. | Illut qu*ae*- §200.
ritur, quod sub condicione per uindicationem | legatum est,
pendente condicione cuius esset: no|stri praeceptores here-
dis esse putant exemplo statu libe|ri, id est eius serui qui
testamento sub aliqua con|dicione liber esse iussus est,
quem constat interea he|redis seruum esse; sed [1]diuers*ae*
scholae aucto|res putant nullius interim [2]ea*m* rem esse;
quod [3]mul|to magis dicunt de eo quod sine condicione
pure | legatum est, ante quam legatarius atmittat legatum. |
Per damnationem hoc modo legamus HERES MEVS [4]STI- §201.
C*H*VM | SERVVM MEVM [5]DARE *LVCIO TITIO* DAMNAS ESTO; sed
106. et si DATO || scriptum sit, per damnatione*m* legatum [6]e*st*. §202.
15b. *Qu*|o genere legati etiam aliena res legari potest, ita | ut

---

(1) *diuerso* C. (2) *ea* C. (3) Gö. 1.: *quod tan|to*
(4) *istcū* C. STICVM ed. 1842. (5) *darem* C. *dare damnas* edd. Huschk. et HIA *dare l t* (Lucio Titio). recte, puto. itaque nunc recepi, quamuis fortasse quis opinetur ex *m* facilius M*euio* fieri; set illud nomen in his formulis Gaius in usu habet. (6) *e∗∗∗∗|o* C. malim *ē s'*(s. *set*)*e|o*.

L.142.D.de V.S.50.16. Iustinian.L.un.§11.C.de caduc.toll.6.51. item LL.34. ...36. pr. D. ad L. Aq.9.2. L.3.D.de mmiss.uind.40.3. L.31.D.de tto mil.29.1. Arnob.adu.g.2.49. (In toto enim pars est, non totum in parte, et uniuersitas debet attrahere portiones, non portionibus uniuersitas applicari). § 200. Vid. Gai. L. 29. §1. (cf. LL.12.i.f.13.) D.qui et a quib.mm.40.9. Ulp. 2.1.2. et L.9.pr. Paul. L.1. Ulp. L.16. D.de statu lib.40.7. Fest.u.*Statu liber* (Müll. p.314.) Iul. L.81.§9.D.de leg.I.30. Scaeu.L.69.§1.D.de euict.21.2. Paul.L.6.D.si ex nox.c.2.9. item L.9.§16.D.de poenis 48.19. L.14.D.de quaestionib.48.18.
§ 201. Cf.Ulp.24.4. Gai.ep.2.5.§2. Theoph.ad §139.cit. Paul. S.R.3.6.§§2.6.8.9. Fgm. Vat. §§87.88. D. D. E. (dare damnas esto) Notae ad §193.citt.et Aes Malacit.c.58.61.62.67. cf.D.D.ESTO in Aere Salpens. c. 26. Seru .ad Verg. Aen. 12, 727. Agroetius de orthogr. (Putsch. p. 2271. *Damnas esto* legamen). Iul. L. 82.§5.L.84.§1. LL. 104. sqq. D. de legat. I. 30. Paul. L. 122.§1.eod. Id.L.3. Pomp.L.44.§1. Ulp.L.51.pr.D.de leg.II.31. Scaeu.L.34.§.1. Maec. L. 95. D.de leg.III. 32. et passim. *DATO*] Vid.e.gr.Cic.de inu.2.40,116. § 202. Cf. Gai. epit. 2. 5. §2. §4. I. de leg. 2.20. Vid. etiam Gai.ep.l.c.§3. Ulp. 24.8. supra §197. Paul. L. 35. D.de legat.I.30. Ulp.L.39.§7. L.71.

[1]heres [*rem*] redimere et praestare aut *a*estimationem eius | §203. dare debeat.[2] Ea quoque res quae in rerum natura non | est, si modo futura est, per damnationem legari potest, | uelut fructus qui in illo fundo nati erunt, aut quod §204. ex | illa ancilla natum erit. Quod autem ita legatum est, | post aditam hereditatem, etiamsi pure legatum est, non, ut | per uindicationem legatum, continuo legatario ad|quiritur, set nihilominus heredis est: [3] ideo legatarius | in personam agere debet, id est intendere heredem [4] | sibi dare oportere, et tum heres [*rem*], si mancipi sit, | mancipio dare aut in iure cedere possessione*m*|que tradere debet; si nec mancipi sit, sufficit si tradi|derit: nam si mancipi rem tantum tradiderit, nec | mancipauerit, usucapione [5] *dum taxat* pleno iure fit le|gatari*i*: [6]*finitur* autem *usu* capio, *ut*

(1) *herredimere* C. (pro *herrredimere*), unde nunc cum HIA *rem* addidimus. (2) Epit. l. c.: *Sed si testator rem alienam quasi suam credens per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab herede petere non potest, et inutile est legatum: nam si sciens alienam esse per legatum dederit, necesse est ab herede aut ipsam rem aut aestimationem rei in pretio legatario dari.* (3) malim cum La. *est; et ideo* ut sq. §213. (4) [*rem*] hic ins edd. m. 3. 4. nunc cum Gö. 2. ceterisque post *heres* posui. Gö. 1.: heres, si [*res*] m. (5) lacunam unius aut duarum syllabarum edd. (etiam HIA) uocabulo *demum* cum Gö., qui ed. 1. *ea* dederat, expleuerunt. Eulerus *duntaxat* (*d̄t*) proposuit, quod ualde usitatum ICtis uocabulum ed. m. 4. probante La. recepi. Mallem quidem *demum*, si duab. litteris in C. notaretur, aut *tantum* (*tt*), si hoc non proxime supra positum esset. (6) *finiri* autem *usu*capio*nem iam supra* dix. post Heffterum prob. Gö. dedit La. ed. 1841.

§3.D.eod. Iau.L.61.D.ad L.Falc.35.2. Dig. De tritico, uino uel oleo leg.33.6.et passim alias. *genere*] Cf.ad §192. § 203. §7.I.de legat.2.20. Cf.Gai.epit.cit.2.5.§3. Vid. Pomp. L.24.pr.D.de legat.I.30. Marcian. L. 17. pr. D. de legat. III.32. Ulp.L.13.D.de tritico leg.33.6. Paul.L.12.D.de alim.leg.34.1. L.73.pr.D.de V.O.45.1. Pomp.L1.§3. D.de cond.et demonstr.35.1. Pap. L. 26. pr. D. quando dies leg. 36. 2. Gai. L. 16. D. comm. praed. 8.4. § 204. Vid. §§194. 213. 22. 41. Theoph.§2.I.h.t.2.20. Vid.citt.LL.73., 1.§3., 26.pr.D. *in pers. ag. et c.*] Vid.4.2.5.41.ibiq.citt.ll.

supra[1] *quoque* diximus, mo*b*ilium quidem rerum anno, earum | uero qu*ae* solo [2]teneantur, biennio. Est et [3]— — | — §205. — — — — — — — — — — *si eadem res* du|obus pluribusue per [4]damn*at*ionem lega|ta sit, si quidem coniunctim, plane singulis parte*s* | [5]de*b*entur s———————— *si ue*|ro disiun-

107. 5b. ctim, singulis solida res de*betur*, || ut scilicet heres alteri rem, alteri *a*estimationem | eius praestare debeat; et in coniu*n*ctis deficientis por|tio non ad collegatarium pertinet, set in hereditate re|manet.

Quod autem diximus deficientis portione*m* [*in*] | per §206. damnationem quidem legato in hereditate [6]reti|ner*i*, in per uindicationem uero collegatario accre|scere, admonendi su-

(1) §§42.44.54. (2) *tenentur* Gö. Hefft. Gn. HIA. (3) Euler. et Gn.: *alia differentia inter legatum per uindicationem et per damnationem: si enim eadem res* du Huschk.: *illud dis|crimen p uindication. et p damnatn. legati q* (quod) *si e. r.* HIA: ill*ud dis|simile per* ui*n*dic*ati*o*nem legati quod* Locus in Epit. 2. 5. §§ 4. 5. ita se habet: *Est et inter legatum uindicationis et damnationis ista similitudo, quod per legatum uindicationis siue damnationis, si coniunctim, id est duobus aut pluribus, una res in legato dimissa fuerit omnibus in utroque legato simul ab omnibus praesumatur. § Inter legatum uindicationis et damnationis illa differentia est, ut, si disiunctim, id est singulis quaecumque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis integra debeatur, id est ut unus rem ipsam accipiat, alii aestimationem rei ipsius in pretio ab herede percipiant.*" (4) *damnicontracuonem* C. (5) Heis. prop.: debentur, *siue omnes ueniant ad legatum, siue non* Euler.: *sicut in per uindicationem legato* quod rec. Gn. HIA. (6) *retine|re* C.

§ 205. Cf. Ulp. 24.13. Gai. epit. 2.5. §§4.5. Vid.§199. Fgmm.Vat. §§85.87. Paul. L. 7. D. de legat. II.31. Iul.L.84.§ 8. Pomp.L.16.pr. D.de legat.I.30. Scaeu.L.88.§6.D.de legat.II.31. L.41.§9.D.de legat. III.32. *ut scil.* et c.] Vid. etiam Iustinian. ad §199. cit Pomp. L. 13. §1. D. de legat. II. 31. Iul. L. 82. §5. D. de legat.I.30. *et in coniunct.*] Vid.citt.L.7.et L.84.§8.D.

§ 206. *Quod...cad. fit*] Vid. §§ 199. 205. ibiq. citt. ll. Ulp.24.12.13. item 17. §2. 18. 1.21. *et ad eos* et c.] Vid. Ulp .25.17. Fgm.Vat.§195. Iuuenal.ad § 207. cit. Tac. Ann. 3. 28. Fgm. de iure fisci § 3. infra § 286. Gai.L.5.D.de uulg.et pup. subst.28.6. Auson. epigr.89. (Iuris consulto,cui uiuit adultera coniux, Papia lex placuit, Iulia displicuit.)

mus ante legem Papiam | iure ciuili ita [1]fuisse; post legem 8
uero Papiam de|ficientis portio caduca fit et ad eos perti-
§207. net qui in | eo testamento liberos habent. et quam- 10
uis prima cau|sa sit in caducis uindicandis heredum libe-
ros | habentium, deinde si heredes li*b*eros non habe|ant, 12
legatariorum liberos habentium, tamen ipsa | lege Papia 14
significatur, ut collegatarius coniun|ctus, si liberos habeat,
§208. potior sit heredibus, etiam|si liberos habebunt. set 16
plerisque placuit, quan|tum ad hoc ius quod lege Papia
coniunctis constituitur, | nihil interesse utrum per uindica- 18
tionem an per damna|tionem legatum sit. |
§209. Sinendi modo ita legamus HERES MEVS [2]DAMNA|S ESTO 20
SINERE LVCIVM TITIVM HOMINEM [3]STICH*V*M SVMERE SI|*B*IQVE 22
§210. HABERE. Quod genus legati plus quidem habet [*quam*] |
[4]*per* uindicationem legatum, minus autem quam | per [5]dam-
na*t*ionem: nam eo modo non solum suam rem || testator 108. 5a.
utiliter legare potest, sed etiam heredis sui, | [6]cum alio quin
per uindicationem nisi suam rem legare | non potest; per
[7]damnationem autem cuius libet extra|nei rem legare potest. | 4
§211. Sed si quidem mortis testatoris [8]tempore res ipsi|us testatoris 6
sit uel heredis, plane utile legatum | est, etiam si testamenti
§212. faciundi tempore neutri|us fuerit. quod si post mortem 8

---

(1) *fuisset* C. (2) *dare damna|seto* C. (3) STICVM ed. 1842.
(4) *pro* C. (5) *damnaconı.nem* C. (6) *qui* malit HIA.
(7) *damnaonem* C. (8) *temporererūip/i* | C. Gö. 1.: res — | **

---

item Iustinian. L.un.C.de caducis toll.6.1.passim. Isidor.Or.5.15,1.
§ 207. Vid.Ulp. 1.21. 17.2.3. 18. 19.17. 17. Fgm. de I. F. § 3. Iuuenal. 9.86. sqq. (Iam pater es *etc.*) c. schol. *ut colleg. coni.*] Vid. Paul.L.89. .D.de legat.III.32.
§ 209. Ulp. 24.5. Cf. Gai. epit. 2.5.§6. Theoph. § 20. de leg. 2.20. Vid.Pomp.L.2.D.de annuis legat 33.1. Lab. L. 30. § 1. Paul. L.92.§1. D.de leg.III.32. Cels.L.14.D.de usu legat.33.2. Vid.etiam Ulp.L.38. §§5.6.D.deV.O.45.1. *genus*] Cf.ad §192. § 210. Cf.Gai.epit.l.c. Vid.Ulp.24.10.8. Paul.S.R.3.6.§11. et uide etiam cit.L.38.D.§4.

testatoris ea res [1]he|redis esse coeperit, qu*a*eritur an utile
10 sit legatu*m*: | e*t* plerique [2] putant inutile esse: [3]quit ergo
est? licet | aliquis eam rem legauerit quae neque eius *u*m|-
12 quam fuerit, neque postea heredis eius umquam esse coe-
perit, | ex senatus consulto Neroniano pro inde uidetur ac si
14 per [4]damna|tionem relicta esset. | sicut autem per [4]damna- §213.
16 tionem legata res non statim post a|ditam hereditatem le-
gatari*i* effic*itur*, sed manet | heredis eo usque donec is [5]he-
18 res tradendo uel ma*n*|cipando uel in iure cedendo lega-
tari*i* [6]eam fe|cerit, ita et in sinendi modo legato iuris est;
20 [7]et ide|o huius quoque legati nomine in personam actio |
est QVIDQVID HEREDEM EX TESTAMENTO DARE FACE|RE OPOR-
TET. | sunt tamen qui putant ex hoc legato non uideri §214.
109. obli|gatum heredem, ut mancipet aut in iure cedat || aut
24a. tradat, sed sufficere, ut legatarium rem | sumere patiatur;
quia nihil ultra ei testator im|perauit quam ut sinat, id est
4 patiatur, legatarium rem | si*b*i habere. Maior illa dis- §215.
sensio in hoc legato in|teruenit, [8]si eandem rem duobus
6 pluribusue disiu*n*|ctim [9]legasti: quidam putaut utrisque so-
lidum de|beri, sicut per [10]*damn*ationem: non nulli occupan|-

---

(1) *hae|redis* C. (2) [*non*] ins. Gö. 1. (3) qui*a* licet Gö. 1.
(4) *damnāonem* C. (5) 'Malim *rem*' HIA. (6) *esam* C.
(7) *et* om. Gö. 1. (8) '(*quod*) si eadem res d. pl. disi. lega*ta sit*' HIA. (miro modo illud suum *quod* sic explicans: '*q* mutatum in *e* aliquando in sequentem uersum aberrasse puto, ubi faceret *e-legasti*'.) (9) *elegasti* La. et ed.m.4. Schedae quidem habent *elegasti*, sed Gö. adscripsit litteras *ctime* ualde incertas esse, et in transcriptione *e* non dedit, unde nunc c. cett. edd. *legasti* dedi. (10) *uindica?nem* C. Gö. correxit. cf. § 205.

---

§§ 211. 212. Cf.Gai.epit.l.c. Vid.Vat.Fgm.§85. § 213. Vid. supra §204. Theoph.l.c. *DARE FAC. OP.*] Vid.4.41. et ibi citatos locos. § 214. Vid.Gai.epit.l.c. infra §280. item Alf.L.29.D. locati 19.2. Paul.L.16.D.de liberat.leg.34.3. § 215. Vid.Cels. ad §209.cit. et ad § 214. citt. ll. Iustinian.L.un.§11.C.de cad.toll.6.51. *genere*] Cf.ad §192.

tis esse meliorem condicionem aestimant, quia cum *in* | eo genere legati damnetur heres patientiam | praestare, ut legatarius rem habeat, sequitur, ut si pri|ori patientiam praestiterit et [1]is rem sumpserit, se|curus sit aduersus eum qui postea legatum pe|tierit, quia neque habe*t* rem, ut patiatur eam ab e|o sumi, neque dolo malo fecit quo minus eam rem habe|ret. |

§216. Per praeceptionem hoc modo [2]legamus LVCIVS TITIVS HO|MINEM STICHVM PRAECIPITO.

§217. Sed nostri quidem | praeceptores nulli ali*i* eo modo legari posse putant, | nisi ei qui aliqua ex parte heres scriptus [3]esse*t*: prae|cipere enim esse praecipuum sumere; quod tantum in | eius [4]personam procedit, qui aliqua ex parte heres insti|tutus est, quod is extra portionem hereditatis [5]praecip*uum* | legatum ha*b*iturus sit.

§218. ideoque si extraneo le|gatum fuerit, inutile est legatum, adeo ut Sabinus || existimauerit ne quidem ex 110. [6]*senatus consulto* Neroniano pos|se conualescere: Nam eo, 24 b. inquit, senatus consulto ea tantum con|firmantur quae uerborum uitio iure ciuili non ualent, | non quae propter ipsam personam legatari*i* non [7]de*b*eren|tur: sed Iuliano [8]ex

(1) *isi* C. et tum *se|cuturus* paulloque post *haberem ut* (2) *legatumus l·titious* C. (3) *ee̅.* C. *esset* Hefft. *est* Gö. 1. 2. *sit* HIA. (4) *psonam* C. quod nunc retinui. *persona* edd. (5) *p̀cipiat legatum* C. edd. addunt [*quod*] La. secutus Sauinii coni. recepi etiam edd. 2. sqq. item Gn. HIA. (6) *c̄oo* C. (7) debentur HIA. (8) „Lege: *et* Sexto, Pomponio scilicet." Sau. et ita Gö. dedit, item Gn. „Num Pomponium Sexti praenomine Gaius

§ 216. Cf.Ulp.24.6. Vid.Theoph.l.c. Val.Prob.§5.n.41.42. P.S. TQ.H. (praecipito, sumito tibique habeto). n.40. „s.p. S. Q. H. (sine praesumere sibique habere). Afr.L.107.pr. Rut.Max.L.125.D.de legat.I.30. Iul.L.96.§3.D.eod. Pap.L.77.§19. Scaeu.L.88.pr.§§1.sqq. L.89.pr.D.de legat.II.31. L.34.§§1.sqq. L.38.§8. Paul.92.pr.D. de legat.III.32. L.27.§3.D.de instr.leg.33.7. Car.Carin.et Num.L.16. C.de fideic.6.42. § 217. Vid. Theoph. l. c. Gai. epit. 2. 5. § 7. Plin.epp.5.7. Suet.Galb.5. Pap.L.10.pr.D.de alim.leg.34.1. Scaeu. L.32. D.de legat. III. 32. et ad §219. citt. ll. § 218. Vid. Ulp.

sexto placuit etiam hoc casu | ex senatus consulto confirmari legatum; nam ex uer*b*is etiam | hoc casu accidere, ut iure ciuili inutile sit legatum, [1]*i*nde | manifestum [2]es*se*, quod eidem ali*i*s uerbis recte [3]lega|tur, uelut [4]p*er* uindicationem, [et] per damnationem, sinen|di modo; tunc autem uitio personae legatum non | ualere, cum ei legatum sit, cui nullo modo lega|ri possit, uelut peregrino, cum quo testamenti facti|o non sit; quo plane [5]casu senatus consulto locus non est.

§219. Item no|stri praeceptores quod ita legatum est, nulla [6][*alia*] ratione putant | posse consequi eum cui ita [7]fuerit legatum, [8]qu|*am* iudicio familiae erciscundae,

significare uoluerit, dubitari potest. cf. Fgm.Vat.§88." Gö. „Notae de Sexto controuersiae me non immisceo. Sed quod Klenzius uoluit, Iuliano ita placuisse in libris quos *ex Sexto* fecisset, id tam breuiter dici uix potuit. Certe Ulpianus L. 5. § 1. D. 8.3. sic potius, *Neratius libris ex Plautio ait;* idem in Vat. fr. § 75. *Pomponius libro VII. ex Plautio.*" La. Mihi *Iuliano libro sexto* [Digestorum] legendum esse uidetur, quem huc pertinentem Iuliani librum permultis locis similiter laudat Ulpianus. uid. Hommel. palingen. I. p. 233. sq. Mommsenus 'ex Sexto' ueterem alicuius docti hominis glossam, Hertzius per dittographiam ex seq. '*ex scto*' enatum hulcusculum esse putant. Iam Kaemmererus (Obss. Rost. 1827.) illa uerba omnino eliminari uoluit. HIA defendit *ex Sexto*, i. e. Pomponio, referens etiam ad Gai. L. 234. § 2. D. de V. S. et 2. 154. (1) *unde* C. (2) *ē* (i. e. *est*) C. (3) *legetur* HIA. (4) *pro uindi : nem et per damn › nem sinē|di modo* C. La. secutus uerba *per... damnationem* ut interpolata uncinis inclusi edd. 3. 4. quas secutus est Gn.; nunc recte monente HIA uncinos ad solum *et* reieci, pro quo fort. *aut* legendum est, ut aliud *aut* ante *sinendi* ponatur. Etiam edd. *et* eiecerunt. (5) *s* interpositam habet C. (librarius *sc* ocius scripturus erat.) (6) Vid. not. 8. (7) *fuerint* C. (8) *qu|od* C. qu|*am* Gö. 1. 2. Hefft. quod non sufficere, nisi post *nulla* addamus *alia* adn. La. (quod add. HIA et nunc ego), qui *praeterquam* uel *nisi* legi quidem posse, sed ueri simile non esse adiecit.

24.11a. Iul.L.18.D.de legatis I.30. Fgm.Vat.l.c. § 219. Vid. §222.4.42. Theophil.c. Paul.S.R.3.6.§1. Ulp.L.22.§1.D.fam.erc. 10.2. Pap.LL. 75.i.f. 76.D.de legat.II.31. L.25.D.de alim.leg.34.4. L.12.D.de his q.ut ind.34.9. Rut.Max.L.125.ad §215.cit. Paul.48.pr. D.de I.F.49.14.

quod inter here|des de hereditate erciscunda, id est diui-
dunda, accipi | solet: officio enim iudicis id contineri, ut 18
et quod per | praeceptionem legatum est, adiudicetur.
§220. unde intel|legimus nihil aliut secundum nostrorum prae|- 20
ceptorum opinionem per praeceptionem legari pos|se nisi 22
quod testatoris sit: nulla enim alia res quam here|ditaria
deducitur in hoc iudicium: | itaque si non suam rem eo
modo testator legauerit, || iure quidem ciuili inutile erit 111. 109a.
legatum; sed ex *s*ena|tus consulto confirma*b*itur. [1]aliquo
tamen casu etiam | alienam rem [*per*] praeceptionem legari
posse fatentur: | uel uti si quis eam rem legauerit quam 4
creditori fiduci|ae causa mancipio dederit; nam officio iu-
dicis coh|eredes cogi posse existimant [2]soluta pecunia | [3][so]- 6
luere eam rem, ut possit [4]*praecipere is* cui ita lega|tum sit. 8
§221. [5]*sed* diuer*sae* *scholae* auctores putant etiam extra|neo per
praeceptionem legari posse pro inde ac si ita scri|*b*atur TI- 10
TIVS HOMINEM STICHVM CAPITO, superuacuo adi|ecta [6]PRAE
syllaba; ideoque per [7]*uindicationem eam rem* | legatam ui- 12
deri: quae sententia dicitur diui Hadria|ni [7]constitutione
§222. confirmata esse. Secundum | hanc igitur opinionem 14
si ea res [*ex*] iure Quiritium defuncti fu|erit, [8]potest a lega-
tario uindicari, siue [9]is unus ex heredi|bus sit siue extra- 16
neus; [10]et si in bonis tantum testa|toris fuerit, extraneo qui-

ipse (ut edd. m. 3. 4.) [*praeter*]qu*am* a. 1841., asteriscos 4 a.1842. dedit; (*alia*)...qu|*am* HIA. A Gaiano more non abhorreret si *exc|po* (excepto) iud. legeremus, sed hoc a C. *quod* remotius est. (1) *aliquod* C. (2) *solutam pecuniam* C. (3) La. malit *luere*, ut Gai. L. 28. D. cit. habet, et ut nunc HIA et ego. *soluere* C. et edd. (4) *p̄cipere ei* C. (5) *ed diuelse soles* C. (6) *p̄ syllabar* C. (7) *constitutionem* C. (8) *p'se(t)* C. *posse* non intolerabile est. (9) *his* C. (10) *set* tum i. f. §i : utile erit [*legatum*] Gö. 1. 2.

§ 220. Vid. Ulp. 34.11. Gai. LL. 26.28. D. fam. erc. 10.2. *nulla enim* et c.] LL. 1. sqq. et passim D. tit. cit. et Cod. 3.36. *ex SC.*] Vid. §197. *fiduc. e. manc. ded.*] Vid. supra §60. § 222. Vid. §§40.196. *ex SC.*] Vid. §197.

18 dem ex senatus consulto utile erit | legatum, heredi uero
20 familiae herciscundae iu|dicis officio praestabitur; | quod si
nullo iure fuerit testatoris, tam heredi quam extrane|o ex
senatus consulto utile erit. Siue tamen heredibus, se- §223.
22 cundum no|strorum opinionem, siue etiam extraneis, se-
cun|dum illorum opinionem, duobus pluribusue eadem | res
112. coniunctim aut disiunctim legata fuerit, singul||*i* partes
109b. [1]*hab*ere debent. |

Ad legem Falcidiam. |

4 Sed [2]ol*i*m quidem licebat totum patrimonium lega|tis §224.
atque libertatibus erogare, nec quicquam heredi relinqu|ere
praeter quam inane nomen heredis; itque lex XII tabularum
6 permit|tere uidebat*ur*, qua cauetur, ut quod quisque de re
sua | testatus esset, id ratum ha*b*eretur, his uerbis VTI
8 [3]LE|GASS*I*T SVAE RE*I*, ITA IVS ESTO: [4]qua*r*e qui scribti heredes
erant, | ab hereditate se abstinebant, et idcirco plerique |
10 intestati moriebantur. Itaque lata est lex Furia, qua, §225.
12 ex|ceptis personis quibusdam, ceteris plus [5]mille as|sibus
legatorum nomine mortisue causa capere per|missum non
14 est. sed et h*a*ec lex non perfecit quod uoluit: | qui enim
uerbi gratia quinque [6]milium aeris patri|monium habebat,

set Hefft. quoque recepit. Inutilia resecuit La. (1) **auere* C. (2) *olum* C. (3) *le|gasset suae res* C. (4) *q̃ae* C. Hschk. opinatur *q̃le* (qua lege); nunc HIA: *qua auctoritate.* (5) *millae* C. *mile* HIA. (6) *millium* C. sec. Gö.

§. 223. Vid. Gai. epit. 2. 5. §7. Iustinian. cit. L. un. §11. C. de caducis tollendis 6.51.

§ 224. Cf. pr. I. de lege Falcid. 2.22. cum Theoph. ad h. l. *XII tabb.*] Cf. Ulp. 11.14. Pomp. L. 120. Paul. L. 53. pr. Ulp. L. 130. D. de V. S. 50.16. Nou. 22. c. pr. Cic. de inu. 2. 50, 148. Cornific. ad Herenn. 1. 13, 23. Quintilian. inst. or. 3. 6, 96. *Dirksen*. 5. 3. § 225. Cf. Inst. et Theoph. ll. citt. Vid. Fgm. Vat. §301. infra 4. 23. sq. Ulp. 1.2. 28. 7. Varron. fgm. de uita p. R. ed. Bip. p. 247. ṽ. ult. sq. Cic. pro Balb. 8, 21. in Verr. act. 2. 1. 42, 109. c. Pseudo-Ascon. Vid. etiam Ulp. L. 1. §2. D. unde cognati 38.8.

poterat quinque hominibus sin|gulis [1]millenos asses legando 16
§226. totum patrimoni|um erogare. Ideo postea lata est lex
Voconia, qua cau|tum est, ne cui plus legatorum nomine 18
mortisue causa | capere liceret quam heredes [2]caperent: ex
qua | lege plane quidem aliquid utique heredes habere 20
ui|debantur; set tamen uitium simile [3]nasceba|tur: nam in 22
multas legatariorum personas distri|buto patrimonio [4]pote-
ra*n*t adeo heredi minimum | relinquere, ut non expediret
heredi huius lucri [5]gra||tia totius hereditatis onera sustinere. 113. 3a.
§227. Lata est | itaque lex Falcidia, qua cautum est, ne plus [6]ciui
Romano legare lice|at quam [7]dodra*n*tem: itaque necesse est,
ut heres quartam | partem hereditatis habeat: et hoc [8]n*unc* 4

(1) *milenos* HIA. (2) *caperentur* C. (3) *nasceban|tur* C. (4) *poterat* C. quod retinuerunt edd. inserentes u. *testator* ante u. *ut* iam ed. m.3. La. ed. 1842. secutus sum. Malim *poterat...relinqui* In eandem fere coni. incidit Hschk.: *poterat...relinqui rei* Possis etiam *poterat t*(testator) ...*relinquere* quod rec. HIA, falso adn. 'ex Bg. (Goesch.) cj.' quasi Gö. (*testator*) post *poterat* posuisset. (5) *gra||-Tiam* C. (6) Cum C. *ei legare* Gö. in edd. suis adnotasset, ipse et cett. editores *ei* eiecerunt, nisi quod Hefft. prop. *cui l.*, La. autem *elegare* fecit, quod ed. m. 4. recepi; Gn. et HIA *ei legare* scripserunt, et hic quidem adn. 'nunc ferri potest'. Huschk. olim, quo tempore *ei* ferri non potuit, *h'* (*hereditatis*) pro *ei* uoluit. Quod ante ipsas schedas inspectas ad ed. m. 4. adscripsi „*ei* scriptum est pro *cr* (*ciui Romano*): ipsius legis Falc. initium fuisse scimus QVI CIVES ROMANI et cap. 2. habuisse uerba CIVI ROMANO...LEGARE VOLET", id postea schedis aperte confirmatum uidi, quae habent *c]* cui postea *ei* Gö. superscripsit. (7) *dodramtem* C. (8) *n iure* C. Gö. malebat: *iure nunc*, quod dedi ed. m. 3.

§ 226. Cf. Inst.et Theoph. ll.cc. *lex Voconia*] (a. u. 585.) Vid. infra §274. Cic.pro Balb.l.c. in Verr.act.2,1.42.sq.cum Pseudo-Asc.(Bait. p.189.) Cato mai. 5,14. De finib. 2.17,55. De rep. 3.10. De legib. 2.20.sq. Liu.epit.41. Polyb.32.14,8. Quintilian.I.O.9.2,74. decl. 264. Dio Cass.56.10.cf.55.25. Gell.6.(7.)13.17.6.20.1. Augustin.de ciu. dei 3.21. Plin. paneg. 42. [c.obss. Bachofen.*Ausgew.Lehren* p.324.sq.] et Paul.S.R.4.8.§22. § 227. Cf.cit.pr.I.2.22.c.Theophil. Ulp. 24.32. Gai.epit.2.6. Paul.L.1.pr.L.18.pr.D.ad L.Falcid.35.2. et S.R. 3.8.§1. Cod. Ad L. Falcid. 6.50. et Dig. Si cui plus quam per L. Falc. lic.,legatum esse dicetur 35.3. Dio Cass.48.33.i.f.ad a.u.714. Euseb.

iure utimur. In | libertatibus quoque dandis nimiam §228.
6 licentiam | conpescuit lex Furia Caninia, sicut in primo
com|mentario [1]rettulimus. |

8 [2]DE INVTILITER RELICTIS LEGATIS. |

10 Ante *h*eredis [3]institutionem *in*utiliter legatur, | scilicet §229.
quia testamenta uim ex institutione | heredis accipiunt, et
12 ob id uelut caput et fundam*en*|tum intellegit*ur* totius
testamenti heredis insti|tutio. Pari [4]ratione *ne*c libertas §230.
14 ante heredis insti|tutionem dari potest. Nostri prae- §231.
ceptores nec tuto|re*m* eo loco dari posse [5]existimant; set
16 Labeo et Pro|culus tutorem posse dari [[6]*putant*], quod nihil
ex heredita|te erogatur tutoris datione. Post mortem §232.
quoque | heredis inutiliter legatur, id est hoc modo CVM
18 HERES | MEVS MORTV*V*S ERIT, DO LEGO, aut DATO. ita autem
20 re|cte legatur CVM HERES [7][*MEVS*] MORI*E*TVR, quia non post

(1) §§ 42. sq. (2) et in principio et in fine huius uersus siglam ℞ (i. e. *rubrica*) exhibet C. (3) *institutionēmutiliter* C. (4) *rationec* C. (5) *existimantur* C. (6) abesse possit. sed Gaium tum sic tum inuerso ordine *existimant* et *putant*, aut *putant* et *putant*, iuxta ponere consueuisse recte obseruauit La. attamen omiserim uocabulum. (7) *moriat'* C. item Ulp. cod. *moriat'* sed ad finem huius §. et ad 3.100. La. refert. Addidi nunc MEVS quod Gaius ponere consueuit, Ulp. non habet.

chronic. ad a. 5160. Inscr. Arminens. ap. Gruter. 1100,6. siue Orell.n. 3116. Isidor.Or.5.15,2. Suidas u.Φαλκίδιος. Papias u.*Falcidia*. Ad eam respicit Plin. epp. 5.1, 9. [De iure Iustinian. uid. Nou. I.c.2.c.1. §§1.2.] § 228. Vid.locc.ad 1.42.sq.citt.
§ 229. Cf.Ulp.24.15. § 34. I.de legat.2.20. Paul.S.R.3.6.§21. Vid. Ulp.25.8. L.1.pr.D de her.inst.28.5. Sueton.Oct.101. item Ulp.L. 2.§.4.D.de uulg.et pup.subst.28.6. *quia tta* et c.] Vid.§2.I.de fid.her.2. 23. Mod. L.1. §3. D. tit. cit. 28.6. Pap.L.10.i.f.D.de iure codic.29.7. Marcell.L.3.D.de his q.in tto del.28.4. [Sed uide Iustinian. L.24.C.de ttis.6.23.] § 230. cit.§34.Inst. Ulp.1.20. Vid.Alex.L.7.C.de tto militis 6.21. uide etiam supra §186. § 231. Vid. § 3. I. qui test.tut.1.14. Paul. in Fgm. Vat. §229.(*post inst.*). item Ulp.L.3.pr.D.de ttaria tut. 26.2. Mod. L. 1. §1. D. de confirm.tut.26.3. (aut in cod.non conf.). Tryph. L. 10. D. eod. § 232. Cf.Ulp.24.16 cf.20. Paul. S.R.3.6.§§5.6.et 4.1.§11. §35.I.de leg.2.20. item infra 3.100. Vid. Ulp. 25.8. L.5.§1. D. de leg. III. 32. Pap.L.41.§3.D.de uulg.et pup.subst.

mortem | heredis relinquitur, sed ultimo uitae eius tem|pore. | rursum ita non potest legari PRIDIE QVAM HERES MEVS MO|RIETVR; quod non pretiosa ratione receptum uidetur. ||

§233. Eadem et de libertatibus dicta intellegemus. 114. 3b.

§234. Tutor | uero an post mortem heredis dari possit qu*a*erenti|bus eadem [1]forsita*n* poterit esse quaestio, quae de [*eo*] agita|tur qui ante heredum institutionem datur. |

[*DE*] POENAE CAVSA RELICTIS LEGATIS. |

§235. Poenae quoque nomine inutiliter legatur: poenae aute*m* | nomine legari uidetur quod coercendi heredis cau|sa relinquitur, quo magis heres aliquit faciat a*ut* | non faciat, uelut quod ita legatur SI HERES MEVS FILIAM S*V*|AM TITIO IN MATRIMONIVM COLLOCAVERIT X [*MILIA*] SEIO DA|TO, uel ita SI FILIAM TITIO IN MATRIMONIVM NON [2]COLLO|CAVERIS, X MILIA TITIO DATO; sed [3]et 'si heres' uer*b*i gratia 'in|tra *b*iennium monumentum si*b*i non fecerit', Ti|tio dari iusserit, poenae nomine [4]legatum *est. et d*en*i*|que ex ipsa definitione multas similes species [5]*prop*|rias [6]fi*n*gere possumus.

§236. Nec libertas quidem [1]poe*n*ae | nomine dari potest, quamuis de ea re fuerit quaesi|tum.

§237. De tutore uero nihil possumus quaerere, quia | non [2]potest datione tutoris heres conpelli quidquam facere | aut non facere; ideoque nec datur poenae no*mi*ne | tutor; [3][*si uero ita tutor*] datus fuerit, magis sub condicione quam [4]p*oe*|nae nomine datus uidebitur. |

§238. [5]Incertae personae legatum inutiliter relinquitur: incer|ta autem uidetur persona quam per incertam opinionem || 115. 13a. animo suo testator [6]subicit, u*eluti si* ita le|gatum sit QVI PRIMVS AD FVNVS MEVM [7]VEN*E*RIT, [*EI HERES*] MEVS X [*MILIA*] DATO; idem iuris est si generaliter omnibus | [8]legauerit QVICVMQVE AD FVNVS MEVM VENERIT; i*n* | *ea*dem causa est quod ita relinquitur QVICVMQVE FILIO ME|O IN MATRIMONIVM FILIAM SVAM CONLOCAVERIT, EI | HERES MEVS X MILIA DATO; illut quoque [9][in eadem cau|sa est] quod ita relinquitur QVI [10]POST *T*ESTAMENTVM [*SCRIPTVM PRIMI*] CON|SVLES DESIGNATI ERVNT, [11]aeque incertis personis le|gari uidetur; et

(1) *forsitam* C. „Ita uulgus dicebat; ne quis librarium peccasse putet." La. (2) *collocaueris* C. quod La. restituit. *collocauerit* Gö. et Hefft. (3) sic La. codicis scripturam retinens, nec duplex *si* nec cum ed. m. 2. *et si* [*quis, si*] *heres*, ut Gö. uoluerat, aut *et* [*cum quis*], *si heres* cum Hefft. ponens. cf. adnot. ad u.. *uelut si* superioris § 155. Hschk. uult: et si here*dem* u. g. i. b. m. sibi [*facere et si*] non f., X T. dar*e* i. HIA: et si heredem, (*si*) u. gr. ...dar*e* iusserit. (4) ita La. Gö. nouissime edid.: legatu*m* —** *d*en*i*que; edd. 1. 2. dederat: —** *ita*que Hefft.: legatum *uidetur. d*en*i*que Huschk. coni.: legatu*m erit et* deniq. (5) Huschk. uoluit *ulterius* HIA ded.: uel *cau*sas La. dedit quod recepimus ed.m.4. et Gn. Gö. 1. 2.: **|**** Mihi nunc placet *tta|rias*. (6) *figere* C.

(1) *poeue* C. (2) *po*(*e*)*st* C. (3) *et si* Gö. (*et si ita tutor*) La. (4) *p?|nae* C. (5) (*Item*) ins. HIA. (6) *subiciturue* (*g*) — — *ita* C. unde Bl. coni. *uerbi gratia;* sed post haec uocabula Gaium non solitum esse *si* addere obseruauit La.; hoc tamen non est perpetuum; cf. L. 73. § 4. D. ad L. Falc. 35.2. Possis etiam *uerbi gratia cum* sed usitatissimum Gaio fuit *ueluti si* (7) *uenit* C. (8) *legauerim,quicumque...venerint*, quasi haec non esset institutionis formula, quod Hefft. quoque fugit, Gö. 1.2. Hschk. cum La. sequimur, ut iam ed. 1. dedi, ubi tamen VENERINT scripsi. (9) *in eadem causa est* eiecit HIA ut male ex superioribus repetita, quod sequenti *aeque* et Inst. l. c. probatur, unde nunc ista uerba uncinis inclusi. (10) *pos* (saepius = *post*) C. *SCRIPTVM PRIMI* ex Inst. primus ins. HIA. (11) Gö. ins. (*nam*) Si quid addendum esset, facilius scriberetur *aeque* [*enim*] Hefft. [*tum*] aeque sed cf. not. 9.

28.6. Marcian.L.114.§.3.D.de legat.1.30. et imprimis Iustinian. L.11. C.de contrah.stipul.8.38. § 233. Vid.Ulp.et L.7.C.ad §230.citt. § 234. Vid.supra §231. et Paul.L.7.D.de test.tut. 26.2. et L.11.C.cit. § 235. Ulp.24.17.cf.25.13.sed et §36.I.de legat.2.20. Vid.Capitolin. in Pio 8.med. Afr.L.1.D.de his quae poenae c.relinquuntur 34.6. et ad Marcian. L. 2. eod. Ulp. 12.D. de condic. et demonstr. 35.1. [Sed uide Iustinian.L.un.C.de his quae poenae nomine...relinq.6.41.] *monum. non fec.*] Vid.Brisson.de formul.7.c.154. § 236. Cf.Inst.l.c.(quin etiam nec libert.). sed uid.L.un.c.cit. (uel libertatibus). § 237. Vid.cit.L.2.D.34.6. cum cit.L.12.D.35.1. § 238. Cf.§25. I.de leg.2.20. Ulp.24.18. Vid.infra § 287. Paul.S.R. 3.6.§.13. et L.4. (et L.20.)D.de reb. dub. 34.5. Iustinian.tit.restitut. Cod. De incertis personis 6.48. *Sub certa uero* et c.] Vid.Marcian.L.14.D.de reb.dub.

denique aliae multae huius mo|di species sunt. | Sub certa uero demonstratione incertae personae | recte legatur, uelut EX COGNATIS MEIS QVI NVNC SVNT | QVI PRIMVS AD FVNVS MEVM VENERIT, EI X̄ MILIA HE|RES MEVS DATO.

§239. Libertas quoque non uidetur incer|tae person*ae* dari posse, quia lex Furia Caninia iubet | nominatim seruos liberari.

§240. Tutor quoque cer|tus dari debet. |

§241. ·Postumo quoque alieno inutiliter legatur. ' [1]*est autem* | alienus postumus qui natus inter suos heredes | testatori futurus non est: ideoque ex emancipato *quo*|que filio [2]conceptus nepos extraneus [3]*est postumus auo; item* | *qui* i*n* *ute*ro est eius *quae* iu*re* *nostro* *non potest* | *esse* uxor, extraneus postumus patri contin||git. 116. 13b.

(1) ex Inst. (2) *conceptus* excidit ex edd. m. 3. 4. et HIA.
(3) *postumus erat auo* Inst. Gö. nihil nisi *est eius* recepit, sed quod ed. m. 4. et nunc iterum ex Inst. § 28. cit. dedi, ipse Gö. cum Hollw. proposuit, nisi quod hic *quam iure nostro habere n̄ licet* ux. maluit. Klenz. male: *postumus auo erit, quod non futurus est eius in potestate; item si soluto matrimonio conceperit* ux. Huschkio nimium, ut mihi uidetur, haec sua placuerunt: eius *q̄ conubio n̄ ⸗ueniente du|cta ē* (eius, quae conubio non interueniente d*u*|*cta* est) ux. (Haec in ed. m. 4. prolata dubitatio ita uirum exacerbauit, ut Göschenum Hollwegium meamque fragilitatem ferula sua uapulare iusserit HIA, sic adnotans: 'Scripsi [scil. conub. n. interueniente du|cta est uxor] in *Studien des R. R.* p. 263. *quae iure nostro n. potest esse* ed. Bg. [reticetur haec Institutionum uerba suadentibus Gö. et Hollw. in ed. m. 4. recepta esse]: qui paene iuris error (quis enim ignorat, ex ea, quae uxor iure non potest esse, nati nec patrem dici posse?) Gaio impingi non debebat. cf. I. 64." O si non peccasses, doctissime magister, contra Celsi L. 24. D. de legibus, et in parenthesi non suppressisses u. *nostro*, quod Inst. habent et nos habemus, certe in nostram 'paene' iuris ignorantiam inuehendi nullam idoneam rationem habuisses: nos didiceramus 'iure nostro' uxorem duci non posse 'conubio non interueniente'.)

§ 239. Cf.cit.§.25.I. et supra 1.45.sq. Ulp. 1. 25. Gai.L.24.D.de m. miss.test.40.4. Vid.restit.L.1.C.cit.648. § 240. Paul.L.20.pr. D.de ttaria tut.26.2. Cf.§§25.27.i.f.I.de legatis. Vid.Ulp.11.14. Afr. L.23.D.tit.cit.26.2. § 241. §26.cf.§28.I.tit.cit.2.20. Cf. infra §287. Vid. Gai. et Maecian. L. 5. § 1...L.7.pr.D.de reb.dub.34.5. uid. etiam ad sq.§.citt.ll.

Ac ne heres quidem potest institui postumus | alienus: est enim incerta persona. §242.

Cetera uero qua*e* | supra[1] dixi- mus, ad legata [2]proprie pertinent, quamquam non | inmerito quibusdam placeat poenae nomine he|redem institui non posse: nihil enim intererit, | utrum legatum dare iubeatur heres, si fecerit ali|quid aut non fecerit, an coheres ei adiciatur; quia | [3]tam *co*heredis adiectione quam legati datione con|pellitur, ut aliquid contra propositum suum faci|at. | §243.

An ei qui in potestate sit eius quem heredem insti|- tuimus, recte legemus qu*a*eri*tur*: Seruius recte lega|ri probat, sed euanescere legatum si quo tempore |[4]dies legato- rum cedere solet, adhuc in potestate si*t*; ide|oque siue pure legatum sit et uiuo testatore in po|testate heredis esse desierit, siue sub condicione et an|te condicionem id acciderit, deberi legatum: | Sabinus et Cassius sub condicione recte legari, pu|re non recte, putant; licet enim uiuo testatore pos|sit desinere in potestate heredis esse, ideo tamen inu|tile legatum intellegi oportere, quia quod nullas ui|res ha*b*iturum foret, si statim post *t*estamentum | factum decessisset testator, hoc [4]ideo ualere, | quia uitam longius traxerit, absurdum esse*t*. || diuersae [5]schol*ae* auctores nec sub condicione re|cte legari [[6]*putant*], quia quos in potestate habemus, eis non | magis sub condicione quam pure debere §244.

117. 103a.

(1) §§ 229.282.235. (2) *propriae* C. (3) *tamen heredis* C. *tam heredis* edd. Nunc cum Hschk. ex *tamen* feci *tamco*. (4) *mödeo* C. (i. e. pro *m* ponenda *i* et *o* delenda). (5) *sichole* C.
(6) cf. not. 6. ad § 231.

§ 242. Cf.1.147.i.f.2.130.sqq.287. §28.I.de legat.2.20. Vid.pr.I. de B. P.3.9. § 243. Vid.ad §235.citt.locc.
§ 244. Cf. §32.I.de legat. 2.20. Ulp.24.23. Vid.Paul.L.8.§1.D.de legat. III.32. L.19.pr.D.ad SC.Trebell.36.1. item L.82.§2.D.de legat. II.31. et L.49.pr.D.ad L.Falcid.35.2. Maec.L.86.D. de condic. et demonstr.35.1.

§245. possumus. Ex | diuerso constat ab eo qui in potestate 4
[*tua*] est, herede i*n*|stituto recte tibi legari; sed si tu per
eum heres ex|titeris, euanescere legatum, quia ipse tibi le- 6
gatu*m* | debere non possis; si uero filius emancipatus aut |
seruus manu missus erit uel in alium translatus, et | ipse 8
heres extiterit aut alium [1] fecerit, deberi le|gatum. [2] | 10
§246. [3]*Nu*nc transeamus ad fidei commissa.
§247. Et prius de he|reditatibus uideamus. In primis igi- 12
§248. tur sciendum | est opus esse, ut aliquis heres recto iure
instituatur | eiusque fidei [4]committatur, ut eam heredita|tem 14
alii restituat; alio quin inutile est testamentum, | in quo 16
§249. nemo recto iure heres instituitur. Verba | autem utilia
fidei commissorum haec [[5]recte] maxime in usu esse | uiden- 18
tur PETO, ROGO, VOLO, FIDEI COMMITTO, quae pro|inde
firma singula sunt, atque si omnia in unum co*n*|gesta sint. 20
§250. Cum igitur scribserimus [6][*LVCIVS*] TITIVS HERES ESTO, | pos-

(1) [*heredem*] ins. Gö. 1. 2. et Kl. sed ille postea ipse improbabat. (2) Linea fere tota a scriptura uacua est, ut rubrica DE FIDEICOMMISSIS inscribi possit, sed non puto uacuam relictam esse ut id fieret. (3) *Hinc* C. et edd. praeter HIA. Iam Gö. maluit *Nunc*, ut solet Noster. (4) *committabatur* C. (5) *recte* C. et editi. Ulp. l. c. *fere* (sed non *fere maxime*) quod ed. 2. receperam, et nunc rec. HIA. La. prop. *recepta* Pöschm: *certe* Vocabulum ex margine aut fort. ex *recto* superioris uersus inrepsisse uidetur, ideoque etiam ed. 4. uncinis inclusi. (6) Cf. not. 7. ad 199.

§ 245. Cf.§33.I.tit.cit.2.20. Ulp,24.24. Vid.Paul.L.25. Iul.L.91.pr. D. de legatis I. 30. Scaeu. L. 20. Maecian.L.30.§8.D.ad L.Falc. 35.2. Iul.L.17.D.quando dies legator.36.2. et supra §189. *aut alium fecerit*] cf.Iul.L.40.D.de hered.instit.28.5.
§§ 246. 247. Pr.I.de fidei commissariis hereditatibus 2.23.
§ 248. §2. init. I. tit.cit. Cf.Gai.epit.2.7.pr. Vid.Isidor.Or.5.24,17. Ulp.25.1. Diocl.et Max.L.29.C.de fidei commissis 6.42. Quintilian. decl.325. Arnob.adu.g.6.9.(per tramites quosdam et per quaedam fidei commissa, ut dicitur, sumunt atque accipiunt.) § 249. §3.I.de sing.reb.per fideic.rel.2.24. Ulp. 25.2. Cf.Ulp.2.7. Paul. S. R. 4. 1. §§6.5. Vid.Ulp.L.115.D. de legat.I.30. et infra § 281. Gord.L.10.C.de fidei comm.6.42. Iustinian.L.2.C.comm.de leg.6.43. § 250. cit.

sumus adicere ROGO TE LVCI TITI PETOQVE A TE VT CVM
PRIMVM | POSSIS HEREDITATEM MEAM ADIRE, GAIO SEIO REDDAS |
22 [1]RES*TI*TVAS. possumus autem et de parte restituenda ro|-
gare; et liberum est uel sub condicione uel pure relin-
118. quere || fidei commissa, uel ex die certa. Restituta §251.
103b. autem | [2]hereditate is qui restituit, nihilo minus heres [3]per-
manet; is | uero qui recipit hereditatem, aliquando heredis
4 loco | est, aliquando legatari*i*. [4]*Ol*im a*utem* ne*c* here- §252.
dis loco erat nec | legatari*i*, sed potius emptoris: tunc enim
6 [5]in *u*su erat | ei cui restituebatur hereditas, nummo uno
8 eam he|reditatem dicis causa uenire; et quae stipulatio|nes
inter [6][*uenditorem hereditatis et emptorem interponi solent, caedem interponebantur inter*] heredem et eum cui
restituebatur heredi|tas, id est hoc modo: heres quidem sti-
10 pulabatur ab e|o cui restituebatur hereditas, ut quicquid
heredi|tario nomine condemnatus fuisset, siue quid alias |
12 bona fide [7]dedisse*t*, eo nomine inde*m*nis *es*set, et omni|no si
14 quis cum eo hereditario nomine ageret, [8] re|cte defendere-
tur; ille uero qui recipiebat heredi|tatem, [9]inuice*m* stipula-

(1) *restuas* C. (2) *htatem* C. (3) *ᴾmanet* C. *manet* Gö. 1. 2. Hefft. et ed. m. 1. (4) *dumaı ne* C. *olım ~~ut~~ nec* ut Sau. uidit. (5) *insuerat* C. et Hefft. (6) „Haec similiaue excidisse manifestum est. Cf. §§ 254. 227.“ Gö. (7) *dedisse* et tum *indenisset* C. (8) *u̇* C. *ut* edd. Rectius *u* eici nunc uideo, ut puncto superscripto librarius significauit. (9) *inuiceui* C. noli *inuicem sibi*

§ 2. med. I. de fideic.her.2.23. Cf.Gai.epit.cit.2.7.pr. Vid. infra § 273. ibiq.citt.ll. *de parte*] Vid.Ulp.L.16.§4. Afr.L.28. Marcell.L.44. §1.D.ad SC.Trebell.36.1. Cic.in Verr.2.1.47. *uel sub condic.u.pure*] Vid.Ulp.L.1.§9. et passim Dig.tit.cit.36.1. § 251. §3.I.tit.cit. 2.23. cf.Theophil.ad h.l. Vid.Gai.L.88.i.f.D.de her.inst.28.5. Ulp. L.7.§10.D.de minorib.4.4. et infra §255. § 252. Cf.Theophil.l.c. Vid.Maecian.L.95.D.de legat.III.32. et infra §257. *proc.aut cognit. nom.*] Vid.4.86.sq. *nummo uno*] siue *uno sestertio, sestertio nummo* s. *uno sestertio nummo, nummo sestertio*, siue simpliciter *nummo* (ut pro *minimo* etiam ap.Scaeu.L.3.§2.D. de transact. 2.15. Horat.sat. 1.4,14. Suet.in Caes.50. legendum esse censent), ut mutuae praestationis ima-

batur, ut si quit ex heredi|tate ad heredem peruenisset, id
sibi restitueretur, [1]ut | etiam pateretur eum hereditarias
actiones procurato|rio aut cognitorio nomine exequi. |
§253. [2]sed posterioribus temporibus Tre*b*ellio Maximo | et Ann*a*eo
Seneca consulibus senatusconsultum factum est, quo cautum
est, | ut [3]*s*i cui hereditas ex fidei commissi causa restituta sit,
[4]actiones | qu*ae* iure ciuili heredi et in heredem conpeterent, [5][*ei*] |
et in eum darentur cui ex fidei commisso restituta esset here|-
ditas; [6]p*ost* quod senatusconsultum desierunt ill*ae* cautiones
in usu haberi: || pr*ae*tor enim utiles actiones ei et in eum 119.
qui recepit | hereditatem, quasi heredi et in heredem dare 98a.
§254. coepit. *e*|aeque in [7]edicto proponuntur. Sed rursus quia
he|redes scripti cum aut totam hereditatem aut p*ae*|ne to-
tam plerumque restituere rogabantur, | adire hereditatem ob
nullum aut minimum lucrum | recusabant, atque ob id ex-
tinguebantur fideicommissa, [8]Pega|so et Pusione [9][*consuli-*
bus] senatus censuit, ut ei qui rogatus | [10]ess*e*t hereditatem
restituere, perinde liceret quar|tam partem retinere, atque e
lege Falcidia in lega|tis [11]retinendi *iu*s conceditur: ex singu-

---

(1) (*et*) ut HIA. Fort. *et* (s. *ut*) *etiam* [*ut*] p. (2) *Et Neronis quidem t.* Inst. (3) *ei* C. (4) *omnes* ins. Inst. et C. Fort. *o* habuit. (5) ex Inst. (6) *p* C. quod *per* interpretari deberemus, nisi ex Inst. *post* conicere liceret librarium *p'* scripsisse. (7) *aedicto* C. (8) *ꝛ pega|so* C. (9) ex Inst. Fort. in C. per *ꝛ* quod est ante *pegaso* significatur aliquid corrigendum esse. (10) *est* C. (11) *retinendis* C. Hefft. ed. m. 1...3. retiner*e* ex Inst. Gö. Klenz. Buchh. prop. resti*tu*endis Hschkium ed. m. 4. etiam Gn. et HIA secuntur.

---

go efficeretur. Locos multos uide e. gr. ap. Bentl. ad Horat. l. c. ubi tamen *uno nummo* esse ap. Ulp. L. 46. D. locati 19.2. et L. 10. §2. D. de adq. poss. 1.2. non accurate scriptum est; *nummo uno* scribi debebat.
§ 253. §4. I. de fid. her. 2.23. Vid. Ulp. 24.14. L. 1. §§1.2. D. ad SC. Trebell. 36.1. Paul. S. R. 4.2. et 3. §2. item LL. 60.63. §§1...3. L. 64. §2. L. 70. pr. D. tit. cit. Philippor. L. 2. C. eod. 6.49. § 254. §5. I. tit. cit. 2.23. Cf. Theoph. ibid. Gai. epit. 2. 7. pr. Ulp. 25.14.15. et cit. L. I. D. §§3.4. Paul. S. R. 4.3. Vid. supra §227. infra §257. Ulp. 24.25. Cic. de LL. 2.20. sq.

lis quoque | rebus quae per fideicommissum relinqu*u*ntur,
eadem retentio permis|sa est: per quod senatusconsultum
ipse [1][*heres*] onera hereditaria sustinet; ille autem | qui ex
fidei commisso [2]reliquam partem hereditatis recepit, lega|-
tari*i* partiari*i* loco est, id est eius legatari*i* cui pars bo|no-
rum legatur; quae species legati partitio uoca|tur, quia cum
herede legatarius partitur here|ditatem: | unde effectum est,
ut quae solent stipulationes in|ter heredem et partiarium
legatarium interponi, | [3]ea*e*dem interponantur inter eum qui
ex fidei commissi causa [4]reci|pi*t* hereditatem, et heredem, id
est ut [5]et lucrum et da|mnum hereditarium pro rata parte
inter eos com|mune sit. Ergo si quidem non plus [6]qua*m* §255.
120. dodrantem || hereditatis scriptus heres rogatus sit restituere,
8b. tum | ex Tre*b*elliano senatus consulto restituit*ur* hereditas,
et in utrumque | actiones hereditariae pro rata parte dant*ur*,
in here|dem quidem iure ciuili, in eum uero qui recipit | he-
reditatem, ex senatus consulto Trebelliano; quamquam heres
etiam pro | ea parte quam restituit, heres [7]permanet, eique
et in | eum solidae actiones conpetunt; sed non ulte|rius
oneratur, nec ulterius illi dantur actiones, qu|am apud eum
commodum hereditatis remanet. | at si quis plus quam §256.
dodrantem uel etiam totam he|reditatem restituere rogatus
sit, locus [8]e*s*t Pe|gasiano senatus consulto. Set is qui §257.
[9]s*e*mel adierit hereditatem, | si modo sua uoluntate adierit,
siue retinuerit | quartam partem siue noluerit retinere, ipse |

---

(1) ex Inst. *heres n*ecessarium non est. [*heres*] ipse edd. m. (2) *relinq* C. (3) *eadem* C. (4) *reci|pi* C. (5) *ē*. C. (6) *quandodrant.* C. (7) *ꝑmaneat* C. (8) *et* C. (9) *smel* C.

---

§§ 255...258. §6. L. tit. cit. § 255. Cf. Ulp. 25.14. Vid. LL. 1.2. C. ad SC. Trebell. 6.49. Ulp. L. I. §§4.20. D. eod. 36.1. et supra §251.
§ 256. Cf. Ulp. l. c. [sed de iure Iustinian. uide Inst. tit. cit. §7.]
§ 257. Vid. Pomp. L. 21. Mod. L. 45. D. h. t. 36.1. Paul. S. R. 4.3. §2. Ulp. 25.15. et L. 50. §1. D. dé V. O. 45.1. item supra §254.

uniuersa onera hereditaria [1]sustinet: set | quarta quidem retenta quasi partis et pro par|te stipulationes interponi debent tamquam inter [2]parti|ar*i*um legatarium et heredem; si uero totam he|reditatem restituerit, ad exemplum empt*ae* et | uendit*ae* hereditatis stipulationes interpone*n*|d*ae* sunt.

§258. Set si recuset scriptus heres adire he|reditatem ob id quod dicat eam sibi suspectam es|se quasi damnosam, cauetur [3]*Peg*asiano senatus consulto, ut de|siderante eo cui restituere rogatus est, iussu || praetoris adeat et restituat, per- 121. 14a. indeque ei et in eum | qui receperit, actiones dentur, ac iuris est ex | senatus consulto Trebelliano: quo casu nullis stipulationibus | opus est, quia simul et huic qui restituit, securi|tas datur, et actiones hereditariae ei et in eum trans|feruntur, qui receperit hereditatem.

§259. Nihil autem in|terest utrum aliquis ex asse heres institutus | aut totam hereditatem aut pro parte restituere ro|getur, an ex parte heres institutus aut totam | eam partem aut partis partem restituere ro|getur: nam et hoc casu de quarta parte eius par|tis ratio ex [4]Pegasi*a*no senatus consulto haberi solet. |

§260. Potest autem quisque etiam res singulas per fidei commissum | relinquere, uelut fundum, hominem, ues*tem*, | argentum, pecuniam; et uel ipsum heredem ro|gare, ut alicui restituat, uel legatarium, quamuis a le|gatario legari non possit.

§261. Item potest non solum pro|pria testatoris res

(1) *sustinetur* C. (2) *parti|arum* C. (3) *casiano* C. (4) *pegasiono* C.

§ 258. Cf. Ulp. 25.16. Paul. S.R. 4.4. Dig. tit. cit. permultis ll. et Gai. L.17. D. si quis om. c. tti 29.4. Iustiniani Nou. 1. c. 1. § 259. § 8. I. de fid. her. 2. 23. Vid. Ulp. L.16. § 4. Iul. L.27. § 8. Marcell. L.44. § 1. D. h. t. 36.1. cit. L. 2. C. eod. 6. 49.
§ 260. Pr. I. de singul. reb. per fideic. relictis 2.24. Cf. infra § 271. Ulp. 25. 8. Gai. epit. 2.7. §§ 1...3. Paul. S.R. 4.1. §§ 2. sqq. Vid. Ulp. L.5. § 1. Paul. L.6. pr. de legatis III. 32. *a legatario leg. n. p.*] infra § 271. Ulp. 24.20. § 261. § 1. I. tit. cit. Cf. Gai. epit. 2 7. §§ 4.5. Ulp. 25.5.

per fidei commissum relinqui, sed etiam here|dis aut legatarii aut cuius libet alterius: itaque | et legatarius non solum de ea re rogari potest, ut eam | [1]alicui restituat quae ei legata sit, [2]sed etiam de ali|a, siue ipsius legatari*i* siue aliena sit: sed hoc solum | obseruandum est, ne plus quisquam rogetur alicui | restituere, quam ipse ex testamento [3]cep*e*rit; 122. 14b. nam || quod amplius est, inutiliter relinquit*ur*. |

§262. Cum autem aliena res per fidei commissum relinquitur, necesse est | ei qui rogatus est, aut [4]ips*am* redimere et praestare, | aut *a*estimationem [5]*eius* soluere, [6]*sicut iuris est si* | per damnationem [7]aliena res legata sit: | sunt tamen qui putant, si rem per fidei commissum relictam do|minus non uendat, extingui fidei commissum; [8]set aliam esse causam per | damnationem legati.

§263. Li*b*ertas quoque seruo per fidei commissum | dari potest, ut uel [9]*h*eres rogetur manu mittere, uel lega|tarius.

§264. [10]*nec interest utrum de suo proprio seruo testato*r | roget, an de

(1) *aliqui* C. quae uetus forma etiam in Florent. Dig. cod. usitata est. (2) *sed* om. HIA tamquam ex praec. *sit* enatum. non bene. (3) *cepit* (pro ceperit) C. (4) *ipsum* C. (5) Iam Gö. 1. recte expleuit, ante quam Bl. supplementa hui. ỷ. 4. recepisset. (6) *s..umiri...e/'* | C. (7) *alienam* C. (8) in adn. ad ed. 1. Gö. *aliam autem* proposuerat. (9) *e-R-* C. (10) ex Inst. haec et in sqq. maximam partem supplementa petita sunt.

Paul. S.R. 4.1. § 7. Ulp. L.40.78. Marcian. L.114. § 3. D. de legat. I. 30. Ulp. L. 7. § 2. Paul. L.8. § 2. D. de legat. III. 32. Maecian. L.32. D. de fid. lib. 40.5. Alex. L.6. Gordian. L.9. Diocl. et Max. L.25. C. de fid. comm. 6. 42. Alex. L.10. C. de legat. 6.37. Iustinian. L.1. C. comm. de legat. 6.43. § 262. cit. § 1. I. i. f. Cf. Gai. epit. 2.7. § 6. Ulp. et Paul. ll. citt. Vid. Gai. L.14. § 2. D. de legat. III. 32. cit. L.6. C. 6.42. Paul. S.R. 4.1. § 9.
§§ 263...267. § 2. I. tit. cit. 2.24. § 263. Cf. Gai. epit. 2.7. § 7. Ulp. 25.18. 2.7. Vid. Paul. S.R. 4.12. § 4. 4.13. De fidei commissariis libertatibus. Dig. 40.5. Cod. 7.4. imprimis Lic. Ruf. L.16. item L.4. § 16. LL.6.8.17.19. § 1. L.24. § 10. D. h. t. item Alex. L.4. C. de his quib. ut ind. 6.35. § 264. Cf. Gai. epit. l. c. Ulp. 2.10. Vid. §§ 261-272. L.4. § 15. LL.6.7.16.24. § 12. L.26. pr. L.31. pr. § 4. L.32. § 1. L.39. pr. L.47. § 1. L.51. § 2. D. h. t. 40.5. LL.6.9. C. eod. 7.4. Paul. L.14. § 1. D. de legat. II. 31.

eo qui ipsius heredis *aut legatarii* uel | etiam extranei sit.
§265. Itaque et alienus seru*us* redimi | et manu mitti debet: quod*si*
dominus eum non uen|dat, sane *extinguitur libertas, quia pro*
§266. *libertate pre*|tii computatio nulla interuenit. Qui autem
ex fidei commisso | manu mittitur, non testatoris fit *libertus,*
§267. *etiam si te*|statoris *seruus sit, set eius qui manu mit*|tit; [1]a*t*
qui directo testamento liber esse iubetur, *uel*|ut hoc *modo*
STICHVS SERVVS MEVS [2]LIBER ESTO, *uel* STICHVM | SERVVM MEVM
LIBERVM ESSE IVBEO, *is ipsius testa*|toris fit li*b*ertus. nec alius
[3]ullus directo ex testamento | libertatem habere potest,
quam qui utroque tempore | testatoris *ex iure Quiritium* [4]*fuerit,*
et quo faceret | testamentum et qu*o* moreretur. [5] ||
[6][*QVIBVS MODIS DIFFERVNT QVAE PER FIDEICOMMISSVM RELIN-* 123.
QVVNTVR AB HIS QVAE DIRECTO IVRE LEGANTVR.] 8a.
§268. Multum autem diff*erunt* quae per fidei commissum re-
§269. l*incu*n|tur ab his [7]qu*ae* directo iure legantur. nam ecce

(1) *ad qui directo testamento* ⁚ *lib ēe* C. (2) Litteras *iber s* nunc ex *puberis* quod schedae habent restitui. (3) *ullus* om. Gö. 2. operarum culpa. (4) ex Inst. (5) Schedae lineolas habent quasi 12 fere litterae huius ℣. legi non potuissent. (6) loco primi et secundi uersus paginae Bl. sibi has maiores litteras conspicere uisus est, *R ca* (i. e. Rubrica) quae fortasse, cum duo uersus ei inscribendae destinati uideantur, ea fuit quam supra uncinis inclusam dedimus. Gö. rubricam, sed non quasi uersib. 1. 2. inserendam, fecit hanc: '*De fidei commissorum et eorum quae directo relinquuntur differentia.*' (7) *qui* C.

L.8.§1.D.de legat.III.32. Ulp.L.22.§1.D.ad SC.Trebell.36.1.
§ 265. Cf.Gai.epit.l.c. Ulp.2.11. Sed uide cit. § 2. I. 2. 24. et Alex. L.6.C.h.t.7.4. *pro lib.*] Cf.Paul.L.106.D.de R.I.50.17.
§ 266. Cf.Ulp.2.8. Gai.epit.l.c. Vid.Ulp.L.24.§21. L.30.§12.D.h.t. 40.5. Marcian.L.29.pr.D.de bon. libertor.38.2. Alex.L.7.C.h.t.7.4. Iustinian.L.un.§7.C.de Lat.lib.toll.7.6. § 267. Cf.Ulp.2.8.7. cum 1.23.infra §272. Paul.L.35.uide Maecian.L.58.D.de manu missis testamento 40.4. Paul.S.R.3.4b.§7.(Haen.3.6.§3.)
§ 268. Cf.Gai.epit.2.7.§8.init.et uide infra §284. § 269. Vid. Ulp.25.3.cf.1. Paul.L.21.pr.D.de legat.III.32.(= S.R.4.1.§6a.) Diocl.

per fidei commissum [1]e*ti*am *non institu*|to hered*e* relinqui po-
test: cum alio quin legatum nisi | testamento [2]fa*cto* inutile
sit. | Item [3]intestat*us* moriturus potest ab eo ad quem §270.
bo|na eius pertinent, fidei *commissum* alicui relinquere, cum
alio quin | [4]ab eo [5]legari non possit. [6]*Item legatum codi-* §270a.

(1) *ēia* (?) *q* (*q̀*) | *to heredis* C. „Gö. nimis audacter temptabat: N. e. per fid. *etiam post mortem* heredis rel. pot., c. al. legatum *post mortem heredis relictum* inut. sit." La. qui ded. quod edd. m. 3. 4. rec., 'e*ti*am *nu*|*tu* heredi[*ta*]s' Hschkio placet *nu*|*tu capit*is Nunc feci *ēt nı̄ tu* | De HIA cf. sq. not. (2) *fa**u*** C. La. 'rei conueniet *datum* uel *relictū.*' *datum* ed. m. 3. fa*cto* ed. m. 4. HIA nunc sic fecit: *etiam* an|*te* heredis (*institutionem*) relinqui p., c. a. legatum *testamenti* ini|*tio relictum* inutile sit. + + +' et adnotauit hanc differentiam a Gaio omitti non potuisse eamque primam fuisse quam referret, ex § 229. effici. De tribus crucibus haec: „Insolite [immo, saepe id eodem modo fecit, e. gr. iterum hac ipsa p. 123. ℣. 18. et tertium ℣. 24.] librarius reliquam uersus partem uacuam reliquit, lacunam, ut opinor, codicis, unde describebat, significans. Hic enim secundam differentiam excidisse, quam Epit. 2. 7. § 8. hoc ipso loco refert his verbis: '*Fideicommissum .... non potest*', praeter hunc Epit. locum etiam 2. 232., ubi haec proprietas legatorum et ipsa sequitur eam quam Gaius § 269. rursus commemoravit, et infra verba § 277. *et quia .... dari potest* ostendunt; more enim suo Gaius hanc causam afferre non poterat, nisi iam rem retulisset. (3) *intestatos* C. (4) *legatum nisi testamento facto inutile sit. codicillis enim reli*|*ctum* Gö. 2. in ed. 1. est: — — **| ——*reli*|*ctum.* Hefft. ded.: *legatum nisi testamento* non *relinquatur. ideoque codicillis relictum* Sed C. sec. Bl. aperte uerba *ab eo legari non possit* exhibet. (5) *legare* edd. praeter m. 3. (6) Ita Gö. 3. et sqq. edd.

et Max.L.22.C. de fidei comm. 6. 42. item supra §§ 191. 229. [Cf. 2. 229. Ulp.25.8. HIA.] § 270. Cf.Gai.epit.2.7.§8. Ulp. 25. 4. § 10. I. de fideic. hered.2.23. Vid.§1.I.de codicill.2.25. Ulp. L. 1. §5. L.6.§1. Scaeu.L.78.pr.D.ad SC.Trebell.36.1. L.13.D.de inoff.tto 5.2. Iul.L. 3. pr. Paul. L. 8.§1.D.de iure codicill.29.7. Marcian. L.114. § 2. D. de legat.I.30. Ulp.L.1.§6.D.de legat.III.32. Paul.L.18.D. ad L.Falcid. 35.2. S.R.4.1.§4.Car.Carin.et Num.L.3.C.ad SC.Trebell.6.49. Diocl. et Max.L.4.C.de codicill.6.36. L.29.C. de fideic.6.42. L. 5. C. ad SC. Trebell.6.49. Vid.etiam Ulp.L.61.§1.Scaeu.L.ult.§3.D.de legatis II.31. § 270a. Cf.Gai.ep.l.c. Ulp.25.8. Paul.S.R.4.1.§10. Consultat.cap. 6.constitt.Diocl.et Max.ex Corp.Hermog.incipientes *Item leges* et *Codicillis autem.* §1.I.de codic.2.25. Plin.ep.2.16.

cillis reli|*ctum* non aliter ualet, quam si a [1]testatore confir|-
mati fuerint, id est nisi in testamento [2]caue*rit* | testator, ut
quidquid in codicillis scripserit, id ra|tum sit; fidei commis-
sum uero etiam non confirmatis codicillis | relinqui potest.
§271. Item a legatario legari non potest; set | fidei commissum
relinqui potest. quin etiam ab eo quoque, cui per | fidei
commissum relinquimus, rursus ali*i* per fidei commissum re-
§272. linquere pos|sumus. Item seruo alieno directo li*b*ertas
dari no*n* | potest; sed per fidei commissum potest. |
§273. Item codicillis nemo heres institui potest neque exhere|dari,
quamuis testamento confirmati sint; [3]at | hic qui testamento
heres institutus est, potest codi|cillis rogari, ut eam here-
ditatem alii totam uel ex | parte restituat, quamuis testa-
§274. mento codicilli confir|mati non sint. || Item mulier qu*ae* 124. 8b.
ab eo qui centum [4]milia aeris census | est, per legem Vo-
coniam [5]heres institui non potest, ta|men fidei commisso re-

(1) *taestatore* C. (2) Nihil nisi *rit* in fine uersus deesse uideri Gö. ad schedas adnotauit. Errat Buchh. *cauerit* quinque litteris breuiorem uersum relinquere, unde prop. *cautum sit a* | *testatore* Possis *cauer* (cauerit) *ipse* uel *sibi* sed non est is fidei articulus, singulos cod. Ver. uersus omnes 39 litterarum fuisse. E ÿ. 13. Gö. 1. nihil nisi *id* habet (3) *aut* C. (4) *milaeris* C. (5) *fides institutiō* C. heredis instituti*one* c̄ (capere [scil. *ab eo*]) non p. emendari Hschkio necessarium esse uidetur. et sic HIA fecit. Equidem '*ab aliquo heredis institutione capere*' uereor ut Gaianum, uix Latinum quidem sit. Contra defenditur quod dedimus Quin-

§ 271. supra §§ 260. i.f.261. Ulp. 24.20. Cf.Gai.epit.§.cit.et 2.7.§2. item § 1. I. de sing.reb.2.24. § 272. Cf. Gai. ep. l. c. et supra §§ 264. 267. Vid.Paul.S.R. 3.4ᵇ.§7. §2.I.de sing.reb.per fid.rel.2.24. Iul.L.2.§2.D.de iure codicill.29.7. § 273. Cf.Ulp.25.11. Gai.ep. §8.cit. §2.I.de codicill.2.25. §10.I.de fid.her.2 23. Vid Iul.L.2.§4. Pap.LL.10.13.§1.D.de iure codicillor.29.7. L.77.D. de her. inst. 28.5. Ulp.L.10. Mod.L.27.§1.D.de condic.inst.28.7. Scaeu.L.76.D.ad SC. Trebell.36.1. Philippor.L.2. Constantini L.7. C. de codicill. 6.36. Alex.L.4.C. de his q.ut ind. 6.35. Diocl. et Max. L. 14. C. de ttis 6.23. Iustinian. cit.L.5.§1.C.de necess.seru.hered.6.27. et Gloss. Taurin. n. 237.ed.Sau. § 274. Cf.§226. et ibi citt. locc.

lictam sibi hereditatem capere potest. | Latini quoque §275.
qui hereditates [1]legataqu*e* directo | iure lege Iunia capere
prohibentur, ex fidei commisso capere pos|sunt. Item cum §276.
senatus consulto prohibitum | sit proprium seruum minorem
annis XXX libe|rum et heredem instituere, plerisque placet
pos|se nos iubere liberum esse cum annorum XXX | erit,
et rogare ut tunc illi restituatur hereditas. | Item §277.
quamuis non [*possimus*] post mortem eius qui nobis he|-
res extiterit, alium in locum eius heredem insti|tuere,
tamen possumus eum rogare, ut cum morietur, | alii
eam hereditatem totam uel ex parte restituat; | et quia
post mortem quoque heredis fidei commissum dari | potest,
idem efficere possumus et si ita scripse|rimus CVM TITIVS
HERES MEVS MORTVVS ERIT, VOLO HE|REDITATEM MEAM AD
PVBLIVM [2]MEVIVM PERTINERE: utroque | autem modo, tam
hoc quam illo, Titium heredem s*uu*m | obligatum [3]relinquit
de fidei commisso restituendo. | Praeterea legata [*per*] §278.
formulam petimus: fidei commissa uero Romae | quidem aput
consulem uel aput eum praetorem qui | praecipue [4]*d*e fidei
commissis ius dicit, persequimur; in prouinciis ue|ro aput

tiliani loco ab ipso quoque HIA laudato, I. O. 9. 2, 14. „nam quia per leges institui non poterat heres, id fuerat actum, ut ad eum bona per hoc tacitum fidei commissum peruenirent." Cf. etiam Arnob.ad § 248. cit. (1) *legataquia* C. (2) *Maeuium* C. et edd. (3) ita de Rohrscheidt. *relinquitur* C. Cum Gö. edd. m. 1. 2.: heredem *nostr*um obligatum relinqui*mus*. (4) *re* C.

§ 275. Cf.Ulp.25.7. Vid.supra 1.23.sq. ibiq.citt.ll.2.110. Ulp.22.3. § 276. Vid.1.18.21. et ad h.§21.citt.ll. item Gai.L.22.D.de condic. inst.28.7. § 277. Cf.supra §184. cum ll. ibi citt. Gai.epit.cit. 2.7.§8. §§ 278. 279. Cf.Ulp.25.12. Vid.Paul.S.R.4.1.§18. Pomp.L.2.§32.i.f.D.de O.I.1.2. Ulp.L.178.§2.D.de V.S. 50.16. §1.I.de fid.her.2.23. Ulp.L.92.D.de condic.et dem.35.1. Paul. L.78.§6.D.de legat. III. 32. L.4.i.f.D.quib.ad libert.40.13. Gord.L.7.C.fam.ercisc. 3.35. Anton.L.2.C.qui pot.8.18. Sed uide Iustinian.LL.1.2.C.comm. de leg.6.43. *ap. praesid.*] Vid.cit.LL.11.16.C.de fideic.6.42. item Cic.in Verr. 2.1. 47,123. De finib.2.17.sq.§§55.sqq. Val. Max. 4. 2, 7.

§279. praesidem prouinciae. Item de fidei commissis sem-
per || in urbe ius dicit*ur*; de legatis uero, cum res agun- 125. 101a.
§280. *tur.* | Fidei commissorum usurae et fructus debentur,
si modo moram [1] | solutionis fecerit qui fidei commissum de-
bebit; legatorum | uero usurae non debentur: idque re- 4
scripto diui | Hadriani significatur: scio tamen Iuliano pla-
cui*s*|se, in eo legato quod sine*n*di modo relinquitur, idem | 6
iuris esse quod in fidei commissis; quam sententiam et his
§281. tempo|ribus magis optinere uideo. | Item legata [2]Graec*c*e 8
§282. scripta non ualent; fidei commissa uero ualent. | Item 10
si legatum per damnationem relictum heres | [3]infi*ti*etur, in
duplum cum [4]eo agitur; fidei commissi uero no|mine sem- 12
§283. per in simplum persecutio est. Item [*quod*] quis|que *
ex fidei commisso plus debito per errorem soluerit, re|pe- 14
tere potest; [5]a*t* id quod ex causa falsa per damna|tionem
legati plus de*b*ito solutum sit, repeti non | potest. idem 16
scilicet [6]iur*is* est de [7]*soli*d*o* quod non | debitum uel ex hac
uel ex illa causa per errorem so|lutum fuerit. | 18

(1) *in* | *solutione* Gö.1. (2) *graeges* C. (3) *infietur* C. (4) *ego* C. (5) *ad* C. (6) *iurus* C. (7) *eo legato* C. et edd. *legato* deleri uult Sau. et La. ed. 1842. uncis inclusit. antea malebat: de *ero*gato. ego olim: *do*[*lego*] l. ed. 4. adn. „malim eo*d*. (eodem) l.“ nunc cum HIA feci *solido* (opp. *plus debito*).

Senec. tranq. an. c.11. Suet. Claud. 23. Oct. 32. Quintil. inst. or. 3.6,70. Plin. ep. 4.29,1. § 280. Cf. Gai. ep. cit. § 8. et supra §§ 214. 213. Sed uid. Paul. S.R. 3.8. § 4. L. 38. § 7. D. de usur. 22.1. L. 78. § 1. D. de V.O. 45.1. Ulp. L. 39. § 1. D. de leg. I. 30. et tit. Cod. de usuris et fructibus legator. s. fidei commissorum 6.47. § 281. Cf. Ulp. 25.9. item L. 11. pr. D. de legat. III. 32. Iustinian. ad § 249. cit. Vid. Th. et Val. L. 8. C. de test. tut. 5.28. et L. 14. C. de test. manum. 7.2. cum L. 21. § 4. D. de ttis 6.23. § 282. Cf. Gai. epit. 2.7. cit. § 8. Vid. 4.9.171. § 23.26. I. de act. 4.6. Paul. S.R. 1.19. § 1. § 7. I. de obl. q. qu. ex contr. 3.27. § 1. I. de poena tem. lit. 4.16. § 283. Cf. Ulp. 24.33. et uid. cit. § 7. I. de obl. q. qu. ex contr. § 25. I. i. f. de legat. 2.20. Paul. S.R. 3.6. § 92. L. 9. § 5. D. de iur. et f. ign. 22.6. LL. 9.19.1. C. ad L. Falcid. 6.50. Diocl. et Max. L. 4. C. de condict. indeb. 4.5. Ulp. 24.19. et L. 2. D. de cond. indeb. 12.6.

20 Erant etiam aliae differentiae, qu*a*e nunc non | sunt: §284.
ut ecce peregrini poterant [1]fide*i* commis|sa *ca*pere: et fere §285.
22 ha*c*c fuit origo fide*i* com|miss*orum*: sed postea id prohibi-
tum est; et nunc ex orati|one diui [2]Hadriani senatus con-
sult*um* factum | est, ut ea fide*i* commissa fi*s*co uindicaren-
126. 101b. tur. Caeli*b*es || quoque qui per legem [3]Iuliam *testa-* §286.
mento hereditates lega|taque capere prohibentur, olim fidei
commissa | [4]uideba*n*tur capere posse. Item orbi qui per legem §286a.
4 Pa|pia*m* ob id quod liberos non [5]habent, dimidias partes |
6 hereditatum legatorumque perdunt, olim soli|da fidei com-
missa uidebantur capere posse; sed | postea senatus con-
8 sulto Pegasiano perinde fide*i* commissa quo|que, ac [6]le-
gat*a* hereditatesque capere [7]posse | prohibiti sunt; eaque
10 translata sunt ad eos qui testamen|to liberos habent[8], aut si
[9]null*u*s liberos habebit, | ad populum, sic uti iuris est in le-
12 gatis et in [10]heredi|tatibus. Eadem aut [11]simil*i* ex causa §287.
[12]autem olim in|certae personae uel postumo alieno per fidei
14 commissum relinqui | poterat, quamuis neque heres institui

(1) *fidemcommi*ꝛ |*sam facere et ferre hac fuit origo fidecom*|*missa* C. (2) *sunt hadriani senatus con*ꝛ*ultus fact.* | *ē ut ea fide commissa fico* C. (3) *iuliamıc* C. An *et Papiam?* cf. Ulp. 14. et c. Iuliam * ed. m. 4. Asteriscum cett. edd. om. Nunc h. quoque l. HIA rectum uidit ıc interpretatus *t̄o*. (4) *uidebatur* C. (5) *habebant* C. Hefft. *habebunt*. La. 1842. *habebant* (6) *legatum* C. (7) *p'sem* C. (8) Gaium corrigit HIA adn. „Primo tamen ad eum patrem, cuius fides electa erat. L. 60. D. de leg. 2.“ (9) *nullos liberos habebint* C. *nullus* La. et edd. m. 2. 3. *nullos* cett. *nulli* uoluit Sau. (10) *heredi*|*tatibusque* C. (11) *simile* C. (12) *cum* (pro *autem*) HIA eiecto *sed* e ỷ.15. (c̄u pro a̅t̅) adnot. „nam nec v. *autem* hic locus est, nec intelligitur, quomodo incertae personae et postumo alieno olim eadem uel simili ex causa ac caelibi et orbo fidei com-

§ 284. Vid. supra § 268. § 285. Cf. Theoph. 2.23. § 1. et uid. § 12. I. de fid. her. 2.23. et pr. I. de codic. 2.25. Vid. etiam 1.25. et ad sq. §. citt. ll. § 286. Vid. §§ 111. 114. Ulp. 13.17.1.22.3.25.17. Constantin. L. 1. Th. C. item Iust. C. de infirmand. poenis caelibatus: Th. C. 8.16. Iust. C. 8.58. Sozomen. H.E. 1.9. et locc. ad §§ 206. 207. et 150. citt. § 287. Cf. Ulp. 25.13. *neq. her. inst.*] Vid. Ulp. 22.4. § 12. I. de her. inst. 2.14.

neque lega|ri ei possit; set senatus consulto quod auctore
[1]di*uo* Hadriano factum | est, id*em* in fidei commissis quod in
§288. legatis hereditatibus|que constitutum est. Item poen*ae*
nomine iam non | dubitatur nec per fidei commissum quidem
relinqui posse.

§289. Set quam|uis in [2]mult*is* iuris partibus longe latior causa
sit | fidei commissorum, quam eorum quae directo relin-
cuntur, in quibus*d*am | tantumdem [3]uale*a*nt, tamen tutor
non aliter testa|mento dari potest, quam directo, ueluti hoc
modo LIBERIS | MEIS [4]*TI*TIVS TVTOR ESTO, uel ita LIB*E*RIS
MEIS TITIVM | TVTOREM DO: per fidei commissum [5]uero dari
non potest.

---

missum relinqui potuerit". Ad v. enim *sim. ex causa* adnotavit „ne probato legatorum hereditatumque iuri fraus fieret". Equidem *etiam* pro *autem* malim (i. e. *sim. ex c. etiam olim [quidem] — poterat, — set*) ut cum HIA similis causa intellegatur SCi causa. (1) *diro* C. (2) *multus* C. (3) *ualent* C. quod ferri potest, si uerba *in quibusd. t. ualent* pro παρενθέτοις sumimus; itaque aperte uitiosum non dixerim cum La. ad 1. § 4. (4) *tius tutor es esto* C. (5) *dari uero* C. quod non ita a Gaii more abhorrere uidetur.

Ulp.L.9.§§9...11.D.eod.28.5. *neq. legari*] Vid. supra §§ 238.241.sq. ibiq.citt.ll. [Cf.L.4.7.§1.D.de reb.dub.34.5. L.7.D.de leg.2.HIA.]
§ 288. Cf.Ulp.l.c. Vid.supra §§235.sqq.243.
§ 289. Vid.1.149. 2.234.237.240. Ulp.L.3.pr. Paul.L.7. Ulp.L.10.§2. Pap.L.28.1. Iau.L.33.D.de test.tut.26.2. Mod.L.1.§1. D.de confirmando tutore uel curatore 26.3. Alex.L.2.C.eod.5.29. Cod.De testamentaria tutela 5.28. Sed uide etiam Iustinian. Cod. Communia de legatis et fidei commissis 6.43.

[COMMENTARIVS TERTIVS.]

(fol.deperd.a.) ————————————————————— ||

(fol.deperd.b.) [1]*Intestatorum hereditates lege XII tabularum primum ad suos* §1.
heredes pertinent. *Sui autem heredes existimantur liberi qui* §2.
in potestate morientis fuerint, ueluti filius filiaue, nepos neptisue ex filio, pronepos proneptisue ex nepote filio nato prognatus prognataue: nec interest utrum naturales sint liberi an adoptiui: ita demum tamen nepos neptisue et pronepos proneptisue suorum heredum numero sunt, si praecedens persona desierit in potestate parentis esse, siue morte id acciderit, siue alia ratione, ueluti emancipatione; nam si per id tempus quo quis moritur, filius in potestate eius sit, nepos ex eo suus heres esse non potest. idem et in ceteris deinceps liberorum personis dictum intellegemus. *Vxor* §3.
quoque quae in manu [2]eius est, ei sua heres est, quia filiae loco

---

(1) Primum huius commentarii folium deperditum est. Gö. et post eum edd. omnes supplent ex Collat.et Inst.ll.citt. quibus supplementis, cum unam fere paginam, quales sunt C. Ver. paginae, non duas expleant, longius huius commentarii exordium praecessisse uidetur. Ceterum Ulp.26. 1. simile huius Gaiani initium est. Cf. etiam adnot. ad § 18. (2) *eius* et *ei* om. Gö. quibus uerbis *eius est ei*, si quid subesset, debere esse *erit quasi* ex comparatione 2. 139. probari putauit La.; ego: 'quasi sua *heres*' neque § 139. cit. legitur. *morientis* (pro *eius*) HIA.

---

§§ 1...17. Moss.et Romm.LL.Collat.16.2.§§1...17. [*Gaius Institutionum libro 3.*]
§ 1. §1.I.de her.q.ab int.3.1. Cf.Gai.epit.2.8.pr. Ulp.26.1. Paul. S.R.4.8.§.3. Ulp.L.1.§9.L.3.pr.D. de suis et legit.38.16. *lege XII t.*] *Dirksen*.5.4. Vid.Cic.ll.ad 2.224.citt. Paul.L.9.§2.D.de lib. et post. 28.2. Call.L.220.pr.D. de V.S. 50.16. Diocl.et Max.L.4.C. de suis et leg.6.55. § 2. §2.I.tit.cit. Cf.Gai.ep.et Ulp.ll.citt. item uide Ulp.22.14. Gai.1.97.127.2.136.156.135.137. Paul.S.R.4.8.§§4.8. Ulp. L.1.§§2.4.11.D.de suis et legit. 38.16. Diocl. et Max. L. 5. C. eod. 6. 55. Quintilian.inst.or 3.6,96. § 3. Vid. 1.114.115b.118.148. 2.139.159.

est; item nurus quae in filii manu est, nam et haec neptis loco (fol.de-perd.b.)
est: sed ita demum erit sua heres, si filius cuius in manu erit, cum
pater moritur, in potestate eius non sit. idemque dicemus et de ea
quae in nepotis manu matrimonii causa sit, quia proneptis loco est.
§ 4. *Postumi quoque qui si uiuo parente nati essent, in potestate eius*
§ 5. *futuri forent, sui heredes sunt.* *Idem iuris est de his quo-*
rum nomine ex lege Aelia Sentia uel ex senatus consulto post ||
mortem patris causa probatur: nam et hi uiuo patre | causa 127. 76a.
§ 6. probata in potestate eius futuri essent. Quod eti|am t.s.
de eo filio qui ex prima secundaue [1]mancipa|tione post mor-
§ 7. tem patris manumittitur, *in*|tellegemus. | Igitur cum
filius filiaue et ex altero filio nepo|tes neptesue extant, pa-
riter ad hereditatem uocant*ur*; | nec qui gradu proximior
est, ulteriorem exclu|dit: aecum enim uidebatur nepotes
neptesue | in patris sui locum portionemque succede*re*: |
pari ratione etsi nepos [2]neptis*ue* sit ex filio et | ex nepote
pronepos [3]*pro*neptisue, simul omnes uo|cantur ad heredi-
§ 8. tatem. Et quia placebat nepotes nep*tes*|ue, item pro-
nepotes proneptesue in parentis | sui locum succedere,
conueniens esse uisum | est non in capita, sed [4][*in*] stirpes
hereditates diuidi, ita | ut filius partem dimidiam hereditatis
ferat et ex al|tero filio duo pluresue nepotes alteram dimi|-
diam; item si ex duobus filiis nep*otes* extent | et ex altero

(1) *mancipa|tionem* C. *emancipatione* Collat. (2) *neptisque* C. (3) *neptisue* C. (4) praepositionem habent Inst. et Coll.

3.14.40. Ulp.22.14.23.3.29.1. Gell.18.6. Seru.ad Aen.4.104. Stemmata cognationum: Lege q.ad mod.hereditates redeant.
§ 4. Cit. §2.I.i.f. Cf.Gai.epit.2.8.pr. Ulp. 22.15. L.4.C.6.55.ad §1. cit. Vid.1.147.2.130.sqq. § 5.Cf.Paul.in Collat.16.cap.3.(S.R. 4.8.)§§7.15. Vide 1.32.2.142.sq.et 1.66.95. Ulp.7.4. § 6. Cf. Paul.cit.§7. Ulp.23.3.et supra 1.232.2.141. §§ 7.8. §6.I.tit.cit. 3.1. Cf.Gai.epit.2.8.§2. Ulp.26.2. Vid.infra §§15.16. Ulp.cit.L.1. D.38.16.§§4...8. L.8.§8.D de inoff.tto 5.2. Diocl.et Max. LL. 2.3. C. de suis et legit.6.55. Philo ad 1.127.cit.

filio unus forte uel duo, ex altero | tres aut quattuor, ad
[1]unum aut ad duos dimi|dia pars pertineat et ad tres aut
quattuor altera dimidia. |
[2]Si nul*lus sit* suorum heredum, tunc hereditas p*ertinet* || § 9.
128. ex eadem lege $\overline{\text{XII}}$ tabularum [3]ad *ad*gnatos. *Vocantur* § 10.
76b. t.s. *autem* | adgnati qui legitima cognatione iuncti sunt: legi-
ti|ma autem cognatio est ea quae per [4]u*i*rilis sexus perso-
nas | [5]*coniungitur: itaque eodem patre nati* fratre*s* agna|*ti sibi*
sunt, qui etiam consanguinei uocantur, nec re|quiritur an *etiam*
matrem eandem habuerint; | item patru*us* fratris filio et in-
uicem *is illi a*gna|tus est; eodem numero s*unt fratres* pa-
trueles *in*|*ter se, id est* qui ex duobus f*ratribus progene*rati
sunt, qu|*os* pleriq*ue etiam consobrinos uocant; qua ratione sci*|-
licet etiam ad plures gradus agnationis peruenire poterimus.
*Non tamen omnibus simul agna*tis d*at* | lex XII tabularum here- § 11.
ditatem, sed his q*ui tunc, cum certum est* | *aliquem intestato de-*
cessisse, proximo gra|du sunt. Nec in eo iure successio § 12.

(1) *unum* et paulo post *dimidiam* C. (2) In Collat. rubrica DE AGNATIS est. (3) *adgnatos* C. (4) *urilis sexsus* C. *sexsus* recepit La. ed. 1842. (5) e Coll. et Inst. suppl.

§ 9. Cf.Gai.epit.2.8.§3. Pr.I.de leg.agn.succ.3.2. Ulp.26.1. Paul. S.R.4.8.§13. Vid.Ulp.cit.L.1.D.38.16.§9. Diocl.et Max.L.6.C.de legit.her.6.58. Quintilian.decl.308. *lege $\overline{XII}$ t.*] Vid.ad §1.cit.*Dirks.* 5.4. Ulp.L.195.§1.D.de V.S.50.16. L.2.§4.D.unde legit.38.7. Paul. L.7.pr.D.de cap.min.4.5. Pomp.L.11.D.de suis et legit.38.16. Diocl. et Max.L.4.C.eod.6.55. § 10. Cf.§1.I.tit.cit. Gai.epit. Ulp. et Paul. ll.citt. et supra 1.§156.ibiq.citt.ll. item Ulp. L. 2. § 1. L. 1. §10.D.de suis et leg.38.16. Vid.Mod.L.5.pr.D.unde legit.38.7. Paul. S.R.4.8.§14. L.10.§4.D. de gradib. 38. 10. Alex. L. 1. Diocl. et Max. L.4.C.de leg.hered.6.58. §4.I.de succ.cogn.3.5. *legit. cogn.*] Vid. Ulp.L.12.§4.D.de R.N.23.2. L.2.pr.D.de suis et legit.38.16. *consobrin.*] Vid.§4.I.de gradib.cognat.3.6. Gai.L.1.§6. Paul.L.10.§15. med.D.de gradib.38.10. § 11. cit.§.1.I. cf.§6.eod. Gai.epit. 2. 8. §. 4. §. 7. I. de her. quae ab int. 3. 1. Vide etiam supra 1. §164. et paullo post §§. 13. 15.sq. Paul.S.R.4.8.§17. Euseb. uit. Constantini 2.35. § 12. Cf. § 7. I. tit.cit.3.2. Ulp.26.5. Paul.S.R.4.8.§23. infra §§ 22.28. Vid.Paul.l.c.§26. §4.I.de SC.Orphit.3.4. Ulp. L. 2.

est: ideoque si a|gnatus proximus heredita*te*m omiserit, *uel*
ante quam adierit, de|cesserit, sequentibus nihil iuris ex *lege*
§13. *com*pe|tit. Ideo autem non mortis tempore *quis proxi-*
mus[1] *sit* | *requirimus, sed eo* tempore *quo certum fuerit* | *aliquem*
intestatum decessisse, quia si quis testamento fa|cto decesserit,
melius e*sse* uisum est tunc ex iis requi|ri proximum, cum
certum esse coeperit neminem | ex eo testamento fore here-
§14. dem. | Quod ad feminas tamen attinet, in hoc iure aliut
in || ipsarum hereditatibus capiendis placuit, aliut in | ce- 129. 106a.
terorum [2]bonis ab his capiendis: nam feminarum | *heredita-*
tes [3]perinde [4]a*d* nos agnationis iure redeunt | atque mascu-
lorum, nostrae uero hereditates ad feminas ultra | consan-
guineorum gradum non pertinent; itaque soror | fratri so-
roriue legitima heres est, amita uero et fra|*tris* filia legitima
heres esse [5][*non potest; sororis autem nobis loco est*] *e*tiam
mater aut nouerca quae | per in manum conuentionem aput
§15. patrem nostrum | iura filiae [6]*na*ncta est. Si ei qui de-
functus | erit, *sit* frater et alterius fratris filius, sicut ex su|-
perioribus[7] intellegitur, frater prior est, quia gra|du prae-
cedit: sed alia facta est iuris interpretatio inter | suos he-
§16. redes. quod si defuncti nullus frater extet, [8][*set*] | sint

(1) *eorum* ins. HIA. non Coll. (2) *bonis* om. Coll. et HIA.
(3) *pinde* C. *proinde* Gö. 1. (4) *at* C. (5) ex Coll.
(6) *concta* C. *cuncta* s. *iuncta* codd. Coll. La. 1842.: *na*ncta, ut 1.115.
quod nunc pro edd. con*secu*ta recepi. (7) §§8.11. (8) e Coll.

pr.D.de suis et leg.38.16. Marcian.L.9.D.eod. Iustinian.L.4.§9.C.
de bonis libertor.6.4. § 13. Cf.§6.I.tit.cit.3.2. Vid.Ulp.L.1.§8.
L.2.§§5.sqq.L.5.D.de suis et legit.38.16. Afr.L.16.D.de lib.et postum.
28.2. cit.§7.I.3.1. § 14. Cf.§3.I.tit.cit.3.2. Gai.epit.2.8.§5.6.i.f.
Ulp.26.6. Vid. supra §3.ibiq.citt.ll. infra §§23.sq. Paul. S. R. 4. 8.
(Collat.16.3.) §§22.20.16. Th.C.de leg.heredibus 5.1.passim. Decius
L 3. Diocl.et Max.LL.6.9. Iustinian.LL.13...15.C.eod.6.58.
§ 15. Cf.§5.I.tit.cit.3.2. Gai.epit.2.8.§5. Vide supra §7.ibiq.citt.ll.
Paul.4.8.§18. § 16. Cf.Gai.ep.l.c. Ulp.26.4. §4.I.tit.cit.3.2.
Vide supra § 8. Paul.S.R.4.8.§§17.19. Ulp. L. 2. §§ 2. 4. D. de suis et
legit.38.16.

liberi fratrum, ad omnes quidem hereditas perti|net; sed
quaesitum est, si dispari forte numero sint | nati, [1]ut ex uno
unus uel duo, ex altero tres uel quat|tuor, utrum in stirpes
diuidenda sit hereditas, sicut in|ter suos heredes iuris est,
an potius in capita: iandudum | tamen placuit in capita di-
uidendam esse hereditatem; itaque | [2]quotquot erunt ab
utraque parte personae, in tot portiones | hereditas diui-
detur, ita ut singuli singulas portiones | ferant. |
Si nullus agnatus sit, eadem le*x* XII tabularum [3]gen- §17.
tiles ad | hereditatem uocat: qui sint autem gentiles, pri-
130. 106b. mo com||mentario [4]rettulimus; et cum illic admonuerimus |
totum [5]gentilic*i*um ius in desuetudinem abisse, super|-
uacu*u*m est hoc quoque loco de [6]eadem [7]re curi*o*sius |
tractare.
Hactenus lege XII tabularum finitae | sunt intestatorum §18.
[8]hereditates: quod ius quemadmo|dum strictum fuerit, pa-
lam est intellegere. Statim | enim emancipati li*b*eri §19.
nullum ius in hereditatem pare*n*|tis ex ea lege habent, cum
desierint sui heredes esse. Idem | iuris est si ideo §20.

(1) malim ūū (*uelut*). sic HIA nunc dedit. Coll.: *si dispari numero sint, forte nati ex uno unus* (2) *gg* C. (3) *gentıeles* C.
(4) supra pag. 45. codicis Veronensis, sed quae legi non potuit.
(5) *gentilicum* C. (6) *eadem* C. Gö.et edd. omnes male ex Coll. dederunt *ea*. (7) *retiicuriūsiur* C. *re curiosius intractare* Vindob. Coll. cod. Hugo prop. *re itū* (*iterum*) *tractare*.
(8) (*ingenuorum*) ins. HIA referens ad § 39, et Ulp. 26. 1. 27. 1. Equidem huic tractatui etiam rubricam. quae istam insertionem uetet, praescriptam fuisse opinor. Certe §o 1. aptius quam huic § 18. insereres *ingenuorum*.

§ 17. Cf.Ulp.in Collat.16.4.§2. Cic.Verr.2.1,45. Vid.Paul.ibid.(siue S.R.4.8.) §.3. *lex XII t.*] Vid.*Dirksen*.5.5. Cic.et Auct.ad Herenn. ll.ad 2.224.citt.
§ 18. Cf.pr.I.de SC.Tertull.3.3. Vid.§2.i.f.de B.P.3.9.et infra §25. *finitae sunt*] sed cf.Ulp.27. DE LIBERTORVM SVCCESSIONIBVS.
§ 19. Cf.§9.init.I.de her.q.ab int.3.1. Vid.1.135.156. Paul. L. 6. § 1. D.de B.P.37.1. § 20. Vid.supra 1.94. et Collat.16.7.§2. Plin. ep.10.6.

li*b*eri non sint in potestate patris, | quia sint cum eo ciui-
tate Romana donati, nec ab impera|tore in potestatem re-
§21. dacti fuerint. Item agnati [1]capite diminuti | non ad-
mittuntur ex ea lege ad hereditatem, quia nomen a|gnatio-
§22. nis capitis deminutione perimitur. Item pro|ximo agnato
non adeunte [2]hereditatem, nihilo magis sequ|ens iure legi-
§23. timo admittitur. Item feminae agnat*ae* | quaecum-
que consanguineorum gradum excedunt, | nihil iuris ex
§24. lege [3]habent. Similiter non admittuntur | cognati qui
per feminini sexus personas necessitu|dine iunguntur; adeo
quidem, ut nec inter matrem | et filium filiamue ultro citro-
que hereditatis capi|endae ius conpetat, praeterquam si per
in manum conuentio|nem consanguinitatis iura inter eos
constiterint. |

[*DE BONORVM POSSESSIONIBVS.*] |

§25. Sed hae iuris iniquitates edicto praetoris emendatae ||
§26. sunt. nam [4]*liber*os omnes qui legitimo iure deficiuntur, | 131. 121a.
uocat ad hereditatem proinde ac si in potestate parentum |
mortis tempore fuissent, siue soli sint siue etia*m* | sui here-
des, id est qui in potestate patris fuerunt, con|currant.

(1) *k· dm·* C. *capite deminuti* edd. Veron. cod. siglas *di* et *dim* (praeter *d*, *d̄*, et *dm.*), numquam *dem* pro *deminut.* habet, quamuis *deminut.* iuxta frequentiorem formam *diminut.* omnibus suis litteris scriptum exhibeat. (2) Gö.1.2.: ‚(*ad*)*hereditatem nih.* (3) *habent'* C. ut saepe *t'* pro *t*; itaque caue ne *habere uidentur* cum HIA conicias. (4) *eos* C.

§ 21. Vid.§1.I.de succ.cogn.3.5. et infra ad § 27.i.f.citt.ll. Ulp.27.5. § 22. Vid.h.C.§§12.18.et ibi citt.ll. § 23. Vid.§14. cum locis ibi citt. § 24. Cf.cit.pr.I.de SC.Tert.3.3. Vid.Ulp. 26.7.8. Gai. 1.111.114.115b.132.134.3.3. infra § 41. Quintilian.Inst.or.4.2,5.

§ 25. Vid.§1.init.I.de SC.Tertull.3.3. pr.§2.i.f.I.de B.P.3.9. §11. I.de grad. cognat. 3.6. Gai. L. 2. D. unde cognati 38. 8. et infra § 41. §9.I. de her.q.ab int. 3.1. § 26. Vid.cit.§9.I.3.1. Ulp. 28. 8. et Collat.16.7.§2. Gai.supra §§19.sq. Paul.L.6.§1.D.de B.P.37.1. Mod. L.1.§2.D.quis ordo 38.15. Ulp.L.1.§§5.sqq.D.si tabb.tti null.exst.38.6. Paul.et Pomp.LL.4.5.eod. item Cic. in Verr.II.1.44,114. cum Pseudo-Asc.(p.191.Bait.)

[1]ad*g*natos autem capite deminutos non | secundo gradu §27.
post suos heredes uocat, id est non | eo gradu [2]uocat quo
per legem uocarentur si ca|pite minuti non essent; sed ter-
tio proximita|tis nomine: licet enim capitis deminutione iu*s* |
legitimum perdiderint, certe cognationis iura | retinent:
itaque si quis alius sit qui integrum ius | agnationis habebit,
is potior erit, etiam si longi|ore gradu fuerit. Idem iuris §28.
est, ut quidam putant, | in eius agnati persona, qui proximo
agnato omitten|te hereditatem nihilo magis iure legitimo
admittitur; | sed sunt qui putant hunc eodem gradu a
praeto|re uocari, quo etiam per legem agnatis hereditas da-
tur. | Feminae [3]certe agnatae quae consanguineorum | §29.
gradum excedunt, tertio gradu uocantur, id est si | neque
suus heres neque agnatus ullus erit. Eodem [4]gra|du §30.
uocantur etiam eae personae qu*ae* per femini|ni sexus per-
sonas copulatae sunt. Liberi quoque qui | in adoptiua §31.
familia sunt, ad naturalium parentum heredi|tatem hoc eodem
gradu [5]uoca*n*|tur.

132. 121b. Quos autem [6]p||raetor uocat ad hereditatem, hi here- §32.

(1) *adnatos* C. (2) *uocat* ex ed. m. 3. excidit. (3) *certae* C. (4) *graduo* uocantur etiam *si heae* C. (5) *uocat'* C. (6) *p*||R C. *solus* add. Inst.

§ 27. Vid. § 21. Ulp. 28. 9. Gai.epit. 2.8.§7. Paul.S.R.4.8.§22.i.f. Pr.§1.I.de succ.cogn.3.5. supra 1.158. §12.I.de grad.cogn.3.6. Mod. L. 4. § 10. D. eod. 38. 10. Dig. unde cognati 38.8.impr.Pomp.L.5.ibid. Cod.6.15. Iulian.L.1.D.unde legit.38.7. et infra §30. *licet enim*] Vid.§21.1.158. Ulp.27.5. et L.1.§8.D.ad SC.Tertull.38.17. Pomp.L. 11.D.de suis et legit.38.16. §2.I.ad SC.Orphit.3.4. § 28. Vid. §§12.22. Ulp.L.2.pr.D.de suis et legit. 38. 16. § 7. I. de legit. agnat. success.3.2. Iustinian.L.15.§3.C.de legit.heredib.6.58. § 29. Vid.§§23.14. et ad h.§.citt.ll. § 30. Vid.§24. §2(1).I.de succ.cogn.3.2. citt. Ulp. 28. 9. et Gai.epit. 2.8.§7. Vid. LL. 2. 4. D. unde cognati 38.8. Paul.L.10.§6.D.de gradibus 38.10. § 31. §3(2).I.tit.cit.3.2. Cf.Gai.epit.l.c. Vid.§13.I.de hereditatib.quae ab int.deferuntur 3.1. Ulp.L.1.§4.D.unde cognati 38.8. supra 2.136.

§ 32. §2.I.de B.P.3.9. Cf.Ulp.28.12. Vid. supra 2.98. infra § 80.

des [1]*ipso* quidem iure non | [2]*fiunt: nam* praetor heredes facere non *po*test: *per legem* | *enim tantum uel similem iuris* con*stitutionem*. *h*er*edes fi*|*unt*, *ueluti* pe*r* senatus *consultum et constitutionem* pri*ncipalem*: sed | [3]*eis si qui*dem praetor d*et bonorum* possess*ionem*, *lo*co heredum *constituuntur*. |

§33. A*dhuc* au*tem* alios [4]*etiam* co*n*plures *g*rad*us praetor facit* | *in bonorum* [5]*possessione danda*, d*um id* ag*it*, n*e quis sine successore mo*|*riatur*. de quibus in his commentari*is* [6]— — ** | — — — ** hoc i*u*s t*o*tum propriis commentariis ** |

(1) *ipse* C. (2) ex Inst.suppl. (3) Gö.1.2.: *cum eis qui*dem Praetor d*at* La. correxit. [In ed. m. 3. *praetor* excidit.] HIA adn. malim *tamen cum eis* praetor d*at* (4) ** Gö. *etiam* edd. meae, Gn. et HIA. *et alios* Inst. (5) *possessionibus dandis* HIA. (6) Heft. ded.: con*silio* |——— Sensui conuenire uidetur *summatim* | *tractauimus, quia* Hschk. prop.: *copiose n̄ agim' q̄* (copiose [?] non agimus, quia) *alias* HIA uersus 5...17. sic dedit: con*sulto non agimus, quia* ali*as* h. i. propr. comm. *ex*|*plicauimus*. 33[a]. *Igitur hoc* s. a. s., *cum in l*|*egitimis hereditat*ibus *sola cognatio* per *legem XII* | *tabularum non* pro*ficeret ad* hereditate*m capiendam, ut ne* | *mater quidem in bonis libero*rum, *praeterquam si per* in man*um* conu*entio*nem iu*r*a consan*guinitatis na*|cta *fuerat, ex* lege ill*a ullum ius haberet*, | Tum adnot.: ad sensum in v. 16...22. puta secutum esse: *hoc quantum ad matrem ingenuam trium, libertinam quattuor liberorum iure honoratam postea SCto Tertulliano correctum esse. hoc enim matri tantum praefert suum heredem, eumue, qui inter suos heredes a praetore ad b. possessionem uocatur, item patrem auumue defuncti emancipator*(*em*) *a*(*ut*) *si em*(*an*)*cipatus n*(*on*) *fuerit, fratrem c*(*onsanguineum*). || [tum sqq. in text. rec.] post eam uocat *sororem defuncti consanguineam et* u|xorem, *quae in manum eius conuenerat*, [pergit adnot. „Et puta ad sensum secutum esse:] *ita quidem, ut hae personae matri etiam concurrant, dimidiamque partem hereditatis ei auferant: deinde ceteros agnatos.* Certe uerbis huius supplementi repugnat quod ỿ. 22. rubricam habuisse uidetur.

et 4.34.sq.111. pr.I.de perp.et temp.act.4.12. Paul. L.138.D. de V. S. 50.16. LL.117.128.§1.D.de R.I.50.17. Ulp.LL.1.2.D.de B.P.37.1. L.11. i.f.D. de H.P.5.3. Id.et Gai.D.de possessoria H.P.5.5. Ulp.L.19.§2. D.de condic.et demonstr. 35.1.

§ 33. §2.med.I.tit.cit. (Ad pagg.132.i.f.133.cod.Veron. uide Ulp. 28. §§1...7.ibiq.citt.ll.) *propriis comm.*] i.e. Ad edictum urbicum libris? Cf.infra §54. et praefat.nostr.nott.13.13[a].

— — — solum admonuisse sufficit — * | ** ————————— (§33[a].)
ibus * ———— — — — ** | *t*abu*l*is — — — — * h*ereditate*m
———— * | * lata ———————— osum ———— | in ma-
— — * ionem — — — — — ———— sa|riam ———— lege — —
— — * ———— — | ———— ỿỿ.16.17. ———————— |
— ———————— — * ———— | — — * ——— — — — — —
** | * ———————————— | ———— ỿ. 21.
———— |
[1]*R*. ca... — ** |(§33[b].)
post eam uocat ———————— u|xorem ————
133. ———————— [2] || ————————————
126a. t.s. ỿỿ. 1...7. ———————— | ————————
— — ——— | ——————————————
ỿỿ. 9...20. ——————————————— | qui — **

(1) ỿ. 22. rubricam, nunc puto DE SENATVS CONSVLTO TERTVLLIANO habebat. (2) Gaius in posteriore paginae 132. parte totaque pag. 133., ubi praeter incertos fere omnes ductus uix aliquid legi potuit, de bonorum possessionibus a praetore tum impugnandi atque emendandi tum supplendi atque confirmandi iuris ciuilis gratia datis uarioque, quem bonorum possessores iuxta heredes optinebant loco, prout aut contra aut secundum tabulas testamenti bonorum possessio admissa erat, exposuisse uidetur. In § 1. Inst. de B. P. ita ante intestati bonorum possessionem, de qua pag. 134. cod. Ver. exponere pergit, disseritur: *Aliquando tamen neque emendandi, neque impugnandi ueteris iuris, sed magis confirmandi gratia pollicetur bonorum possessionem: nam illis quoque qui recte facto testamento heredes instituti sunt, dat secundum tabulas bonorum possessionem. item ab int.* Itaque HIA uersus 21...24. iisdem Inst. uerbis expleuit, additis tamen inter *sunt* et *dat* hisce: *si modo tabulae testamenti non minus quam septem testium signis signatae sint.* Etiam decem fere qui praecedunt codicis uersus replendos esse uerbis pr. Inst. de B. P. 3. 9. „*Ius bon. possessionis .... adiuvabatur*“ adnot. HIA, nam paucis mutatis et ipsa Gaiana uideri, „ut tamen Gaius antea b. possessionem ex SC. Tertulliano dandam pro exemplo impugnati iuris veteris posuisse videatur (cf. Gl. Taur. ad pr. I. 3. 9.).“ Cf. praef. nostr.

(§ 33[a]. Cf.§24.Ulp.26.8. Tit.Inst.de SC.Tertull.3.3. L. 9. §1. D. de reb.dub.34.5.HIA.)

———————— | ———————— vv. 22. 23.

§34. ———————— | ———————— *item* 134.

ab in||*test*ato heredes suos et agn*atos* ad bonorum possessio- 126b.
nem uocat: quibus | casibus *b*eneficium in eo solo uidetur aliquam u|tilitatem *habere, quod* is qui i*ta* bonorum possessionem *petit*, interdicto | cuius principium est QVORVM BONORVM, uti possit: cui|us interdicti q*uae* sit utilitas, suo loco[1] proponemus: | alio quin remota quoque bonorum possessione ad eos hereditas pertinet iure ci|uili.

§35. Ceterum saepe quibusdam ita datur | bonorum possessio, ut is cui data sit, [*non*] optineat hereditatem; quae

§36. bonorum possessio dici|tur sine re: *n*am si uerbi gratia iure facto testa|mento heres inst*it*utus cre*u*erit hereditatem, sed bonorum possessionem secu*n*|dum tabulas testamenti petere noluerit, contentu*s* | eo quod iure ciuil*i* heres sit, nihilo minus ii qui nullo fa|cto testamento ad intestati *b*ona uocant*ur*, possunt petere bonorum possessionem; | sed sine re ad eos[2] hereditas pertinet, cum testamen|to

§37. scriptus heres e*u*incere hereditatem possit. Idem | iuris est si intestato aliquo mortuo suus heres [3]no|*luerit petere bonorum possessionem, con*te*n*tus l*egitimo iure: nam* | et agnato competit quidem bonorum possessio, sed sine *re*, cum | euinci hereditas [4]a*b su*o herede [5]potest. et illud [6]conue|nien-t*er*, si ad agnatum iure ciuili pertinet hereditas | et hic

(1) 4. 144. (2) HIA adn.: fuerit *b. p.* quae nota abiit in similem *h' t.* (3) ita Hollw. prop. (4) *ap..o* C. 'a *fil*io Gö. La. adn. „Non dubitandum quin librarius scripserit *apsuo*, ut scripsit *apstinendi* p. 95, 13., et alibi [p. 181, 3.] *opstitit*, et uidetur scripsisse *apste* p. 228, 4. et *op id* p. 140, 22.“ (5) ita C., sed praestat *possit*, ut in fine proxime antecedentis §. et sic nunc HIA dedit, deinde *illud* mutans in *huic.* (6) *conuenientur* C. conuenien[*ter dice*]tur Gö. 1. 2.

§ 34. § 1. I. de B. P. 3. 9. u. *item ab int.* etc. et *remota quoque* etc. *QVOR. BON.*] Vid. infra 4.144. ibiq. citt. ll.
§§ 35. 36. Vid. Ulp. 28.13.23 6.26.8. supra 2.148.165. sq.
§ 37. Cf. Ulp. citt. 28.13.26.8.

adierit hereditatem, sed [1]*bonorum possessionem* petere no|luerit, [2]etsi quis ex proximus [3]cognatis petierit, | sine re habebit bonorum possessionem propter eandem rationem. |

135. Sunt et ali*i* quidam similes casus, quorum al*iquos* || su-
111a. periore commentario [4]tradidimus. |

[*DE LIBERTORVM BONIS.*] |

§39. §40. Nunc de libertorum *b*onis uideamus. Olim itaque lice|bat liberto patronum suum in testamento pr*ae*|terire: nam ita demum lex XII tabularum ad hereditatem liber|ti uocabat [5]patro*n*um, si intestatus mortu*us* esset li|bertus nullo suo [6]herede *re*licto: itaque intestato | quoque mortuo li-*b*erto, si is su*u*m heredem relique|rat, nihil in *b*onis eius patrono iuris erat; et si qu*i*|dem ex naturalibus liberis aliquem suum here|dem reliquisset, nulla uide*b*atur esse querella; si uero | uel adoptiuus filius filiaue uel uxor qu*ae* in manu esset, | [7] sua heres esset, aperte inicum erat nihil iuris pa|trono superesse, qua de causa postea praetoris §41.
edicto haec | iuris iniquitas [8]em*e*ndata est: siue enim faciat te|stamentum li*b*ertus, iubetur ita testari, ut patrono su|o partem dimidiam *b*onorum suorum [9]relinqua|t, et si aut nihil

(1) *sic* (?) ..C. (2) *et sic* coni. Hschk. (3) *cognatus* C. quod edd. m. 2. sqq. retinui (item Gn.) prob. La. nunc autem cum totiens *u* et *i* permutasse librarium animaduertissem, insolentiorem formam cum cett. edd. mutaui. (4) §§ 119. 148. sq. (5) *patrum* C. (6) *hrede licto* C. (pro *hde relicto*) (7) (*suus uel*) ins. HIA. (8) *emandata* C. (9) *relinqua|tur* C.

§ 39. Pr. I. de succ. libertor. 3.7. Vid. Ulp. 27.29. Paul. S. R. 3.2. Dig. 38.2. Cod. 6.4. Nouella Valentiniani 24. § 40. Pr. I. cit. Vid. Ulp. 27.1.29.1. et L. 3. pr. D. de suis et leg. 38.16. Id. L. 17. Ter. Clem. L. 38. § 1. D. de bon. libert. 38.2. Iustinian. L. 4. § 8. C. de bonis libertor. 6.4. *lex XII t.*] Vid. *Dirksen*. 5.8. (cf Huschk. in *Rhein. Mus. f. Jpdz.* 7. p. 64. not. 12.) et infra §§ 46. 49. 51. Ulp. L. 11. D. de iure patronat. 37.14. et ad 1. § 165. citt. ll. *adopt. fil.*] Vid. 2.136.137. et ibi citt. ll. *uxor q. in manu*] Vid. 2.159. ibiq. citt. ll. § 41. § 1. I. tit. cit. Vid. supra § 25. et ad praeced. § 40. citt. ll. Ulp. cit. 29.1. et

aut minus quam partem dimi|diam reliquerit, datur patrono contra tabulas testa|menti partis dimidiae bonorum possessio; si uero intestatus mo|riatur suo herede relicto adoptiuo filio [*uel*] uxor*e* | quae in manu ipsius esset, uel [1]nuru quae in ma|nu fili*i* eius fuerit, datur aeque patrono aduersus | hos suos heredes partis dimidiae bonorum possessio. prosunt autem liberto ad ex||cludendum patronum naturales 136. liberi, non solum | quos in potestate mortis tempore habet, 111b. set eti|am emancipati et in adoptionem dati, [2]*si* modo ali|qua ex parte heredes scripti *sint, aut praeteriti con*|tra tabulas testamenti bonorum possessionem ex edicto petierint[3]: nam | exheredati nullo modo repellunt patronum. |

§42. Postea lege Papia aucta sunt iura patronorum qu|od ad locupletiores libertos pertinet: cautum est enim | ea lege, ut ex bonis eius qui sestertiorum [4]*numm*|*orum centum* mili*um plu*ris*ue* patrimon*ium relique*|rit, et pauciores quam tres liberos habebit, siue is | testamento facto siue intestato mortu*us* erit, ui|rilis pars patrono debeatur; itaque cum unum fi|lium unamue filiam heredem [5]reliquerit liber|tus, perinde pars dimidia patrono debetur, *ac si* | sine ullo filio filiaue moreretur; cum uero d*uos* | duasue heredes relique-

(1) *nurus* C. (2) cum sqq. ex Inst. suppl. (3) Hoc non satis accurate a Gaio dictum esse in adnot. exponit HIA, distinguens ab 'emancipato *eoque* in adoptionem dato' eum qui in adoptione extranei est. (4) Ex Inst. facile incerti C. ductus suppl. ut Huschk. prop. Gö. 1.2. asteriscos habent. Klenz. ad rem non apte prop. *nummorum milia centum, si post militiam fecerit testamentum.* (5) *relinquerit* et ý. 18. *reliquat* C.

L.1.§2.D.de bon.libertor.38.2. Cod.de bon.libertor.6.4. De B.P.c.t. liberti 6.13. Greg.Cod.de libertis principis 6.2. (Haen. p. 35*.) Cic. Verr.2.1,48,125. Dio Cass.51.15. Sueton.Ner.32. item Tac.Ann.15.19. § 42. §2.I.tit.cit.3.7. Vid.§3.I.tit.cit. Ulp.L.16.pr.D.de iure patronat.37.14. Iustinian.L.4.§11.C. de bon.libertor.6.4. etiam Ulp. L. 1. § 14. D. si cui plus q. per L. Falc. licuerit, legatum esse dicetur 35. 3. *uirilis*] Vid.§44. Ulp.L.145.D.de V.S.50.16. cum Gai.LL.148...150.ibid.

rit, tertia pars debet*ur*; | si tres reli*n*quat, repellitur patronus. |

[1][*AD LEGEM PAPIAM.*] |

In bonis libertinarum nullam iniuriam antiquo | iure §43. patiebantur patroni: cum enim hae in pat*ro*|norum legitima tutela essent, non aliter scilicet | testamentum facere poterant quam patrono aucto|re; itaque siue auctor ad testa-

137. mentum faciendum || [2]factus ——————— | relic —

79a. t.s. ———————— | — — — — — — — — — — si *u*ero

auctor f|a*ctu*s non erat — — — — — * morte * — | ————

———— ý. 5. ———————— | tinebat ————————

[3]*ut* | poss*e*t patronum a bonis *libertae uindicandis re*|pellere. Sed postea lex Papia *cum* quattuor libe|rorum iure liber- §44. tinas tutela patronorum libe|raret et eo modo [4]————

(1) Fort. rubrica *DE LIBERTINARVM BONIS* scribenda est. (2) Locum sic restitui posse putat Hschk.: || factus *erat, neque tantum, quantum uellet, tt* (testamento) *sibi*| relic*tum erat, de se queri debebat, qui id* | *a liberta* impet*r*are *potuerat. si uero* auctor | *ei factus* non erat, *et.* (etiam) *tu*tius *hereditat.* (hereditatem) morte *e'* (eius) *ca*|*pie*bat; *ǹ* (nam) *neque suum heredem liberta relinquebat, ý* (qui) posset et sic ded. Gn. et HIA. non satis apte ad C. (3) „Scripsi *ut posset*, quod ad filium libertae pertinet, qui non erat suus heres matri. Gö. tamen malebat *possent*, quoniam *liberos* habet Ulp. 29.2. Ipse ediderat *possit*; sine *ut*“ La. (4) In C. ita ferme scriptum esse coni. Gö. (et rec. Gn.): et eo modo *inferret, ut iam sine patroni* tutoris auctoritate *testari possent, prospexit, ut pro numero liberorum, quos superstites liberta* habuerit, *etc.* nam ita habet Ulp. 29. 3. „Lex Papia Poppaea postea libertas quattuor liberorum iure tutela patronorum liberauit; et cum intulerit iam posse eas sine auctoritate patronorum testari, prospexit ut pro numero liberorum libertae superstitum uirilis pars patrono debeatur“. uersus 10...17. sic rest. HIA: modo *efficeret, ut iam sine patroni tu*|toris auctor*itate testari possent, prospexit, ut pro numero liberorum, quos superstites liber*|*ta* habuerit, u. p. p. d. et | ex b. e. q. o. *liberorum l*oco iuris | i*nter*pre*tatione* a*cci*pi*t*, cu*m tota* | *heredit*as ad p. p.

§ 43. Cf.Ulp.29.2. Vid.Liu.39.19. Gai.1.192.2.118.122.
§ 44. Cf.Ulp.29.3. Vid. supra 1.194. Ulp. 11. 28a. item L. 145. et Ter.Clem.L.153.D.de V.S.50.16.

——— *tu*|toris auctor*itate* ———————— | ————————
ỷ. 12. ———————— | — habuerit, uirilis pars patrono debea-
tur [1]..|.. ex bonis eius, quae omnia — — — — iuris | [2]———
———— ỷỷ. 14. 16. ———————— | [3]— . ad patronum per-
tinet. |
§45. Q*uae* autem diximus de patrono, eadem intellegemus
et | de [4]*filio patr*oni; *item* d*e* n*epote* [5]*eius et de* prone*po*|*te*
§46. *ex nepote filio nato* pro*gn*ato. *Fi*lia uero patro|*ni*, i*tem*
neptis[6] et pron*eptis ex* nepot*e f*ilio | n*ato* p*rognata* quamuis
ide*m ius habeant*, *quod l*ege XII tabularum | patron*o* datum
est, p*raetor tamen uocat tantum masculini* sex*us* | patro-
n*orum* l*i*be*ros; set fi*l*ia*, *ut contra tabulas* testa||menti li- 138.
berti [7][*uel*] ab *intestato contra f*i*lium* adopti|uum *uel uxorem* 79b. t.s.
*nurumue dimidiae par*t*is* bonorum possessionem | petat,
trium liberorum iure lege Papia consequitur; | aliter hoc
§47. ius non habet. set ut ex bonis libert*ae* | s*uae* [8]qua*t*-
tuor liberos habe*ntis uirilis* p*ars ei* [9]*d*|*eberetur*, liberorum
quidem iure [10]*non est* con*prehensu*m, | ut quidam putant;
set tamen intestata liberta | mortua, uerba legis Papiae fa-

(1) *eı(t)* C. Hschk. uult: *ꝛtab*. (2) ỷ. 15. incertae, ỷ. 16. nullae litterae leguntur in C. (3) Sequentes §§. obstant quo minus locum Ulp. 27. 2. huc trahamus hunc: „Si sit patronus et alterius patroni filius, ad solum patronum hereditas pertinet“. cf. infra § 60. (4) *filio* in text. non recep. Gö. 1. 2. Sqq. etiam ibi non lecta ex Hollw. et Huschk. coni. suisque expl. La. et edd. m. 2. sqq. (5) *ex filio* (pro *eius*) HIA. (6) *ex filio* add. HIA. (7) (*aut*) pro (*uel*) HIA. (8) *quatuor* C. sec. Gö. *quattuor* edd. (9) *debeatur* Gö. *deberetur* La. (10) *non ꝛsequitur* Gö. *non ēcp̄hērum* La. Utrumque displicet Hschkio, qui uult: opu*s ei* n*on est* quod equidem non receperim, nec rec. HIA, sed ded.: *de*|*beatur, ne* liberorum *quidem iure consequitur*, |

§ 45. Vid. § 58. Ulp. 29. 4. 27. 1. Gai.L.5.D.de bonis libert.38.2. Pr.I.de adsign.libertor. 3.8. § 46. Cf. Ulp. 29.5. et uid. 27.1. *lege XII t.*] Vide supra §40. § 47. §44. et ad eand. §. cit. Ulp. *libertae suae*] cf.Gai.L.58.§1.D.de V.S.50.16. (*faciunt*] cf.L.4.§21. C.de bon.lib.6.4. HIA.)

ciunt, ut ei uirilis pars de|beatur; sī uero testamento facto
mortua sit liberta, tale i|us ei datur, quale datum est [1]———
——————— . | ———————— ỷ. 11. ———————— | liberique
*co*ntra tabulas test*ament*i liberti habent: | quamuis parum
diligenter ea pars legis scripta | sit. Ex [2]*h*is apparet §48.
e*x*traneos heredes [3]patrono*rum* | longe [4]remot*um a*b o*mni*
eo iure iri, quod *uel* in *in*|testatorum bonis *uel cont*ra
tab*ul*as testamenti | patrono competit.
Patronae olim ante legem Papiam | hoc solum ius ha- §49.
bebant in bonis libertoru*m*, | quod etiam patronis *e*x lege
XII tabularum datum est. n*e*c *e*ni*m* | ut contra tabulas te-
*sta*menti, in *quo praeteritae* eran*t*, uel ab in|testato contra
f*i*lium adoptiuum uel uxorem nu|rumue bonorum possessio-
nem par*tis* d*imidiae* peterent, praetor si*mi*liter | [5]—————
—————— [6]*set postea lex Papia* | duob*us liberis* ho- §50.
139. nora*t*ae ingenuae patronae, || libertinae tribus, eadem fere
61b. iura dedit qu*ae* ex e|dicto praetoris patroni habent; trium
uero liberorum | iure honoratae ingenuae patronae ea iura
de|dit qu*ae* per eandem legem patrono data sunt; li|ber-

(1) Huschk. uoluit: *patronae liberis hono*|*ratae, ut pinde bp.* (perinde bonorum possessionem) *habeat ac uirilis sexus patronus* | „Temptabam: est *tribus IIIue liberis honoratae patronae, simile huic quod patronus*“ La. Hunc uituperat Hschk. et ipse quae cum C. et huius consuetudine uix conueniunt, prop. (quod rec. Gn.): *patronae trib. liueris hono*|*ratae ut pinde p̄d b̄n habeat p̄s quā patronus* Nouissime HIA: *patronae* li*beris hono*|*ratae*, *ut* proinde si*mile* h*abeat ius ac patronus* | (2) *is* C. (3) *patronos(?)u.* C. (4) sic ed. 1842., ed. m. 4. et Gn.; *remotiores* — — *iure* — *quod* .. *in* Gö. 2. Klenz. restituit *ab omni eo* et *uel* (ū) Huschk. prop.: remoti*oris b p'ssionis* iure *uti qm* (quam) quod *ed.* (edicto) in *ınt.* sed nouissime quod rec. HIA: remot*os ēe* ab omni eo iure *hrio* (hereditario) quod *uel* in *in* | (5) Gö. prop. et Gn. rec.: | *ut patrono* libe*risque eius concessit.* HIA ad sensum rest. in text. rec.: *eis ac masculis patronis concessit.* quod repugnat superst litteris C. *lib·r* (6) sic iam Gö. 1.

§ 48. Vid. §§ 58. 64.
§ 49. Cf. Ulp. 29.6. et uide eund. 27.1. item L.17. D. de bon. libertor. 38.2. *ex l. XII t.*] Vid. supra §40. § 50. Vid. Ulp. 29.5. sqq. et supra §42.

§51. tinae autem patronae non idem iuris praesti|tit. Quod autem ad libertinarum bona pertinet, si|quidem intestatae decesserint, nihil no*u*i patro|nae liberis honoratae lex Papia pr*a*estat: itaque si | neque ipsa patrona, neque liberta [1]*capite* diminuta sit, ex lege XII | tabularum ad eam hereditas pertinet, et excluduntur libertae | liberi; quod iuris est etiam si liberis honorata | non sit patrona: numquam enim, sicut supra[2] dixi|mus, feminae suum heredem habere possunt: si uero | uel huius uel illius [3]capitis diminutio interueniat, rursus liberi | libertae excludunt patronam, quia legitimo iure [4]*capitis* diminutione int|erempto euenit, ut liberi

§52. libertae cognationis iu|re potiores habeant*ur*. Cum autem testamento fa|cto moritur liberta, ea quidem patron*a* quae li|beris *h*onorata non est, nihil iuris habet contra libertae testamentum; | e*i* uero quae liberis honorata sit, hoc ius tribuitur per le|gem Papiam quod habet ex edicto patronus contra | tabulas li*b*erti. |

§53. Eadem lex [5]patrona*e* fili*a*e liberis honoratae ** | patroni iura dedit; sed in huius persona etiam unius || fili*i* filiaeue 140.
ius sufficit. 61a.

(1) ꝗ*d*, (pro *kd̄.*) C. *capite deminuta* La. ed. 1842. (2) 2.161. cf.3. 47. 1. 104. (3) *kd̄* C. (4) ꝗ*di|erempto* C. La.ed.1842. *capitis diminutione p|erempto* quod *perempto* post Gö. 1. edd. omnes habent. at C. *interempto* (*i|erempto*). (5) Gö. omisit ** (*ja*) i. f. uersus. Unterh. inde fecit: *item patronae filio* | Aliquid deperisse manifestum est, unde non recte faciunt edd. quod lacunae indicationem in textu non habent; ed.1. m. Huschk. secuta, *filio* (fil) expleuit. La. temptabat: *paene eadem quae ipsi patronae, filio autem patronae* | HIA ded.: (*quae*) patronae, (*patronae*) filiae liberis honoratae, *filio* | Malim : Eadem iura lex (*et* = etiam) p. f. l. honoratae *et filio* | patroni dedit.

§ 51. Vid.Ulp.27.5. et § 2. I. de SC. Orphit. 3. 4. et supra § 48. item Gai. L. 13. D. de suis et legit. 38. 16. Paul. L. 7. pr. D. de cap. min.4.5. *ex l. XII t.*] Vid.supra §40. *leg. iure c. d. per.*] Vid. 1.158.
§ 52. Vid.ad §51.citt.ll. impr.Ulp.29.7.
§ 53. Vid.Ulp.L.17. Paul.L.18. Pap. L. 42. pr. D. de bonis libertorum 38.2.

Hactenus [1]*ciuium Romanorum* iura qu|asi per indicem §54.
tetigisse satis est: alioquin dili|gentior interpretatio propriis commentariis | exposita est. |

[*DE BONIS LATINORVM LIBERTORVM.*] |

Sequitur ut de bonis Latinorum [2]libertinorum | dispi- §55.
ciamus. Quae pars iuris ut manifestior fi|at, admonendi §56.
sumus, de quo alio loco[3] diximus, eos | qui nunc Latini Iuniani dicuntur, olim ex iure Quiritium ser|uos fuisse, sed auxilio praetoris in li*b*ertatis forma | seruari solitos; unde etiam res eorum peculi*i* iu|re ad patronos pertinere solita est: postea uero per | legem Iuniam eos omnes quos praetor in [4]libertatem tu|ebatur, liberos esse coepisse et appellatos esse Lati|nos Iunianos; Latinos ideo, quia lex eos liberos | perinde esse uoluit atque si essent ciues Romani ingenui qui ex | urbe Roma in Latinas colonias deducti Latini co|loniari*i* esse coeperunt; Iunianos ideo, quia per

(1) *omnia* C. et edd. quod recte multos offendit. Huschk. olim in omissione quadam uitium uidere sibi uisus suppleri *quae in bonis ciuium Romanorum libertorum habemus* (s. *nobis competunt*) aut *haec* uoluit, et nouissime, quod HIA rec., *ōm̄illa* (omnia illa) peius Gn. *omnia ea* Equidem semper pro *omnia* aliud quidquam malui, sed nunc neque *noua* neque *patron*orum, sed *c·romr'* librarium scribere debuisse (nisi forte sic scriptum male lectum est) mihi persuasi. ita iustum prioris disputationis finem iustumque ad tractatum de Latinorum libertorum bonis transitum habemus. (2) malim *libertorum* (3) 1. § 22. (4) *libtem* C. edd. praeter meas *libertate*, accusatiuo, in ipsa lege olim posito, temere spreto, quem nec La. restituit.

§ 54. *propr. comment.*] cf. § 33. Fueruntne hi commentarii *Ad leges Iuliam et Papiam libri XV*, unde 30 locos in Digesta receptos uide ap. Hommel. Paling. 1. p. 119...122., siue *Ad edictum urbicum libri X?* nam *De manumissionibus libri tres* huc non trahendi esse uidentur.
§ 56. Vid.1.22.96.131. et infra §70.ibiq.citt.ll. Dosith.de manu miss. §§4.5.6.8.(6.7.8.10.) Ulp.1.10. Plin.epist.10.4. Iustinian.L.un.pr. C. de Lat.lib.toll.7.6. § 4. I. de success.libertor.3.7. *neque liberti Lat. hom. &c.*] Vid. Aes Salpens.c.23. „Vt qui c.R. consequentur, iura libertorum retineant."

le|gem Iuniam liberi facti sunt, etiamsi non ciues Romani.
[1]nam | primum legis Iuniae lator cum intellegeret | futurum 20
ut ea fictione res Latinorum defun|ctorum ad patronos per- 22
tinere desinerent, [2]*ob* | *id quod neque ut* serui *d*ecederent,
ut possent *iu*|*re peculii* res eorum ad patronos pertinere,
neque || liberti Latini hominis [3]bon*a* possent manu missio- 141.
nis iure ad | patronos pertinere, necessariu*m existimauit,* | 91a.
ne beneficium istis datum in iniuriam *patrono*|rum conuer- 4
teretur, cauere [4]u*t res Latinorum defunc*to|rum pro inde ad

(1) *n*|*pr̄ legis iunie iuniae lator* C. Gö. 1. 2.: nam | ** legis Iuniae lator et ita Hefft., qui tamen Klenzii coni. *nam pr. Iunius legis I. lator* minime probabilem probauit. Huschk. prop. *iam* | *uero* quod ed. m. 1., La. (quasi scriptum esset *crni* | *q̄r*) *qua*re quod edd. m. 2. 3. recepi. item Gn. et Hschk.: *quare legis Iuniae lator.* Recte HIA in adn. refutat quod dedi ed. m. 4. 'nam | praetor lege Iunia lat*a*' sed non recte idem recepit '*u*|erum legis Iuni*a*e Iuniae lator' ubi '*uerum*' omnino huius loci non est (pro '*nam*', quod huius loci non esse ille adnotauit) neque ex codicis *N* effici potest, et bis positum nomen *Iuniae,* quod aliquando probasse Rudorffius sese paenitere mihi dicit, ab omni Romanorum appellandi usu alienum est. Quod nunc dedi, totum in C. scriptum est: *N* = *nam* usitatissimum; *pr̄* = *primum* ex iis notis est, quibus semel tantum librarius usus est quaeque in titulis quoque infrequentiores sunt; sed de uocabuli usu cf. supra 1. 62. quod C. habet *iunie iuniae* maioris ponderis non est quam alia multa neglegenter repetitorum uerborum syllabarumue (ut de totis uersibus iterum iterumque recurrentibus hic taceam) exempla multa: e. gr. *q́rinales* p. 28. ỷ. 24., *olim* 30, 3., *filiae* 30, 14., *iussu* 102, 4. 5., *quis* 239, 10., *uocator uocatur* 47, 2., *uideuidemur* 104, 1., *uero uirginibus* 41, 1., *uelnae filiae* 186, 2., *uiriri* 38, 14., *q sint speciesint* 50, 1., re . 68, 10., *perti*|*tinent* 141, 20. 21., *le*|*gislegator* 147, 13. 14., *in in* 165, 1., *mani fructum furtum* 176, 13., *necessese* 182, 4., *temporere* 108, 5., *graduuocant'* 131, 21., *co*|*condicione* 154, 15. 16., *proco:* | *Pro eo* 158, 10. 12., *cr cr* 20, 20. sq., *res a. s. e lege as̄* 18, 20., *ius i q* 31, 13., *tut to lic. tut do* 41, 22., *ita tm ut tm* 156, 18., *es esto* 126, 23., *ē esto* 101, 20., *debet* pro parte *debet* 173, 8., aliaeque iterationes, inter quas dubios casus, ut 209, 9. consulto omisi. At uero si Gaius *Iuniae* nomen bis ponere potuisset ac uoluisset, certe non hoc loco, sed aliquo priori quo haec lex nominatim memorata est, ponere debuisset. (2) et ———————— | cederent, — possent ** | ——— * eorum Gö. 2. Ex adnot. Gö. edd. m. 2. sqq. cum La. suppl. petierunt. (3) *bp* C. edd. omnes *bona* sed dubito an rectius scribatur *bonorum possessio posset*
(4) *uol*.*ı*...*liberto* | C. sed litteras *liberto* admodum incertas esse ad-

6 manu missores pertinerent, | ac si lex lata non esset: itaque
iure quodam modo pecu|li*i* bona Latinorum ad manu misso-
8 res [1]—— perti|nent. [2]——————** differant *ea* iura §57.
qu*ae* | in bonis Latinorum ex lege Iunia constituta sunt, |
10 ab his qu*ae* in [3]hereditatem ciuium Romanorum libertorum
*o*bseruantur: | nam ciuis Romani liberti hereditas ad §58.
12 extraneos heredes patroni | nullo modo pertinet; ad filium
autem patroni nepo|tesque ex filio et pronepotes ex nepote
14 [4][*filio nato*] pro*g*natos | omni modo pertinet, etiam si [*a*]
parente fuerint ex*h*ere|dati; Latinorum autem bona tam-
16 quam peculia seruorum | etiam ad extraneos heredes per-
tinent, et ad libe|ros [5]manu *missoris* exheredatos non perti-
18 nent. | Item [6]ciuis Romani *l*ib*erti* hereditas ad duos §59.

not. Gö. qui 1. 2. posuit ******** liberto | et adnotauit sententiam exigere *ut bona horum liberto*|*rum* quod receper. Gn. et HIA. La. et edd. m. 2. 3.: u*t bona defunc*to | Ed. m. 3.: —— * liber|to [*pro* liberto |] c. adn. „malim *ū* ʀ *latinor. liberto* | Nunc non dubitaui facere: *ū* ʀ *l*atin [latinorum, ut p. 143. ỷ. 16.] defunc*to* | quae ipsius legis Iuniae uerba fuisse uidentur. Ego ex praecedd. malim *ū* ʀ· *latinor.* (*ut res Latinorum* libertorum) (1) *csıp*** C. *eorum* supplendum esse adn. Gö. quod fecerunt edd. praeter Gö. 1. 2. Klenz. et m. 1. Sed hoc *eorum* et otiosum et a Gaiano more et a schedis alienum est. Ed. m. 4. dedi *exinde,* contra quod HIA adn. 'vox non Gaiana'. id quod uix ei qui plures quam nobis supersunt Gaianos libros legisset crederem: non istius uocabuli usus sed locus qui ei dandus erat, fecit ut temptarem 'ip*sorum*' eiectis litteris *cs* ut ex praecedentibus *es* male repetitis; sed nunc puto Gaium scripsisse *coeperunt pertinere: coeper* in ipso C. esse uidetur, et |ne*nt* pro |ne*re* unus ex minoribus erroribus librario consuetis est; nec praetereundum est Gö. pro | *nentin* primum | *nenua* in sch. rettulisse. (2) „In C. fuerit *unde euenit ut multum* (quod rec. Gn. et HIA) uel simile aliquid." Gö. Scribere *uideamus igitur* uel *nunc uideamus, quantum* uel *quibus modis* praeter alia uetat sq. *nam.* Hefft. prop.: *unde factum est, ut longe* s. *multum* (3) *htatem* C. Fort. *htatib.* Edd. *hereditate* Accusatiuum non eicere praetuli etiam ed. 4. (4) Gö. aut *filio nato* aut, ut Sander prop., *prognatos* uoluit. utrumque coniungendum esse La. animaduertit. Librarius *filio nato* omisit. (5) *m* (pro *mm*) *n exh̄t* C. (6) *scrib.*

§ 58. Vid. §§ 64. 48. 45. 63. Mod. L. 9. D. de iure patronat. 37. 14. Plin. ed. 10. 105. Ulp. L. 1. §§ 5. 6. D. de adsign. libertis 38. 4. § 59. Vid.

pluresue patronos aequa|liter pertinet, licet dispar in eo seruo dominium | habuerint; bona *u*ero Latinorum pro ea parte [1]per|tinent, pro qua parte quisque eorum dominus fue|ri*t*.

§60. Item in hereditate ciuis Romani liberti patronus alteri|us patroni filium [2]excludit, et filius patroni al|terius patroni nepotem repellit: bona autem La||tinorum et ad ipsum patronum et ad alterius pa|troni heredem simul pertinent pro qua parte ad ip|sum manu missorem pertinerent. (142. 91b.)

§61. Item si unius | patroni tres forte liberi sunt et alterius unus, | [3]hereditas ciuis Romani liberti in capita diuiditur, id est tres | fratres tres portiones ferunt et unus quarta*m*; | bona uero Latinorum pro ea parte ad successores | pertinent pro qua parte ad ipsum manu missorem | pertinerent.

§62. Item si alter ex [4]*i*is patronis suam partem | in [5]hereditatem ciuis Romani liberti spernat, uel ante moria|tur quam cernat, tota hereditas ad alterum pertinet; bona | autem Latini pro parte [6]decedentis patroni caduca | fiunt et ad populum pertinent. |

§63. Postea Lupo et Largo consulibus senatus censuit, | ut bona Latinorum primum ad [7]eum pertinerent | qui eos

pro $\overline{cr}$. *lib. ti*) C. (1) *perti|tinent* C. (2) *excluditur* C. (3) *heretas* C. (4) *is* C. *h*is edd. praeter 1842. ed. m. 3. Hugo coni. *u* i. e. duobus. non recte. (5) *hereditatem* C. omnibus suis litteris. edd. omnes *hereditate* (6) Gö. dubitabat an *deficientis* legendum esset. quod ded. HIA. (7) ita C. quem singularem in pluralem numerum (e*os*...liberasse*n*t) transformarunt

1.22.sq. et Paul. L. 24.D.tit.cit.37.14.(nullam esse libertorum diuisionem). Iau. L. 34. D. de bon. libertor. 38. 2. et cf. paullo post §§61.62. § 60. Vid.Ulp.27.2.3. Paul.S.R.3.2.§1. §3.i.f.I.de succ.libertor.3.7. Pomp.L.2.§2. Iul.L.23.§1.D.de bon.libertor.38.2. Pomp. L. 4. D.de operis libertor.38.1. § 61.Cf.Ulp.27.4. et uide ib.29.4. Paul. l.c.§3. Iul.cit.L.23.D.§2. cit.§3.Inst. pr.I. de adsign.libertor.3.8. Ulp.§8.cit.L.1.D.38,4. et passim tot.tit. Ulp.L.3.§9.D.de bonis libertor.38.2. § 62. Vid.§59. Ulp.17.1. item not.ad 2.188. et 150.
§ 63. Vid.§4.I.tit.cit.3.7. Iustinian.L.un.§12.C.de Lat.lib.toll.7.6. et Nouell.78.praef. supra §58. *non nomin.*] Vid.2.127.

liberasset; deinde ad liberos eorum non | nominatim ex*h*eredatos, uti quisque proximus es|set; tunc antiquo iure ad heredes eorum qui libe|rassent, pertinerent.

§64. [1]Quo senatus consulto quidam [2]actum | esse putant, ut in bonis Latinorum eodem iure u|tamur, quo utimur in hereditate ciuium Romanorum liber|tinorum; [3]idemque maxime Pegaso placuit; quae | sententia aperte falsa est: nam ciuis Romani liberti here|ditas numquam ad extraneos patroni heredes || (143. 61a. t.s.) [4]*pertinet, bona autem* Latinorum etiam ex hoc ipso | [5]senatus consulto non obstantibus liberis manu missoris eti|am ad extraneos heredes pertinent; item in [6]hereditatem | ciuis Romani liberti li*b*eris manu missoris nulla exhereda|tio no*c*et, in bonis Latinorum *autem noc*ere no*mina*|tim factam exheredationem *ip*so senatus consulto significa|tur. [7]uerius est ergo hoc solum eo senatus consulto actum esse, ut | manu missoris liberi qui nominatim exhere|dati non sint, praeferantur extraneis heredibu*s*. |

§65. *Itaque* et emancipatus filius patroni praeteritus quam|uis contra tabulas testamenti parentis *s*ui bonorum possessionem non | petierit, [8]tam*en* extraneis heredibus in bonis Latino|rum potior habet*ur*. |

§66. Item filia [9]ceteri*que* quos *ex*heredes licet iure ciuili | [10]*facere inter ceteros, quamuis id* [11]*suff*icia*t*, *ut* [12]ab omni *hereditate p|a-*

edd. omnes propter sq. *eorum*. Valde dubito an nostro iure eius modi auctoris neglegentiam non emendemus: immo, an neglegentia non sit: nam cogitatio facile per eius modi ellipses procedit. cf. § 87. „agat...eos.“ (1) *quod* C. (2) [*id*] ins. edd. praeter m.3.4. (3) Gö. malebat *idque* quod receperunt La. et edd.m.2.sqq. (4) ita Gö. lacunam 16 fere litterarum expleuit. (5) sqq. magnam partem Bl. schedis debentur, itaque in Gö.1. non extant. (6) *htatem* C. *hereditate* edd. (7) ita C. *unde apparet* prop. Gö.
(8) *tam* C. (9) *ceteriquos**hredes* C. (10) ita iam Gö.2. defectus schedar. explic. (11) —*icia*i*i* C. (12) *ob* Gö. 3. operarum errore. *ab omnibic|***is* C.

§ 64. Vid.§§58.48. et cit.§4.Inst. *item in her. ciu. R.*] Vid.Ter.Clem. L.40.de bon.libertor.38.2. §§ 65. 66. Vid.supra §§19.26.2.132.sq. item Ter.Clem.L.39.D.de bonis libertor.38.2.

*tr*is sui s*ummo*u*eantur*, tamen in bonis Latinorum, | nisi
nominatim a parente fuerint exhereda|ti, potiores erunt ex-
§67. traneis heredibus. Item ad *li*|beros qui [1]a*b* hereditate
parentis se abstinue|runt, [2]— — — — — — — — — — — — — ⁎⁎ |
⁎ hereditate ⁎ exheredati nullo modo dici possunt, non | ma-
§68. gis quam qui testamento silentio praeteriti sunt. | [3]*E*x
*h*is omnibus satis illut apparet, si is qui Latinum | fecerit,
[4]— — — — — — — — — — — ⁎⁎ || ———————————— ỷỷ. 144.
§69. 1...21. ———————————— | Item [5]— — — — — — — — — 64b. t.s.
— — — — ⁎⁎ | [6]dispar — — — — — — — — — — — — — *he*|redi — —

(1) *a hereditate* C. a*b* h. edd. (2) La. temptabat: *sctum pertinet, quamuis ab extraneis repellantur* | a*b* hered., *quod* (uel *nam*) exheredati Hschk. prop.: *ex sc. latini b̄* (bona) *ptinent qu* (quia) *licet alieni habentur* | ab hereditate *tm̄* (tamen) exhered. Nouissime idem et HIA: *b latinor. p̄tinēt q̄ū* (bona Latinorum pertinent, quamuis) al*ieni habeantur a patern*|a hereditate, *q* (quia s. quod) exheredati et sic etiam Gn. nisi quod hic nimie: *quia* a*b* hereditate exheredati. (3) *⁎x is* C. (4) HIA adnotauit: „*Sententiam hanc fuisse suspicor: s. i. q. L.* | *fecerit, uel liberi eius soli ei heredes facti vivant, cum Latinus moritur, nihil novi SCto introductum esse, quia etiam ex lege Iunia ad eosdem bona Latini pertineant, nec extranei heredes sint, cui vel ipse manu missor uel liberi praeferri possint. Sed etsi manu missor Latinum extraneo legaverit* (2.195.), *SCto locum non esse videri, quod liberos tantum extraneis heredibus praetulerit: qua de re tamen non dubito, quin dissenserint ICti, sive extraneo sive uni ex liberis per praeceptionem Latinus legatus fuerit, et his controversiis maiorem partem pag.* 144. *occupatam fuisse. Sequebantur deinde aliae controversiae, et in his prima, ut puto, si liberis tantum heredibus institutis unus ex iis se abstinuerit vel hereditatem spreverit, bona Latini ad omnes an ad eos tantum, qui heredes facti sunt* (*quod verius est*) *pertineant. Quam quaestionem deinde statim* § 69. *excepisse videtur.*" Haec HIA. (5) Gö. loci sententiam hanc esse putat: bona Latini ad liberos manumissori ex disparibus partibus succedentes, nullo extraneo herede interueniente, non pro uirilibus, sed pro hereditariis partibus pertinere. HIA haec in text. rec.: Item *si n*ullo e*xtraneo herede interueniente liberi* | dispari*bus ex partibus heredes facti sunt, bona Latini pro he*|redi*tariis partibus, non pro uirilibus recte pu* || (6) *dispare* C.

§ 67. Vid. supra 2.123. et 158. ibiq. citt. ll.

145. 97a. — — — — — — — — — — — *pu*||tant ad eos pertinere, [1]qui*a* nullo
interueniente | extraneo herede senatusconsulto lo*cu*s non
est. [2]*S*et si cum liberis su|is etiam extraneum heredem §70.
patronus reliquerit, [3]*C*|*a*elius Sabinus ait tota bona pro uirilibus partibus ad | liberos defuncti pertinere, quia cum [4]ex-
trane*u*s here|s interueni*t*, non habet lex Iunia locum, sed
senatusconsultum; | Iauolenus autem ait tantum eam par-
tem ex senatusconsulto libe|ros patroni p*r*o uirilibus partibus habituros esse, | quam extranei heredes ante senatus
consultum [5]lege Iunia habituri essent, | reliquas uero partes
pro hereditari*i*s partibus ad e|os pertinere. Item qu*a*e- §71.
ritur an hoc senatusconsultum | ad eos patroni liberos pertineat, qui ex filia nep*te*|ue procreantur, id est ut nepos
meus ex filia potior | sit in bonis Latini mei quam extraneus heres; item [6][*an*] | ad maternos Latinos hoc senatus
consultum pertineat qu*a*eritur, id est | ut in bonis Latini
materni potior sit patronae filius | quam heres extraneus
matris: Cassio placuit utroque | casu locum esse senatus
consulto; sed huius sent*en*|tiam plerique inprobant, quia
senatus de his libe|ris [7]patronarum nihil sentiat, qui aliam
familiam sequ|erentur; idque ex eo adparet quod nominatim
exhere|datos [8]summo*u*et; nam uidetur de his sentire qui |
[9]ex*h*eredari a parente solent, si heredes non institu|antur;
146. 97b. neque autem matri filium filiamue, neque auo || materno
nepotem neptemue, si eum eamue hered*em* | non instituat,
exheredare necesse est, siue de iure ciuili | qu*a*eramus, siue
[10]de edicto praetoris quo praeteritis liberis | contra tabulas
testamenti bonorum possessio promittitur. |

(1) *quis* C. (2) *et* C. (3) ⁎|*elius* C. (4) *extraneos here*|*des* C. (5) *legiun* C. (6) (*an*) omitt. Gö. 2.3. Klenz. Heff. La. (7) *patronorum* corr. HIA. (8) *summobeat* C. *summoueat* edd. praeter La. 1841. et edd. m. 2. sqq. Gn. HIA. (9) *exseredari* C. (10) *de ex edicto* C.

§ 71. Vid. supra §§ 45. sqq.

§72. Aliquando [1]tamen ciuis Romanus li*b*ertus tamquam Latinus moritur, uel|uti si Latinus saluo iure patroni ab imperatore ius Quiritium con|secutus fuerit; [2]item, ut diuus [3]Tr*a*ianus constituit, | si Latinus inuito uel ignorante patrono ius Quiritium ab [4]imperatore | consecutus sit: quibus casibus dum uiuit iste liber|tus, ceteris ciuibus Romanis libertis similis est et iustos liberos | procreat, moritur autem Latini iure, nec ei [5]liber*i* | eius heredes *e*sse possunt; et in hoc tantum habet testa|menti factionem, uti patronum heredem institu|at [6]eiqu*e*, si heres esse noluerit, alium substi-

§73. tuere | possit. Et quia hac constitutione uidebatur effe|ctum ut numquam isti homines tamquam ciues Romani more|rentur, quamuis eo iure postea usi essent, quo uel ex le|ge [7]*Aelia* Sentia uel ex senatusconsulto ciues Romani essent, diuus Hadrianus iniqui|tate rei motus auctor fuit senatusconsulti [8]*f*aciundi, ut qui igno|rante uel recusante patrono ab imperatore ius Quiritium con|secuti essent, si eo iure postea usi essent quo ex lege | Aelia Sentia uel ex senatusconsulto, si Latini [9]mansissent, | ciuitatem Romanam consequerentur, proinde ipsi habe|rentur ac si lege Aelia Sentia uel senatusconsulto ad ciuitatem Romanam peruenissent. ||

§74. Eorum autem quos lex Aelia Sentia dediticiorum nu- 147. 23a.
mero | facit, bona modo quasi [10]*ciuium Romanorum* lib*e*rto-

§75. rum, modo quasi | Latinorum ad patronos pertinent. nam

(1) „Pro *tamen* videtur huius loci esse *contra* uel *e diuerso*. cf. § 64." HIA. (2) nam *ita* Gö. 2. et edd. *nam* (non ǹ) *ut* C. *item* cum HIA nunc scripsi. (3) *troianus* C. (4) $\overline{imp}$. C. sec. Bl. (5) *liber|e' heredesse* C. (6) *eiqui* C. (7) *xs* (pro $\overline{as}$) C. (8) *paciundi* C. (9) *manumissi essent* C. (10) *sclibustorum* C.

§ 72. Vid. § 4.I.ad § 63.cit. Plin.ep.10.4.6.105: Marcian.L.2. Paul. L.4. Mod.L.5.D.de natalib.restit.40.11. et L.un. ad § 63.cit.pr.et §12. et impr.etiam 1.23.ibiq.citt.ll. § 73. Vid.1.13.20.sqq.32.66.sq. 69.sqq.80.sq. 2.143.et ibi citt.ll.
§ 74. Vid.1.13.sqq. § 75. Vid.1.25.26. Ulp.20.14.

eorum bo|na qui, [1]si *in* aliquo uitio non essent, manumissi ciues Romani | [2]futuri essent, quasi ciuium Romanorum patronis eadem lege tribu|untur: non tamen hi habent etiam testamenti fa|ctionem: nam id pl*e*risque placuit, nec inmerito: nam | incredibile *u*idebatur pessim*ae* condicionis ho|minibus uoluisse legislatorem testamenti fa|ciundi ius concedere. eorum uero bona qui, si non | in aliquo uitio §76.
essent, manumissi futuri Latini | essent, proinde tribu*u*ntur patronis, ac si [3]Latini de|cessissent: nec me pr*ae*terit non satis in ea re [4]le|gislator*em* uoluntatem suam uerbis [5]expre*ss*isse. |

Uideamus autem et [6]de *e*a successione qu*ae* nobis e|x §77.
emptione [7]bonorum competit. Bona autem uene|unt §78.
aut uiuorum aut mortuorum: uiuorum uelut | eorum qui fraudationis causa latitant, nec absentes | defenduntur; item eorum qui ex lege Iulia *b*onis | cedunt; item iudicatorum post tempus quod [8]eis | partim lege $\overline{XII}$ tabularum, partim

(1) *sin* C. (2) *futuris* C. (3) *latinii* C. (4) *legis legator* C. (5) *exp̀sse* C. (6) *dea* C. (7) *bonarum* C. (8) *eiis* C.

§ 76. Vid.1.35.15.13.41.54. 3.56. Ulp.1.16.
§ 77. Vid.pr.I.de successionib.sublatis 3.12. et supra 2.98. Quintil.decl.273.i.f.(quid enim interest, iure testamenti a defuncto ueniat ad te hereditas, an lege a uiuente?) § 78. Vid.supra 1.27.2.98. 3.154.4.35.65.sqq.145. Theoph. ad cit. pr. I. 3.12. Plaut. Men. sc. ult. ỳỳ. 91. sqq. *qui fraud. c. latit.* et c.] Vid. Cic. pro Quintio passim, impr.19,60.23,74 sq. L.Rubr.c.22. Ulp.L.7.§§1.8.13. L.2.D.quib.ex c. in poss.eatur 42.4. L.36.D.de reb.auct.iud.42.5. L.1.D.de N.G 3.5. L.1. §1. L.21.§2.D. L.23.§4.D.ex quib.c.mai.4.6. et L.199.pr.D.de V.S.50.16. Gai.L.18. Paul.L.19.D.de in ius uoc.2.4. Ulp.L.3.L.19.§1.D.de iudic. 5.1. Gai.L.1.§2.D.quod cuiusc.uniu.nom.3.4. Pap.L.50 D.de pecul. 15.1. Diocl. et Max. L.9. C. de bon.auct.iud.possid.7.72. Vid. etiam infra § 84. i. f. *qui ex l. Iulia bon. c.*] Vid.Dig.De cessione bonor. 42.3. Th. C. Qui bonis ex L. Iulia cedere possunt 4.20. Iust. C. Qui bonis cedere possunt 7.71. Seu.et Ant.L.11. C. ex quib. c. infamia irr. 2.12. Vid. etiam Caes. B.C. 3.1,2.3. Tac. Ann. 6.16. Suet. Caes. 42. Dio Cass.58.21. *iudicatorum*] Vid.infra §199. 4.21.24.sq.102. Ulp.

edicto praetoris ad expedien|dam pecuniam tribuitur. | mor- 22
tuorum bona *u*eneunt uelut eorum quibus cer|tum est ne-
que heredes neque bonorum possessores neque ullum alium ||
§79. iustum successorem existere. Siquidem uiui | bona 148.
ueneant, iu*b*et ea praetor per dies continuos xxx | [1]pos*si*- 23b.
deri *e*t proscribi, si uero mortui, [2]post dies xv; pos|tea 4
[3]iubet conuenire creditores et ex [4]eo nume|ro magistrum

(1) *possederit* C. (2) *post* C. Gö. malebat, HIA rec. *per* (3) *iubent* C. Possis: *iubentur...creare* (4) Fort. *ex suo numero* siue *ex eorum numero*

L.21.D.de iudic.5.1. L.6.§6.D.de confess.42.2. L.71.§2.D.de leg.1.30. Call.L.31.D.de re.iud. 42.1. Paul. S. R. 5. 5a. §2. *lege XII t.*] Vid. (*Dirksen*.3.1...6.) Gell.20.1.15.13. Gai.4.21. Donat. ad Ter. Phorm. 2.1,120. Quintilian.inst.or.3.6,84. Tertullian.apolog.4. item Gai. L.234.§§1.2.D.de V.S.50.16. *edicto praet.*] Vid. Gai. 2.154.sq.167. 4.105. et L.7.Ulp.L.4.§5.D.de re iudicata 42.1. Cic.pro Cluent.25,68. ad Att.1.1,3.6.1,12.et ap.Quintilian.6 3,51. Pseudo-Ascon.in Verr.2.1, 61.(Baiter.p.177.) Vid.etiam Ulp.L.2.D. de re iud. 42.1. Grat. Val. et Th.L.un.Th.C.de usur.rei iud.4.19. *mortuor.*] Vid.etiam 2.158.154. *quib. cert. est succ. non exist.*] Vid.Cic.pro Quint. cit. 19, 60. (SI HERES NON EXTABIT). Iau.L.28.D.de reb.auct.iud.poss.42.5. Gai. 2. 151.167. §§1.2.I.de eo cui lib.c.bona add.3.11. Paul.L.91. D.de A. u. O. H. 29. 2. Diocl.et Max.L.un.C.ne pro dote 5.22. Vid etiam Cic.de LL. 2.19,48. i.f.49.init. Item de bonis uacantibus (*τοῖς ἀδεσπότοις*: Strab. 17.1, 12.): Ulp.28.7.i.f. Iul.L.96.§1.D.de legat.1.30. Ulp.L.1.pr. Pap.L. 2.i.f.D.de successor.edicto 38.9. Ulp.20.§7. D. de H.P. 5.3. § 9. I. de usucapion.2.6. §5.I.de her.q. ab int. 3.1. § 4. I. de eo cui lib. c. 3.11. cum Theoph.ad hh.ll. Pap.L.50.pr.D.de m.miss.tto 40.4. L.16.i.f.D. de his q.ut indign.34.9. Ulp.L.4.§20.D.de fideic.lib.40.5. Dig.de I.F. 49.14. passim,impr. L.1.§1.D.eod. De bonis uacantibus: Th. C. 10. 8. Iust.C.10.10. Nouell.Anthem.3. De hereditate...uendita: Dig.18.4. Cod.4 39. Constant.L.1.C.de quadr.praescr.7.37.et r. § 79. Vid. Theophil.l.c. L.Iul.mun.ṽṽ.116.sqq.(Inscr.Lat.ed.Momms.p.122.) Cic. ad Att.6.1,12.ad Diu.9.25. Senec.de ben. 4.12,3. Gai.infra 4.102. LL. 16.1.3.D.de bon.auct.iud.possid.42.5.et passim eod.tit. Ulp. L. 6. § 7. Paul.9.D.quae in fraud.credit.42.8. Gai. L. 5. Nerat. L. 9.D.de curat. fur. 27.10. Iul. L. 5. Papir. Inst.L.4.D.de curat.bon.42.7. Id. L. 60. D.de pact. 2.14. Ulp. L. 9. § 5. D. de iure iur. 12. 2 *per dies xxx*] Vid.Cic.pro Quintio 8,30. et 6, 23. 26, 82. Diocl. et Max.cit.L.9.C.7.72. *poss.et proscribi*] Probi Not.§5.n.24.B·E·E·P·P·V·Q·I· Bona ex edicto possideri proscribi uenirique iubebo. Vid.4.102.3.220. Charis.Inst. gramm. 2.17,10. (est enim proscribo ʻpalam et [aperte] scriptum

6 creari, id est eum per quem bona ue|neant: itaque si *u*iui
bona ueneant, in diebus [1]—— | ⁎⁎ iubet, si mortui, in die —
8 ———— ⁎ *u*iui bo|na xxx, mortui uero [2]xx emptori addici
iubet. qua|re autem tardius uiuentium bonorum uenditio |
10 complere*i* iubet*ur*, illa ratio est, quia de uiuis curan|dum
12 erat, ne facile bonorum uenditiones pate|rentur.
Neque [4]au*tem* bonorum possesso*rum*, *ne*que *bonorum* §80.
empt|orum *res* pleno iure fiunt, sed in bonis efficiunt*ur*,
14 [5]*ex* iure Quiritium | autem ita demum adquiruntur, si
[6]usu ceperunt. | interdum quidem bonorum [7]emptorib*us*

(1) An *pluribus ueni|ri* i. s. m. i. *dieb. paucioribus; nam u*iui? Gö. La. „Videndum an haec fere hic lateant: in diebus *x p̀dica*|ri iub. si mort., in die*b* u *licent*ibus. *itaq̄. u*iui bo|na xxxx (quadragesimo), mortui uero xx.“ Huschk. (*Nexum* p.153.) prop. et HIA quem Gn. fere secutus est, dedit: *x. l. b. u.* (decem legem bonorum uendendorum) *fie|ri* iubet, si mortui, in die*bus* u (quinque), *a* q*u*ibus *tum* [*tandem* HIA] *u*iui bona [*die* ins. HIA] xx mortui uero [*die* ins. HIA] x emptori a. i. (2) XV uult Hollw. (3) *uenditio* | *complere iubet* C. Edd. praeter La. 1842. et m. 3. uenditio*nem* complere iube*at* (4) Cum ed. 1842. ed. m.3.4. et haec 5. Huschkium sequitur, nisi quod hic *neque tamen* et *eae res* prop. Gö. 1. 2.: Neque⁎bonorum possess —— | —⁎ pleno *et c.* Klenz. prop.: N. autem b. possessio*ne res emptorum* pl. quam coni. per se ualde improbabilem recepit Hefft. Edd. La. et m. 2.: Neq. a. b. possesso*res*, *ne*que *bonorum empt*|*ores* pleno iure [*domini*] fiunt, sed .... efficiunt. (5) Gö. 1. 2. ⁎⁎⁎|autem Quod dedimus, Gö. prop. et iam ap. Hefft. et in ed.m. 1. legitur. In ed. 2. cum La. 1841. est: ius Q. .... ad*ipisc*untur. Male. (6) usu*capiuntur* Gö. 1. 2. ed. m. 1. et HIA. *usuceperunt* Hefft. La. Gn. (7) Hefft. partim prop. partim in textu dedit: emptoribus *ipsum* | *ius* Qui*ritium* m*an*cipio *con*iungitur, si per eos *acceperint* (?) bonorum emptor*es*, *qui bonis ex lege Iulia cesserunt* (?). *alio*qui*n* res eius, cuius bona uendita sunt, utili tantum actione peti possunt. Cf.4.35. Huschk. (*Nexum* p.160.) prop.: emptor’ (emptorum) *idem plane ius, quod ē m̄cip(i)um, esse ⱡ ligitur* [l. + legitur], si per eos *scilicet* | b. emptor*ibus addicitur*, *qui publice sub hasta uendunt.* quod rec. Gn. Nopono’, ut cum bona alicuius proscribo.) *magister*] Vid.Paul. L.57.D.de V. S.50.16. Theophil.l.c. et Cic. pro Quint. cit. c. 15, 50. ad fam.12.30. ad Att. 1. 1,3. 6.1,12. Quintilian. Inst. or. 6. 3, 51.

§§ 80. 81. Vid.4.34.35.65.sqq.145.3.154.4.144. Theophil.cit.3.12.pr. Varro de R.R.2.10,4. Paul.L.2.§19.D.pro emptore 41.4.

— ·· | — quidem — — — — — — — · si per eos — — ·· | bonorum emptor — — — — — — — — — ·· | ———————— ỷ. 18.

§81. ———————— | — — — — — — ·· Item quae [1]de*bita sunt ei cuius fuerunt bona*, | aut ipse debuit, neque bonorum [2]possessor *neque* | bon*o*rum emptor ipso iure debet *aut ipsis debentur* | — de omnibus rebus[3] — — — — — — — — · | ———— ———————— *pro*|ponemus[4]. ||

§82. Sunt autem etiam alterius generis successiones | *quae* neque lege XII tabularum neque praetoris edicto, sed eo iure [*quod*] | [5]con*s*ensu receptum est, introductae sunt: 149. 5b.

§83. [6]*ecce enim* | cum paterfamilias se in adoptionem de*dit*, [7]mu|lierue in manum conuenit, [8]*omnes eorum* res incor|porales et corporales quaeque [1]ei*s* de*b*itae sunt, patri ado|*ptiuo* coemptionatoriue adquiruntur, exceptis | iis quae per capitis deminutionem pereunt, quales sunt | usus fructus, operarum obligatio [2]*libertorum* quae | per iusiurandum contracta est, et [3]— — — — — — | legitimo iudicio. [4]set *e di*uerso q*uod debet is qui se in* | adoptionem dedit, u*el quae* i*n* m*a*n*um conuenit*, *ad* | ips*um quidem* coemptionatorem aut §84.

uissime HIA: emptorib*us per ge*|*n*us quod*dam* mancipi*i quaeri intelligitur* [?], si per eos *scilicet* | bonorum emptor*ibus, addicitur, qui publice uendunt, eo*|que *modo statim res* p*leno iure* Quiritium *bonorum emptorum fiunt*, | nec usuc*a*pi po*ssunt*. (1) Huschk. fecit: deu*itori ā deuita s̄*| La. *q. deuita s̄ ei cūi fuer̄ b.* Gö. 1. 2. asteriscos dedit. Ed. m. 2. et La. 1841. de*bitori debita sunt* | (2) Pro *aut ipsis deb.* | — ab ipso Gö. propositis Gö. 1. 2. asteriscos habent; Huschk. prop. *deuenturū* (debenturue) *ipsis* | *sed* Nunc cum HIA singularem restitui pro edd. possessor*es*, emptor*es*, debe*nt* (3) Gö. adn. „Totius §i sententia haec esse uidetur: bonorum siue possessores, siue emptores ipso quidem iure neque conuenire posse debitores eius, cuius bona ueneant, neque teneri creditoribus eius; sed Praetorem iis et in eos utiles actiones accommodare". Huschk.: *utilibus actionibus et conueniuntur et experiuntur, quas inferius pro*|ponemus. Hefft. prop.: rebus *utiles actiones a praetore ipsis et in eos comparatae sunt, quas sequenti commentario diligentius pro*ponemus. Huschkii coniectura praeferenda est; eam receper. Gn. et HIA, nisi quod hic ordinem uerborum *conueniuntur* et *experiuntur* inuertit. (4) infra 4.34.sq. (5) *concensu* C. In C. non lectum *q* ỷ. 2. adscripsi, ubi in fine facilius quam init. ỷ. 3. excidere aut euanescere potuit.
(6) in C. 5 litt. non lectae sunt, quas ex Inst. *ecce* ↗ fuisse adparet; *uelut* Gö. 1. 2. (7) *mulierq* C. *mulierque* edd. usq. ad m. 4. (8) *nam eo casu* coni. Gö. *omnes eorū* La. et ego, et nunc etiam HIA. *o. eius* coni. Buchh. et sic ded. Gn.

(1) *ei* C. et Gö. 2. Gn. quod retinendum est, si paullo ante *eius* ponitur. (2) Gö. 1. 2. sponte se praebens uerb. *libertorum* in text. non receperunt. (3) Huschk. *quae* (siue *q̄cunque*) *continentur* (uel *consistunt*) *quae continentur* Gn. HIA. Rudorff. *res adiudicatae* quae uerborum conlocatio Latina non est. (4) Iam ed. 2. dedi locum ex La. recte Gö. sequentis emendatione, nisi quod is ex codicis ductibus *s'e c·ucrso q* effecit: *Ex di*uerso quae (1842. quod) et hoc rec. HIA. *Sed ex d.* Gn. Gö. locum ita restitui posse putauit: Sed e diuerso *de debitis e'* (eius), *q́* (qui) *se in* adoptionem dedit, *eiusue q̄.* (quae) *in manum conuenit, ad ipsum q̄d.* (quidem) coemptionatorem, aut ad patrem adoptiuum *p̲tinet* (pertinet) hereditarium aes alienu*m*: *q:* (quia) *ᵛ* (enim) *ipse coemptionator et* ipse pater adoptiuus succedit *et retro* heres fit, directo tenetur iure; *is autem qui* se adoptandum dedit, *quaeque in manum conuenit,* desinunt esse heredes. Hschk.: *Ex di*uerso...*conuenit*, *trit* (transit) *et* | ips*um ad* c. ... adoptiuum, *si q̄d* (quidem) est...alienum, *deq̄* (deque) *eo ipse* | coemꞇnat. (coem[p]tionator) *ā* (aut) ipse..adoptiuus succed*ens,* q. (quia) *re*|tro heres fit, d. t. iure, *liberatur ū* (uero) *is q* (qui)..., *quia* desin*unt esse* heredes; sed HIA nunc ut nos La. sequitur, nisi quod ỷ. 14. sqq. sic dedit: *proque eo is s*|*uo no*m*ine uelut* ipse p. adoptiuus succed*ens quia re*|*t*ro heres f., d. t. iure, *liberaturque is, qui* se a. d. q. i. m. *conuenit*, *quia* desinit *etiam* here*s* esse. Ego nunc quoque ut ed. 4. La. sequor,

§ 82. Pr.I.de adquis.per adrog.3.10. Vide supra §§ 77. sqq. et pr. I.de succ.subl.3.12. § 83. §1.I.tit.cit.3.10. Vid.supra 2. 86.sq. 89.3.163. et ibi cit.Gai.epit.et Ulp.19.19.24.23.sq. *paterf.se in ad.d.*] Vid.Ulp.L.15.pr.D.de adopt.1.7. Paul.L.3.pr.D.de cap.min.4.5. Pap. L.11.§.2.de B.P.s.t.37.11. Pomp.L.16.D.de precario 43.26. Gell.5.19. Sueton.Tib.15. Plin. ep. 8. 18, 4.5. *mulierue in man. conu.*] Vid. Cic.Top.4,23.c.Boeth.ad h.l. Gai. 1. 114. sqq. *res incorp. et corp. quaeque* etc.] Vid.supra ad 2.12. *quae per c. d. pereunt*] Vid. LL. 5.§2. ... L.10.D.de cap.min.4.5. *usus fr.*] Vid.Paul.S.R.3.6.§§28.sq. Ulp.L.1.et passim D.quib.mod.ususfr. amitt. 7. 4. Iul. L. 35. §1. Gai. L.56.D.de usufr.7.1.et c. sed uide etiam §3.I.de usufr.2.4. et Iustinian. L.16.pr.C.eod.3.33. *operar.obl.*] Vid.Pap.L.2.D.de usu et usufr. ... et operis per legatum ... datis 33.2. Ulp.L.7. pr. D. de operis libertor. 38.1. Venul.L.44.pr.D.de lib.c.40 12. Cic. ad Att. 7. 2, 8. *legit. iudic.*] Vid. infra §181.et ibi citt.ll. § 84. Cf.§3(1).I.tit.cit.3.10.

ad patrem adopti|uum *pertinet* hereditarium aes alienum, *proque eo, quia su|o nomine* ipse pater adoptiuus succed*it aut coemptionator* | ip*se* heres fit, directo tenetur iure, *liberatur autem is qui* | se adoptandum dedit [1]qu*ae*ue i*n manum conuenit, quia* | desinit [2]*iure ciuili* here*s* es*se:* de eo uero quod pri*us suo no|mine eae* personae debuerint, licet neque pater | [3]ado*ptiu*us teneatur neque coemptionator, *neque* | ipse quidem qui se [4]in adoptionem ded*it uel* | quae in manum conuenit, maneat obligatus [5]obli|gata*ue*, quia *scilicet* per capitis diminutionem [6]*libere*|tur, tamen in eum eamue [7]*ut*ilis actio datur r*escissa* || capitis deminutione, et si aduersus hanc actio|nem non defenda*n*tur, quae bona eorum futura fu|issent, si se alieno iuri non subiecissent, uniuersa | uendere creditoribus praetor permittit. | 150. 20b.

§ 85. [8]*Item si is ad quem ab intestato legitimo iure pertinet hereditas, eam hereditatem, ante quam cer|*nat aut pro herede gerat, ali*i* in iure cedat, plen*o* iu|*re h*eres *fit is cui eam cesserit, perinde ac si ipse per* | legem ad hereditatem uocaretur: quod si postea quam heres ex|titerit, cesserit, adhuc heres manet

nisi quod ṽ. 15. sq., ubi La. ex C. *succed* fecerat *aut coe* et ex C. | *ır(p)o* fecerat| *tor*, ut esset *aut coemptiona|tor*, nunc scriptum fuisse sumpsi *succedit* a coemp ɔ nat | ip*ſe* et pro *noṇ uero is qui* dedi *liberat' at is q*

(1) *quoque* C. (2) *cq̄ heredes de* C. (3) *adominus* C. (4) *ademinoptionem* C. (5) *obli|gatum* C. (6) *scil. se* p. c. d. *tuere*|tur cum La. ex codicis *uere|tur* feceram; iam ed. 3. ut ed. 1842. habet, *liūretur* interpretatus sum. *liberan*|tur Gö. 1. 2. et HIA. (7) *ciuilis* C. Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. et Huschk. *ut*ilis a Gö. iam prop. receperunt edd. meae, La. HIA. (8) In C. ṽṽ. 5. et 6. a litteris uacui sunt, sed quinis huius modi lineolis ⁓ impleti. Gö. ad cit. 2. 35. suppl.

et adde locis ad § 83. citt. Gai. 4. 38. 80. Ulp. L. 79. D. de A. u. O. H. 29. 2. Vide etiam Afr. L. 38. pr. D. de solut. et liberat. 46. 3. *quod prius* etc.] Vid. Ulp. L. 42. cf. L. 21. § 4. D. de peculio 15. 1. L. 2. § 2. cf. §§ 1. 4. D. de cap. min. 4. 5. *utilis actio*] Praetoris uerba dat Ulp. L. 2. § 1. D. de cap. min. 4. 5. Vid. quoque Quintil. decl. 273. med. ('Finge alium creditorem' etc.)

§ 85. Cf. 2. 35. ibiq. citt. ll. *perinde ac si ipse* etc.] Vid. 2. 157. „*quodam modo domini existimantur*". — *postea quam her. ext.*] Vid.

et ob id [1] cre|ditoribus ipse tenebitur; sed res corporales trans|feret proinde ac si singulas in iure cessisset, de|*bita* uero pere*unt*, eoque modo debitores here|ditari*i* lucrum faciunt.

Idem iuris est si testamento | scriptus heres postea quam heres extiterit, in iure ces|serit hereditatem; ante aditam uero hereditatem cedendo ni|hil agit. § 86.

Su*us* autem et necessarius heres an aliquit | [2]aga*n*t in iure cedendo qu*ae*ritur: nostri praeceptores | nihil eos agere existimant; diuers*ae* sc*h*olae au|ctores idem eos agere putant, quod ceteri post [3]aditam | hereditatem; nihil enim [4]interest, utrum aliquis cer|nendo aut pro herede gerendo heres fiat, an iuris | necessitate hereditati adstringatur. | § 87.

[*De obligationibvs.*] ||

151. 104a. [5]*Nunc transeamus* ad obligationes, quarum sum|ma diuisio in duas species deducitur: omnis enim | obligatio uel ex contractu nascitur uel ex delicto. | § 88.

Et prius uideamus de his quae ex contractu nascun- § 89.

(1) C. *a* insertam habet. cf. not. ad 2. 35. Fort. qui *a creditoribus* scripsit, *ipse conuenietur* positum iri aut exspectauit aut uoluit, tum uero per neglegentiam *a* non deleuit. (2) *agut* C. et edd. praeter m. 2. sqq. La. HIA. Et singularis defendi potest: cf. adn. m. ad § 63. (3) *aditatam* C. (4) *in ᵻ ē* C. Malim *interesse* (5) ex Inst.

Dig. De hereditate u. a. uendita 18. 4. impr. LL. 7...13. et Cod. eod. 4. 39. *res corp. transf.*] Vid. Paul. L. 14. § 1. D tit. cit. 18. 4. Alex. L. 6. C. eod. Diocl. et Max. L. 2. Herm. Cod. de donatt. i. u. et ux. 7. ex Consultat. c. 6. *debita uero*] Vid. Alex. L. 5. Diocl. et Max. L. 7. Iustinian. L. 9. C. eod. 5. 16. Ulp. L. 2. § 18. D. 18. 4. § 86. Cf. 2. 36. c. Ulp. ibi cit. Vid. 2. 188. *ante adit. u. her.*] Vid. citt. LL. 7. sqq. D. 18. 4. § 87. Cf. 2. 37. Vid. 2. 188. *nihil enim interest*] Vid. Diocl. et Max. L. 4. Herm. Cod. de pactis 4. ad 2. 166. cit.

§ 88. Pr. I. de obligationib. 3. 13. Cf. Gai. epit. 2. 9. pr. L. 1. pr. D. de O. et A. 44. 7. Vid. 4. 2. § 2. I. tit. cit. Aliter Modestinus ad §. sq. cit. *summa diuisio*] Vid. 1. 9. 2. 3. 4. 1. Senec. de ben. 3. 12, 3. (creditorem mihi ipse eligo).

§ 89. Cf. citt. § 2. I. et Gai. epit. et L. 1. D. § 1. vid. Mod. L. 52. pr. D. eod. 44. 7. et Labeonis definit. contracti ap. Ulp. L. 19. D. de V. S. 50. 16.

tur. | harum [1]quat*t*uor genera sunt: aut enim re [2]*con*tra|hitur obligatio, aut uerbis, aut litteris, aut consensu.

§90. Re co*n*|trahitur obligatio uelut mutui datione; [3][*mutui autem datio*] proprie in his fe|re rebus contingit, [4]qua*e* res pondere, numero, me*n*|sura [5]consta*nt*, qualis est pecunia numerata, uinum, | oleum, frumentum, *a*es, argentum, aurum; quas res | aut numerando aut metiendo aut pendendo in hoc da|mus, ut accipientium fiant et quandoque nobis non | [6]eadem, sed alia eiusdem natur*ae* reddantur: un|de etiam mutuum appellatum est, quia quod ita [7]*ti*bi a me da|tum

§91. est, ex meo [8]tu*u*m fit. Is quoque qui non debi|tum accepit ab eo qui per errorem soluit, re obli|gatur: nam proinde ei condici potest SI [9]PARRET EVM | DARE OPORTERE, ac si mutu*u*m accepisset. unde qui|dam putant pupillum

(1) *quatuor* C. sec. Gö. (2) *tra|hitur* C. (3) [*quae*] ins. edd. praeter Hefft. qui *et* ex praeced. *e* per geminationem fecit. parum recte. neque recte istud *quae* ex epit. l. c. defendi La. putauit: nam ibi est *Re contrahitur quoties aliqua cuicumque mutuo dantur, quae in his rebus contingunt* et c. Ex Gai. L. 1. § 2. D. de O. et A. et Inst. librarii neglegentia emendanda erat, quod ed. m. 4. feci. item HIA. (4) *quares* C. Gö. 1. 2. et ed. m. 1. omiser. *res*, ut Dig. et Inst. quae sq. *quas res* habent. Klenz. edd. m. 2. sqq. La. restituerunt, quod Unterh. improbat neque mihi ualde placet, neque Hschkio. Hefft. et Gn. *res* uncis incluser., HIA eiecit. non recte. (5) *consta* C. (6) *eaedem res, sed aliae* Inst. inde Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. et ed. m. 1. nunc etiam HIA: *eaedem sed aliae* (7) *bi* C. (8) *tum fiat* C. *quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.* Inst. (9) *parret* C. quod ubi C. habet, cum La. retineo pro edd. *paret*.

quatt. genera] Vid. infra §182. *re*] §§.90.sq. *uerbis*] §§92...127. *litteris*] §§128...134. *consensu*] §§135...162.

§ 90. Pr.I.quib.modis re contrahitur oblig.3.14. Cf.Gai.epit.2.9.§1. cit.L.1.D.§2. Vid.supra 2.81. Ulp.Inst.§7.(III). Senec.de ben.3.14,3. de rem.fort.2,1. cit.L.52.D.§1.Paul.L.2.pr. ... §2.D.de R.C.12.1. Idem L.56.§2.D.de fideiuss.46.1. Varro de LL. 5.§179. (Müll.p.69.) Non. Marc.5.70. Boeth.ad Cic.Top.3.§16.(Baiter.p.300.) Isidor. Or. 5.25. §18. Agroet.de orthogr.(Putsch.p.2274.) Ulp.L.7.§3.D ad SC.Mac.14.6. § 91. §1.I.tit.cit.3.14. Cf.Gai.L.5.§3.D.de O.et A.44.7. §6.I.de obll. quae quasi ex contr. 3.27. Vid. De condictione indebiti: Dig. 12. 6. Cod.4.5. Ulp.L.9.§4.D.de R.C.12.1. *SI PARRET* et c.] Vid.4.41.4.

aut mulierem, cui sine [1]*tu*toris auctoritate | debitum per errorem datum est, non teneri | condictione, non magis quam mutui datione; sed [2]hae*c* | species obligationis non uidetur ex contractu | consistere, quia is qui soluendi animo dat, magis | distrahere uult negotium quam contrahere.

152. Verbis || obligatio fit ex interrogatione et [3]responsione, | §92.
104b. uelut DARI SPONDES? SPONDEO, DABIS? DABO, PRO|MITTIS? PROMITTO, [4]FIDE PROMITTIS? FIDE PROMITTO, FIDE IVBES? FIDE IV|BEO, FACIES? FACIAM. Sed haec quidem uerborum obliga|tio DARI SPONDES? SPONDEO, propria ciuium Romanorum est; [5]cetera*e* ue|ro iuris gentium sunt, itaque inter omnes homines, siue | ciues Romanos siue peregrinos, ualent; et quamuis ad [6]*Gra*ecam uo|cem expressae fuerint, uelut hoc modo | [7][δώσεις; δώσω· ὁμολογεῖς; ὁμολογῶ· πίστει κελεύεις; πίστει κελεύω· ποιήσεις; ποιήσο]; [8]etiam §93.

(1) *totae* | C. (2) *hae* C. (3) *rensponsione* D. (4) *fidepromitis* C. (5) *cetera* C. (6) *erecam* C. (7) Graeca e Theophilo petita sunt. In C. tertia fere linea pars uacua relicta est. (8) *etiam haec tamen* C. et Hefft. Gn. *haec tamen etiam* Gö. 1. 2. Klenz. et ed. m. 1. *hae* La. et edd. m. 2. sqq. HIA. Si pro sq. *ualent* legeremus *ua ualent* (*uerba u.*) retinendum esset *haec*.

§ 92. Cf.Gai.epit.2.9.§2. Pr.§1.I.de V.O.3.15. Gai. L. 1. §7. D.de O. et A. 44. 7. et cit. L. 52. § 2. eod. Vid. §§136. i. f. ... 138. 167. 4. 2...5. Pomp.L.5.§1. D. de V.O.(Stipulatio est uerborum conceptio, quibus is qui interrogatur, daturum facturumue se quod interrogatus est responderit.) Ulp.L.7.§12.D.de pact.2.14. Paul.S.R.2.3.5.7.§1. Ant. Pii L.1.C.de usur.4.32. Plaut.Bacch.883.(4.8,40.) (Dabin? C. Dabuntur inque, responde. N.Dabo.) Pseud.1.1,112.sqq.4.6,6.sqq. Men.5. 4,6.(mea ego id promitto fide.) Cic.pro Caec.3,7. Sed uid.etiam Ulp. L.1.§2.D.de V.O.45.1.(Si quis ita interroget DABIS? responderit QVIDNI? et is utique in ea causa est, ut obligetur.) Leon.L.10.C.de contrah. et comm.stipulatione 8.38. § 93. Vid.§§119.179.cit. § 1.I. et Theophil. ad h. l. Ulp. L. 1. § 6. L. 38. pr. Pomp.cit.L.5.§1.D.45.1. Ulp. L.8.i.f.D.de acceptil.46.4. Alex.L.12.C.de fideiussor.8.41. Iustinian. L.4.§6.C.de rec.arbitr.2.56. Fest.u.*Spondere*(Müll.p.329.343.) Plaut. Pseud.4.6,15.sq. Varro de L.L.6.69.sqq. Cic.Phil.5.18,51.(„promitto, recipio, spondeo“) Senec. ep. 2. 7, 1. („iam non promittunt de te, sed spondent“) Seru.Sulp.ap.Gell. 4.4. (contractus stipulationum spon-

hae tamen inter ciues Romanos [1]ualent, si modo Gr*ae*|ci sermonis [2]intellect*um* habeant; et e contrario | quamuis Latine enuntientur, tamen etiam inter pe|regrinos ualent, si modo Latini sermonis intel|lectum [3]habeant. a*t* illa uer*bo*rum obligatio DA|RI SPONDES? SPONDEO adeo propria ciuium Romanorum est, ut ne qui|dem in Graecum sermonem per interpretationem | proprie [4]transf*er*ri possit, quamuis dicatur
§ 94. a Gr*a*eca uo|ce figurata esse. | unde dicitur uno casu hoc uerbo peregrinum quoque | obligari posse, uelut si imperator noster principem alicuiu*s* | peregrini populi de pace ita interroget PACEM FV|TVRAM SPONDES? uel ipse eodem modo interrogetur: | quod nimium subtiliter dictum est, quia si quid | aduersus pactionem fiat, non ex [5]stipulat*u* agi-
§ 95. tur, sed | iure belli res uindicatur. Illut dubitari potest, si quis || [6]—————————— 153. 60a. t.s.

(1) *ualent tm̄* C. *tm̄* (pro quo primum sch.*up*) C. ut ex anteced. *tamen* male repetitum omiser. edd. cf. not. ad § 107. Fort. scribendum est N̄C (*nunc*) (2) *intellectam* C. (3) *habeantur ad* C. (4) *transfieri* C. (5) *stipulat* C. (6) Fortasse sequens locus quaestionem tractabat utrum necesse esset utrumque reum eadem lingua uti, an diuersa, cuius uterque intellectum haberet, uti potuissent. Theophilus l. c. habet: *Καὶ ἀδιάφορον ἦν, πότερον Ῥωμαϊστὶ ἢ Ἑλληνιστὶ .... ἡ ἐπερώτησις γέγονε, μόνον μέντοι εἰ ἑκάτερος τῶν συναλλασσόντων ἐνόει τὰ ἐκφωνούμενα· καὶ οὐδὲ ἐπάναγκες ἦν τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ ἑκάτερον κεχρῆσθαι. ἀλλ' ἤρκει τὸ ἁρμοδίως πρὸς τὴν ἐπερώτησιν γενέσθαι τὴν ἀπόκρισιν· οἷον ἐὰν ἐπερωτήσῃς με* Promittis? *δύναμαι εἰπεῖν Ὁμολογῶ· ἢ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐὰν εἴπῃς μοι Ὁμολογεῖς; δύναμαι ἀποκρίνασθαι Promitto.* Hschk. etiam in deperdita pag. ea fere tractata fuisse conicit, quae epit. 2.9. §§ 3.4., et initio fortasse ea quae Ulp. L. 1. § 2. D. de V. O. 45.1. habet. HIA adn.: Dubitatio eo pertinuisse uidetur, an etiam alio eiusdem linguae uerbo (L. 1. § 2. D. 45.1.) uel eodem alius linguae uerbo (L. 1. § 6. eod. Theophil. 3.15. § 1.) respondens recte obligetur, quod placuit.

sionumque.) Isidor. Or. 5.24,30. [Vid. Dionys. 1. 40. p. 26. Fest. u. *Potitium*. Gell. 11.6. Macrob. Sat. 1.12.3.6. Seru. ad Verg. Aen. 8.271.] § 94. Vid. Liu. 9.5.41. Cic. pro Balb. 12,29. Ulp. L. 5. i. f. D. de pactis 2.14. *non enim* et c.] Cf. Cic. ep. ad Q. fratr. 1.4. i. f. (non enim gladiis mecum, sed litibus agetur).

—————————— ——————

154. 60b. —————————— [1]|| obligentur: utique [2]*cum* qu*a*eritur de iure Romano|rum. nam aput peregrinos quid [3]iuris sit, singula|rum ciuitatium iura requirentes aliud [4]in *alia* | lege *re*p*eriemus*. | § 96.

[*DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS.*] |

[5]Si id quod dari stipulamur, tale sit, ut dari non pos- § 97.

(1) Hefft. adnotauit: An locus epitomes 2. 9. §§ 3. 4. de dotis dictione et de operarum obligatione iurata huc pertineat, quaeri potest. Cf. seq. not. 5. (2) *o'* (quod foret *oportet*) C. Gö. interpr. *c'* (3) *iudris* C. (4) Ed. m. 4. c. Hschk. in *alia* | lege *rep*(p̄)(p)*iem'*. et sic etiam Gn. HIA. cett. edd. spat. uac. habent. (5) Gö. „incipit materia de inutilibus stipulationibus; quam quae in epit. antecedunt, partim ad fide iussionem pertinent, [ut est etiam in Gai. L. 1. § 8. D. de O. et A.] de qua inferius uidebimus, partim ad eas uerborum obligationes, quae nulla praecedente interrogatione contrahuntur. de his ita exponunt epitomatores: § 3. *Sunt et aliae obligationes, quae nulla praecedente interrogatione contrahi possunt, id est ut si mulier siue sponso uxor futura siue iam marito dotem dicat. quod tam de mobilibus rebus quam de fundis fieri potest. Et non solum in hac obligatione ipsa mulier obligatur, sed et pater eius, et debitor ipsius mulieris, si pecuniam quam illi debebat, sponso creditricis ipse debitor in dotem dixerit. Hae tantum tres personae nulla interrogatione praecedente possunt dictione dotis legitime obligari. aliae uero personae si pro muliere dotem uiro promiserint, communi iure obligari debent, id est ut et interrogata respondeant et stipulata promittant.* § 4. *Item et alio casu uno loquente et sine interrogatione alii promittente contrahitur obligatio, id est si libertus patrono aut donum aut munus aut operas se daturum esse iurauit, in qua re supra dicti liberti non tam uerborum sollemnitate, quam iuris iurandi religione tenentur; sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest.*“

§ 96. Vid. infra § 120. et Gai. epit. l. c. *De dotis dictione* uid. Ulp. 6. 1. 2. Paul. in Fgm. Vat. §§ 99. sq. Arc. et Hon. L. 3. Th. C. de incest. nupt. 3.12. Theod. et Val. L. 3. Th. C. de dot. 3.13. (cf. L. 6. C. de dotis promiss. 5. 11.) Cic. pro Caec. 25. § 73. pro Flacc. 35. § 86. Senec. contr. 1.6. Non. Marc. 4.122. (Dicere est promittere.) Schol. ad Pers. sat. 2.14. Donat. ad Ter. Andr. 5.2,47. Notae Pap. p. 318. n. 45. D. D. dotis dictio uel datio. cf. p. 338. n. 45. *dd.* doctio ducis [dotis dictio s. datio dotis]. *De iuratis operis libertorum* uide supra § 83. Paul. S. R. 2.32. Dig. 38.1. Cod. 6.3.
§ 97. Cf. Gai. L. 1. § 9. D. de O. et A. 44.7. et epit. 2. 9. § 5. §§ 1. 2. I. de inut. stip. 3.19. Vid. De V. O. Dig. 45.1. passim, impr. LL. 31. sq. 69. 90. § 1.

sit, | [1]inutilis est stipulatio, uelut si quis hominem libe|rum
quem seruum esse credebat, aut mortu*u*m quem | uiuum
esse credebat, aut locum sacrum uel reli|giosum quem pu-
§97a. tabat *esse* humani iuris, *sibi dari* | stipuletur. [2][*item si
quis rem quae in rerum natura non est, aut esse non po-
test, uelut hippocentaurum, stipuletur,*] aeque inutilis est
§98. stipulatio. | Item si quis sub ea condicione stipuletur
quae | existere non potest, [*uel*]uti si digito *ca*elum tetige-
rit, | inutilis est [3]stipula*tio*: sed legatum sub inpossibili [4] |
condicione relictum nostri praeceptores pro in|*de ualere* pu-
tant, ac si [5]*ea condicio adiecta non* | esset; diuers*ae* sc*h*olae
auctores non minus legatum | inutile existimant, quam sti-
pulationem: et sane | [6]ui*x* idonea diuersitatis ratio reddi
§99. potest[7]. Praeterea | inutilis [8]*est stipulatio si quis* ig*no*-
ra*ns* rem *suam* | *esse, eam sibi dari stipuletur: nam* id
§100. quod al*icui*|us est, id ei dari non potest. Denique in-

(1) *inutilis* C. (2) Quae La. suadente inseruimus, ex Inst. l.c. deprompta sunt, paucis tamen mutatis. Edd. ante 1841. saltum a librario per duos uersus factum non obseruauerunt. (3) *stipulaii* C. (4) *co|condicione* C. (5) Gö. 1. expl. (6) *uia* C. *uin* Sch. *non* inidonea Gö. 1. Hugo rectum uidit. (7) Cf. adnot. 7. ad 2.143. (8) ut Gö. prop., ed. m. 4. ex Gai. L. 1. § 10. D. 44.7. C. ductus explicauit. item Gn. HIA.

103.137.§6. supra 2.9. §4.I.de legatis 2.20. §5.I.de emptione et uenditione 3.23. § 97a. cit.§1.I.3.19. Cf.Cels.L.97.pr.D.deV.O.45.1. Vid.Lucret.5.876.sqq. Cic.de N.D.2.2.§5. Ouid.Trist.4.7,15. et credulum Plin.H.N.7.3,3. Senec.ep.58,15. § 98. Cf.Gai.epit.2.9. §6.cit.L.1.D.§11. et §11.I.tit.cit.3.19. Vid.L.31.D.de O.et A.44.7. LL. 7.8.35.pr.137.§6.D.deV.O.45.1. L.29.D.de fide iuss. 46.1. L. 9. §6. D. de R.C.12.1. *sed leg.*] Vid.Paul.S.R.3.4b.§1. §10.I. de her.inst.2.14. Alf.L.45.i.f. Ulp.L.50.§1.D.eod.28.5. Dig. de condicion.instit. 28.7.passim. item Scaeu.L.12.D.de dote praeleg.33.4.
§ 99. Cf.Gai.L.1.§10.D.de O.et A. Vid.infra 4.4. §§2.22. I. de inut. stip. 3.19. L.29.§1. LL.31.75.§10. LL.82. pr. 87. 98. 128. D. de V.O.45.1. L. 1. § 7. D. usufr.quem ad m.cau.7.9. Paul.L.167.D.de R.I.50.17.
§ 100. Cf.Gai.epit.2.9.§§7.8. §§13.15.I.de inut.stip.3.19. Vid.Gai. 2.232.277.3.117.119.158.176. Fgm.Vat.§§57.98. Marcell.L.36.§1.D.ad

utilis est talis | stipulatio si quis ita dari stipuletur POST
MORTE*M* | MEAM DARI SPONDES? uel ita [1][*POST MORTEM TVAM
DARI SPONDES? ualet autem si quis ita dari stipuletur CVM
155. MORIAR DARI SPONDES? uel ita*] CVM MORIERIS DARI || SPONDES?
94a. id est ut in nouissimum uitae tempus | stipulatoris aut pro-
missoris obligatio confe|ratur: nam inelegans esse uisum
est ex heredis per|sona incipere obligationem. rursu*s* ita
stipu|lari non possumus PRIDIE QVAM MORIAR, a*u*t PRIDI|E
QVAM MORIERIS, DARI SPONDES? quia non potest | aliter in-
tellegi 'pridie quam aliquis morietur', quam si mors | secuta
sit; rursus morte secuta in praeteritum | redducitur stipu-
latio et quodammodo talis est | HEREDI MEO DARI SPONDES?
quae sane inutilis est. Qu*ae*|cumque de morte diximus, §101.
eadem et de capitis dimi|nutione dicta [2]intelleg*e*mus. |
Adhuc inutilis est stipulatio si quis ad id quod inter|rogatus §102.
erit, non responderit, uelut si [3]sestertia X a| te dari sti-
puler, et tu nummum *s*estert*ium* V milia promit|tas, aut si
ego [4]pu*r*e stipuler, tu sub condicione pro|mittas. Prae- §103.
terea inutilis est stipulatio si ei dari sti|pulemur, cuius [5]iuri

(1) Huschk. *Stud.* (1830.) ex ὁμοιοτελεύτῳ factum hiatum uidit et expleuit. (2) *intellegimus* C. et edd. praeter La. et meas 2.sqq. cf. ad 1.129. (3) *sesstertia et tuncestertia ū milia* C. unde recte Hschk. ut iam ed. m. 4. dedi, legit. (cf. citt. L. 1. § 4. D.45.1. L.15.D. 46.4.) edd. habent: sestertia X a| te dari stipuler, et tu sestertia V mi*hi* promit|tas, (4) *pute* C. (5) *iuris* C.

L.Aq.9.2. Paul.L.20.Tryph.L.76.D.de I.D.23.3. Pap.L. 67.§6. D.de legatis II.31. Ulp.L.45. §§ 1. 3. Paul. L. 46. § 1. Pap. L. 121. §2. D. de V.O.45.1. Iustinian.L.un.C.ut actiones ab heredibus et contra heredes incipiant 4.11. Alex.L.4. Iustinian.LL.11.14.C.de contr.et comm. stip.8.38. § 101. Cf.infra §153. Vid.Afric.L.38. pr.D. de solutionib.46.3. § 102. §5.I.de inut.stip.3.19. Cf. Gai.epit. 2.9. §§10.9. Vid.Ulp.L.1.§§3.4. Paul.L.83. §§ 2. 3. L.35.§2. L.134. § 1. D.deV.O.45.1. Flor.L.65.§1.D.eod. Pomp.L.15.D. de acceptil. 46.4. Varro de L.L.6.72.(Müll.p.101.) § 103. Cf.§4.I.tit.cit.3.19. Vid. supra 2.86.205. infra §§114.163. §19.Inst.3.19. Ulp.L.38.§17. Pomp. cit.L.110.pr. Paul.L.126.§2.D.deV.O.45.1. Ulp.L.4.D. de stip. seru.

subiecti non sumus: un|de illut qu*ae*situm est, si quis sibi
et ei cuius iu|ri subiectus non est, dari stipuletur, in quan- 20
tum ua|leat stipulatio: nostri praeceptores putant in uni|-
uersum ualere et pro inde ei soli qui stipulatus | sit, soli- 22
dum de*b*eri, atque si extranei nomen | non adiecisset: sed
diuersae sc*h*olae auctor*es* || [1]—————— existimant pro 156.
ali*ena* —. | ———————— causa — | ——————————— 94b.
respondet | ——————————— ——— | ———————— 4
§104. ———————— etiam — | . ——————— [2]*Item inutilis est* 6
stipulatio s*i* ab *e|o stipuler qui iuri meo* s*u*bi*ec*tus est, ——
is a me | *stipuletur* [3]——————— *i*n mancipio — | ————— 8
—————— — non solum ipsi | ——————————— sunt, ob- 10
§105. ligari non | poss*unt*, *s*ed ne ali*i* quide*m* ull*i*. | Mutum 12

(1) La. coni. *dimidium ei deberi* receper. Gn. et HIA. tum hic 'ad sensum probabilem efficiendum' §um sic expleuit: existimant; pro ali*ena enim* | *parte inutilem esse stipul*ation*em*, *ut in* causa *du|obus per damnationem relicti legati* respond*e*t*ur*, | *deficientis collegatarii partem non alteri* quaeri, sed i*n he|reditate ut non debitam remanere:* q*uod* etiam *pl|ane simile est.* Diuersae scholae auctorum sententiam a Pomponio L. 110. pr. D. de V. O. expressam esse Gö. auguratus est: *Si mihi et Titio, in cuius potestate non sim, stipuler X, non tota X, sed sola V mihi debentur: pars enim aliena deducitur, ut quod extraneo inutiliter stipulatus sum, non augeat meam partem.* (2) Klenz. et Hefft. ex Inst.:.... s. est *uel si is a me* | *stipuletur* quod posterius reciperem, nisi sch. ductibus magis quam *uel si* conueniret *at* (aut) *ꝯtra* (contra) quod nunc rec. HIA. (3) Huschk. Gn. HIA: *sed de seruis et de his* (Gö. *sed in seruis quidem et in his*) *qui* in mancipio *sunt, illud praeterea ius obseruatur* (Gö. *sunt, singulari iure ita seruatur*), *ut* (*quod* HIA) non solum ipsi, *cuius in potestate mancipioue* sunt, *et c.* Inst.: *sed seruus quidem non solum domino suo obligari non potest, sed ne alii quidem ulli, filii uero familias aliis obligari possunt.*

45.3. Iau.L.64.D.de contr.empt.18.1. Q.Muc.L.73.i.f.D.de R.I.50.17. Ant.L.3.C.tit.cit.8.38. Diocl.et Max.LL.3.6.C.de inutilib.stipulationib. 8.39. §§ 104...9. Vid. Paul. L. 43. D. de O. et A. 44. 7. § 104. Cf.§6.I.tit.cit.3.19. Vid.Paul.L.56.§1.D.de fideiuss.46.1. L.16. D.de furt.47.2. Gai.L.4.D.de iudic. 5.1. Ulp.L.22.pr.D.de R.I.50.17. § 105. §7.I. tit.cit.3.19. Cf.Gai.L.1.§§14.15.D.de O.et A.44.7. Ulp.

neque stipulari neque promittere posse | palam [1]*est, quod et*
14 in surdo receptum est; quia et is | *qui stipulatur*, uerba pro-
mittentis, et qui pro|mittit, *uerba stipulantis* exaudire debet.
16 Furiosus | nullum ne*gotium gerere potest*, quia non intel|legit §106.
18 quid agat. Pupillus omne negotium recte | gerit, [2]ut §107.
tamen, sic ubi tutoris auctor*itas ne*|cessaria sit, adhibeatur,
20 uelut si ipse obligetur; nam | alium sibi obligare etiam sine
tutoris auctori|tate potest. Idem iuris est in feminis §108.
22 quae in tutela | sunt. Set quod diximus de pupilli*s*, §109.
utique de eo uerum est | qui iam aliquem intellectum habet;
nam infan|s et qui infanti proximus est, non multum a
157. [3]*furioso* || differt, quia huius aetatis pupilli nullum intel|-
25a. lectum habent: sed in his pupillis [*qui infantiae proximi*
sunt,] [4]*propt*er utilitatem *be*|nignior iuris interpretatio facta
est. [5] |

(1) ex Inst. suppl. (2) *ita tm ut tm* C. *ita tamen ut* edd. *ita tamen ut t*utor quod a Gaiano more abhorrere neque Inst. *adhibeatutor tutor* recte defendi uidetur. sed rec. Gn. HIA. Nunc uidi *ut tm* scripsisse librarium postquam neglegenter *ita tm*, quod delendum est, scripserat. itaque haec una ex multis librarii inutilibus geminationibus est. cf. p.186. not.1. (3) **** C. *furioso* Inst. (4) ꝑ (*per*) C. *per* edd. omnes. reposui ex Inst. *propter* prob. Hschkio, qui etiam uerba *qui infantiae proximi sunt* addi ante *propter* uult, quod nunc feci; debebat adnotare, etiam Inst. sic habere: *sed in proximis infanti* (al. *infantiae*) *propter utilitatem eorum b. i. i. f. est.* HIA: (*q. infanti p. s.*) (5) Inst. adiciunt: *ut idem iuris habeant quod pubertati proximi* et c.

L.1.pr.D.de V.O.45.1. Vid.Ulp.20.13. Paul. L. 4. §1. D. de pact.2.14. L.48.D.de O.et A.44.7. L.124.pr.D.de R.I.50.17. § 106. §8.I.tit. cit.3.19. Cf.Gai.cit.L.1.D.§12. Vid.eund.L.70.§4.D.de fide iuss.46.1. Ulp.20.13.cit. Pomp.L.8.§2.D.de opt.leg.33.5. Paul.L.5. Pomp.L.40. et cit.L.124.§1.D.de R.I. Afr.L.47.i.f.D.de A.u.O.H.29.2. Flor L.209. D.de V.S.50.16. Maec.L.36.pr.D.de fid lib.40.5. Paul. S. R. 4. 8. §5. Senec.epist.94,17. § 107. §9.I.tit.cit.3.19. Vid.Gai.2.83.sq.3.91. 119.176. Ulp.11.27. Ant.L.1.C.de inut.stip.8.39. Paul.cit.L.5.D.de R.I. Cels.L.189.D.eod. pr.I.de auct.tut.1.21. Paul.L.24.D. de m. miss.uind.40.2. Iul.L.19.§1.D.de R.C.12.1. Pap. L.10.D. de iur. et f. ign.22.6. Cf.etiam Ulp.L.6.D.de V.O.45.1. § 108. Vid.§§91. 119.176.1.192.144.2.80.sq.85. § 109. §10.I.de inut.stip.3.19. Cf.

[1][*De adstipvlatoribvs.*] |

§110. Possumus tamen ad id quod stip*u*lamu*r*, alium | athibere [2]qui *i*dem stipul*etur*, quem uulgo adsti|pulatorem uocamus. §111. Sed huic pro inde actio *co*n|petit pro indeque ei recte soluitur ac nobis; sed quidquid | consecutus erit, mandati [3]*iu*dicio nobis restitu|ere cogetur. §112. Ceterum potest etiam ali*i*s uerbis | uti adstipulator quam quibus nos usi sumus: itaque | si uerbi gratia ego ita stipulatus sim Dari spon|des? ille sic adstipulari potest Idem fide tva [4]promi*t*|tis? uel Ide*m* fide ivbes? uel contra. §113. [5]I*t*em [regula] *m*inus ad|stipulari potest, plus non potest: itaque si ego ses|tertia x stipulatus [6]s*i*m, ille sestertia v stipula|ri potest; contra uero plus non potest. item si ego | pure stipulatus sim, ille sub condicione stipula|ri potest; contra

(1) Linea uacua est; Hschk. putat librarium aliquid deesse significare uoluisse, cum praesertim sequens nouae periodi exordium *Possumus tamen* non habeat ad quod referatur, neque Gaiani moris sit: itaque tale quid excidisse, quod add. hia: *Quanquam uero, ut diximus, alius qui iuri nostro subiectus non est, inutiliter nobis stipulatur*, possumus tamen Mihi persuasum est Huschkium ỷ. 4. rubricae inscribendae a librario uacuum relictum (cf. p. 158. ỷ. 11.) otiosis uerbis expleuisse: ipsum uiri commentum ostendit, *tamen* referendum esse ad superiorem § 103. (2) *quidem stipulator* C. (3) *indicio* C. (4) *pmi**|tis ū idēn* C. (5) *idemrginur* (*item rḡ* [= regula] mi*nus*) C. (6) *sim* Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. et ed. m. 1. et nunc haec ed. 5. cett. edd. c. C. *sum* (contra Gai morem). cf. ỷỷ. 12. 18.

Gai. L. 1. §13. D. de O. et A. 44. 7. Vid. infra §208. ibiq. citt. ll. item Paul. L. 9. D. de A. u. O. H. 29. 2. Gai. L. 141. §2. D. de V. O. 45. 1. L. 6. D. rem pupilli 46. 6. Ulp. L. I. §2. D. de administrat. et peric. tutor. 26. 7. Ven. L. 44. §2. D. de liberali causa 40. 12. *null. intell.*] infans nondum rationalis. Senec. epist. 121, 14. 124, 8.

§ 110. Vid. Fest. u. *Reus* (Müll. p. 273.) Cic. pro Quint. 18, 58. in Pison. 9, 18. Pseudo-Cic. epist. ad Octauium uers. fin. (inter Cic. epp. ad Brut. n. 8.) § 111. Vid. infra 117. 215. sq. §§ 112. 113. Vid. §126. et ibi citt. ll. *non solum autem* et c.] Vid. 4. 53. Ulp. L. 12. §1. D. de V. S. 50. 16. Call. L. 85. D. de solutionib. 46. 3. item Gai. L. 4. D. de cond. trit. 13. 3. Ulp. L. 4. pr. D. de eo q. certo loc. 13. 4. Paul. L. 63. § 2. D. ad

uero non potest. non solum a*u*tem in quan|titate, sed etiam in tempore minus et plus intelle|gitur: plus est enim statim aliquid dare, minus est | pos*t* temp*us*[1]. §114. In hoc autem iu|re qu*a*edam singulari iure obseruantur: nam | ad-
159. 25b. stipulatoris heres non habet actionem. item || seruus adstipulando nihil agit, [2]quamui*s* ex ceteris | omnibus causis stipulatione domino adquir*at*. idem | de eo qui in mancipio est, magis [3]placuit; nam et is serui lo|co est: is autem qui in potestate patris est, agit aliquid, set pa|renti non adquirit, quamuis ex omnibus ceteris causis sti|pulando ei adquirat; ac ne ipsi quidem aliter [4]acti*o* conpetit, qua*m* | si sine capitis diminutione exierit de potestate paren|tis, ueluti morte eius aut quod ipse flamen Dialis inauguratus | est. eadem de [5]filia familias et quae in manu est, dicta in|tellegemus.[6] |

[7][*De sponsoribvs et fidepromissoribvs et fideivssoribvs.*] |

§115. Pro eo quoque qui promittit, solent ali*i* obligari, quorum | alios sponsores, alios fide promissores, alios fide iussores | appellamus. §116. Sponsor ita interrogatur Idem dari

(1) Inst. addunt *dare*, ex ipso Gaio, puto. (2) *quia* C. (in C. *a* et *s* difficiliter saepe distinguuntur; *quis* pro *q̄uis* est.) *quamuis* Gö. 1. 2. Klenz. ed. m. 1. cett. edd. *qui* retento ex C. *adquirit*, quod nunc, ut Gö. maluit, in *adquirat* mutaui. cf. ỷ. 5. 6. *quis adq́rat*. (3) *p̄.lit* C. *praeualuit* Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. ed. m. 1. *placuit*, ut Hefft. adnot., receper. La. et edd. m. 2. 3. (4) *acypetit* (pro *ao˘petit*) C. (5) *filiae* C. (6) *proco:* add. C. i. e. librarius, ut Hollw. uidit, priora duo ỷ. 12. uocabula bis posuit. (7) Fort. rubrica de adpromissoribvs fuit.

L. Falcid. 35. 2. § 114. *nam adst. her.*] Vid. 4. 118. *seru. dom. adq.*] Vid. 2. 87. infra §163. §1. I. de stip. seru. 3. 17. et Pap. L. 18. § 2. Pomp. L. ult. D. eod. 45. 3. *nam et is*] Vid. 1. 123. 138. 2. 160. *quamu. ex omn.* et c.] Vid. 2. 87. 3. 163. et cit. §1. Inst. *si sine cap. dim.*] Vid. 1. 127. 130. et ibi citt. ll.

§ 115. Cf. pr. I. de fideiussorib. 3. 20. Vid. Paul. S. R. 1. 9. §5. (L. 48. pr. D. de minorib. 4. 4) Varro ad 4. 13 et 184. cit. et Paul. Diac. u. *Adpromissor*. (p. 15. Müll. c. huius adnot.) Plaut. Poen. 1. 2, 120. (ego pro illa spondeo.) § 116. Vid. §92. 4. 137. Gai. epit. 2. 9. §2. §7. I. tit. cit.

SPON|DES? fide promissor [1]*[ita]* IDEM FIDE PROMITTIS? fide iussor ita | IDEM FIDE TVA ESSE IVBES? [2]uide*b*imus de his autem, quo nomi|ne possint proprie adpellari qui ita interrogan|tur, IDEM DABIS? IDEM PROMITTIS? IDEM FACIES?

§117. Sponsores quidem | et fide promissores et fide iussores saepe solemus accipere, | dum curamus ut diligentius nobis cautum sit; adstipu|latorem uero fere tunc solum athibemus, cum ita | stipulamur, ut aliquid post mortem nostram de*tur,* [3]*[quod cum]* | stipulando nihil agimus, athibetur atstipulator, ut is | post mortem nostram agat: qui si quid fuerit consecutus, || de *restitue*ndo eo mandati iudicio heredi [4]*nostro* tenetur. | 159. 115a. t.s.

§118. Sponsoris u*er*o et fide promissoris similis condicio

§119. [5]*[est]*, fi|de iussoris ualde *d*issimilis: nam illi quidem nullis ob|ligationibus accedere possunt nisi uer*b*orum, [6]quamuis

(1) *[ita]* nunc inserui. (2) Gö. malebat *de h. autem uid.* ego malim *uideb. autem de his* HIA adn.: Fortasse : *s'* (*sed* s geminato) *uidebimus de his an item quo nomine possint proprio.* Nihil mutandum est. (3) *quod* ins. edd. ed.m.4.: (*quod cum*) quasi in C. esset q̄.c̄, dedi et ex sequenti *a̅t̅. stipulator* C. ex quo edd. fecerunt ‘autem *ad*stipulator’, simpliciter *atstipulator* feci, post quam Hschk. sic legendum esse proposuerat: (*quod*) stipulando (*quia* siue *cum*) nihil a., athibetur atstipulator. Ipse Gö. in sch. se dubitare de lineola supra *a* adnot. HIA: (*quod*) stipulando (*quia*) n. Pöschm.: (*quod ita*) st. (4) *mortenet'* C. Sententiae [et siglae *n̅r̅o̅* ceterum in cod. non obuiae] conueniret *nostro* Gö. Edd.: **** Nunc legi *nostenet'* (i. e. *nost tene*tur). Gn. ded. *nostro*. HIA fecit *exbf* (*ex bona fide*) referens ad L. 5. pr. D. de O. et A. 44. 7. Non bene. (5) *est* add. La. et edd. m. 2. sqq. Gn. HIA. (6) HIA adn.: excidisse uidetur *et obligantur*

Ulp.L.8.pr.D.de fide iuss.46.1. Alex.L.12.C.eod.8.41. §117. Cf. cit.pr.I.et Gai.L.1.§8.D.de O.et A.44.7. et epit.l.c. Vid.supra §§100. 110.sqq. et infra 215.4.89. Fest.u.*Reus* (Müll.p.273.) Val.Max.6.5,4. *dilig. caut.*] Vid. Quintil. decl. 273. (non esse exigendum a sponsore creditum, nisi iure summo...non enim aliter saluo pudore ad sponsorem uenit creditor, quam si recipere a debitore non possit... Sponsor accipitur, ne creditor in damno sit.) *tenetur*] Ibid. (es reus, a quo fui repetiturus, si quid tamquam sponsor soluissem).

§119. Vid.§§93.100.107.176.178.sq. §1.I.de fide iuss.3.20. Iul.L.

interdum | ipse [1]qui promiserit, non fuerit obligatus, [2]uelut *si mulier* | aut pupillus sine tutoris auctoritate aut qui libet | post mortem suam dari promiserit; at illut quaerit*ur*, si ser|*uus* aut peregrinus spoponderit, an pro eo sponsor | [3]*au*t fide promissor obligetur: fide iussor uero omnibus | §119a. obligationibus, id est siue re siue uerbis siue litte|ris si*ue* [4]consens*u* contractae fuerint oblig*a*tiones, [5]adi|ci potest. [6]*ac* ne illut quidem interest, utrum ciui|lis an naturalis obligatio sit cui adiciatur; adeo quidem, ut | pro seruo quoque obligetur, siue extraneus sit qui a seruo | fide iussorem accipiat, siue dominus in id quod sibi de|beat*ur*. Praeterea §120. sponsoris et fide | promissoris heres non tenetur, nisi si de peregrino fide | promissore quaeramus, et alio iure ciuitas eius utatur; fi|de iussoris autem etiam heres tenet*ur*. | Item [7]sponsor et fide promissor *[per]* legem Furiam bien- §121. nio | liberantur, et quotquot erunt numero eo tempore quo

uel *et obligantur suorum obligatione uerborum.* Neutrum necessarium, at hoc omnino reprobandum esse uidetur. (1) *quid* C. Cram. et Schrad. prop. *qui quod* quod Hefft. recepit. non bene. (2) ueluti *cu|m* Gö.1. *ueluti si* | *aut* cett. edd. Hschk. interpretatus est *u̅u̅* ┌ı *f̅e̅a̅* | *ā*, et ed. m.4. ded.: uelut *si femina* HIA: uelut *si mulier* Recte, nam sic corrigendus est C. *uut* ┌i *m̅l̅*. Cf. 2. 83. 3. 171. (3) *a̅t̅* C. (4) *consens* C. (5) **di*|ci* C. si *adiici* scripsit librarius, id eius socordiae tribuendum est, ut in sqq. aliquotiens *fideiprom. fidei iuss. fides iuss.* exhibuit. (6) *ad* C. *at* edd., quasi ita C. haberet. Ed. m. 4. ‘*at*’ cum adn. „malim *ac*, ut in non nullis Inst. exemplis est“, et sic nunc cum HIA dedi. (7) *sponsor et fi.pmissor leg furiam* C. Gö.1. *sponsores et fidepromissores lege*

16.§3.D.eod.46.1. *illi quidem*] Quintilian.l.c.de sponsore pro eo, qui mutuam pecuniam accepit, ‘*cui dederas pecuniam*’. cf.Paul.L. 55.D.h.t.46.1. *si fem. aut pup.*] Vid.§§107.sq.ibiq.citt.ll. *post mort. s.*] Vid.§100. §119a. cit.§1.I.3.20. *fid. uero omnib.*] Cf. Ulp.LL.1.3.6.§2. L.8.§§1.6.D.h.t.46.1. et passim eod. *dominus in id q.s.d*] Vid.Gai.L.70.§3. Paul. LL. 35. 56. §1. i. f. Pomp. L. 2. D. de fideiussoribus 46.1. §120. Vid.§96.et 4.113. Gai.epit.l.c. §2. I.tit.cit.3.20. Ulp.L.4.§1.D.de fide iuss.46.1. Diocl.et Max.L.24.C.eod. 8.41. Paul.S.R.2.17.§16. Afr.L.21.§§1.2. Ulp.L.27.§3.D.tit.cit. Paul. L.28.eod. Pap.L.95.§3.D.de solutionib.46.3. §121. Vid. infra

pecunia | peti potest, in [1]tot partes deducitur inter eos obli-
gatio et | singuli [*in*] uiriles partes [2]*obliga*ntur; fide iussore*s*
uero perpe|tuo tenentur, et quot quot erunt numero, singuli
in solid*um* || obligantur: [3]*itaque liberum est creditori a quo uelit* 160.
so|lidum petere: [3]*set ex epistula diui Hadriani compellitur* | 115b. t.s.
creditor a singulis qui modo soluendo [3]*sint, partes petere.* |
eo igitur distat haec epistula a lege Furia, quod si quis ex
spon|soribus aut fide promissoribus soluendo non sit [4]— *|
———— * orum quoque ——— [5]*Cum autem lex Fu*|*ria tan-*
tum in Italia locum habeat, *consequens est ut in pro*|*uinc*iis
sponsores quoque et fide promissore*s* pro inde ac fide | ius-
sores in [6]perpetuo teneantur et singuli in solid*um* | obligen-

Furia et hoc *lege Furia*, cum saepe inutilem *m* adiciat librarius, malim quam quod ex edd. retinui insertum *per*. (1) *t°t* C. *totidem* uoluit Buttmann. (2) *hocabentur* C. *debent* Hollw. *soluere tenentur* Hefft. prop.; *condemnantur* uerius esse uidetur La. et mihi. Possis 'singuli *in* uiriles p. *conueni*entur', ut opponatur sequenti '*solidum petere*', s. *in* u. p. *obliga*ntur ut opp. sq. *in solidum obligantur*, ut nunc facio; minus alia placent, u. c. *tenebu*ntur, ut deduc*e*tur pro 'deducitur' legas; aut *praest*abu*n*t, aut, quod Buchh. prop. et in quam coniecturam denuo Pöschm. incidit, [*in*] uiriles partes *u*ocab*u*ntur, ut L. 88. § 6. D. de legat. II. 31. quod tamen de iis quibus onus imponitur, uix quisquam dixerit. Nouissime Hschk. *de* (dare) *iu*bentur, quod rec. Gn. et HIA. (3) ex Inst. (4) Huschk. fecerat: *sua* | *t̄t.* (tantum) *portio a ceter*orum quoque *peti p'sit* (possit). tum (*Beitr.* p. 89.) sic: sit, *non* | *ideo plus a ceter*orum quoque *peti possit.* et ita ded. HIA. La. opinatus in uoc. *quoque* errorem inesse, temptabat, quod rec. Gn., *non augetur onus ceter*orum quo*t*qu*ot* er*unt* quod ualde placuit Buchh. Hefft. dedit: *litis contestatae tempore, ceter*orum quoque *partes oneret. Cum uero lex F.* et c. (5) sic Sauin. (6) *ppetuo* C. quod ed. m. 4. reuocaui. edd. praeter Hefft. et Gn. omnes *perpetu*um

4.22. et C. pag. 247. ỷ. 2. Ulp. L. 29. § 6. D. mandati 17.1. Paul. L. 37. D. h. t. 46.1. Cap. ult. Basilic de fide iussorib. et mandatorib. 26.1. (Fabrot. 4. p. 115., Heimb. 3. p. 105.) ex quo Iustinian. L. 29. C. eod. restituta est. Greg. Cod. De sponsorib. et fide iussorib. 12.1. (Haen. p. 37*. sq.) Item uide seq. §. cum 4.22. § 4. I. tit. cit. 3. 20. Gai. L. 26. Ulp. L. 27. § 1. L. 10. pr. cf. Pap. L. 49. § 1. L. 51. § 1. Paul. L. 28. (si contendat) D. h. t. 46.1. Iustinian. L. 3. C. de constituta pecunia 4.18. Paul. S. R. 1. 20. Alex. L. 10. § 1. Gord. L. 16. et restitut. L. ult. C. h. t. 8. 41.

tur, nisi ex epistula diui Hadriani [1]hi quo*que* ad*iuuari* |
uideantur. | Praeterea inter sponsores et fide promis- §122.
sores lex Apuleia | quandam [2]societatem introduxit: nam si
quis horum plus | sua portione soluerit, de eo quod amplius
dederit, ad|uer*sus* c*eteros actionem* [3]*habet; lex autem Apuleia*
ante | legem Furiam lata est, quo tempore in solidum obli-
ga|bantur: unde quaeritur an post legem Furiam adhuc le-
gis A|puleiae beneficium supersit; et utique extra I*taliam* |
superest; nam l*ex* quidem Furia tantum in I*talia* ualet, Apu-
leia uero | etiam in c*eteris* [4] ** ——————— | ————
——————— *lex* | Apuleia non pertinet: itaque si credi-
tor ab uno totum *con*|secutus fuerit, huius [5]sol*i*us detrimen-
tum *erit,* | sci*licet* si is pro quo fide iussit, soluendo non *sit:*
161. *set ut ex* || supra dicti*s* appar*et*, is a quo creditor totum
110a. petit, | poterit ex epistula diui Hadriani desiderare, ut pro
parte in | se detur actio. | Praeterea lege [6]— * eia cau- §123.
tum est, ut is qui sponsores aut fide | promissores accipiat,
praedicat palam et declaret et de qua | re satis accipiat et

(1) Gö. 1. in textu non habet; Huschk. interpretatus est. (2) *sociaetat.* C. (3) *habet ex ea lege, quae scilicet ante* | HIA. (4) *praeter Italiam regionibus* Hefft. La. Gn. HIA. Gö. adnot. „Gaius primo de sponsoribus et fide promissoribus disputat, docetque, legis Apuleiae beneficium etiam post legem Furiam latam extra Italiam superesse, cum lex Furia tantum in Italia, lex Apuleia autem in ceteris quoque regionibus obtineat: deinde ad fideiussores transit: in quo talibus fortasse uerbis usus est: *Alia sane est fideiussorum condicio; nam ad hos lex* Apuleia non pertinet." et hoc sequentis clausulae initium receper. Gn. et HIA, nisi quod hic *uero* pro *sane* scripsit. (5) *solus* C. (6) *ıccreıa* sec. Gö. ī (+ siue *a*) *co*(*a*)*retā* sec. Bl. C. Buttm. *Porcia*, Hollw. *Petreia*, Haub. et Hefft. *Apuleia*, Dirks. *Cornelia*, La. *Crepereia*, ut Huschk. ad 4. 95. i. f. coniectauit, qui postea *Pomp*eia uoluit refert Hschk. etiam ad Fest. uoc. *Unciaria lex* (ed. Müll. p. 375.) HIA rec. *Pomp*eia quod probabile esse puto, ut C. habuisse *pop*eia sumamus.

§ 122. Vid. ad § 121. cit. § 4. I. 3. 20. *l. Apuleia*] Liu. 5. 32.? — De confideiussoribus contra uide Mod. L. 39. D. h. t. 46.1. § 123. Plin. H. N. 10. 23. sect. 31. *ciconiae*, inquit, *abiturae*, „*ceu lege praedicta die*

[1]quo*t* sponsores [2]aut fide promissores | in eam obligationem
accepturus sit; et nisi praedixerit, | permittit*ur* sponsoribus 8
et fide promissoribus intra di|em $\overline{XXX}$. praeiudicium postu-
lare, quo qu*ae*ratur an ex ea lege | praedictum sit; et si 10
iudicatum fuerit praedictum [3]n*on* esse, libe|rantur. qua lege
fide iussorum [4]menti*o* nulla fit; set in [5]usum est etiam | si 12
fide iussores accipiamus, praedicere. |

§124. Set beneficium [6]leg*is* Corn*e*liae omnibus commune est:
qua | lege idem pro eodem aput eundem eodem anno ue- 14
tatur in ampli|orem summam obligari creditae pecuniae
quam in $\overline{XX}$ | [7]mili*a*; et quamuis sponsor uel fide promissor[8] 16
in [9]amplam pe|cuniam, [10]uelut si sestertium $\bar{C}$ milium *num-
mum se obligauerit*, [11]—————; | pecuniam autem creditam 18

(1) *q* C. (2) *at* C. (3) *nam* C. *ita n̄* (non) uult Hschk. et ded. HIA. (4) *m̄ti* C. (5) *usum* C. quod nunc non mutaui, ut faciunt edd. 'in usum fuit' Liu. 22.20,6. (6) *legum cornliae om̄nibus* C. Possis *omnibus hominibus* quod amauit Gaius; sed uersamur in ciuili iure antiquo. (7) *milib.* C. et *milibus* Hefft. *milium* Gö. et La. qui probat quod ed. m. 2. iam recepi *milia* quod etiam HIA ded. (8) *uel fide iussor* excidisse affirmat Hschk. et ins. HIA. probabiliter. (9) *amplam* C. quod ed.m.4.sec.Hschk. restitui, quod et Gn. et HIA receper. *ampliorem* edd. *ampla pecunia* Scaeu. L. 40. pr. D. de statu lib. 40. 7. *debitores amplarum pecuniarum* Id. L. 34. §1. D. de legat. III. 32. cf. Hschk. p. 91. sqq. qui etiam ad Pap.L.49.§1.D.de fideiussor.46.1. refert. (10) *$\overline{uu}$ si ss $\overline{mil}$* C. *uelut si [in] sestertium c | milia* Gö. uelut [si] *m̄* s. et c. Hefft. ex Unterh. coni. Ed. m. 4. c. Hschk. *$\overline{uu}$ si ss c $\overline{m\bar{n}}$* fecit; *ueluti* sest. *et* c. ed. m. 2. quod probabat La. (11) edd. *non tamen tenebitur; recedunt*". quem locum propter u. 'lege praedici' huc traxit Rudorff. Hic agitur de qualitate suscipiendae obligationis palam (i.e. 'coram pluribus', ut Ulp.L.33.D.50.16. edicti uerbum explicat) denuntianda, testificanda, quasi de ingrossatione debiti accessorii, ut Gai. 4.126. uers. fin. et Ulp. L. 7. pr.D. naut. caupones 4.9., quibus praedicendi uocabulum uim negotii naturam indicandi habet, ut quasi legem contractus negotiiue indicet, comparandi sint. Vid.Vell.Pat.1.13,4. 2.82,2.adde 2.57,4. Nep.Them.7. Fort. ad h. l. pertinuit etiam Gregor. Cod. De sponsorib. et fide iussorib. (12 1. et Haen. p. 37*. sq.) De lege Pompeia uid. Schol. in orat. in Clod.et Curion. p.333,5.v.20. Orell.

§ 124. Vid.Fest.cit.u. *Unciaria*. Pap.L.49.D.de fideiuss.46.1. Iau.

dicimus non solum eam quam credendi | causa damus, set
20 omnem quam [1]tunc *cum* contrahit*ur* obligatio, certum | [2]est
debitum iri, id est [*quae*] sine ulla condicione deducitur |
in obligatione*m*; itaque et ea pecunia quam in diem certum
22 dari | stipulamur, eodem numero est, quia certum est ea*m*
debitu*m* iri, | licet post tempus petatur. appellatione au-
tem pecuniae omnes res | in ea lege significantur; itaque
162. [3]si *u*inum uel frumentum [4]*aut* si fundu*m* || uel hominem
10b. stipulemur, haec lex obser*u*anda est. Ex | quibusdam §125.
tamen causis permittit ea lex in infinitum sa|tis accipere,
ueluti si do*t*is nomine, uel eius quod ex testamento ti*b*i
4 debe|atur, aut iussu iudicis satis accipiatur. et adhuc lege |
6 [5]uicesima hereditatium cauetur, ut ad eas satis da|tiones
quae ex ea lege proponuntur, lex Cornelia non | pertineat.
8 In eo [6]iure quoque iuris | par condicio est omnium, spon- §126.
sorum, fide promis|sorum, fide iussorum, quod ita obligari
10 non [7]poss*unt*, *ut* [regula] | plus debeant quam [8]debet is pro
quo obliga*n*tur: at | ex diuerso ut minus debeant, obligari
12 possunt, sicut in | atstipulatoris persona diximus[9]; nam ut

equidem Hschkio adsentior facienti *$\overline{m}$ $\overline{dt}$ xx* (tamen duntaxat uiginti) *damnatur*. (1) *tunc* (pro *tuncc'*) C. (2) *$\overline{ee}$t* C. (3) (*et*) ins. Hschk. HIA. (4) *et* C. et edd. *aut* edd. m. 3. sqq. HIA. Gö. prop. *item* (5) Gaium *Iulia de uic. her.* scripsisse opinatur HIA in adnot. (6) *quoque iure* malit HIA. (7) *p'sitit $\overline{r.g.}$* C. pro *p's.ut* [REGVLA.] Hefft. *possint, ut uerbi gratia* | ex male intellectis litteris *$\overline{r.g.}$* fecit. (8) *deberet* is pro quo *obligaretur* C. et (*obligarentur*) Hefft. (9) § 113.

L.24.D. de donatt. 39.5. *creditam*] Vid.Ulp. LL. 1.10. Paul. L. 2. §§3.5. cf.LL.36...39.D.de R.C.12 1. Isidor. 5. 25. § 14. *pecuniae*] Vid. Gai.et Ulp. LL. 11.12. Pomp.L.178. Herm.L.222. Paul.L.5.pr.Cels. LL.88.97.D.de V.S.50.16. Iustinian.L.2.C.de constit.pecun.4.18.
§ 125. *iussu iudicis*] Vid. 4.169. *lege uicesim.*] cf.inscrr.L.13.D.de transact.2.15. L.37.D.de religios.11.7. et ll.quos ad Fgm. de I. F. § 5. „*lege uicesimaria*" citaui. § 126. Cf.§5.I.de fide iuss.3.20. Vide supra §113.et L.8.§7...11. LL.9.16.pr.§§2.5. LL. 34. 38. pr. L. 49. §2. L.70.pr.§§1.2. L.72.D.h.t.46.1.

astipulatoris, ita | et horum obligatio accessio est principa-
lis obligati|onis, nec plus in accessione esse potest quam in
§127. princi|pali [1]re. In eo quoque par omnium causa [2]es*t*,
quod [3]si qui pro *r*eo sol|*u*erit, eius reciperandi causa habet
cum eo [4]mandati iudicium; | et hoc amplius sponsores ex
lege Publilia propri|am habent actionem in duplum, quae
appellatur depensi. |
§128. Litteris obligatio fit [5]uelut *nomini*bus transcripticiis.
fit | [6]a*utem* nomen transcripticium duplici modo, uel a re in
§129. persona*m* | uel a persona in [7]person*am*. [*A re in personam tran*]scriptio fit ueluti si id quod [8]*tu* e|x emptionis
causa aut conductionis aut societatis mihi | debeas, [9]id ex-
§130. pensum tibi tulero. A persona in [10]person*am* | tran-

(1) *reo* C. et Hefft. (2) *eē* C. (3) *si qui ꝑ eo* C. *si quis* ut Inst., edd. praeter La. et m. 2. sqq. *pro eo* retinuit Hefft. (4) *mandanti* C. (5) *ūutiinnob* (pro *nōib.*) C. puto pro *ūutnomib*, unde nunc reliqui edd. *ueluti in nominibus*, nec siglam *nob* pro *nominibus* adgnosco. HIA *ueluti nominibus*, eiecto u. *in* quasi ex mala geminatione nato. (6) *an* C. pro *at*. (7) *psonum* C. cf. not. 10. (8) *m̄* C. sec. Bl. quod edd. omiserunt; Hschkio suadente *tu* dedi. (9) *id* h. l. et infra § 145. (*id uectigal*) siglam, significantem *inde*, esse Hschk. sibi persuasit, et sic dedit HIA. (10) *psonū* C. cf. not. 7.

§ 127. Vid. §6. I. tit. cit. 3.20. Quintil. decl. 273. L. Rom. Burg. tit. 14. §8. Ulp. LL. 4. pr. 25. Iul. 15. pr. L. 18. Afr. L. 21. §5. Paul. LL. 66. sq. D. h. t. 46. 1. Alex. L. 11. Gord. L. 14. D. h. t. 8. 41. item L. 6. §2. L. 10. §11. L. 20. §1. L. 40. D. mandati 17. 1. L. 6. C. eod. 4. 35. *l. Publilia*] Vid. infra 4. 22. (Liu. 6. 19. ?) *depensi*] Vid. Gai. infra §216. 4. 9. 22. 25. 102. 171. 186. Paul. S. R. 1. 19. §1. cit. L. Rom. Burgund. Plaut. Trin. 2. 4, 25.
§ 128. Cf. Gai. epit. 2. 9. §12. Vid. infra §§. 134. 137. sq. Cic. de off. 3. 14. ad Att. 4. 18. in Verr. act. I. 36. II. 1. 23. 36. 39. pro Rosc. Com. 1, 5. sqq. Orator. 47, 158. (*ABS* nunc tantum in accepti tabulis manet). Gell. 14. 2. Senec. de vit. b. 7. 24, 1. (numquam magis nomina facio, quam cum dono). de ben. 1. 1, 2. (nomina facturi diligenter patrimonium et uitam debitoris inquirimus). 2. 23, 2. 3. 15, 2. (per tabulas plurium nomina interpositis parariis facit). 7. 29. 2. Paul. L. 9. pr. D. de pact. 2. 14. Pr. I. de litt. obl. 3. 21. Pomp. L. 1. D. de ann. leg. 33. 1. Pap. L. 24. pr. D. de usu leg 33. 2. § 129. Cf. Gai. ep. l. c. Theophil. ad Inst. l. c. Vid. Pomp. L. 4. §1. D. de peculio 15. 1. Paul. L. 52. pr. D. eod. L. 26. § 2. D. mandati 17. 1. § 130. Cf. Gai. ep. l. c. Vid. Liu. 35. 7. Gai.

scriptio fit ueluti si id quod mihi Titius debet, tibi id ex||-
163. pensum tulero, id est si Titius [1]te delegauerit | mihi.
33a. Alia causa est eorum nominum quae arcaria uo|cantur: in §131.
his enim [2]re*i*, non litterarum obligatio consi|stit, [3]quippe
non aliter [4]uale*nt*, quam si numerata sit pecunia; | nume-
ratio autem [5]pecuniae re *modo* facit obligationem: qua de
causa re|cte [6]dicemus arcaria nomina nullam facere obli|-
gationem, set obligationis factae testimonium prae|bere.
unde [7][*non*] proprie dicit*ur* arcari*i*s nominibus etiam pere|- §132.

(1) *te se* C. Hefft. num *a se?* Hschk. et HIA: te (*pro*) se referens ad Ulp. L. 11. pr. D. de nouation. 46. 2. Senec. de benef. 4. 2. Diocl. et Max. L. 5. C. de nouation. 8. 42. (2) *reb* C. quod frustra tuebantur Brinkm. et Hugo. Gö. 1. 2. cum Buttm. re*rum* et ita Klenz. Hefft. et ed. m. 1. (3) *q́ppe* C. (4) *ualet* C. Hefft. et ed. m. 1. quod retineri uolunt Brinkm. et Hugo. (5) Sau. coni.: *pecuniae iure naturali* quod Gö. 1. 2. Klenz. et ed. m. 1. receperunt. Hugo *pecuniae creditae* quod Hefft. placebat. La.: rei non [*litterarum*] f. quod edd. m. 2. 3. secutus sum; inmerito, puto. Schmidt prop.: re i*am* f. ego feci *p̄c re m* (pecuniae re modo) cf. 2. 156. 3. 121. (qui modo) 4. 16. (quae modo). neque nunc aliter censeo, postquam legi Hschkii coniecturam, illud *n* (non) aut a librario perperam additum esse aut *tt* (tantum) significare. HIA: *rei facit*. Ceterum *rei obligatio*, *litterarum obligatio* (cf. § 134.), Gaio minus usitati genetiui sunt. In C. *Rein* litteram R insolitae formae esse adn. Bl. (6) malim *dicimus*. (7) *non* omis. C. et edd. praeter HIA. *im*proprie uoluer. uan der Hoeuen et huius mentione nulla facta Hschk. adnotans '*proprie* h. l. absurde poni'. Ed. m. 4. locum sic accipi posse adnotatum est: *proprie dicitur* esse pro *et haec quidem etiam uera prouerbii* Arcariis...obligari *ratio est*. sed cum neque hoc Gaianae simplicitati puritatique satis aptum uideatur, non dubitaui a librario omis-

L. 13. pr. D. ad SC. Vell. 16. 1. Paul. L. 26. §2. D. mandati 17. 1. item Cic. ad diu. 9, 10. (Sueton. in f. gramm. 14.) § 131. Vid. Cic. Top. 3, 16. pro Font. 2. §3. Donat. ad Terent. Phorm. 5. 7, 26. Adelph. 2. 4, 13. item Senec. ep. 26, 7. i. f. 8. Paul. L. 34. pr. D. de rec. qui arbitr. 4. 18. et L. 40. D. de R. C. 12. 1. Scaeu. L. 26. D. de pec. const. 13. 5. (non etiam L. 41. §17. D. de fideic. lib. 40. 5.) Ulp. L. 20. D. de pign. et hyp. 20. 1. Instrum. uenditionis a. p. Chr. 540. ap. Marin. *Papiri dipl.* n. 115. siue Spangenberg. Tabb. negotior. p. 246. ỷỷ. 10. sq. *numeratio aut. pec.* et c.] Vid. Cic. pro Rosc. Com. 4. Gell. 14. 12. Paul. L. 126. §2. D. de V. O. 45. 1.
§ 132. Vid. Ascon. argum. Cornelianae (ed. Baiter. p. 57. sqq.) item Paul.

grinos obligari, quia non [1]ips*o* nomine, set n*u*meratione | pecuniae obligantur; quod genus obligationis iuris gen|tium

§133. est. | [2]tr*an*sscripticiis uero nominibus an obligentur peregrini, | merito quaerit*ur*, quia quodammodo iuris ciuilis est talis obliga|tio: quod Neruae placuit: Sabino autem et Cassio uisum est, | si a re in personam fiat nomen transcripticium, etiam pere|grinos obligari; si uero a persona

§134. in personam, non obligari. | Praeterea litterarum obligatio fieri uidetur [3]chiro|grafis et syngrafis, id est si quis debere se aut datu|rum se scribat, ita scilicet [4]ut [si] eo nomine stipulati|o non fiat: quod genus obligationis proprium peregri|norum est.

---

sam negationem adicere, non, ut HIA fecit, *n* ex fine litterarum *rein* uersus 3. longe superioris (cf. not. 5. praec.) huc trahere. (1) *ipse nomes nomenratione* C. (2) *tresscripticiis* C. *transcripticiis* edd. (3) ita C. *chirographis et syngraphis* edd. praeter meas et La. Gn. et HIA. (4) *ut si* C. *ut* cum cett. edd. m. 1. 3. omiserunt *et si* ed. m. 4. c. adn. „possis etiam *uti* eo n." Nunc *si* quod a librario *stipulatio* iam h. l. scribere incipiente deleri debebat, uncinis inclusi.

L. 126. §2. D. de V. O. 45. 1. Cic. pro Rab. Post. 2, 4. sqq. 12, 34. sqq. Or. de prou. cons. 4, 8. § 133. Vid. §§129. 120. item §§93. 132. Paul. L. 84. §1. D. de R. I. 50. 17. cum Ulp. L. 1. D. de R. C. 12. 1. Iul. L. 16. §4. D. de fideiuss. 46. 1. = Paul. [Iulian. *Haloa.*] L. 10. D. de O. et A. 44. 7. § 134. Vid. Pseudo-Asc. in Verr. 2. 1, 60. 91. (Baiter. p. 175. 184. et apud Heimbach. *Lehre v. d. Creditum* p. 517. sq.) Cic. Verr. II. 1. cit. c. 36. pro Rab. Post. 3, 6. ad Att. 5. 21, 8. 6. 2, 5. Philipp. 2. 37, 95, Or. pro domo 50, 129. De har. resp. 13, 29. c. 16, 34. pro Mur. 17, 35. ep. ad diu. 7. 17. 18, 1. Senec. de ben. 2. 23, 3. (nolunt nomina secum fieri...nec chirographum dare). 7. 10, 3. (diplomata et syngraphas et cautiones). Gell. 14. 2, 7. Suet. Iul. 17. Cal. 12. (iure iurando et chirographo cauit). Iuuenal. 13, 135. Pomp. L. 4. §1. D. de peculio 15. 1. Mod. L. 26. §1. D. de pign. et hyp. 20. 1. Call. L. 3. pr. D. de I. F. 49. 14. (domestica cautione et chirographo obligaret se ad praestandum). Arc. Hon. et Th. L. 6. Th. C. de denuntiatione 2. 4. (debiti quod...in litterarum obligationem facta cautione translatum est). (Th. C. Si certum petatur de chirographis 2. 27.) Spartian. in Hadr. c. 7 (debitoribus..ingentes summas remisit, syngraphis..incensis). Amm. Marc. 18. 5, 12. (pecuniam quam per syngrapham debere se). Vid. etiam Plaut. Asin. 1. 3, 35. 4. 1, 1. (= diploma ad iter faciendum: Capt. 2. 3, 90.) Glossar. bibl. S. Genou. X. 2. Paris. u.

22 Consensu fiunt obligationes | in emptionibus et uendi- §135.
tionibus, locationibus con|ductionibus, societatibus, mandatis. Ideo autem [1]*i*stis | modis con*s*ensu dicimus obli- §136.
164. 33b. gationes contrahi, [2]qu*ia* neque uerborum || neque scripturae
ulla proprietas desideratur, set suffi|cit eos qui negotium
gerunt, consensisse: unde in|ter absentes quoque talia ne-
4 gotia contrahuntur, ueluti per epistu|lam aut per internun-
5 tium, cum alioquin uer*b*orum obligatio inter | absentes fieri
12 non possit. | [3]set absenti expensum ferri potest, etsi §138.
13 uerbis | obligatio cum absente contrahi non possit. |
6 Item in his contractibus alter alteri obligatur de | *e*o quod §137.
8 alterum alteri ex *b*ono et aequo praestare opor|tet, cum
10 alioquin in uerborum obligationibus ali|us stipuletur, alius
promittat, et in nominibus | [4]alius expensum ferendo obli-
12 get, | alius oblige|tur. |

---

(1) *stis modis concensu* C. (2) sic Dig. et Inst.; q̊ C. pro q̄ (3) Cf. seq. not. (4) mendose C.: alius st*ipuletur alius promittat et in nominibus* | *alius* expensum ferendo obliget*ur* alius oblige|tur. Sed et cognatum peccatum librarius commisit, quod HIA adnotatione recte reprehendit, et nos nunc emendauimus, id quod locum 'sed absenti...non possit' (i. e. § 138.), qui statim post extrema §i 136. uerba 'non possit' scribi debebat, post § 137. conlocauit. Neque uero

---

Graphium apud Heimbach. lib. cit. p. 520. sq. item instrum. Graec. ap. Leemans Papyri Graeci musei Lugd. Bat. 1833. 4°. p. 77. et Scaeu. L. ult. pr. D. de O. et A. 44. 7. *si eo nom. stip. non fiat*] Vid. 4. 116a. Pomp. L. 1. D. de ann. leg. 33. 1. (ex stipulatu aut nomine facto petatur.)

§§ 135...137. L. 2. D. de O. et A. 44. 7. (*Gai. lib. 3. Institt.*) Inst. De consensu obligatione 3. 22. Cf. Gai. epit. 2. 9. §13. § 135. Vid. Paul. L. 1. §2. D. de rer. permut. 19. 4. L. 48. Iau. L. 55. D. de O. et A. 44. 7. Paul. L. 35. §2. D. de V. O. 45. 1. Ulp. L. 2. §§3. 4. D. de pactis 2. 14. Ulp. Inst. fr. 5...8 (9...11). § 136. Vid. Paul. L. 2. pr. D. pact. 2. 14. L. 1. pr. §1. D. mandati 17. 1. Mod. L. 4. pr. D. pro soc. 17. 2. Paul. L. 1. §2. D. de contr. empt. 18. 1. L. 35. §2. D. de V. O. 45. 1. et L. 124. D. de R. I. 50. 17. cum super. §92. infer. p. 154. *per ep. a. p. int.*] Cf. Plaut. Glor. 4. 6, 10. § 137. Vid. Ulp. L. 19. D. de V. S. 50. 16. *ex bono et aeq.*] Vid. 4. 61. *praestare*] Vid. Non. Marc. h. u. ed. Mercer. 371. *in uerb. obl.*] Vid. supra §92. *in nominib.*] Vid. supra §§128. sqq. § 138. Vid. §§129. sq. et 92. 102. 105.

[1][*De emptione et venditione.*] |

§139. [2]*Emptio et uenditio contrahitur* cum de pretio conuenerit, | quamuis nondum pretium numeratum sit, ac ne arra quidem | data fuerit: nam quod arr*ae* nomine datur, argu-
§140. mentum | est emptionis et uenditionis contractae. Pretium autem | certum esse debet: alio quin si ita inter [3]eos co*n*|uenerit, ut quanti Titius rem *a*estimaueri*t*, tanti sit em*p*|ta, Labeo negauit ullam uim hoc negotium habe|re; [4]*quam sententiam Cas*sius probat: Ofilius et eam | [5]empt*ionem esse putat et uen*ditionem; cuius opinionem Pro|culus secutus est.
§141. I*tem* pretium in numerata pecunia con||sistere debet: [6]*nam* 165. 26a.

cum HIA hanc librarii socordiam in causa fuisse puto, ut uersus 14. et prior ỷ. 15. pars a scriptura uacui relinquerentur, sed ỷ. 14. rubricae inscribendae destinatum fuisse arbitror, ut multis aliis locis et seq. paginae ỷ. 20. (1) Linea 14. et prior pars ỷ. 15. in C. uac. sunt. (2) ex Inst. prior ỷ. 15. pars suppleta est. (3) *nos* uult Hschk. *aliquos* Inst. quod praetulerim. (4) Heis. maluit *q. s. et C. probat, at* (*at*) post *probat* ins. HIA. inutiliter. Sauin. sequuntur edd. (5) Gö. et edd. empt*ionem putat et uen*ditionem, sed excidisse uidetur | *ion ēē* (esse) *putat et ū*ditionem. (6) sic Inst. *in* C. (pro *n'*)

§ 139. Pr.I.de emptione et uend.3.23. Cf.Gai.epit.2.9.§14. Ulp. L.9.pr.D.h.t.(de contr.empt.)18.1. Vid.Senec.de ben.1.9,4. *de pret. conu.*] Vid.Ulp.L.2.§1. LL.36.38. Pap.L.72.pr.D.eod.18.1. Diocl. et Max.LL.3.9.C.eod.4.38. Gord.L.4.C.de peric.et comm.rei uend. 4.48. Non. Marc. u. *Pretium* (dicitur quod re empta datur). *arra*] Vid. Gai.L.35.pr.D.h.t.18.1. Ulp.L.5.§15.D.de inst.act. 14.3. L. 11. §6. D. de A.E.et V.19.1. L.17.§5.D.de praescr.uerb.19.5. Scaeu.LL.6.pr.8. D.de lege commiss.18.3. Diocl.et Max. L. 2. C. qu. lic. ab empt. 4. 45. L.3.C.de A.E.et V.4.48. Iustinian.L.17.C.de fide instrum.4.21. Varro de L.L.5,175.(Müll.p.68.) Isidor.or.5.25,20.21.9.7,6. Suidas u. *Ἀῤῥαβών* (*ἡ ἐν ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδομένη πρώτη καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας*). § 140. Cf.§1.I.tit.cit.3.23. Vid.Ulp. L.7.§§1.2 L.37.Gai.L.35.§1.D.h.t.18.1. Marcian.L.16.§9.D. de pignorib.20.1. Iustinian.L.15.C.h.t.4.38. Cf.etiam infra §143.
§ 141. §2.I.tit.cit.3.23. Cf.Paul.L.1.§1.D.h.t.18.1. Vid.Cels.L.16.D. de condict.c.dat.12.4. Paul.L.1.D.de rer.permut. 19.4. L.5.§1.D.de praescr.uerb.19.5. Gord. L. 1. Diocl. et Max.LL.7.8.C.de rerum permut.4.64. L.9.C.de rescind.uend.4.44. §41.D.de R.D.2.1. § 2. I. de

in ceteris rebus an pretium esse possit, | ueluti [1]homo aut toga aut fundus alterius rei [2][*pretium esse possit*], ual|de qu*a*erit*ur*: nostri praeceptores putant etiam in alia re posse | consistere pretium; unde illut est quod uulgo putant, | per permutationem rerum emptionem et uenditione*m* | contrahi, eamque speciem emptionis [3]e*t* uenditioni*s* | uetustissimam esse; argumentoque utuntur Gr*ae*|co poeta Homero qui [4]aliqua parte sic ai*t*:

[5][*ἔνθεν ἄρ᾽ οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,*
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ᾽ αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ᾽ αὐτῇσι βόεσσιν,
ἄλλοι δ᾽ ἀνδραπόδεσσι.] |

diuersae scholae auctores dissentiunt aliutque esse e|xistimant permutationem rerum, aliut emptionem et | uenditionem; alio quin [6]*non posse* rem expe|diri permutatis rebus qu*a*e uideatur res uenisse e*t qu*|ae pretii nomine [7]data esse, sed rursus utramque | uideri et uenisse et [8]utramque pretii nomine datam | esse absurdum uideri. set [9]*a*it C*a*elius Sa-

(1) *hocmodo* C. (2) ex Inst. (3) *e*uenditionini|ı* C. *emptionis uenditionisque* Inst. (4) Iliad.VII.472...75. (5) Graecorum loco C. *et reliq̄* quae uerba Gö. 1. et HIA post Graecos uersus in text. receperunt. male, ut sqq. Homerici uersus nihil ad permutationem facientes ostendunt *et reliqua* pro ipsis a Gaio adscriptis Graecis uerbis posuit librarius, sueto more. (6) *ııreıı*a*m*(*ııı*) *rem* C. *non posse rem* edd. ex Inst. La. scribi posse *non recte eam rem* obseruauit. displicet nunc quod olim prop. *n recte q̇s͞tnem* (non recte quaestionem) nam *rem* bis scripsisse librarium puto, sic *n poſſe rem rem* (7) *datacēē* C. (8) hoc *utramq̄* non omnes Inst. codd. sed Gaii edd. praeter Hefft. et meas 2. 3. omnes omiserunt, quod sine iusta causa fecisse mihi uidentur. neque probauerim quod La. 1842. uncis *et* ante *uenisse* inclusit, neque hanc eius adnot. „potuit etiam, seruato *utramque*, deberi *et* ante uenisse.“ (9) *ııt* C.

locat. 3. 24. Seru. ad Verg. Georg. 3. 306.(Gaius Homerico confirmat exemplo). Isidor.Or.5.24.§23. Plin.H.N.33.1,3. Strab.3.p.155.(ed. Almelou.p.233.) Pomp.Mela 2,1. Solin.polyhist.1. Senec.de ben. 5.10,1. Tacit.Germ.6. Aristotel.politic.1.9.ed.Bekk.

binus, si rem | [1]Ti*tio* uenalem habent*e*, ueluti fundum, ac-
ceperim, et | pretii nomine hominem forte dederim, fundum |
quidem uideri uenisse, hominem autem pretii nomine da|-
tum esse, *ut* fund*us* acciperetur. |

[2][*DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE.*] |

§142. Locatio autem et conductio similibus regulis [3]consti|-
tu*i*tur: nisi enim merces certa statuta sit, non uidetur | lo-
§143. catio et conductio contrahi. unde si alieno arbitrio |
merces [4]permissa sit, uelut [5]qua*n*ti *Ti*tius aestimaueri*t*, ||
quaeritur an locatio et conductio contrahatur: [6]qua de causa | 166.
si [7]fulloni polienda curandaue, sarcinatori sarci|enda uesti- 26b.
menta [8]dederim, nulla statim mercede | constituta, postea

(1) *tibi uenalem habenti* C. rem | *a te* uen. edd. praeter m. 2. sqq. et La. 1842. La. correxit. Hschk. uult retineri C. *rem* | *tibi uenalem habenti* ac pro seq. *acceperim* scribi *accesserim*. utrumque fecit HIA. (2) Lineam uacuam relictam, scilicet ad rubricam inscribendam, Hschk., et in adn. HIA, male expleuit uerbis Gaianis ex L. 2. D. 19. 2. (Gai. lib. II. Rer. cottidianar.), quibus ita transpositis '*Proxima emptioni et uenditioni est locatio conductio*' Gaianarum Institutionum scripturam (nam proxime sq. ℣. 21. eadem omnia aliis uerbis dicit) per abundantiam uitiauit. (3) *constituuntur* C. *constituuntur* edd. Nunc quod malle adn. ed. m. 4., dedi *constituitur*. cf. adn. ad 1.2.init. Idem Hschk. proposuerat, sed HIA '(*et emptio et uenditio*)' ante *similibus* ins. retinens *constituuntur*. (4) *pmissa* C. *promissa* edd. omnes. La. adnotauit posse, ego nunc (ed. 4.) affirmo deberi scribi *permissa*. sic etiam optimi Inst. codd. „*si al. arb. permissum*" et tum „*si al. arb. merces permissa*". Haec quoque scripta erant, ante quam mihi Hschkium eandem sententiam (a Gn. et HIA probatam) tueri innotuerat. (5) *quatitius* C. (6) 'Malim *ex eadem*'. HIA. (7) *fulloin* C. (8) *dederim*' C. audax quidem, sed nescio an ferendum *dederimus* post interiectam aliam orationis partem sequente singulari *daturus*.

§ 142. Cf.Gai.[lib.II.Rer.cott.] L.2.pr.D.locati conducti 19.2. Pr I.de locatione et cond.3.24. Gai. epit. 2. 9. § 15. Ulp.Inst.Fgm.6(9). Vid.infra §162. Paul.L.20.§1.Ulp.L.46.D.h.t.19.2. L. 19. pr.D.de A. u.A.P.41.2. Pap.L.52.pr.D.de donat.i.u.et ux.24.1. Isidor.Or.5.25,12.
§ 143. Cf.§1.I.tit.cit.3.24., c.Theophil.ad h.l. Vid.Gai.L.25.pr.D.h. t.19.2. L.22.D.de praescr.uerb.19.5. §1.i.f.I.de empt.et L.15.i.f.C.4.38. ad §140.citt. item infra §205.

[1]tantum daturus [2]quanti inter nos conue|nerit, qu*a*eritur an
locatio et conductio contrahatur; uel si | rem tibi §144.
utendam dederim et inuicem aliam rem u|tendam accepe-
rim, qu*a*eritur an locatio et conducti|o contrahatur. Adeo §145.
autem emptio et uenditio et locatio et con|ductio familiari-
tatem aliquam inter se habere ui|dentur, ut in quibusdam
causis quaeri soleat utrum em|ptio et uenditio contrahatur,
an locatio et conductio: uel|uti si qua res in perpetu*u*m
locata sit, quod euenit in praediis | municipum quae ea
lege locantur, ut quamdiu [3]id uecti|gal praestetur, neque
ipsi conductori neque heredi eius praedium | [4]auferatur; set
magis placuit locationem conducti|onemque esse. Item §146.
[5]si gladiatores ea lege tibi | tradiderim, ut in singulos qui

(1) *t̄t* C. (2) *quanti* retinent Hefft. La. et edd. m. 2. sqq. Gn. HIA. *quantum* cett. c. Inst. (3) hoc *id* Puchta in uersum proxime superiorem traicit, *id praedium*, ubi legitur in § 3. I. t. c. Hschk. mauult et HIA ded. *inde* uectigal (cf. § 129. not. 9. Contra ap. Boeth. ad 1. 119. cit. *inde* ex *id*, infra § 175. in C. Ver. *ind* pro *id* scriptum esse adnot. Hschk.); ego nunc quoque malim *īd* (idem) uect. nisi utroque, et domino et conductore consentiente, ut nouus contractus fiat, uectigal neque augeri neque deminui potest. Possis autem pro *id* legendum esse *q́d* opinari: amat Gaius *quidem* post *quam diu*. cf. 1. 61. 2.137. (4.82.) (4) *autferatur* C. (5) *querit*' perperam h. l. ins. librarius: paullo post suo loco est *q|rit*'

§ 144. Cf.§2.I.tit.cit.3.24. Vid.Paul.L. 5. § 2. c. Ulp. L. 17. § 3. D. de praescr.uerb.19.5. § 145. §3.I.tit.cit.3.24. Cf.Gai.L.2.§1.D. h.t.19.2. *in praed. mun.* et c.] Vid.Paul.L.1.D.si ager uectigalis... petatur 6.3. Id.L.11.§1.D. de publicanis 39. 4. Pap. Iust. L. 7. pr. D. eod.(? cf.infra 4.28.32.) Cic.ad diu.13.7.et 11. et 8.9.§4. Plin. epist. 7.18. Hygin.de condicionib.agror.p.116.sq.ed.La. item p.18.20.sq.51. Herodian. 2.4. §6.(?) Valentinian et Valens L.15.Th.C.5.13.ed.Haen. *sed mag. plac.*] De iure nouo uid. Cod. De iure emphyteutico 4. 66. c. Nouellis. § 146. Vid.Call.L.38.pr.D.de operis libertor. 38.1. Manil.Astron.4.225. Cic.ad Att.4.4. Tertull.ad mart.c.5. supra 1.13. et infra §199.ad u.*auctoratus*. Senec.nat. qu. 7. 31, 3. (locatus ad mortem infamem). De gladiatoribus: Th.C.15.12. Iust.C.11.43. Cassiodor. Variar. 5. 42. *iam enim non dub.* et c.] Cf.Paul.L.20. pr.D. locati 19.2. Vid.LL.3.6.i.f.7.pr.§2. LL.37.41.50.D.de contrah. empt.

integri exierint, | pro sudore denari*i* XX mihi darent*ur*, in eos uero singulos | qui occisi aut debilitati fuerint, [1]denari*i* mille, quae|ritur utrum emptio et uenditio an locatio et condu|ctio contrahatur: et magis placuit eorum qui integri exierint, lo|cationem et conductionem contractam uideri, at eorum | qui occisi aut debilitati sunt, emptionem et uenditionem | esse; idque ex accidentibus [2]apparet, tamquam sub condic*i*one || facta cuiusque [3]uenditione an locatione: 167. 17a. iam | enim non dubitatur quin sub condicione res ueniri aut [4]locari | possint.

§147. Item qu*ae*ritur, si cum aurifice mihi conuenerit, | ut is ex auro suo certi ponderis [5]certaeque for|mae anulos mihi faceret, et [6]accep*e*r*it* uerbi gratia dena|rios CC, utrum emptio et [7]uendit*io* an locatio et con|ductio contrahatur: Cassius ait materiae quidem emptionem | uenditionem contrahi, operarum autem locationem et condu|ctionem; sed plerisque [8]placuit emptionem et uenditio|nem contrahi: atqui si meum aurum ei dedero, mercede | pro opera constituta, conuenit locationem con|ductionem contrahi. |

(1) *denarios* C. *denarii mile* HIA (2) *apparere* HIA. ref. ad 2.218. (3) *uenditionem an locationem* C. *aut* Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. et ed. m. 1. (4) *locumari* C. (5) *certaequae* C. (6) *acciperet* C. et edd. dedi ed m. 4. quod Dig. et Inst. ll. cc. habent; item HIA. (7) *uendito* C. (8) Gaium *placet* scripsisse propter praecedens *ait* putat La. Sed h. l. regulam Gaianam de non admittenda temporum uariatione quam La. detexit (cf. not. ad § 168.) conuenire neque *cónuenit* (ut La. ad 2.244. scripsit) sed *conuēnit* paullo post sequi putauerim. cf. § 140. *negauit—probat— putat —secutus est*, et quae ipse La. ad 4.79. adnotauit. Verbo *placuit* de singulis quaestionibus §§ 145...47., ut aliis multis, deciditur.

18.1. et passim. Afr. L. 34. §1. D. mandati 17. 1. De societate sub condicione contracta uide Iustinian. L. 6. C. pro socio 4.37. § 147. §4. I. tit. cit. 3.24. et cit. Gai. L. 2. §2. D. 19.2. Vid. Paul L. 22. §2. Alf. L. 31. D. eod. Pomp. L. 20. Iau. L. 65. Lab. L. 80. §3. D. de contrah. empt. 18.1. Paul. L. 5. §§ 1.2. Pomp. L. 26. D. de praescr. uerbis 19.5. et L. 34. pr. D. de auro arg. 34. 2. [ubi uerba *eiusdem qualitatis* in '*tunc quatenus*' corrupta esse uidit Schilling.]

[*De societate.*] |

Societatem coire solemus aut totorum bonorum aut | §148. unius alicuius negoti*i*, ueluti mancipiorum emendorum aut uen|dendorum.

Magna autem quaestio fuit, an ita coiri §149. possit socie|tas, ut quis maiorem partem lucretur, minorem | damni praestet: quod Quintus Mucius [1]*e*tiam [*contra naturam societatis esse censuit; set Seruius Sulpicius, cuius*] praeualuit senten|tia, adeo ita coiri posse societatem existimauit, ut dix|erit illo quoque modo coiri posse, ut quis nihil omnino da|mni praestet, set lucri partem capiat, si modo opera eius | tam pretiosa uideatur, ut *ae*cum sit eum cum hac pactione | in societatem admitti: nam et ita posse [2]coire socie|tatem constat, ut unus pecuniam conferat, alter 168. non conferat, || et tamen lucrum inter eos commune sit; 17b. s*a*epe enim opera ali|cuius pro pecunia ualet.

[3]Et illut §150. certum est, si de parti|bus lucri et damni nihil inter eos conuenerit, tamen aequis | ex partibus commodum [4]*e*t in-

(1) *c̄t pualuit* C. ad Inst. suppl. Gö. HIA adn. post *cuius* addendum uideri *etiam*, ut appareat quae causa omittendi haec librario fuerit. Sed *ὁμοιοτέλευτον* faciunt etiam *ei'* ęt *c̄t* Gö. adn. „Spatium quod inter uers. 12. et 13. intercedit, cum solito maius sit, effectum inde est, ut haec pagina 23 tantum versibus constet". Miror non 24 uersus, quot singulae C. paginae habent, Gö. numerare et adnotare lineam 13. uacuam relictam esse (scil. rubricae inscribendae, quam inscripsimus). Fortasse uersus 12. et qui Gö. est 13. (mihi 14.) paullo minoris altitudinis sunt, quam alias tres uersus habere solent. (2) ita bene Latine C. et multi Inst. codd. coir*i* edd. praeter meas 2. sqq. (3) *Et* omis. Gö. 1. 2. Klenz. et ed. m. 1. restituit Hefft. (4) *ut* C. Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. edd. m. 1. 4. *et* edd. m. 2. 3. La. 1842. Gn. HIA. *aut* La. 1841.

§ 148. Pr. I. de societate 3.25. Cf. Gai. epit. 2.9. §16. Ulp. L. 5. pr. D. pro socio 17.2. Vid. passim eod. Paul. L. 44. §1. D. de aedil. ed. 21.1.

§ 149. Cf. §2. I. tit. cit. 3.25. et Gai. ep. l. c. Paul. L. 30. D. h. t. 17.2. Vid. Ulp. L. 29. §§1.2. et pr. i. f. L. 5. §1. D. eod. Diocl. et Max. L. 1. C. eod. 4. 37. Cic. pro Rosc. Com. 10,28 sq. Quintilian. declam. 320. „*sociorum communia sint damna et lucra*". § 150. Cf. §§1.3. I. tit. cit. 3.25. Ulp. cit. L. 29. pr. D. h. t. 17.2. Vid. Paul. S. R. 2.16. et L. 10. D. de R. I. 50.17.

commodum inter | eos commune esse; set si in altero par-
tes express*ae* fue|rint, uelut in lucro, in altero uero omis-
sae, in [1]eo quoque quod | omissum est, similes partes erunt.
§151. Manet autem socie|tas eo usque donec in eodem [2]*con*sensu
perseuerant; at cum | aliquis renuntiauerit societati, socie-
tas soluitur: | set plane si quis in hoc renuntiauerit socie-
tati, ut ob|ueniens aliquod lucrum solus habeat, ueluti si
mi|hi totorum bonorum socius cum ab aliquo heres esset |
relictus, in hoc ren*un*t*i*au*e*rit so*c*ietati, ut hereditatem | so-
lus lucri faciat, cogetur hoc lucrum communica|re; si quid
uero aliut lucri fecerit quod non captaue|rit, ad ipsum so-
lum pertinet: mihi [3]uero quidquid omni|no post renuntiatam
§152. societatem adquiritur, soli con|ceditur. Soluitur adhuc
societas etiam morte socii; | quia qui societatem *c*o*n*t*ra*h*it*,
§153. *cer*t*a*m personam sibi e|ligit. [4]Dicitur et capitis dimi-
nutione solui societatem, | quia ciuili ratione capitis dimi-
nutio [5]morti————** dicitur; *s*et | si athuc consentiant in

(1) *eod.* C. (2) *consensu* omnibus suis litteris transcr. Gö. sed *sensu* C. habet, quod debebat esse *ↄsensu*. *con*sensu La. 1842. ex Inst. recte. edd. *sensu* (3) *ůero* C. (4) ita C. et edd. Hschk. fecit et HIA in text. rec.: *Igitur* et c. d. s. *societat. c'stat* (societatem constat),| quia sed τῷ *dicitur..solui* recte respondet *set si* etc. (5) Ex incertis qui in sch. sunt litterarum ductibus La. coni. m. *adsimula*ri [ut Ulp. L. 59. i. f. D. de cond. et dem. 35. 1. quia seruitus morti adsimilatur], Hefft. m. *aequi*per*a*ri, Gn. m. *ae-*

§ 151. §4.I.tit.cit.3.25. Cf.Gai.epit.2.9.§17. Vid.Mod.L.4.§1. Ulp. L. 63. § 10. Call. L. 64. Paul. L. 65.pr.§§3...8. L.70. Ulp.Pomp.Paul. LL.14...18.D.h.t.17.2. Diocl. et Max. L. 5. Justinian.L.7.C.eod. 4.37. item Paul.L.14.§3. D. comm. diu. 10.3. Petron. satyric. 10. c. interpp. Appul. Metamorph. 10.p.220. (1.p.705.ed.Oudendorp.) § 152. §5. init.I.tit.cit.3.25. Cf.Gai.epit.cit.§17. Vid. Mod. cit. L. 4. § 1. Ulp. LL.35.52.§9.L.63. §§8.10. Pomp.LL.37.40.59.pr. Paul. L. 65. §§ 9. 10. D.h.t.17.2. Ulp.L.6.§6.D.de his qui notantur inf.3.2. Paul.L.21.§2. D.de N.G.3.5. § 153. Cf.Gai.epit.cit.§17. Vid.§§7.8.I.tit.cit. 3.25. supra §101. Mod.cit.L.4.§1. Ulp.L.63.§10. cum L. 58. §2. cf. § 3. Paul.L.65.§11.D.h.t.17.2. *cap. dim. morti*] Vide Ulp. citt. L. 59. et L.209. etiam 1.128.ibiq.citt.ll.

[1]societate*m*, noua *u*idetur inci|pere societas. Item si §154.
cuius ex sociis bona publice aut | priuatim uenierint, solui-
169. 118a. tur societas: sed [2]h*oc quoque casu* || societas [3]de——————
consensu contrahitur nu|do, [4]iuris * gent*ium*—————— omnes
homines na|turali ratione *poss*u*nt*. |
M*andatum* consistit *si*u*e* nostra gratia mandem*us* siue §155.

quiparari, Huschk. mortis *instar ha*bere Gö. mortis *species fere*, ego olim: mort*alitati com*par*a*ri (ut Ulp. L. 209.D.de R.I.50.17. „Seruitutem mortalitati fere comparamus“), HIA m. *paene* p*a*r es*se* quod proxime ad C. scripturam accedere negari debet. longe similius: m. *simi*l*is esse* fere dicitur. (1) *societate* C. (2) Inst. *sed hoc casu*, itaque *h'q̄q̄. casu* Hefft. Huschk. La. ego, ut edd. inde ab a. 1841. habent. (3) Gö. 1. de —————— Gö. 2. dedit 17 aster. Klenz. prop. *denuo eodem quo modo prior quoque* Hefft. *denuo quemadmodum prior* Huschk. et HIA: *denuo c'trahi p'est q.* (contrahi potest, quia); La., quem ed. m. 3. (et Gn.) non sequi debebat, dedit ut certum: *de qua loq́mur noba*, quod quamuis sch. ductibus fere conuenire uideatur, tamen neque per se satis aptum esse neque ita a Gaio positum inueniri crediderim. malui ed. 4. *derinit q̀rı morte it'q* (desinit quasi morte [cf. § 153.] iterumque), ut sic pergamus: „consensu contrahitur nudo: iuris (autem gentium obligationem [*siue* obligationes] contrahere) omnes...possunt“. sed nunc displicet istud *it'q* propter siglam et ipsum uocabulum, quod Gaius (ut nec *denuo*) non amat. Fort. emendatio loci a fine proxime superioris uersus incipere debebit. (4) Gö. 1. dedit 23 asteriscos, Gö. 2. *iuris* cum 18 aster. et proposuit *gentiū ē ǹ consentire* (gentium est. nam c.) Klenz. prop. *gentium regula, qua uti* Hefft. *gentium est contractus, quem* o. h. n. r. *inire possunt.* ego olim: *que gentium est, cum cons....possint.* Huschk. et HIA: *q̄ gentiū ē c'sentire u.* (que gentium est; consentire uero, omn. *et c.* edd. meae 2.3. et La. dederunt *que* gen*tium est*——— o. h. n. r. p. La. autem sic prop.: *que gentiū ē ǹ* (est. nam) [*uel* ꝙ quia] *c'sentire* uel *c'sentire* (enim) o. h. i. n. p. Rectius: iuris *a* (*autem*) gen*tium contractu obligari* (gent. ↄtractu obligari)

§ 154. Cf.cit.§8.Inst.et epit. citt. §§16.17. et Paul.L.65.§1. item uide Mod. L.4. §1. Ulp.L.63.§10.D.h.t.17.2. et supra §§78...81. *sed hoc quoq.*] Vid.Pomp.L.37.D.tit.cit.17.2. supra §§135.136. *iuris * gent.*] Vid.Ulp.LL.1.7.pr.§1.D.de pactis 2.14.

§ 155. Cf.Gai.epit.2.9.§18. Id.L.2.pr. D. mandati 17.1. Pr.I. de mandato 3.26. Vid.Gai.L.46.§§4.6.D.de procur.3.3. Ulp.L.10.pr.D. mandati. Cic.top.17,66.

ali|*ena* [1]————— negotia geras, siue u*t* alteri|us [2]—————
——** obligatio, *e*t inuice*m* | alter *al*teri tene*b*imur [3]———
§156. ———* | mihi bona fide praestare oportere. nam si
tua gratia tibi man|dem, s*u*per*u*acu*u*m est mandatum; quod
enim tu tua gratia fac*t*u|*ru*s sis, id [4]ex t*u*a sententia, [5]*non*
ex meo mandatu face|re *uideberis: it*aque si otiosam pec*u*-
nia*m* domi te [6]*ha*|*bere mihi dixeris et* ego te hortatus fuerim |
u*t eam* fenerares, [7]quamuis *e*am ei mutuam dederis a quo |
*s*er*u*ar*e n*on potueris, non tamen habebis mecum man*da*|*ti*
*a*cti*o*nem: [8]it*em* et si hortatus sim, | *ut rem a*liquam emeres,
[9]q*uamuis* non expedierit tibi eam emis|se, non tamen [10]*man-
dati tibi tenebor*. et adeo haec ita sunt, ut qu*a*e|ratur an
mandati [11]teneatur qui mandauit tibi, ut *Titi*|o pecuniam [12]*fe-*

(1) Gö. prop. *id est siue ut mea* quod probat Hefft. et rec. Gn. HIA. Huschk. maluit *nam siue ut mea* La. praeferebat *nam* uel *itaque s. u. m.* (2) Gö. prop. quod rec. Gn.: *mandem tibi, erit* [malim: *nascetur*] *inter nos* Hschk. *tibi mandem, e. i. n.* HIA: *mandem tibi, erit mandati* (3) C. ductus partim incertos Huschk. ita interpretatus est: *in id quantum paret me tibi atque te* Haud multo propius ad illos litterarum ductus accedunt haec mea quae Buchh. laudat et Gn. rec., La. ne memorauit quidem: id*eo*que *iud*(*icium*) erit in i*d q*(*uod*) *p*(*aret*) *te* | Bl. locum de compensatione in mandati iudicio admittenda ex non nullis istis ductibus interpretari uoluit, Gö. de formula ad mandati iudicium comparata. Nouissime sic Hschk. et HIA: *ideo q t me tibipensas q.* (quod tam me tibi impensas quam) *te* | mihi bona*m* fide*m* praestare oport*et* (4) *extra* C. (5) *u* (*n̄*) C. (6) ita Gö. suppleuit. Cf. cit. § 6. Inst. (7) *quiamei* C. (8) *Ita** C. ita*que* edd. praeter meas 2. sqq. (9) *q* C. cf. Inst. (10) ita edd. m. 2. sqq. exemplo Inst. cum Gö. in adnot. ed. 2.; idem in contexto 16 asteriscos posuit. (11) *te-neant'* C. (12) Inst.: *fenerares. sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mandatum*, quia non *et c.* Hschk. et HIA: *fenerares. s'* (sed) *uerior ē sab. sa* (est Sabini sententia), *si non*

§ 156. Cf.cit.L.2.pr.et cit.pr.I.cum §6.tit.cit.3.26. Vid. Gai. L. 2.§6. Ulp.L.6.§5.D.h.t.17.1. et L.47.pr.D.de R.I.50.17. item Iul.L.32. Cels. L.48.§§1.2.D.h.t.17.1. *et adeo haec* et c.] Vid.Ulp.cit.L.6.D.h.t.§4. Paul.L.58.§1.ibid. LL.71.pr.61.D.de fide iussor.46.1. et S.R.2.17.§16. Pap.L.52.§3.D.tit.cit.46.3. Diocl.et Max.L.23.C.de fide iuss.8.41. Ulp. L.13.pr.D.de minorib.4.4. L.10.§11.D.h.t.

nerares —————— | ———— ⱴ. 20. —————— | pa-
liter ——————————* | paret ——————————
—|—, q*uia* non aliter Titio credidisses, quam si tibi man-
datum esset. | Illud [1]———————* mandet*ur* quod con- §157.
170. tra bonos mores || est, non contrahi obligationem, [2]uelut si
118b. tibi mandem, ut Titio fur|tum [3]aut iniuriam facias. Item §158.
si [4]qui*d* pos*t* mortem meam | faciendum [5]mandet*ur*, inutile
mandatum est, quia generaliter | placuit, ab heredis persona
obligationem incipere non | posse. Set recte quoque §159.
[6]consummatu*m* man|datum si dum adhuc integra res sit,
reuocatum fuerit, | euanescit. Item si adhuc integro §160.

gene|raliter *ut p̄ecam* (pecuniam) *fenerares, mandat.* (mandatum) *sit. sed f*aene|rare T*itio iussus sis, ēē* (esse) *mandati āo*nem (actionem) *existiman*|tis, q*uia* non et c. (1) Gö. prop. *constat, si tale quid m.* Cf. cit. § 7. I. ubi sic legitur: „Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est, ueluti si Titius de furto aut de damno faciendo aut de iniuria facienda tibi mandet..." Huschk. prop. *constat, quoties de ea re* m. *quae* Idem (*Beitr.* p. 97.), Gn. et HIA: *constat, si faciendum qd* (quid) m. q. Cf. § 158. (2) *ūutɪrɪbi* C. (3) *āt* C. (4) *quis* C. *quis* p. m. m. (*aliquid mihi*) f. mandet edd. praeter utramque La. et m. 2. sqq. (5) *m̄det* C. et *mandet* eae edd. quae *quis* praemiserunt. cf.not.4. Hschk., Gn. HIA: *si quid p. m. m. faciendū m* (faciendum mihi) (6) *consummatur* C.

§ 157. Cf.§7.I.tit.cit. et cit. §18. epit. Vid. Ulp. L. 6. § 3. L. 12. § 11. Paul. L. 22. §6.D.h.t.17.1. Gai.L.35.§2.D.de contr.empt.18.1. Diocl. et Max.L.20.pr.C.h.t.4.35. item §24. I. de inut.stip.3.19. Gai. L. 70. §5.D.de fide iuss.46.1. Paul.L.27.§4.D.de pact.2.14. Anton.L.6. Iustinian.L.30.C.eod.2.3. Th.et Val.L.5.C.de LL.1.14. Pap. L. 15. i. f. D.de condic.inst.28.7. (cf.Ouid.Fast.5.654.sqq. Senec.de breu.uit.i.f.) Ulp.L.26. Pomp.L.27.pr. Iul.L.61. Pap.L.123. Paul.L.134.pr.D.de V.O. 45.1. Alex.L.2. Diocl.et Max.L.4.D.de inut.stip.8.39. L.5.C.de condict.ob turp.c.4.7. Ulp.L.1.§14.L.de tut.et rat.distrah.27.3. item supra 1.53.i.f. § 158. Vid.supra §100.ibiq.citt.ll. Ulp.L.12.§17. Gai.L.13.D.h.t.17.1. § 159. §9.I.h.t.3.26. Vid.Gai.epit.2.9. §19. Ulp.L.12.§16. Paul.L.15. Gai.L.27.§1. Iul.L.30.D.h.t.17.1. Ulp. L.25.§14.D.de A.u.O.H.29.2. L.12.§2. L.18.i.f.D. de solutionib. 46. 3.
§ 160. §10.I.tit.cit.3.26. Vid.epit.cit.§19. Afr.L.41.D. de R.C. 12.1. Diocl.et Max.L.15.C.h.t.4.35. Paul.L.26.pr.§1. Gai.L. 27.§3. Afr. L.

[1]mandat*o* mors | alterutrius [2]alicuius interueniat, id est uel eius qui [3]mandarit uel| eius [4]*q*ui mandatum susceperit, soluitur mandatum; set utilita|tis causa receptum est, [5]ut si mortuo eo qui mihi mandaue|rit, ignorans eum decessisse executus [6]fu*e*ro man|datum, posse me agere mandati actione; alio quin iusta | et probabilis ignorantia damnum mihi [7]atferret. | et h*ui*c simile est quod plerisque placuit, si debitor me|us manu misso dispensatori meo per ignorantiam solue|rit, liberari eum, cum alio quin stricta iuris ratione | non [8]posset liberari eo quod ali*i* soluisset quam cui soluere

§161. de|beret. | Cum autem is cui recte mandauerim, egressus fuerit m*an*|datum, ego quidem eatenus cum eo [9]*h*abeo mandati [10]actionem, | quatenus mea interest inplesse eum mandatum, | si modo implere potuerit; at ille mecum agere non potest; | itaque si mandauerim tibi, ut *u*erbi gratia fundum | mihi [11]sestertiis c̄ emeres, tu ses*tertiis* CL emeris, non habeb*is* mecum || mandati actionem, etiam si tanti uelis 171. 18a.

(1) *mandatum* C. (2) ita C. *alicuius* omitt. edd. praeter La. meas 2. sqq. Gn. HIA. (3) ita C. sec. Bl. *mandauit* C. sec. Gö. *mandauerit* Gö. 1. (4) *cui* C. (5) *ut* omis. Gö. 1. 2. Klenz. ed. m. 1. uncis inclusit Hefft. sed La. de hac coniunctione cum sequente accusatiuo cum infinitiuo refert ad 4. 61., ad SC. Trebell. ap. Ulp. L. 1. §2. D. 36. 1., ad Ulp. L. 62 pr. D. ad L. Falc. 35. 2. Call. L. 3. §1. D. de term. moto 47. 21., Vat. fgm. §127., Hygin. de controu. §31. Bl., Sic. Flacc. p. 1. Turneb., Colum. 5. 5, 9., Liu. 5. 15, 11., Gell. 3. 2. (6) *furo* C. (7) *n̄* (*non*) *atferet* C. *adferret* Gö. 1. 2. edd. m. 1. 2. La. 1841. *afferet* Klenz. *adferet* Hefft. sed probat *adferret*. *atferret* La. 1842. quasi *r* significaret *rr* Cf. pag. 179, 24. 217, 5. (8) *p'sent* C. (9) *abeo* C. (10) *aiznem* C. (11) *s̄s̄ c̄ emere· tu se* (pro *s̄s̄*) *c l* C.

34. §1. Pap. L. 57. Paul. 58. pr. D. h. t. 17. 1. Id. L. 6. D. de iur. dict. 2. 1. L. 65. §10. D. pro soc. 17. 2. L. 108. D. de solutionibus 46. 3. Iul. L. 2. §6. Ulp. L. 19. §3. D. de donationibus 39. 5. *et huic sim.* et c.] Vid. Ulp. L. 12. §2. L. 18. Paul. L. 51. D. de solutionibus 46. 3. cit. L. 41. D. 12. 1. cf. Ulp. L. 26. §8. D. de condict. ind. 12. 6. L. 11. D. depos. 16. 3. Gord. L. 3. C. de solution. 8. 43. *dispensatori*] Vid. 1. 122. i. f. § 161. Cf. §8. I. h. t. 3. 26. Gai. epit. 2. 9. §20. Vid. Paul. S. R. 2. 15. §3. Id. et Gai. L. 3. §2. LL. 45. 22. pr. §1. Ulp. L. 10. §8. Iul. L. 33. Ner. et Iau. LL. 35. 36. Gai.

mihi dar*e* fundum, qu|anti emendum tibi mandassem; idque maxime Sa|bino et Cassio placuit: quod si minoris emeris, habebis me|cum [1]scilicet actionem, quia qui mandat ut c̄ milibus emere|tur, is utique [2]mandar*e* intellegitur, uti minoris, si [3]posset, | emeret*ur*. In summa sciendum [4][*est*, §162.
quotiens faciendum] aliquid gratis | dederim, quo nomine si mercedem [5]statuissem, | locatio et conductio contraheretur, mandati esse actione*m*, | ueluti si fulloni polienda curandaue uestimen|ta aut sarcinatori sarcienda[6] *dederim*. |

Expositis generibus obligationum quae ex contractu | §163.
nascuntur, admonendi sumus adquiri nobis non solum | per nosmet ipsos, set etiam per eas personas quae in nostra po|testate, manu mancipioue sunt. Per [7]liberos quoque §164.
homines | et alienos seruos quos bona fide possidemus, adquiritur | nobis; set tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis | uel ex re nostra adquirant. Per eum §165.

(1) *scl.* C. (2) *mandari* C. (3) *p's'* C. *possit* Gö. 1. 2. et ed. m. 1. cum Inst. *posset* cett. edd. (4) sic iam Gö. 1. (5) sic C. *statuerem* Gö. 1. (6) In u. *sarcienda* desinit ỷ. 10. post medium. Librarius nondum plene absoluto priore tractatu ỷ. 11. nouum pensum incepit non relicto uersu uacuo ad inscribendam rubricam PER QVAS PERSONAS NOBIS ADQVIRITVR. (7) *lib̄eos* C.

L. 41. D. h. t. 17. 9. Gell. 1. 13. *quia qui mand.*] Vid. Ulp. L. 1. §4. D. de V. O. 45. 1. L. 27. §3. D. de recept. q. arb. 4. 8. L. 21. D. de R. I. 50. 17.
§ 162. Cf. §13. I. h. t. 3. 26. Gai. L. 22. D. de praescr. uerb. 19. 5. Vid. supra §142. Ulp. L. 1. §4. L. 6. pr. §§6. 7. L. 10. §9. Iau. L. 36. §1. Pap. L. 10. §9. L. 56. §3. D. h. t. 17. 1. Seu. et Ant. L. 1. Diocl. et Max. LL. 17. 20. §1. C. eod. 4. 35. Ulp. L. 13. pr. D. de praescr. uerb. 19. 5.
§ 163. Pr. I. per quas personas nobis obligatio adquiritur (h. t.) 3. 28. Cf. supra 2. 86. Vid. 3. 103. sq. 4. 134. sq. Paul. S. R. 5. 8. pr. § 1. I. de stipulat. seruor. 3. 17. Iul. L. 1. §3. Ulp. L. 11. Iul. L. 14. Flor. L. 15. Pap. L. 18. §§1. 2. Pomp. LL. 38. 40. D. eod. tit. 45. 3. Ulp. L. 38. §§ 5. 6. Pomp. L. 40. Ulp. L. 45. pr. Paul. LL. 78. pr. 126. §2. L. 130. D. de V. O. 45. 1. Ulp. L. 41. D. de peculio 15. 1. L. 22. D. de solutionib. 46. 3. item Iustinian. LL. 6. 8. C. de bonis quae liberis 6. 61. Plaut. Rud. 5. 3, 28. sq. (*Promisisti huic argentum? Fateor. Quod seruo meo Promisisti, meum esse oportet.*) § 164. §1. I. tit. cit. 3. 28. Cf. 2. 86. 92. 3. 103. sq. et ibi citt. ll.
§ 165. §2. I. tit. cit. 3. 28. Cf. 2. 86. 91. cum locis ibi citt.

quoque seruum in quo | usumfructum habemus, similiter 18
§166. ex duabus istis | causis nobis adquiritur. Set qui nu-
dum ius Quiritium in seruo | [1]habet, licet dominus sit, mi- 20
nus tamen iuris in ea re | habere intellegitur quam usu
fructuarius et bo|nae fidei possessor: nam placet ex nulla 22
causa [2] ei adqui|ri posse; adeo ut etsi nominatim ei dari
stipulatu*s* | fuerit seruus, mancipioue [3]nom*in*e eius accepe-
§167. rit, || quidam [4]existim*e*nt nihil ei [5]adqu*i*ri. Conmunem 172.
seruum | pro dominica parte dominis adquirere [6]certum est, 18b.
ex|cepto eo quod uni nominatim stipulando[7] | aut mancipio 4
accipiendo illi soli [8]adquirit, | uelut cum ita stipuletur
TITIO DOMINO MEO DARI SPON|DES? aut cum ita mancipio ac- 6
cipiat HANC REM EX IVRE QVIRITIVM LVCII TITI*I* | DOMINI MEI
ESSE AIO EAQVE EI EMPTA ESTO HOC AERE AENEA|QVE LIBRA. 8
§167a. illut quaeritur [9]a*n* quod nomen adie|ctum *unius* domini e*ffi*-
cit, idem faciat uni*us* ex dominis | iussum intercedens: 10
nostri praeceptores perinde ei qui iusse|rit, soli atquiri
existimant, adque si nominatim | ei soli stipulatus esset 12

(1) *habent* C. (2) *alia* inseruit C. unde h. l. *aliquid* scribi uult Hschk. parum Latine. (3) *nomeneius* C. (4) *existimant* C. „*ut* cum indicatiuo 1.13.40.59.115.123. 2.78.112. 4.66.“ La. (5) *adquri* C. (6) *certē* C. (7) *ū* (uel) *mancipi|ando ā* (aut) *mancipio acc.* C. (8) *adquiritur* C. *adquirit* Inst. (9) *tamgdominó nomen adie|ctum domini etfecit* C. edd. *unius* non habent. Hschk. uult *num* quod *unius* nomen adie|ctum domini e*ffi*cit sed HIA ded. ut nos. Librarium *ominó* (unius) ita signasse puto, ut transponendum esse uocabulum adpareret.

§ 166. Cf.2.88.4.134.sq. Ulp.19.20. § 167. §3.I.tit.cit.3.28. cum Theophilo ad h.l. Cf.§3.I.de stipul.seruor.3.17. Iustinian. L. 3. C.per quas pers. nob. adq. 4.27. Dig.de stipulatione seruor.45.3. passim (LL.1.2.4...13.17...21.27...29.37.) *stipuletur*] Vid.3.92. *manc. accip.*] cf. 2.87. ibiq.citt.ll. Vid.1.119. § 167a. Vid.ll.citt.et imprim.Iustinian.cit.L.3.C.4.27. Pomp. L. 6. Ulp. L. 9. § 1. Paul.L. 33.§1.D. de stip. seru.45.3. Ulp.L.25.§6.D.de usufructu 7.1. Ulp. L. 23.§3. Iul. L.37.§§2...4.6. Tryph.L.63. § 2. D. de adquirendo rerum dominio 41.1.

seruus mancipioue [1]acc*e*|pisset; diuersae scholae auctores
14 pro inde utrisque | adquiri putant, ac si [2]nulli*us* iussum inter-
uenisset.[3]

Tol|litur autem obligatio praecipue solutione eius quod §168.
16 debeatur: | unde quaeritur, si quis consentiente creditore
a|liut pro alio soluerit, utrum ipso iure liberetur, quod |
18 nostris praeceptoribus [4]placet, an ipso iure maneat | obli-
20 gatus, set aduersus petentem exceptione | doli mali defendi
debeat, quod diuersae sch*olae au*|ctoribus uisum est.

22 [5]Item per accepti lationem tollitur obli|gatio: accepti §169.
latio autem est ueluti imaginaria solutio: quod | enim ex
uerborum obligatione tibi debeam, id si uelis mi|hi remit-
173. tere, poterit sic fieri ut patiaris haec uerba *m*||e dicere
36a. QVOD EGO TIBI PROMISI, HABESNE ACCEPTVM? et | tu re-

(1) *acci|pisset* C. (2) *nulli* C. (3) Rubricae QVIBVS MODIS OBLIGATIO TOLLITVR ita nullum locum reliquit librarius, ut syllabam *tol* in fine ỷ. 14. continuo post *interuenisset* scripserit. (4) *placuit* propter sequens *uisum est* uolebat La.: Gaium enim his casibus utrobique eodem tempore uti, praesenti: L.11.§2.D. de iuris d. 2.1. L.25. D. de m. m. uind. 40. 2. supra 3. 70. L.19.pr.D.de usur.22.1. L. 63. §§12.13.D.ad SC.Trebell.36.1. infra 4.114.; perfecto: 2.79.218. 3.133. 149.218. L.5.§1.D.de A.R.D.41.1. L.7.§7.D.eod. L.28.§4.D. de stip. seruor.45.3. L.46.D.de R.N.23 2. Sed h. l. praesenti tempore *placet* optinuisse Sabinianorum sententiam Gaius innuerit. (5) *fit* (pro *īt.*) C.

§ 168. Cf.pr.I.quib.mod.obl.tollitur 3.29. Gai.epit.2.10.pr. *solutione*] Vid.Paul.L.54. Ulp.L.52. Marcian. L. 49. D. de solutionibus 46.3. Paul.L.47. Ulp.LL.176.187.D.de V.S.50.16. Paul.L.27. §6. D. de pact.2.14. Ulp.L.6.§1.D.quib.mod.pign.20.6. Vid.etiam Pap.L.218. D.de V.S. Ulp.L.59.D.de re iud.42.1. („*solui iusserit uel praestari uel quo alio uerbo hoc significauerit*“). Senec.de benef. 6.5. *aliud pro alio*] Vid.Marcian. L.46.pr. Paul. L. 98. § 6. L. 99. D. de solutionibus. Diocl.et Max.LL.17.24.16.C.eod.8.43. Ulp.L.26. §4. D. de pecun. constit.13.5. Paul.L.25.D.de I.D.23.3. Senec.de benef.6.5,2.

§ 169. §1.I.tit.cit.3.29. Vid. Mod. L. 1. D. de accepti latione 46. 4. Ulp.LL.6.7.19. Paul.L.9.eod. Pomp.LL.107.80.D.de solutionib. 46.3. *ueluti*] Vid.Ulp.L.7.§1.D.de lib. leg. 34.3. (accepti latio solutioni comparatur). §173. Senec.de benef.l.c.(uerbis perfecta solutio).

§170. spondeas [1]*H*ABEO. Quo genere, ut diximus, [2][*tantum*
hae obligationes soluuntur, quae ex uerbis consistunt,] non|
etiam ceter*ae*; consentaneum enim uisum est uerbis factam|
obligationem posse al*i*is uerbis dissolui: [3]s*et* et id quod ex| 4
alia causa debeatur, potest in stipulationem deduci et | per 6
§171. accepti lationem [4]imaginaria solutione [*dissolui*........] tamen
mulier | sine tutoris auctoritate acceptum facere non po-
test, cum alioquin solui ei sine tutoris auctoritate | possit. 8
§172. Item quod [5]debet*ur*, pro partê re|cte solui *i*nte*ll*egit*ur; an*

(1) *abeo quod* C. HIA adn. „*Quod sequitur in Iust. Inst.*“ sed et Graece potest acceptum fieri, dummodo sic fiat, ut Latinis uerbis solet : *ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; Ἔχω λαβών* h. l. excidisse uidetur; cf. 3.93. Complura librarius in hac pag. omisit“. (2) ex Inst. (3) *ret* (pro *s'et*) C. (4) *imaginaria solutione tm̄* C. imaginaria solutio[*ne dissolui*]. §. S*et* tamen Gö. 1. imag. solutione [*dissolui*]. §.Tamen Gö. 2. Klenz. Hefft. ed. m. 1. Gn. Ut edd. La. et m.2.3. locum habent „[*dissolui*. §. *Ex*] imaginaria sol. tamen mul.“, certe distortus est longeque praestat quod Gö. 2. dedit: primum quid sit accepti latio in tollendis obligationibus non uerbis contractis indicat Gaius, tum addit mulierem sine t. a. acceptum ferre omnino non posse. Veri mihi simile olim mihi uisum est librarium unius uersus funus fecisse, u. c. „solutione [*dissolui. itaq.* | *pupillus ēt. s t a libari p'est q̄si solutione*] (d. i. | p. etiam sine tutoris auctoritate liberari potest quasi s.) tamen mulier (*siue potius* mulier tamen, siue *āt* = autem Cf.2.84.85. et Ulp.L.2.D.h.t.46.4. Sed recte contra monuit HIA, h.l. non de pupillo *debitore* dici potuisse; nam et de muliere acceptum faciente sq.locus habet. itaque illa coniectura potius sic fere concipienda erat: imag.sol. [*dissolui. Et cum omnes quibus sine tutoris auctoritate solui non potest, nec sine ea acceptum facere possunt,*] tamen Hschk. et HIA: acceptilationem [*dissolui*. §. *quamuis uero dixerimus, perfici acceptilationem,*] imag. solutione, tamen (5) *debet pro parte debet rectillugi re|cte soluit* C. Gö. et La. Klenz. Hefft. et ed. m.1. deder.: debetur, pro parte — — — — — — * rec|te solut*ur* Andreae coni.: parte *creditori uolenti* r. soluit*ur* et sic HIA, nisi quod *uolenti* omisit. Huschk.: parte *debitor uolenti* recte soluit Postea idem: debet*ur* pro parte deb*iti* creditori rec|te soluit*ur* Mihi persuasi, ut alias, ita hoc quoque loco non nulla uerba a librario et perperam posita et mendose repetita esse. possis etiam simpliciter: quod debet*ur*, pro parte *quidem* recte soluitur, ut Inst. praeter *quidem* habent.

§ 170. cit.§1.I.3.29. Cf.Ulp.L.8.§3. Vid.Id.L.13.§7. Flor.L.18. Lab. L.23.D de acceptil. Pomp.citt.LL.107.80.D.de solutionib. Ulp.L.35.D. de R.I. 50.17. Gai. L.100. Paul.L.153.D.eod. Donat. ad Ter. Adelph. 2.1,10. *set et id* et c.] Vid. Ulp. L. 13. § 10. cf. § 2. D. de acceptilat. Diocl.et Max.LL.2.3.C.de accepti lationib.8.44. § 171. Cf.2.85. ibiq.cit.Cic. infra §176. § 172. Cf.cit.§1.i.f.3.29. *pro p. recte solu.*] Vid.Ulp.L.9.§1.D.de solutionib.46.3. Paul.L.2. §§ 1. sq. L. 85. Ulp.L.3.pr.D.de V.O.45.1. Iul.L.21.D.de R.C.12.1. Ulp.L.26.§13.C. de condict.indeb.12.6. Mod.L.41.§1.D.de usur.22.1. *an autem* et c.] quod pure affirmant Inst.l.c. Paul.L.9. Pomp.L.10. Iul.L.17.D.de accepti lat.46.4., distinctim Ulp.L.13.§§1...3.5.D.eodem.

10 autem in partem [1]deb*iti* acceptum fieri p*ossit, quae*|si-
tum est.
[2][*Est*] etiam alia species imaginariae solutionis per §173.
[3]ae*s* | et libram; quod et ipsum genus certis in causis [4]re-
12 ce|ptum est, ueluti siquid [5]eo nomine debeat*ur* quod per
[3]ae*s* et libram | gestum [6]es*se*t, siue [7]qui*d* ex iudicati causa
14 [8]debit*um sit.* [9]Athibe*ntur* autem | non minus quam §174.
quinque testes [10]e*t* libripens; deinde is qui [11]liberat*ur*, | ita

(1) *debiti* (*debet* C.) recte, ut Inst. ostendunt, huc traxit HIA. (2) Ex praeced. *est* geminauit Heis. (3) *ae* C. (4) *rece|ptisum* C. (5) *eius* malebat Gö. (6) *ēt.* C. (pro *ēet* = esset, ut prob. La., nunc dedi) e*st* edd. (7) *yt* C. (8) *debit* C. quod pro *debit. rit* sumpsi. Huschk. prop. *debeatur* La. *debebitur* (9) *athibema(u)t(s)* C. (10) *ed* C. Gö. *athibent' at* interpretatus est. recte: nam prima persona (*adhibemus*) ita in eius modi regulis non ponitur. (11) *liberat* C.

§ 173. Vid. Liu. 6. 14. (rem creditori palam populo soluit, libraque et aere liberatum emittit). Varro de LL. 7.105. (Müll.p.161.) Cic. de or.3.40.init. de LL.2.20.sq.§§51.53. pro Mur.2,3. ad 1.119. cit. Fest. u. *Nexum* (Müll. p. 165.) et impr. ad 1. 122. cit. Schol. ad Pers. sat. 2. 59. item ad sq. §. citt. ll. *quod per a. et l. gest.*] Vid.Pomp. L. 80. D.de solution.46.3.(Prout quidque contractum est, ita et solui debet).
§ 174. Vid.1.119.2.104. (heres..mancipio dare..debet). *soluó*] Varr. de LL.5.183. (Per trutinam solui solitum, vestigium etiam nunc manet in aede Saturni, quod ea etiam nunc propter pensuram trutinam habet positam). (Liu.1.24.foederis iciendi forma: „*ut illa palam prima postrema ex illis tabulis ceraue recitata sunt sine dolo malo*“. Item ad Hschk. emend. pertinet Mod.L.20.pr.D.de liberat. leg. 34. 3. quam ille sic legendam esse docet: „Aurelio Sempronio fratri meo [*eidemque heredi scriptoris*]. One*si*m*u*m molestari *n*olo nomine debiti ne-

oportet loquatur QVOD EGO TIBI TOT MILIBVS [1]'eo nomine' DAMNAS SVM, *EOS TIBI NVMMOS* SOLVO [2]LIBROQV*E* HOC AERE AENEAQVE | LIBRA: HANC TIBI LIBRAM PRIMAM [3]POSTREMA*M FERIO* | [4]DARE LEGE IVRE OBLIGATV*S*. deinde asse percutit libram [5]*e*um|*que* d*a*t *ei* a quo liberatu*r*, ueluti soluendi causa.

§175. Similiter lega|tarius heredem eodem modo liberat de legato quod per damnatio|nem relictum est, ut tamen [6]scilicet, *s*icut iudica*tu*s damnas *ex causa iudica*|ti s*e* esse significat, i*t*a heres *testamen*to d*are* dam*nas se* esse

(1) Codicis maximam partem incertos ductus sic interpretatus sum: eo nomine d *su*|meos *tibi nūmos* Gö.: EO NOMINE **** | — — — — ** La. uoluit: *eo nomine ū eo i*|*udo d* (uel eo i|udicio damnatus) *sum eos nūmos* Huschk. (*Stud.* p. 293.): *eo nomine iur*|*e nexi sum damnas;* tum Hschk. (*Beitr.* p. 100.): *eo nomine* *ūul.* | *m̄cipi* (uelut LEGE|MANCIPII) *sum* damnas (SVM DAMNAS) HIA ded.: ue*lut SECVNDVM* MANC*IPIVM* SVM DA*M*NAS (2) *liuerog* C. *liberoque* edd. omnes. quod et rei et linguae legibus repugnat. Sequenti u. 23. C. *librari* habet pro *liberari*. (In L. 20. pr. D. 34. 3. Aurelius *ab*soluit ei [*debitori*] et liberat *ex pignoribus* eius *domum* et c.) 'ponderibus pendere' Liu. ap. Priscian. de figuris numeror. 3, 13. (3) *p'tremanqcerin*| C. Gö. 2. 3.: POSTREMAM ****** | Huschk. et HIA: POSTREMA*M*QVE SECVN | La. prop.: Hanc *ubi* libram primam p'trema*m feri* *m* | (ferii, nihil) Ego quoque ex C. *nqc* feci *m*x (4) *delegeiurob* (s. *el* pro *ob*)*ligatus* C. HIA (ut Huschk.): |DV*M* (secun|DVM) LEGE*M* P*V*BLICA*M* quod ed. m. 4. secuta est. Gö. 3.: DE LEGE IVRE OBLIGATVR. Bluhm. uoluit: POSTREMA*M*QV*E P*ERIN|DE LEGE IVR*E* RELLIGATVS (in quo *perinde* admitti nullo modo potest). Leist. prop: AERIS | D*O* LEGE IVRE OBLIGA*TAM* (sed qui liberatur non dat libram pr. postr. aeris, neque libra obligata est). Ego *de* C. siglam uerbi *dare* hoc quoque loco esse sumpsi. (Ed. m. 3. per operarum errorem et Lachmanni DE L. ... OBLIGATVR et 16 litt. deficientium indicationem habet.) (5) *cumq* | *det el a q liberatum* C. (6) Feci nunc, postquam priorib. edd. lacunas 33 et 23 litterar. cum Gö. indicaueram: *r*icut iudica*t*us d *ex ca iudica*|ti se *ēe* significat i*t*a *h̄ testo* d*are* damnas *re* La.: „Ego et Rudorffius [cf. hunc in *Ztsch. f. g. RW.* 14. p. 410.] coniuncta opera e uestigiis litterarum haec eruimus: *scilicet, sicut iudicatus sententia damna*|*tum se* esse significat, *ita heres* *iudicio defuncti damnatum* se dicat." Huschk. (*Nexum.* p. 236.) prop. quod rec. HIA: *scilic. ubiq* (scilicet ubi qua) *de causa alt'i* (alteri) *damnatū se* esse significatu*r*, *h* (heres) *illi to* (testamento) *dare damnatū* esse di|cat.

que exigere *te* aliquid ab eo *et r.* *lege iure*] Cf. formul. SIREMPS LEX IVS. et IVRE LEGE in L. Rubr. c. 21. et Gell. 5. 19. §9. aliosque locc. ad 2. §104. supra citt., *iure legis:* Proc. L. 44. D. de adopt. 1. 7. *de lege:* Ulp. L. 1. §16. D. de fluminib. 43. 12. § 175. Vid. cit. Cic. de LL. 2. 20. sq.

di|cat. de eo tamen [1]*tantum* potest [2]hoc modo [3]libe*r*ari, quod pondere, nu|mero constet; et ita si certum sit: quidam et de eo || quod mensura constat [4]in*tellegendum* existimant.

174. 36b.

§176. Praeterea no|uatione tollitur obligatio, ueluti si quod tu mihi debeas, a | Titio dari stipulatus sim; nam interuentu nou*ae* personae no|ua nascitur obligatio et prima tollitur translata | in posteriorem, adeo ut interdum, licet posterior sti|pulatio inutilis sit, tamen prima nouationis iure tol|latur, ueluti si quod mihi debes, a *Ti*tio post mortem eius uel a muli|ere pupilloue [5]sine tutoris auctoritate stipulatus fuero; [6]quo casu rem | amitto, nam et prior debitor liberatur et posterior | obligatio nulla est: non idem iuris est si a seruo stipula|tus fuero, nam tunc [7][*prior*] proinde athuc obligatus [8]tene*tur*, | ac si postea a nullo stipulatus fuissem.

§177. Sed si eadem | persona sit, a qua postea stipuler, ita demum nouatio | fit, siquid in posteriore stipulatione noui sit, for|te si condicio [9]uel dies aut sponsor

(1) *n̄* (pro *it̄*) C. (2) *hoc m̊* C. sed Gö. adn. se nescire an pro *hoc* in C. sit *h̄eo* (heres eo) (Proprie per aes et libram soluitur id quod adpenditur.) (3) *librari* C. (4) *ind exmant* C. (cf. p. 175. ỳ. 2.) Gö. *ind.* pro *id.* sumpsit deditque *idem existimant.* La. interdum pro *intellegendum* poni *ind* adnotauit, quod iam ed. 3. recepi. Hschk. l. c. et HIA: *idem exist.* (5) *s. t. a.* C. quod Gö. 1. *sine tutore auctore* perperam, ut ipse postea adnotauit, interpretatus erat. (6) *q* C. (7) ex Inst. addidi ed. m. 4. prob. Hschk. item HIA. (8) *tenet* C. *manet* Inst. (9) *ū sponsor* (*a* =) *aut dies* C. et edd. Non ferendam esse coniunctionum diuersitatem La. adnotauit. sed nec sponsoris mentio inter uerba

§ 176. §3. I. tit. cit. 3. 29. Vid. Gai. epit. 2. 9. §11. et supra §§ 38. sq. 100. 107. sq. 119. 170. cf. 179. De nouationibus et delegationibus: Dig. 46. 2. Cod. 8. 42. Ulp. L. 29. §1. D. de V. O. 45. 1. Vat. Fgm. §263. Vid. etiam supra §119. § 177. cit. §3. I. 3. 29. c. Theophilo. Vid. Iustinian. L. 8. C. h. t. 8. 42.

§ 178. adiciatur aut [1]*d*etrahatur. | Set quod de sponsore [2]dixi, non constat: nam diuersae sc*h*olae | auctoribus placuit nihil ad nouationem proficere sponso|ris adiectionem aut [3]de-
§ 179. tractionem. Quod autem diximus[4], si con|dicio adiciatur, nouationem fieri, sic intellegi [5]*oportet*, | ut ita dicamus factam nouationem, si condicio ex|titerit; alio quin si defecerit, durat prior obliga|tio: set uideam*us* num is qui eo nomine agat, doli mali aut pa|cti conuenti exceptione possit summoueri [6]*et* ui|de*a*tur inter eos id actum, ut ita ea res peteretur, si [7]posterio*r*is || stipulationis extiterit condicio; 175.
43b. Seruius tamen Sulpicius | existimauit statim et pendente condicione no*u*atio|nem fieri, et si defecerit condicio, ex neutra causa agi | [8]posse [*et*] eo modo rem perire; qui consequenter et illut re|spondit, si quis id quod sibi Lucius Titius deberet, a seruo fuerit | stipulatus, [9]nouation*e*m fieri [10]et rem perire; quia cum seruo | agi non [11]potes*t*: set in utroque casu alio iure utimur: [12]nec magis his | casibus nouatio fit, quam si id quod tu mihi debeas, a peregrino, |

condicio et *dies*. itaque cum Inst. habeant *aut dies aut fideiussor*, uocabula in ordinem conlocaui, probante etiam Buchh. et nunc etiam Hschk. qui uult quod HIA ded.: condicio uel (*dies uel*) sponsor ad.
(1) *trahatur* C. (2) Malim *diximus* Litteram *m* saepe inutiliter et omisit et adiecit librarius. (3) *detractation* C. *detractationem* edd. ante 1841. sed detract[at]ionem iam Hefft. dedit. (4) § 177. (5) it. Inst. ēT (pro ōT) C. (6) e∗*ui*|*detur* C. *uideatur* La. 1842. et edd. m. 3. sqq. HIA. (7) *p'tiori*r C. (*t* pro ꝑ) (8) *posse eo* C. Legi: *p'sseteo* edd. posse: eo (9) *nouationum* C. (10) *at* uoluit Brinkm. male. (11) *p's'* C. (i. e. potest set) (12) *n̄* C. n*on* edd. omnes, quasi *non* in C. esset. quod cum adhuc et ipse credidissem, adn. 'malim *nec* aut *n̄e∗* (*non enim*)' et HIA fecit: (*nam*) non (ipse de C. scriptura falsus pro *non* sumens *n̄ non*)

§ 178. Vid. supra §§ 116. sq. 119. sqq. § 179. cit. cit. § 3. I. 3. 29. Cf. Gai. L. 30. §§ 1. 2. D. de pact. 2. 14. Vid. Ulp. L. 8. § 1. L. 14. Pomp. L. 24. Venul. L. 31. cf. Ulp. L. 5. D. h. t. 46. 2. Vid. Iau. L. 36. D. de R. C. 12. 1. LL. 80. 83. D. de I. D. 23. 3. *a peregrino*] Vid. supra §§ 176. 93. 119. („*aut peregrinus*"). Liu. 35. 7.

cum quo [1]spons*us* conmunio non est, SPONDES uerbo stipu|latus sim.

Tollitur athuc obligati|o litis contestatione, si modo le- § 180.
gitimo iudicio fuerit a|ctum: nam tunc obligatio quidem principalis dissoluit*ur*, | [2]incipit autem ten*e*ri reus [3]liti*s* contestatione; set [4]*si* | condemnatus sit, sublata litis contestatione inci|pit ex causa iudicati teneri. et hoc [*est*] quod aput ueteres [5]sc*rip*tum est, ante | litem contestatam dare debitorem oportere, post litem con|testatam condemnari oportere, post condemnationem iudicatum | facere [6]oportere. unde fit, ut si legitimo iudicio debitum peti|ero, § 181.
postea de eo ipso iure agere non possim, quia [7]inutiliter inten|do DARI MIHI [8]OPORTERE, quia litis contestatione dari oportere de|siit: aliter atque si imperio continenti iudicio ege|rim; tunc enim nihilominus obligatio durat, et ideo ipso | iure postea agere [9]possum, set debeo per [10]exceptionem rei iudica|tae uel in i*u*dicium deduct*ae* summoueri.
176. quae autem [11]legitima *sint* || iudicia et quae imperio con-
43a. tineant*ur*, sequenti conmentario [12] | referemus. |

(1) *sponsio* C. *sponsus* aut *sponsi* emend. Sauiu. sed possis etiam cum Gö. 1. 2. et cett. edd. ante 1841. sponsio*nis* recentiore forma uti. (2) *incipiat* C. (3) *litib.* C. (4) *s'* C. (pro *si*) (5) *sc.tum* C. (6) *ōe unde·* C. (7) *inutilit ī*|*do* C. (8) *ōr* C. sed paullo post *ōr·e* (9) *p'sumus* C. (10) *excon* C. (11) [*sint*] legitima edd. ante 1841. Nunc uncinis *sint* liberaui. cf. C. (12) §§ 103...109.

§§ 180. 181. Vid. 4. 103...9. 114. 121. 123. et supra § 83. Fgm. Vat. § 263. (*inchoatis litibus actiones nouauit*) § 10 (9). I. de exceptionib. 4. 13. (*rem...consumebant*). Paul. L. 29. D. de nouationib. 46. 2. L. 35. cum L. 18. pr. D. de usuris 22. 1. L. 60. pr. D. de condict. indeb. 12. 6. Pap. L. 50. § 2. D. de pecul. 15. 1. (*iudicium dictatum*). Gai. L. 8. D. de compensationib. 16. 2. Alex. L. 1. C. si adu. rem iud. 2. 27. Iustinian. L. 3. pr. C. de usur. rei iudic. 7. 54. Dig. De exceptione rei iudic. 44. 2. Cic. de or. 1. 37, 168. or. p. dom. 29. 78. Terent. Phorm. 2. 3, 56. sqq. cum Donat. ad Adelph. 2. 2, 24. ad Andr. 3. 1, 7. Eunuch. 1. 1, 9. (itemque ad Phorm. 1. 4, 31. Seru. ad Aen. 2. 424.) *DARI MIHI OP.*] Vid. 41. ibiq. citt. ll.

§182. Transeamus nunc ad obligationes quae ex delicto *ori*un|tur, ueluti si quis furtum fecerit, bona rapuerit, damnum| dederit, iniuriam commiserit: quarum omnium re|rum uno genere consi*sti*t obligatio, cum ex contractu obligatio|nes in IIII genera deducantur, sicut supra [1]exposuimus. |

§183. Furtorum autem genera Seruius Sulpicius et Masurius Sabinus IIII esse | dixerunt, manifestum et nec manifestum, conceptum et [2]obl|atum: Labeo duo, manifestum,[3] nec manifestum; nam conceptum et o|blatum species potius actionis esse furto coh*ae*rentes, | quam genera furtorum; quod sane uerius uidetur, sicut | inferius [4]appare*b*it.

§184. [5]Manifestum *fur*tum quidam id [6]es|se dixerunt, quod *du*m fi*t*, deprehenditur: [7]ali*i uero* ulterius, | quod eo loco deprehendi*tur*, ubi fit, uelut si [8]in oli*u*eto oli*u*arum, | in uineto uuarum furtum factum est, quamdiu in eo oli*u*eto aut | uineto [9]fur sit; aut si in domo furtum factum sit, quam|diu in ea domo fur sit: alii adhuc alterius [10]*eo us|que* manifestum furtum esse dixerunt, donec [11]perferret eo quo perferre | fur destinasset: alii adhuc alterius, quandoque eam rem | fur tenens uisus fuerit; quae sententia non optinuit: set et illorum | sententia qui existimauerunt, donec [11]perferret eo quo

(1) § 89. (2) *obli|gatum* C. (3) Inseruerim *et* (4) §§186.sq. (5) *mani(m)fructum* C. (6) *ē|se* C. (7) *aliu* C. (pro *ali ů*) (8) *in*(s)olibeto* C. (9) *fuerit a sit a* C. pro *fur sit ā*. Hollw. (10) *****|* edd. ante 1841. Gö. quaesierat an *pgres|si* an *eous|q̄*. quod posterius La. (et nunc etiam HIA) recepit, coll. 2.67.213.3.151. L.27.pr. D. 9.4. L.3.§2. L.5.§4.D.41.1. reiecto quod Huschk. prop. *tam diu* (11) *perferretur* Huschk. prop. et ded. HIA. male, puto.

§ 182. Cf.Gai.L.4.D.de O.et A.44.7. Gai.epit.2.10.(11).§1. Pr.I.de obl. quae ex delicto nascuntur 4.1. Vid.Ulp.L.25.§1. cum Mod.L.52. §8.de O.et A.44.7.

§ 183. Cf.Gai.epit.2.10(11).§2. *quattuor*] Vid.Paul.S.R.2.31.§2. (Collat.7.5.§3.) Mas.Sabin.ap.Gell.11.18. *duo*] Vid.Gai.L.2.D.de furtis 47.2. §3.I.tit.cit.4.1. Ulp.L.21.pr. Paul.L.34. Pomp.L.35.pr. D.tit.cit. *species pot. q. genera*] Vid.Senec.epist.58,8.sqq.

§ 184. Cf.Inst. et Gai. epit. ll. citt. Vid.Paul.S.R.s.Collat.l.c. Ulp.

fur desti|nasset, deprehensum [1]fur*tum manifestum esse* ——— |
177. 34a. ——— a*l*iquam ———. dubitation*em*, *utrum* || u*niu*s di*e*i a*n* etiam plurium dierum spatio id terminan|dum sit; quod eo pertinet, quia saepe in aliis ciuitatibus [2]supre|pt*as* res in alias ciuitates uel in alias prouincias destinat | fur [3]p*er*ferre: ex duabus itaque superioribus opinionibus | alterutra adproba*tur*; magis tamen plerique posteriorem proban*t*. |

§185. Nec manifestum furtum [4]quod sit, ex i*i*s quae diximus, intellegitur: nam | quod manifestu*m* non est, id nec manifestum est.

§186. Conceptum furtum | dicitur, cum apud aliquem testibus praesentibus [5]furti*u*a res quae|sita et inuenta est: nam in eum propria actio constituta est, quamu|is fur non sit, quae appellatur concepti. |

§187. Oblatum furtum dicitur,

(1) „Non satis tuto haec (i.e. C. ductus) ita formamus: fur*tum manifestum esse, | inprobata est, quod dicebatur* aliquam *admittere* dubitation*em*. ||" La. *manifestum esse habe|re dicebat* aliquam *tum scilic.* dubitationem *q||uoties duar. ū* etiam *&c.* prop. Huschk. sed nouissime idem, quod ded. HIA: *mf.tum* (manifestum) *esse, a plerisq. impro*bata *ē*, quo*niam* mou*ere*t dubitatio*n̄*, *utrum* || Postremum uerbum ed. m. 4. recepi, et nunc etiam *manifestum esse*. sed litterae *tum mftum ee* lacunam ỿ.23. non explent, sed adhuc desunt fere 7. Lusi: *quis* (quamuis) *pler|isq placeat*, a*l*iquam *tm habe*t (nam cf. sq. ỿ. 5.) Buchh. prop.: fur*em manifestum commisisse furtum, habebat* a*l*iquam, *ut prior sententia*, dubitatione*m*. non bene. In cod. *temporis* uocabulum post *aliquam* (?) latere et post *dubitation* scribenum esse *utrum* uidetur. (2) *supre|pte ress* C. (3) *‚pferre* C. (4) *q* C. *quid* Inst. (5) *furtibufa* C.

Paul. et Gai. LL.3...8. et citt. LL.21.34.35.pr.D.h.t.47.2. Gell.l.c. Seru. ad Vergil. ecl. 3. ỿ. 17. Non. Marcell. u. *Furtum* 15.31. Hesych. u. Ἐπαυτοφώρῳ (ed. Alberti col. 1317.) Polluc. Onomast. 7.7,69. *saepe*] ut ap.Petron. fures. § 185. Gai.L.8.D.h.t.47.2. (*lib.13.ad edict.prouinc.*) § 3. I. cit. Cf. epit. cit. §2. Vid.Paul.S.R.s.Collat.l.c. Fest. u. *Nec* (p.162b. ỿỿ. 18. sqq. ed. Müll.) Non. Marc. „*Furtum* est occulta subreptio" p.310. ed. Mercer. § 186. §4.I.tit.cit.4.1. Cf. Gai.epit.l.c. Paul.S.R.2.31.§§3.5.22. (Collat.l.c.§§4.6.) Vid.Gell.l.c. et cum Paul.S.R.l.c.§12. Plaut.Poenul.3.1,58.sqq. et 4.27. et 5.16.sqq. Mercat.3.4,78.sqq. Petron.c.97.init. Gell.l.c.12. Vid. etiam Ulp.L.3.D.de fugitiuis 11.4. Diocl. et Max.L.2.C.de seruis fugit.6.2. Appul. Metam.9.p.207.sq.(ed.Oudend.1.p.673.sq.) § 187. Inst. Gai.

cum res furti*u*a tibi ab aliquo obla|ta sit eaque aput te
concepta sit; [1] utique si ea men|te data tibi fuerit, ut aput
te potius quam [2]*aput* eum qui dede|rit, conciperetur: nam
tibi, aput quem concepta est, propria | aduersus eum qui
optulit, quamuis fur non sit, constituta est ac|tio, [3][*quae*]
§188. appellatur [4]ob*l*ati. Est [5]et*iam* prohibiti furti [6] aduersus
eum qui fur|tum qu*a*erere uolentem prohibuerit. |
§189. Poena manifesti furti ex [7]lege XII tabularum capitalis
erat: na*m* | liber *u*erberatus addicebatur ei cui furtum fe-
cerat; | utrum autem seruus efficeretur ex addictione, an
ad|iudicati loco constitueretur, ueteres quaerebant; [8]— *. |

---

(1) *uel* ins. C. (2) *p* (pro *ap*) C. (3) ex Inst. (4) *oblıtı* C. (5) *et* C. pro *ēt* (*etiam*, ut habent Inst.) (6) Exciderit *āō* (actio) ante *adū* (7) *legeı* C. (8) *in eū | at q uerberat* ———— C. sec. Gö. | ****erberata* C. sec. Bl. Gö. 1. 2.: in eum autem, qui ******************** La. ut nunc dedimus, habet. Hefft.: *in eum autem, qui uerberatus* ——— * sed coni. *autem qui seruus erat, poena capitalis erat statuta, sed* aut *in seruo autem qui uerberatus saxo deiiciebatur.* La. coni. *serū | aeq̄ uerberat. e saxo deiciebāt* quod edd. 2. 3. receperam, ed. uero 4. expunxi, tum propter huius argumenti incertitudinem, tum quod La. supplementum durius quam quod Gaio conueniret, uideretur. HIA: *ser*uus a*e*que uerbera*tus necabatur. sed*

---

epit. ll. citt. Cf. Paul. S. R. 2. 31. §§ 3. 5. (Collat. l. c. §§ 4. 6.) Vid. Gell. l. c. et Non. Marc. „*Offerre* inuenire". Merc. p. 360. § 188. cit. § 4. I. 4. 1. med. Cf. L. Rom. Burg. De inquirendis animalibus et rebus. 12. 2. (ed. Schult. tit. 13.) Vid. etiam Ulp. L. 1. § 2. D. de fugitiuis 11. 4.

§ 189. Vid. 4. 111. Gell. 11. 18. 20. 1. 7. 15. Plaut. Poen. 4. 2, 11. (uerberatum, uinctum, addictum). Seru. ad Verg. 8. 205. Sallust. Cat. 32. Cic. pro Rosc. com. 14, 41. pro Flacc. 20. in Pis. 35. Senec. de ben. 3. 8, 2. (pecuniam pro addicto dependit). Val. Max. 7. 6, 1. (addictorum et capitali crimine damnatorum). Isidor. Or. 5. 26. § 18. Aeschin. Timarch. § 91. (*οἱ μὲν ἐπ' αὐτοφώρῳ ἁλόντες, ἐὰν μὲν ὁμολογῶσι, παραχρῆμα θανάτῳ ζημιοῦνται.*) *ex l. XII t.*] Vid. *Dirksen.* 8. 14. et cf. etiam Gell. 20. 1. Macrob. Sat. 1. 4. et Gai. L. 4. § 1. D. ad L. Aquil. 9. 2. *utrum autem* etc.] Vid. § 199. ibiq. citt. ll. Quintilian. Inst. or. 5. 10. § 60. (cf. 67.) 7. 3. §§ 26 sq. declam. 311. *saxo*] Vid. Fest. u. *Saxum Tarpeium.* Mod. L. 25. § 1. D. de poenis 48. 19. *quadr. act.*] Vid. 4. 111. 173. § 5. I. tit. cit. 4. 1. Pr. I. de ui bon. rapt. 4. 2. et pr. I. de perp. et temp. act. 4. 12. c. Theophil. ad h. l. Paul. S. R. 2. 31. § 13. Ulp. L. 1. § 3. D. de publican.

————————: postea inprobata est as|peritas poenae et
tam ex serui persona quam ex liberi [1] qu|adrupli actio prae-
178. 34b. toris edicto constituta est. || Nec manifesti furti poena §190.
per legem [*XII*] tabularum dupli·inrogatur, [2]*eam*|que etiam
praetor conseruat. Concepti et oblati poena ex lege §191.
XII tabularum | tripli [3]est, e*a*que similiter a praetore ser*ua*-
tur. Prohibiti actio | quadrupli ex [4]edicto praetoris in- §192.
troducta [*est*]: lex autem eo nomine nul|lam poenam con-
stituit; hoc solum [5]praec*i*pit, ut qui quaerere | uelit, [6]n*u*-
dus quaerat, linteo cinctus lancem habens; | qui si quid in- §193.
uenerit, iubet id lex furtum manifestum [7]esse. | quid sit
autem linteum, qu*a*esitum est: set uerius [8]*est* * consu|ti genus

---

(1) *ṅ* (*n* puncto superinposito delendam esse significauit librarius) C. (2) **|*q*· C. | *quam* edd. *eā|q*. legendum esse uidit La. (3) *ēē qua* C. quae cdd. La. *ē eaque* scribi posse adnotauit, quod feci. item HIA. (4) *e p̄r. inutroducta* C. Fort. legendum: *quadrupli est* edicto *pr. introducta.* (5) *pcepit* C. et edd. praeter La. et m. 2. sqq. HIA. (6) *nıdus q·rat linteoṡ* (*s* delenda) C. (7) *ēet* C. (8) *ꞩ eam* C. unde facere possumus *ē. tm.* edd. omnes solum *est* dant. ego uero suspicer, librarium *staminis* uerbum, quod apud alios quoque scriptores uittam s. infulam sacerdotis significat, corrupisse.

---

39. 4. L. 46. § 2. L. 50. pr. D. h. t. 47. 2. Plaut. Curc. 5. 2, 21. Quintilian. Inst. or. 7. 4, 44. 6, 2. decl. 320. Ulp. L. 50. pr. D. h. t. 47. 2. § 190. Cf. § 5. i. f. I. tit. cit. 4. 1. Vid. infra 4. 173. Plaut. Poen. 1. 1, 56. 3. 1, 61. 5. 6, 14. Cato de R. R. ad 4. 23. cit. Gell. 11. 18. Ulp. L. 50. Cels. L. 67. § 2. Iau. L. 74. D. h. t. 47. 2. *per l. XII t.*] Vid. *Dirksen.* 8. 16. Cf. etiam Demosth. or. adu. Timocr. § 191. Vid. infra 4. 173. Gell. cit. 11. 18. Paul. S. R. 2. 31. § 14. § 4. I. h. t. 4. 1. cum Theophilo ad h. l. *ex l. XII t.*] Vid. *Dirksen.* 8. 15. § 192. Vid. supra § 188. Gell. 11. 18. 16. 10. Lex Rom. Burgund. tit. 12. (13. ed. Schult. 'secundum speciem Gaii, qui hoc de prohibiti furti actione statuit'.) Paul. Diac. ex Festo u. *Lance et licio* (p. 117. ed. Müll.) et Gloss. Taurin. ad Inst. n°. 466. (Ita enim fiebat, ut is qui in alienam domum introibat ad requirendam rem furtiuam, nudus ingrediebatur discum fictile in capite portans, utrisque manibus detentus). Vid. etiam Paul. S. R. 2. 31. § 22. *lex*] Vid. *Dirksen.* 8. 15. *linteo*] Vid. etiam Ouid. Fast. 2. 21. sq. *lancem*] Vid. etiam Verg. Aen. 8. 284. Petron. cit. c. 97. § 193. Vid. ll. citt. et Aristoph. Nub. ℣℣. 497. sqq. c. scholio. Platon. de LL. 12. p. 954 a. (ed. Bip. 9. p. 202. „*γυμνὸς ἢ χιτωνίσκον ἔχων, ἄζωστος*").

esse, quo [1]necessariae partes tegerent*ur*; [2]quare lex | tota 10
ridicula est; nam [3]qu*i* *u*estitum quaerere prohibet, is et
nu|dum quaerere prohibit*ur*us est, eo magis quod ita qu*a*e-
sita res in|uenta maiori poen*ae* subiciatur. deinde quod 12
lancem si|ue ideo haberi iubeat, ut manibus occupantis nihil
su|biciat*ur*, siue ideo ut quod inuenerit, ibi imponat, neu- 14
trum | eorum procedit, si id [4]quod *quae*ratur, eius magni-
tudinis aut naturae sit, ut | neque subici neque [5]ibi *i*nponi 16
possit: certe non dubitatur, | cuiuscumque materiae sit ea
§194. lanx, satis legi fieri. Pro|pter hoc tamen quod lex ex 18
ea causa manifestum furtum esse iubet, | sunt qui scribunt
furtum manifestum aut lege aut natura [6][*intellegi*]: lege
id ipsum | de quo loquimur, natura illud de quo superius 20
expo|suimus: set uerius est natura tantum manifestum fur-
tum | intellegi; neque enim lex facere potest, ut qui mani- 22
festus fu|r non si*t*, manifestus sit, non magis quam [7] qui
omnino fur non sit, | fur sit, et qui adulter aut homicida
non [8]si*t*, adulter uel || [9]*h*omicida sit; at illut sane lex facere 179. 45b.
potest, ut per inde | aliquis poena teneat*ur* [10]atqu*e* si furtum
uel adulteri|um uel homicidium [11]admi*si*sset, quamuis nihil
eorum admiserit. |
§195. Furtum autem fit non solum cum quis intercipiendi 4

(1) *necessarias partes tegerent* C. et Gö. 1. (2) *q̄ R· lex* C. caue ne *quae res tota* facias. (3) *qu⁎ bestitum* et tum *prohibitus* C. *quem ..., nu|dus q. prohibitus est* Gö. 1. (4) *qrat'* (pro *q̄qrat'*) C. (5) *ibinponi* C. (6) Gö. add. Possis etiam propter praeced. *natura* uoc. *ūderi.* sed paullo post etiam *intellegi* ponitur, et statim sequitur *lege* Possis etiam: *lege ēē ā* (esse aut) *natura:* (7) [*ut*] ins. Gö. 1. 2. Klenz. Heff. et ed. m. 1. (8) *si* C. (9) *Omicida* C. (10) *atquasi* C. Nescio, cum totiens syllabas neglegenter iterauerit librarius (cf. ad § 56. h. C.), an scribendum sit *teneat' quasi* (11) *admisset* C.

§ 194. Vid. 1.158.i.f.
§ 195. §6.I.tit.cit.4.1. Cf.Gai.epit.2.10(11).§3. Paul.S.R.2.31.§1. (Collat. 7. 5. §2) Vid.Id.L. 20. §1. Ulp.L.43.§1.L.46.§9.L.52.§§19.27. LL.55.65. Cels.L.67.pr. Paul.L.82.pr.D.h.t.47.2. L.3.§18.D. de A.u.

causa | rem alienam [1]amouet, *s*et generaliter cum [2]qui rem
6 ali|enam inuito domino contrectat. Itaque si quis [3]re §196.
8 qu|ae aput eum deposita sit utatur, furtum commit|tit; et
si quis utendam rem acceperit eamque in alium | usum trans-
10 tulerit, furti obligatur, ueluti si quis ar|gentum utendum
acceperit, [4][*quod*] quasi amicos ad [5]cen|am inuitaturus roga-
12 uerit, et id peregre secum tule|rit, aut si quis [6]ecum ge-
standi gratia commodatum [7]lon|gius *se*cum aliquo duxerit,
14 quod ueteres scripserunt de | eo qui in aciem perduxisset.
Placuit tamen eos [8]qui *re*bus | commodatis aliter uterentur §197.
16 quam utendas acce|pissent, ita furtum committere, si intel-
legant id | se inuito domino facere, eumque, si intellexiss*et*, |
18 non permissurum; [9]et si permissurum crederent, extra |
20 furti crimen uideri; optima sane distinctione, quia | furtum
sine dolo malo non committitur. [10]Set *et* si credat al|i- §198.

(1) *admouet et* C. (2) *quis* Inst. et edd. ante 1841. et Gö. 3. (3) *rem* C. (4) (*quod*) ins. edd. omnes. malim *it* et *q* repeti: *itq.* (idque) Inst.: *acceperit quasi ... inuitaturus et id* (5) *cen|dam* C. Ad hunc Gaii locum inutilis est coni. *cen. dand* (cenam dandam) cf. Plaut.Capt.3.4,2. Cic.ad diu.9.20. Inscr.ap.Orell.3900. (6) *aec.* C. (pro *ec.* equum) (7) *lon|giuscum* C. (8) *quibus* C. (9) malim *set si* uel *at si* (10) *set si* C.

A.P.41.2. Sabin.ap.Gell.cit.11.18. *rem alienam*] Vide etiam §200. *inuito domino*] Vid.§§197.198. Gell.l.c. Paul.L.63.i.f.D.de don.i.u.et ux.24.1. L.40. Ulp.cit.L.43.§1. L.48.§§2.3. Lab.L.91.D.h.t.47.2. pr. I.de ui bon. rapt.4.2. § 196. Cf.cit.§6.I.4.1. Gai.epit.2.10(11). §§4.5. Vid. §1. Inst. tit. cit. Scaeu.lib.16.de iure ciu. ap. Gell. 7. 15. Val.Max.8.2,4. Symmach.ep 7.69. Pomp.L.16.D.de condict.furt.13.1. Ulp.L.5.§8.D.commodati 13.6. Paul.L.40. Gai L.54.§1. Pomp.L.76. pr. Paul.L.82.pr.D.§.t.47.2. S.R.2.12.§5. 31.§29. item Iau.L.73.D.tit. cit. § 197. §7.I.tit.cit.4.1. Vid.Ulp.L.46.§§7.8. et L.5.§8.D. cit. Pomp.L.76.pr.D.h.t.47.2. Gell.11.18,20.21. *quia furt. sine d. m.*] Vid. 2.50. 3.208. 4.178. cf. 3.202. (*non data opera*) Paul.S.R. 2.31. §1. Gai L.37.pr.D.de usurpat.41.3. §5. I. de usu capion. 2. 6. Ulp. L.41.§1.D.ad L.Aquil.9.2. L.51.pr.D.pro socio 17.2. Ulp. LL. 33. 39. 46.§7.L.52.§20. Paul.L.53.pr. Pomp.LL.75.77.D.h.t.47.2.
§ 198. §8.I.tit.cit.4.1. Vid. §195. Ulp.cit.L.46.§8.D.h.t.47.2. Iustinian.L.20.C.eod.6.2. item Ulp.L.21.§7. D. tit. cit. et L. 1. § 5. D. de seruo corr.11.3.

quis inuito domino se rem [1]*con*trectare, domino autem | uolente id fiat, dicitur furtum non fieri. unde illut | quaesitum [2][et probatum] est: cum Titius seruum meum [3]*s*olli*c*ita*rit*, | ut quasdam res mihi subriperet et ad eum [4]perfer*r*et, [*seruus*] || id ad me [5]pertulit; [6]ego, *d*um uolo Titium in 180. ipso delicto | deprehendere, [7]permis*i* seruo m*e*o quasdam 45a. res ad eum [8]perfe*r*|re: utrum furti an serui [9]corrupti iudici*o* | teneat*ur* Titius mihi, an neutro. responsum, neutro eum | teneri, furti ideo quod non inuito me res [10]contrecta*uit*, ser|ui [11]corrupti ideo quod deterior seruus factus non [12]est. |

§199. Interdum autem etiam liberorum hominum furtum fit, uelut si quis | liberorum nostrorum qui in potestate nostra sunt, siue eti|am uxor quae in manu nostra [13]sit, siue etiam [14]iudicatus uel | auctoratus meus subreptus [15]*f*ueri*t*.

(1) *trectare* C. (2) *et ,pbatum* add. C. Hoc retinet Huschk. et HIA, '*responsum et iudicatum*' interpretatus; reieci ego ut glossema, quod sententiam refert contrariam Iustiniani decisioni (§8.I.et L.20. C.citt.) non solum furti sed etiam serui corrupti actionem danti. ceterum et in ed. m. 4. Hschkium in formando hoc loco, in Inst. relatiue concepto, secutus sum. (3) *colligitaret* C. *sollicitauerit* Gö. 1. 2. ex Inst. *sollicitaret* Hefft. malim nunc *sollicitasset* (4) *pferet* C. (*et seruus*) edd. ex Inst. (5) *ptulit* C. ed.m.4.c. Hschk. HIA *pertulerit* edd. c. Inst. (6) *dum* Inst. *ego cum* C. Klenz. *ego* (autem) *dum* Gö. 1. *ego* (autem) *cum* Gö. 2. ed. m. 1. (tum) *ego, cum* Hefft. *dum* La. et edd. m. 2. 3. cum Inst. (7) *pmiserumuo* C. permiser*im* *ser*uo edd. *meo* etiam Hschk. et HIA om. (8) *pfe|re qeumtrum* (i. e. *quaesitum est utrum*) C. (9) *corrupt'uuidicium* C. (10) *contrectaret* C. et edd. nisi quod m. 2. 3. Gn. et HIA *contrectarit*, ut La. suasit, habent. Gaius scripserit *contrectasset* et tum *non esset.* (11) *corruspti* C. (12) *sit* HIA. (13) *ṡ sit* C. (14) 'Malim *adiudicatus.* Cf. § 189.' HIA. (15) *uueri* C.

§ 199. §9.I.tit.cit. 4.1. Vid.Ulp.L.14.§13. Paul.L.37b.38.D.h.t. 47.2. *liberor.nostr.*] Vid.supra 2.87.90. *iudicatus*] Vid. supra §§78.189. et ibi ad uu. *iudicat.* et *lege XII t.* citt.ll.imprim.infra 4.21. Gell.20.1. *auctoratus*] Vid.L.Iul.munic. a. u. 709. ỷ. 113. Inscr. Lat. I. p.122.(depugnandi caussa auctoratus). Paul. in Collat. 4.3. §2. Ulp. ibid. 9. 2.§2. Horat. serm. 2. 7, 58. cum Acron. ad h. l. Manil. astron. 4, 225. (..*caput in mortem uendunt et funus arenae*). Senec. epist. 37. et apo-

Aliquando etiam [1]s*u*ae rei | quisque furtum committit, ueluti §200. si debitor rem | quam [2]creditor*i* pignori dedit, subtraxerit, uel si bonae fidei pos|sessori rem meam possidenti subripuerim: unde | placuit eum qui [3]ser*u*um suum quem alius bona fide possi|debat, ad se reuersum celauerit, furtum commit|tere.

Rursus ex diuerso [4]in*ter*dum [*rem*] alie- §201. nam occu|pare et usu capere concessum est, nec creditur fur|tum fieri, uelut res hereditarias quarum [5]*non* p*rius* nactus pos|sessionem [6]⁎ necessarius [7]heres e*s*set; nam necessa|rio herede exta*n*te placuit, ut pro herede usu capi possit. [8]d*eb*i|tor *quoque* q*ui* fi*duciam* *quam* *c*redito*r*i mancipauerit aut in i*u*|re cesserit, d*etinet*, *ut* superiore commentari|o[9] rettulimus, sine furto possidere et usu capere potest. |

Interdum furti tenetur [10]*qui* ipse furtum non fecerit, qualis || §202.

(1) *sae* C. (2) *creditor* C. (3) *serdum* C. (4) *inēdum* C. (5) *n̄(h)p(r)ıııı(ȷııı* uel *ım̄)* C. Gö. 5. aster. posuit. Sau. et Heis. uolunt *nondum* Hschk. (*Studien*) *q́s ṕus* (quis prius) ...n. poss. q̄. (*quam*) necess. Klenz. prop. *h'n̄d̄ē* (heres nondum est) ...n. poss. *nisi* necess. Hefft. dedit: heres *nondum* n. p. (*est*), si n. h. e. HIA: heres *nondum* (6) ⁎ add. C. quod *enim, nihil, non, nec, nisi* significare potest. Hefft. prop. *est si* Huschk. *q̄* (quam) sed posthac (in *Ztschr. f. g. R. W. 14. p.*173.) *licet* et hoc ded. HIA, falso adn. 'omisit ed. Bg.' sed puto eiciendam istam ⁎ quam librarius delere debebat, cum uerbum *necessarius* iuxta *n* adscripserat. Cum La. *N* delendam esse significari puto. (7) *he℞e⁎s(c)et n* C. (8) ita Hollw. schedas partim incertas explicauit. (9) 2.§§59.60. (10) *c* (pro *q́*) C.

coloc. Petron.satir.117. Quintilian. decl. 302. Lucian. Icaromen. 29. i.f. (*ἀνθρώπιον..ἐς τὸν ἀγῶνα μεμισθωμένον*). § 200. §10.I. tit.cit.4.1. Vid.§1.ibid. §2.I.de ui bon.r.4.2. infra §204. Paul.S.R.2. 31.§§19.36.21. Ulp.L.22.pr.D.de pign.act.13.7. L.12.§§1.2. Paul. L. 15. §§1. 2. Ulp.L.19. §§5.6. Paul.LL.20.53.§4.L.66.pr. Marcell. L. 68. Pap.L.79. Paul.L.87.D.h.t.47.2. L.4.§21.Lab.L.ult.D.de usurp.41.3. Phil.L.6.C.de usuc.pro empt.7.26. Gell.11.18,13.14. Senec.de benef. 6.5,5. ad 4.122.transcr. § 201. Vid.2.9.i.f.52.56...60.ibiq.citt.ll. imprim.L.2.C.7.29. et Paul.S.R.2.31.§11. item Scaeu. ap. Ulp.L.1.§15. D. si is qui testamento 47. 4. L.1.§2.Paul. L. 6. D. expil. hered. 47. 19. Marcell.et Scaeu.LL.68...70.D.de furtis 47.2. Ulp.L.31.§1.D. de A.R. D.41.1. § 202. §11.I.tit.cit.4.1. Cf.Gai.epit.2.10(11).§6. Vid.

est cuius ope consilio furtum factum est: in quo nu|mero 181.
est qui nummos tibi excussit, ut eos alius surri|peret, uel 46b.
opstitit tibi, ut alius surri|peret, aut [1]oues aut | boues tuas 4
fugauit, ut alius eas exciperet: et hoc ue|teres scripserunt
de eo qui [2]panno rubro fuga|uit armentum; sed si [3]quid 6
per lasciuiam et non data o|pera ut furtum committeretur,
factum sit, [4]uidebimus | an utilis [5]*Aquiliae actio* dari de- 8
beat, cum per legem [6]Aquiliam | quae de damno lata [*est,*]
etiam culpa puniatur. |

§203. Furti autem [7]*actio* ei conpetit cuius interest rem sal- 10
uam esse, li|cet dominus non sit: itaque nec domino aliter
§204. conpetit | quam si [8]*eius* intersit rem non perire. unde con- 12
stat credito|rem de pignore subrepto furti agere posse[9];
adeo | quidem, ut [10]quamuis [11]ipse dominus, id est ipse de- 14
bitor, eam | rem subripuerit, nihilo minus creditori conpetat

(1) *obes aut* | *uobes tuas* C. *oues tuas aut boues* edd. ante 1841. *oues tuas aut boues tuos* nonn. Inst. codd. (2) *eo* ins. C. (3) *quis* C. Possis *quoduis* sed Inst. *quid* habent. (4) *uideuimus* | *ā· utilis atque deari* C. Cum Gö. 2. Cramerum sequimur, ut Klenz. et La. *utilis actio dari* prop. Bl. et Caplick. *utilis actio de ea re dari* ded. Hefft. (5) (*legis*) ins. HIA. (6) *aliquiliam* C. (7) *aoue ei* C. (8) *eum insit* C. (9) *etiam si idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori potius incumbere quam in personam agere.* addunt Inst. (10) *queū* C. (11) *ipse* per neglegentiam om. edd. m. 3. 4. et HIA.

infra §§219.211. Paul.S.R.2.31.§§10.23. L.53.§2.D.deV.S.50.16. L.34.Ulp.LL.36.pr.50.§§1...4. Gai. L. 51. Ulp.L.52.pr.§§13.19.21. Gai.L.54.§4. Paul.L.66.§4. Iau.L.90.§1.D.h.t.47.2. Ulp.L.27. § 21. D. ad L. Aquil.9.2. L.11.§2. Alf.L.16.D.de seruo corr.11.3. Diocl.et Max.L. ult.C.de noxalib.act.3.41. Cic.de N.D.3.30.§74. Gell. 11.18. etiam Plaut.Poen.1.1,55.(ex tempulo Dupli tibi auri et hominis fur leno siet). § 203. §13(15).I.tit.cit.4.1. Vid.Paul.S.R. 2.31.§4. (Collat. 7.5. §5.) Mod. in Collat. 10. 2. § 6. Ulp.et Paul.LL.10.sqq.D.h.t. 47.2. Iustinian.L.22.pr.C.eod.6.2. item Ulp.L.14.§10. Gai.L.49.pr. Pap. L. 80. pr.§1.D.h.t. et ll.ad §200.citt. item §207. § 204. §14(16).I.tit. cit.41.1. Vid.§200. Paul.S.R.2.31.§19. §2.I.de ui bon.r.4.2. Ulp. cit.L.22.pr.D.de pign.act.13.7. L.12.§2.L.14.§§5...7.16. Paul.L.15.pr.

acti|o furti. Item si fullo [1]polienda curandaue aut sar|- §205.
18 cinator sarcienda uestimenta mercede certa ac|ceperit [2]ea-
20 que furto amiserit, ipse furti habet actionem, | non domi-
nus; quia domini nihil [3]*interest* ea non perisse, cum iudi|-
cio locati a fullone aut sarcinatore suum [4]*consequi* | possit,
22 si modo is fullo aut [5]sarcinator [*ad*] rem praestandam | suf-
ficiat; nam si soluendo non est, tunc quia ab eo [6]dom*inus* |
suum consequi non potest, ipsi furti actio conpetit, quia
hoc | casu ipsius interest rem saluam esse. [7]Quae de §206.
182. fullone || aut sarcinatore diximus, eadem transferemus et
46a. ad eum cui | rem commodauimus: nam ut illi mercedem
capien|do custodiam praestant, ita [8]hic quoque [9]utendo
4 commodum | percipiendo similiter [10]necesse habet custodiam |
praestare. sed is aput quem res deposita est, custo- §207.
6 diam | non [11]praestat, tantumque in eo obnoxius est si quid

(1) *pullienda* C. (2) *eaquū* C. (3) *ideia* C. (4) *sequi* (pro *sequi*) *p'sset* C. *persequi possit* edd. (praeter m. 4. et HIA) c. Inst. (5) *sarcitor rem* C. *sarcitor* retinerem (cf. not. 7.), nisi aliis locis *ni* C. semper insereret et *sarcinatrix* etiam haberet Gai. L.27 pr.D de pecul.15.1. Cf. Prob. infra cit. (6) *dom̄**o*| *sım* C. sec. Bl. *suum dominus* plerique Inst. codd. (7) *de que* fullone || *a sarcitore* C. (8) *hi* (et sq. ẏ. habent) C. *is* La. et edd.m.2.3. *is.. qui commodum utendi* (al. *utendo*) *percipit* s. n. h. Inst. (9) *utendi* quod minus durum est, non nulli Inst. libri habent, prop. Hefft., prob. etiam Hschk. (10) *necessese habent* C. (11) *p̀sta-*

Ulp.L.46.§4. Gai.cit.L.49.pr. Ulp.L.52.§18. Pap. et Paul.citt.LL.79. 87.D.h.t.47.2. § 205. §15(17).I.tit.cit.4.1. Vid.Paul.S.R.2.31. §29. Ulp.L.12.pr.L.14.§12.L.48.§4.L.52.§9.D.h.t.47.2. Lab.L.60.§2. D.locati 19.2. item supra §§143.162. *sarcitor*] Prob.ed.Keil.p.202, 30.(sarcitorem = uestêm sarcientem) p.212,32. (sartor, non sarcinator, quomodo rude uulgus dicit). *Fullones uel sarcinatores* coniungit etiam Ulp.L.1.§1.D.de tribut.act.14.4. Paul.S.R.l.c. § 206. §16(18). I.tit.cit.4.1. Vid.Mod.in Coll.10.2.§§1.6. Ulp.cit.L.14.§§8.10.14...16. Paul.L.15.§2. Ulp.cit.L.48.§4. Iul.L.59.D.h.t. 47.2. LL.5.i.f.7.10.D. commodati 13.6. Iustinian.cit.L.22.C.h.t.6.2. § 207. §17(19). I.tit.cit.4.1. Vid.§2.I.de ui bon.r.4.2. Mod.l.c. Ulp.L.14.§§3.4.cf.§11. D.h.t.47.2. L.2.§§23.sq.D.ui bon.rapt.47.8. Senec.de benef.6.5.§4., 6.§1. Quintilian.decl.361.

ipse | dolo [1] fecerit; qua de [2]*causa si* res ei subrepta fuerit [3]quae res|tituenda est, [4]ei*us* nomine depositi non *t*ene|tur, nec ob id eius interest rem saluam esse; furti [5]itaque age|re non potest; [6]*s*et ea actio domino conpetit.

§208. In summa | [7]*sc*iendum est qua*e*situm esse an impubes rem [8]alie|nam *am*ouendo furtum faciat: plerisque placet, quia fur|tum ex [9]ad*f*ectu consistit, ita demum obligari | eo crimine impuberem, si proximus [10]pubertati | sit et ob id intellegat se delinquere. |

§209. Qui res alienas rapit, tenetur etiam furti: quis enim magis | alienam rem inuito domino [11]*con*trec*t*at quam [12]qui *ui* rapit? itaque | [13]rect[*e dict*]um est eum improbum furem esse; set propriam | actione*m* eius [14]*de*l*i*cti nom*i*n*e* praetor introduxit, quae appella|tur ui bonorum raptorum; et est

tum C. (1) *malo* add. HIA. tamquam superflua *m* praecedentis *pstatum* huc trahenda esset. (2) *q̄* ꝶ C. (pro c̄riꝶ) ut est in Inst. (3) *quae r|tituenda ē* C. *quia restituendae eius* HIA ex Inst. (4) *ei nonomnınoe depositıe* C. (fac *ei' nōnomınnōe depositi ē*) Hschk. putat et HIA ded. *nomine āōne* (actione) *depositi* Superfluum u. *actione* neque Inst. adgnoscunt. (5) *itaq̄ :* C. non habent Inst. et eiecit HIA, librarium enim de suo addidisse. Immo, totius loci conceptionem paullum inmutauerunt Inst. compilatores. (6) *et* C. (7) *seiendem est quasitum* C. (8) *alie|nouendo* C. (9) *adiectum* C. (10) *mpubertati* C. (11) *trectat* C. (12) *q́* C. *qui* edd. *qui ui*, ut est in Inst., iam ed. m. 4. uolui, nunc etiam HIA. (13) ex Inst. *rectum ē* C. (14) *lecti nomen* C.

§ 208. §18(20).I.tit.cit.4.1. Vid.supra §109. Ulp.L.13.D.h.t.47.2. L.5.§2.D.ad L.Aquil.9.2. Gai.L.111.pr.D.de R.I. 50.17. Gell. 11.18. Seru.ad Verg.ecl.8,39. Amm.Marc.27.6,4.5.9. Non. Marcell. u. *Parectati* 1. 341. item ad §109.citt.ll.et Ulp.L.13.§1.D.de D.M. 4.3. L.4. §26.de D.M.et met.exc.44.4. Call.L.17.D.de excusationib.27.1. Maecian.L.14.D.ad SC.Silan.29.5. Ulp.L.3.§6. D. de lib. exhibend. 43.30. L.3.§1.D.de sepulcro uiol.47.12. *ex adfectu cons.*] Vid.supra §197. et ibi citt.ll.

§ 209. Pr.I. de ui bonor. raptor. 4.2. Vid.Ulp.L.2.pr.§§11.13.17.26. L.52.§.ult.Paul.L.88.D.de furt.47.2. §19.I.de actionib. 4.6. Diocl. et Max.L.4.C.de nox.act.3.41. L.Rom.Burg.tit.8.i.f. item infra 4. 8. 76. 112.182. *utilis*] alio sensu utilis a. est quae exemplo de ui b. r. datur ap.Paul.S.R.5.6.§5.

intra annum quadru|pli actio, post annum simpli: quae actio utilis est, [1]etsi quis u|nam rem, licet minimam, rapuerit. |

Damni iniuriae actio constituit*ur* per legem Aquiliam, §210.
cu|ius primo capite cautum est, [2][*ut*] si quis hominem alie-
183. nu*m* || [3]*alien*amue quadrupedem [4]qua*e* pecudum numero
41a. sit, | iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno pluri|mi fu*er*it, tantum [5][*aes*] domino dare damnetur. [6][is] iniu- §211.
ria autem | occidere intellegitur, cuius dolo aut culpa id acciderit, nec ulla alia lege damnum quod sine iniuria dat*ur*, [7]re|prehendi*tur*; itaque inpunitus est qui sine culpa et dolo ma|lo casu quodam damnum committit. Nec solum §212.
corpus | in actione huius legis aestimatur; set [8]sane *s*i seruo occi|so plus dominus capiat damni quam pretium serui [9]s*it*, id quoque | aestimatur, uelut si seruus meus ab aliquo heres insti|tutus ante quam iussu meo hereditatem cerneret, [10]occis*us* | fuerit: non enim tantum ipsius pretium aestima-

(1) *retsıquıru|nuam* C. An *u unam = uel unam?* (2) ex Inst. (3) *eamue* C. et edd. Nunc ut HIA Institutiones sequimur. (4) *qua* C. (5) *aes* C. edd. et Inst. non habent, sed recte ex legis uerbis, ut extant L. 2. pr. D.cit.recepit HIA. cum quo tamen nolim hoc *aes* ex superfluo *is* quod ante *iniuria* positum est fieri. non ita studiosa librarii neglegentia fuit, ut alterum mendum altero repensari uoluerit, sed ita ingenua, ut plura menda uel in uno uersiculo admittere non dubitauerit. (6) *is* omitt. Inst. et ita uult La. et fecit HIA. *Is ini. autem* edd. (7) *re|p̄hdic* C. (8) *sane iseruo* C. Hschk. uult et HIA ded.: *s̄* (si) *alie*no s. Sed cf.e.gr.1.134. 146.127. 3.194. 1.104. 3.98. 4.134. (9) *sid* C. (pro *sit id*) *sit* om. Gö.1.2. recep. Hefft. La. edd.m. suad. Huschk. (10) *occisos* C.

§ 210. Pr.I.de L.Aquilia 4.3. Cf.Gai.L.2.pr. Ulp.L.21.pr.D. ad L. Aquil.9.2. Vid.§214. §15.I.h.t. Gord.L.3. Diocl.et Max.L.5. C.eod. 3.35. Paul.in Collat. 2.5.§1. Nouell. 18.c.8. Cic. pro Tull. passim, impr.§§7.9.11.sq.41.sq. in Brut. 34. § 131. pro Rosc. com. 11, 32. Isidor. Or.5.15.§2.i.f. *eamue quadr.*] Vid. infra §217. Gai.L.2.§2. Ulp.L. 29.§6.D.h.t.9.2. §1.I.tit.cit.4.3. *domino*] Vid.Ulp.L.11.§6.D.h.t.9.2.
§ 211. Cf.§§2.3.I.tit.cit.4.3. Vid.§202.i.f. §14.I.tit.cit. Ulp.in Collat. 7.3. §1. 4. Gai.L.13.pr.D.de lib.c. 40.12. LL.3.5.7.§4.L.9.Gai.L.4.et passim tot.h.t.9.2. Cic.pro Tull.§11. Ulp.L.23.i.f.D.de R.I.50.17.

§ 212. Cf.§10.I.tit.cit.4.3. Paul.L.22.§1. Ulp.L.23.pr.§§1.2.D.h.t.

tur, set et | hereditatis amissae quantitas. item si ex ge-
mellis uel ex comoe|dis uel ex [1]sy*m*poniacis unus occisus 11
fuerit, non solum | occisi fit *a*estimatio, sed eo [2]amplius
quo*que* conputat*ur* quod ce|teri qui supersunt, depretiati 16
sunt. idem iuris est etiam si [3] ex pari | mularum unam uel
§213. etiam ex [4]quadriga equorum u|num occiderit. Cuius 18
autem seruus occisus est, is liberum | arbitrium habet uel
capitali crimine reum facere | eum qui occiderit, uel hac 20
§214. lege damnum persequi. Quod autem | [5]adi*ec*tum est in
hac lege QVANTI IN EO ANNO PLVRIMI EA RES | FVERIT, illut 22
efficit, [6]si clodum puta aut luscum seruum oc|ciderit, qui
in eo anno integer [7]fu*er*it, [*ut non quanti mortis tempore,
sed quanti in eo anno plurimi fuerit,*] aestimatio fi|at; quo

(1) *syponiacis* C. *symphoniacis* edd. *symponiacis* La. (2) amplius *q́* (= qui) C. Edd. om. *quoque* malim *id* Inst. *amplius id quoque* (3) (*quis*) male ins. edd. ante 1841. (4) *quadrigis-aequorum* C. contra La. et edd. m. 2. sqq. restitui quod Inst. codd. maior pars et edd. ante 1841. habent: librarius *is* sequenti *a* correxit (ut deberet esse *quadrigisa*) Hschk. *quadrigis* Gellio 19. 8. defendit, et sic ded. Gn. HIA, ut uolunt grammatici Donatus et Seruius; sed singulari numero utuntur Varro sec. Donat. ed. Keil. p. 432, 25. Pap.L.85.§1.D.de leg.II.31. Ulp.L.58.pr.D.pro socio 17.2. et L.29.pr. D.deV.O.45.1. Cf.Forcellin.u.*Quadrigae* §.ult. (5) *adistum* C. (6) (*ut*) si (*quis*) claudum Gö. 1. 2. (*ut*) *si claudum* Hefft. (7) sic Inst. *fuit* C. Gö. 1. 2.: fuerit, aestimatio fi|at [*non quanti mortis tempore, sed quanti in eo anno plurimi fuerit*]. quo *etc.* La. et edd. m. 2. 3.: fuerit, [*ut non q. m. t. s. q. in eo a. p. fuerit,*] aestimatio fiat, quo Et sane facilius remedium esse uidetur si propter *ὁμοιοτέλευτον* (*fuerit-fuerit*) totum uersum inseramus, quem Inst. quoque inserere suadent, quam si cum Buchh. sumamus scriptum fuisse: fuit, *in-*

9.2. Ulp.in Collat.2.4. L.17.§17.L.21.§2.Paul.L.33.pr.D.h.t.
§ 213. §11.I.tit.cit.4.3. Vid.1.53.Ulp.L.28.§9.D.h.t.9.2. Gord.L.3.C. eod.3.35. item Ulp.L.14.§1.D.de praescr.uerb.19.5. Paul.L. 4. D. de publ.iudic.48.1. Marcian.L.1.pr.2.D.ad L.Corn.de sicar. 48.8. Val. Grat.et Val.L.un.C.quando ciu. act.9.31. § 214. Cf.§9.I.tit.cit. 4.3. Vid.§210.ibiq.citt.ll.impr. uerba edicti ap. Gai. L.2.pr.Ulp.L.21. pr. D. h. t. 9. 2. item § 1. ibidem et Paul.L.23.§§3.5...7. Iul.L.51.§2.D. eod. Ulp.L.2.§3.D.de priuat.delict.47.1. §19.I.de actionib.4.6. infra §218.4.9.

fit, ut [1]quis plus in*ter*dum *con*sequatur quam ei damnum ||
184. datum est. |
41 b. Capite secun*do* [*in*] adstipulatorem qui pecuniam in §215.
frau|dem stipulatoris acceptam fecerit, quanti ea res [2]est,
4 ta*n*|ti actio constituit*ur*. [3]qua et ipsa parte legis damni §216.
nomine actio|nem introduci manifestum est; sed id caueri
6 non fuit necessari|um, cum actio mandati ad eam rem sufficeret; nisi quod ea le|ge aduersus infitiantem in duplum
agitur. |
8 Capite tertio de omni cetero damno cauet*ur*: itaque §217.
si | quis seruum uel eam quadrupedem qu*ae* pecudum nu|-
10 mero [4][*est, uulnerauerit, siue eam quadrupedem quae pecudum numero*] [5]*non* est, uelut canem, aut feram *b*estiam,
[6]uel*ut* ursum, leo|nem, uulnerauerit uel occiderit, ex hoc ca-
12 pite actio | constituit*ur*: in ceteris quoque animalibus, item
in omni|bus rebus [7]qua*e* anima carent, damnum iniuria da-
14 *tum* | hac parte uindicat*ur*; si quid enim ustum aut ruptum
aut | fractum [4][*fuerit*], actio hoc capite constituit*ur*, quam-
16 quam potuerit | sola rupti appellatio in omnes istas causas
sufficere: | ruptum [4][*enim intellegitur quod quoquo modo*

tegri aestimatio fiat. Ceterum pro *mortis tempore* Inst. habent *is hodie erit* et La. *is tum erit* uoluit. ego malim cum Ulp. cit. L. 21.D. 9.2. *cum occideretur*, sed *etc.* Institutiones huc non pertinere censens Hschk. et HIA sic: fuerit, [*ut non quanti clodus aut luscus, sed quanti integer fuerit,*] (1) *qui s̄ plus indum sequat'* C. (2) *ēeta|ti* C. esset, tan|*ti* edd. *est* cum Hschkio iam ed. m. 4. scripsi. (3) *q* (= quam) C. *quam* edd. m. 2...4. (4) ex Inst. (5) *de* (pro *n ē*) C. (6) *ūursum* C. (7) *qua* C.

§ 215. Vid. § 12.I.h.t.4.3. Ulp.L.27.§4.D.eod.9.2. supra §§110.sq. (Sed uid. etiam L. Rom.Burgund.tit. 14. (15.Schulting.) i.f. item Cic. pro Quintio 18,58. in Pison.9,18. ep.ad Octau. § 216. Vid. §§111.4.9.171.et ibi citt.ll.
§ 217. §13.I.tit.cit.4.3. Vid.Ulp.in Collat.2.4. 12.7. L.27. §§5... 35. L. 29. § 6. Paul. L. 30. § 4. Pomp. L. 39. pr. Iul.L.42.i.f.D.h.t. 9.2. Pomp.L.70.§1.D.ad SC.Trebell.36.1. Marcell.L.27.D.de pign. et hyp. 20.1. Quintilian.decl.385. *quadr.q.pec.num.*] Vid.§210.ibiq.citt.ll.

corruptum] est; unde non so*lum usta aut* rupta aut fracta,
set | [1]et*iam* scissa et *c*ollisa et effusa et [2]*diruta* aut perem- 18
§218. pta | atque deteriora facta hoc uerbo continentur. Hoc
tamen capite | non quanti in eo anno, sed quanti in diebus 20
XXX proxumis e|a res fuerit, damnat*ur* is qui damnum de-
derit; ac ne | PLVRIMI quidem uerbum adicit*ur*: et ideo 22
quidam [3]** puta|uerunt liberum esse [4]—————— die|-
bus —————— adiceret, [5]*qu*o plurimi || res fuit, uel 185.
[6]a*l*iu*m* quo minoris fuit: sed Sabino placu|it perinde ha*b*en- 46 b.
dum ac [7]s*i* et*iam* hac parte PLVRIMI [8]uerbum | adiectum es-
set; nam [9]legislatorem contentum fuis|se [10][*quod prima parte* 4
§219. *eo uerbo usus esset*]. [11]Et placuit ita demum ex [12]ipsa
lege actionem esse, siquis | corpore suo damnum dederit,
[13]qui*a* alio modo damno | dato utiles actiones dant*ur*, uelut 6

(1) *et* C. (2) Brinkm. prop. *deiecta* La. malit *diruta* quod recep. Gn. recte puto. Inst.: *quoquo modo perempta* Inde Huschk. prop. *quoquo modo* a*liter* perempta, et sic ded. HIA quamuis in C. ante *perempta* sit *aā* et ante has litteras lacuna 4 aut 5 litterar. (3) ** C. Huschk. prop. et HIA ded. *d. s.* (= diuersae scholae) Gö. malebat et Gn. rec. *d. s. a.* (= diu. sch. auctores) (4) Loci sententia Gö. haec uidetur: liberum esse *iudici arbitrium*, *ex* diebus XXX *proxumis uel eum eligere quo* pl. || Hefft. prop. *ius dicentis auctoritati, ex xxx diebus proxumis eum formulae* adicere, quo p. || Hschk. Gn. HIA: ius *dat. ut d̄t* (datum, ut duntaxat) d*e triginta* die|bus *pximis ū eum p̄r̄* (proximis uel eum praetor) *formulae* adicere, q. p. || (5) ** *q* (uel *o*) C. (6) *amuquod* C. *eum, quo* Gö. 1.2. Klenz. et ed. m. 1. *alium quo* Hefft. La. et edd. m. 2. 3. (7) *set* (pro *siēt.*) C. (8) *pubū.* C. (9) *legibus* C. (10) ex Inst. (11) Gö. malebat *Set* HIA: *Et qui*a (huc tracto *q́* notae 13). (12) *ista* C. edd. *hac* Inst. *ipsa* maluit Gö., quod nunc recepi: nam aperte non directam sed utilem actionem esse Gaius significat. (13) *q́* C. *atqui* edd. praeter meas 2. sqq. quae cum Hefftero *quia* habent. ego *q́* pro *q̀* interpre-

§ 218. Cf. §§14. med. 15. I. tit. cit. 4. 3. c. Theophil. ad h. l. Ulp. L. 27. § 5. L. 29. § 8. D. h. t. 9. 2. Vid. §§ 210. 214. 224. 4. 9. § 219. Cf. § 16. I. tit. 4. 3. Vid. Ulp. in Collat. 12. 7. L. 7. §§ 3. 6. LL. 9. pr. 11. §§ 1. 5. Paul. L. 33. § 1. Iul. L. 51. pr. D. h. t. 9. 2. Ulp. L. 1. § 7. D. si quadrup. 9. 1. Iau. L. 57. i. f. D. locati 19. 2. Pomp. L. 11. D. de praescr. uerb. 19. 5. *hom. aut pec. inclus.*] Vid. Ulp. L. 9. § 2. L. 29. § 7. L. 49. pr. Nerat. L. 53. D. h. t. 9. 2. Ulp.

siquis alienum homi|nem [1]a*ut* pecudem incluserit et fame
8 necauerit, aut | iumentum tam uehementer egerit ut rum-
peretur; [2][*aut*] | siquis alieno seruo persuaserit, ut in arbo-
10 rem ascen|deret uel in puteum descenderet, et [3]*is* ascen-
dendo | aut descendendo [4]ceciderit *ita* ut mortuus fuerit aut
12 aliqua | parte corporis laesus sit; [5]*na*m siquis alienum | ser-
14 uum de ponte [6]a*ut* ripa in flumen proiecerit et is suf|foca-
tus fuerit, [7]*is utique* corpore suo damnum dedis|se eo quod
proiecerit, non difficiliter intellegi potest. |
16 Iniuria autem committit*ur* non solum cum quis pugno §220.
[8]pulsa*tus aut* | fuste percussus uel etiam uerberatus erit, sed

tor; Hefft. e uoc. *alio* ad *q́* trahit *a*; Gö. *q́* pro *atq́* sumpsit; Hschk. *ītq* i. e. sec. Magnon. *itaque* sed HIA hic om. *quia*. cf. not. 11. praeced. (1) *an* C. (2) ex Inst. *item* ex ỹ. 12. huc traxit HIA. (3) *si* C. et Hefft. *is* Inst. et edd. [*is*], si La. ex Sauin. coni. (4) *cecideri* C. rectius abesse, ut in Inst., putabat Gö., nisi *et* sequeretur, ut tum etiam Hschk. uoluit et Gn. et HIA deder.: *et* aut; „scil. aeque omisso *si*" adnot. La. nam Inst. habent: '*descendendo aut* mort.' et ipsam partic. *aut* om. codd. non nulli. Librarius scripserit *ceciderıā* pro *ceciderıtaut* (ceciderit ita ut) quod malim quam *ceciderit ut* Edd. *ceciderit aut* (5) *itemp* C. *item* edd. „Inst. rectius *Sed*: sequens species a praecedentibus longe diuersa est." Gö. *quod* si q. uult Hschk., sagaciter ita ludens, *item* ex praec. '*sit*' erronea repetitione enatum, *p* autem pro *q* positam esse. sed neque hoc satis artificiosum uisum est HIA. cf. not. 2. proxime superiorem. Equidem posui *nam*, cuius uocabuli usus post *ita demum* (ỹ. 4.) Gaio quoque familiaris est. Ceterum possis ex isto *itemp* (*ıteııp*) facere *a*teni*m* siue *e*teni*m*; sed ualde uereor ut neutrum huic libro aptum non sit. (6) *an* C. (7) *hunc* c. s. d. *dedisse* edd. (etiam HIA) praeter meas 2. 3. (et Gn.) quae *tū hic...dedisse* habent, quod La. prop. Quod Buchh. prop. *quoque*, ita poni non potest. Adparet Gaium scripsisse *is utique;* possis quidem etiam *eū ūıq*, sed hoc et a C. ductibus et a Gaiano more longius recedit. cf. e. gr. §§ 161. 109. Inst. sic: *eo quod proiecerit, corpore suo damnum dedisse non diff. int.* (8) *pulsa* | C.

L. 2. § 20. D. ui bonor. rapt. 47. 8. Diocl. et Max. L. 5. C. h. t. 3. 33. *iumentum...rump.*] Vid. Pomp. L. 39. pr. Nerat. L. 53. D. h. t. 9. 2. Gai. L. 51. D. de furtis 47. 2. L. Rom. Burg. tit. 29. (28. ed. Schult.) *alieno seruo pers.* et c.] Vid. Ulp. et Paul. L. 3. § 1. L. 4. D. de seruo corr. 11. 3. *alienum seru. de ponte* et c.] Vid. Ulp. cit. L. 7. § 7. L. 9. § 3. D. h. t. 9. 2.
§ 220. Cf. § 1. I. de iniuriis 4. 4. Vid. Paul. S. R. 5. 4. §§ 1. 3. 4. 14. sqq. in

et si cui conui|cium factum fuerit, siue quis [1]*b*ona *a*licuius
quasi debi|toris sciens eum [2]*iure* nihil debere sibi proscri-
pserit, | siue quis ad infamiam alicuius libellum aut carmen |
scripserit, siue quis [3]matrem familia*s* aut praetextatum | ad-
§221. sectatus fuerit, et denique aliis pluribus modi|s. Pati
[4]*autem* iniuriam uidemur non solum per nosmet ip|sos, sed
[5]et*iam* per liberos nostros quos in potestate habemus, ||
item per uxores nostras, [6]qua*muis* in manu nostra [*non*] 186.
sint; itaqu|e [7]si filiae meae quae Titio nupta est, iniuriam 46a.

---

puta aut Inst. sec. Schrad. qui, adsentiente, ut uidetur, La., idem hoc quoque loco ponendum esse censet. Alii Inst. codd. dant *pulsatus aut* (1) *uonalicuius* C. (2) *ipsi* C. omisit Gö. 1. 2. La. et edd. m. 2. 3. *ipse* [*ipsi*] Hefft. et ed. m. 4.; ille 'an *ipsum?*' adnotat. Nunc *iure* scribere non dubitaui. cf. L. 12. pr. D. 42. 5. (si is postulauerit qui creditor non est) L. 9. C. 7. 22. L. 5. C. 9. 49. (si quid iure posci animaduerterit). § 1. I. 4. 6. (nullo iure ei oblig.) etc. Hschkio uerum, mihi ne simile quidem ueri uidetur: nihil debere *p̄sederit* si*ue* proscr. (neque placet quod HIA ded.: n. debere sibi, pos*se*(*derit*) quasi et pro *p̄se* scripsisset *ipsi*, et transposuisset a se corruptum uocabulum, idemque statim etiam ex *siue* fecisset *sibi* librarius. (3) *matrem familiam* C. (4) *a* C. (5) *et* C. (6) *q. in manu nostra sint* C. *quae i. m. nost. sunt* edd. praeter m. 2. sqq. La. 1842. (et Gn.): *manu non*, om. *nostra* cf. exemplum ab ipso Gaio statim propositum et L. 1. D. cit. § 9. (7) *si uelnue* (siue *ueltiae*) *filiae* C. Feceram ed. 1. cum Huschk. si *Maeuiae* f. m., ed. 2. si ue*rbi gra*tia f. m. (ut 3. 112. 4. 152.) contra quod La. adnotauit: „Librarius si mentem correctoris percepisset, debebat omittere *ueltiae*, cum ita, ni fallor, scriptum uideret, *sitiaemeae* (*uel filiae* written above). Eieci a librario per neglegentiam corrupte bis positas syllabas." Quod si uerum est, ut uerum esse censeo (cf. adnot. ad sup. § 56.), reici debet Buchh. opinio, quam Lachmanno me quoque proponere memini, legendum esse *uel Titiae;* sed

---

Collat. 2. 5. § 4. Ulp. L. 1. §§ 1. 2. L. 5. pr. §§ 1. 9. sq. L. 9. § 4. L. 15. §§ 1...33. D. h. t. (de iniuriis et famosis libellis) 47. 10. Diocl. et Max. L. 5. C. de iniuriis 9. 35. De famosis libellis: Th. C. 9. 34. Iust. C. 9. 36. Auct. ad Herenn. 2. 26. § 41. 4. 25. med. Cic. Verr. II. 2. 27. § 66. Senec. de benef. 2. 35. § 2. Quintilian. Inst. or. 7. 4. § 32. *bona deb.* etc.] Vid. supra §§ 78. sq. et 4. 102. et ibi citt. ll. Ulp. cit. L. 15. §§ 31...33. Vide etiam Paul. L. 12. pr. D. de reb. auct. iud. 42. 5. L. 1. § 5. D. ne uis fiat ei 43. 4. Cic. pro Quintio 11...14. § 221. Cf. § 2. I. tit. cit. 4. 4. Vid. Paul. S. R.

fece|ris, non solum filiae [1]nomine tecum agi iniuriarum |
potest, uerum etiam meo quoque et Titi*i* [2]nom*ine*. Seruo §222.
autem ipsi | [3]q*uidem* nulla iniuria intellegit*ur* fieri, sed do-
mino per eum | fieri uidetur: non [4]tamen i*i*sdem modis,
quibus etiam per liberos | nostros uel uxores, iniuriam pati
uidemur, sed ita cum | quid atrocius commissum fuerit, quod
aperte [5]in *con*tum|eliam domini fieri uidetur, uel uti si quis
alienum [6]se*ruum* | uerberauerit; et in hunc casum formula
proponi|tur; at [7]si qui seruo conuicium fecerit uel pugno
eum per|cusserit, non proponitur ulla formula, nec teme|re
[8]p*e*tenti datur. |
Poena autem iniuriarum ex [9]leg*e* XII tabula*rum* pro|- §223.
pter membrum quidem ruptum talio erat; propter os uero
fra|ctum aut conlisum trecentorum assium poena e|rat [10]*statuta*, si libero os fractum erat; at si seruo, [11]ᴄʟ: propter |
ceteras uero iniurias XXV assium poena [12]er*a*t con|stituta.

---

neque ipse La. dare 'si ******* f. m.' sed lacunae indicium omittere debebat. Pöschm. prop. *uel filiae familias meae* Hschk. olim *uel-uti* inserendum esse sibi persuaserat, contra quod ed. m. 4.: „*ueluti* s. *uelut si* permultis locis ap. Gaium legitur, *si ueluti* ne semel quidem; nec Latine hoc modo dici posse puto"; nunc HIA nobisc. fecit. (1) *nominae* C. (2) *nomen* C. (3) *q.* C. sec. Gö. *c'* sec. Bl. (4) *t·m̄* C. (5) *mintū|eliam* C. (6) *re* | C. (7) *si quiseruo* C. *si quis s.* edd. ante 1841. (8) *potenti* C. (9) *legum XII tabulas* C. (10) *uu* C. *uelut* edd. „Scribendum uidetur *utique*. 3. 187. librarius scripsit *uelutique*, ubi debebat esse *utique*. *ūut* recte deletum est 4. 76., difficile ad explicandum 4. 157. Cf. 2. 218." La. Quod iam ed. m. 4. dedi, Hschkio debetur, et HIA etiam rec. (11) *el.* C. (12) *erit* C.

---

5. 4. § 3. Ulp. L. 1. §§ 3. sqq. Paul. L. 2. Ulp. L. 5. § 6. L. 11. § 7. L. 15. § 24. Paul. L. 18. §§ 2. 4. 5. L. 26. Ulp. L. 30. § 1. Ner. L. 41. D. h. 47. 10. Alex. L. 2. C eod. 9. 35. Socrat. H. E. 6. 15. § 222. § 3. I. tit. cit. 4. 4. Vid. Ulp. L. 32. D. de R. I. 50. 17. L. 15. §§ 34. sqq. Paul. L. 16. Ulp. L. 17. pr. § 2. L. 1. §§ 3. 7. L. 7. § 2. L. 9. § 4. Paul. L. 18. § 1. LL. 26. 29. D. h. t. 47. 10. L. 43. § 5. D. de aedil. ed. 21. 1. L. 34. pr. D. de O. et A. 44. 7. Alex. L. 1. Diocl. et Max. L. 8. C. h. t. 9. 35. Saluian. de gub. dei 8. 3. Diuidit iniuriam a contumelia Senec. dial. 2. 5.
§ 223. § 7. I. tit. cit. 4. 4. Vid. Paul. in Collat. 2. 5. § 5. S. R. 5. 4. §§ 6. 7.

et *u*idebantur illis temporibus in magna | paupertate satis
§224. idoneae istae [1]pecuni[*ari*]ae poenae | [2]esse. set nunc
alio iure utimur: permittit*ur* enim no|bis a [3]praetore *ipsis*
iniuriam *a*estimare, et iudex uel tan|ti condemnat quanti
nos aestimauerimus, uel minoris, [4]pro | *ut ei* uisum fuerit;
set cum atrocem iniuriam praetor || aestimare soleat, si si- 187.
mul constituerit quantae pe|cuniae nomine fieri debeat uadi- 39a.
monium, [5]*h*ac ipsa quantita|te [6]taxamu*s* formulam, et iudex
[7]q*uam*uis possit uel mino|ris damnare, plerumque tamen
propter ipsius praetoris au|ctoritatem non audet minuere
§225. condemnationem. | Atrox autem iniuria aestimatur
uel ex facto, uelut si quis ab a|liquo uulneratus aut uerbe-
ratus fustibusue caesus | fuerit; uel ex loco, uelut si cui in
theatro aut in foro in|iuria facta sit; uel ex persona, uelut

---

(1) *pecuniae penae* | *ne* C. *pecuniariae poenae* (om. *esse*) edd. C. cum Huschk. ed. m. 4. Gn. HIA sequuntur. Nunc *ari* inserui, uerens *pecuniae poenae* Latine dici; Huschkii autem obiectio *pecuniae* h. l. *paruarum pecuniae summarum* significare, non potest ualere nisi *istius pecuniae* scribamus. eundem uero quem recte H. postulat sensum habemus, si *istae* magis quam *pecuniariae* cum accentu pronuntiatur. cf. 4.111.i.f. (2) *ne* (pro $\overline{ee}$) C. (3) $\overline{pr}$*ses* C. (4) *,p|illuuisum* C. sec. Gö. *,p|illut it*[1]*.sum* C. sec. Bl. *,p|illuut.sum* C. *prout illi* edd. nunc ex Inst. c. Hschk. *ei* pro *illi* scripsi. (5) *ac* C. (6) *taxamur* C. (7) *qui* C. (pro *quis* uel $\overline{qu}$.)

Fest. u. *Talionis* (ed. Müll. p. 363a.) et u. *Viginti quinque poenas* (ed. Müll. p. 371.) Cato in IIII. Originum ap. Priscian. Inst. gramm. 6.13,69. i.f. (ed. Hertz. p. 254.) cum Cic. Tusc. 4.2. §§3.4. Gell. 20.1. 16.10. Isidor. Or. 5.27. §24. *ex l. XII t.*] Vid. *Dirksen.* 8.2.3.4. Arnob. adu. g. 4.34. § 224. Cf. cit. §7. I. 4.4. Vid. 4.51 Paul. in Collat. 2.6. §§1 ...5.2.5. §§2.3. R.S. 5.4. §§6.7. Ulp. in Collat. 2.2. L. Rom. Burgund. tit. 5. (Secundum regulam Gaii sub titulo de iniuriarum actione) item Ulp. L. 15 §§25 44. Quintilian. decl. 250 Saluian. de gubern. dei 6.10. (p. 127. ed. Baluz. Pedep. 1743. 4°.) *permittitur*] Vid. 4. §51. *uadimonium*] Vid. 4.184 sqq. § 225. §9. I. tit. cit. 4 4. Vid. Paul. S. R. 5.4 §10. Ulp. in Collat. 2. 2. L. 7. §§6...8.2. sq. Paul. L. 8. Ulp. LL. 9.17. §3. L. 35. Macer L. 40. D. h. t. 47.10. Val. et Gall. L. 4. C. eod. 9.35. L. Rom. Burg. tit. cit. Auct. ad Herenn. 2.13. §19. i.f. Quintilian. Inst. or. 6.1. §15. Declam. 265. Arnob. adu. gent. 4.34.

si magistratus iniu|riam passus fuerit, uel senatoribus ab
humili perso|na facta sit iniuria.

LIB. $\overline{III}$. EXPLIC.

||

188. [1]
39 b.

---

(1) Non solum inferior paginae 187. pars praeter istud *lib.* $\overline{III}$ *explic.* quod vv. 17.18. locum habet, a scriptura uacua relicta est, ut ante comm. 2. paginae 54. posterior pars, sed etiam tota pagina 188. Quod fort. ideo factum est, quia in eo codice, ex quo Veronensis descriptus est, quartus commentarius a nouo quaternione siue certe a noua recta pagina incipiebat, quod librarius noster sequi uoluit. Haec scribo, ne quis suspicetur, Gaium, ut fecerunt Iust. Inst., etiam DE OBLIGATIONIBVS QVAE QVASI EX DELICTO NASCVNTVR, ab ipso lib. III. Aureorum expositis, hoc tertio commentario post expositas obligationes ex delictis orientes egisse, eique tractatui uacuam paginam destinatam fuisse. quam suspitionem non solum uersus finem pag. 187. maioribus litteris scriptum *lib* $\overline{III}$ *explic*, sed ipsius auctoris uerba §188. de duabus obligationum speciebus propulsant. obligationes quoque quasi ex contractu nascentes non attigit Gaius nisi quod § 91. inter re contrahendi modos de indebiti condictione uerba fecit.

[COMMENTARIVS QVARTVS.]

§1. [1]———————— ẏ. 1. ———————— |
— quo*t* genera actionum sint, uerius uidetur duo esse, in | 189. 52a.
rem et in personam: nam qui IIII esse [2]dixer*unt* ex spon-
sionum | generibus, non animaduerterunt quasdam species
§2. actio|num inter genera se rettulisse. In personam actio
est [3]qua agimus | [quotiens] cum aliquo qui nobis uel ex
contractu uel ex delicto obli|gatus est, id est cum intendi-
§3. mus DARE, FACERE, [4]PRAESTARE OPORTE|*RE*. In r*em* actio

(1) Versus primus et secundi principium nihil scripti continent. „Praeter rubricam, si quam Gaius apposuit, tale quid deperditum esse crediderim: *Superest, ut de actionibus loquamur.* (Cf. pr. I. de act.) *Si quaeritur*" Gö. alii: *Si* (uel *Quodsi* uel *Etsi* *quaeramus* (uel *quaeratur*) Similiter Gai.L.39.§1.D.de publican.39.4. „Quaerentibus nobis, utrum...an..., magis placuit." (2) *dixer'ın* C. (3) *quotiens cum aliquo agimus, qui* Gö.2.Klenz.Hefft.ed.m.1.HIA *qua agimus* | ——— *alioue, qui* Gö.1. „Restitui quod habet C., addito ubi facile excidere potuit (post *obl. est*) *contendimus*" La. et sic fecer. edd. m.3.4.Gn. nunc *quotiens,* quod inutiliter librarius posuit, cum scribere uellet *cum aliquo*, ut eiciendum circumsaepsi: *qua* (non *quotiens*) *agimus* ualde usitatum est, et similiter habent Inst.: *agit unusquisque aut cum eo qui* etc.; simillime autem Ulp.L.25. D. cit. „..*actio est, qua cum eo agimus qui obligatus est nobis*" etc. (4) *p̀starıe* C. *praestare* Inst. l. c. non habent, eliminandum siue potius *adūsariū*

§1. Cf.pr.I.de actionibus 4.6. Ulp.L.25.pr.§1. D. de O. et A. 44. 7. Vid.Id.L.37.pr.D.eod. L.178.§2.D.deV.S. 50.16. item 1. 188. IIII] „1. personalis actio; 2. petitoria formula; 3. in rem a.cuius summa per formulam, et 4. per sponsionem, cuius summa sacramenti actione petitur. cf.4.91.95". HIA. §2. Cf.citt.pr.I.4.6. et L.25.pr. Vid.3. 88. et infra §§5.41. *dare fac. praest.*] Vid.cit.L.3. Ulp.L.13.§6.D.de A.E.et V.19.1. Paul.L.37. pr. D. de operis libert. 38.1. L.Rubr.c.22. D.F.P.(= dare, facere, praestare, *siue* dari, fieri, praestari) RESTITVERE S. RESTITVI. Not.latercc.lit.D·F O· item Fl.Syntr.instr.don.ed.Hschk. p.7.sq.36.sq. *oportere*] Vid.Paul.L.37.D.deV.S.50.16. §3. Cf.

est, cum aut CORPORALEM REM intendimus NO|STRAM ES*SE*,
aut IVS ALIQVOD NOBIS CONPETERE, uelut utend*i* aut uten|di
fruend*i*, *eu*ndi, agendi aquamue ducendi uel altius | tollendi
*uel pr*ospiciendi: item actio [1] ex diuerso aduersario | est ne-
g*ati*ua. Sic itaque discretis actionibus certum est | *non* §4.
*p*osse [2]nos rem nostram ab alio ita petere SI PARET | EVM
DARE OPORTERE; nec enim quod nostrum est, nobis dari
potest, cum solum | id dari nobis intellegatur quod [3][*ita
datur, ut*] nostrum fiat; nec res | [4]quae [*est nostra,*] nostra
amplius fieri potest. plane odio furum, quo magis | pluri-
bus actionibus teneant*ur*, effectum est, ut extra poe|nam
dupli aut quadrupli rei recipiendae nomine fu|res [5]ex hac
actione etiam teneantur SI PARET EOS DARE OPORTERE, |
quamuis sit etiam aduersus eos haec actio qua rem no-

(aduersarium) pro eo ponendum esse argumentatur Huschk. (*Ztschr. f.g.R.W.13.*n°.v.) cf.not.ad §5.i.f. Sed HIA: praestare *aduersarium* Inst.: *intendit ei dare facere oportere.* (1) inseruerim *q* i. e. *quae* (2) *actorem rem suam ita ab aliquo* p. Inst. (3) ex Inst. (4) ita ed.m.4. correxi (item Gn. HIA). *nostra* [*est*], *amplius* [*nostra*] f. edd. omnes praeter Klenz. qui alterum *nostra* omisit, et Hefft. qui *nostra,* (*nostra*) *amplius* ex Heinrichii coni. dedit. (5) *ex* uncinis inclusi ed. 3., om. HIA dans: etiam h. a. t.

citt.pr.I.4.6. et L.25.pr.D.44.7. Vid.infra §§86.87.5.16.sq.41.51.91.sq. cit.L.14.§2.D. 44.2. Pap.Iust.L.7.pr.D. de publicanis 39. 4. Pap. L. 19.D.de I.F.49.14. Ulp.L.1.§1. Paul.L.23.pr.D. de R.V. 6. 1. Call.L. 50.pr.D.eod. *uelut ut. fr.*] Dig. Si usus fructus petetur uel ad alium pertinere negetur 7. 6. Si seruitus uindicetur uel ad alium pertinere negetur 8. 5. §2.I. de actionib. 4.6. *negatiua*] Vid.Ulp.L.2.pr.D. si seru.uindic.8.5. §4. §14.I.tit.cit.4.6. Vid.2.79.i.f. Ulp. L.29.§1.D.deV.O. 45.1. L.7.§1.L.1.D. de condict. furtiua 13. 1. et passim eo tit. Ulp.L.46.pr.D.de furt.47.2. L.12.i.f.D. usuf. q. ad m. cau. 7.9. L.1.§1.cf.L.2.D.de condict.tritic.13.3. §19.I. de obligg. quae ex del. 4.1. Marcian.L.25.i.f.D. rer. amot. 25. 2. Val.Prob.A·T·M·D·O· Aio te mihi dare oportere SI PARET] Petron.satyr.c.137. „Iuris consultus PARET, NON PARET habeto." Fest.u.*Parret.*ed.Müll.p.233. *nec enim* etc.] Vid.3.99.ibiq.citt.ll. *nec res q. nostr.*] Cf.§17.I.de legatis 2.20. cum Paul.L.159.D. de R. I. 50.17. *poen. dupli aut quadr.*] Vid.3.189.sqq. et infra §8.

§5. stram | esse petimus. | Appellantur autem in rem 22
quidem actiones uindicationes, | in personam uero actiones quibus [1]DARE FIERIVE OPORTERE inten|dimus, condictiones.
§6. Agimus autem interdum, ut rem tantum con||sequamur, 190.
interdum ut poenam tantum, alias ut [2]rem et poe|nam. 52b.
§7. Rem tantum persequimur uelut actionibus [3][*quibus*] ex con-
§8. tractu agimus | Poenam tantum consequimur uelut actione furti et ini|uriarum et secundum quorundam opinio- 4
nem [4]a*ctio*ne ui bono|rum raptorum: nam ipsius rei et uin-
§9. dicatio et condictio no|bis conpetit. Rem uero et poe- 6

(1) ita C. et edd. praeter Gö. 1. 2. qui *dari* dedit prob. Huschk., sed ipse in add. ad ed. 2. p. 524. *dare* malebat. Ibi adn.: *dari* C. pag. 200, ỷ. 7. *dare* 189,7. 201,3. 208,1. 212,14. 222,12. 228,10 et 11. *ā* uel *d* 195,8. 203,7. 208,3. Cf. not. ad § 134. (2) *et* inseri uoluit Heinrich. (3) *quibus* propter praec. *āonibus* facile excidere potuit neglegenti librario; restituimus ed. m. 2. et La. Gn. *agimus* eiciendum esse significaui edd. 1. 3. 4. probante Huschk. et eiecit HIA. illud tamen stilo Gaiano magis conuenit quam hoc, quod Latinum esse nego, *uelut act. ex contractu* postpositis uerbis *ex contr.* cf. §§ 2. 5. et mult. al. ll. Gö. 1. *uel. act. ex contr.* ***** | Heis. uoluit: *u. a. e. contractu aliquo* male. Gö. 2. Klenz. Hefft.: *u. a. e. c. agimus* Buchh. prop.: *uelut* [*si*] *a. e. c. agimus.* (4) *acne* (pro *aone*) C.

§ 5. §.15.I.tit.cit. 4.6. Cf.cit.L.25 pr.D. 44. 7. Vid.Pomp.L.5.§1.D. de V. O. 45.1. Val. et Gall.L.1.C. de donatt. q. sub modo uel cond. uel temp.conficiuntur 8.55. Ulp.cit.L.178.§2.D. 50.16. infra §§8. 16...18.
§ 6. Cf.§16.I.tit.cit.4.6. § 7. Cf.§17.I.tit.cit.4.6. Vid.Paul. L.35.D.de O.et A.44.7. § 8. Cf.§18.I.tit.cit 4.6. Vid.§19.ibid. et pr.I.de ui bonor.raptor.4.2.i.f. infra §112. *act. furti*] Vid.§19.I. de obl.q.ex del.4.1. et supra 3.190.sqq. *iniuriar.*] Vid.supra 3.224. sq. §10. I. de iniur. 4. 4. *sec. quorund. opin.*] in Iustinian. libris non receptam: uid.cum 3.209. cit. §19. Inst. 4. 6. Pr. i. f. I. de ui bon. rapt.4.2. Gord.L.1.C.eod. 9.33. Gai.L.5.D.eod. 47.8. Paul.L.9.§5. D.de publicanis 39.4. item Ulp.L.14.§10.D.quod met.c. 4.2. *ipsius rei* et c.] Vid.cit.§18.I.i.f.et ad §4.citt.ll. §9. Vid. infra §171. §19.I.tit.cit.4.6. Paul.S.R.1.19.§1 supra 2.282. et §7.I.de obll.q.qu.ex contr.3 27. cum Theoph.ad h.l. Ant.L.1. Diocl.et Max. L.4 C. de condict. indeb. 4. 5. supra 3. 214. 218. et §9. I. de L.Aquil. 4.3. §19.I.de action.4.6. *act. iudicati*] Vid. Paul. S. R. l. c. (Quaedam actiones si a reo infitientur, duplantur, uelut iudicati, depensi, legati per damnationem relicti, damni iniuria legis Aquiliae; item de modo agri,

nam persequimur uelut ex his | causis, ex quibus aduersus
8 infitiantem in duplum agi|mus; quod accidit per actionem iudicat*i*, depensi, damni | [1]in*iuriae legis* Aqui*liae et rerum*
10 legat*a*rum nomine quae per damna|tionem [2]cert*ae* relictae sunt.
Quaedam praeterea sunt actio|nes quae ad legis actio- §10.
12 nem exprimuntur, quaedam[3] sua ui ac po|testate constant: quod ut manifestum fiat, opus est ut | prius de legis actio|nibus loquamur. |
14 Actiones quas in usu ueteres habuerunt, legis actio|- §11.

(1) Possis: in*iuriae* (malim in*iuria*) *leḡ* (pro *aeū*) a*q́liae* (aut: *ex lege Aq.*) *et* (nisi a*tq* = *atque* malis) i. e.: in*iuriae legis* Aqui*liae et* (siue *aut*) Cf.Paul.S.R.l.c. Nunc locum ita ut ed 3. uolui dedi, postquam Gö. 2. in add. uoluerat quod La. recepit ed. 1841.: in*iuriae* — — * reru*m* legat*a*rum n.q.p.d.certae relictae sunt. In eandem emend. incidit etiam Scheurl (*Beiträge* 1. p. 131.) [Itaque ed. m. 4. reuocaui quod ed. 3. adnotaueram, fortasse codicis ductibus conuenientius esse: in*iuriae* a*dstipulationis* causa *et* cf. 3. 216.] La. uoluit *ū pec*arum (*uel pecuni*arum) legat*a*rum; Huschk.: *item quantitatum legatarum q. p. d. certae relictae s.* Klenz. et Hefft. habent: in*iuriae legis Aquiliae, aut* legatorum n. q. p. d. certa relicta sunt. (2) *certe* C. cf. not. 1. (3) *quae* ins. Gö. 1. et Hefft. 16⁰.

cum a uenditore emptor deceptus est). Cic. pro Flacco 21, 49. Ulp. L.6.§3.D. de re iudicata 42. 1. L. 7. D. de solutionib. 46 3. Ant.L.2. C.de compensationib.4.31. Iul.L.74.§2.D.de iudiciis 5 1. *depensi*] Vid.3.127.ibiq.citt.ll. *damni iniur.*] Vid. 3. 216. Ulp.L.2.§1.L.23. §10.D.ad L.Aquil.9.2. L.1 §4.D. de his qui effud. 9.3. Diocl. et Max. L.4. cf.L.5.C.de lege Aquil.3.35. §§23.26.I.de actionib.4.6. Nou.18. c.8. L.Rom.Burgund. tit. 29.(28.Schulting.) cf.ibid.tit. 14. (Schult. 15.)i.f. *legator. nom.*] Vid.2.282.ibiq.citt.ll.
§ 10. Vid.infra §§32.sq.et ibi citt.ll.
§ 11. *legis actt.*] Vid. 1.184. 2. 24. 4.13...29. 30.sqq. 37.82.94.sq. 108. Ulp.11.24.27. Paul.S.R.2.25.§4. Pomp.L.2.§6.7.8.12.36.38.D.de O.I. 1.2. Paul.et Ulp.in Fgm.Vat.§§49.318. Pap.L.77. Ulp.L.123.pr.D.de R.I. 50.17. Mod.L. 4. D. de adoptionibus 1.7. Ulp. L. 3 D. de officio praetorum 1.14. L.3.D.de officio proconsulis 1.16. L. 1. D. de officio iuridici 1.20. Gord.L.1.C.de adoptionib. 8.48. Constantin. L. 7. C. de his qui a non domino m. miss. 7.10. Iustin. Nou. 81. pr. item Varro de L.L. 6.30. (Müll. p. 84.) Cic. de orat. 1.36,167.c.38. §175. pro Caec. 33,97. in Verr.II.1,45,118. Liu.3.45.49.et passim. Ouid.Fast.1.47.sq.

nes [1]appellabantur, uel ideo quod legibus proditae erant, [3]qui|ppe tunc edicta praetoris, quibus [2]conplures actiones introductae | sunt, nondum in usu habebantur, uel ideo quia ipsarum | legum uerbis accommodatae erant et ideo immu|tabiles proinde atque leges [4]obseruabantur: unde [5]cum qui de | [6]uitibus succisis ita egisset, ut in actione uites nomi|naret, responsum [7]est eum rem perdidisse, quia de|buisset arbores nominare eo quod lex XII tabularum, ex qua | de uitibus succisis actio conpeteret, generaliter de ar|boribus

§12. succisis loqueretur. Lege autem agebatur modis || quinque, sacramento, per [8]iudicis postulationem, per con|dictionem, per manus iniectionem, per pignoris ca|ptionem. | 191. 78b. t.s.

§13. Sacramenti actio generalis erat: [9]*de* quibus enim rebus | ut aliter ageretur lege cautum non erat, de his sacra|mento agebatur: eaque actio perinde periculosa erat | falsi [10]——, atque hoc tempore periculosa est actio cer|tae creditae pecuniae propter sponsionem qua [11]periclita|tur reus si temere neget, *et* restipulationem qua pe|riclitatur actor si non de-

(1) *appellabatur* C. (2) *q̓|p̀* C. *qui|a* Gö. 1. Hefft. 16°. (3) *ɔplurıs* C. (4) *obseruant'* C. (5) *eum q́* C. edd. ante 1841. Hefft. coni. *cum quis* (6) *uilibus* C. (7) *eum rem pdıdı∫se e'* C. *fuit* r. p. Gö. 1. *resp.* [*eum*] *r. p. est* Hefft. (8) *iudices* C. (9) *ad* C. (10) *falsiloquis* Sauin. *falsi conuictis* Huschk. *kal.nosis* (calumniosis) Hollw. *falsi nomine* La. et hoc ded. Gn. Nunc non displicet quod HIA ded.: *iurisiurandi nomine.* (*ii* = *iurisiurandi*). Quae C. vv. 7...9. habet, ea vv. 10...12. emendatius repetita sunt. (11) *periclita|ret* C. vv. 12. 13.

Quintilian.Inst.or. 7.3,17. Fest. u. *Possessio* (ed.Müll.p.233a.) Tac. Ann.12.60. Gell.20.10. Macrob.Sat. 1.16. *ed. praet.*] Vid. 1. 6. ibiq.citt.ll. *unde cum* et c.] Vid.Cic.or partitt.28,99. ad §108. infra cit. („*hisne uerbis sit*"). Manil.astronom.4,209.sq. *arbores*] Vid. Theophrast.de caus.plant.1.3,1. Plin.H.N.17.1.i.f. 14.1.pr. Paul.L. 28.§6.D.de iure iur.12.2. LL.1.11. Gai. LL. 2. 4. (*lib.* 1. *ad L. XII tabb.*) Ulp.L.3.D.arbor.furtim caesar.47.7. § 12. *sacram.* §§13...17. *per iud. postul.*] deest hoc folium cod. Veron. *per condict.*] §§18...20. *per man. iniect.*] §§21...25. *per pign. cap.*] §§26...29.
§ 13. Vid.infra §§171.180.169. Fest.u. *Sacramentum, Publica pon-*

bitum [1]petat: nam qui uictus erat, | summam sacramenti praestabat poenae nomine; [2]*eaque* | *in publicum cedebat praedes*que eo nomine praetori daban|tur, non ut nunc sponsionis et restipulationis poe|na [3]lucro cedit aduersario qui uicerit[4]. Poena autem sa|cramenti aut quingenaria §14. erat aut quinquagenaria: *nam* | de rebus mille aeris pluris|ue quingentis assibus, | de [5]minoris [6]*uero* quinquaginta assibus sacramento con|tendebatur; nam *ita* lege XII tabularum cautum erat. [7]*at si de libertat*|*e* hominis *contro*uersia erat, etsi pretiosissimus homo esset, | tamen ut L assibus sacramento contenderetur, eadem lege cau|tum est [8]fauore

192. 78a. t.s. scilicet libertatis, ne onerarentur adsertores || [9]——————

(1) *petat'* C. (2) explic. Gö. (3) *luerocedııaduetearı* C. expl. Gö. (4) *ut* add. C. (5) *minoris* C. *minori*bus Gö. 1. 2. *minoris* cett. (6) * C. (*ū*) (7) *sed si d. l. h. c.* ex Sauin. coni. edd. omnes praeter Hefft. Klenz. et ed. m. 1. (8) *faboris cıı∊cplıs*ausneorarent'* C. fauoris *causa, ne satisdatione oner.* edd. c. Sau. praeter ed. m. 3. fauoris scilic. *gr.* lib.tatis (scilicet gratia libertatis) ne oner. Huschk. coni. sed HIA ded.: fauoris *causa, ut eo facilius compa*rarentur Nunc feci: faborescilic. lib.tatis, quod etiam Hollw. (Röm. Civilpr. 1864. I. p. 121.) habet. Hefft. pro *satisdatione* fort. *pluris* aut *praedis datione* ponendum esse adnotat.
(9) HIA *haec fere secuta esse sibi uideri adnotauit*: „E diuerso si inter populum et priuatum controuersia erat, siue res mile aeris plurisue siue minoris esset, sacramenti poena . . . (III milium ?) assium eadem lege statuta erat et priuatus tantum sacramento quaerebatur, quia scilicet nihil intererat, eum, qui pro populo agebat, sacramenti poe-

dera (ed.Müll.p.344b.347 .246.) Varro de L.L.5.180. et 6. 74. (Müll.p. 70 ed.Gothofr.p.29.) Cic.pro Caec.ad §11.cit. pro Mil.27.74: de Or.1. 10,42. or.pro domo ad §31.infra cit. Id.de re p. 2.35,60. ad diu.7.32.(ut sacramento contendas). Val.Max.7.8,2. Arnob.adu.g.4.16.i.f.(aut uindicias iustas dare aut sacramento conetur pronuntiare non iustas). Isidor.Or.5.24,30. *praedes*] Vid.infra ad §16.citt.ll. Cic. ad Att. 6. 1,5. *ut nunc* et c.] Vid.infra §§165.sqq. § 14. Vid.§§.sqq. Fest.Varr. et Cic. ll.citt. Val.Prob. §4.n.3. Q·N·T·S·Q·P· *Quando negas, te sacramento quingenario* (al. *quinquagenario*) *prouoco.* D *et* L ass. i. e.aeris grauis. cf. supra 1.122. *lege XII t.*] *Dirksen.* 2. 1. *at si de libertate* et c.] Vid.Liu. 3.44.sqq. et infra §82.

———————————— ỷỷ. 1...10. ————————————
§15. —————— | ———————— [1]*i*|sta*e* omnes
actiones ———————— | ————————
———— ỷỷ. 13...16. ———————————— | — —
— — * ———————— | ———————— captus
———— | ———————— — — — ———— | ————
———————— ỷỷ. 20...23. ———————————— |
———— ———— ad iudicem accipiundum || uenirent. post- 193. 107a.
————————————————————————

na obligari, quae in publicum cedebat. Praeterea ex quibusdam legibus eos, qui aduersus eas fecissent, licebat in sacrum iudicare, i. e. ut sacramento a magistratu interrogarentur, se aduersus legem non fecisse, eiusque sacramenti poena aut lege finita erat aut ex lege Silia a IIIuiris, qui sacramentis exigendis iudicandisque instituti erant, aestimabatur." (1) Ex totius hui. p. 192. scriptura hoc tantum Sch. Bl. exhibent: ỷ. 12.: | *stac* omnes actiones — — — — — — — — * ỷ. 18: | — — — — — — — — — *cp* (?) captus — — ỷ. 19: | — — — — — — *mo(d)oun* — — — — ỷ. 24: [*ut in textu dedimus*] Signum § 15. quod edd. ad finem huius pag. adscripserunt, nunc cum Hefft. ed. 1827. et HIA ad uersum 11. adscripsimus. Ille lacunam sic explere conatus est: § 15. *Nunc admonendi sumus, i*|stas omnes actiones *certis quibusdam et sollemnibus uerbis peragi debuisse. Si e. gr. in personam agebatur contra eum, qui nexu se obligauerat, actor eum apud praetorem ita interrogabat: QVANDO IN IVRE TE CONSPICIO, POSTVLO AN FIAS AVCTOR, QVA DE RE|NEXVM MECVM FECISTI? et altero negante, ille dicebat:* | *QVANDO NEGAS, SACRAMENTO QVINGENARIO TE PROVOCO, SI* | *PROPTER TE FIDEMVE TVAM CAPTVS FRAVDATVSVE SIEM. Deinde* | *aduersarius quoque dicebat: QVANDO AIS NEQVE NEGAS, ME* | *NEXVM FECISSE TECVM, QVA DE RE AGITVR, SIMILITER EGO TE SACRAMENTO QVINGENARIO PROVOCO, SI PROPTER ME FIDEMVE MEAM CAPTVS FRAVDATVSVE NON SIES. Quibus ab utraque parte peractis litigatores poscebant iudicem* | *et praetor ipsis diem praestituebat, quo* ad iudicem accipiundum || HIA sic dedit: 15. *Ceterum cum etiam i*|stae omnes actiones ———— | ———— ỷỷ. 13...16. ———— | *QVANDO NEGAS, SACRAMENTO QVINGENARIO TE PROVOCO. aduersarius quo*|*que dicebat: QVANDO AIS EGOQVE ABS TE EA RE CAPTVS SVM, SIM*|*ILITER EGO TE SACRAMENTO QVINGENARIO PROVOCO* | ———— ———— ỷỷ. 20...23. ———— | — — — — — — — — ad iudicem

§ 15. Vid. §18. cit. Val. Prob. §4. n. 8. Pseudo-Ascon. in Verrin. II. 1. 9. §26. (ed. Baiter. p. 164.) Gell. 5. 10. *comperend. diem*] Vid. Cic. pro Mur. 12. i. f. Ps.-Ascon. l. c. Val. Prob. §4. n. 9. I·D·T·S·P· = *in diem tertium siue perendinum.* Macrob. Sat. 1. 16. („*comperendini, quibus uadi-*

ea u*ero* reuersis dabatur [1]*die* $\overline{\text{x}}$. uel $\overline{\text{xxx}}$. iu|dex: *id*qu*e* per legem Pinariam factum est; ante eam autem | legem [2]— — dabatur iudex. illut ex superioribus[3] in|tellegimus, si de re minoris quam [$\overline{\text{M}}$] aeris agebatur, quin|quagenario sacramento, non quingenario eos con|tendere solitos fuisse; postea tamen quam iudex [4]datu*s* esset, | comperendinum diem, ut ad iudicem uenirent, | denuntiabant; deinde cum ad iudicem uenerant, antequam aput | eum [5]*causam* perorarent, solebant bre*u*iter ei et quasi per | indicem rem exponere: quae dicebatur causae [6]colle|ctio, quasi causae

accipiundum || In adn. autem compleuit illa complementa hoc modo: actiones, *quibus sacramento agebatur, aut in rem aut in personam essent, si in personam agebatur, cum uterque in ius uenisset, actor id, quod sibi dari fieriue oporteret, intendebat, uelut hoc modo: AIO TE MIHI HS. X MILIA DARE OPORTERE. aduersarius negabat. deinde actor dicebat: QVANDO* etc. Tum in ỷỷ. 20...24 haec fere fuisse suspicatus est: „*Itaque actor si iniuste contendisset, aduersarius, si iniuste negasset, iureiurando se sacrabant. Deinde litem contestabantur, id est, uterque alterum iniustum esse et iudicio se rem exsecuturos esse testabantur, iudicemque poscebant, et diem sibi denuntiabant, quo in ius* ad iudicem accipiundum || Posteriore loco HIA (p. 309.) sic pro '*i. e. uterque...testabantur*' coni. „*i. e. uterque dicebat STLITEM MIHI TECVM ESSE EFFOR, TESTES ESTOTE.*" Est scil. ap. Diomed. art gramm. I. p. 375. Putsch. p. 379. Keil. „in conpositione, ut apud Cauium reperimus, effor dictum". (1) ****XXX Gö. *post diem trigesimum* idem adnot. quod edd. m. 3, 4. et Gn. ex Ps.-Ascon. recep. *a* $\overline{\textit{xu}}$ (decemuiris) *XXX* (die trigesimo) Hefft. *is* (iis) *ex* $\overline{\textit{xu}}$ *XXX*. Huschk. *non* ante *diem* HIA. Nunc c. Momms. (*Chronol.* ed. I. p. 238. ed. II. p. 252.) feci; nam C. sec. Bl. habet: *qe* (unde feci *die*) $\overline{\text{x}}$ *u* $\overline{\textit{XXX}}$ (2) *n** sum* s. *neum* s. *uaaum* C. *confestim* Buttm. *statim* Hollw. et mihi placet. *nondum* Hefft. *semper die XXX.* Momms. l. c. quod C. non patitur (3) § 14. (4) *datum* C. (5) *q*(?) C. pro c̄. (6) An *coniectio?* Gö. quod rec. HIA. cui coniecturae fauent Gell.

monium licet dicere") Fest. u. *Res conperendinata* („*significat iudicium in diem tertium constitutum*". p. 282. ed. Müll.) Gell. 10. 24. *caus. perorat.*] Vid. Liu. 45. 36. c. interpp. Propert. 4. 11. 99. Phaedr. fab. 1. 10, 7. *caus. coll.*] Vid. praeter Cic. (e. gr. de or. 2. 19, 80.) et rhetores etiam Lactant. Inst. diu. 1. 1. (ed. Bipont p. 5. med.) Arnob. adu. g. 3. 6. (perorata esset haec causa, nec secundas, ut dicitur, actiones...postularet.) *collectio*] Vid. etiam Cornif. ad Her. 2. 21, 33. Non. Marc. u.

§16. suae in breue coactio. | Si in rem agebatur, mobilia quidem et mouentia, quae modo in | ius adferri adduciue possent, in iure uindica*ban*|tur ad hunc modum: qui uindicabat, festucam te|nebat, deinde ipsam rem adprehendebat, uelut hominem, | et ita dicebat HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO | SECVNDVM SVAM CAVSAM SICVT DIXI. ECCE TIBI [1]VINDICTAM | INPOSVI, et simul homini festucam inponebat; ad|uersarius eadem similiter dicebat et faciebat; cum | uterque uindicasset, praetor dicebat [2]MITTITE AMBO HOMI|NEM; illi mittebant; qui prior [3]uindica[*uerat, ita alterum interroga*]bat POSTVLO ANNE | DICAS QVA EX CAVSA VINDICAVERIS; ille [4]respondebat IVS PEREGI SICVT VIN|DICTAM INPOSVI; deinde qui prior uindicauerat, dicebat | QVANDO TV INIVRIA VINDICAVISTI, || D̄ AERIS SACRAMENTO TE PROVOCO; aduersarius quoque dicebat | SIMILITER EGO TE; [5]se*u* L asses sacramenti nomina|bant; [6]deinde *e*adem 194. 107b.

Ps.-Asc. et Afran. ap. Non. Marc. ll. citt. item Paul. L.1.D.de R.I. et quod 1.13. C. pro *coniecti* habet *conlecti*. Hefft. defendit C. scripturam. (1) Commate interposito *tibi* et *uindictam* distinguunt Göttling et HIA. Non recte puto: cf.3.174.'*hanc tibi*. (2) *mitte* C. (3) *uindicabat p'tulc* C. (4) *R* C. (5) *seicl.* C. Gö. 5 aster. posuit, aliquid excidisse locumque sic restituendum esse opinatus: se*t* d̄ a. s. nomina(*bant in reb. m̄ aeris plurisue, in minorib. l̄. nomina*)|bant Sauin. sequuntur Hefft. et edd. inde ab a.1841. *seu* displicet, s*iue* malim. (6) *d̄d. adseq̄bantur qc'q in psona* C. *deinde sequebantur quaecumque [si] in personam* Gö. 1.2. Quae nunc dedi et La. secutus est, iam ed. m. 1. habet: deinde *eadem* seq. Klenzio, eiectio litterae *q* post *qc'* Baumb. debetur. Hefft. dedit: *d. adsequebantur, quaecumque in personam agerentur.* Huschk. prop.: *deinde eadem sequebantur quae et cum in personam ageretur.*

Coicere ed. Merc. p.267. Gell. 5. 10,9. (cum ad iudices coniciendae causae uenissent). Paul. L.1. D. de R.I. 50.17. (quasi causae coniectio).
§ 16. Vid. Gell. 20.10. Cic. pro Mur. 12,26. pro Mil. cit. §74. Plaut. Rud. 4.3,85. *mobilia* et c.] Vid. etiam 1.121. *festucam*] κάρφος λεπτόν Plutarch. de ser. num. uind. p.550. (ed. Reisk. 8. p.174.) Paul. Diac. u. *Fenum*. Vid. Gell. l.c. Plaut. Glorios. 4.1.℣.15. Pers. sat. 5. ℣. 175. SEC. SVAM C.] Vid. Val. Prob. § 4. n. 6. S·S·C·S·D·E·T·V· (= *secundum suam causam, sicuti dixi, ecce tibi uindicta.*) item Ulp. L.1. §2. D. de R.V. 6.1. *uterq. uindicass.*] Vide praeter Gell. l.c. ac Cic. de or. 1.10,41. pro Mur. l.c. Ennium (Non ex iure manus consertum, sed mage ferro | Rem repetunt). Val. Prob. n.4. E·I·M·C·V· (= *ex iure manu consertum uocauit*). Senec. epist. 34,2. (adsero te mihi, ..inieci manum). Lactant. l.c. (p.6. ed. Bip.) et 5 5.i.f. Vid. etiam Cic. in Verr. II. 1.44,114. (manu uindicasset.) POSTVLO ANNE ... VIND.] Vid. Cic. pro Mur. l.c. Boeth. ad Top. 2,10. (ed. Bait. p.288. i.f. 59. QVANDO TV et c.] Vid. §14. *deinde ...ageretur*] Vid. §15. *uindicias dicebat*] Vid. Pomp. L. 2. §24. D. de O. I. 1.2. Liu. 3.44. sq. 47.56. sq. Cinc. et Seru. Sulpic. ap. Fest. u. *Vindiciae*. Gell. l.c. Gloss. Philoxen. *Vindigestae* [l. *Vindiciae*], τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα. *praedes dare lit. et uind.*] Vid. §§ 13. 91. 94. Fgm. Vat. §336. Fest. cit. u. *Vindiciae* (Müll. p. 376a.) et u. *Superstites* (ed. M. p.305a.) Paul. S.R. 5.9. §12. Cic. in Verr. II. 1.45, 115. (quem locum uult Probi cath. ed. Keil. p.18,24.) cum Pseudo-Ascon. ad h.l. (Bait. p. 191. ℣℣. 14. sqq.) ad Att. 6. 1, 5. Varro de L.L. 6.74. (ed. Müll. p.102.) Val. Prob. § 5. n.22. P·P·L·V· (= *pro praede litis uindiciarum.*) Charis. excerpt. ed. Keil. p.546,23. (praes, praedis, ἔγγυος). Liu. 40.17. (et causa et possessione superiorem esse). Vid. etiam Auson. VII sapient. 4, 22. (praedes uadesque) et technop. per interr. et resp. 1.2. *hastae l.*] Vid. Paul. Diac. ex Fest. (u. *Hastae* 'subiciebantur ea quae publice uenundabant, quia signum praecipuum [*neque* belli, *neque* praelii, *sed* iusti dominii *exciderit*] est hasta'...) ed. Müll. p.101. Fgm. Vat. § 37. Manil. astron. 319. Acron ad Horat. sat. 16,86. *quia maxime sua* et c.] Cf. supra 2.69. ibiq. citt. ll. adde Polyb. 10. 16. Cic. de off. 1. 7. Dionys. Hal. 6.32. et 36. 7.63. 8.10. Liu. 41. 17. Quintilian. Inst. or. 5. 10, 116. i.f. decl. 13. c. 8. Gell. N.A. 13.24. Paul. Diac. ex Festo l.c Non. Marc. 5.39. Sic. Flacc. de condic. agror. ed. La. p.152,23. Isidor. Or. 15.13,5. et de agris ap. Lachm. Agrimensores p. 369, 10. sq. et imprimis Aristot.

sequebantur quae cum in persona*m* ageretur; postea | praetor secundum alterum eorum uindicias dicebat, id est i*n*|terim aliquem possessorem constituebat, eumque iu|bebat [1]praedes aduersario dare litis et uindiciarum, | id est rei et fructuum; alios autem praedes ipse praetor ab utro|que accipiebat [2]sacramenti, quod id in publicum cede|bat: festuca autem utebantur quasi hastae loco, signo | quodam iusti domini*i*: [3]*quod ma*xime sua esse credebant | quae ex hosti-

(1) *p̀sides* C. Noli *praeuides* in quam formam incidere in promptu est, sed quae in L. agraria, non apud scriptores legitur et qua Gaius nusquam utitur. (2) Cramer uoluit: *sacramenti nomine, quoad* (3) *ox̄x̄ım(?)c* C.

bus cepissent; unde in centumuiralibus iudici|is hasta praeponitur.
§17. [1]*Si* qua res talis erat, | ut [*non*] sine incommodo posset in ius adferri uel addu|ci, uelut si columna aut grex alicuius pecoris esset, pars a|liqua inde sumebatur, deinde in eam partem quasi in | totam rem praesentem fiebat uindicatio; [2]itaque ex gre|ge uel una [3]*o*uis aut capra in ius adducebatur, uel [4]et*iam* pilus | i*n*de sumebatur et in ius adferebatur; ex naue uero et | columna aliqua pars defringebatur; similiter si de | fundo uel de aedibus siue de hereditate controuersia erat, | pars aliqua inde sumebatur et in ius adferebatur | et in eam partem perinde atque in totam rem praesentem | fiebat uindicatio, uelut ex fundo gleba sumebatur et e|x *a*edibus tegula, et si de hereditate controuersia erat, aeque || [5] ———————— *Fol. deperditi a.*

$\overline{q}$*m̄xime* (quod *siue* quia maxime) Huschk. prop. *maxime* [*enim*] edd. *omnium enim maxime* Hefft. Ego ed. 3. dedi *quia ma*xime Sed in C. fuisse uidetur *q̄m̄xime* (quod m.); ita etiam proxime ante positum est *quod* (1) *Sq* ⁎ C. (2) *itaq̄u ex gre|gae* C. (3) *quis* C. (4) *et* C. (5) Sec. Gö. sequebatur in deperdito folio tractatus de sacramenti actione continuatio et finis; deinde actionis, quae per iudicis postulationem fieri dicebatur, descriptio; denique articuli de condictionis indole pars prior: posteriorem exhibet pag. 195. HIA addit: *res uel rei pars aliqua inde sumebatur.* Tum adnot.: *Gaius primum uidetur solennes ritus ac uerba, quae ad rerum absentium uindicationem pertinebant, addidisse; deinde ad legis actionem q. per iud. postulationem fiebat, transiisse, in qua et forma agendi demonstranda et quod item generalis* (§ 20.) *sed etiam in certis causis lege praescripta erat, notandum erat; itaque sine dubio etiam exposuit, in rem actiones hoc modo per sponsio-*

politic.c.6.init.ed.Bekk. Xenoph.Cyrop.7.5,73. *unde in cent.* etc.] Vid.Suet.Oct.26. Quintilian.Inst.or.5.2,1. Martial.7.63(62),7. Stat. Silu.4.4,43. § 17. Vid.Gell.l.c. Fest.u. *Vindiciae.* Cic. pro Mur.l.c. et supra 1.121. i.f. Plaut. Rud. 5. 2, 44. (Proin tu uel aias uel neges.) Val. Prob. § 4. n 1.A·T·M·D·O· aio te mihi dare oportere. n.3. Q·N·Q·A·N·Q·N· quando neque ais neque negas n.5.S·N·S·Q·si negat, sacramento quaerito. et ad §14.cit n.2. n 7.Q·I·I·T·C·P·A·F·A· quando in iure te conspicio, postulo anne far (*al.* fias) auctor.

————————————————————
Fol. deperditi b. ———————— || ————————
————————————————————
———————————————————— || (§17[a].)

195. 96b. — — — — — qualem —⁎⁎ capiendi *i*udici*s* | ————————
— — — — id iudic — — — — — — — — | ————————
— — — — — ⁎⁎ | Et haec quidem actio proprie [1]*con*dictio uocabatur: nam [2]actor aduer|sario denunti*a*bat, ut ad iudicem capiendum die x|$\overline{XX}$. adesset; | nunc uero non proprie condictionem dicimus actionem in personam [3]*qua* | intendimus [4]DARE NO*BIS* OPORTERE: [5]nulla enim hoc tempore eo | §18.

nem explicatas esse, et fortasse addidit, toties huic actioni locum fuisse, quoties damnato reo uel confesso lis tantum aestumanda erat. Denique in extrema altera pagina ad condictionem transitum fecit. ita fere, in adn. pergit HIA: *Per condictionem tantum agebatur de his rebus, quas nobis dari oportet, quam actionem etiam nunc condictionem uocamus. Et perinde hoc modo agebant, detracto tamen ipso sacramento, ac si sacramento ageretur.* tum in textum recepit haec: 17[a]. ..*obseruabant* || enim *omnino similem uel ae*qualem *modum* capiend*i* iudici*s* | *condicendi*que, *quando a*d iudic*em* capi*un*dum *uenir*e de|*berent. con*dic*tio* etiam ad*pellata iam est* a l*ege Pin*aria. | § 18. Hefft. tres priores hui. pag. uersus sic explic.: Enimuero mod*um ae*qualem *paene* capiendi iudicis | *obseruabant, qui etiam a*d iudic*em postulan*dum *adhibitus* est, de|*nique condic*t*io* autem ad*pellari coepta* a *lege* Varia | (1) ⁎*dictio* C. (2) *auctor adu̅|sario denuntiebat* C. (3) *q̇*(?) C. *esse, qua* La. ex Inst. addidit, *esse* ed. ante 1841. non habent, et ipse nunc ut HIA deleui, nam post *pson* C. habere uidetur *q̇* et saepe *dicere* = *appellare* ap. Nostrum. (4) *intendimus ıd* (pro *d*)*no*⁎⁎⁎ *ō* C. *actor intendit dari sibi* Inst. *dari* Gö. HIA. Scripsi *dare* cum Hefft.et La. et hic et ubicumque codex habebat $\overline{d}$ Cf.not.ad §5. (5) *nullam* ⁎ C.

§ 18. Cf.§15.I.de actionib.4.6. Vid.supra §§4.5.15. infra §33. Val. Prob.§4.n.1.A·T·M·D·O· aio te mihi dare oportere. n.8.T·PR·I·A·V·P. V·D· te, praetor, iudicem arbitrumue postulo uti des. Cic.pro Quintio 8,30. Paul.Diac.ex Fest.uu. *Condictio, Condicere, Status dies* (Müll. p.66.64.314.) cum Cic.de off.1.12,37. Plaut.Curc.1.1,5. Donat.ad Ter. Phorm. 1.2,77. Vid. etiam Seru. ad Aen. 3.117.6.431. Ex cod. Paris. glossarior. Gr. Lat. Rudorff. mecum hunc locum communicauit, ex quo Gaianus emendari potest: „*Παραγγελία.* Denuntiatio, condictio,

§19. nomine denuntiatio fit. Haec autem legis actio constituta | est per legem Siliam et Calpurniam, lege quidem Silia cer|tae pecuniae, lege uero Calpurnia de omni certa
§20. re. | Quare autem haec actio desiderata sit, cum de eo quod no*b*is da|ri oportet, potuerim*us* sacramento aut per iudicis postulatione*m* | agere, ualde qu*a*eritur.
§21. P*er* manus iniectionem aeque [*de*] | his rebus agebatur, de quibus ut ita ageretur, lege [1]*a*li*q*u*a* | cautum est, uelut iudicati lege XII tabularum; quae actio talis erat: qui | agebat, sic dicebat QVOD TV MIHI IVDICATVS, [2]siue DAMNATVS, | ES SESTERTIVM X MILIA QVAE [3]DOLO *MALO* NON SOLVISTI, OB EAM REM EGO TIBI SESTERTIVM | X MILIVM IVDICATI [4]MANVM INICIO, et simul aliquam partem | corporis eius prendebat; nec licebat iudicato ma|num sibi depellere et pro se lege agere; set uindi|cem dabat qui pro se causam agere sole-

(1) *a'qlia* C., quod ex Sauinii, Hugonis et Haenelii, denuo ab Hschkio probata sententia cum Hefft.edd.m.3.4.recepi. nunc cum edd. Gö. et HIA dedi *aliqua*. Gaius *aliqua lege* dicit §28.i.f. Fort. de lege Varia dixisse Gaium adnot. Hefft. cui, ut mihi, et *aeque* et *Aquilia* suspecta uocabula uidentur. (2) A Rudorffio monitus ex SIVE edd. feci *siue* et parenth. signa addidi. (3) *doc* (pro dcc. (?) C. AD *HOC* [sic] HIA ex Momms. coni. dedit, adn. „refer ad xxx iustos dies praeterlapsos.cf.Seru.ad Aen.8,423.“ [ubi antiquos *hoc* pro *huc* dixisse docetur.] (4) *manus* (siue *manue*) C. MANVM nunc c. Hefft. feci. cf. infra § 24. edd. *manus*

interdictum. condicere, id est denuntiare prisca lingua; nunc uero condictionem omnem in personam actio[mentio]nem dicimus“. In Thes.utr.ling.Vulcanii, L.B.1600.p.506.sic: „*Παραγγελία*,Denunciacio,Condictio,Interdictum. Condicere est Denunciare,prisce. nunc uero Condictionem omnem in personam actionem dicimus“.
§ 19. Vid.Ulp.L.1.pr.D.de condictione triticiaria 13.3.
§ 21. Vid.Senec.controu.praef.(de Porcio Latrone: *at cum sibi manum iniecerat et se blandiendo, unde abduxerat, reuocarat*...) Senec. dial. 2.5,7. (bona, in quae non est manus iniectio). 9. 6, 2.16, 3. N.Q. 4. praef. 20. epist.70, 11.104,1. Seru. ad Aen. 10, 419. 'Iniecere manum'. (confuse.) Macrob.Sat.3.7. Fgm.Vat.§6. Paul.L.9.cf.Ulp.L.1.D.de seru. exportand. 18.7. L.7.D.qui sine m.miss. 40.8. Seu.et Ant.L.1. C. si seru. exportand. 4.55. Ulp.L.10.§1.D. de in ius uoc. 2.4. Iusti-

bat: [1]qui uindi|cem non dabat, [2]domum ducebatur ab actore et uin|ciebatur. Postea quaedam leges ex ali*i*s [3]qui- §22.
196. busdam causis || pro iudicato manus iniectionem in quos-
96a. d*a*m dederunt, | sicut lex Publilia in eum [4]p*ro* quo sponsor depe*n*dis|set, [5]*si* in sex mensibus proximis quam pro eo de*pen*sum | [6]esset, non soluisset sponsori pecuniam: item lex Fu|ria de sponsu aduersus eum qui a sponsore plus | quam uirilem partem exegisset, et denique conplu|res aliae leg*e*s in multis caus*i*s talem actionem de|derunt. [7]Set §23.
aliae leges ex quibusdam *cau*sis | constituerunt quasdam actiones per manus iniecti|onem, [8]sed puram, id est non pro iudicato, uelut [9]le*x* [*Furia*] testamentaria | [10]aduersu*s* *e*um qui legatorum nomine mortisue causa plus | [11]*M* assi-

(1) (*at*) geminando add. HIA. inutiliter. (2) *dominum* et paullo post *uin|diciebat'* C. (3) *qb. deam* C. (4) p C. (5) + *in* C. (6) *Ceet.* C. (7) *set aliae l. i. m. causis ex qbdam si* | C. Set aliae leges ex quibusdam *causis* | edd. cum Sauinio. recte, nunc puto: nam *aliae leges in multis causis* C. uersu 7. et 8. eodem fere lineae loco scriptum est. Librarius, ut saepe tale quid fecit, uerba *in multis causis* perperam repetiit, et pro *si* C. legendum c̄sis (id est ultima *s* in fine uersus sueto more aut non scripta aut non recognita est). Edd.m.3.4.: set *et* aliae leges in multis causis, ex quibus [*data sit in quos*]dam *actio* | et adn. magis tamen totum uersum a librario omissum uideri. Huschk. prop. et HIA ded.: *set et a. l. i. m. c. e. quibus datae s̄ ī* (= sunt in) *quosdam actiones* | (8) *sed* eici uolebat Gö. male. (9) *legettaria* C. (10) *adūsum qui* C. (11) *c* C. perperam: uid. 2. 225.

nian.L.un.§4.C.de Lat.lib.toll.7.6. *iudicati*] Vid. Gell. 20.1. infra §§24.sq. supra 3.78. *lege XII t.*] Vid.*Dirksen*.3.2. *uindicem dab.*] Vid.Fest.u. *Vindex* (ed.Müll.p.376.) Gell.16.10,5. Boeth. ad Top. 2, 10.(ed.Bait.p.291.) Liu.3.44. 6.14.(iudicatum addictumue duci). Donat.ad Ter. Phorm. 3.2,20.u. 'ducent damnatum domum'. Arnob. adu. g.3.1. § 22. *l. Publil.*] Vid.3.127. *l. Fur. de sponsu*] Vid.3. 121.sq. *ex quibusd. c.*] Vid.e.gr.Plaut.Pers.1.2,18.sq. § 23. Vid. §.sq. et 2.225.ibiq.citt.ll. *l. Marcia*] C. Marcii Rutili cos. a. u. 402. ap.Liu.7.21. *faeneratores*] Cato de R.R.praef.init. (Maiores nostri ..ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, faeneratorem quadrupli). Ps.-Asc. in Cic. diuin. §24. i.f. Accusabantur etiam ab aedilibus et multabantur faeneratores: Liu. 7.28.10.23.35.41. cf. 8.28.

bus cepisset, cum ea lege non esset exceptus, ut ei | plus capere liceret; item lex Marcia aduersus faenera|tores, ut si [1]usuras exegissent, de his reddendis | per manus in-
§24. iectionem cum eis ageretur. Ex quibus le|gibus et si quae aliae similes essent, cum agebatur, manu*m* | sibi depellere et pro se lege agere [2][*reo licebat*]: nam et actor in ipsa | legis actione non adiciebat hoc uerbum PRO IVDICATO, | sed nominata causa ex qua agebat, ita [3]dicebat OB EAM REM | EGO TIBI MANVM INICIO; cum hi quibus pro iudicata actio da|ta erat, nominata causa ex qua ageba*nt*, ita inferebant | OB EAM REM EGO TIBI PRO IVDICATO MANVM INICIO: nec | me praeterit in forma legis Furiae testamentariae PRO IVDICA|TO uerbum inseri, [4]cum in ipsa lege non
§25. sit; quod uidetur || nulla ratione factum. Sed postea 197. 110a.
lege [5]Valeria, exce|pto iudicato et eo pro quo depensum est, ceteris omnibus | cum quibus per manus iniectionem agebatur, permissum est | sibi manum depellere et pro se agere: itaque iudica|tus et is pro quo depensum est, etiam post hanc legem uindicem | dare [6]debeba*nt*, et nisi darent, domum ducebantur. | [7]istaque quamdiu legis actiones in usu erant, semper ita ob|seruabantur; unde nostris temporibus is cum quo | iudicati depensiue agitur, [8]iudicat*um* solui satis da|re cogitur. |

(1) *usuras* C. (2) (*licebat*) Gö. et edd. suppl. *reo* add. HIA probante etiam Hollw. Gaius § sq. '*permissum est*'. (3) ita C. *adiiciebat* edd. ante 1841. errore Gö. 1.2. (4) *cum r* C. (an *cum h'* [*hoc*]?) (5) An *Villia?* an *Velleia?* Gö. Huschk. *Valgia* Hefft. *Varia* Sauin. *Aquilia* Huschk. (Nexum p. 141.) et HIA: Va*leria*. edd. 6 litt. lacunam indicant. (6) *debebat* C. (7) *itaq* C. *itaque* edd. praeter La. et edd. m. 2.3. ubi *itque* (*idque*)...*obseruabatur* est. Ed. m. 4. c. Huschk. (et HIA) feci *istaque* retento *obseruabantur* C. Malim *e*aque (8) *iudicati* C.

§ 24. Vid. §§21. ibiq. citt. ll. et §25. § 25. Vid. §§21. sq. §102. c. ll. citt. *l. Valeria*] Vid. Aur. Vict. de vir. ill. 29. Appian. Samn. 1.1,2. c. Liu. 7. 42. Huschk. *Nexum* not. 158. et p. 144. sq. Val. Prob. § 5. n. 23. I·S· Iudicium [*corr.* iudicatum] solui.

Per pignoris capionem lege agebatur de quibusdam §26.
re|bus moribus, [1][*de quibusdam rebus*] lege. Introducta §27.
est moribus rei mili|taris: nam [2]et propter stipendium *l*icebat militi ab eo [3]qui dis|tr*ib*uebat, nisi daret, pignus capere; dicebatur autem | ea pecunia qu*ae* stipendi*i* nomine dabatur, aes milita|re: item propter eam pecuniam licebat pignus capere, ex | qua [4]e*q*uus emendus erat, quae pecunia dicebatur aes [5]e|questre: item propter eam pecuniam, ex qua hordeum equis erat | conparandum, quae pecunia dicebatur aes hordiarium. Lege autem | introducta est §28.
pignoris capio uelut lege XII tabularum ad|uersus eum qui hostiam emisset, nec pretium red|deret; item aduersus eum qui mercedem non redde|ret pro eo iumento quod quis ideo

(1) [*de quibusdam*] Gö. et edd. sed et *rebus* repetendum esse mihi uideri, quo librarii neglegentia explicetur, ed. m. 4. adn. et nunc cum HIA feci. *moribus siue l.* Hefft. 1827. *moribus, lege* 1830. utrumque male. (2) *et* quod add. C. La. 1842. et HIA, cett. edd. omiser., Hefft. uncinis inclusit. (3) *q́ dis*|*truebat* C. qui *tr*|*ibu*ebat Gö. 1. qui dis|tr*ib*uebat Gö. 2.3. Hefft. 1827. edd. m 3.4. Gn. Niebuhr. et cum eo Klenz. Hefft. 1830. et ed. m. 1. *qui aes* | *tribuebat*. La. legendum putat uel: *qui id is* (iis) *tribuere debebat*, uel: *qui* (i. e. cui) *id tribuebatur* s. *adtribuebatur*. Schultzius uoluit: *aes* | *debebat* Huschk.: *ā id de*uebat (= dare i*d de*bebat) HIA c. La.: qui id *i*is tribu(*ere deb*)ebat (4) *ecuus* C. (*ecu*r*iui?*) (5) *e*|*questrae* C.

§ 26. *morib.*] §§27.29. *lege*] §§28.29. *quamdiu*] Vid. infra §82. § 27. Vid. Plaut. Aul. 3.5,52. sqq. cit. etiam a Varr. de L.L. 5,181. (Müll. p. 70.) Cato ap. Gell. 7. 10. et ap. Priscian. 7, 38. p. 318. sq. Hertz. Cic. de re p. 2. 20. Liu. 1. 43. cf. 3.3.5.4.7. epit. 59. et Dion. Hal. 9.25. et 6.29. Plut. in Camill. 2. L. agr. v. 76. 83. (Momms. Inscrr. Latt. I. p. 84. sq.) Ps.-Asc. in Verr. II. 1.13,34. (Baiter. p. 167. vv. 15. sqq.) Fest. u. *Vectigal* (Müll. p. 371.) Paul. Diac. ex Festo uu. *Aerarii tribuni*, *Equestre aes*, *Hordiarium aes*, *Impolitias*, *Pararium aes*, *Uxorium* (ed. Müll. pp. 2. 81. 102. 108. 221. 379. Non. Marcell. u. *Aere diruti* 12. 53. (p. 532. Mercer.) et Paul. ex Festo u. *Dirutum aere* p. 69. Videsis etiam Platon. de LL. 12. p. 949d. (Bipont. 9. p. 193.) § 28. *lege XII t.*] *Dirks.* 12.1. *dapem*] Vid. Paul. ex Fest. u. *Daps* p. 68. Müll. ibiq. cit. Cato de r. r. 131. sq. *lege praediatoria*] cf. aes Malacit. c. 64. Sueton. Claud. 9. ius praediatorium memorat Cic. pro Balbo 20, 45. (Val. Max. 8.12,1.), et ex Gaii ad edictum praetoris urbani *titulo de praediatoribus* est L. 54. D. de I. D.

[1]*loc*asset, ut inde pecuniam | [2]acceptam in da*p*em, id est in sacrificium, inpenderet; || item lege [3]*praedia*toria data est 198. 110b.
pignoris captio publicanis | [4]uectigal*ium* *pub*licorum populi Romani aduersus eos qui aliqua | lege *uectig*ali*a* deberent.

§29. Ex omnibus autem istis cau|sis certis uerbis pignus capiebatur, et ob id plerisque | placebat hanc quoque actionem legis actionem esse; quibusdam | autem [5][*non*] placebat, primum quod pignoris captio extra ius | peragebatur, id est non aput praetorem, plerumque etiam [6]absente | aduersario, cum alio quin [7] ceteris actionibus non aliter uti | [8]poss*ent* quam aput praetorem praesente aduersario; praeterea [9]nefa|*s*to quoque d*i*e, id est quo non licebat lege agere, pignus capi | poterat. |

(1) *lacasset* et tum *darem* C. (2) *accepta in darem* C. (3) *****toria* C. (i. e. *p̀diatoria*) An *Plaetoria?* Gö. et sic ded. HIA. *censoria* Dirks. *quoque Thoria* Klenz. ded. Iustum (*p̀diatoria*) uidit Momms., contra adu. HIA hinc plane alienam esse *praedia*toriam. Edd. adhuc aut extremas uocabuli syllabas aut nihil in text. receperunt. (4) sic satis tuto sch. ductus partim incertos interpretatus est Sauinius. (5) Hoc nimis breuiter dictum est. Gö. temptabat: quibusdam autem *legis actionem non esse* placebat, Hollw.: quib. autem *contrarium* placebat. Possis *contra placebat*, ut 2. 78. *contra probatur.* (*ā͞z* pro *at*) HIA: placebat (*legis actionem non esse*) (6) *abſentem* C. (7) [*aliquis*] ins. Gö. 1. 2. Klenz. retento *possit* (8) *p'sıt* (pro *p'sēt?*) C. *possit* Gö. et alii. (cf. not. 7.) La. *possent* et sic edd. m. 2. sqq. Fort. *p'sim'* (possimus). (9) *nefa|cto q̄q̄ de* C. HIA: (*quod*) nef.

23.3. Momms. *Stadtr. von Salpensa* p. 385. 474. Cf. etiam supra 2. 61. *publicanis uectigal. publ.*] Vid. Cic. in Verr. II. 3.11,27. Caes. B. C. 3. 32.i.f. L.agrar.a.u. 643. vv. 19. sq. ex Klenzii rest. (in *Ztschr.f.g.R.W.* 10.p.152.sq. Momms.Inscr.Latt.p.80.) Ulp.L. 29. § 7. D. ad L. Aquil. 9.2. L.2.§20.D.ui bon.rapt.47.8. et ad 3. 145. cit. Pap. Iust. L.7.pr.D. de publicanis 39.4. item Plato l.c. § 29. Vid. Varro de L.L.6, 30.53. (ed. Müll. pp. 84. 92.) Ouid.Fast.1.47.sq. Macrob.Sat.1.16. item Ant.L.2.C.qui pot.in pign. 8.18. *extra ius, i. e. non ap. praet.*] Vid. infra §164. supra §§16.sq. Plaut.Menaechm.4.2,19. (..*aut in iure aut ad iudicem res est*). in Persa 4. 9, 9. cf. Aulul. 4. 10, 30. Paul. L.11. D.de iust.et iure 1.1.(u. *ius dicitur locus* et c.) Ulp.L.4. i.f. D. de int. in iure fac.11.1. Cic.pro Caec.19,58.

Set istae omnes legis actiones paulatim in odium ue|nerunt: [1]namqu*e* ex nimia subtilitate ueterum qui tunc iura con|diderunt, eo res perducta est, ut [2]uel qui minimum errasset, [3]*l*|it*em* perderet; itaque per legem *A*ebutiam et duas Iulias subla|tae sunt istae legis actiones effectumque est, ut per concepta uer|ba, id est per formulas litigaremus. §30.

tan|tum ex du|abus causis [4]permissum est lege | agere, damni infecti et si centumuirale iudicium [5]fit per ui*ndicatio*|*nem.* i*d*eo q*ui* ad *c*entu*m*uiros it, ante lege agit sacra|mento aput praetorem urbanum uel peregrinum [6]p*ro re;* §31.

(1) *ǹq́* (pro *ǹq̀*) C. (2) malim *qui uel* (3) *it* (pro *l|īt.*) C. *rem* Hefft. 1827. (4) *pmissum ē. id legis aonem facere lege* C. Glossema 'id *e.* legis actionem facere' iam Gö. 1. eiecit. p. e. *edicto*, legis actionem facere: lege | Hefft. 1827. p. e. interdum legis actionem facere: lege Id. 1830. (5) *fit pui* (pu*)|*m*(ιo)ιo(e)**ueo c'*(*q'*) C. sec. Bl. Gö. 1. inter *iudicium* et *ante* 27 stellulas dedit. Tum Gö. 2. quod recc. edd. sequuntur: fit***|******** cum ad centumuiros itur, ante lege agitur Huschk. et HIA pro stellulis dant: pro*inde hodieque* et cum La. adnotasset *hodieque* de plebe uocabulum esse, quod Gaio adscribere non auderet, Gn. fecit: pro*inde uel hodie.* Hefft.: fuerit prouo|*catum ideo.* Nunc equidem feci, quod fere aperte C. habet: fit *pui*z|*nem* ideo *q́* ad .. it .. agit Iam ed. 4. adnotaueram, mihi causae de qua aput Cuiros contendatur, indicationem in istis ductibus latere uideri. (6) hanc Huschk. coni. etiam edd. 3. 4. secutus sum. item HIA. C. *pp**(?)*damni ue|ro infecti* Edd.: propter damn*um* uero infect*um*, istud *pp** pro *pp* sumentes, quod Puchta olim et Buchh. p*raesidemue* p*rouinciae* significare perperam opinati sunt. Gn. omnino omisit. C. olim p*R* habuerit. Hefft. 1827. dedit *pro parte.* damni u.

§30. Vid. 1.184. 4.11. Cic. de inu. 2.19,57. i.f. Gell. 16.10. Constantin. L.1.C. de formulis et impetrationibus actionum sublatis 2. 58. (*iuris formulae aucupatione syllabarum insidiantes...amputentur*). *ut uel qui min. err.*] Vid. Cic. et Manil. ad § 11. citt. (..*atque notis leuibus pendentia uerba.*) Cic.p.Rosc.com. 8.i.f. (formulae de omnibus rebus constitutae). Iul. Victor art. rhetor. 3, 9. (ed. Orell. p. 205. ..*non hanc formulam mihi intendere debuisti, sed illam*). *Aebutiam*] Vid.Gell.l.c. *Iulias*] Vid.Suet.Oct.32.36. Gell.14.2. Macrob.Sat.1.10. Call.L.41. D.de recept.4.8. Fgm.Vat.§§197.sq. Edict.Venafran. in Henzen.Inscrr.Latt.syll.n.6428. i.f. (p.272.med.) RECIPERATORVM REIECTIO...ITA FIEt

damni ue|ro infecti nemo uult lege agere, set potius *stip*u-la|*tione* qua*e* in edicto proposita est, obligat aduersarium | [1]—— quod *et* commodius ius *et* p*l*enius est. per pignoris || [2] ———————————————— 199. 77b. t.s.

————————————————

————————————————

———————————————— ||

§32. apparet. [3]Item in ea [4]forma quae publicano proponi-t*ur*, tali*s* | fictio est, ut quanta pecunia olim, si pignus ca-ptum | esset, id pignus is a quo captum erat, luere debe- 200. 77a. t.s.

§33. ret, | tantam pecuniam condemnetur. Nulla autem for-mula ad con|dictionis fictionem exprimitur: siue enim pe-cunia*m* siue rem | aliquam certam de*b*itam nobis petamus, eam ipsam | DARI NOBIS OPORTERE intendimus; nec ullam adiungimus | condictionis fictionem; itaque simul intellegi-

(1) *c*m*ɔ*g C.sec.Bl. *per magistratum* Hefft. Gn. HIA. (2) HIA adnot. „*Gaius dixisse uidetur, per pignoris capionem (quae an legis actio esset, dubitabatur* § 29) *in his causis, quae ad ius sacrum pertinerent* (§ 28), *actionem sublatam quidem plerisque non uideri ... sed et in his causis solere homines tantum praetoria formula uti, quae ad legis actionem expressa esset. Eiusmodi uero formulas etiam necessario praetorem post sublatas legis actiones in his causis dedisse, in quibus antiquiores leges non obligationem (uelut his uerbis: dare debeto, damnas esto) sed legis tantum actionem constituerant (e. gr.* §§22.24.*Fest. u Vindiciae. fort. et L. rep.* ỷ. 23. *p.* 40. *Kl.*). *itaque eam rem hic exposuit, cuius causa ad explicandum legis actionum ius* § 10. *digressus erat.* (3) Item, i. e. ut in causis §i 27. HIA. (4) hoc ferri posse negans Huschk. uult *formula*, ut ded. HIA. sed cf. § 24.

ut lege Iulia QVAE DE IVDICIIS PRIVATIS LATA EST LICEBIT OPORTEBIT. — Paul.L.47.§1.D.de N.G.3.5. (in extraordinariis iudiciis, ubi conceptio formularum non obseruatur). § 31. Vid.infra § 95. Gell.16.10. Cic.pro Caec.33,97. or.pro domo 29,28. *stip. q. in edicto prop. e.*] Vid. Ulp.LL.1.7.pr.D.de damno inf.39.2. § 32. Vid.§§10.19.28. Cic. in Verr.et Pap.Iust.ad §28.citt.et cf.etiam Cic.ibid.§25. § 33. Vid. citt.§§10.19. item §18. *commodati*] Vid.Ulp.L.1.pr.L.5.et pass.Dig. commodati 13.6. et infra §§47.62. *fiduciae*] Vid.2.59.sq.220. 4.62. *neg. gestor.*] Vid.Gai.L.2. Ulp.L.3.et passim Dig.de negotiis gestis 3.5. infra 4.62. *aliae*] Vid.Pomp.L.15.D.de condict.ob t.c.14.5.

mus e|as formulas quibus pecuniam aut rem aliquam nobis [1]DARE OPORTERE in|*t*endimus, sua ui ac potestate ualere; eiusdem na|turae sunt actiones commodati, fiduciae, negotiorum ge|storum et aliae innumerabiles. |

Habemus ad*h*uc alterius [2]*etiam* generis fictiones *i*n quibus|dam formulis, uelut cum is qui ex *edicto* bonorum possessionem p*etiit*, ficto | se herede agit: cum enim praetorio [3]iure set non legiti*mo* suc|cedat in locum defuncti, non [4]ha*b*et dire*ct*as actio|nes, et neque id quod defuncti fuit, potest intendere [5]SVVM | *ESSE*, *neque id quod defuncto de*batur, potest intendere [6]*DARE* SI*BI* OPORTERE; [7]*ita*|que *ficto* se herede intendit uelu*ti hoc* m*o*do I*V*DEX ESTO. SI [8]AVL|VS AGERIVS, id est ipse actor, [9]*LVCIO TITIO* HERES *ESSET*, TV*M* [10]*SI PARET* FVND*VM* | DE QVO AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM *EIVS ESSE OPORTERE*; uel si i*n personam* a*g*atur, | praeposita simili *f*ic*tione* [11]l*egis* actionis ita subicitur TVM SI PA|RET NVMERIVM NEGIDIVM AVLO [*AGERIO*] SESTERTIVM X MILIA DARE §34

(1) dar*i* HIA. (2) *a generis* C. edd.omitt.*etiam* Hefft.1827.* dedit et adnot. an *cuiusdam?* (3) *iure es* C. *iure et* edd. Deleui superfluam *e* HIA h.l. eiecit *τὸ es* et posuit post '*habet*' sequentis ỷ. ubi dat 'ha*b*et *eius*'. male. (4) *hauent* C. ha*b*et ei*us* HIA, quasi *es* superioris ỷ. huc pertineret, et esset *e'*. (5) ita Hollw. (6) dar*i* HIA. (7) *ia|q̄* C. quod pro *itaq̄*. sumpsit Gö. Fort. *ideo|q̄* (8) *auli|us* C. (9) Gö. 1. 2.: ——————— | DE .... FVISSE ——————— | p.s. *formul*a Hefft. sic: *L.SEII HERES ESSET TVM SI IS* FVNDVS | D.Q.A.E. I.Q.*EIVS ESSET*: *uel si quid debe*batur *L. Seio*, | p. s. *fictione intentio* ita (10) Quod habent La. et ed. m. 2. *SI* FVND*VM*.....*OPORTERE* iam ed. 3. ex Huschkii sententia reformaui. (11) Bl. schedarum ductibus censebat significari *formula* (*f̄.ula*) Heffterus *intentio* (*ītio*), quod ed. m. 1. recepi adprobante Huschkio, et rec. HIA; Hollw. *tunc* uel *deinde*. Scheurl *Beitr.* p. 132.: simili*ter f*ic*tione illa*, ita et hoc rec. Gn. cett. edd. lacunam 4 litterar. indicant. Nunc *leg.a* pro Sch. *hlla* scriptum fuisse uidi: fictio e. gr. talis praeponebatur: SI AVLVS AGERIVS NVMERIO NEGIDIO SESTERTIVM X MILIVM IVDICATVS (siue DAMNATVS) ESSET, (§ 21.)

§ 34. Vid.3.32.81.4.41.111.ibiq.citt.ll.ac Theophil.3.9,2. IVDEX ESTO] Vid.Cic.in Verr.II.2.12,31. et h.C.§§36.37.47.136.et '*recuperatores sunto*' § 46. et ad §41.citt.ll.

§35. OPORTERE. Similiter et bonorum emptor | ficto se he-
rede agit; set interdum et alio modo agere solet: || nam 201.
ex persona eius *cu*ius bona emerit, sumpta inten|tione con- 25a.
uertit condemnationem in suam personam, | id est ut quod
illius esset uel illi [1]dare oporteret, eo nomine aduer|sarius 4
huic condemne*tur*: quae spe*cie*s actionis ap|pella*tur* Rutilia-
na, quia a praetore Publio Rutilio, qui et bono|rum uenditio- 6
ne*m* introduxisse dicitur, conparata [2]*est*. | superio*r* autem spe-
cies actionis, qua ficto se herede bonorum emptor | [3]*agit*, Ser-
§36. uiana uocatur. [4][*Eiusdem generis est ea species actionis quae* 8
Publiciana uocatur]: datur autem haec actio ei qui ex iusta
causa | traditam sibi rem non dum usu cepit eamque [5]amis|sa 10
possessione petit; nam quia non potest eam EX IVRE QVI-
RITIVM SVAM ESSE in|tendere, fingit*ur* rem usu cepisse, et
ita quasi ex iure Quiritium do|minus factus esset, inten*dit* 12
hoc modo IVDEX ESTO. SI QVEM | HO*M*INEM AVLVS AGERIVS
EMIT [6]*ET IS* EI TRADITVS EST, ANNO POSSEDIS|SE*T*, TVM SI EVM 14
HOMINEM DE QVO AGIT*VR* [7]EIVS EX IVRE QVIRITIVM ESSE OPOR-

(1) ita C. *dari* Gö. 1.2.et ed. m. 1. HIA. (2) $\overline{ee}$ C. (3) **gis* C.sec.Bl. (4) om. *ea species actionis* Hefft. edd. meae et La. [*Eiusdem generis Publiciana actio*] sec. Sauin. Gö. 1.2. Klenz. Totus uersus propter ὁμοιοτέλευτον excidit. malui itaque plenius quod nunc dedi supplementum. (5) *admɪr |sat (ɪ)p'session.* C. (6) *tsei* C. *QVIQVE* EI Gö. **EI Gö. 2. Huschk. ET IS quod recep.edd. m.2.sqq. La.Gn.HIA. (7) malim c. Huschk. et HIA: EX I.Q.EIVS ESSE

§ 35. Vid. 3.80.sq.et ibi citt.ll. item Ulp.L.4.§21.D. de fid. her. 40. 5. Gai.L.18.pr.D si q.omissa c.tti 29.4. *ex pers.*] Vid. infra §86.ibiq. citt.ll. *praetore P.Rutilio*] Vid.Ulp.L.1.§1.D.de bonis libertor.38.2. Cic.Brut.30,113. Vell.Pat.2.13,2. (Rutilius consul a.u.649.)
§ 36. Vid.Ulp.L.1.pr.D.de Publiciana in rem actione 6.2. et pass. tot. tit. §3.i.f.§§4.31.I.de actionib.4.6. Paul.L.35.pr.i.f.D.de O.et A.44.7. L.2.§16.D.pro emptore 41.4. Iul.L.39.§1.D.de euictionib.21.2. *quasi ex i. Q. dom.*] Vid.2.41. IVDEX ESTO] Vid. ad §34.citt.Cic.et §§.Gaian. ET IS EI TRAD. EST] De hac conceptione Huschk.refert ad L.Thor.c.31.sq. Tab.Heracl. 2. ỿ. 83. Vell. Paterc. 2.6. Cf.impr.Gai.L.43.§2.D.de A. R.D.41.1.

TERET | e*t* *r*eliqua. Item ciuitas Romana peregrino §37.
16 fingitur, si eo | nomine agat aut cum eo agatur, quo no-
mine nostris le|gibus actio constituta est, si modo iustum
18 sit eam actionem | etiam ad peregrinum extendi, uelut [1]si
furt*i* *no*mine agat | peregrinus aut cum eo aga*tur*, in for-
mula [*ciuitas Romana ei fingitur: ueluti si cum eo agatur,*
20 *formula*] ita concipitur IVDEX ESTO. SI PA|RET [*OPE*] [2]CONSI-
LIOVE [3]DIONIS CIVI ROMANO *uerbi gratia* *LVCIO* TITIO FVRTVM
FA|CTVM ESSE PATERAE AVREAE, QVAM OB REM EVM SI CIVIS
22 ROMANVS ESSET, | PRO FVRE DAMNVM DECIDERE OPORTERET

(1) *si furtum agat | pereg. ā c' eo agat in formula* C. Quod nunc dedi [furt*i* *no*m pro C. *furtum*] et propter ὁμοιοτέλευτον a librario omissa unius uersus uerba, per se satis defendi puto. Ed.m.4. habet 'si furtum **** | peregrinus *e*t cum eo aga*tur*, formula' et hanc adnotationem: „Gö. 2. et Hefft.: si furt*i* agat | peregrinus, aut cum eo agatur. in [*peregrinum*] formula Ego ed.2.: si furt*i* agat peregrinus aut cum eo agatur: [*si cum eo agatur,*] formula Huschk. uult: SI FURTUM *F.SIT O.C.* (= factum sit ope consilio) PEREG*rini* ET CUM EO AGAT' $\overline{\text{EN}}$ (= agatur eo nomine) formula. Quod commentum, quamuis omnibus sequentis formulae partibus conueniat, cum paullo audacius esse uideatur, neque principalem speciem furti ab ipso peregrino facti conprehendat, recipere non ausim. fateor tamen quod ed. 3. dedi *furtum faciat p. et c. eo agatur*, (quod rec. Gn.) neque eleganter concinnatum, nec uerbis OPE CONSILIO sequentis formulae satis aptum uideri. De furti actione ab ipso peregrino instituta paullo post dicit Gaius. ideoque h. l. sic fere scriptum fuisse opinor: uelut si furtum [*fecisse eiusue ope consilio factum esse furtum*] *dicatur* | peregrinus, ut (*ā* C.) cum eo aga*tur*, f. i. c. SI PARET [*DIONEM HERMAEI LVCIO TITIO FVRTVM FECISSE* aut *OPE*] et c." HIA: si furtum *dicatur* (*factum ope consilio*) peregrini *e*t cum eo aga*tur*. (2) *VE* om. HIA. ut alias semper omittitur. (3) *dIhonis cr. mei filio* C. La. et m.ed.2. DIONIS HERMAEI FILI*I* FVRTVM Edd. m.3.4. *HERMAEI* [*LVCIO*] T*I*T*I*O FVRTVM Huschk. uult DIONIS GRAECI TITIO (uel LVCIO TITIO) et sic ded. HIA. Certe nomen actoris, cui furtum factum esse dicatur, deesse non debet. Nunc postquam Hollw. (*Proc.* II. p. 410.) ex C. *mei filio* fecit $\overline{u.g.}$ *tit*io scripsi *u. g. l. titio* ex *i* faciens *l*

§ 37. Vid.Cic.in Verr.II.2.12,31.i.f. IVDEX ESTO] Vid.ad §34.citt.ll. *ope consilio*] Notae Magnon.litt.O.n.2.O C·ope consilio. Notae Petri litt.O.n.9.O·C·ore concilio. Vid. Brisson. de form. 5.cap.25. Cic. de N.D.3.30,14. (ope consilioque). Ulp.L.52.§21.D.de furt.47.2.(ope tua

et reliqua; | item si peregrinus furti agat, ciuitas ei Romana
fin|gitur. similiter si ex lege Aquilia peregrinus damni ||
iniuriae agat aut cum eo aga*tur*, ficta ciuitate Romana iu- 202.
§38. dici|um datur. Praeterea *a*liquando fingimus [1]ad*uersa*- 55 b.
rium | nostrum *capite* deminutum non esse: nam si ex con-
tractu nobis obligatus obli|gataue sit et [2]capite diminutus
deminutaue fue*r*it, uelut mulier | per coemptionem, mascu-
lus per adrogationem, desinit iure | ciuili debere nobis, nec
directo intendere [3]*licet* DARE | eum eamue OPORTERE; set
ne in potestate eius sit ius nostrum cor|rumpere, introducta
est [4]contra eum eamue actio *u*tilis, | rescissa [5]capitis dimi-
nutione, id est in qua fingitur [6]capite diminutus deminu-
taue | non esse.
§39. Partes autem formularum [7]hae sunt: demonstratio, in|-

(1) *ad ›trarium nostrum o.ā.*C. (2) *k.ādeminutaue fuint* C. (3) *uu* siue *un(q.)* C. *lic.* ut Gö. prop., recepi nunc (cf. infra §§ 56. 126. et all.), olim cum Huschk. *possumus* dedi, (*p'sum'*, non *p' r u* ut Huschk. fecerat) intendere*mus* prop. Bl. *iure licet* ded. Hefft. (4) *ao* hoc quoq. loco habet C. (5) *kā* C. (6) *kd deminutaue* C. (7) *praecipuae* ins. HIA, huc trahens u. *praecipue* e uersu 12.

consilioque). PRO FVRE et c.] Vid. §45. ibiq. *ex l. Aquil.*] Vid. infra §109.et 3.210.sqq. § 38. Vid.3.84.1.162.et ibi citt.ll. item infra §80. Ulp.L.2.§1.D.de k.min.4.5.

§ 39. [Iudicis recuperatorumue nominatio, ut §§34.36.37.47.46.136., inter partes formulae non numeratur: ea non proponebatur, sed partibus uolentibus a magistratu singulis causis iudicandis dabatur iudex, ut nominatio quasi inscriptio (quam *Adresse* dicimus) formulae fuerit.] Vid.Cic.top.8.33. De ui formulae Senec. de ben. 3.7,5. ʻquaecunque' inquit, ʻin cognitionem cadunt, conprendi possunt, et non dare infinitam licentiam iudicii. ideo melior uidetur condicio causae bonae, si ad iudicem quam si ad arbitrum mittitur, quia illum formula includit et certos quos non excedat terminos ponit; huius libera et nullis adstricta uinculis religio et detrahere aliquid potest et adicere et sententiam suam, non prout lex aut iustitia suadet, set prout humanitas aut misericordia inpulit, regere'. Id de clem.2.7,3. (Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex aequo et bono iudicat; et absoluere illi licet, et quanti uult taxare litem).

tentio, adiudicatio, condemnatio. Demonstratio | est §40.
ea pars formulae, quae [1]praecipue id*eo* inseritur, ut [2]de-
mo*n*|stretur res de qua agitur, uelut haec pars formulae |
[3]QVOD AVLVS AGERIVS NVMERIO NEGIDIO HOMINEM VENDIDIT,
item haec [4]QVOD AVLVS AGERIVS [*APVT*] NVMERIVM NEGIDIVM |
*HO*MINEM DEPOSVIT. Intentio est ea pars formulae, | §41.
[5]qua actor desiderium suum concludit, uelut haec pars |
formulae[6] SI PARET NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO SES-
TERTIVM X MILIA DARE OPORTERE, item haec | QVIDQVID
PARET NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO DARE FACERE [*OPOR-
TERE*], item haec SI PARET HOMINEM [7][*Erotem*] | EX IVRE QVI-
RITIVM AVLI AGERII ESSE. Adiudicatio est ea pars for- §42.

(1) *praecipue* om. HIA. cf. not. praeced. (2) *demo|straretur* C. (3) *qaann hominem* C. (4) *qāān̄n̄|**minem* C. (5) *ex qua* uoluit Bekker. male. (6) *ē* add. C. et Hefft. *est* recepit. HIA ex superflua *ē* factam *ō* seq. uersui tribuit, ubi [*oportere*] edd.inserunt. (7) Edd. non addunt. (*STICHVM*) HIA. hominem enim generaliter uindicari non posse. Malui quod facilius post *hominem* excidere potuit, *Erotem*

§ 40. Vid.Paul.in Collat.2. 6.§2. L.6.D.de R.V. 6.1. L.6.D.de R.C. 12.1. Pomp.L.37.i.f.D.de stip.seruor.45.3. infra § 58.sq. Vide etiam Cic.de inu.1.9.sq. Auct.ad Herenn.3.13,23.4.55.init. § 41. *Intentio*] Vid. § 44.sqq. 53. sqq. C.Iul.Victor.c.2.(in Orell. et Bait.Scholiast.Cic.p.198. „*Intentio est id quod primum dicit qui mouet litem, siue accusator sit s. petitor*"). Cur.Fortunatian.Cons.art.rhetor. (in Rhett. Capperonn.p.53. „*intentio. quod prima pars proponit, quae facit litem, id Graeci uocant κατάφασιν*".) Martian.Capell.(ibid.p.412. „*intentio est obiectio eius facti quod in iudicium uenit*".) Quintilian. Inst. or. 3. 6,7. 6.4,2. 5.14,6.sqq. 7.5,2. 8.2,14. Cic. de inu. 1. 8,10. (depulsio intentionis.) [Locorum ad intentionem spectantium pleniorem indicem dabo infra.] DARE OP.] Vid.2.204.3.91.180.sq.4.4.18.33.34.38.45.53.55. 64.86.sq.93. §§14.34.I.de actionibus 4.6. L.Rubr.c.21. Cic.pro Rosc. Com.4,11. Cels.L.42.§1.D.de R.C.12.1. Scaeu. L.93. pr. D. de solutionib. 46.3. Valer. Prob. ad § 18. cit. DARE FAC. OP.] Vid.§§2.5.18.47. 54.60.131.136. 2.213. §§1.33.I.de action. 4.6. §2.I. quib. mod. obl.toll. 3.29. L.Rubr.c.20. Val. Max. 8.2,1. Cic.pro Rosc.Com.4,10. EX I.Q.A.A.ESSE] Vid. 2.194. 4.3.16.34.36.45.86.sq. cf.92.sq. Cic. in Verr.II. 2.12,31. Frontin.de controu.agr.lib.2.(p.44.ed.La.) § 42. Vid. Ulp.19.16. §20.I.de action.4.6. §§4...7.I.de off.iud.4,17. Gai. L. 13.

mulae, qua | permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus 20
adiudi|care, uelut si inter coheredes familiae erciscund*ae*
agat*ur*, aut inter socios communi diuidundo, | aut inter ui- 22
cinos finium regundorum: nam illi*c ita est* QVAN*T*VM | ADIV-
§43. DICARI OPORTET, IVDEX [1]TITIO ADIVDICATO. Condemna|-
tio est ea pars formulae, qua [2]iud*ici* condemnandi || absol- 203.
uendiue potestas p*er*mittitur, uelut haec pars | formulae 51a.
IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO SESTERTIVM X MI-
LIA CONDEMNA. SI NON PARET | ABSOLVE; item haec IVDEX
NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO [3]DVM TAXAT *X MILIA* CON-
DEMNA. S|I NON PARRET ABSOLVITO; item haec IVDEX NV- 4
MERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO [4]CONDEMNA|TO et reliqua, ut
§44. non adiciatur [5]DVM*TAXAT* [$\overline{X}$ *MILIA*]. Nec *tamen* ist*ae*

(1) pro TITIO Sauin. (*System.* 6. p. 329.) coniec. VTRIQVE aut ALTERVTRI Quod non probandum est: TITIO in formula est, ut significetur uni cuique ex litigatoribus adiudicari posse, neque Aulo Agerio neque Numerio Negidio soli. nec opus est cum HIA facere TITIO (*AVT SEIO*) (2) *iudex* et tum *promittit'* C. (3) *dumtaxant* C. sec. Bl. quod Huschk. explic. *dumtxm.* HIA: DVMTAXAT X MILIA. Edd.m.1.cum cett., DVMTAXAT [*X MILIA*] (4) $\overline{xm}$ ins. C. cf. not. 3. (5) Gö. 2.: *SI NON PARET, ABSOLVITO.* § 44. (*Neque tamen semper*] de coniectura Sau. et Gö. $\overline{di}$ ($\overline{oi}$) *nin**($\overline{in}$*) (pro $\overline{dt}$[$\overline{xm}$]$\overline{n}$ $\overline{tm}$) C. Horum postrema primus Unterh. rectius interpretatus est, $\overline{n}$ $\overline{tm}$ i. e. non tamen: quibus utrum *semper* subici debeat disputatur. Quae supersunt $\overline{di}$ uel $\overline{oi}$ Unterh. ita capit, $\overline{dt}$ (dum taxat), Bl. et Huschk. $\overline{dt}$ ($\overline{xm}$) i. e. dum taxat decem milia, Puchta ($\overline{x}$)$\overline{m}$, Gö. $\overline{qt}$. i. e. quantum. La Ego $\overline{n}$ pro *nec* sumpsi. Ed.1.dedi: DVM *TAXAT X MILIA* [*Neque tamen semper*] Ed. m. 4. c. Gö.: adiciatur ** HIA, quasi aperte C. sic haberet: DVMTAXAT X MILIA. Pro *nec* quod retineo, cett. edd. *non*

D.de iudiciis 5.1. *fam.ercisc.*] Vid.Paul.S.R. 1.18. §4.I.de obll.q. qu.ex contr.3.27. §4.I.de off.iud.4.17. Greg.Cod.De fam.erc.et comm. diu.3.4.(6?) ed.Haen.p.20*.sqq. Familiae erciscundae: Th.C.2.24.Dig. 10.2. Cic. de or. 1. 56, 237. i. f. Cod. Communia utriusq. iudicii tam fam.erc.quam comm.diuid. 3.38. *comm. diuid.*] Vid.Paul.l.c.§§1.5. §3.I.tit.cit.3.27. §5.I. de off. iud. 4.17. Communi diuidundo: Th. C. 2.25. Dig. 10.3. Cod.3.37.et cit.tit.C. 3.38. Ulp. L. 31. D. pro socio 17.2. Paul.L.46.D.de O.et A. 44.7. *fin. reg.*] Vid. Paul. S.R. 1.16. §6.I.de off.iud.4.17. Finium regundorum: Th.C.2.26. Dig.10.1. Cod. 3.39. Frontin.de controu.agror.44,8.sqq.ed.Lachm. § 43. Vid. §§47...52.57.68.73.post med.86.sq. Ulp.L.68.D.de R.V.6.1. Paul.L.18. pr.D.de D.M.4.3. item L.15.D.de neg.gestis 3.5. Marcian.L.5. §1.D. de in lit.iur.12.3. Ulp.L.4.§2.eod. L.Rubr.c.20.cit. § 44. Vid. 3.123.4.94. Paul.S.R.5.9.§1. §13.I. de actionib. 4. 6. cum Theophilo ad h. l.

6 omn*e*s par|tes simul [1] inueniuntur, set quaedam inueniuntur,
quaedam | non inueniuntur: certe intentio aliquando sola
8 inue|nit*ur*, sicut in praeiudicialibus formulis, qualis est [2]qua
10 *qua*|eritur [3]aliquis libertus sit, uel quanta dos sit, et ali|ae
complures; demonstratio autem et adiudicatio et | conde-
12 mnatio [4]nu*m*quam solae inueniuntur, [5]nihil [*enim*] [6]omni|no
[*demonstratio*] sine intentione uel condemnatione ualet [7]; item
13.14 [8]condemnatio uel | adiudicatio sine demonstratione uel in-

(1) '(*in omnibus formulis*)' ins. HIA. inutiliter. (2) *qua*|*eritur* C. (3) Hollw. (*Civilproc.* II. p. 335. not. 41.) prop.: '[*an*] aliquis [*liber uel*] libertus' quod displicet. (4) *nuncq* C. (5) *N* (pro *N Λ*) C. Pari fere iure atque *nihil enim* possis etiam *nam nihil* (*n N*) (6) *demonstratio* ex C. *omnino*, quod omittunt, fieri uolunt de Scheurl (*Beitr.* 1852.p.136.), Bremer (*Rhein.Mus.f.Phil.* 1860. p.487.), Bluhme (*Ztsch.f. Rechtsgesch.* III.p.12.), Hollw. (*Civilpr.* II.p.229. not.52.). Sed uerum non est '*demonstratio*' scribi posse per $\overline{do}$str$\overline{ao}$ uel $\overline{dm}$vtr$\overline{ao}$, nec '*omnino*' (quod Gaius amat) abundat, ut et paullo post habemus '*nullas* uires habet'. HIA ded.: *omnino. demonstratio,* reuocans hoc nomen ex sq. uersus *demonstratione* ubi hoc omisit, quod neutrum iure fecisse mihi uidetur. Equidem nunc u. *demonstratio* propter similitudinem praecedentis *omnino* neglegenti librario excidisse sumpsi. (7) Edd. hic ponunt (*demonstratio*), quod nomen cum Gö.1. edd. m. non inser. Cf. proxime sup. not. (8) Nunc c. Unterh. (probantib. Gö. Bl. Hollw. HIA) a librario post u. *intentione* male posita *uel adiudicatione* dempta syllaba *ne* huc conlocaui. malim tamen etiam nunc (quod HIA quoque malle uidetur) inuerso ordine scribatur *item adiudicatio uel condemnatio.* Gö. 2. et ed.m.2. ipsa C. uerba sine emendatione exhibent. Ed. m. 4. et Gn. cum La. uncinis inclusa uocabula pro interpolatis dederunt, sic: 'item condemnatio sine [demonstratione uel] intentione [uel adiudicatione] n. u. h.' quod non obseruauit Scheurl l. c. qui uoluit, 'item condemnatio sine demonstratione uel intentione uel adiudicatio [*sine demonstratione et intentione et condemnatio*]ne n. u. h.' HIA u. *demonstratione uel* eiecit. non recte (cf.praec.not.6.) Bremer l. c. contra Gaianum morem languidius molestiusque idem

tentione nullas uires habet[1], *et* ob id numquam so|lae inueniuntur. |

§45. Set eas quidem formulas in quibus de iure quaeritur, [2]*in ius* conce|ptas uocamus, quales sunt quibus intendimus NOSTRVM ESSE A|LIQVID EX IVRE QVIRITIVM, au*t* NOBIS [3]DARE OPORTERE aut PRO FVRE DAMNVM [[4]*DECIDERE OPORTERE; in*]

§46. quibus iu|ris ciuilis intentio est. ceteras uero in factum conceptas | uocamus, id est in quibus nulla talis intentionis concept*io* | est, [*set*] initio formulae nomina*to* eo quod factum *est*, adic*iun*|tur ea uerba per quae iudici damnandi absoluendiue po|testas datur; qualis est formula qua utitur patronus contra | li*b*ertum qui eum contra edictum praetoris in ius uocat: || nam in ea ita est [5]RECVPERATORES SVNT*O*. SI PARET ILLVM PATRONV*M* | AB ILLO [6][*ILLIVS*] PATRON*I* 204. 51 b.

quod illa transpositione u. *uel adiudicatio* efficitur, totum uersum ita interpolando efficere temptauit: ualet; [*item adiudicatio sine demonstratione et intentione nihil ualet;*] item condemnatio sine dem. uel int. null. uir. habet. (1) Unterh. *habent.* inutiliter. Gö. *habet: ob* Propter praecedens *habet* alterum *et* omissum est, ut La. etiam conprobat, qui tamen (ut nec HIA) *et* in textum non recepit, quod ex m. edd. 3. 4. Gn. recepit. (2) *uui/*C. (3) *dari* Gö. HIA. (4) *decidi* Gö. HIA. *decidi oportere* uix admitti poterit. (5) *recuperatores̄ s* C. (6) *patrono liuerto* C. (*illius*) patron*i* om.edd. HIA ded.: PATRON*I EIVS* quasi in C. esset *patronie*'. facilius librarius *illius* propter praec. *illo* omiserit. Sic etiam Hollweg (*Civilpr.*II.p.319.).

§ 45. Vid. §§41.47.60.3.sqq. *pro fure d. d.*] cf.supra §37. Ulp.L.7.pr.D.de condict.furt.13.1. et L.46.§5. Afr.L.6.§§1.2.5.D.de furt.47.2. L.9.§2.i.f.D.de minorib.4.4. Vid.L.7.§14.D.de pact.2 14.

§ 46. Vid. §§183.187.47.60.105. §3.I.de poena tem. litig. 4.16. Ulp.L.25.§1.D.de O.et A. 44.7. L. 4. § 1. LL. 12.24. Mod.L.25.et pass D.de in ius uoc.2.4. §12.I.de action.4.6. Cod. De in ius uocando 2.2. Dig. Si q. in ius uocatus non ierit s. quis eum uocauerit quem ex edicto non debuerit 2. 5. In ius uocati ut eant aut satis uel cautum dent 2. 6. Ne quis eum qui in ius uocabitur, ui eximat 2.7. Qui satis dare cogantur *etc.* 2. 8. De recuperatoribus uid. etiam edict.Venafran. ad §30.cit. Cic.in Verr.II.3.28,69. (recuperatorum..quorum ciuis R. nemo erat). in Caec.diuin. 17,56. Fest. u. *Reciperatio.* Notae Pap. ed. Momms.p.327.n.10.R·S· reciperatores sunt[o].

LI*B*ERTO CONTRA EDICTVM ILLIVS PRAETOR*IS* | IN IVS VOCATVM ESSE, RECVPERATORES ILLVM LIBERTVM | ILLI PATRONO SESTERTIVM [1]X MILIA [2]CONDEMNATE. SI NON PARET, ABSOLVITE. ceterae quoque | formulae quae sub titulo DE IN IVS VOCANDO propositae sunt, | in factum conceptae sunt, uelut aduersus eum qui in ius | uocatus neque uenerit neque uindicem dederit; i|tem contra eum [3]qui *ui* exemerit eum qui in ius uoca|tur; et denique innumera*b*iles eius modi aliae for|mulae in al*b*o proponuntur. Set ex quibusdam §47. causis praetor | et in ius et in factum conceptas formulas proponit, [4]uel|*ut* depositi et commodati: illa enim formula quae ita co*n*|cepta est IVDEX ESTO. QVOD AVLVS AGERIVS APVT NVMERIVM NEGIDIVM MENSAM | ARGENTEAM [5]DEPOSVIT, QVA DE RE AGIT*VR*, QVIDQVID OB E|AM REM NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO DARE FACERE [6]*PARET* OPORTERE EX FIDE BONA, EIVS [7] IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM | AVLO AGERIO CONDEMNATO, [8]NISI RESTITVAT. SI NON PARET, ABSOLVITO, in ius concepta est: [9]a*t* illa | formula quae ita concepta est IVDEX

(1) *x mil* C. *v̄ milia* ex § 3. I. de poena tem. litig. 4. 16. (poenam solidorum quinquaginta) Ulp.LL.12.24.Mod.L.25.D.de in ius uoc.2.4. (quinquaginta aureorum) uoluit Sauin.(*Syst.*5.79.)prob.Hschk. HIA: X MILIA. adn.„poterat haec ordinaria poena [HS.V.M.] ex causa augeri“. (2) *condemnate sı n p a* C. *condemnanto* et *absoluunto* Gö.1.2.Hefft.al. (3) *quı* exem. C. (pro *q́ui*) *qui ui* iam ed. m. 2. dedi et secutus est La. qui (*ui*) HIA. (4) *u|eıı* C. (5) *deposuisset* C. (6) fort. *PARET*...OPORTER*E* Huschk. Dedimus nunc quod HIA habet. (*f̄eo* = facere oportet, in C. est pro *f̄po* = facere paret oportere.) Edd.: OPORTET. (7) *id* ins. C. Huschk. correxit. Fort. *id* in C. est pro *rei.* (8) *nr* C. **edd. Huschk. interpretatus est. In C. formula sic scripta est: *q́dq́dobe|am rem n̄.n̄ā̄ā̄d f̄eo ex fide bona eius id iud. n̄n̄ | aa condemnato n r s n p̄ ā* De NISI RESTITVAT dubitat Keller (*Grdr. ü. Inst.* p. 115.) (9) *ad* C.

§ 47. Vid. §60. Ulp.L.1.§1.D.depositi 16.3. Iul. et Marcell. ap. Ulp. L.19.D.eod. Iul.ap.Paul.L.9.Ulp.L.13.D. de O.et A. 44.7. Cic. de inu. 1.8,11. 2.21,62. QVA DE RE AG.] Vid. Cic. pro Mur. 13. § 28. NISI RESTITVAT] Vid.Ulp.l.c.§21. *redd. non esse*] Vid. Ulp. cit. L.1.§16.D. 16.3. et L.3.§1.D.commodati 13.6.

ESTO. SI PARET AVLVM AGERIVM A|PVT NVMERIVM NEGIDIVM MENSAM ARGENTEAM DEPOSVISSE EAMQVE DOL|O MALO NVMERII NEGIDII AVLO AGERIO REDDITA*M* NON ESSE, QVANTI EA RES ERIT, TANTAM | PECVNIAM IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO CONDEMNATO. SI NON PARET, ABSOLVITO, in factum| concepta est. similes etiam commodati formulae | sunt.

§48. Omnium autem formularum quae condemna|tionem habent, ad pecuniariam aestimationem [1]con|demnatio concepta est: itaque et si corpus aliquod petamu*s*, || [2]*uel*ut *f*undum, *hominem*, ueste*m*, *aurum*, *argen*tum, iu|dex non ipsam rem condemnat *e*um cum *q*uo actum est, | [3]*set* ut olim fieri solebat, aestimata re pecuniam eum | condemnat. (205. 66a. t.s.)

§49. Condemnatio autem uel certae pecuniae in formu|la ponitur uel incertae.

§50. certae pecuni*ae* in ea formula | qua certam *pecuniam petimus*; nam illi*c* ima parte for*mu*|lae ita *est* IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO SESTERTIVM X MILIA CONDEMNA. SI NO*N* | PARET, ABSOLVE.

§51. incertae [4]uero condemnatio pecuniae dupli|cem significationem habet: est enim una [5]qu*idem* cum aliqua | praefinitione, quae uulgo

(1) *con|demnation* C. (2) Post Gö. et Huschk. in ed. m. 1. locus ex 2. 13. restitutus est. *uelut fundum*, *mancipium*, *uestem* ——— *mutatum*, *iu* | ded. Hefft. Gö. 1. 2. lacunae indicationes habent. (3) ex C. *sicut* cum M.S.Mayero (ad Gaii Inst. comm. 4.§ 48. Tubing. 1853.) nunc feci s*ed* ut Edd. pleraeque fere omnes *sicut* retinentes *sed* ante sq. *aestimata* inserunt. (hoc (*sed*) non ins. Gö. 1. Gn.) Contra id quod nunc dedimus disputant c. Hschk. multi. (Olim etiam is cuius sacramentum iniustum iudicatum erat, pecuniae condemnatus est.) (4) Malim *uero pecuniae cond.* (5) Ex C. *quac* nunc feci *qudc* Edd. omnes solum cu*m* dederunt.

§ 48. Vid.§§44.52.57.2.13. §32. I. de action. 4.6. c. Theoph.ad h.l. Pomp.ap.Ulp.L.21.§3.D.de rec.arb.4.8. Cels.L.13.§1. Ulp.L.59.§2.cf. L.6.§1. D. de re iud. 42.1. item L.9.§2.D. de statu lib. 40.7. (ea enim in obligatione consistere quae pecunia lui praestarique possunt.) Cod. De sententia quae sine certa quantitate profertur 7.46. § 49.sqq. Vid.supra §43.ibiq.citt.ll. § 50. Vid.Quintilian.Inst.or.4.2,6. Cic.pro Rosc.com.5,14. § 51. Vid.3.224. Fest.u.*Taxat* (ed.Müll. p.356.) Cic.pro Tull.7. Quintilian.decl.13. L.Rubr.c.20. Paul. L.39.

dicit*ur* cum taxatione, [1]uelut si in*cer*|tum aliquid [2]p*e*tamus; nam illi*c* *ima parte f*ormulae | ita [3]*est EIVS* IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO DVM *TAXAT X* MILIA CONDEMNA. SI NON | PARET, [4]ABSOLVE. *set diu*ersa est quae infini*ta est*, *uel*ut si rem aliquam a pos|sidente nostram esse petamus, id est si in rem agam*us* | uel ad exhibendum; nam illic i*t*a est QVANTI E*A* RE*S* ERIT | *TANTAM PE*CVNIAM *IVDEX* NVMERIVM NEGIDIVM *AVLO AGERIO* CONDEMNA. SI NON PARET, | [5]ABSOLVITO.

§52. [6]Qui de re uero est iudex si condemnat, certam pe*cuni*|am condemnare debet, etsi certa pecunia in conde|mnatione posita non sit: debet autem iudex [7]a*t*tendere, | *ut cu*m certae pecuniae condemnatio posita | sit, neque maioris neque minoris summa [8]petita | condemnet, alioquin litem suam facit; item si taxatio | posita sit, ne [9]plur*i*s condemnet quam taxat*um* sit, ali*a*s enim | simili*t*er litem *s*uam [10]facit: minoris autem damnare || ei p*ermi*ssum est [11]————————— (206. 66b. t.s.)

(1) Sequentia magnam partem ex Bl. demum schedis cognita in Gö. 1. desunt. (2) *putamus* C. (3) *est EIVS* (cf. p. 204. v. 15.), non *est* EIVS nunc scripsi. nam in C. est *ēī(r)* unde La. fecit *ē ei'*. Formulam explicauit Huschk., ante quem *est EIVS* edd. non dederunt. (4) Ex C. *āīī(ū)**ı*err a* edd.: *absolue. diuersa* Nunc ego feci *ā ̄ diuerr a* cf.not 5.pag.praec. (5) *absoluit'* C. ABSOLVE HIA. (6) *q́dereue̊iudex* C. inde La. quem ed. 2. secutus eram, *Quid ergo est? iudex* quod merito Huschk. reprobauit, referens ad L. 1. C. de seruitut.3.34. et Cic. pro Rosc. com. 16.§47. Hefft.(coll.3.224.) dedit: *Q.d. e.r.e.v.e.* (= quod de ea re ei uisum est) *iudex* Gö. asteriscos posuit. Bl. uoluit: Qu*a* de re (7) *atendere|****m* C. (8) *petita** C. unde HIA: petita *nummo* quasi * fuisset *n̄* et ea littera significaret *nummo*. in adn. refert ad Cic. pro Rosc. com. 4,10. 11. Plaut. Most. 3.1,141. (9) *plures* C. (10) *facitı* C. (11) HIA in textu pergit: a*tqui* si *infinita sit condemnatio, quanti uelit, iudex condemnare potest.*

§1.D.de op.lib.38.1. Iau.L.9.D.de in lit.iur. 12.3. Diocl.et Max.L.4. C.de A.E.et V.4.49. L.3.C de inut.stip.8.39. Vid. etiam §§ 2. 3. I. de off.iud.4.17. Gai.infra §54.et ibi citt.ll. § 52. Vid.§48.cum ll. ibi indicatis. *constring.*] Vid.infra § 57. Senec.de benef. 3.7,5. de clem.2.7,3. *litem suam f.*] Vid.pr.I. de obl.q.q.ex del. 4.5. Gai.L. 6.D.de e.o.cogn.50.13. Ulp.L.15.D.de iudic.5.1.

(§52a) — ** | —————— ℣. 2. ——————[1] | ** formulae — — intendere debent ——— | ——— *condemnatione* constringi — | —————— ℣℣. 5...7. —————— |

§53. Si quis intentione plus conplexus *fuerit*, [2]*causa cadit, id* | *est rem* perdit, [3]nec a praetore in in*tegrum restituitur* [4]*praeterquam* | *quibusd*am casibus, [5]in quibus *prae*tor e*dicto succurrit* [6] —————— ℣. 11. —————— ¦ —————— ——————— [7]*Plus autem IIII* | modis petitur: [8]re * tempore, *loco, causa. re, ueluti siquis pro x* | milibus quae [9]ei *debebantur, xx* milia *petierit, aut si is cuius* | ex parte res est, totam rem *uel maiore ex parte suam esse inten|derit; tempore, ueluti si quis ante diem uel* [10]*ante condicionem* | *petierit; loco* [11]*plus petitur ueluti cum quis id quod certo loco* [12]*sibi* | dari promissum *est, alio loco* [13]*petit sine commemoratio*|ne *illius* loci, *uerbi*

(1) Versus 2...7. sic refinxit HIA: § 52a. *Unde quibus certae pecuniae dat*|ur formula, *eandem dari oportere* intendere debent, *quia iudex tum etiam certa condem*natione constring*itur.* | *quodsi aliud certum quid praeter pecuniam petitur, tantum intentio iudicem constringit, quia non aliter condemnare pot*|*est, quam si id ipsum, quod intenditur, paret dari oportere.* (2) c̄ (causa) *cadit, id ē* ex Inst. Unterh. Gö.1.2. asteriscos posuit. *et* | *ob id* Hollw. ex §68. uoluit. (3) Hollw. ad Inst. rest. (4) Gö.***** Unterh. *nisi in* Hefft. dedit *nisi* La. fecit p̀terq̀ (5) La. restituit. *in quibus actore* ——— ded. Hefft. (6) *uelut si* | *minor XXV annorum propter aetatem aut maior magna* | *causa iusti erroris interueniente lapsus sit.* suppl. HIA. fusius Inst. l.c. (7) In sqq. nunc C. lacunas ex Inst. suppleui, ut priorib. edd. in adnot. feci. Similiter HIA. (8) *re s' tempo* C. (9) *enim* — — ed. m. 4. cum La. Recte HIA ex C. et Inst. *ei* sed male contra C. et Inst. *debentur*. (10) *ante* om. HIA. (11) pro *plus...cum* HIA: *uelut si* (12) *sibi* om. HIA. (13) HIA: *sine commemoratio*|ne *eius* loci p*etierit, uerbi gr. si is, qui stip. est: X MILIA EPHESI* |

§ 53. Vid. §§56.68 131. §33 I. de action. 4.6. Paul. S. R. 1.10.1.13b. §5. (Consult. 5) Fgm. Vat §53. Diocl. et Max. L. 2 Herm. Cod. de calumn. et plus petendo 5. (Consult. c. 5. cit.) (. *plus enim petitur, sicut responsis prudentium continetur, summa, loco, tempore, causa, qualitate, aestimatione.*) Call. L. 1. pr. D. de interr. i. i. fac. 11.1. Plaut. Most. 3.1.121. sqq. Cic de inu. 2.19,57 i.f. de orat. 1 36.166. sq. orat. partitt. 28,99. pro Rosc Com. 4,11. Auct. ad Herenn. 1.12,22. Quintilian. Inst or. 3.6,

gratia si is *qui ita stipulatus est* EPHESI | DARE SPONDES? [1]DARE SPONDEO [2] —————— | —————— ℣. 21. —————— | [3]DARE OP*ORTERE* — — —————— ——— | —————— ℣℣. 23. 24. —————— ||

207. petere [4]id est non adiecto loco; causa plus petitur uelut (§53a.)

44a. siquis | in intentione tollat electionem debitoris quam is ha|bet obligationis iure, uelut siquis ita stipulatus sit SESTERTIVM | X̄ MILIA AVT HOMINEM STICHVM DARE SPONDES? deinde [5]alter|utrum *sol*um ex his petat; nam quamuis petat quod minus est, plus tamen | petere uidetur, quia potest aduersarius interdum facilius | id praestare quod non petitur: similiter siquis genus stipula|tus sit, deinde speciem petat, uelut siquis purp*u*ram stipu|latus sit generaliter, deinde | Tyriam specialiter petat; quin etiam *lic*et uilissimam petat, | idem iuris [6]est propter eam rationem quam proxime diximus: | idem iuris est siquis generaliter hominem stipula|tus sit, deinde nominatim aliquem petat, uelut Stichum, | quamuis uilissimum. itaque sicut ipsa stipulatio concepta | est, ita et intentio formulae concipi debet.

Illud satis | apparet in incertis formulis plus peti non posse, §54.

(1) *desspondeo* C. (2) Quae in Inst. sequuntur, sic inmutata in breuius contraxit HIA: *deinde Ephesi mentione* | *detracta*, R*omae pure sic intenderit: SI PARET AVLVM AGERIVM NVMERIO NEGIDIO X MILIA* | DARE OP*ORTERE*; p*lus* enim *petere intellegitur, quia* | p*ura intentio*ne pro*missori utilitatem adimit, quam habere*|*t, si Ephesi solueret.* Ep*hesi tamen recte potest etiam pure* || (3) *dare opluorc*p(r)*** C. *dare * plus* ed. m. 4. HIA recte puto explicauit. (4) *id ē*ı(*t*) C. nunc c. Hollw. et HIA dedi *id est* olim c. Gö.: *id e*tiam Inst. *pura actione recte agil.* (5) *a'*Ҭ|*utr' eor' ex* C. *eor'* om. edd. Nunc cum HIA feci *sol'* Inst.: *alterum petat.* (6) *ē pa pp* C.

69. Senec. de ben. 3.8,4. (tam tarde dedit, ut plus praestaturus fuerit, si cito negasset). epist. 48,1 (formula cecidisse). Suet. Claud. 14. [De recent. iure uide §10. I. de except. 4.13. Cod De plus petitionib. 3.10.] *in intentione*] Vid. § 131. Fgm. Vat. l.c. et cf. infra §§57. sqq. 68. *quibusdam casibus*] Vid. §§57.125. et §33. I. cit. Gai. L. 46. §3. D. de procur. 3.3. § 54. Vid. Cic. pro Rosc. com. l.c. Paul. S. R. 3.8. §2. Gai. L. 76. §1. D. de

quia, | cum certa quantitas non petatur, sed QVIDQVID aduersari|um DARE FACERE [1]OPORTERET intendat*ur*, nemo potest plus intendere. ide*m* | iuris est et si in rem incertae partis actio data sit; [2]uelut si | heres QVANTAM PARTEM petat IN EO FVNDO, QVO DE AGITVR, | *PAREAT IPS*IVS ESSE: quod

§55. genus actionis in paucissimis causis da|ri solet. Item palam est, si quis aliud pro alio intenderit, | nihil eum periclitari eumque ex integro agere posse, quia | [3]——————

——— *uelut s*i is qui hominem Stichu*m* || petere deberet, 208.

Erotem petierit; aut si quis EX TESTAMENTO DARE | si*bi* 44 b.

OPORTERE intenderit, cui ex stipulatu [4]debebatur; | aut si cognitor aut procurator intenderit si*bi* DARE OPORTERE.

§56. Set | plus quidem intendere, sicut supra [5]diximus, periculosum | est; minus autem intendere licet; sed de reliquo intra eius|dem praeturam agere non permittitur: nam qui ita

(1) Gö. non bene: oporte*at* Huschk. uult *ōteRe p̄* = oportere pareat quod HIA dedit. (2) Huschk. etiam edd. m.3.4. sequuntur: *ūusi* | *h̄s*...*p̄ ips*ius esse. Gö. 2.: uelut *potest* | heres ..... | *nes*cius esse quod La. et ed.m.2. seruauerunt. Hefft. uoluit: uelut si | ..... | *nes*cius esse*t*. (3) Unterh. Hollw. (et Gn.) *nihil in iudicium deducitur, uelut si* Bl.: *quia de eadem re agi non uidetur, uelut si* Huschk. et HIA: *c' r.* (cum re) *etiā antiqua āo remanet ūu si* Bekker (*Process. Cons.* p. 25.): *alia plane res esse uidetur, si* Inst.: *in eodem iudicio cognita ueritate errorem suum corrigere permittimus.*
(4) *cui ex stipulatu deberedebat'* C. Inst. *quod* ex stip. *debetur*
(5) § 53.

R.V.6.1. Ulp.L,1.§5.D.si pars her.pet.5.4. Paul. L. 8. § 1. D. comm. diu. 10.3. item Seu. et Ant. L. 1. Alex. L. 2. C. de sentent.q.sine certa quant.7.46. § 55. Cf.§35.I.de action.4.6.c.Theoph.ad h.l. Vid. Ter.Phorm.2.3,56.sqq. Senec.ep.117.§4.(*mutare..formulam non licet*). Frontin.in Lachm.*Röm.Feldm.*43,26.sqq. Ulp. L. 5. § 5. D. de R.V.6.1. Iul.L.18 D.de O.et A.44.7. Scaeu.L.93.§1.D.de leg. III. 32. et L.28.i.f. D.de lib.leg.34.3. Sed uid.etiam Paul.L.4.i.f.D.de nox.act.9.4. [et de iure Iust.§35.I.cit.Cod.cit.tit.3.10.] *si cognitor* et c.] Vid.infra §86.
§ 56. Vid.§34.I.de action.4.6. Zeno L.1.§3. Iustinian.L.2.§1.C.tit. cit.3.10. *intendere*] Vid. „*at si in cond. plus pos. sit*" §§.sqq. Iau. L.18.D.comm.diu.10.3. *exc. lit. diuid.*] Vid.infra §122.

agit, per ex|ceptionem excluditur, quae exceptio appellatur litis diuiduae. | [1]A*t* si in condemnatione plus [2]petitum §57.

sit [3]quam *oportet*, a|ctoris [4]qui*dem* periculum nullum est, sed [5][*si*] iniqua*m* formu|lam acceperit, in integrum restituitur, ut minuatur con|demnatio: si uero minus positum fuerit quam oportet, hoc solum [6]| consequitur quod posuit; nam tota [7]qui*dem* res in iudicium deducitur, | constringitur autem condemnationis fine, quam iudex [8]egr*e*|di non potest. nec ex ea parte praetor in integrum restituit: facilius enim | reis praetor succurrit quam actoribus: loquimur autem exce|ptis minoribus XXV annorum; nam huius aetatis hominibus | in omnibus rebus lapsis praetor succurrit. | Si in §58.

demonstratione plus aut minus positum sit, | nihil in iudicium deducitur, et ideo res in integro ma|net: et hoc est quod dicitur falsa demonstratione rem non | perimi. sed §59.

sunt qui putant minus [9]recte conprehendi: nam | qui forte Stichum et [10]Erotem *em*erit, recte uidetur ita | demonstrare QVOD EGO DE TE HOMINEM EROTEM EMI, [11]et | si uelit, de

209. Sticho alia formula [12]idem agat, quia uerum est eum || qui

71 a.

t.s.

(1) *ad si 'n condemnationem* C. (2) ita C. edd. c. Hollw.: positum sed recte Huschk. ad 4. 68. (*condemnat. quo loco plus petenti*) contulit. (3) *q∗sı(?)cı(?)* C. (*q ōtet* Hollw.) (4) *qā* C. (5) *si* ed.m.4. Nunc uncinis inclusi: praecedit *sed* non *s'* edd.inserunt [*reus, cum*] Bl.: (*reus si*) HIA: (*et reus, cum*) La. adnotauit satis esse *qui* (6) edd. [*actor*] inserunt. (7) *q̄o.* (pro *q̄d.*) C. [non *q̄a.*] (8) *egfe*|*di* C. (9) *rectae* C. (10) *erotemerit* C. (11) *ut* coni. Huschk. sed HIA ded. *et* (12) *ıd* C. *ıd* (*qd*) sec. Bl. Hefft. coni. *iud.* (iudicio) uel *ed.* (edicti) Huschk. *d̄d* (deinde) HIA *empti* (quasi in C. fuerit *ēti*, et hoc significare posset *empti*, et quasi *idem* accusatiuus, non nominatiuus esset).

§ 57. Vid.§§68.52.125. 2.163. Seu. et Ant. L.3. C. de edendo 2.1. et L. un.C.de lit.cont.3.9. *quam iud. egredi*] Vid.cit.L.18.D.10.3. Ulp. L.26.D.de re iud. 42.1. *praetor succ.*] Cf.§53.et uid.Gai.L.46.§3.D. de procur.3.3. Ulp.L.4.i.f.D.quod c. eo 14.5. § 58. Vid.§40.et cf.cum duab.sqq.§§.etiam §§55...57. § 59. Vid.Ulp.L.1.§41.D. depositi 16.3. et L. 33. D.de A.E. et V. 19.1. Paul.L.17.§4.D.commodati 13.6. Afr.L.78.§1.D.de procur.3.3.

duos emerit, singulos quoque emisse: idque [1]ita ma|xime Labeoni uisum est: sed si is qui unum emerit, | de duobus egerit, falsum demonstrat. idem et in | aliis actionibus est,

§60. uelut commodati, depositi. Sed nos | aput quosdam scriptum inuenimus, in actione de|positi[2] et denique in ceteris omnibus quibus damnatus | unusquisque ignominia notatur, eum qui plus quam oporteret de|monstrauerit, litem perdere, uelut si quis una [3]re de|posita duas [4]res deposuisse demonstrauerit, | aut si is cui pugno mala percussa est, in actione iniuria|rum esse aliam partem [5]corporis percussam sibi de|monstrauerit: quod an debeamus credere uerius esse, | diligentius requiremus: certe cum duae sint depo|siti formulae, alia in ius concepta, alia in factum, sicut | supra[6] quoque notauimus, et in ea quidem formula [7]quae i|n ius concepta est, initio res de qua agitur [8]demonstre|tur, tum designetur, deinde inferatur iuris [9]conten|tio his uerbis QVIDQVID OB EAM REM ILLVM [10]MIHI DARE | FACERE OPORTET; in [11]ea uero quae in factum concepta est, [12]statim initi|o in-

(1) *uam**|*x(a)usı(?)c* C. (2) HIA adn. 'exciderit *mandati*'. sed cf.§62. (3) *reı* C. (4) *re(?)s(?)res* C. Huschk. uult: *pluresue* res cf.2.174.199.205.515.233.3.8.59.184. HIA: *plures(ue)* Fort. legendum: ~~R~~ *ū tres* (res *uel* tres) (5) *corporalis* C. (6) § 47. (7) *quae ııı|nı* s̄conceptu* C. HIA: quae *tantum* i|n i*us* (8) *demonstra|tur* C. (9) Proposui olim *intentio*, sed cf. inf. not. (10) Huschk. (*PARET*) ante OB inseri uoluit. Nunc HIA: *PARET* MIHI D·F·OPORTERE (11) *eam* C. (12) Gö. legit *sine demonstratione in intentione* res d. q. a. Gö. et La. ded.: concep*ta est*, *sine demonstrati|one*** (quasi?) *intentione res* Nunc cum Huschk. *statim initio*, cum Blum. *intentionis loco* lego. Huschk. uult: *statim* initi|o *ante c'demnationē res* Hefft. dedit: *sine demonstratione ipsa intentione* res sic etiam Gn. Sed HIA: *modo* pro *loco*. hoc neque C. uestigiis neque sententiae satisfacere adnotauit. sed in utroque fallitur. cf. Bl. in *Ztschr.f.Rechtsgesch.*III.p.458.sqq.

§ 60. *in act. ... ignom. not.*] Vid.§182.ibiq.citt.ll. *duae sint depos. form.*] Vid.supra § 47.cum §§45.46.133.136. *in act. iniur.*] cf.Collat. 2.6. *designet*] Vid.Gai.et Paul.LL.15.i.f.16.D.de D.M.4.3. L.6.D. de R.V. 6.1. Ulp.L.7.pr.D.de iniur. 47.10. Consult.c.5. Paul.S.R. 2. 31.§22. [*contentio* = *intentio*: Alex.L.9.C.de procurat.2.13. *contendere* = *intendere* in Digestis non ita raro ponitur.]

tentionis loco res de qua agitur, designetur | his uerbis SI PARET ILLVM [1]APVT [*ILLVM REM*] ILLAM DEPOSVISSE, du|bitare non debemus, quin si quis in formula quae in | factum composita est, plures res designauerit quam de|posuerit,

210. 71b. t.s. litem perdat, quia in intentione plus [2]po** || [3]———————
———————————————————————
——————————————————— ||

211. 68a. t.s. ———————————————————————
——————————— ———————————
——————————————————— [4] || §61.

212. 68b. t.s. continetur, ut habita ratione eius quod inuicem acto|rem ex eadem causa praestare [5]oporteret, in reliquum eum cum | quo actum est, condemnare[6]. Sunt autem bonae fidei §62.

(1) sic recte Huschk. et HIA. Edd. APVT ILLVM DEPOS. (2) *po*** || C. Legerim *posu||it*, uel simile quid. Huschk. *posuisse quodam modo uidetur*. Gö. Bl. Hefft. HIA *posuisse uidetur*. (3) Referenda esse ad h. l. quae § 38. sqq. I.de actionibus continentur, putat Hefft. et ipse pro pagg. 210. 211. exhibuit §§ 36...39. I.tit.cit. Eosdem locos in adn. exhibet HIA. (4) *po***** || C. §30.I.cit.: *In bonae fidei autem iudiciis libera potestas permitti uidetur iudici ex bono et aequo aestimandi quantum actori restitui debeat. In quo et illud* continetur, ut si quid inuicem actorem praestare oporteat, *eo compensato* in reliquum *is* cum quo actum est, condemnari debeat. §39.I.cit.: *Compensationes quoque oppositae plerumque efficiunt, ut minus quisque consequatur, quam ei debebatur.* et r. Ex his locis hoc §i 61. initium in text. rec. HIA: *Compensationes ... debebatur. In b. f.* enim *iudiciis* cum *l. p. p. uideatur i. ex aeq. et bono a. q. a. restitui* oporteat, *hac in potestate* || (5) Hschk. pro *oporteret* uult *oportere pareat* HIA dedit: oportere *paret* (6) (*debeat*) ed. 3. ex Inst. suadentibus Gö. et Huschk. addidi. sed cf.not.5.ad 3.160.

§ 61. Vid.§§30.39.I.de action.4.6. Paul.S.R.2.5.§3. Cic.de off.3.17. § 70. Senec. de benef. 3. 7,4. de clem. 2. 7,3. De compensationibus: Dig.16.2. Cod.4.31. Gai.L.18.§4.D.commodati 13.6. § 62. Cf. §28.I.de action.4.6. Vid.Sabin.ap.Paul.L.38.pr.D.pro soc.17.2. Cic. de N.D.3.30,74. de Off.l.c. Top.17.66. ad Att.6.1,12(15). L.Rubr.c.22.

iudicia haec, ex e*m*|pto uendito, locato conducto, negotiorum gestoru*m*, | [1]mandati, depositi, fiduciae, pro socio, tutelae, [2]*conmo*|dati, *pignori* | dati, [*familiae erciscundae, communi*
§63. *diuidundo, praescriptis uerbis.*] *In his* | *quidem* iudici null*o* modo e*st praeceptum* inu*icem*[3] conp*ensa*tio|nis r*ati*onem habere, sc*i*licet e*i hoc non ipsius* formulae ue*r*bis | praecipitur; set

(1) *mandati...tutelae* bis scripsit librarius, sed, ut Bl. adn., fort. pro uersu male repetito male alium omisit. cf. sq. not. (2) **** *lιι*|*ιm*(*qι*) C. Inst. post *commodati* addunt: *pigneraticia, familiae erciscundae, communi diuidundo, praescriptis uerbis quae de aestimato proponitur et ea quae ex permutatione competit, et hereditatis petitio...* (omisso fiduciae iudicio) ... *In b.f. autem iudiciis* et c. Gö.1.: mandati ...tutelae — — | — depensi ———— | — § 63. ———— | — rationem Gö. 2.: mand. ... tutelae ——* | — § 63. iudici ———— comp.&c. Hefft.: mand. ... tutelae, *rei uxoriae, commo*|dati § 63. *In his* qu*idem* La. et edd. m. 2. 3.: mand. ... tutelae, *conmo*|dati. § 63. *Ta*men Hschk. et HIA: (*commodati*) *pignoris* dati | *fam*. et c. ut nos habemus. (3) Iudici *nullam etiam interdum* coni. La. et 'nullam' recepp. La. et meae edd. 2. 3. item Gn., dantes: *Ta*men iudici null*a*m ———— ** c. r. h. —— ** La. prop.: *Ta*men iudici nul*la*m e*tiam in rdum* c. r. h. *lct* * (*lic*et: neque) *enim* Hefft. 1827. dedit: *In his* qu*idem* iudici null*o* m*odo est iniunc*tum c. r. habere: *neque* en*i*m f. u. Illud quidem ad C. litteras proxime accedit. sed tum displicet *iniunctum*, tum Hefft. non obseruauit, ita uersum 7. nimis

EX F·B·D·F· = *ex fide bona dare facere.* Senec. de benef. 3. 7,6. (*animi coniectura capienda est.*) *ex empto uend.*] Vid. Cic. de off. 3. 16. cum Val. Max. 8. 2,1. Ulp. L. 11. §1. D. de A. E. et V. 19. 1. L. 31. §20. D. de aedil. ed. 21. 1. Pomp. L. 6. §1. D. de contr. empt. 18. 1. Paul. L. 7. pr. D. de eo q. cert. l. 13. 4. *loc. cond.*] Vid. Diocl. et Max. L. 17. C. de loc. et cond. 4. 65. Iau. L. 21. D. eod 19. 2. §5. I. eod. 3. 24. item Senec. l. c. §1. *neg. gest.*] Vid. Gai. L. 5. pr. D. de O. et A. 44. 7. Paul. L. 7. D. de N. G. 3 5. Diocl. et Max. L. 18. C. eod. 2. 19. Alex. L. 3. C. de transact. 2. 4. et supra § 33. *mand.*] Vid. cit. L. 5. pr. D. 44. 7. Ulp L. 10. §3. Paul. L. 59. §1. D. mand. 17. 1. *depositi*] Vid. supra § 47. cit. L. 7. pr. D. 13. 4. Ulp. L. 1. §§23. sq. Tryph. L. 31. D. depos. 16. 3. *fiduciae*] Vid. 2. 59. 4. 39. Cic. de off. 3. 15. cum §70. ibid. ad Diu. 7. 12,2. *pro soc.*] Vid. Paul. L. 3. i. f. Ulp. L. 52. §1. D. pro soc. 17. 2. *tutelae*] Vid. Pomp. L. 3. D. de tut. et rat. distr. 27. 3. et ad 1. §191. citt. ll. *commod.*] Vid. Ulp. L. 3. §2. D. commod. 13. 6 et supra §§47. 33. § 63. Vid. Paul. L. 21. D. de compensationib. 16 2. cum Pomp. L. 3. Ulp. L. 7. §1. L 13. Iau. L 14. eod. Gai. L. 18. §4. D. commod. 13. 6.

quia id bonae fidei iudicio conueniens uidetur, [1]id*eo* of|ficio eius contineri creditur. Alia causa est illius actionis | §64.
qua argentarius experitur: nam is cogitur cum conpen|satione agere, [2]*id est ut* conpensatio *u*erbis formu|lae *con*p*re*hendatur; *itaque* arg*entarius* ab initio conpensatio|ne facta minus intendit sibi [3]dare oportere: ecce | enim si [4]se*s*-*tertium* x milia de*b*eat Titio, atque *e*i xx debea*t* [5]*Titius, ita in*|tendit SI PARET TITIVM SI*BI* X MILIA DARE OPORTERE AMPLIVS QVAM *IPSE* | *TITIO* DE*B*ET. [6]Item ** bonorum em- §65
ptor cum deductione agere [7]iube|*tur, id est ut* in hoc solum

breuem effici. unde nunc C. uersus 6. fin. usque ad 8. sic lego: *in hi*ͬ | *qd.* iudici null*o* m̃ *ē* ꝑ*ceptum* inu*ice*m conp*ens*atio|nis rationem habere, scl. e*i h' n ipsius* formulae ue*r*bis | Ut Bl. uersum 7. dedit [*ιm ιudici nullum em . inutum conp...catio*], XXXV litteras is haberet. Bl. autem interstitiorum longitudinem accurate indicare saepissime neglexit, unde magnum rei criticae inpedimentum fit, quod et La. saepius questus est. Huschk. olim sic: „*In his* iudici *in damnando* (s. ꝯ*demnando*) *reum* conp. r. habere, n̄ (non) *quidem* form." &c., postea sic: Iudici *tm* (tamen) *horu*m *b. f. iudr*um (bonae fidei iudiciorum) conp. r. habere, n̄ (non) *quidem* form. &c. HIA: Iudici *tamen horum omnium iudicior*um c. r. h. n*on ipsis* f. u. Mihi olim legendum esse uidebatur: Iudici *quide*m *in condem*n*atione* conpensatio|nis r.h. n̄ (non) *ipsius* [etiam infra § 150. pro *ipsis* C. habet *ipsius*]. (1) *id* C. et edd. ante 1841. (2) *ol**** C. sec. Gö. ***** Gö.1. *cum* Gö.2. *ita ut* Hefft. HIA. *id ē ut* La. et edd. m. 2. sqq. Gn. (3) dar*i* Gö.2. HIA. cf. ad superiorem § 5. (4) s̄. *c* (pro *ss*) C. (5) *ι****ιιde*|*fendit* C. (6) *itemuoιcbcc* C. sec. Gö. *item debec'* C. sec. Bl. (*itemque*? Bl. insolitum Gaio.) an: item *n*[c] (nunc) uel *et* aut *ēt* (etiam)? Immo, magis conueniret: Item *si* b. e. [agit,] cum Gö.2. et Hefft: *Item debet cum ded. ag. uelut bon. emptor, ita ut in* Hschk. nuperrime '*Item de be*' librarium ex '*Item ed* (= *edicto*) *be*' (i. e. bonorum emptor) fecisse artificiose demonstrare conatus est, et HIA ded.: Item *edicto* b. e. (7) *ιι*(*uu*)*be*|*ιι* *** C. sec. Bl. sed sec. add. Gö. 2. *iube*|*tur ut* librarium scripsisse Bl. iudicauit, prob. Hschk. *de*bet id *est ut* La. et edd. m. 2. 3. *debe*|*t ita ut* Hollw. uoluerat.

§ 64. Vid. §68. etiam 3. 131. sq. § 65. Vid. §40. I. de action. 4. 6. et supra 3. 78. 81. *defraud*] Vid. Papir. Iust. L. 4. D. de cur. bon. d. 42. 7. (nullam actionem ex ante gesto fraudatori conpetere). LL. 6. 14. 25. D. quae in fraud. cred. 42. 8. Senec. de benef. 4. 26,3.

aduersarius [1]*con*demnet*ur* quod su|perest, deducto eo quod
inuicem [2]*ei* bonorum *emptor* defraudatoris no|min*e* debet.
§66. Inter compensationem autem quae argentario [3]inter|ponit*ur*,
et deductionem quae obicitur [4]*bonorum empto*ri, illa d*if*-
feren|tia est, quod in [5]conpensatione*m* hoc solum uocatur
quod eiusdem | generis et naturae est, ueluti pecunia cum
pecunia [6]conpen|s*a*tur, triticum cum tritico, uinum cum uino,
adeo || ut quibusdam [7]place*a*t non omni modo uinum cum 213. 47a.
uino aut | triticum cum tritico conpensandum, sed ita si
eius|dem naturae qualitatisque sit; in deductionem autem |
uocatur et quod non est eiusdem generis; itaque [8]si *a Ti-*
tio pecuniam | petat bonorum emptor et inuicem frumentum
aut uinum [9]*Titio* | debeat, [10]deduc*t*o quanti id erit, in reli-

(1) *c'demnet* C. (2) *tibi* defraudatoris *no|mini debet* C. et sic (sed *nomine*) Gö., qui tamen in add.-ed. 2. sibi d. n. debet*ur* fecit, quod tum edd. secuti sunt. sed nunc cum Hschk. ex *tibi* feci *ei be* (ei bonorum emptor), retento *debe*t schedarum. (3) ⸸|*ponit* C. *op*ponitur malebat Hugo et dedit HIA adnotans: „In C. fuerit *argentario p|ponitur*“. ‘immo ‚*pponit*’ (proponitur)’ La. Bl. adscripsit: *interponitur* scil. *postulanti propter periculum plus petitionis*. cf. §68. (4) *a(s)**r(p)i* (*beori* Sauin.) *illa*d**ferē|tia* C. (5) *conpensatione* C. (6) *ↄpen|setur* C. Possis *ueluti ut...conpensetur* (7) *placet* C. (8) *si ů* C. Postquam in schedarum seq. *ti* (cf. sq. not.) *Titio* latere uideram (cf. §64.), illud *ů* ab edd. in textu ne significatum quidem asterisco, pro *aī* esse cognoui. Hschk. uoluit: *si uelut* (uu) *p.|petAT* (petat a Titio) *si uelut* Latine ita dici non posse, adnotauimus ad 3. 221. et tum HIA dedit, ut nos, a cett. edd. omiss. *a Titio* (9) *ti* C. Gö. 1. 2. *tibi* ed. 1842. *is ipse* edd. m. 2. 3. et La. Nunc *tit* feci; Hschk. quoque *Titio* ex *t*. faciendum esse suasit, et sic ded. HIA. (10) *deducu(t)orc(e)* C. *deducto eo* edd. praeter La. et m. 2. 3. Litteras *rc* (pro *rg*) regulam significare La. censuit. Languidius legeretur *deducitur tantum* (t̄t) q. id erit *et* Hschk. finxit C. habere *deducto ore* et ex hoc *ore* fecit *ape* (i. e. *a pec* nam *c* a seq. *q* absorptam esse), ut habeamus *a pecunia* quod HIA inseruit.

§ 66. Vid. Paul. L. 15. D. ratam rem haberi 46. 8. et L. 47. §§ 4. 5. D. de pecul. 15. 1. et R. S. 2. 5. § 3. Iustinian. L. 11. C. depositi 4. 34.

quum *ex*|*p*eritur. Item uocatur in [1]deductione*m* et id §67.
quod in diem de|betur; conpensatur autem hoc solum quod
praesenti die de*be*|tur. Praeterea [2]conpensationis qui- §68.
dem ratio in intentio|ne ponitur; | quo fit, ut si facta con-
pensatione plus nummo uno | intendat argentarius, causa
cadat et ob id rem perdat: | deductio uero ad condemna-
tionem ponitur, quo loco plu*s* | petenti periculum non inter-
uenit; utique [3]bonorum e*mptore* agen*te*, qui | licet de certa
pecunia agat, incerti tamen condemnatio|nem concipit.
Quia tamen superius[4] mentionem habui|mus de actione §69.
qua in peculium filiorum familias [5]seruorum|ue [6]agatur, opus
est ut de [7]*h*ac actione et de ceteris quae eorum|dem nomine
in [8]parent*e*s dominosue dari solent, | diligentius admonea-
mus. Inprimis itaque si iussu pa|tris [9]dominiue nego- §70.
tium gestum erit, in solidum | [10]praetor actionem in patrem
dominumue conparau*i*t:˙| et recte, quia qui ita negotium
gerit, magis patris domi|niue quam filii seruiue fidem se-
214. 47b. quitur. Eadem ratione || comparauit duas alias actio- §71.

(1) *deductione* C. (2) *conpensitationis* C. (3) *be*rc*(*b̄eore*) *agen*** C. (4) pag. 211. uel 212. non legibili, ubi de deductione ante § 61. actum est. cf. §36. I. de actionibus 4. 6. (5) *seruor'|q* C. *seruorumque* edd. Nunc c. Inst. feci. (6) *agitur* Gö. 1. 2. Hefft. HIA ex Inst. (7) *ac* C. (8) *parentis* C. (9) *dominisue* C. (10) Hic C. ỷ. 22. litteris 31 tantum constat, si penes schedas fides est; incipit *p̄r. āo in* (fort. pro *āo.nem*) aut *ppiam āo.-nem*

§ 67. Vid. Ulp. L. 7. pr. D. de compensationibus 16. 2. § 68. Vid. §§ 64. sq. 57. 53. Paul. S. R. l. c.
§ 69. Pr. I. quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur 4. 7. Vid. Senec. de benef. 5. 19. 5. sqq. § 70. Cf. § 1. I. tit. cit. 4. 7. Vid. Quod iussu: Th. C. 2. 31. Dig. 15. 4. Quod cum eo...s. quod iussu Cod. 4. 26. Greg. Cod. De patr pot. 13. 1. (ed. Haen. p. 38*.) Ulp. L. 25. § 4. D. de A. u. O. H. 29. 2. L. 5. § 2. D. de in rem u. 15. 3. L. 3. § 4. D. de minorib. 4. 4. Scaeu. L. 7. D. quod cum eo 14. 5.
§ 71. Cf. § 2. I. tit. cit. 4. 7. Vid. Paul. S. R. De exercitoribus 2. 6. De institoribus 2. 8. Dig. De exercitoria actione 14. 1. De institoria actione

nes, exercitoriam [1]*et* | institoriam: tunc autem exercitoria locum habet, cum | pater dominusue filium seruumue magistrum | [2]nauis praeposuerit, et [3]qu*o*d cum eo eius rei gratia cui [4]praepo|situ*s* fuit, negotium gestum erit; cum enim ea quoque res | ex uoluntate patris dominiue contrahi uideatur, | aequissimum [5]*praetori* uisum est in solidum actionem dari: quin | etiam, licet extraneum quis [6]quem-*cumque magistrum na*ui | praeposuerit, siue seruum siue liberum, tamen ea pr*ae*to|ria actio in eum reddit*ur*: ideo autem exercitoria actio ap|pellatur, quia exercitor uocatur is [7]*a*d quem cotti|dianus nauis quaestus peruenit. [8]institoria *uero* f*o*r|mula tum locum habet, cum quis tabernae aut cui li|bet negotiationi filium seruumue [9]*aut etiam* quem|libet extraneum siue ser*u*um siue liberum praeposuerit, | et quid cum eo eius rei gratia cui praepositus est, con|tractum [10]fu*e*rit: ideo autem [11]institoria *appellatur*, *quia qui* | tabernae praeponitur, institor appellatur: quae *et ipsa* | formula in so-

§72. lidum est. Praeterea tri*b*utoria [12]*quoque actio* | in patrem dominumue p*raetoris* [13]*edicto de tabernae mercibus re*|busue

(1) **(*et*) | *institutoriam* C. (2) *naui* plerique Inst. codd. et edd. praeter Hefft. et m. 2. sqq. *nauis* etiam Schrader. Inst. (3) *q́d c'..negotium* C. La. et edd. m.2.3. ded.: *quid negotiorum*; posse scribi *negotii* adn. La. utrumque contra morem Gaianum est. Ed. m. 4. praetuli *quod...negotium* (4) *p̀po|situm p* (*r*) (*f*) *fuit* C. An *p̀positus is?* Sed nec Inst. *is* habent. (5) ** C. (i. e. *p̄r̄*. Unterh.) (6) *quam magistrum naui* edd. praeter La. et m. 2. sqq. (7) *at* C. (8) *institutoria n* (i. e. ŭ) *f*r|mula* C. cf. nott. 1.11. (9) desiderantur 5 litterae. *aut* Gö. 1. 2. *uel etiam* Hefft. La. et ed. m. 3. Hschk. *aut ēt* (10) *fuit* (pro *fūit*) C. (11) *institutoria* et paullo post *institutor* C. Sequens hiatus ex Inst. suppl. (12) desiderantur 8 fere litterae, quibus plura uocabula quam ista (*q̄q̄ ūō*) olim significata fuisse suspicor. (13) *p̄r̄ edicto de eor.* (La. *de peculiaribus*) *mercibus re*|busue Huschk. Parum apta mihi

14.3. Cod. De institoria et exercitoria actione 4.25. Ulp. L.7. §11.D. ad SC. Macedonianum 14. 6. Marcell. L. 20. D. de usu et habitatione 7.8. § 72. §3.I.tit.cit.4.7. Vid.Dig.De tributoria actione 14.4.

constituta est, cum filius seruusue *in peculi*|ari [1]q*uacumque* m*erce* sci*ente patre dominoue negotiatur: nam si quid cum eo eius re*|*i* ca*usa contractum erit, ita praetor ius dicit, ut quidquid*
215. *in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter patrem*
73a. t.s. *dominumue, si quid ei debebitur, et ceteros creditores pro rata portione distribuatur; et quia ipsi patri dominoue distributionem permittit, si quis ex creditoribus queratur, quasi minus ei tributum sit quam oportuerit, hanc ei actionem adcommodat, quae tributoria appellatur.* *Praeterea introducta est actio de peculio* §73.
deque eo quod in rem patris dominiue uersum erit, ut quamuis sine uoluntate patris dominiue negotium gestum erit, tamen siue

haec uidentur: Gaius oppositionem potius eam hic expresserit, quod haec formula, cui locus erat etiam si nihil esset in peculio, non in solidum dabatur. otiosum foret: *deribus* ! *peculiamercibus...cum in peculiari merce...* otiosissimum autem est quod Hefft. lacunae explendae dedit: *pro filiis filiabusue*, (*ut* ins. 1830.) *seruis ancilla*busue, neque hoc syrma in simplicibus Ulp.L.5.§2.D.de trib.act. 14.4. uerbis sui simile habet. Inst. l. c.: *Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria uocatur: namque si seruus in peculiari m.* et c. Illo uitio non laborat quod nunc ex HIA recepi: *de tabernae mercibus re*|busue. cf.Ulp.L.5.§16.D.h.t.14.4. (1) „In reliqua quidem huius pag. parte, nec non in uniuersa pag. seq. nihil legi potuit: sed cum, quae ibi euanuerint, non solum quantum ad sententiam attinet, uerum etiam maximam partem uerbis tenus seruata esse uideantur in §§3.4.I.tit.cit., lacunam inde explere non dubitaui. Institutionum tamen auctores, ne uerbosa fieret disputatio, in solam serui dominique personam direxerunt sermonem: quod cum a Gaii nostri instituto alienum esse animaduerterem, filii patrisque mentionem suo loco adieci.“ Gö. qui quasi post *ari* in C. nihil lectum esset, cetera ex Inst. repetiit, quod sqq. quoque edd. fecerunt; sed in sch. ỷ.22.inter *ari* et *mcrıe scıı* (merce scie) est *umı* (siue *q̀orı* siue simile quidquam) et ỷ. 23: | **caı* Itaque nunc *qc'q* scripsi. Iam La. adnotauerat, incertas ỷ.22. litteras sic resolui posse *q́dem merce s' sci* De *quacumque* cf. Ulp. L. cit. § 7. Non nulla quae a Gaii consuetudine aut tempore abhorrere uiderentur, in transcribendo ex Inst.supplemento mutauimus.

Ulp.L.11.§7.D.de institor.14.3. infra §74. *pec. m. sc. p. dom. negot.*] Gai.L.27.pr.D.de pecul.15.1. § 73. §4.I.tit cit 4.7. Vid.§74. Paul.S.R.De in rem uerso 2.9. Alex.L.un.Greg. Cod. si cum eo 7. (ed.

quid in rem eius uersum fuerit, id totum praestare debeat, siue quid non sit in rem eius uersum, id ea tenus praestare debeat, qua tenus peculium patitur: in rem autem patris dominiue uersum intellegitur quidquid necessario in rem eius inpenderit filius seruusue, ueluti si mutuatus pecuniam creditoribus eius soluerit, aut aedificia ruentia fulserit, aut familiae frumentum emerit, uel etiam fundum aut quam libet aliam rem necessariam mercatus erit: itaque si ex decem ut puta sestertiis quae seruus tuus a Titio mutua accepit, creditori tuo quinque sestertia soluerit, reliqua uero quinque quo libet modo consumpserit, pro quinque quidem in solidum damnari debes, pro ceteris uero quinque ea tenus, qua tenus in peculio sit: ex quo scilicet apparet, si tota decem sestertia in rem tuam uersa fuerint, tota decem sestertia Titium consequi posse; licet enim una est actio qua de peculio deque eo quod in rem patris dominiue uersum sit agitur, tamen duas habet condemnationes; itaque iudex, aput quem ea actione agitur, ante dispicere solet an in rem patris dominiue uersum sit, nec aliter ad peculii aestimationem transit, quam si aut nihil in rem patris dominiue uersum intellegatur aut non totum: cum autem quaeritur quantum in peculio sit, ante de||ducit*ur* quod patri dominoue 216 73b. t.s.
quique [1]*in potestate eius sit, a fi*|lio seruoue debet*ur*, et quod superest, hoc solum peculium *esse* | intellegitur: *aliquan*do *ta*men i*d quod e*i debet filius ser|uusue qui in potestate patris dominiue *est, non* deduci|*tur* ex peculio, uelut [*si*] is

§74. cui debet, in huius [2]ipsius peculi*o* | s*it*. Ceterum *dubium non est, quin is quoque qui iussu patri*s | dominiue contrax*erit, cuique institoria uel exerci*|toria formula competit, de peculio

(1) Sequentia suppl. maxime ad Institt. imp. uerba conposita sunt.
(2) *ipsius* neglegenter omiss. est edd. m. 3. 4. et HIA.

Haenel.p.24..) Dig.De peculio 15.1. Quando de peculio actio annalis est 15.2. De in rem uerso 15.3. Cod. Quod c.eo...uel de peculio... aut de in rem uerso 4.26. Dig.de peculio legato (LL.7.16 18.)33.8.
§ 74. Cf.§5.I.tit.cit.4.7. Vid.§73. Ulp. L.4. §5. D. quod cum eo 14.5.

aut de in rem uerso | agere possit; sed nemo tam stultus erit, ut qui aliqua | illarum actionum sine dubio solidum consequi [1]possit, | in [2]difficultate*m* se deducat [3]proband*i in rem patris dominiue uersum esse, uel habere filium seruumue peculium, et tantum habere, ut solidum sibi* [4]*s*|*olui possit.* Is quoque cui tributoria actio conpetit, de pecu|lio uel de in rem uerso agere potest; sed huic sane plerumque | expedit hac potius actione uti, quam tributoria; nam in tri|butoria eius solius peculii ratio ha*b*et*ur*, quod in his mer|cib*us* [5]*erit*, quibus negotiatur filius seruusue *quod*|que inde receptum erit, [6]*at* in actione peculii, totius: | et potest quisque tertia forte aut quarta uel etiam minore par|te peculii negotiari, maximam uero partem [7]*in praediis uel* | in a*li*is rebus habere; [8]lo*nge* ma*gis si* potest adprobari, id quod | [9]*debeatur, totum* in rem patris dominiue uersum esse, ad | hanc actio-
217. 56a. nem transire debet; nam, ut supra [10]dixim*us*, || eadem formula et de peculio et de in rem uerso agi|tur.

Ex maleficiis filiorum familias seruorumue, ueluti | si §75.
furtum fecerint aut iniuriam commiserint, no|xales actiones [11]*pro*ditae sunt, uti liceret patri dominoue aut | litis aestima-

(1) *prit u*| C. Hschk.ex *u* faciens *h'* (= hoc) emendari uult et HIA ded. *hac* (i.e.actione de peculio uel de in rem uerso). (2) *difficultate* C. (3) *pbando* C. (4) *|*umc̄ci C. (5) desiderantur in C. fere 6 litterae, scilicet post *mercib*, unde *us erit* scripsimus edd.m.3.4.Gn.HIA sed Gö.Klenz.Hefft.edd.m.1.2.et La.dederunt *continetur* (6) *ad* C.
(7) *in praediis et mancipiis aut fenebri pecunia habere* Inst.
(8) Gö. lacunam indicauit. Hefft. ded. *Certe si a creditore* pot. Klenz. *Ideoque is a quo* pot. La. et ed. m. 2. *iudici autem si* pot. Edd.m.3.4. c. Huschk. *longem̄gsi p adprobari id q*| (9) Gö. lacunam indicauit. Hefft. ded. *erogatum fuerit* Bl. *erat creditum* Klenz. *debetur, in peculio uel* La. fecit *deueatur totū* quod sequuntur edd. m. 3. sqq. Gn. HIA. Antea Huschk. prop. *creditū fuerit*
(10) § 73. (11) *pditae s.* C.

L.1.pr.5.§1.L.9.§1.Gai. L.11. D. de tributoria actione 14. 4. Ulp. L. 9. §2.D.de peculio 15.1.
§ 75. Pr.§2. i.f.I.de noxalibus actionibus 4.8. Vid. 1.140. et infra

tionem [1]suffer*r*e aut noxa*e* dedere*: e*|*rat* enim inicum ne- 6
quitiam eorum ultra ipsorum corpo|ra parentibus dominisue
§76. damnosam esse. Consti|tutae sunt autem noxales actio- 8
nes aut legibu*s* aut edicto: | legibus, uelut furti lege XII
tabularum, damni iniuriae [2] | lege Aquilia; edicto praetoris, 10
§77. uelut iniuriarum et ui bonorum ra|ptorum. Omnes au-
tem noxales actiones [3]cap*u*t sequuntur: | nam si filius tuus 12
ser*u*usu*e* noxam commiserit, qu|am diu in tua potestate est,
tecum est actio; si in alteri|us potestatem peruenerit, cum 14
illo incipit actio esse; si sui | iuris coeperit esse, directa
actio cum ipso est, et noxae | deditio extinguitur. ex di- 16
uerso quoque directa actio no|xalis esse [4]incipit: nam si

(1) *suffere aut noxa*dederi c|uaiw* C. (2) *ū|ut* (uelut) C. ins. sed ab edd. recte eicitur. Possis *damni iniuria dati* (3) *capita* C. Prouerbium (κανὼν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων δεδομένος Theophil.) *Noxa caput sequitur* innumeris fere locis, imprimis apud Paulum legitur. cf.locc.infra citt. (4) *incincipit* C.

§79. §1.I.de off.iud.4.17. Paul.S.R. 2.31.§7. Gai.L.1.Ulp.L.21.pr.D. de noxal.act.9.4. Paul.L.215.D.de V. S. 50.16. Gord.L.2.C.h.t. 3.41. Fest. u. *Noxia* (Müll.p.174.) c.Paul.Diac.eod.u. (ib.p.175.) Quintilian. decl.4.5. Appul.Metam.3.p.56. (Oud.I.p.210.) Arnob.adu.g. 2.32. (dedimus et mancipauimus). Translate 'tyrannis noxae dedita est ciuitas', Senec.epist.104.27. *erat enim inic.*] Vid.Ulp. L. 149. D. de R.I. 50.17. cum L.2.pr.D.h.t. 9.4. Paul. L. 2. D. de eo per q. fact. er. 2. 10. Ulp.L.7.§1.D.de damno inf. 39.2. L.1.§15. D. de ui et de ui arm. 43. 16. Afr.L.61.§5.D.de furt.47.2. Vid. etiam de interdictis noxalibus Paul. L.5.D.de interdictis 43.1. § 76. §4.I.tit.cit.4.8. Vid.Ulp.L.2. §1.D.h.t. 9.4. Marcell.L.5.D.si familia furt.fec. dic. 47.6. Pomp. L. 56.D.de O.et A. 44.7. *lege XII t.*] Vide *Dirksen.* 12. 2. Fest. l. c. et LL.init.citt. item uid.Ulp.LL.8 38.§2. Paul.L.9.D.h.t. 9.4. L.16.D. ad exhib.10.4. L.22.D.commod. 13.6. L.45.pr.D.locati 19. 2. Afr. L.110.D.de legat.1.30. Ulp.L.1.§2.D.de priu.delict. 47.1. Iustinian. L. 21. C. de furtis 6.2. *damni iniur.*] Vid.Paul.LL.10.19.pr.D.h.t. 9. 4. Ulp.L.27.§§1.11 D.ad L.Aquil.9.2. *ui bon. rapt.*] Vid.edict ap.Ulp. L.2.pr.D.ui bon.rapt.47.8. § 77. §5.I.tit cit.4.8. c.Theoph.ad h.l. Vid.Paul.S.R.2.31.§§8.9. Ulp.L.2.§1. LL.6.7. Paul.L.12. Gai. L.20. Ulp.L.42.§2. Pomp.L.43.D.h.t.9.4. Paul.L.2.pr.D.si ex nox.c. 2.9. L.7.§1.D.de cap.min.4.5. Cels.L 15.D.de condict.furt.13 1. Ulp. L.1.§18.D.depos.16.3. Ulp.L.14.D.de O.et A. 44.7. L.1.i.f.D.de priu.

18 pater familias noxam commi|serit, et hic se in [1]adrogatio-
ne*m* ti*b*i dederit aut ser|*u*us tuus esse coeperit, [2][*quod*]
20 quibusdam casibus accidere pri|mo commentario [3] tradidi-
mus, incipit tecum no|xalis actio esse quae ante directa fuit.
22 Sed si filius patri | aut ser*u*us domino noxam commiserit, §78.
nulla actio | nascitur: nulla enim omnino inter me et eum
[4]qui *i*n pote|state mea est, obligatio nascitur; ideoque et si
218. in alienam || potestatem peruenerit aut sui iuris esse coepe-
56b. rit, neque cum ipso ne|que cum eo cuius nunc in potestate
est, agi potest. unde quaeritur, | si alienus seruus filiusue
4 noxam commiserit mi|hi, et is postea in mea esse coeperit
potestate, utrum interci|dat actio an quiescat: nostri prae-
6 ceptores intercidere pu|tant, quia in eum casum deducta
sit, in quo actio consi|stere non potuerit, ideoque, licet
8 exierit de mea potesta|te, agere me non posse; diuersae
scholae auctores, quam diu in mea potestate sit, quiescere |
actionem putant, cum ipse mecum agere non [5]possum, cum |
10 uero exierit de mea potestate, tunc eam resuscita|ri.
Cum autem filius familias ex noxali causa mancipio datur, §79.
12 diuersae scholae auctores | putant ter eum mancipio dari
debere, [6]quia lege XII | tabularum cautum sit, [7][*ne filius de*

(1) *adrogatione tiui* C. (2) ex Inst. (3) § 160. (4) *q̃n* C. (5) *p̓sum* C. edd. ante 1841. et HIA *possim* (6) *quia e* C. (7) Iam Gö. 1. expl. [*ne aliter fil. de pot. patris*] Nunc HIA τὸ *aliter* ut dedimus conlocauit, „ut adpareret qua de causa librarius haec omiserit", i. e. a *sit* ad *ali·r* oculis transilierit. equidem sequor, quia commodius uerba ita conlocari sentio.

del.47.1. Paul.L.18.D.de furtis 47.2. L.215.D.de V.S. 50.16. Alex. L.1.C.h.t.3.41. Gord. L. 4. C. an seruus pro suo facto post m. miss. teneatur 4.14. Nou.Maioriani 7.§11.(ed.Haenel.p.320.) § 78. Cf. §6.I.tit.cit. 4.8. Vid.Tryphon.L.37. Ulp.LL.7.42.§2.D.h.t. 9.4. LL. 21.sqq.ibid. Paul.et Ulp.LL.16...18. Ner.L.64.D.de furtis 47.2. Ulp. L.11.pr.D.de minorib.4.4. Paul.L 215.D.de V.S.50.16. item L. 98. §8. D.de solutionib.46.3. Diocl.et Max.L.6.C.an seruus pro suo facto 4.14. § 79. Vid.1.140.sq.132.135. 4.75.ibiq.citt.ll.

potestate patris aliter] exeat, quam si ter [1]fu*er*it mancipatus; Sa*b*inus | et Cassius ceterique nostrae scholae auctores suffi|cere unam mancipationem [2]: crediderunt enim | tres lege XII tabularum ad uoluntarias mancipationes per|tinere. |

§80. Haec ita de his personis quae in potestate [*sunt*], siue ex contra|ctu siue ex *mal*eficio earum *contrerouer*sia esset: quod uero ad *eas* | personas quae in manu mancipioue sunt, [3]*ita* ius *dicitur, ut* cum | ex *contractu* earum [4]ageretur, nisi ab eo cuius iuri subi|ectae [5]sin*t*, *in* so*lid*um defendan*tur*, bona quae *ea*rum *fu*|tura *f*oren*t*, si *eius* iur*i* subiectae non essent, [6]*ue*ne*a*nt: sed cum [7]resciss*a capitis diminutione* imperio continenti iud*ic*||*io* [8] —————— 219. 125a. t.s.

(1) *fuit* C. (2) [*putant*] ins. edd. omnes. Gö.1.2. *mancipationem crediderunt; tres enim* Hefft. *m.* (*crediderunt*)*; crediderunt en. tr.*
(3) sic egregie Huschk. saepe temptatas C. litteras dubias interpretatus est, postquam proposuerat *siū. ex maleficio siue* | et sic ded. Gn. et HIA. Gö. prop. *si legitimo iudicio* | La. et ed. m. 2.: *quotiens* aut *ex contractu, aut* | ex *malef*icio (*q̊tiens ā ex ɔtractu ā*|) Gö.1.2. lacunae indicationem, Hefft. dedit *rescissa capitis deminutione* cum |
(4) ag*a*tur HIA. (5) *sınunɩoııcum* C. explicauit Unterh.
(6) *ı*(*?*)*unıa*N C. edd. c. Unterh. *ueneunt* (7) *reısac*,*p*(*ı*)*foro* C. sec.Bl. • Huschk. *ĸ cıssa kap dm* quod edd. inde ab a. 1841. habent. Heffter: ueneunt. § 81. *Sed cum in factum formula aut* imp.
(8) *agitur, etiam cum ipsa muliere, quae in manum conuenit, agi potest, quia tum tutoris auctoritas necessaria non est.* Huschk. et HIA. Gaium, ante quam de alieno nomine instituendis actionibus exponeret (§82.sqq.), etiam de pauperie pag. 219. egisse puto, ut §81. communia de mancipandis noxaeue dedendis et seruis et animalibus spectet. Cf.tabul.nostr.system.et Inst.4.9. Et HIA adnot.: „*Haec statim ea excepisse puto, quae habet pr. I. si quadr. paup.* 4. 9., *sed tantum haecce:* 'Animalium .... feruore (*alii*: pauore) aut .... scripta est'. *Non etiam cetera, quae ibi sequuntur, quae aliunde assuta esse constat. Gaius contra post haec dixisse uidetur, illud omnium noxalium actionum commune esse, quod si seruus uel animal ante litis contestationem mortuum sit, noxalis actio exstinguatur* (L.1.§13.D.9,1. L.39.§4. L.26.§4.D.9,4). *Aliud iuris esse, si post litis cont. moriatur* (L.16.D. 9,4. L.37.§1.D.9,2.), *quo casu ne mortuum quidem hominem noxae dare*

§ 80. Vid.3.84. cum locis ibi citt. impr.LL.8.9.D. de cap. min. 4. 5. et infra §§103.106. et supra §38. Ulp.11.27.

ṽṽ. 1...23. [1] ——————————————— | §81.

220. 125b. t.s. ——————— [2]enim ——————— || ——————— *quam*-*quam* diximus [3] —— *permis*|sum fuisse ei mortuos homines dedere, tamen [4]etsi quis | *eum* [5]dederit qui fato suo uita excesserit, aeque libera*tur*. |

[6]*Nunc admonendi sumus agere posse quem libet aut suo nomine aut alieno:* | alieno, ueluti cognitorio, procuratorio, tutorio, | curatorio, cum olim, [7]q*uam d*iu *quidem leg*is actio-n*es* in | usu fuissent, alter*ius* nomine agere non licere*t*, §82.

reo licere. Plane si ab alio occisus sit, quo nomine ei legis Aquiliae actio sit, aequum uisum esse (*haec in ṽ.* 12. *comparent*), ut iudex, si *reus eam actionē p̀stare actori paratus sit, eum absoluat* (L.1.§16.D.9.1.). *Reliqua paginae pars* fortasse controuersiam spectabat nobis incognitam, an etiam si damnatus legis Aquiliae actionem actori cederet, liberaretur, quod si qui erant, qui existimarent, argumento sine dubio utebantur eo, quod reus etiam sine culpa sua mortuum hominem dedendo liberaretur: eoque spectat § 81.“ Haec HIA.
(1) Versus 24. et sq. pag. priores sic restit. HIA: § 81. ... *licere* enim *etiam*, si *f*ato *is f*uerit | *mortuus, mortuum dare; nam quam* quam diximus, *non* et*iam permis*sum *reis* esse, *et* mortuos cf.sqq.nott.
(2) *enime·s*(*a*)*ııate n*(*ı*)*ouerit*(*u*) || C. sec. Bl. (3) „Huschk. et Hollw. *quamuis, ut supra* quoque diximus, re*o non permis*sum fuit (rectius Böck. *fuerit*) *de*mortuos (uel *emortuos:* nolim *et mortuos*) homines dedere. Sed in his *reo non*, negatione alieno loco posita, item adiectiua coniunctio *et* uel *etiam*, ferri non possunt“. La. *diximus nunquam perm.* Hefft. De HIA uid. not. 1. (4) „Videndum an scribi possit: et*iam* si quis *uiuum* deder*it is*que“ La. (5) de*di*derit Hefft. (6) ex Inst. praeter quam quod ibi est: quem libet *hominem.* „Ego uocem *hominem*, qua sane carere possumus, omisi, cum uix reliqua capiat unius uersus spatium.“ Gö. „Gaium scripsisse puto: agere *licere* aut“ La. (7) *quamdiu* —— *legis*

§ 81. Vid. Paul. L. 26. § 4. Iul.L.39.§4. Ulp.L.42.§1.D.h.t. 9.4. Val. Prob. ex cod. Eins. n. 51. S·Q·M·M·M·M·M· si quis manu missus manu missa moritur.

§§ 82...102. De cognitoribus et procuratoribus: Vat. Fgm.§§317...341. Th.C.2.12. Paul. S. R. De cognitoribus 1.2. De procuratoribus 1. 3. Consult.vet. IC. 3. Dig. De procuratoribus et defensoribus 3. 3. Cod. De procuratoribus 2.13.

§ 82. Pr.I.de iis per quos agere possumus 4.40. supra 2.39. *cognit.*] Vid.§83. *procur.*] Vid.§84. *tut.curat.*] Vid.§85. *cum*

§83. [*nisi*] pro popul|*o et libertat*is causa[1]. Cognitor autem certis uerb*is* in litem cora*m* | aduersario substituitur: nam actor [2]*ita* cognitore*m* | dat QVOD EGO A *TE* uerbi gratia FVNDVM PETO, IN EAM REM | LVCIVM TITIVM *TI*BI COGNITOREM DO; ad*uersari*us | ita [3]QVANDOQVE TV A ME FVNDVM PETIS, IN EAM REM PVBLIVM ME|VIVM COGNITOREM DO: potest ut actor ita dicat QVOD EGO | TECVM AGERE VOLO, IN EAM REM COGNITOREM DO; ad|uers*ari*us i*t*a [4]QVANDOQVE TV MECVM AGERE V*IS, IN EAM RE*M | COGNITOREM DO: nec interest praesens an absens cognitor | detur; set si absens datus [5]fu*e*rit, cognitor ita erit, si co|gnouerit [6]*et susce*per*it* officium co-
§84. gnitori*s*. | Procurator uero *n*ullis certis uerbis in litem [7]*substi*|tuit*ur*; set ex solo mandato, et absente et

actiones in usu fuissent, alt. n. a. n. licere*t* Gö. 2. et sic HIA nisi quod *scilicet* ante *legis* dedit, et *essent* pro *fuissent* Ed. 4. cum La. ded.: quo *tempore erant leg*is action*es*, in usu fuisset, alt. n. a. n. licere *nisi* quod et Gn. rec. nunc cum Gö. et HIA fere feci: cf. supra § 25. infra §94.1.184. et adnot. m. ad 3.45. *e*ssent ego quoque malim quam *fuissent*, sed hoc aperte C. habet, neque a Gaiano more nimis alienum est. *quamdiu solae leg. act. in u. fuissent* Hefft. (1) Inst. add.: „pro tutela. praeterea lege Hostilia permissum est furti agere eorum nomine qui apud hostes essent aut rei p. causa abessent, qui quaeue in eorum cuius tutela essent“ *et c.* (2) *u* C. (3) cf. seq. not. 4. QVANDO edd. Gö. (4) $\overline{qa}_{\circ}$ C. sec. Bl. edd. praeter m. 3. 4. QVANDO sed Huschk. (et HIA) recte siglam $\overline{qa}_{\circ}$ interpretatus est, memorans formulas ap. Liu. 9.10. Cic. in Verr. II. 3,80. pro Caec. 19. (5) *fuit* C. (6) ita Heisius. (7) Edd. *consti*|tuitur

olim et c.] Vid. Ulp. L. 123. pr. D. de R. I. 50.17. item supra 2.95. *pro pop.*] Vid. L. Seruil. repetundar. capp. 4. 5. Cic. in Caec. diuin. 20, 65. Gai. L. 1. §1. D. quod cuius c. uniu. nom. 3.4. *libert. c.*] Vid. Liu. 3.45. Donat. ad Terent. Ad. 2.1.ỷ.40. Ter. Eun. 4.7,35. sqq. Cic. p. Caec. 33,97. pro dom. 29,78. Cod. De adsertione tollenda 7.17. item supra § 14. „*adsertores*“. § 83. Vid. Fgm. Vat. §§317. sqq. 329. 331. Aes Malacitan. c. 64. 65. Cic. pro Rosc. com. c 18. Hor. sat. 2.5,38. Ouid. Amor. 12,24. Manil. astron. 5.322. Paul. Diac. u. *Cognitor* (ed. Müll. p. 57.) Pseudo-Ascon. in diuin. 4,11. (ed. Bait. p. 104.) et Schol. Ambros. in Catil. 5.1. (ibid. p. 370.) L. 3. et Interpret. ad L. 7. Th. C. de cognitor. et procur. 2.12. Paul. S. R. l. c. item Isidor. Or. 10. §53. et impr. Differentiar. §123. (ed Areual. 5. p. 18.) infra §§97. sq. 101. § 84. Cf. §1. I. tit. cit. 4.10. Fgm.

ignorante aduersa|rio constituit*ur*: quin etiam sunt qui putant [1]*uel cum* procura|torem uideri cui non sit mandatum, si modo bona fide accedat a*d* | negotium et caueat ratam rem dominum habiturum: | igitur et s*i* n*on* [2]edat
221. mandatum, pro*curator* ———, || quia saepe mandatum initio
89 a. litis in obscuro est et poste|a aput iudicem ostenditur. |
Tutores autem et curatores quemadmodum constituantur, | §85.
primo commentario[3] rettulimus. | Qui autem alieno §86.
nomine agit, intentionem quidem ex persona domi|ni sumit, condemnationem autem in suam personam con|uertit: [4]n*am* si uerbi gratia Lucius Titius [5][*pro*] Publio Meuio agat, ita | formula concipitur SI PARET NVMERIVM NEGIDIVM PVBLIO ME-

Hollw. *substituitur*. „Verum puto *da*|*tur*“ La. (*sub*)*stit*uit*ur* HIA. Ego uerum puto uerba *substitui* et *constitui* ad explicandam quae inter cognitorem ac procuratorem intercederet, differentiam h. l. sibi opponi: procurator non substituitur, ut certis uerbis cognitor substituitur [cf. §97.], sed nullis certis uerbis constituitur. (1) *et eum* Gö. 1. *adeo eum* Hefft. (2) *edat* Hollw. et edd. post 1841. antea *habeat* mand., *agere tamen posse*, ex Nieb. coni. Litteras C. *e**h**(c*ul*a* sec. Gö.) *ex piri p* (experiri potest) (quod rec. Gn.) uel *ei dat' $\overline{uo}$* explicari posse putauit La. Ed. m. 4. adn. quod nunc displicet: malim *nom. aget*, Gaio familiare est *si — nihilo minus* HIA: *procurator admittitur*, || sed non iure adn.: Sch. Gö. secutus restitui *ad$\overline{m}$tit'* (eae habent *spc*nl*a*) (3) § 144. sq. (4) *n'* C. (5) $\overline{pl.}$ C.

Vat., Ps.-Ascon., Paul. Diac. et Interpr. ll citt. Isidor. Or. 9.3. §8. et 4. §35. item Diff. l. c. Ulp. L. 1. §§1.3. Paul. L. 2. D. h. t. 3.3. Paul. S. R. 1.3. §§1.3. 5.6b. Ulp. L. 56. D. de iudiciis 5.1. Diocl. et Max. L. un. C. de satis dando 2.57. Val. et Val. L. 2. Th. et Val. L. 7. Th. C. h. t. 2.12. c. interp. *ex solo mandato*] Vid. Ulp. L. 1. pr. D. h. t. 3.3. L. 8. pr. ... §2. Paul. L. 17. D. mandati 17.1. Ulp. L. 3. §2. D. iudic. solui 46.7. *absente*] Vid. Fgm. Vat. §§326. sqq. Cic. pro Caec. 20,57. („alieni iuris uicarius.) De praesentis procuratore uid. Fgm. Vat. §§331. 333. 326. cit. L. 7. Th. C. *et caueat* et c.] Vid. Ulp. L. 27. pr. D. de procurator. 3.3. Pap. L. 3. §1. Herm. L. 11. D. rat. rem hab. 46.8. *quia saepe* et c.] sed uide Grat. Val. et Th. L. 3. Th. C. h. t. 2.12. § 85. §2. I. tit. tit. 4.10. § 86. Vid. Theophil. 4.10. §2. et supra §§35. 55. 2.252. i. f. et Cic. pro Rosc. com. l. c. *ex pers. domini*] Vid. Ulp. L. 1. §1. D. de ligitiosis 44.6. („*quasi cum ipso litigetur*“.) Alex. L. 9. C. de procur. 2.13. (contentio ex persona alterius b. f. sumatur). cf. supra § 60. *condemn. in suam personam conuert.*] Vid. etiam Paul. 1.2. §4. Vat. Fgm. §317.

VIO SESTERTIVM X M DARE OPORTERE, IVDEX NVMERIVM NEGIDIVM LVCIO TITIO SESTERTIVM | X M CONDEMNA. SI NON PARET, ABSOLVE; in rem quoque si agat, intendit PVBLII *MEVII* REM | ESSE EX IVRE QVIRITIVM, et condemnationem in suam personam | conuertit.

§87. | Ab aduersarii quoque parte si interueniat aliquis, cum quo actio consti|tuitur, intenditur DOMINVM DARE OPORTERE, condemnati|o autem in eius persona*m* conuertitur qui iudicium accepit; | set cum in rem agitur, [1]nihil in *in*tentione facit eius persona | cum quo agitur, siue suo nomine siue alieno aliquis | iudicio interueniat: tantum enim intendit*ur* REM ACTORIS ESSE. |

§88. Videamus nunc quibus ex causis is cum quo agit*ur* uel hic qui [2]a|g*it* satis dare [*debeat*].

§89. igitur si uerbi gratia in rem tecum [3]a|ga*m*, satis mihi [4]dar*e* de*b*es: *ae*quu*m* enim uisum est [5][*te i*]deo quod | interea tibi rem, quae an a*d* te pertineat du*b*ium [*est*], posside|re concedit*ur*, cum satis datione mihi cauere, ut si uictus | sis, [6]nec rem ipsam restituas nec litis aestimationem [7]suf|feras, sit mihi potestas aut tecum agendi aut cum sponsoribus || tuis.

§90. Multoque magis debes satis dare mihi, si alieno nomine iudi|cium ac- 222. 89 b.

(1) *n intention.* C. (2) *a|gat satisdare igitur* C. Hugo: agat, satis dare *co*gitur. si *et c.* edd. ante a. 1841. *agit satisdare* (*cogitur*). posteriores omnes: a[*git, co*]gat*ur* satisdare. Igitur Nunc mihi persuasi *debeat* post *dare* excidisse, siue scribendum fuerit *ddūat.* cf. statim sq. *dare debes.* (3) *a|gat* C. (4) *dari deues aquun* C. (5) ita recte Huschk. ex C. *de eo q* fecit. priores edd.: [*te*] de eo (6) *rem n'* (rem nec) C. et Hefft. (7) *sufferras* C.

§ 87. Vid.Theophil.l.c. Vat.Fgm.§§340.sq. (c.Rudorff. in *Zeitschr.f. Rechtsgesch.*4.p.79.)

§ 88. Vid.rubr.Dig. Qui satis dare cogantur *et c.* 2.8. Gai.L.1.eod. Pomp.L.5.§3.D.de V.O.45.1. § 89. Cf.pr.I.de satis dationibus 4.11.c.Theophil.ad h.l. Vid.etiam Paul.S.R.1.11.§1. Ulp.L.5.pr.§1.D. de H.P.5.3. L.7.§2. MacerL.15.D.h.t.2.8. et supra 3.116.sq.

§ 90. Cf.pr.I.cit. 4.11. Vid. Fgm.Vat. 317.336. Ulp. L. 53. D. h. t. 3.3. L.3.D.iud.solui 46.7.

cipias. |

§91. Ceterum cum in rem actio duplex *sit*, aut enim per formulam petito|riam agit*ur* aut per sponsionem, si quidem per formulam petito|riam agitur, illa stipulatio locum habet quae appellatur IV|DICATVM SOLVI, si uero [1]*per* sponsionem, illa quae appellatur | PRO PRAEDE LITIS ET VINDICIARVM.

§92. Petitoria autem formula haec est | qua actor intendit REM SVAM ESSE.

§93. Per sponsionem uero | hoc modo agimus: prouocamus aduersarium tali spon|sione SI HOMO QVO DE AGITVR, EX IVRE QVIRITIVM MEVS EST, [2]SESTERTIOS XXV NVM|MO*S* DARE SPONDES? deinde formulam edimus [3]qua | intendimus SPONSIONIS SVMMAM NOBIS [4]DARE OPORTERE; | qua formula ita demum uincimus, si pro*b*auerim*us* | rem nostram esse. |

§94. [5]Non tamen [6]*h*aec summa sponsionis exigitur: [7]nec enim poenali*s* est, | set praeiudicia*li*s, et propter hoc solum fit ut per eam de re iudi|cetur; unde etiam is cum [8]*quo* a*gitur, non restipulatur: i*deo | autem

(1) *p* C. (2) *ss xx.u.*[*cxx.u.*Hollw.]*nū.*|*mor'* C. (3) *quia* C. (4) *dari* Gö. (5) *N̄* C. *Nec* edd. ante a. 1841. (6) *aec* C. (7) *n* C. *non* edd. ante a. 1841. (8) incertos C. ductus Sauin. interpretatus est. Heffter.: *quo* ——— et proposuit: *agitur, pro praede litis et uind. satis dat*

§ 91. Vid.§§16.94.ibiq.citt.ll. item 2.40.sq. *form. pet.*] Vid. §4. I. de interd.4.15. (petitoria actio). Gai.L.36.pr.D.de R.V.6.1. (petitorio iudicio). IVD. SOLVI] Vid. Cic. pro Quintio 7.8,29.sq.,13,44. Dig. Iudicatum solui 46.7. impr.Paul.LL.8.11. S.R.l.c. Vat. Fgm. cit. § 336. Paul. S.R. 5.9.§2. Ulp.L.7.pr.Paul.L.8.§3.L.14. D. qui satis dare 2. 8. Ulp.L.27.§1.D.de procur.3.3. cf.LL.16...27.67.D.ibid. Gai.L.39.D.de D.M.4.3. Iul.L.18.D.de interr.i.i.11.1. Ulp.L.33.D.de fideiuss. 46.1. Paul.L.2.§2.D.de praetor.stipul.46.5. Diocl.et Max.L.un.C. de satis dando 2.57. L.un.C.uti poss.8.6. §§4.5.I.h.t.4.11. Val.Prob.§5.n.23. I·S·=iudicatum [iudicium] solui. PRO PRAEDE LITIS ET VIND.] Vid. §94.et supra ad §16.citt.ll.(ubi adde Cic.ad diu.5.20,3.) impr.Val.Prob. §5.n.22. item Ulp.L.33.D.de fideiuss.46.1. Paul.L.11.D.iud.solui 46.7. et S.R.5.9.§12. § 92. Vid.§41.ibiq.i.f.et ad §91.citt. Cic.in Verr.et Gai.2.40.sq. cum ll.ibi citt. § 93. Vid.§§95.165. Plaut.Menaechm. 4.2,26.sq. Cic.in Verr.5.54,141. Val.Max.2.8,2 Ulp.L.7.§2.L.11.D.qui satis dare cogantur 2.9. § 94. Vid.§§13.16.82.91.165. et ibi citt.ll.

appellata est PRO PRAEDE LITIS [1]VINDICIARVM stipulatio, *qu*ia in lo|cum praedium successit, [2]*nam* olim, cum lege agebatur, pro lite et u*in*|diciis, id est pro re et fructibus, a pos-
§95. sessor*e* petitori daban|tur praedes. | Ceterum si aput centumuiros agitur, summam sponsionis non per | formulam petimus, set per legis actionem: sacramento enim [3]re|*um* prouocamus; eaque sponsio [4]sestertiorum $\overline{\text{CXXV}}$ nummo-
§96. rum [5]fit, *scilice*t || propter legem [6]———— | Ipse 223. 105a.
autem qui in rem agit, si suo nomine agit, satis non dat.
§97. ac | nec si per cognitorem quidem [7]aga*tur*, ulla satisdatio uel ab ipso | uel a domino desideratur: cum enim certis et quasi sollemni|bus uerbis in locum domini [8]substituatur
§98. cognitor, | merito domini loco habetur. | Procurator uero si agat, satisdare iube*tur* ratam rem domi|num habiturum: periculum *enim* [9]*est*, ne iterum domi|n*us* de eadem re experiatur; quod periculum [*non*] interuenit si | per

(1) *et* ins. Gö. 1. reprobante Gö. 2. (2) *q* C. *qui .... daban|tur* (omisso *praedes*). Gö.1.2. Hefft. Klenz. HIA. *qui* (sed non omisso *praedes*) ed. m. 1. Nunc malui ex *q* facere *ǹ* quam eicere *p̀des* (3) *re|re* C. HIA adn.: an $\overline{psr\bar{e}}$ i. e. [?] *possessorem?* (4) *ss-* $\overline{\textit{CXXu}}$ numm̄. C. (5) *fieri solet* || *propter* Gö. 2. Klenz. recte La. *fit sclct*| $\overline{pp}$ quod et HIA rec. (6) *c(g)repertum* C. sec. Gö. *crepu(ı)rıam* C. sec. Bl. Blum. Dirks. Unterh.: *Papiriam*, Pucht. *Aebutiam*, Huschk. et La.: *Crepereium* uel *Crepeream*. cf. 3. 123. 'Pinariam?? cf. §15.' nescio quis adnotauit. HIA adn.: „sed et *fit* et *scilicet* et *propter* suspectum est, cum nusquam alias propter legem aliquid fieri Gaius dicat. *HS.CXXV nummis finitur p(er)* Cf. 1. 139. 3. 18. Ulp. 16. 1." (7) *agatuulla* C. (8) *substituitur* per err. edd. m. 3. 4. (9) *erat* Inst.

Cic. pro Caec. 8. i. f. § 95. Vid. §31. Cic. in Verr. II. 1. 45. §115. de Or. 1. 38, 175. § 96. Cf. pr. I. de satis dationib. 4. 11. med. (ubi Inst. et Theoph. imperfecto tempore utuntur: *cogebatur*, *ἠναγκάζετο*.) Vid. §3. ibid. § 97. Vid. supra §§83. 84. ibiq. cit. Aes Malacitan. et infra § 101. Fgm. Vat. §§ 317. 333. et cit. L. un. C. de satis dando 2. 57. Cic. in Verr. II. 3. 60, 137. Th. et Val. L. 7. pr. Th. C. de cognitorib. et procur. 2. 12. c. interp. Visigotth. § 98. Vid. ad §§96. 97. citt. ll. Ner. L. 11. §1. D. de D. M. et M. E. 44. 4. Iul. L. 23. Val. Th. et Arc. L. 25. C. de pro-

cognitorem [1]actum fuit, quia de *q*ua re quisque per cognito|rem egerit, de ea non magis amplius actionem habet quam si ipse | egerit. Tutores et curatores eo modo §99.
quo et [2]procur*atores* satis|dare debere uerba edicti faciunt; set aliquando illis sa|tisdatio remittitur. | Haec §100.
ita si in rem agatur; si uero in personam, ab actoris quidem | parte quando satisdari de*b*eat quaerentes, eadem | repetemus quae diximus[3] in actione qua in rem agitur. ab | e*ius* uero parte cum quo agit*ur*, siquidem alieno [4]no- §101.
m*ine* aliquis interueni|at, omnimodo [5]satisdari debet, quia nemo alienae rei sine sa|tisdatione defensor idoneus intellegitur; set siquidem cum [6]*cogni*|*t*ore agatur, dominus satis dare iubetur; si uero cum procu|ratore, ipse procurator. idem et de tutore et de curatore | iuris est. Quod si §102.
224. 105b. proprio nomine aliquis iudicium [7]a*ccipiat* || in personam, certis ex [8]causis satisdari solet, qua*s* ipse praetor | signifi-

(1) *actum....cognitorem* bis et uarie in C. scriptum est. (2) *ꝓcur* C. (3) § 96. Pro *in* Gö. 1. dedit *de* (4) *nomen* C. (5) *sd* C. Gö. 1. 2. *satisdare* sed ipse in add. ed. 2. correxit. (6) *dom|ıo(u)re* C. Sauinius explicauit. (7) *alıqıudarı ı(n)ıaı* C. perperam *aliquid* repetito. (8) *c.* [non *causis*] *satisdari* C. Olim coniec.

cur. 3. 12. impr. Fgm. Vat. §§317. 333. 335. sq. Cic. pro Quintio 7, 29. Paul. S. R. 1. 3. §4. (ex Consult. c. 3.) Ulp. L. 33. §§3. 1. L. 39. §1. sqq. D. de procuratoribus 3. 3. et L. 11. §7. D. de exc. rei iud. 44. 2. Pap. L. 3. i. f. Iul. L. 22. §8. D. ratam rem hab. 46. 8. § 99. Pr. I. de satis dation. 4. 11. c. Theophil. ad h. l. („*faciebant*" „*remittebatur*"). Vid. Ulp. L. 2. §1. L. 23. D. de admin. tut. 26. 7. Iul. L. 7. §2. D. de cur. fur. 27. 10. Gord. L. 13. Iustinian. L. 28. §3. C. de admin. tut. 5. 37. *uerba edicti*] ap. Ulp. cit. L. 33. §3. *sed aliq.*] Vid. etiam Fgm. Vat. §317. *remitt.*] Vid. Ulp. L. 23. D. de adm. et per. tut. 26. 7. Gord. L. 13. C. de adm. tut. 5. 37. § 100. Pr. I. cit. i. f. et § 1. ibid. et supra § 96. § 101. Vid. Inst. l. c. Cic. pro Quint. et Vat. Fgm. ll. citt. Ps.-Ascon. in Cic. diuin. 4, 11. Mod. L. 10. D. iudicat. solui 46. 7. (ubi *cognitor*, non *procurator* scripserat auctor, ut ex '*cognitoriae*' Gaii 4. 124. imperialium Inst. compilatores, § 10. I. 4. 13., satis infeliciter fecerunt *procuratoriae*.) Paul. S. R. 1. 3. §5. (ex Consult. c. 3.) et L. 110. §1. L. 166. D. de R. I. 50. 17. §§1. 5. I. tit. cit. 4. 11. c. Theoph. *nemo al.*] Gai. L. 46. §2. D. de procur. 3. 3. § 102. Vid. §1. i. f. I. tit. cit. 4. 11. Vat. Fgm. § 336. L. Iul. munic. (s. tab.

cat: quarum satisdationum duplex causa est, nam [1]aut
propter | genus actionis satisdatur, aut pro*pter* persona*m*, 3. 4
quia suspe|cta sit: propter genus actionis uelut iudicati de- 5
pensiue aut | cum de moribus mulieris agetur; propter per- 6
sonam uelut si cum | eo agit*ur* qui decoxerit, cuiusue bona
[*a*] creditoribus pos|sessa proscriptaue sunt, siue cum eo 8
herede agatur quem praetor suspe|ctum aestimauerit. |

§103. Omnia autem iudicia aut legitimo iure consistunt aut 10
§104. im|perio [2]continent*ur*. Legitima sunt iudicia quae in
urbe Ro|ma uel [3]int*ra* primum urbis Romae miliarium inter 12
omnes | ciues Romanos sub uno iudice accipiunt*ur*; eaque

---

ad Inst. l. c. *caus.īs* (causis Iudicatum solui) *satisdari*, item quod etiam Huschk., et HIA (*iudicatum solui*) ins. (1) *ā p̄p̄...sit* C. bis habet. (2) *continunt* C. (3) ✝ (*inter*) C.

Heracl.) ỷ.113.sqq. (ed.Momms.Inscr.Lat.p.122.) *iudic. depensiue*] Vid.§25. item §22.et 3.78. *de morib. mul. ag.*] Vid.Ulp.6.§§9.12.13. Paul.L.15.§1.f.D.sol.matr.24.3. Const.et Const.L.1.Th.C.de dote 3.13. c.interpr.Visigotth. Iustinian.L.11.§2.i.f.C.de repudiis et iudicio de morib.sublato 5.17. L.un.§5.D.de R.V.A.5.13. Cato ap. Gell. 10. 23. Hor. Sat. 1. 2,131. Plin.H.N. 14.13,14. Quintil.Inst.or. 7.4,11.38. cf. Plut.Mar 38. Val.Max.8.2,3. *decoxerit*] Vid.etiam Ulp.L.31.§§4.5. D.de bon.auct.iud.poss. 42.5. Cic. Philipp. 2.18,44. Plin. H. N. 33. 10, 49. (*decoxisse creditoribus suis*). Senec. ep. 36. §5. (*turpe est creditori decoquere*). de benef. 1.1,3.7.16,3. Spartian.Hadr.18. (decoctores bonorum suorum, si suae auctoritatis essent, catamidiari in amphitheatro et dimitti iussit). cit.L.Iul.mun. ỷ.114. sq. *cuiusue bona a cred.*] Vid.3.79.ibiq.cit.Cic.pro Quint.et Ulp. L.33.§1.D.de bonis auct. iud.possidendis 42.5. cit.L.Iul.ỷ.116.sq. *cum eo herede agatur*] Vid. Ulp.L.31.D.eod.

§ 103. Vid.praeter sqq.§§.etiam 3.181.4.80. Ulp.11.27.

§ 104. Vid. infra § 109. *Legitima*] Vid. Cic. pro Flacc. 8,50. (iudicium lege non erat). Gell. 14. 2, 1. *intra....miliar.*] Liu. 3.20. (neque.. longius ab urbe M passuum). Dio Cass. 51. 19. (*ἐντὸς τοῦ πωμηρίου καὶ ἔξω μέχρις ὀγδόου ἡμισταδίου*). Fgm. Vat. § 155. (Romae uel intra centesimum). Ulp.L.1.§4. D. de off. Pf.U. 1,12. (Romae .. et intra centesimum miliarium). Marcian.L.41. §§ 2.3. (ultra centesimum lapidem). Paul.L.42.eod. (ultra centesimum miliarium ab urbe). *e lege Iulia*] Vid.supra §30.ibiq.citt.ll. *litem mori*] Vid.Paul.L.18.§4. D.de D.M.4.3. (*lis temporibus legitimis transactis pereat.*) Ulp.L.32.D.

14 [1][*e*] lege Iulia [2]iudicia*ria*, | nisi in anno et sex mensibus iu-
dicata [3]fueri*nt*, expi|rant: et hoc est quod uulgo dicitur, e
16 lege Iulia litem anno | et sex mensibus [4]mori. Imperio §105.
uero continentur re|cuperatoria et quae sub uno iudice ac-
18 cipiuntur intereueni|ente peregrini persona iudicis aut litiga-
toris; in [5]ea | causa sunt quaecumque extra primum urbis
20 Romae miliariu*m* | tam inter [6]ciues Roman*os* quam inter
peregrinos accipiunt*ur*: ideo | autem imperio contineri iudi-
22 cia dicuntur, quia tamdiu ua|lent, quamdiu [7]is qui ea
praecepit, imperium habebit. Et | siquidem imperio §106.
continenti iudicio [8]actum fuerit, si|ue in rem siue in perso-
225. nam, siue ea formula quae in fa||ctum concepta est siue ea
88a. quae in ius habet intentio|nem, postea nihilo minus ipso
iure de eadem re a|gi potest; et ideo necessaria est ex-

---

(1) praepositionem, ut ỷ.15. habet, addidi, sed nunc non (ut antea, et HIA) ex praec. *eaque* geminatam, nam C. habet *eaqleg.* (2) *iudicia|* C. (3) *f̄uit* C. (4) *morit·* C. (5) *ea* C. ea*dem* edd. malim *in ea c s̄ ēt* (sunt etiam) (6) *c.romanum* C. (7) *his q ea pcepit* C. (8) *,pactum* C. *peractum* HIA (quod in adn. defendit). cf.impr.Gell.14.2,14...19.

---

de iudic.5.1. (*legitimum tempus.*) Paul.L.30.§1.D. ad L. Aquil. 9.2. (*litem tempore amisit.*) Ulp.L.3.§1.D.quae in fraud.cred.42.8.(*litem mori patiatur.*) Marcell.L.2 D.de diu. temp. praescr. 44.3. (*de tempore quo lis perit.*) Paul.L.2.D. iudic. solui 46.7. (*cum lite mortua nulla res sit.*) Venul.L.8.D.ratam rem 46.8. (*litem amiserit.*) Seru.ad Aeneid. 2.102. (*annus litium.*) Gell. 12. 13, 6. (ut iudex intra kalendas pronuntiet). Ulp.L 13.§1.D.de iurisd.2.1.(iudicare iubere eo die.) L.32.cit.de iudic. (iudex cui certa tempora praestituta erant.) Car. Carin. et Num.L.6. C.qu.prouoc. 7.64. (Cum non eo die, quo praeses prou. praecepit, iudex ab eodem datus pronuntiauerit, sed ductis diebus alieniore tempore..). *anno et sex mens.*] Vid.Cic. pro Quint. 8,30. (annum et sex menses nihil petit.) Tac. Ann. 6. 19. (annus .. sexque menses dati, quis secundum iussa legis rationes..conponerent). § 105. Vid.cit.§109.et Cic. pro Flacc. 21, 50. (*iudicium lege non erat*). *recuperatoria*] Vid.ad §46. citt.ll. Vid.etiam §110.i.f.et pr.I.de perp.et temp.act.4.12.(*nam et ipsius praetoris intra annum erat imperium*). item Ulp.L.13. D. de iurisdict. 2.1. Marcell.L.30.Paul.L.49.§1.D.de iudiciis 5.1. Iuuenal.sat.16.42. Seru.ad Aen.l.c. Liu.39.18. §§ 106. 107. Vid.3.180.sq. et quos

§107. ceptio rei iudicatae uel | in iudicium deductae. at [1]uero [*si*] legitimo iudicio in personam | actum sit ea formula quae iuris ciuilis habet in|tentionem, postea ipso iure de eadem re agi non potest, et ob | id exceptio [2]superuaqua est; si uero uel in rem uel in factum a|ctum fuerit, ipso iure nihilo minus postea agi potest, et ob id ex|ceptio necessaria est rei iudicatae uel in iudicium de|ductae. |

§108. Alia causa fuit olim legis actionum: nam qua de re actum semel | erat, de ea postea ipso iure agi non poterat; nec omnino | ita, ut nunc, usus erat illis temporibus exceptio|-

§109. num. Ceterum potest ex lege quidem esse iudicium, set legitimum | non esse; et contra ex lege non esse, set legitimum esse: [3][*nam si*] | uerbi gratia ex lege Aquilia uel [4]— **ia uel Furia in prouin|ciis agatur, imperio continebitur

(1) *ū* C. et fort. pro *ū* scribi debebatur *ri* ut Gö. 1. habet, *At si* (2) sic C. *superuacua* edd. (3) *uerbis gratia* C. Gö.: uerbi gratia [*si*] ex La. et ed. m. 2. [*si*] u. gr. ex Huschk. de coniunctione *nam* ex usu Gaiano addenda monuit. (4) *ū oll(u)inia* C. Dirks. (*Rhein. Mus* 1. p. 37.) coni. et mihi quoque placebat *Atiuia*. „leges Atinias, Furias" etiam Cic. in Verr. II. 1. 42, 109. coniunxit; sed Furiam testamentariam (Gai. 2. 225.) ibi uoluit, non eam, quam h. l. Gaius indicasse uidetur, de sponsu. (Gai. 3. 121. sqq.) Cf. quod de LL. Apuleia, Cornelia, Furia Gai. 3. 121...125. exposuit. *Publilia* HIA adnotans: „Sed certe non incognitam aliquam sed talem legem et hic

ad has §§. indicauimus. item infra §§ 121. 123. § 108. Vid. §§ 11. 30. et §§ 115. sqq. impr. § 118. c. locc. ibi citt. et ad §§ 180. sqq. citt. Cic. Terent. ac Donat. Plaut. Rud. 5. 3, 25. (Aliud est *mutare formulam non licet* ap. Senec. epist. 117, 6.) *nec omnino* et c.] Vid. Cic. or. part. 28, 99. (atque etiam ante iudicium de constituendo ipso iudicio solet esse contentio, cum aut sitne actio illi qui agit, aut iamne sit, aut num iam esse desierit, aut illane lege hisne uerbis sit). § 109. Vid. §§ 104. 105. ibiq. citt. ll. *Aquil.*] Vid. 4. 137. item 3. 210. sqq. et 4. 21. *Ouinia*] certe non ea tribunicia, de qua Fest. u. *Praeteriti senatores* habet. aliam autem non nouimus. Lex Atinia de usu capione: Gell. 17. 7. Paul. L. 4. § 6. Iul. L. 33 pr. D. de usurpationib. 41. 3. Paul. L. 215. D. de V. S. 50. 15. § 2. I. de usu cap. 2. 6. *Publilia*] cf 3. 127. *Furia*] Vid. 3. 121. sqq. (nam nec F. Caniniam, de qua 1. 42. sqq., nec testamentariam, de qua 2. 225. uerba fecit, h. l. Gaius memorare uidetur.)

iudicium; | idemque iuris est et si Romae aput recuperatores agamus, | uel aput unum iudicem interueniente peregrini persona; | et ex diuerso si ex ea causa, ex qua nobis edicto praetoris datur | actio, Romae sub uno iudice inter omnes ciues [1]Roman*os* | accipiat*ur* iudicium, legitimum est.

Quo loco admonendi | *su*mus eas quidem actiones quae §110.
ex lege senatusue consul|tis proficiscuntur, perpetuo solere
226. 88b. praetorem accommodare, || eas uero quae ex propria ipsius
iuris dictione pendent, pleru*m*|que [2]int*ra* annum dare. ali- §111.
quando tamen [3]— — — — — — | imitat*ur* ius legitimum: quales sunt eae quas [4]*praetor bonorum posses*|soribus ceterisque [5]*qui* heredis loco sunt, [5]*accommodat*. *fur*|ti quoque manifesti actio, quamuis ex ipsius praetoris iuris dictione |

Gaius commemorauit, cuius ipse ante mentionem fecerat. Ex *Atinia* lege nec actio ulla erat... Antiquior erat lex Publilia quam Furia." (1) *romanu*/ C. (2) ' C. (3) Gö. Klenz. edd. m. 1. 2. et La.: *praetoriae actiones* | imitantur quod merito reprobat Huschk. qui prop.: *has qq ppetuo dat uu c'* (siue *q̄b*) i. e. *has quoque perpetuo dat, uelut* (cum *siue*) *quibus* et sic ded. HIA Hefft. 1827.: *ipse praetor in actionibus* | et 1830. prop. *ipse quoque praetor in actionibus* | quod rec. Gn. Malim nunc: *etiam praetor actionibus ab ipso datis* (*ēt* pr *āonib. ab ipso datis*): nam in sch. Bl. post *tm* est: ***p* ———— *dus* (????) | siue pro *ab ipso datis* ponas *quas ipse dat* siue *edicto ꝓpositis* uel simile quid. Inst.: *et in perpetuum extenduntur, id est usque ad finem constitutionibus introductum.* unde possimus etiam: *etiam perpetuas dat, id est quibus* (*ēt ꝑpetuas dat id ē quib.*) (4) *posses*|-sori bonorum cet. Gö. 1. *b. posses*|soribus c. Gö. 2. Klenz. Hefft. ed. m. 1. *praetor* ex Unterh. prop. receperunt La. et edd. m. 2. sqq. (*p̄r. b. p'ses*|-*soribus*) HIA eiecit u. *praetor* (5) ex Inst.

§ 110. Pr. I. de perpetuis et temporalibus actionib. *et c.* 4. 12. c. Theophil. ad h. l. Vid. Cic. or. partitt. 28, 99. („*num iam esse desierit*" actio; „*sero petisti*".) Quintilian. decl. 278. Dig. de diuersis temporalibus praescriptionibus *et c.* 44. 3. Vid. etiam § 105. i. f. [Th. C. De actionibus certo tempore finiendis 4. 14. Cod. De praescriptione XXX uel XL annorum 7. 39.] § 111. Cf. cit. pr. I. 4. 12. c. Theoph. *ius legit.*] i. e. ex legibus s. eo iure quod legis uicem optinet, ueniens (cf. 1. 3. cum 1. 4. 5. 7.), oppositum praetorio (1. 6.). uid. 3. 32. (*per legem uel similem iuris constitutionem*) 4. 118. (*uel ex legibus uel ex his quae legis uicem optinent.*) *bon. possessorib.* et c.] Vid. 3. 32. 4. 34. sq. *furti man. a.*]

*pro*ficiscatur, perpetuo datur; et merito, [1]cum pro capitali poena | pecuniaria constituta [2]sit. |

§112. Non omnes actiones quae in ali*quem aut ipso iure com*|petunt aut a praetore dantur, etiam in heredem *aeque competunt aut da*|ri solent: est enim certissima iuris regula, ex maleficii*s* | poenales actiones in heredem nec conpetere [3]— ——., | uelut furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriae: [4]set heredi | de*funct*i actoris huius modi actiones comp*etunt* | nec denegant*ur*, excepta iniuriarum actione

(1) cum *tantum* HIA adn. *cum* C. ex *ctt* factum uideri. sed in C. non *cum* sed *c* est. debebat igitur HIA suum *tantum* uncinis includere. (2) *sint* > C. (3) an *nec dari solere?* Gö. Rudorff. mauult *nec praetorem dare* quod rec. Gn. *nec a praetore dari* HIA. Bl. prop. *nec accommodari.* Fort. *nec decerni.* Inst. solum: *non competere.* (4) Ed. m. 4. adn. „Librarium perperam repetitis nonnullis sic scripsisse puto *s'h̄dı|b e'm̊dı heredi* itaque singularem numerum quo §§112.113. ubique usi sunt, pro *heredibus,* quod edd. omnes (etiam Gn.) habent, praetuli. La. aliud quid inesse ex istis litterarum uestigiis suspicatus erat. Inst. *sed heredibus huius modi actiones c.*" HIA: *sed heredi* de*functi.* cum autem C. sec. Bl. habeat: *s hdi|deıac****** nunc scripturam ed. m. 4. (*sed* | *heredi* actoris) emendaui. Malim, si per C. liceret: *s hdi ante lit.* | *cont. defcti* cf. Inst. „*si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatae...transeunt.*

Vid. 3. 189. ibiq. citt. ll. uide etiam Gai. L. 13. i. f. D. de publicanis 39.4. et Ulp. L. 13. pr. D. de seruo corrupto 11.3. *pec. poena*] Vid. 3.223.

§ 112. §1. I. de perp. et temp. actionibus et quae ad heredes uel in heredes transeunt 4.12. c. Theoph. ad h. §. Cf. Gai. L. 111. §1. D. de R. I. 50. 17. Vid. infra §172. Pomp. L. 38. Paul. L. 87. item Gai. L. 139. pr. Paul. L. 164. D. eod. Ulp. L. 1. pr. §1. D. de priuat. delict. 47.1. Id. et Paul. L. 9. §7...L. 11. D. de reb. auct. iud. poss. 42.5. Paul. L. 35. pr. D. de O. et A. 44.7. Herm. Cod. Ex delictis defunctorum quem ad modum conueniantur successores 2. Cod. Iust. Ex del. def. in quantum conu. succ. 4.17. Vide etiam §8. et 2.98. infra §172. *huius m. act.*] Vid. Ulp. L. 14. §2. D. q. met. c. 4.2. L. 5 §5. D. de his qui effud. 9.3. *iniur. act.*] Vid. Id. LL. 13. pr. 28. D. de iniur. 47.10. Paul. L. 10. §2. D. si q. caut. in iud. 2.11. *sed her.*] Vid. Ulp. L. 1. §1. D. de priu. del. 47.1. *similis*] Vid. Ulp. cit. L. 14. §2 D. 4.2. L. 24. D. de in ius uoc. 2.4. L. 5. §4. D. ne quis eum qui in ius uoc. 2.7. Gai. L. 4. D. de calumn. 3.6. Ulp. et Paul. LL. 6. i. f. 7. D. de inoff. tto 5.2. Gai. L. 9. i. f. D. de religios. 11.7. Paul. L. 15. §1. D. sol. matr. et L. 1. Th. C. 3.13. ad §102. citt. item Const. et Const. L. 7. med. C. de reuocandis donationibus 8.56.

et si qua alia | similis inueniatur actio | aliquando ta- §113.
men [1][*etiam*] ex contractu actio neque heredi neque in heredem | competit: nam adstipulatoris heres non ha*b*et actionem, [2]*et spon*|soris e*t* fide promissoris heres non tenetur. |

Superest ut [3]d*i*spiciam*us*, si ante rem iudicatam is cum §114.
quo agi|tur, post acceptum iudicium satis faciat actori, quid officio | iudicis conueniat, utrum absoluere, an ideo potius da|mnare, quia iudicii accipiendi tempore in ea causa [4]fuit, | ut damnari debeat: nostri praeceptores absoluere eum | de*b*ere existimant; nec [5]interes*se* cuius generis [6]*s*it iudicium:
227. et || hoc est quod uolgo dicitur Sabino et Cassio pla-
83a. cere omni|a iudicia esse absolutoria. [7]———————— |

(1) *etiam* ex Inst. non recepit Hefft. et potest abesse, sed Gaiani stili commoditas ut inseratur suadet. (2) *ıcı* (*ſet*) C. (3) *despiciam* C. (4) fu*er*it HIA. (5) *ꞇē* C. et defendi possit *interest,* quod Hefft. recepit; commodius autem fit *ꞇēē.* (6) *fit* C. Hefft. 1827. *fuer*it editi, ac si *fūit* scriptum esset; simplicius *ꞅit* Huschk. mon. dedimus iam ed. 4. (7) HIA reliquam huius §i partem sic refictam in text. rec.: *diuersae autem scholae auc|tores de bonae* fidei *quidem iudiciis* idem sentiunt, q*uia* in *his scil|icet* iudiciis liberum est officium iudicis. tantumdem | et*iam de in* rem actionibus putant, quia i*b*i quoque *officio iudi*|cis id ip*sum continetur*, reum, *si* a*rbitra*tu *eius restituat,* | absol*ui debere. eiusdemque naturae sunt et in personam actiones,* | quibus q*uisque ita conuenitur, ut in intentione res ipsae,* | *de quibus agitur,* petantur, et adiici*antur deinde uerba:* *NISI RESTITV|AT;* interdum enim *ita comparata est actio, ut per eam magis ipsas res, q*uas *in* in*tentione petimus, reddi nobis nostra inter|sit, quam ut reus condemnetur: quod ut efficiat praetor,* | *uerba illa formulae ad* condemnationem *inserit.* | *Sed et de eo sic agere* nobis permit*titur, quod alio loco* | petimus, *quam* quo *dari promissum est, quae actio tam* | actori quam *reo utilis est; nam actor ea facultatem alio* | loco, quam *quo dari promissum est, agendi nanciscitur, reus uero,* | *qui uerbi gratia Ephesi se frumentum daturum promisit, si* | paratus *sit* actori s*oluere, quanti id Ephesi sit,* | uel ex causa caue*at, se Ephesi daturum esse, absoluitur.* | *Praeter* h*as uero actiones diuersae scholae auctoribus non uidetur reus absolui posse, si satisfaciat, postquam* |

§ 113. Cf. cit. §1. I. 4.12. Vid. 3.114.120.

§ 114. Cf. §2. I. tit. cit. 4.12. Vid. 3.180. 4.106. sqq. Gai. L. 5. §1. pr. D. de publican. 39.4. item L. 14. §1. D. depositi 16.3. Paul. L. 83. D. de V.

[1]— — — —∗ iudiciis autem idem sentiunt q*uia* in — ∗∗ | ∗ iudiciis
liberum est officium iudicis. tantumdem | — — — rem actionibus
putant, quia∗ — — — — | — — — — — — — — — — ∗ ———— |
ad sol∗ ———————— | quibus q ———— — —
∗∗ ———— | ———— petentur et ad ———— | ∗∗ in-
*ter*dum enim ———————— | — — — ————
———— | ———— ỹ. 12. ———— | ————
— ∗∗ ———— | ————∗ — nobi*s* — ∗ ———— |
petim*us* his∗ — — ———————— | actori quam ————
———— | —∗∗ ———————— | ————
— — — ———— | paratu — actori s ———————— |
[2]∗ ex causa caueat ———————— | — — ∗————
———— | actum fuit ———— |

[*De exceptionibvs.*] |

§115. Sequitur ut de exceptionibus dispiciamus. §116. Conparatae || sunt autem exceptiones defendendorum [3]eorum 228. 83b.

actum fuit. | Et adnotauit: „de re cf. 4.47.141.163. §§27.31. I. de act. 4.6. Gaius L.10. §1. D. quod m.c. 4.2. et quod ad actionem de eo quod certo loco dari promissum est, §33. med. I. de act. 4.6. L.1. (Gaii) L.2. pr. L.3. L.4. §1. D. de eo q.c.l. 13.4. Arbitrariae actionis nomen consulto Gaius h. l. uidetur uitauisse. Cf. §163." Hefft. 1827. adn.: „Loci restitutio difficillima, si non plane temerariam dixeris. Agitur enim de opinionibus diuersarum scholarum, quae nusquam alibi traditae sunt."
(1) „An *dè bonae fidei* iudiciis autem id. sent. [i. e. diuersae scholae auctores] q*uia* in *his qui*|d*em* iud. tantumdem | *etiam de in* rem...act. put.?" Gö. et sic Gn. reliqua hui. §i uerba omittens. Nunc *iudiciis autem* et *quia* recepi. (2) *qui*|d*em* (uel *ea*|*dem*) ex causa caueat (u. *caueatur*)? (3) *reor*' C. nec temerarium sed ueri dissimile est cum Blumio u. *reorum* pro genuino habere [*reorum cum quibus*

O.45.1. L.73. D. de procur. 3.3. et L.38. §7. D. de usur. 22.1. Iul. L.33. §1. D. de solutionibus 46.3. et L.4. D. iud. solui 46.7. Paul. L.23. Iau. L.35. D. de iudic. 5.1. L.27. §1. D. de R.V. 6.1. Ulp. L.3. §2. D. commod. 13.6. Paul. L.17. Afr. L.37. D. mandati 17.1. et Paul. L.37. §6. D. de operis libertorum 38.1. et L.40. pr. D. de H.P. 5.3. Cic. pro Caec. 33,97.
§ 115. Pr. I. de exceptionibus 4.13. De exceptionibus, praescriptionibus et praeiudiciis: Dig. 44.1. De exc. et praescr. Cod. 8.36.
§ 116. cit. pr. coll. §1. I. tit. cit. 4.13. Vid. Ulp. L.2. pr. D. h.t. 44.1. Diocl.

gratia, cum quibus | agitur: [1]saepe enim accidit, u*t* quis iure ciuili tene|atur, set iniquum sit eum iudicio condemnari: uelut [*si*] stipu|latus sim [2]a te pecuniam tamquam credendi §116a. * causa numera|turus, nec numerauerim; nam eam pecuniam a te pe|ti posse certum est; dare enim te [3]oportet, cum ex stipulatu [4]te|neris; set quia iniquum est te eo nomine condemnari, | placet per exceptionem doli mali te defendi debe|re. item si pactus fuero tecum, ne id quod mihi §116b. debeas, a | te petam, nihilo minus [5]id ips*o iure* a te petere possum [6]DA|RE MIHI OPORTERE, quia obligatio pacto conuento non tollitur; | set placet de*b*ere me petentem per exceptionem pa|cti conuenti repelli. In his quoque §117.

agitur taediosum *ταυτολόγον* non defenditur sed damnatur eo quod '*cum reo credendi agi non potest*']: *r* ex praecedenti *defendendor*' perperam repetiit librarius; debebat itaque Hefft. in textum non recipere, ut nec fec. Gn. et HIA, qui ne memorauit quidem in C. esse *reor*' (1) *saepae* C. (2) *apa te* C. sec. Gö. *a te* C. sec. Bl. „mirabili dissensu. si schedis confidimus, scribendum est *aps te*" La. cf. not. ad 3.37. Seqq. ỹỹ. 5. 9. sq. habent *a te*, item sq. §126. HIA ded. a*bs* te (3) *ōret* (*oporteret*) C. et Hefft. (4) edd. ante 1841. et Inst. *tenearis* La. docuit aput Gaium *cum* (= *quia*) sequi solere indicatiuum, ut 1.96.123.165. 2.191. 3.37. 4.78. et uel ubi *cum* pro *quamquam* positum est, 2.155.210., indicatiuum sequi.
(5) cum C. edd. (etiam Gn.) *id ipsum a te petere possum dare mihi oportere* Huschkio debetur *ipso iure* pro *ipsum*: is (et HIA) omis. *a* Sed '*te petere possum dare oportere* pro *te d. o. petere possum*' dici nequit. (6) cum Gö. Huschk. uult dar*i* Cf. not. ad 4.64. HIA tamen *dare*.
* § 116a. et § 116b. et § 117a. inferioris adnot. gratia ad marg. adscripsi. cett. edd. non habent.

et Max. LL. 9.10. C.h.t. 8.36. Cic. pro Caec. 19. sq. §§58. sqq. or. partitt. 28,100. § 116a. Cf. §2. I. tit. cit. 4.13. Vid. §§119.121. Ulp. L.2. §3. D. de doli m. exc. 44.4. Paul. L.8. pr. eod. *tamq. cred. c. num.*] Vid. 3.134. (*si eo nom. stip. non fiat.*) Paul. L.30. D. de R.C. 12.1. Ulp. L.6. §1. Pomp. L.7. D. de nouationib. 46.2. Corn. Nep. in Att. 9. (*pecuniam ...sine ulla stipulatione credidit.*) Vid. etiam Diocl. et Max. L.3. C. de cond. ind. 4.5. L.4. C. de cond. ex lege 4.9. Alex. L.7. C. de non numerata pecunia 4.30. Senec. epist. 48,10. § 116b. Cf. §3. I. tit. cit. 4.13. Vid. §§119.121. Gai. L.3. D.h.t. 44.1. Ulp. L.12. i.f. D. de I.D. 23.3. Titt. De pactis, passim. § 117. Vid. §§4. med. 1. I. tit. cit. 4.13.

actionibus quae [*non*] in perso|nam sunt, exceptiones locum
habent: uelut si metu me coe|geris aut dolo induxeris, [1]ut
*t*ibi rem aliquam mancipio | [2]dare *promitterem;* si enim eam
rem a me petas, datur mihi exceptio, | per quam, si metus
§117a. causa te fecisse uel dolo malo arguero, repelleris. | item
si fundum litigiosum sciens [3]a non possidente | emeris eum-
que a possidente petas, opponitur tibi ex|ceptio, per quam
§118. omnimodo summoueris. | Exceptiones autem alias in
edicto praetor habet propositas, | alias [4]causa cognita ac-
commodat. quae omnes uel ex legibus uel ex his | quae
legis uicem optinent substantiam capiunt, | uel ex iuris
§119. dictione praetoris proditae sunt. || Omnes autem ex- 229. 112a.

(1) *utibi* C. (2) |*demı(l)nansin* C. Gö.1.2. fecit d*ar*em —*si Hefft.: |dem. n*am* si n*unc* eam Ed. m. 3.: dem —*si* eam Ed. 4.: d — — si* eam Gn.: dem; nam si eam La. dedit: de*s*tin*em*: si *enim* Istis ductibus magis conueniret: de*cern*a*m*. sed neque hoc neque illud *destinem*, quo uerbo Gaius etiam 3.184. et L. 24. D. de R.V. 6.1. usus est, mihi placet; malui olim *promittam* siue *dare promittam*. *nam si* (aut potius *si enim*) quod efficitur sic: | *d*,*pmıttam sı* ✗ Nunc feci: *d*,pm*i*tter' *si* ∨ *eam*. Certe in textum non recipere debebat HIA: mancip*i* mancipio d*ar*em, eam(*que*) rem nam non solum longe a C. aberrat, sed efficit etiam, ut 'tu rem tibi datam a me petas', et ut putes etiam nec mancipi rem mancipio dari solitam fuisse. Cf. etiam infra § 131a. (3) *ā* C. (4) *c̄c̄*. C.

Ulp.L.2.§3.L.4 §33.D.de d.m.et met.exc.44.4. Paul. L. 8. Pap. L. 12. D.et passim eod.tit. Ulp.L.9.§3. Paul.L.21.§3.D.q.met.c.4.2. Diocl. et Max.L.5.C.de inutil.stipul 8.39. L.9.C.de contr.stipul.8.38. Cic. de off.2.10.§§32.i.f.33.init. § 117a. Cf.Fgm.de I.F.§8. Vid.Ulp. L.1.§1.D. de litigiosis 44.6. Marcian. L. 1. § 2. D. quae res pign. 20. 3. De litigiosis: Th.C 4.5. Iust.C.8.37. Nou.112.c.1. § 118. Cf. §7.I.tit.cit.4.13 Vid.supra §108.et ad §111.u.*ius legit*.citt.ll. Ulp.L.3. §1. D. de pec.const.13.5.(*iure praetorio...i.e.per exceptionem*) *ex legib.*] Vid.3.121.122 124. Ulp.L.1.§1.c.Paul.L.5.§2.D.de d.m.et met.exc. 44.4. Fgm.Vat.§310. Paul.LL.6.17.§1.D.de pact.2.14. §4.I.de replicationib. 4.14. *ex his q. leg. uic. opt.*] SC. Macedonian. Vellaean. Trebellian. (Ulp. L. 1. § 8. D. qu. de pec. act. 15.2.) — *ex constitutionib. principum:* uide supra 3.121. *ex iuris dictione praet.*] Vid.ad §§116. sq.citt.ll. § 119. Vid.Paul.L.22.pr.D.h.t.44.1. Ulp L.2.§1.D.

ceptiones in contrarium concipiun|tur, [1]qu*am* adfirmat is
cum quo agitur: nam si uerbi gratia | re*u*s dolo malo ali-
quid actorem facere dicat, qui for|te pec*u*niam petit quam
non numerauit, sic exceptio con|cipitur SI IN EA RE NIHIL
DOLO MALO AVLI AGERII FACTVM SIT NE|QVE FIAT; item si
[2]dicatu*r* contra pactionem [3]pecunia | peti, ita concipitur ex-
ceptio SI INTER AVLVM AGERIVM ET NVMERIVM NEGIDIVM NON
[4]CONVENIT NE E|A PECVNIA PETERETVR; et denique in ceteris
causis simi|liter concipi solet; ideo scilicet quia [5]omn*i*s ex-
cepti|o obicitur quidem a reo, set ita formulae inserit*ur*, ut
condici|onalem faciat condemnationem, id est ne aliter iu-
de*x* | eum cum quo agitur, condemnet, quam si nihil in ea
re *qua* | de agitur, dolo actoris factum sit; item ne aliter
iu|dex eum condemnet, quam si nullum pactum [6]con|uent*um*
de non petenda pecunia factum [7]erit.
Dicun|tur autem exceptiones aut peremptoriae aut di- §120.
latoriae. Per|emptoriae sunt quae perpetuo ualent, nec §121.
euitari pos|sunt, uelut quod metus causa, aut dolo malo,
aut quod contra legem se|natusue [8]consult*um* factum est,
aut quod res iudicata est uel in | iudicium deducta est,

(1) *q́* C. pro Gö. *quia* edd. m. omnes et La. cum Hefft. *quam* (2) *dicatut* C. *dicat* et tum *pecuniam* Gö. 1. (3) pecunia*m* Gö. 1. *pecunia* (?) C. (4) *ꝯuenerit* se malle adnotat Gö. (5) *omnes* C. (6) *cō|uenıte* C. (7) *fuerit* HIA. (8) *consulto* C. ut *o* et *ū* permultis locis permutauit Ulp. cod. Vat.

de d.m.et met.exc.44.7. Iul.L.24.D.de exc.rei iud. 44.2. Cic. de inu. 2.20,60. et 22,68. et supra §§116.sq.

§ 120. Gai.L.3.init.D.h.t. 44.1. (Exceptiones aut perpetuae et peremptoriae sunt, aut temporales et dilatoriae.) §8(7).I.tit.cit.4.13. Vid. infra §125. Ulp.L.2.§4.D.h.t. § 121. Gai.cit.L.3.D.44.1. Cf.§9(8). I.tit.cit.4.13. Vid.Ulp.L.7.D.de pactis 2.14. *quod met. c.*] Vid.Ulp. L.9.§3.D. quod met.c. 4.2. *dolo malo*] Vid.Ulp.L.1.§4. Fur. Anth. L. 40. D. de D. M. 4. 3. Ulp.L.2.D.de D.M.et met. exc. 44.4. et passim. *quod contra L. SC.*] Vid. cit. L.7. §7. et §§ 15. sq. D. de pactis. *quod res iud. uel in iud. ded.*] Vid. §106.i.f.3.180. Dig. De exceptione rei iu-

item pacti conuenti [1]quod factum | est ne omnino pecunia
§122. peteretur. | Dilatoriae sunt exceptiones quae ad tem- 22
pus nocent, | [2]ueluti illius pacti conuenti [3]quod factum est
uerbi gratia | ne intra quinquennium peteretur; finito enim
eo tempore || non habet locum exceptio. cui similis ex- 230. 112b.
ceptio est litis di|uiduae et rei residuae: nam si quis partem
rei petierit | et intra eiusdem praeturam reliquam partem
petat, hac ex|ceptione [4]summouetur, quae appellatur litis 4
diuiduae; | item si is qui cum eodem plures lites habebat,
de quibusdam | egerit, de quibusdam distulerit, ut ad alios 6
iudices [5]e|ant, si intra eiusdem praeturam de his quae ita
distulerit, a|gat, per hanc exceptionem, quae appellatur rei 8
§123. residu|ae, summouet*ur*. | Obseruandum est autem ei 10
cui dilatoria obicitur exceptio, | ut differat actionem; alio

(1) *q pactū* C. sec. Gö. *q factum* C. sec. Bl. „haud scio an scribendum sit *quod factum* | cf. ǂǂ. 15. 23.“ Gö. *quo pactum* edd. praeter HIA. (2) *uuisillius* C. (3) *q pactum* C. sec. Gö. unde *quo pactum* Gö. 1. sed *q factum* C. sec. Bl. (4) *summoueat'* C. (5) *e|gant* C. *ageret* Hugo. *ageret, ageretur, agantur* Brinkm. et sic ded. Hefft. etiam Huschk. HIA. *eant* Bl. Cf. infra § 141. *itur.*

dicatae 44. 2. Senec. de benef. 4. 34, 4. (ad omnia cum exceptione uenit *sapiens* 'si nihil inciderit quod inpediat'). 4. 39, 4. (tacita exceptio 'si potero, si debebo, si haec ita erunt'). *pact. ne omn. pec. pet.*] Vid. §§ 119. 126. LL. 17. sqq. 54. sqq. D. de pact. 2. 14. § 122. Cf. cit. L. 3. D. 44. 1. § 10 (9). I. h. t. 4. 13. Vid. cit. L. 2. § 4. D. eod. *pacti conu.* etc.] Vid. Gai. L. 28. pr. Paul. L. 27. § 1. D. de pact. 2. 14. Pomp. L. 9. pr. D. de donationib. 39. 5. Caes. B. C. 3. 32, 5. (*prolationem diei donationem esse dicebant.*) *ut ad al. iud. eant*] Vid. Ulp. L. 26. § 6. D. ex q. c. mai. 4. 6. (diem uult apud sequentem praetorem agere.) *litis diuid.*] Vid. § 56. *plur. lit.*] Vid. Paul. L. 6. D. de exc. rei iud. 44. 2. *rei resid.*] Vid. Constantin. L. 10. C. de iudic. 3. 1. Senec. de clem. 2. 3, 1. (Plura proponere tutius est, ne una finitio parum rem conprendat et, ut ita dicam, formula excidat). Id. de ben. 6. 5, 5. (Separantur actiones et de quo agimus et de quo nobiscum agitur [*id non est* directa et contraria actiones]; non confunditur formula, si qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, et ego cum illo furti agam, et ille mecum depositi). Alio sensu Pap. L. 7. D. de fideiuss. tutor. 27. 7. „*actionem residui*“ habet. § 123. Cf. cit. § 10 (9). I. 4. 13. c. Theophil.

12 quin si obiecta exceptione ege|rit, rem perdit: [1]nec enim
post illud tempus quo integra re [2]*eam e*|uitare [3]poterat, ad-
14 huc ei potestas agendi [4]superest; | [*nam si agat, hac exceptione summouetur, quae appellatur rei*] in iudicium de-
ductae et per exceptionem peremptae. | Non solum §124.
16 autem ex tempore, set etiam ex persona dilatoriae | ex-
ceptiones intelleguntur, quales sunt cognitoriae, | uelut si
18 is qui per edictum cognitorem dare non potest, | per co-
gnitorem agat, uel [5] dandi quidem cognitoris ius ha|beat,
set eum det, cui non licet cognituram suscipere: nam si |
20 obiciatur exceptio cognitoria, si ipse talis [6]er*it*, ut ei non |
22 liceat cognitorem dare, ipse agere potest; si uero cognito|ri
non liceat cognituram suscipere, per alium cognitorem | aut
per semet ipsum liberam habet agendi potestatem, | et
[7][*potest*] tam hoc quam illo modo euitare exceptionem;

(1) *nam nulla* Gö. 1. (2) *e|uitare* C. et edd. HIA ins. (*eam*) Quod nunc dedi, debetur Hollw. Caue, ne *eam* | *uitare* probes. (3) poterat *exceptionem*, potestas Gö. 1. (4) *supere* | *in iudicium deductae et p exceptionem pemptae* C. p. *agendae* s. *re|i* i. i. *deductae* et p. e. *peremptae* Gö. 1. Posteriores edd.: *superest re* | *in iud. deducta et p. exc. perempta.* quod cum et durum et languidum esse contraque rationem exceptionum nomina explicandi, quam in his §§ omnibus eleganter seruauit scriptor, pugnare uideretur, nec temere mutandi essent genetiui *deductae* et *pemptae*, librarium pro suo fere more uersiculum transilisse animaduerti, quem nunc reposui. feci autem sic, ut uersuum 13. et 14. ne unam quidem litteram mutarem.
(5) (*si quis*) ins. Gö. 1. 2. non cett. edd. *si is qui* ins. HIA omisso seq. *sed*, quod *si s q́* legendum et huc trahendum esse adnotat. sed hoc *sed* in C. sola *s* scriptum est, nec omitti debet propter praeced. *quidem.* (6) *erat* C. *sit* Gö. 1. 2. *erit* cett. cum Hefft. Commode La. refert ad § 119. (f. sit — f. erit) 102. (agetur, agitur, agatur) 141. (agetur — petitur). (7) edd. (praeter m 4. et Gn.) hoc [*potest*] post *euitare* conlocant. sed facilius post *potestat* et ante *tam* exci-

ad h. §. Vid. 3. 180. 4. 106. 125. i. f. 131. Ulp. L. 1. i. f. D. qu. dies ususf. ced. 7. 3. Cic. de inu. 2. 19. Cornif. ad Herenn. 1. 12, 22. § 124. Cf. § 11 (10). I. tit. cit. 4. 13. Vid. cit. L. 3. i. f. L. 2. § 4. D. h. t. 44. 1. et supra §§ 82. sqq. Vat. Fgm. §§ 322. sqq. (324. „prohibentur quidam cognituram

[1]quod si dissi||mulauerit *ea*m et per cognitorem [2]*egerit*, *rem* 231.
§125. *perdit.* | [3]Se*t* peremptoria quidem [4]exceptione cum r*eus* 82a.
per *errorem* | non fuit usus, in integrum [5]restitu*itur* *ser-*
uan|dae exceptionis gratia; dilatoria uero si non [6]*fuit* us*us*, | 4
an in integrum [7]restitu*a*tur, quaeritur. |
§126. Interdum euenit ut exceptio quae prima facie iusta ui- 6
de|atur, [8]inique noceat actori: quod cum [9]accidat, alia ad-
iecti|one opus est adiu*u*andi actoris gratia; quae adiecti|o 8
replicatio uocatur, quia per eam replicatur atque res*o*lui|-
tur [10]uis exceptionis: nam si uerbi gratia pactus sim te|cum, 10
ne pecuniam quam mihi debes, a te peterem, deinde post-
ea | in contrarium pacti [11]s*i*mus, id est VT PETERE MIHI LI- 12
CEAT, et si | agam tecum, excipias tu ut ita demum mihi
condemneris, SI | NON CONVENERIT NE EAM PECVNIAM PETE- 14

---

dere potuit quam post *re*, cum praesertim *pe* pro *potest* nusquam habeat C., nec Gaiano stilo illa conlocatio repugnat. cf. e.gr. 3.112. 4.34. 36.54.209. L.Potest 36.D.41.3. et c. (1) *qsi* C. (2) Hollw. expl. (3) ita Huschk. *Sem* C. edd. ante 1841: Semper (4) exceptio n*ocet*; *ideoque* (*itaque* Hefft.) *si reus* ea non fu*e*rit Gö.1.2. exceptione cum r*eus* – —** | non fuit La. et ed. m. 2. Iam ed. m. 3. Huschk. suad. *per errorem* posui, quod nunc ad C. ductus expressi. Rudorff.: exceptione cum r*eus re integra* | non fuit (5) *restitutioni(?)s(?)*****(?)|dae* C. restitu*itur recuperan*dae dedit Gö. „Fortasse *restituit' a p̄r̄ obiciē|dae*“ La. Hefft. ded.: restitut*io datur seruan*|dae e quo cum Huschk. ‘*seruan*|dae’, cum ceteris ‘restitu*itur*’ seruaui. (6) *fuerit* edd. ante a. 1841. (7) ** tituit'* C. quod num mutari debeat, dubitari potest. (8) *iniquae* et ṽ. 9. *atquae* C. (9) *accidit* Gö. 1. 2. Klenz. HIA c. Inst. (10) *ıus* C. *ius* edd. ante a. 1841. cett. c. Schrad. Inst. *uis* (11) *sumus* C. quod defendi potest.

---

suscipere“) Paul.S.R.1.2.§§1...3. coll.c.Ulp.L.19.§2. D. de probationib.22.3. L.29.§4.D.mandati 17.1. Iul.L.6.D.de O.N.N.39.1. Pomp. L.39.§3.D.de damno inf.39.2. item Cornific.ad Herenn.2.13,20. Quintilian.Inst.or.3.6,71. 4.4,6. 7.1,19.sq. § 125. Vid.§§53.57.123. Diocl.et Max.L.2.C.sentent.rescindi non posse 7.50. L.8. Iulian.L.12. Hon.et Theod.L.13.C.de exceptionibus 8.36. Senec.ad §116a.cit.

§ 126. Pr. I. de replicationibus 4.14. Vid.Ulp.L.2.§§1.2. Paul. L. 22.D.de exceptionib.44.1. L.27. §2. D. de pactis 2.14. Gai.L.48.D.de

REM, nocet | mihi exceptio pacti conuenti, [1]namqu*e* nihilo
16 minus hoc ueru*m* | manet, etiamsi postea in contrarium
pacti simus; set | [2]qu*i*a iniquum est me excludi exceptione,
18 replicatio mihi | datur ex posteriore pacto [3]*hoc* modo SI NON
POSTEA CONVENERIT VT | EAM PECVNIAM PETERE LICERET. |
20 item si argentarius pretium rei quae in [4]auctione | uen*i*erit, §126a.
22 persequatur, [5]obicitur ei exceptio, ut ita demum | [6]** emptor
damnetur, SI EI RES QVAM EMERIT, TRADITA [7]*ESSET*; *quae* |
est iusta exceptio: set si in auctione praedictum est NE ANTE |
EMPTORI TRADERETVR RES QVAM SI PRETIVM SOLVERIT, re-
232. plicatione || tali argentarius adiu*u*atur [8]AVT SI PRAEDICTVM
82b. EST NE ALI|TER EMPTORI RES TRADERETVR QVAM SI PRETIVM
EMPTOR SOL|VERIT. Interdum autem euenit ut rursus §127.
4 replicatio, quae prima | facie iusta sit, inique reo noceat;

---

(1) *ǹq̀* C. (2) *qua* C. (3) *q·(?)m̊* C. (4) *auctionem* | *uenerit* C. quod defendi posse uidetur. (5) *et* obici*a*tur HIA. (quasi *obicitur* significaret *semper obicitur*). (6) *ı* emptor* C. fort. *rei emptor* (7) *e***|c* C. Gö. 1. 2. Klenz. Hefft. et ed. m. 1. *sit* [pro ē]; *quae quidem* | *est* Cum La. edd. m. 2. sqq. et Gn. deder. *ēēt q̄.|ē.* HIA: *sit, est ea* (8) Gö. 1. 2. et ed. m. 1. *ni*si Hefft. Klenz. et rell. edd. *aut si* [cf.Huschk.in *Ztschr.f.g.R.W.*13.p.315.sqq.]

---

procur.3.3. Diocl.et Max.LL.7.10.C.de exceptionibus 8.36. SI NON] Vid.Iul.L.44.D.de exceptione rei iudicatae 44.4. § 126a. *argentarius coactor* memoratur ap.Scaeu.L.40.§8.D.de statu lib.40.7. cf. Id.L.88.D.de solutionib.46.3. Ulp.L.18.pr.D.de H.P.5.3. Vid.Acron et Porphyr.ad Hor.sat.1.6,86.u.*coactor.* Cic. pro Caec. 6,16. pro Cluent. 64,180. Senec.controu.praef. (emptores ordine suo argentariis recognoscentibus). Suet. Ner. 5. Vesp. 1. (coactiones argentarias factitauit). Quintilian.Inst.or.11.2,24. Orell.inscr.2901.3252. *si ei res et c.*] Vid.Iul.L.25.D.de A.E.et V.19.1. AVT SI] Vid. Gai. L.48.D.de procur.3.3. Iul.L.7.§§1.2.D.de cur fur. 27.10. Pomp. L. 32. §2. D. ad SC.Vell.16.1. Ulp.L.154.D.de R.I.50.17. (AT SI] Vid. Iul. ad §119.cit. et cit.L.7.§1.D. 27.10. Ulp.L.9.i.f.D. de exc. rei iud. 44.2. Theophil. 1.13. §§1.4. ἀλλ' εἰ μή.) *praedictum e.*] Vid. supra 3. 123. Marcell. L.2.i.f.D.de diu.temp.praescr.43.3. §§ 127...129. Vid.Ulp.L.2. §3.D.de exceptionib.44.1.ex ed. Haloandri. § 127. §1.I.tit.cit. 4.14. Vid.Theophil.ad h.l. et Iul.L.7.§1.D.de cur.furios.27.10.

quod cum [1]accidat, [2]adiecti|one opus est adiu*u*andi rei gra-
§128. tia, quae duplicatio uo|catur. Et si rursus[3] ea prima
facie iusta uideatur, set | propter aliquam causam inique
actori noceat, rursus [4]*ea* adiectione | opus est, qua actor
§129. adiu*u*etur, quae dicitur triplicatio. Quarum | omnium
[5]adiectionum usum interdum etiam ulteriu*s* | quam diximus,
uarietas negotiorum introduxit. |

§130. Videamus etiam de praescriptionibus quae receptae
§131. sunt | pro actore: saepe enim ex una eademque obli-
gatione | aliquid iam praestari oportet, aliquid in futura
praestati|one est, uelut cum in singulos annos uel menses
certam | pecuniam stipulati fuerimus: nam finitis quibus-
dam | annis aut mensibus huius quidem temporis pecuni|am
praestari oportet, futurorum autem annorum sane quidem
o|bligatio contracta intellegitur, praestatio uero adhuc nul|la
est; si ergo uelimus id quidem quod praestari oportet, pe-
tere et | in iudicium deducere, futuram uero obligatio|nis
praestationem in incerto relinquere, necesse | est ut cum
hac praescriptione agamus EA RES AGATVR CVIVS | REI DIES
[6]F *VIT*; alio quin si sine hac praescriptione ege|rimus, ea sci-

(1) *accidit* Gö. 1.2. Klenz. HIA ex Inst. cett.edd.C.sequuntur.
(2) *alia allegatione* Iust. (3) *si* repetiit librarius.. (4) *ex* C. *ea* edd. 3. sqq. (et Gn.) recep. prob. La. *contra* HIA. *alia* Inst. cett. edd. omitt. (5) *exceptionum* usum interdum ulterius q. d. uar. neg. introducit. Inst. (6) *fiet* (u supra i) C.

§ 128. § 2. I. tit. cit. Vid. Theoph. ad h. l. et citt. L. 2. §3. et L. 7. §1. D.
§ 129. §3. I. tit. cit.
§ 130. Vid. Quintilian. Inst. or. 3. 6, 72. 7. 5, 2. sqq. Charis. Inst. gramm. ad 3. 79. cit. (praescribo *autem παραγράφομαι significat, quales sunt* praescriptiones *apud ICtos*). Vid. §133. § 131. Vid. Paul. L. 76. §1. LL. 89. 125. D de V. O. 45. 1. Proc. L. 46. D. de legat. II. 31. Ulp. L. 23. D. de exc. rei iud. 44. 2. Cic. [de fin. 2. 1. i. f. non huc pertinere adn. HIA] de Or. 1. 37, 168. Quintilian. Inst. or. 3. 6, 69. ('an hoc tempore liceat agere', ne cecidisse quis formula dicatur). Arnob. adu. gent. 7. 31. (uerbi fuerit praescriptione submotus). EA RES AG.] Petri diac. nott. ed. Momms. p. 340. n. 30. E·R·A·ea res ag*i*tur. Vid. etiam §137. *ea*

233. licet formula qua incertum petimu*s*, || *cuius* in*ten*tio his uerbis
122a. t.s. concepta est QVID*QVID PARET NVMERIVM NEGIDIVM* | *AVLO*
AGERIO DARE FACERE OPORTERE, totam obligationem, id est
e*tiam* | [1]*futuram* in hoc iudicium *deducimus* et [2]— — *|
——————— ŷ. 4. ——————— | ———————————
———— *i*|*te*m si uerbi gratia ex empto agamus, *ut* nob*is* §131ª.
fund*us* | mancipio detur, debemus [3]*ita praescri*be|*re* EA RES
AGATVR DE FVNDO MANCIP*AN*DO, *ut* postea, si ue*li*|m*us* ua-
cuam possessionem nobis [4]trad*i*, *de* trad*enda* *e*|*a* uel *ex*
s*tipulatu* ue*l* *ex* em*pto* a*gere possimus;* [5]n*am* si *non prae*-
s|*cribi*mus, totius illius iuris obligatio [6]ill*a* in*cer*|ta actione
QVIDQVID OB EAM REM [7]NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO
DARE FACERE OPORTE*T*, *per litis con*|*testati*on*em* consumit*ur*,
ut postea nobis agere uolen|*tibus de* uacua possessione tra-
denda nulla supersit | actio.[8] Praescr*iptio*n*e*s *autem* §132.

(1) cum La. dederam *futurorum annorum*, quod merito reprobauit Huschk. (in *Zeitschr. f. Civilr. u. Proc.* 20. p. 153.); itaque cum prioribus edd. Gö. et Hefft. ed. m. 4. reposui *futuram*, quod cum codicis ductibus adcuratius conuenit. (2) Hefft.: quantumuis | *in obli*ga*tione fuerit, tamen id* sol*um consequimur, quod litis contestatae tem*-*pore* | p*raestari oportet, i*deo*q*ue remo*uemur postea agere uolentes*. *i*|*tem* HIA: quia *per lit*is | *contestation*em *consu*mitur, nu*lla nobis actio su*|perest, *si post*ea *de* rel*iq*ua *praestatione agere uelimus*. 131ª. *I*|*te*m Heffteri conplementum propius ad C. accedit quam HIA.
(3) sequitur in C. spatium uacuum 9 fere litterar., tum ** — — — *ib* *
(4) ita Hefft. et Huschk. inuenta refinxit La. Gö. pro ŷ. 10. lineas exhibet. (5) ——— | *possumus* Gö. 1. ——— | ******* Gö. 2. *alioquin* | p*rotin*us La. et edd. m. 2. 3. Nunc cum Hschk. feci *n si n̄* p*sc*|*r*ibi*mus* (6) *ita concep*|*ta* Gö. 2. Klenz. et ed. m. 1. *illa inten*|*ta* Hefft. Huschk. sequuntur La. et edd. m. 2. 3. (7) *oporteret* Hefft. Gö. 2. Hefft. Klenz. ed. m. 1. OPORTE*T*, *per* in|*tentionem* (*res* in|*ten*tion*e* Gö. 1.) La. et edd. m. 2. 3. c. Rudorff. *per litis contestationem*
(8) Spat. uac. tertiae fere totius lineae partis.

scil. form.] Vid. §§41. 54. Ulp. L. 75. §9. D. de V. O. 45. 1. § 131ª. Vid. supra § 117. *possess. nob. tradi*] Vid. 2. 204. 59. 60. HIA refert etiam ad L. 48. §7. D. 21. 1. L. 11. §2. D. 44. 2. L. 78. pr. D. 31. § 132. Vid. §§130. 133. 136. sq. et ll. ibi citt.

appellatas | esse ab eo *quod a*nte formulas [1]praescrib*untur*, 16
§133. plus quam manife|stum est.[2] set *h*is quidem tempori-
bus, sicut supra[3] quoque | [4]*in*di*cauim*us, omnes praescriptio- 18
nes ab actore profi|ciscuntur: olim aut*em* quaedam et pro
reo opponeban|tur; qualis illa [5]er*a*t praescriptio EA RES AGA- 20
TVR. [6]S*I* I*N EA RE* PRAEI*V*|DICIVM HEREDITATI NON FIAT, q*u*ae
nunc in speciem excepti|onis deducta est, et locum habet 22
cum petitor heredita|tis alio *ge*ner*e* iudicii praeiudicium
*here*d*ita*t*i* faciat, uelut | cum [7]*res sin*g*ula*s *petat; esset* enim
iniquum [8]— — — — — || ———————————— 234. 122b. t.s.

(1) ̀pscribent C. (2) sequitur in C. spat. uac. 5 fere litterar., tum *Susqd* ante a.1841. (3) § 130. (4) **dixu***us* C. *diximus* edd. (5) *eru* C. (6) *QVOD* Gö. 2. *SI MODO* Hefft. post Heis. La ex L. 1. §1. D. fam. erc. sequimur. (7) *res singulas petat, esset enim* expl. Hefft., in text. non recep. Gö. 1. 2. (8) HIA: *praeiudicium fieri* || Hefft. (referens ad L. 21. D. de except. 44.1. L. 54. D. de iudic. 5.1. L. 40. D. de R. C. 12.1. L. 126. §2. D. de V.O. 45.1.) ita pergit: p*er* unius p*artis* || *petitionem maiori quaestioni de ipsa hereditate praeiudicari . quare etiam his temporibus ei, unde petitur, exceptio hanc in rem comparatur* . . . . § 134. *Ab actore autem uel nunc praescriptiones quaedam speciales praeter eas, quas supra enumerauimus, adhibendae sunt* . . . . *si u. gr. dominus serui alicuius ex stipulatione eius agere uelit, in qua et praesentes et futurae obligationes ex pacto insunt, forte si ita conuenisset, ut ex pecunia, quae in stipulatum deducta est, menstrua V HS. refunderentur: intentioni actoris loco demonstrationis ita praescribendum est: EA RES AGATVR. QVOD CHRYSOGONVS LVCII SEII SERVVS ACTOR DE NVMERIO NEGIDIO TRICIES HS. STIPVLATVS EST CONVENITQVE INTER EOS, VT EX EA PECVNIA MENSTRVA V HS. REFVNDERENTVR CVIVS REI DIES FVIT. Deinde inten*|| HIA post istud ʻpra*eiudicium* fieriʼ adn. „*puta fere secutum esse: ʻquaestioni maiori, quae ad centumuiros defertur, per minorem, de qua ad unum iudicem agitur.*ʼ (cf. L. 12. pr. C. de H. P. 3. 31.) *Et olim quidem, quamdiu ex hac causa praescribebatur, iudex principaliter de hoc cognoscebat, an hereditati praeiudicium fieret, quod si pronunciauerat, iudicium de singulis rebus petitis nullum erat, ideoque actor finita de*

§ 133. Vid. Cic. de Or. l. c. Gai. L. 1. D. fam. erc. 10. 2. Iul. L. 13. Afr. LL. 16. 18. D. de exceptionib. 44,1. Ulp. L. 25. §17. Pap. L. 49. D. de H.P. 5.3. Iustinian. L. 12. pr. C. eod. 3. 31. HIA addit Cic. de inu. 2.20,59.60. L. 7. §1. D. 47.10. L. 2. §1. D. 47.8.

————————————————————————————

ẏẏ. 1...23. ———————————————————— | §134.
235. ——————————— [1]*inten*||tione formulae [2]det*ermina*t*ur*
non palimps. i*s c*ui [3]dar*i* oportet; et | sane domino [4]dare oportet quod
seruus stipulatur: a*t* in | praescriptione de [5]pacto quaeritur
4 quod secundum natura|lem significationem uerum esse de-
bet. [6]Quae*cum*que autem di|ximus de seruis, eadem de §135.

hereditate quaestione, denuo eas petere poterat. Nunc uero cum in speciem exceptionis haec praescriptio deducta sit, nisi actor obiecta ea actionem differat, rem perdit, quia reus si praeiudicium fieri probauerit, absoluitur et iterum petenti actori nocet exceptio rei iudicatae. 134. *Interdum uero etiam nostris temporibus praescriptio tam pro actore quam pro reo dari uidetur: quod accidit, cum de eo agimus, quod seruus dari stipulatus est. Licet enim eo nomine perinde nobis actio competat, atque si ipsi stipulati essemus, tamen quia ea, quae facti sunt, ex persona stipulatoris pendent, uelut si Stichus seruus meus ita stipulatus sit: X MILIA AVT FVNDVM, VTRVM VOLAM, DARE SPONDES? SPONDEO; utriusque litigatoris interest, ut sciatur, quis stipulatus sit. itaque formula datur cum praescriptione uelut hoc modo: EA RES AGATVR, QVOD STICHVS AVLI AGERII SERVVS DE NVMERIO NEGIDIO STIPVLATVS EST, SI PARET, NVMERIVM NEGIDIVM AVLO AGERIO DECEM MILIA DARE OPORTERE et reliqua: hoc est, in inten|| Cf. Zeitschr. f. gesch. R. W. XIII. p. 326. Exemplum sumsi ex Gaii L.* 76. [immo Paulli L. 76. aut Gaii L. 141.] *pr. D. de uerb. obl.* 45. 1." Haec HIA. (1) *demonstra*||tione Gö. 1. (2) *det — — tie eui* C. (3) Hoc loco passiuum pro actiuo non ponere nequiui; in ceteris casibus (§§5.64.116.) et ẏ. sq. *dare* Latine ferri potest. edd.: *dare* sed in addendis ad ed. 2. Gö.: „Cum utrumque *dare* in ms. non compendio expressum sit, sed integris litteris scriptum, dubitaui reponere *dari*. Quin haud scio an temeritatis reus sim, quod in aliis similibus locis a codicis lectione recessi. In ipsis enim formulis, praecedente ubique accusatiuo subiecti, uerbum *oportere* semper cum actiuo *dare* componebatur. cf. 4. 34. 41. 47. 60. 86. 131. 136. Quae res efficere potuit, ut ICti saepe etiam non expresso, sed intellecto tantum accusatiuo subiecti scriberent *dare oportere*. Nihil tamen affirmo." Cf. supra not. ad §5. i. f. (4) *dari* HIA. (5) Sauin. uult: *f*acto prob. Huschk. (6) *q̄e'q̄* (pro *q̄c'q̄*) C.

§ 134. *sane domino* et c.] Vid. 3. 163. 166. sq. et ibi citt. ll. §2. I. de stip. seruor. 3. 17. Paul. L. 71. pr. Gai. L. 141. pr. D. de V.O. 45. 1. Paul. L. 44. D. de cond. et dem. 35. 1. *de pacto*] Vid. Alex. L. 2. C. si mancipium ita uenierit 4. 56. § 135. Cf. cit. §163.

ceteris quoque personis quae | nostro iuri subiectae | sunt, dicta intellegemus.

§136. Item admonendi sumus, | si cum ipso agamus qui incertum [1]*pro*misserit, ita nobis | formulam esse propositam, ut praescriptio inserta sit [2]for|mula*e* loco demonstrationis, [3]hoc modo IVDEX ESTO. [4]QVOD AVLVS AGERIVS DE NVMERIO NEGIDIO IN|CERT*VM* STIPVLATVS EST, MODO CVIVS REI DIES FVIT, QVI*D*QVID OB EAM REM NVMERIVM NEGIDIVM | AVLO *AGERIO* DARE FACERE OPORTET et [5]reliqua.

§137. Si cum sponsore aut fideiussore [6]agat*ur*, | praescribi solet in [7]persona quidem sponsoris | [8]hoc modo EA RES AG*A*TVR. QVOD AVLVS AGERIVS DE LVCIO TIT*I*O INCERTVM STIPVLATVS | *EST*, QVO NOMINE NVMERIVS NEGIDIVS SPONSOR EST, CVIVS REI DIES FVIT, in persona | uero fideiussoris EA RES AGAT*VR*. QVOD NVMERIVS NEGIDIVS PRO LVCIO TITIO INCERTVM | FIDE SVA ESSE IVSSIT, CVIVS [9]RE*I* D*I*E*S* FVIT; deinde formula | [10]*s*ubi*c*itur. [11] |

§138. Superest ut de interdictis dispiciamus.

§139. Certis igitur ex causis | praetor aut proconsul principaliter auctoritatem suam fi|niendis controuersi*i*s [1]*inter*ponit; quod tum maxime fa|cit, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos con|tenditur; et in summa aut iubet aliquid fieri aut fieri prohi|bet: formulae autem uerborum et conceptiones quibus in || ea re utitur, [2]interdicta

(1) *pmisserit* C. *promiserit* edd. (2) *formula* C. (3) *hoc m̊ īē q āā de n̄n̄ ī|certe stip e m cūī rei dies fuit q́q́d ob eam rem n̄n̄| ā•d̄fō* C. *modo* (*m* ante *cūī* pro *m̊* C.) edd. omiserunt; recepi Husehk. quoque suadente. (4) *Quod* si HIA. (5) *reliq̄ā si* C. Fort. *reliqua. at si* (6) *agat|p̀scribi* C. *agat perscribi* Maff. (7) *p̄s q̄d* C. (8) *hoc m̊ ea res aget' q ā.ā de lucio tit o incertum r t̄īp.| c̄ quo n̄om n̄ n̄ sponsor ē cūī. rei dies fuit* C. (9) *heresdefuit* C. (10) *ıubigit'*. C. (11) Reliquum uersus spatium uacuum satis amplum est rubricae DE INTERDICTIS inscribendae. sed librarius rubricis aut totos uersus uacuos relinquere aut ad eas omnino non respicere solet.

§ 136. IVD. ESTO] Vid. §34. ibiq. citt. ll. *loco dem.*] cf. §60. ỷ. 20.
§ 137. Vid. 3. 116. sqq. EA RES AG.] Vid. § 131. [Huschk. *Beiträge* p. 77. sq.]
§ 138. Pr. I. de interdictis 4. 15. De interdictis: Paul. S. R. 5. 6. Dig. 43. 1. Cod. 8. 1.
§ 139. Cf. cit. pr. I. Vid. L. Rubr. c. 19. init. (*decernet interdicetue. decretum, interdictum*). Cic. in Verr. II. 3. 10, 25. Ulp. L. 3. pr. D. ne uis f.

236. non palimps. decr*etaue* uocantur. [*uocantur*] autem decreta, cum | fieri ali*qu*id iubet, uelut cum praecipit, ut aliquid exhibe|atur aut restituatur; interdicta uero, cum prohibet fieri, uelut cum praeci|pit, [3]ne sine *u*itio possidenti uis fiat, neue in loco | sacro aliquid fiat: unde omnia interdicta aut restituto|ria aut exhibitoria aut prohibitoria uocantur. §140.

§141. Nec tamen cum | quid iusserit fieri aut fieri prohibuerit, statim perac*tum* | est negotium, set ad iudicem recuperatoresue [4]it*ur* et ibi | editis formulis quaeritur, an aliquid aduersus praetoris e|dictum factum sit, uel an factum non sit quod

(1) p *ponit* C. *proponit* probantibus multis deder. Gö. 1. et Hefft. *prae*ponit Gö. 2. Sed Hollw. uidit p in C. pro ɫ esse, itaque legendum ɫ *ponit* i. e. interponit, ut Caplick. olim uoluit, et sic edit. a. 1842. et m. 2. sqq. Gn. HIA. cf. Ulp. L. 2. §5. D. 43. 8. (*praetor intercederet edicto suo*). (2) *dec —— uocant' ā̄t decreta c'* (i. e. post *dec* foramen in C. est quo sex fere litterae perierunt) C. itaque non debebat in text. recipere HIA: dec*reta* aut interdicta uocantur: [140] decreta, cum (3) *ne sine debitio* C. Iam Maff. recte uidit. Pösehm. temere prop. *ne* aedes *sine uitio* (4) *item ēt. ibi* C.

ei 43. 4. Isidor. Or. 5. 25, 33. §1. i. f. I. tit. cit. 4. 15. Interpr. Visig. ad Paul. 5. 6. §1. *auctorit. interponit*] unde Cic. p. Caec. 12, 34. '*agere iure praetorio*'. *aut procons.*] Vid. L. un. C. uti poss 8. 6. (rector prouinciae). Fgm. Vat. §312. (praeses prouinciae). et c. *iubet*] Vid. Ulp. L. 3. §6. D. de lib. exhib. 43. 30. (interim...deponi praetor iubet).
§ 140. Cf. cit. §1. I. 4. 15. Ulp. L. 1. §1. Paul. L. 2. pr. D. h. t. 43. 1. Vid. Ulp. L. 6. §2. D. de confessis 42. 2. et sqq. §§141. 142. *ne sine uit. poss.*] Vid. §§148. sqq. *neue in l. sacr.*] Vid. Dig. Ne quid in loco saero fiat 43. 6. § 141. Vid. §§162. sqq. et cum ll. ad §165. citt. L. Rubr. cit. Ulp. Inst. Fgm. VIII. (4. 26.) Quintilian. Inst. or. 2. 10, 5. (inter sponsiones et interdicta). 7. 5, 3. (in sponsionibus quae ex interdictis fiunt). 12. 10, 70. (de interdictis et sponsionibus). *form. q. arbitr.*] § 163. Vid. §31. I. de action. 4. 6. Cic. in Verr. II. 2. 12, 31.

is fieri iusserit. | et modo cum poena agitur, modo sine poena: cum poe|na uelut cum per sponsionem [1]ag*i*tur, sine poena uelut cu*m* | ar*b*iter petitur; et [2]quidem ex prohibitoriis interdictis semper | per sponsionem agi solet, ex restitutoriis uero uel exhi|bitoriis modo per sponsionem, modo per formulam a|gitur quae ar*b*itraria uocatur. |

§142. Principalis igitur diuisio in eo est, quod aut prohibito-

§143. ria sunt interdicta | aut restitutoria aut exhibitoria. Sequens in eo est diui*s*io, | quod uel adipiscendae possessionis causa conparata sunt [3]uel | retinendae uel reciperandae. |

§144. Adipiscendae possessionis causa interdictum [4]accommodatur | bonorum possessori, cuius principium est QVORVM BONORVM; eius|que uis et potestas haec est, ut quod quisque ex his bonis qu|orum possessio alicui data [5]est, pro herede aut pro possessor*e* [6]*[possidet possideretue, si nihil usucaptum esset, quodque dolo malo fecit, uti desineret]* || possidere, id ei cui bonorum possessio data est, restitu|atur: 237. 49a. pro herede autem possidere uidetur tam is qui heres est, quam is qui pu|tat se heredem esse; pro possessore [7]is

(1) *aget'* C. et La. cf.not.6.ad §124. (2) *q̄d̄* C. *quod* Maff. (3) *ū.* | *retinendae p'sessionis c̄. + dictum'* C. librarius ex sq. ỷ. transumpsit tria uerba *poss. c. interd.* quod ipse indicare uoluit adposito) (4) *accommodat'ur* C. (5) *ēsi* C. *est, si Ztschr.* 3. p. 146. (6) ||*p'sıderet* C. *possideat* Gö.1.2.Klenz.ex Inst. *possideret* Hefft.et cett.edd. Nunc, postquam HIA dedit: (*possidet, doloue fecit, quominus* || possideret, uidi totum uersum (nec nimium si consuetis siglis eum scripsisset librarius) a librario propter ὁμοιοτέλευτον omissum esse, quem praestat ipsum edictum L. 1. pr. D. cit., itaque *t* uerbi *possideret* delenda fuit. (7) *his* C.

§ 142. Cf.ad §140.citt. §1.I.4.15. et L.1.pr.L.2.pr.D.h.t.43.1. § 143. §2.I.tit.cit.4.15. Vid.Paul.cit.L.2.D.h.t.§3. Auson.Griph.63. sq. (Interdictorum trinum genus: VNDE repulsus | VI fuero aut VTROBI fuerit, QVORVMue BONORVM). § 144. Cf.§3.I.tit.cit. 4.15. QVOR. BON] Ulp.L.1.pr.et uid.tot.tit.D.Quor.bonor. 43.2. L.1.pr. Paul. L.2. §3.D.tit. Vid.3.34. Auson.l.c. Th.C.4.21. Iust.C.8.2. Val.et Grat. L.22.Th.C.quor.appell.11.36. *pro her. aut.* et c.] Vid.Ulp.L.L.11.sqq.

possidet qui sine causa aliquam rem | hereditariam uel etiam totam hereditatem sciens ad se non pertinere possidet: | ideo autem adipiscendae possessionis uocatur [1], quia ei ta*n*|tum utile est qui nunc primum conatur adipisc*i* rei posses|sionem; itaque si quis adeptus possessionem amiserit, de|sinit ei id interdictum utile esse. Bonorum quo- §145.

que emptori simi|liter proponit*ur* interdictum, quod quidam possessorium uo|cant. Item ei qui [2]publica bona eme- §146.

rit, eiusdem condi|cionis interdictum proponitur, quod appellatur sectorium, quod | sectores uocantur qui [3]publice bona mercantur. | Interdictum quoque quod appella|- §147.

tur Saluianum, apiscendae possessionis [4] conpara|tum est, eoque utitur dominus fundi de rebus coloni quas | is pro mercedibus fundi [5]pignori futuras pe|pigisset. | Reti- §148.

(1) *interdictum* ex Inst. add. HIA. (2) *publica* defendi potest. malim autem *publice*, ut in C. est et paulo post et 1.27.3.154. Sed La. „*Publice* non est *a populo*, sed aut *auctoritate populi* aut *in publico* aut rarissime (ut ap. Suet. in Caes. 83. Cic.accusat.3.27,66. Terent. in Ad.3.3,89. Vellei.2.3,1. Tac.ann. 3.31. Varr.de L.L.5.p.40.Speng.) *in publicum*. Sector emit publica bona populi Romani, quae publice ueneunt". HIA: publice adnotans bona esse damnatorum quae publice uenduntur et emuntur, quod nec La. ignorauit; sed et publicata bona (damnatorum) publica facta esse nemo negauerit. (3) in C. est: *quia publice bona mercantur* | *q publicė uona mercantur* La. fecit: public*a* cf. praeced. not. (4) edd. (etiam HIA) ex Inst. inser. (*causa*) et facile *c* (causa) ex sq. uerbo adsumitur. (5) *pıgnorıs̀ futurams* C.

D. de H.P. 5.3. Iul.L.33.§1.D.de usurpationib.41.3. et supra 2.52.sqq. § 145. Vid.3.80. § 146. *publ. bona*] Vid.Ulp.L.15.D.de V.S.50.16. et ad Gai. 4.16. citt.ll. *sectores*] Vid. Cic. ad diu. 15.19. pro Rosc. Am. 36,103. 29,80. in Verr. II. 1.20.§52.,23.§61. c. Pseudo-Ascon. (Bait. p.172.177.) Cic.Phil.2.26,64. 29,71.sqq. Id.ap.Gell.N.A.13.23. Paul. Diac. ex Festo uu. *Sectio, Sectores* (ed. Müll. p. 337.) Non.Marcell. u. *Secare* 4.445. (Mercer. p. 404.) Isidor. or. 19.19.8.i.f. Manil. astron. 5.318.sq. Vid.etiam interpp.ad Gell.20.1. § 147. §3.i.f.I.tit. cit.4.15. Vid.Theoph.ad h.§. Dig.De Saluiano interdicto 43.33. Cod. precario et Salu.int.8 9. Paul.cit.L.2.§3.D.h.t.43.1. §§ 148. 149. §4.I.tit.cit. 4.15. Vid.§§160.91.et adn.ad §165. Cf. Paul.

nendae possessionis causa solet interdictum reddi cum ab |
utr*a*que parte de proprietate alicuius rei controuersia est |
et ante quaeritur uter ex litigatoribus possidere et u|ter 20
petere debeat; cuius rei gratia comparata sunt VTI | POSSI- 22
§149. DETIS et VTRVBI. Et quidem VT*I* POSSIDETIS interdictum
de fun|di uel aedium [1]possessio*ne* redditur, VTRVBI uero de
§150. re|rum mobilium possessione. Et si quidem de fundo
uel aedibus || interdicitur, eum potiorem esse praetor iubet 238. 49b.
qui eo tempo|re quo interdictum redditur, [2]nec ui nec clam
nec precario ab aduersario | possideat; si uero de re mo-
bili, [3]*tunc* eum potiorem esse iu|bet qui maiore parte eius 4
anni nec ui nec clam nec precario ab aduer|sario [4]possidet;
§151. idque satis [5]ipsis uerbis interdictorum si|gnificatur. *At* 6

---

(1) *possessıorııs* C. (2) *n u n c n p* set paullo post *n̄ ū n̄ c̄ n̄ p̄* C. (3) ı siue ʟ (*t*ᶜ) C. sec. Bl. (4) Sauin. uult *possedit* et ita deder. Gö. et La. poss*e*der*it* HIA. (5) *ipsius* C.

S.R.5.6.§1. Cic.de re p.1.13. pro Caec. 13, 36. VTI POSSIDETIS] Vid. Dig. 43.17. Cod. 8.6. Fest. u. *Possessio* (Müll.p 233a.) Frontin.de controu.agr.2.ad §161.cit. Paul.cit.L.2.§3.D.43.1. Ulp.L.12.§1.D.de A.u.A.P.41.2. L.12.D.comm.diu.10.3. VTI POSS. utile: Vid.Vat.Fgm. §90. cum Ulp.L.4.D.h.t.43.17. VTRVBI] Vid.Th.C.Vtrubi 4.13. Dig.De Vtrubi 43.31. Petron.c.13. Auson.l.c. § 150. Cf.2.120.207.3.65. 66.71. cit.§4.I.med. et Paul.S.R.§.cit.cum sqq. *eo tempore*] Vid.§160. „VTI NVNC POSS.“ §166. „*id tempus quo* et c.“ *nec ui* et c.] Verba edicti ap. Fest.l.c.et Ulp.L.1.pr.D.h.t.43.17. innumeris ll.usitata; uid.cit.L.1. D.§§5.9. Ulp.L.1.§2.D.de superfic.43.18. item L.agr.a.643.c.18.(p.80. Inscr.Lat.ed.Momms.) Cic.pro Caec.32,92. Probi nott.ex cod.Eins.n. 64.et Petri diac.litt.N.n.15. N·C·N·P·nec clam nec precario. Saepe in cod.Veron. *n u n c n p* nec ui nec clam nec precario. Notiones definiunt, *uis:* Paul.S.R. 5.6.§§4.6. Ulp.L.1.§4.D.h.t.cum L.1.§3. Pomp.L.11. D.de ui et de ui arm. 43.16.; *clandestinitatis:* Ulp.L.6.pr.D.de A.u.A.P. 41.2.; *precarii:* Paul.S.R.l.c.§11. Ulp.L.1.pr.D.de precar.43.26. *de re mob.*] in edicto: HIC HOMO. *potiorem*] Vid.§152. cit.L.1.§1.D.h.t. 43.17. L.3.§7. eod. Paul.ad sq.§cit.L.34.§4.D.18.1. et S.R.5.6.§1. (*superior:* L.3.pr.D.h.t.43.17. Ulp.L.11.§13.D.de A.E.et V.19.1. Plaut. Stich.ad § sq.cit.et Liv.40.17. ad § 16.cit.) *uerbis interd.*] cf. § 160. § 151. Vid.Plaut.Stich.(circa a.u.533.) 700. (V.4,14.'Uter amicam utrubi accumbamus? ST. Abi tu sane superior'.) Dig. De diu.temp. pr. et

in VTRVBI interdicto non sol*um* *s*ua *cui*que possessi|o pro-
dest, sed etiam [1]alteri*us* quam iustum est ei acc*e*dere, uelut
8 eius | cui heres extiterit, eiusque a quo emerit [2]uel ex do-
natione | aut do*tis d*atione acceperit: itaque si nostrae pos-
10 *ses*sioni iun|cta alterius iusta possessio exsuperat aduersarii
12 pos|sessionem, nos eo interdicto uincimus: | nullam autem
propriam possessionem habenti accessio tem|poris nec dat*ur*
nec dari potest: nam ei quod nullum est, nihil accedere
14 potest: | [3]set *et* si uitiosam habeat possessionem, id est aut
ui aut clam aut preca|rio ab aduersario adquisitam, *non*
16 d*atur*; *nam ei possessio* | sua nihil prodest. Annus au- §152.
tem retrorsus numeratur: itaque si | tu uer*b*i gratia anni
18 mensibus possederis prioribus v, et | ego VII posterioribus,
ego potior ero [4]qu*antitat*e | mensium possessionis; *nec* tibi
20 in hoc interdicto *prod*e*st*, [5]quod *prio*r *tu*|*a eius* an*n*i pos-
sessio *est*. Possidere autem uidemur non so*lum si ip*si | §153.
possideamus, set etiam si nostro nomine aliquis in [6]posses-

---

(1) *alterıs q iustum e ei accidere* C. (2) *u ex donatione* | *a donatione acc.* C. | *aut donatione acc.* Gö. 1. 2. *uel ex donatione acc.* Hefft. *uel ex* ——— | *aut donatione* acc. La. et edd. m. 2. 3. *traditione* Hefft. *permutatione* Unterh. *solutione* Huschk. *damnatione* Pöschm. pro iterato u. *donatione* proposuerunt. iustam correctionem diuinauit Bl. Ita et in usu capionibus donatio et dotis datio fere coniungi solent. (3) *set si* C. (4) „Ubi Gö. asteriscos posuit, scripsi haec partim ab Huschk. monstrata, *quantitate, n', ‹pdē q ṕor tu|a ei' anni possio ē*“ La. et ita edd. m. 2. sqq. (5) '*quae* coni. nuper Keller contra mentem Gaii'. HIA. (6) ita C., edd. *possessione* Cf. add. ad 1.55.

---

de accessionibus possessionum 44.3. impr.LL.14...16. *emerit*] cf. Paul.L.34.§4.D.de contr.empt.18.1. *nullam autem* et c.] Vid.Paul.L. 16.cit. *sed et si uitios.*] Vid.Venul.L.53.D.de A. u. A.P. 41.2. Arc. et Hon.L.11.C.de adq.et ret.poss.7.32. Pap. L.11. Ulp. L. 5. pr. D. tit. cit.44.3 § 152. Vid.Paul.S.R.cit.§1.i.f. Theophil.§4.h.t.4.15. Lic.Ruf.L.156.D.de V.S.50.16. Fgm.Vat.§311. § 153. §5.I.h.t. 4.15. *Possid. autem* et c.] Cf.Gai.L.9.D.de A.u.A.P.41.2. ('*quisquis ...nostro nomine sit in possessionem*') Vid. Cels.L.18.pr.D. eod. *in poss. sit*] Vid.Ulp. L.10. §1. eod. (*aliud est enim possidere, longe aliud in*

sio|nem sit, licet [1]*is* nostro iur*i* subiectus non sit, qualis est | colonus et inquilinus: per eos quoque, aput quos deposuerimus, | aut quibus commodauerimus, aut quibus [2]*usum fructum uel usum* aut habita||tionem *con*stituerimus, ipsi 239. 92a.
possidere [3]*uide*mur; et hoc est quod uolgo dicitur | retineri possessionem posse per quem libet qui nostro no|mine sit in possessione. quin etiam plerique puta*nt* animo [4]— *retine*|ri possessionem, [5]q... nostrorum ——————————** |

(1) *in nostro iure* C. (2) Sau. *gratuitam habita* || quod praeter meas edd. receperunt omnes, etiam Gn. et HIA. Minus recte, puto: Gaius non ita in foro infrequentioribus aut alias singularibus exemplis utitur, omissis uulgaribus necessariisque. C. habet: *ā q̄b c(o)caı**ı aut habita*||*tionem p* (uel *r*) *tituerimus a quibus ıo(c)ıauınam habitationem ipsi* Itaque legi: aut quibus *ūfm ū usū* aut habitationem ɔstituerimus uel p̀stiterimus (praestiterimus) (3) *deuımur* C. (4) desiderantur circ. 8 litt. quas edd. omnes sic restituer.: *quoque retine* | sed cum pari iure aliter scribamus, e. gr. *solo retine* | aut *tt p'se retine* | nunc malui lacunam ante *retine* indicare. (5) ed. m. 4.: quod nostrorum —— | ——** animo solo, qu*ia* et c. Huschk.: qu*ae* nostrorum *praeceptorum sententia est. diuersae autem scholae auctoribus contrarium placet, ut* animo solo, qu*amuis* uo*luerimus ad rem reuerti, tamen* ret. posse*ssionem non* uideamur. et haec rec. Gn. Hefft. prop.: qu*ae* nostrorum *opinio est. nam his etiam placuit, ut quoniam possidemus* a. s., qu*ando* uolueri*mus reuersuri abire,* r. p. u. La. uult: *uerbi gratia aestiuorum* et *ibernorum saltuum possessionem esse.*) et ll. in add. ad 1. §55. citt. *licet is* et c.] Vid. 2. 89. sqq. *colonus et inq*] Vid. Cic. pro Caec. 32,94. Paul.L.3.§§8.12. Ulp.L.10.pr. Marcell.L.19 pr. Pomp.L.25.§1. Tert.L.28. Paul. L.30. §§5.6. Pomp.L.31. Paul.L.32.§1. Marcian. L.37. Afr.L.40.§1.D.tit. cit.41.2. Pap.L.18.pr.D.de ui 43 16. Ulp.L.6.§2.D.de precario 43.26. Iustinian.L.12.C.eod.7.32. *depos.*] Vid.Paul.L.3.§§18.20. L.30.§6. Iul.L.39. Pap.L.47.D.eod. Iul.L.33.§4.D.de usurp.41.3. Ulp.L.9.§9. D.de R.C.12.1. Flor. L.17.§.1.D.depositi 16.3. *commod.*] Vid.citt. L.3.§20.LL.20.30.§6.L.47.D. 41.2. L.33.§4.D.41.3. Pomp.L.8.D. commodati 13.6. *usum fr.*] Vid.Cic.l.c. Ulp.L.12.pr. Venul.L.52. pr.D.de A.u.A.P. cit. L.6. §2.D. 43.26. *usum aut hab.*] (De possessione hic unicus locus est; sed cf. etiam Dig. de usu et habit.7.8. impr. Gai.L.1.pr. Ulp.L.10.pr.) [*De gratuita habitatione* uid. Scaeu. L.32. D.de donatt.39.5. Ulp.L.17.pr.D.de praescr.uerb.19.5. L.1.§9.D.de his qui eff.9.3. Pomp.L.15.§1.D.de precar.43.26.] *animo retineri*]

——** animo solo, qu. uol*uerimus, ex quo disc*e*ssimus,* | *reuerti,* retinere pos*sessionem* uideam*u*r. apis*ci uero possessionem per* quos poss*imus,* | secundo commentario[1] rettulimus; nec ulla dubita|tio est quin animo *possessionem apisci non* poss*imus.* |

Recuperandae possessionis causa §154.
solet interdictum dari si [2]quis ui | deiectus sit: nam ei proponitur interdictum cuius principiu*m est* | VNDE TV ILLVM VI DEIECISTI, per quod is [3]qui ui deieci*t*, cogitur | ei restituere rei possessionem, si modo is qui deiectus est, [4]nec ui | nec *clam* nec precario *poss*id*et ab aduersario;* quod si

Cf.Ulp.L.1.§25.D.de ui [43.16. item Paul.L.3.§11. Proc.L.27. Pap.L. 44.§2.LL.45.46. D. de A.u.A.P. 41.2.]. Horum nihil satis placet, nec quod ipse temptaui, ut locus ad citt. LL. 44.i.f. 45.46. (coll.L.1.§32.D. de ui et ui arm. 43.16.) restituatur [ubi tamen non nulla Gaiana uerba legi conicio. lusi enim sic: plerique putant animo *fundi retine*|ri possessionem, qu*em* nostrorum *hominum corpore non esse possessum ignoramus*; | prae*ualuit enim ut* (*p̄.lit* ᵪ *ut*) animo solo, quando uolu*erimus* et c.], nec quod HIA ex ductibus ab ipso fictis dat: quae nostro *nomine a nemine ten*etur, *ut scilicet tum* | possi*dendi* animo solo, cum uol*untate reuertendi discesseri*|*mus*, r. p. u. (1) §§89. sq. 94. sq. (2) *quisquis* C. (3) *qui deiecisti* C. edd.: *qui deiecit.* nunc feci *q ui deiecit* [fort. *deiecerit*] ut p̸. sq. *qui* sola *q* scriptum est. (4) Feci *n ū* |*n c np p'side*t ab adū/ārum (pro *adūrarıo*) *q si aut* Gö.1.2.: *n. u.* |*n.c.n. precario* ———— *quodsi autem* Hefft.: *n. u. n. c. n. p. posside*bat aduersus alte*rum. Quodsi autem* Klenz. La. et edd. m. 2.3.: *n. u.* | *n. c. n. precario* [ab aduersario] possid*e*ret rem uel fund*um, quo, si aut* (cf. sq. not.) Hschk. uult: — *possideret* ab illo. na*mq si au* eo (ab eo) ui aut clam et sic ded. HIA, nisi quod 'a*n*te' pro 'a*b* eo' fecit. (La. adn. „*e* [post *aut*] tantisper remoui, donec didicero *e ui possidere* Latine dici. Certe simile est *ex nullius iniuria quicquam ei datum* ap. Liu. 5.44.11., *ex sua sponte* ap. Paul.S.R. 5.22,2. *a (sua) sponte* Varro de L.L. 6.p.245.246.248., Speng. *de tua sponte* ap. Charis. p.145., *de dolo malo* et *a dolo male ui deiectus* ap. Cic. pro Tullio §§29.30.")

Vid.Paul.S.R.5.2.§1. L.3.§§7.8.11.12. L.30.§5. Proc.L.27. Pap.L.44. §2.D.de A.u.A.P. Ulp.L.1.§25.D.de ui 43.16. Diocl. et Max.L.4.C.de A.u.R.P.7.32. *nec ulla dub.* et c.] Vid.Paul.S.R.l.c. L.3.§1.L.8.D. de A.u.A.P. L.153.D.de R.I.50.17. § 154. §6.I.tit.cit.4.15. Vid. titt. De ui et Unde ui et Si per uim. Cic. pro Caec. passim, impr.

aut ui aut clam aut precari|o [1]poss*e*der*it*, *impun*e d*eicitur.*
§155. Interdum tamen [2]*etiam ei quem ui* de|*iecerim*, quamuis *a*
me[3] ui aut clam aut precario [4]possideret, cog*or* | restituere
possessionem, uelut si armis eum ui deiecerim: nam prae-
tor | [5]——————————— .. omni|modo ————
——————— | ——————————— ỷỷ. 20. 21.
§156. ——————————— | Tertia diuisio inter-

(1) *p'sideret* C. *possederit*—— Gö. 1. 2. Hefft.ded.: *possederit,* impune deiicitur. La.et edd. m. 2.3.: *possideret,* esset inpun*e d*eiectus. (cf.not.praeced.) Hschk. uult: possideret *ipse, īpune deiicit'* Nunc HIA: posseder*it* ab eo, *impu*ne d. (2) „Addidi *a me* ex Klenzii coni., *ei q̄m* ab Hefft., *dei*|*ecerim* a Gö. formatum, *ēt. ui* et *q̄u* meo periculo." La. et ita edd.m.2.sqq. *Praetor me si quem* de|*iecero,* qu*a*m-*quam* ui....cogeret | Hefft. 1827. etiam HIA pro *etiam* dedit a *praetore* (3) Ex adn.ed.m.1.in edd.m.2...4.inrepsit *aut* (4) *psideret cogeret* C. *possideret, cogeret* Gö. adnotans „an *cogar?*" quod *cogar* receper. Hschk. Gn. (non HIA). *cog[er]et* Hefft. *cogar rei* prop. Huschk. *cogor ei* Klenz. *cogor* edd.m.2.sqq. et La. (5) C. ductus fere omnes incerti. HIA suppl. (maxime ex § 6.I.cit. c.Gai.L. 41. D. de V. S.): *proprium interdictum comparauit*, qu*o restitui* omni | modo *iubet, si quis armis ali*quem *deiecit. arm*orum autem a*ppel*|*latione non solum scuta et gladios* (*et galeas*) *significari intel*|*legimus, sed et fustes et lap*ides. quae ad rem quidem egregie placent, sed si C. ỷỷ. 18...21. litterarum siglarumque copia comparetur, uix omnia quae adhuc legi non potuerunt, uerba exhibere uidentur, et putem Gaium h. quoque l. principium formulae indicauisse.

12.sq.31.sq. pro Tull.29.44.sqq. ad diu.7.13. de Or.1.10,41. L.agrar. ad §150. Auson. et L.2.§3.D.43.1. ad § 143.citt. Paul.S.R. 5.6.§§3.4.7. Fgm.Vat. §§90.sq.93.312. Ulp.1.pr.§§1.sqq. Pap. L. 18. et passim Dig. De ui et de ui armata 43.16. Th.C.Unde ui 4.22. Iust. C. Si per uim uel alio modo absentis perturbata sit possessio 8.5. Ulp. L. 9. pr.D.q. met.c.4.2. Diocl.et Max.L.5.C.de exceptionib.8.36. Vid.etiam Spartian.in Pescenn.Nigro c.2. „..insania fuit, quod [Iulianus] cum Seuero ex interdicto de imperio egisse fertur, ut iure uideretur ad principatum peruenisse. [Palat.cod.: „ut iure uideretur imperium praeuenisse." quam scripturam, a Salmasio defensam si admittimus, Utrubi uel Uti possidetis interdicto Iulianum experiri uoluisse dicemus.]
§ 155. Vid.ad praec.§.citt.ll. Cic.pro Caec.8. (impr.§23.) 12.sqq.31.sq. pro Tull.36.(ex Victorino)44.sq. Ulp.L.3.§§2.sqq. Pomp. L. 14. D.h.t. 43.16. *quem ui deiec.*] Cf.Ulp.L.1.§30.D.h.t.43.16. §6.I.cit.
§ 156. §7.I.tit.cit.4.15. Paul.L.2.pr.D.h.t.43.1.

dictorum in hoc *est, quod aut* simplic*ia* sunt aut duplicia. |
Simplicia [1]*sunt* uelut in quibus alter actor, alter reus est, §157.
qua|lia sunt omnia r*e*stitutoria *aut* exhibitoria: nam actor ||
240. 92b. est qui desiderat aut exhiberi aut restitui, reus is est a |
quo desidera*tur* ut exhibeat aut restituat. | Prohibito- §158.
riorum autem interdictorum [2] alia [3]duplici*a*, alia sim|plicia
sunt. | Simplicia sunt [4][*uelut*] quibus prohibet praetor §159.
in loco sacro | aut in flumine publico ripaue eius aliquid
facere [5]*r*eum: | nam [6]actor e*st* qui desiderat ne quid fiat,
reus is qui aliquid | facere conatur. Duplicia sunt uelut §160.
VTI POSSIDETIS interdictum | et VTRVBI: ideo autem dupli-

(1) Huschk. opinatur in C. olim *suut* pro *sunt* fuisse indeque *s̄ uut* fecisse librarium, ut *uelut* eici debeat. idem nunc (*Beitr.* p. 187.) uult *suN* loco **uu* C. scribi. mihi ueri magis simile uidetur librarium propter similia fere §§ 157. et 159. initia particulam *uelut* (*uu*) iniusto loco, i. e. §o 157., attribuisse, unde etiam edd. m. 3.4. uncinis uocabulum *uelut* inclusi et HIA eiecit. neque Lachmanno accesserim (in qua re nunc Hschkium quoque adsentientem habeo), *uelut* positum esse § 157., quia et alio modo simplicia essent interdicta, i. e. opposita iis quae tam adipiscendae quam reciperandae possessionis essent. Fort. librarius quod scriptum erat *+dict.* pro *uelut* sumpsit. (2) *ιd(o)um* ins. C. et *interdum* in textum admisit Hefft. „nam interdicta quaedam prohibitoria quae plerumque simplicia esse solent, interdum duplicia euadunt. cf.L.1.§26.D.de aq.cottid." Immo, neglegenter iterantis librarii culpae isti ductus adscribendi esse uidentur. (3) *duplicialia* C. (4) uid. not.1. edd. praeter m. 3. sqq Gn. et HIA hoc *uelut* quod Inst. habent, non receperunt. (5) *eū* C. *reum,* a Gö. omissum, Hefft.edd.m.omnes et La. (6) *actorem q́* C.

§ 157. cit.§7.I.et cf.cit.L.2.pr.D. Vid. §162. *actor* et c.] Vid.§159.
§ 158. cit.§7.I. 4.15. §159. cit.§7.I. *in loco sacro*] Vid. § 140. Dig. 43. 6. Ait praetor IN LOCO SACRO FACERE INVE EVM IMMITTERE QVID VETO. L. 1. pr. *in flum. publ.*] Vid. Dig. De fluminibus, ne quid in flumine publico ripaue eius fiat, quo peius nauigetur 43. 12. impr.Ulp.L.1.pr. ibid. *et* Ne quid in flumine p. fiat, quo aliter aqua fluat atque uti priore aestate fluxit 43. 13. et impr. Ulp. L. 1. pr. ibid. *actor* et c.] Vid.§157. Vide etiam §1.I.h.t.4.15. et Paul. cit. L. 2. pr. i.f. et Ulp.L.1.pr.D.eod.43.1. § 160. cit.§7.I.4.15. Cf.ll.ad §149. citt. impr.Ulp.L.1.pr.D. uti poss. 43. 17. cum Festo, Ulp. L. 1. pr. D.de

cia uocantur, quia par utrius|que litigatoris in his condicio est, nec quisquam praecipue re|us uel actor intellegi*tur*, set unus quisque tam rei quam actoris | partes sustinet; quippe praetor pari sermone cum [1]utro|que loquitur: nam summa conceptio eorum interdictorum haec | est VTI [2]N*VNC* POSSIDETIS, QVO MINVS ITA POSSIDEATIS [3]VI*M* FIERI | VETO; item alterius VTRVBI HIC HOMO DE QVO AGITVR, [4]A|PVD QVEM [5]MAIORE PARTE HVIVS ANNI FVIT, QVO MINVS IS | EVM DVCAT [3]VI*M* FIERI VETO. |

§161. Expositis generibus interdictorum sequitur ut de | ordine et de exitu eorum dispiciamus; et incipiamus | a [6]si*m*-

§162. plicibus. [7]*Si* igitur restitutorium uel exhibitori|um interdictum redditur, uelut ut restituatur ei possessio | qui ui deiectus est, aut exhibeatur libertus cui patronus | operas indicere [8]uellet, modo sine periculo res ad exi|tum perduci-

§163. *tur*, modo cum periculo. namque si arbitrum postula|uerit is cum quo agitur, accipit formulam quae appellatur || a*r*b*itra*ria: nam iud*ic*is arbitrio si quid restitui uel exh*i*|*be*r*i* 241. 120a. t.s.

(1) *utroui|q̄* C. (2) *n* (pro *n*^{c}) C. (3) *uin* C. (4) HIA adn. 'exciderit *fuit*'. cf. formulam ap. Ulp.L.un.pr.D.de Vtrubi 43.31. (5) *maiores partes* C. (6) *sinpublicibus* C. (7) *Si* monente Hschkio ex *s* et *i* uicinorum uerborum feci ed. 4. Edd. habent *Igitur* (cum) r. (8) *ūlet* C. *uult* Gö.1.2.Klenz.ed.m.1. *uolet* Hefft. Malim c. Inst. *uelit*

Vtrubi 43.31. item L.37.§1.D.de O.et A.44.7. *par. utr. lit.*] Vid.Ulp. L.3.§1.D.uti poss. c.Gai.L.13.D.de iudic.5.1. Iul.L.10.D.fin.reg.10.1. Paul.L.44.§4.D.fam.erc isc.10.2. Gai.L.2.§1.D.comm.diu.10.3.

§ 161. Vid.§8.I.tit.cit.4.17. Frontin.c.comm.1.ed.La.p.16. (per interdictum, h. e. iure ordinario litigatur). lib. 2. p.44.ibid. (De loco, si possessio petenti firma est, etiam interdicere licet, dum cetera ex interdicto diligenter peraguntur; magna enim alea est ad interdictum deducere, cuius est executio perplexissima). §§ 162. 163. Vid.§141. § 162. Cf.Ulp.Inst.§3(VII). Vid.etiam §§157. 167.sq. *exhib. lib.*] Vid.Ulp.LL.1.3.§§1.4.D.de hom.lib.exhib.43.29. L.2.D.de operis libertor.38.1. § 163. *form. arbitr.*] Cf.Ulp. Inst.§4(VIII). Vid.141.ibiq.citt.ll. *calumn. iud.*] Vid.§175.

deb*eat*, i*d* sine *poen*a exhibet *uel* restituit, | et ita absoluitur; quod si nec restituat neque exhibeat, q*uan*|ti ea res est condemnat*ur*: set actor quo*que* sine poena expe|ritur cum eo [1]qui neque exhibere neque restituere quicquam [2]** | *— [*praeter*]quam si calumniae iudicium ei oppositum fu*er*it. | ———————————— [3]iu|dicium calumniae iudicio — — — — — — — —* | quasi hoc ipso confessus uidea*tur*, *restituere se* | uel exhibere de*b*ere: set alio iure utimur; et recte | — — — — — — — — — — — —* et arbitrum quisque | [4]— — — — — | obseruare debet is qui [5]*uolet ar*b*it*r*um* p*e*t*e*r*e*, §164. *ut sta*|*ti*m petat, ante quam ex [6]*iure* ex*e*at, id *est* an*te quam* *a* pr*aetore dis*|cedat: se*r*o *e*nim petentibus non indulge*bi*-

(1) *cui* HIA. cf. sq. not. (2) *of|fert q̇sı* C. sec. Bl. unde cum Gö. dederam: offert *ni*si Hefft.: off. quodsi. Huschk. coni. *oportet ni*si, quod *oportet* requirit praecessisse *quem* pro *qui* (*q*. siue *q* C.), [at nunc non] probem; Gn. ded.: qu*em*...*oportet*, *ni*si cal. La. coni. *debe|ret;* sed imperf. h. l. uix ferri poterit; *debet* autem aut *tenetur* ductibus C. parum conuenit: *paratus est*, sensui respondere neque ductibus, qui satis incerti sunt, ut illud patiantur, repugnare uidetur. *praeter quam* si pro *ni*si La. debetur. HIA: *c*ui...op*us* est; *praeter* quam si cal. Fort.: *co|git' ṗꝑq̇ ?* (3) *iu|dum* C. unde nunc *iudicium* recepi. (4) Totum locum ita olim Hefft. exhibuit: sed actor *non*...offert, quodsi cal. iud. ei opp. fuerit. | derisa e*st enim nunc* sententia, quae s*cholae di*u*e*r*sae* e*rat* et praeu*al*uit in*ter*|dum, calumniae iudicio *non in illis iudiciis* ex p*arte rei* lo*cum esse*, | quasi h. i. c. u., *restituere se* | u. e. d. sed al. i. u., *et* recte. | *nam* etsi al*tera sententia pru*dentior es*set*, tam*en* et arb. quisq. | p*osse* st*atuere* quoque *in* ac*torem putat*. Huschk. autem sic legendum propos. et HIA ded.: | d*iuer*sae *q́dem* [*plane* HIA] *s̄* (*quidem* scholae) *auctoribus pla*c*e*t *prohiben*|dum calumniae iudicio *eum qui arbitrum postulauit* [postu*lauerit* HIA], quasi h.i.c.uidea*tur r. s.* | u. e. d.: s. a. i. u.; e. r. | *ǹq̄* (*namque*) *sine ullo timore, ne* [| n*am* e*tiam* con*fi*dens *fo*re *ut* al*ter* HIA] *superet'* (*superetur*) arb. q. | *p̄est ṕlare* (*po*test *postu*la*re*). § 164. *Ceterum* obseruare *et c*. (5) Pro *sta|ti*m quod edd. meis dedi et La. recepit, cett. edd. habent *ita e*|um (6) *ıupc excat ıd c anı*** ōp̄pccu|cedat sepo cn* C.

§ 164. *ex iure exeat*] Vid. supra §29. ibiq.citt.l. R·A·Q·E·I·E· restituas, ante quam ex iure exeas. Val.Prob.ex cod.Eins.n°.70.

§165. *t*ur. i*taque* si *ar*|bi*trūm* non *petie*rit, set *taci*tus de iure exi*erit*, cum periculo | res ad [1]exitum perduci*tur*: nam actor prouocat aduersari|um sponsione [2]*NI* CONTRA *EDICTVM* PRAETORIS NON *EXH*IB*VE*|RIT AVT NON RES*TITVE*RI*T*; ille autem aduersus sponsionem | aduersarii restipulatur; deinde actor quidem sponsionis | [3]*formul*a*m* e*di*t aduersario; ill*e* [4] *h*uic inuicem re|stipulationis: set actor sponsionis f*ormulae* [5]s*ub*i*cit* | et aliut iudicium de re restituenda uel exhibenda, | ut si sponsione *uice*r*it*, nisi ei res exhibeatur aut restituatur || 242. 120b. t.s.

[6] ———————————————————————

———————————————————————

(§165ᵃ.) ——————————————————— ||

(§165ᵇ.)[7] — — — — — — * ——————— | ——————— 243. 81a. t.s.

ṽṽ. 2...20. ——————— | — — ———————

§166 ——— | aut deneganti*ur* — — — — — — — — ** | [8] ———

(1) *exhitum* C. (2) sic (*ni* pro *m* C.) sec. Huschk. ed. m. 3. sq. et La. 1842. Gn. et HIA. cett. edd. sec. Hollw. *si* (3) Hollw. explic. (4) *uero* ins. HIA. (5) *subiungit* Hollw. *subicit* Hschk. (6) Hollw. tale quid sequi existimat: *aduersarius quanti ea res sit condemnetur.* (7) HIA adn. 'fortasse ita: *si quis cum alio* utatur aq̀ qp̄ (aqua, quae per) *eundem riuum ducitur*' (cf. L. 1. § 26. D. de aq. quot. 43. 20.) (8) HIA in adn. haec fere in p. 242. secuta esse suspicatur: '*tantidem, quanti sponsio facta sit, aduersarius condemnetur: quod iudicium appellatur secutorium, quia sequitur sponsionis*

§ 165. Vid. supra §§ 141. 13. i. f. Cic. pro Caec. 8, 23. (Restituisse se dixit. sponsio facta est. hac de sponsione uobis iudicandum est). 31. § 91. (uincere sponsionem). 32. § 92. (uincit sponsionem). pro Tull. 30. (uincerem sponsionem). 53. (tu aut per arbitrum restituas aut sponsione condemneris necesse est). ad Diu. 7. 21. (sponsionem illam nos sine periculo facere posse NI BONORVM T. POSSESSIONEM PRAETOR EX EDICTO SVO MIHI DEDERIT). Quintilian. Inst. or. 7. 5, 3. (iuri nostro libentius indulgebit, ut in sponsionibus quae ex interdictis fiunt, etiam si non proprietatis est quaestio, sed tantum possessionis). *spons. form. subicit*] Cic. pro Q. Rosc. 4. 11. 12. L. Rubr. c. 22. [§ 165ᵃ. Cf. L. 1. § 3. D. uti poss. 43. Schrader ad § 4. I. de interd. 4. 14. *plerumq. et fere s.*] cf. 2. 25. L. 1. D. de usurp. 41. 3. § 165ᵇ. Cf. Frontin. de contr. agr. 11. p. 44. La. *actiones* et c.] cf. § 91. Hschk. Gai. Beitr. p. 189. sqq. HIA.]

——————— ṽṽ. 23. 24. ——————— [1] ||

uictoriam (cf. § 169. fin.). *Sponsio uero et restipulatio tanti fit, quanti actor eam non calumniae causa fieri iurauerit. Postea iudex, apud quem de ea re agitur, requirit, an reus contra edictum praetoris non restituerit, aut non exhibuerit; et si secundum actorem iudicatum erit, aduersarium summam sponsionis et si non restituerit uel non exhibuerit, etiam secutorio iudicio condemnat, actorem uero restipulationis absoluit; quodsi secundum reum iudicauerit, hunc sponsionis et secutorii iudicii absoluit, actorem uero restipulationis condemnat. — Si prohibitorium interdictum redditum fuerit, uelut ne quid in loco sacro fiat, semper cum poena res peragitur. Nam si reus contra edictum praetoris fecisse dicatur, actor eum sponsione prouocat, ni contra edictum praetoris fecerit; reus restipulatur, editisque ab actore sponsionis, a reo restipulationis formulis actor praeterea iudicium secutorium edit, quo si sponsione uicerit, reus tantidem, quanti sponsio sit, condemnatur. Condemnationes uero et absolutiones similiter fiunt, ut restitutoriis interdictis diximus*'. — *Hinc Gaius sub finem paginae transitum fecisse videtur ad interdicta duplicia, et ita quidem, ut primum diversum eorum usum ostenderet, quod aut possessioni vel quasi possessioni* (§ 139.) *adversus vim defendendae omnino inserviunt, aut de proprietate contendentibus dantur* (§ 148). *Ad priorem disputationis partem pertinuisse videntur litterarum vestigia* ṽ. 1. *p. 243. conspicua...; ex posteriore, quae interdictorum Utrubi et Uti possidetis propria est, non dubito haec desumpta esse a Iustiniano* § 4. *I. de interd.* 4. 15. *inter* § 148. *et* § 149. *intercalata* '*Namque nisi....iudicari solet*'. *quae adeo Gaiana sunt, ut nec in textum ea recipere dubitarim.*' [Mihi tutius uisum est locum in sq. nota * subicere.] '*Ad idem uero argumentum spectant etiam quae Blum. initio* ṽ. 21. *et* 22. *eruit, ita ut pauca tantum intercidisse possint, quae cum sequentibus usque ad finem p.* 243. *sententiae perficiendae causa suppleui*'. [quae suppl. dedimus nott. ** et ad § 166.]

* §um 165ᵃ HIA fecit hanc §i 4. I. de interd. 4. 15. partem: „*Namque nisi exploratum fuerit, utrius eorum possessio sit, non potest petitoria actio institui, quia et ciuilis et naturalis ratio facit, ut alius possideat et alius a possidente petat. Et quia longe commodius est possidere quam petere, ideo plerumque et fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Commodum autem possidentis in eo est, quod etiamsi eius res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio: propter quam causam cum obscura sunt utriusque iura, contra petitorem iudicari solet.*"

** § 165ᵇ. sic in textu habet HIA: *Itaque ne possessio in incerto sit, et maxi*|me ne am*plius ui contendant, interdicto certare debent*, | *aut dene*gantur ac*tiones tam petitoria quam per sponsionem.* |

(1) Extrema p. 243. et p. 244. uersus 1...7. sic restituit HIA: § 166. *Si uero interdictum postulatum est, reddito eo, primum curat praetor, ut,*

[1]—.. res ab eo fructus li*c*itando . tantis*per* in — — .. | — 244.
— — .. aduersario suo fructuaria stipu*latio*|ne — —. potestas 81 b. *
haec — — — — — — — | — — — — — — — — — — — — — .. aduer|sa-
rios qui — — — — — .. contentio fructus licita|tionis est, sci-
licet quia — — — — —. esse — *t*antisp*er*. | — — — — .. uendit —
— — .. postea alt*er* | alterum sponsione prouocat: [2]*SI* AD-

dum litigatur, ui abstineant. Ideoque alterutrius || e*x i*is res ab eo fructus licita*tione* tantis*per* in possess*ione const*|*ituitur*, si *modo* aduersario suo fructuaria stipu*latio*|ne *satisdat*, cu*ius* potestas haec *est*, *ut si contra ipsum iud*|*ex* si*t poste*a pronun*tiatur*us, *fructus et*, *quo* em*it*, *praestet. nam inter* aduer|sarios, qui *pretio* cert*ant*, *cum* contentio fructus licita|tionis e*st*, scil*icet* q*uia possessorem in*ter*im* esse *interest*, *t*antisper p*ossessionem* ei *praetor* uendit,q*ui plus* lic*etur*. postea alt*er* | (1) Hefft. locum ita refinxit: §160 (*deinde perficitur*) || *omni*s res...licitando, id est, tantisper in possessione *con*|sti*tuitur*, si m*odo* aduersario suo fructuaria stipulatio|ne *cauet*, *cui* uis *et* potestas haec *in*est, *ut*, si *contra ipsum* | esse*t poste*a pronunc*iatum*, *possessio restitu*atur: *itaque inter* aduer|sarios, qui *Praetoris* auctoritate *certant*, contentio fructus licita|tionis est. scilicet quia *amborum* [!] *interest*, *possessore*m esse, *alter* tantisper r*ei* | p*ossessionem et* rei *fructus* uendit; et q*uando*q*uidem hoc* aga*tur*, postea Huschk. prop.: *Postquam igitur praetor interdictum reddidit, primum litigatorum alter*u||*trius* res ab eo fructu*m*[?] licitando ℞ (rei) tantisper ..[ut HIA not. 12.].. *ipsum esset p̄ea* (postea) *pronuntiatum*, *f.* (fructus) *duplam p̀stet* (praestet). *nam* ɫ (inter) aduer|sarios qui *p̄r̄ auct.* (praetore auctore) *certant*, *d* (dum) contentio fr. lic. | est, scilicet quia *psessore* (possessorem) *interim* esse +*est*, *r* | *possiōn̄ ei pr* (interest, rei possessionem ei etc. ut HIA cit. not.) (2) sic HIA ex sua et Rud. [*Ztschr. f. Rechtsg.* IV. p.4.] emend. Ed.m.4. et Gn. ex La. 1842.: *N*ISI...*POS*|SIDEN-TI*BVS* NOBIS [VIS] FACTA ESSET. inuicem Ante sic erat: *QVAE* ADVERSVS EDICTVM PRAETORIS INTER|*DI*CENTIS NOBIS FACTA ESSE*N*T INVICEM *SI NON* RESTITVA*N*|TVR. aduersus In C. sec. Bl. est: *q aduersus edictum pr+*|*sedentis nobis facta ēēt* inuicem Olim prop.: ,*quod* adu. ed. pr. *inter*|-*cedentis* (contendentes?) *nō bis* · (non uis) f. esset *et* ut uerba illa non ipsius sponsionis formam, sed contenta indicarent.

* Lineae 1...13. ter librarii calamum passae sunt.

§ 166. Cf.§148. Vid.Paul.L.4.§2.D.de V. O. 45.1. (fructuaria stipulatione). Cic. pro Caec. 16, 45. (hoc quidem iam uetus est et maiorum exemplo multis in rebus usitatum: cum ad uim faciendam ueniretur, si quos armatos quamuis procul conspexissent, ut statim testificati

VERSVS EDICTVM PRAETORIS *POS*|S*I*DENTI *MIHI A TE V*IS FACTA
EST, et inuicem ambo resti*pulan*|tur aduersus sponsionem
[1]uel sti — — — — —. cum | una inter eos sponsio [2]— — —
stipulatio —. | .. — fit [3]———————————— | [4]fundo(§166ᵃ.)
ab ———————————————— | restitui — — — — — — —
iudex, aput quem de ea | *re* a*gitur*, illud scilicet requirit
[*quod*] praetor interdicto conplexus | est, id est uter eorum
eum fundum easue aedes per id tempus | quo interdict*um*
redditur, nec ui nec clam nec precario possideret. cum iu-
dex | id explorauerit, et forte secundum me iudicat*um* | sit,
aduersarium *qui*d*em* et sponsionis et restipulatio|nis summas
quas cum eo feci, condemnat, et conue|nienter me [5]spon-
sion*i*s et restipulationis quae | mecum factae sunt, absoluit;
et hoc amplius si aput aduersa|rium meum *p*ossessio *e*st,
qui*a* is fructus licitatione ui|ci*t*, nisi restituat mihi posses-
245. sionem, Cascelliano siue || secutorio iudicio condemnatur.
74 a. t.s. Ergo is qui fru|ctus licitatione uicit, si non probat ad se §167.
pertinere poss*e*ssi|onem, sponsionis et restipu*la*tionis et fru-
ctus | licitationis summam poenae nomine soluere *et* | prae-
terea possessionem restituere iubetur; et hoc amplius | [6]fru-

(1) Hefft.: uel stipulationem autem cum | una inter eos [*sit*] sponsio. Huschk. prop. et HIA ded.: uel *s̄tiponib. iunctis duab.* | (2) N*I* MEA POSSESS*IO* SI*T*, stipulatio: N*I*..|. *TVA SIT*, fit. Hefft. *itemque una re*-stipulatio *aduersus eam fit*. Huschk. et HIA. (3) HIA expl.: *quod et commodius ideoque magis in usu est.* (4) Versus 14. sq. ita rest. HIA: 166ª. *De*inde ab *utroque editis formulis omnium stipulationum et* | resti*pulationum*, *quae f*a*ctae sun*t, iudex apu*d*
(5) *sponsiones* C. (6) Non nulla bis posuit librarius.

discederent, optime sponsionem facere possent NI ADVERSVS EDICTVM PRAETORIS VIS FACTA ESSET.) 31.sq.§§91.sq. pro Tull. 30. *per id temp. quo*] Vid.§150.et §160. '*NVNC*'. *Cascell. s. secut. iud.*] Vid.§169. Cascellius memoratur ap. Pomp.L.2.§45.D. de O. I. 1.2. Lab.L.29. pr.D. de legat.III.32. Iau.L.7. pr. D. de tritico leg. 33. 6. *condemnatur*] Vid.Ulp.L.3.§11.D.Uti poss.43.17. §§ 167. 168. De similibus duplionibus uide Paul.S.R. 1.13ᵇ.§8. 5.9.§§1.2. Val.et Val.L.1.Th.C.

ctus quos interea percepit, reddit: summa enim fructus | 6.7
licitationis non pretium est fructuum, sed poenae no|mine 8
soluitur, quod quis alienam possessionem per hoc tem|pus 10
§168. retinere et facultatem fruendi nancisci co|natus est. Ille
autem qui fructus licitatione uictus est si non | [1]probauerit 12
ad se pertinere possessionem, tantum spon|sionis et resti-
§169. pulationis summam poenae nomine | debet. Admonendi 14
tamen sumus liberum esse ei qui fru|ctus licitatione uictus
erit, omissa fructuaria sti|pulatione, sicut Cascelliano siue 16
secutorio iudicio | de *possessione reciperanda experitur*, ita
[2]— — — de | fructus licitatione agere: in quam rem pro- 18
prium iudicium | conparatum est, quod appellatur fructua-
rium, quo nomine | [3]actor iudicatum solui satis accipit: 20
dicitur autem et hoc iudicium secu|torium, quod sequitur
sponsionis uictoriam; set non aeque | Cascellianum uoca- 22
§170. *tur.* | Set quia non nulli interdicto reddito cetera ex
interdicto face|re nolebant, atque ob id non poterat res ex-
pediri, praetor || [4]— — — — — — — * comparauit interdicta | 246. 74b. t.s.

(1) *pbabaret* C. HIA probauerit recte; alii: probarit (2) La. scribendum uidetur *de fum ptio e* (*de fructuum pretio e*) Hefft.(et Gn.) *separatim et* de Blum. *specialiter* de Huschk. *similiter* de HIA: *de fructibus* et de | (3) *actor is* (i. s. = iudicatum solui. Huschk.) *satis accipiat* C. Gö.1.2.Hefft.Klenz.: *actoris satis accipiatur*. Edd. m.1.2. HIA: *actor iudicatum solui satis accipit*. Edd. m. 3. 4. La. 1842. Gn. *actor...accipiet* (4) Hefft.: expediri, re||lliqua siuit ex-

de fructib. et litis expens. 4.18. c interpr. Visig. Grat.Val.et Th.L.1. Th.C.de usuris rei iud.4.19. item c.interpr.Visig. Ambros.epist.82,4. (Cum igitur anceps iudicium, ius controuersum ... aduerterem etiam graui condicione illum si uicisset, acturum de duplis fructibus et de sumptibus annosae litis ... nec competere, ut quicquam de fructibus possessor ageres, quos percepisses...). § 169. Vid. §166. 3.125. Polyb. 32.2.i.f. (*πεντακόσια τάλαντα προσθεῖναι [τοὺς Καρχηδονίους] τῆς καρπίας τῶν χρόνων, ἐξ οὗ συνέβη γενέσθαι τὴν ἀμφισβήτησιν*). *iudicatum solui*] Vid. §91. *satis accipiet*] Vid. Pomp.L.45.§§2.sqq.D.de V.O.45.1. § 170. Vid.Ulp.L.3.§11.D. Uti possidetis 43.17.

— — — — ——————————————————————— —
4 —| ——————————————— ** | — — ——————————
6 ———————— | — — — — — — — — — — — — — | ——————————
8 ——————— ỿỿ. 6. 7. ——————————————— | ——————————
10 — - — — — — — — — — * | —————————— — et cetera ex in-
terdicto fir | ——————————— — — ** ——————— | ————
12 ——————— ỿ. 12. ———————————— | ** sine causa — — —
14 — — — * | — ** ——————————— — — — — * | ——————— m
16 ———————— — — — — fuerint —* | [1] ——————————————

pirare *Praetor et* Huschk. prop.: praetor || *uocatusex papiri' p̄p̄a* (*uocatus Sex. Papirius propria*) comp. Priores 15 uersus pag. 246. sic in text. rec. HIA: || *illi*, qui *uult* experiri, *propria* comparauit interdicta, | duo *scilicet, quia aut de* possessione *fundi uel aedium agitur*, | *aut de possessione rerum mobilium. contra eum, qui ex interdicto de* rerum | soli *uel* aedium *possessione cetera facere noluit, interdictum da|tur*, quo prohibetur *ui* resistere, ne alter possessionem | *rei ingrediatur et retineat. cum uero de re mobili uelut* | *seruo agitur, prohibetur ui resistere, ne alter eam rem* | *ducat eiusque* in possessione *sit; in utroque tamen interdic|to alter satisdat, se restituturum esse, si postquam* interdictum *est* | *in diebus* * [fort. X uel V] *ut oport*et cetera ex interdicto *fiant.* | *ita uero adeptus possessionem, si postea contra eum iudicatum sit, quia uidet|*ur sine causa *interim* esse *adeptus*, duplum *fructum* pr*aestare iudicio* Calpurniano co*mpellitur*, | *aut si ipsum fructum soluat, simplum, quanti* fuerint *fruc|tus*. [Adn. „ad exemplum redhibitoriae actionis L.45.D.de aed.ed.21.1.“] (1) HIA in adn. haec fere secuta [cf. not. praec.] esse se putare scripsit: '*praeterea et possessionem restituit secutorio iudicio. sponsio uero et restipulatio hoc casu una tantum fit, quoniam is tantum, qui possessionem interdicto adeptus est, aduersus edictum uim fecisse uel non fecisse dici potest. Quodsi is possessionem adipisci prohibitus est, sponsio et restipulatio fit ex hoc interdicto, quanti actor eam rem esse iurauerit, sed ita, ut id in formula summa sponsionis taxetur, quae ex interdicto* VTI POSSIDETIS *fit, uelut hoc modo:* SI PARET N.N.A.R. S(ESTERTIOS) TOT DARE O(PORTE)RE I(VDEX) N.N.A.A. D(VM) T(AXAT) TANTAM PECVNIAM, QVANTAE FVERIT SPONSIO, QVAE EX INTERDICTO, CVIVS TVENDI CAVSA N[us] N.A[o].A. VIM FACERE VETITVS EST, FACTA SIT, TOT NVMMOS CONDEMNA, S.N.P.A. *apparet enim, iniquum fore, si sponsionis poena huius interdicti sponsionis poenam ex eo interdicto superaret, cuius causa hoc comparatum est: ex formulis uero sponsionis et restipulationis, quae ex hoc interdicto factae sunt, apud eundem iudicem agitur, qui ex interdicto* VTI POSSIDETIS *datur. Praeterea in satisdatione, qua in hoc interdicto caueri diximus, praetor fideiussores*

§171. ———— ℣℣. 16...21. ———————— |
——————— | ———————— 22
—— ℣℣. 23. 24. ———————— ||
———————————— ℣℣. 247.
1...8. ———————— | 113a. t.s.
— sponsori ———— | ———— 9
———————— ℣℣.10...21. [1]——
———————— | ——— • 22
etiam iuris — .. ——— | ————
———— ℣℣. 23. 24. ———— ||
[2]—. dupli ————— uelut si iudic*ati* aut depen|si *aut* 248.
dam*ni* *iniuriae* aut l*egato*r*um* *per* d*amnationem* | *relictorum* 113b. t.s.
nomine agitur: ex quibusdam causis sponsione*m* | facere 4

dari iubet, quia scilicet lege Fu|ria sponsori *et fidepromissori ius datum est, ut pars tantum ab eo peti possit; fideiussoribus uero in hac causa nec ex epistola D. Hadriani subuenitur.' Deinceps fere usque ad* ℣. 19. *exposuerit Gaius, siue ceteris ex interdicto intra diem factis possessio restituta sit, siue uim facere altero interdicto prohibitus possessionem retinuerit, duas sponsiones et duas restipulationes factas esse. Priore casu omnia perinde acta esse, atque supra tradiderat; posteriore propria iudicia ae duplis fructibus et de possessione restituenda data esse.'* Haec HIA. (1) §i 171. initium (p.247.℣.20... p.248.℣.1.) 'maxime ope §1. I. 4.16. ad sensum' restitutum in text. rec. HIA hoc modo: *Nunc admonendi sumus, ne facile homines ad litigandum procederent, partim iure ciuili legibus | aut moribus,* partim a *praetore* iuris tuendi *gratia uarias poenas temere litigantium constitutas esse. Ecce enim aduersus reum infitiantem ex quibusdam* || causis *actio* dupli *constituitur,* uelut.... (2) An *reo infitiante ex quibusdam*|| c̄ *sis* dupli *actio cōstituit'?* (cf.cit.§1.I. 4.16. et supra § 9.) Gö. Hefft.dedit: *sed aduersus reos quidem inficiantes ex quibusdam* || *causis* dupli *actionem constituit praetor* De HIA uide not.1.

§ 171. Vid.supra §9.13.et ibi citt.ll. §1.I.de poena tem.litig.4.16. Cic. pro Rosc. com.4.5. (pecunia petita est certa, cum tertia parte sponsio facta est). de Off. 3.16,65. L. Rubr. c. 21. Ambros.de off.ministror.3. 3, 21. (nec ipsae leges nos docent, ea[que] quae detracta sunt alicui cum iniuria personae, aut rei ipsius cumulo restitui iubent?) Vid. etiam Marcian.L.4.§5.D.ad leg.Iul.de...residuis 48.13. Iustinian.L.33. pr.C.de inoff.test.3.28.

permitti*tur*, uelut de pecunia certa credita et pecunia | constituta; set [1]cert*ae* quidem creditae pecuniae tertiae partis, con|stitutae uero pecuniae partis dimidiae. Quod §172. si *neque spon*|*sionis*, *neque* dupli a*ctionis* periculum *ei* cum quo agitur, [2]con|iungatur, [3]a*ut* ne statim *qui*dem ab initio pluris quam simpli sit | actio, permittit praetor [4]ius iurandum exigere NON CALVMNI|AE [5]CAVSA IN*FI*TIAS I*RE*: unde [6]qu*ia* heredes uel qui heredum loco *ha*|bentur, ———— [7]obligati sunt, item feminis pupilli*s*|que *remitti* sol*et* p*oena* sponsionis, [8]*iub*e*t* modo eos *iurare*. | Statim [9]aut*em* ab §173. initio pluris quam simpli actio est uelut furti ma|nifesti quadrupli, nec [10]manifesti dupli, con|cepti et oblati tripli: nam ex his causis et aliis quibusdam, siue | quis [11]neg*et* siue fatea*tur*, pluris quam simpli est actio. |

(1) *certa* C. (2) hoc uix Latinum, *iniungatur* legendum esse censuit La.et sic Gn. HIA. (*comminatur??*) (3) *a** C. *ac* edd. ante 1841. et HIA. (4) *iuris iurandum* C. (5) *causa e* C. *causa se* edd. ante 1841. „Deleui *se*, quod ferri non potest. cf. 176. 186. Fort.addi debet *ad* uide L.44.§4.D.10.2." La. (6) *quamuis* Gö.2.Hefft.Klenz.edd.m.1.2.4. qu*ia* La.ed.m.3.Gn.HIA. cf.sq.not. (7) *d*u*p*li non ampliu*s* o. s. i. f. pupilli*s*|que *remitti s*ol*e*t poe*na* Gö. 2. Hefft.Klenz.ed.m.1. nu*m*quam p*oen*is obligati sunt, i.f. pupilli*s*|que *remitti s*ol*e*t poe*na* La.edd.m.2.3.Gn. *iure* ciu*i*li non a*m*pliu*s* obligati sint, i. f. p. *remitti soleat poena* ed.m.4. nu*m*quam in *duplum* o.sunt, i.f. pupilli*s*que expri*mi non* sol*e*t p*oena* HIA. istud *numquam poenis* pariter ac *numquam in duplum* recipere adhuc dubito. si per schedas liceat, malim: *ex defuncti [delictis] tantum simpli actione* obligantur Ita e.gr.Paul.L.22.§4.D. mandati 17.1. „heres obligatur mandati actione et obligat". (8) *iubctm̄* (*iubetm̄*) C. La. fecit *iubet m̄* (iubet modo) et sic edd. quoque meae 2.3.Gn.HIA. i*u*be*t* tamen ed. m.4. (9) *ā* C.sec.Bl. cf.sq.not.3. (10) inter *n'* et *manifesti* spatium uacuum in C. est. (11) *negat* C.

§ 172. Vid.cit.§1.I.4.16. Paul.L.4.§4.D.fam.erc. 10.2. Nou. 49.c.3. §1. Val.Prob.§5.n.11. N·K·C· = non calumniae causa. *quia heredes* et c.] Vid. supra § 112. *feminis pupillisq.*] Vid Paul.L.8.§§1.2.5. D.qui satis dare cog.2.8. § 173. Cit.§1.I.med.4.16. Vid.3.189 ...191. §§19.23.25.26.I.de actionibus 4.6.

§174. Actoris quoque calumnia [1]coerce*tur* modo calumniae
iudi|cio, modo contrario, modo iure iurando, modo restipu-
§175. latione. | Et quidem calumniae iudicium aduersus omnes
actiones lo|cu*m* habet, et est decimae partis [2]*causae*, ad-
§176. uersus interdicta | [3]aut*em* quartae partis. [4]*set* liberum
est [5]*illi* cum quo agitur, aut | calumniae iudicium opponere
aut ius iurandum exigere, non calumni|ae causa agere. |
§177. Contrarium autem iudicium ex certis causis constitui*tur*, ||
uelut si iniuriarum agatur, et si cum muliere eo nomine 249. 93a.
agatur, | quod [6]dicetur uentris nomine in possessionem missa
dolo malo | ad alium possessionem [7]transtulisse, et si quis
eo nomine | agat, quod dicat se a praetore in possessionem

(1) *c* in C. inserta abundat, nisi pro *coerc.* scriptum fuit co*h*erc.
(2) *pr*** C. Sau. c̄*sae*, quod uocabulum paullo post c̄ scriptum est. mihi olim ueri similius uisum est Gaium priore loco *rei*, posteriore *causae* scripsisse. (3) *ā* C. sec. Bl. cf. not. 9. pag. praeced. (4) c̄ C. Edd. omnes Sau. coniecturam secuti *causae* dederunt sequentisque §i initium u. *Liberum* esse crediderunt. Huschk. uidit pro c̄ ponendam esse siglam s̄ unde ed. m. 4. *set* HIA *Sed* (debebat *Sed*) (5) *ıııı* C.. *āt. ei* olim uoluit Huschk. (6) ita C. edd. m. 2. sqq. et La. Gn. *dicatur* cett. edd., ut ỷ. 4. *dicat.* (7) *transtulisse; item* Gö. 1.

§ 174. Cf. cit. §1. I. 4. 16. „*Item actoris quoq.* et c." *calumn. iud.*] §§175...79. Gell. 16. 2,8. Vid. Ulp. L. 10. D. de iudic. 5. 1. *contrar.*] §§177. sqq. *restipul.*] §180. § 175. Vid. cit. §1. i. f. I. 4. 16. Diocl. et Max. L. 3. Herm. C. de calumniatorib. et plus petendo 5. (ed. Haen. p. 70*. ed. Schult. p. 713.) ex Consult. c. 6. De calumniatoribus: Paul. S. R. 1. 5. (Th. C. 9. 39.). Dig. 3. 6. (Iust. C. 9. 46.) Cod. De iure iurando propter calumniam dando 2. 59. Nou. 112. c. 2. Iustiniani Edict. 7. c. 5. § 176. Cf. §179. Vid. Paul. S. R. 2. 1. §2. et L. 44. §4. D. fam. erc. 10. 2. Ulp. L. 34. §4. L. 37. D. de R. C. 12. 1. Diocl. et Max. L. 9. C. eod. 4. 1. Ulp. L. 11. D. rer. am. 25. 2. L. 5. §14. D. de O. N. N. 39. 1. L. 7. pr. D. de damn. inf. 39. 2. Cic. p. Rosc. com. 1,4. § 177. Vid. cit. L. 3. Herm. C. de calumn. 5. *si iniur. ag.*] Vid. Paul. S. R. 5. 4. §11. Gai. L. 43. D. de iniur. 47. 10. *cum mul. eo nom. ag.*] Vid. Ulp. L. un. Dig. Si mulier uentris nomine in possessione calumniae causa esse dicetur 25. 6. Ulp. Paul. et Gai. LL. 15...19. D. de his qui not. infam. 3. 2. *se a praet.* et c.] Vid. Dig. Ne uis fiat ei qui in possessionem missus erit 43. 4.

missum ab alio quo | admissum non esse; | set aduersus in-
iuriarum quidem [1]action*em* decimae partis datur, | aduersus
uero duas istas quintae. | Seuerior autem [2]coerc*i*tio §178.
est per contrarium iudicium: [3]n*am* | calumniae iudicio x.
partis nemo [4]damn*a*tur nisi qui in|tellegit non recte se
agere, set uexandi aduersarii gra|tia actionem instituit, po-
tiusque ex iudicis errore uel · i|niquitate uictoriam sperat
quam ex [5]causa ueritatis: calu|mnia enim in adfectum est,
sicut *f*urti crimen: contra|rio uero iudicio omni modo da-
mnatur actor, si causam non tenu|erit, [6]licet ali*qua* opinione
inductus crediderit se recte a|gere. Vtique autem ex §179.
quibus causis contrario iudicio [7]agere potest, etiam | calu-
mniae iudicium locum habet; set alterutro [8]t*antum* iu|dicio
agere permittitur: qua ratione si ius iurandum | de [9]calu-
mnia exactum fu*e*rit, quem ad modum calumni|ae iudicium
non datur, ita et contrarium [10]non dari debet. | [11]Resti- §180.
pulationis quoque poena ex certis causis fieri solet; et
que|m ad modum contrario iudicio omni modo condemnatur |
actor, si causam non tenuerit, nec requiritur an scierit non |
250. recte se agere, ita etiam restipulationis poena omni || modo
93b. damnatur actor. [12]—* si ab ac*to*re — *re*st*i*pulati|onis poena §181.

(1) *āonis* C. (2) *coercetio* C. (3) *non* C. (4) *damnet'* C. (5) c̄ *ueritatis* C. „malim *causae ueritate*" Gö., non ego. (6) *l alia* C. *licet alia* Gö. 2. et edd. ante 1841. *aliq* iam Gö. 1. proposuerat; postea *falsa* Gö. placebat. cf. L. 36. D. de usurp. 41. 3. (7) *agi* malebat La. sed non in text. rec. quod fecit HIA. (8) *tm̄* (tamen) C. (9) *calumniae exactum fuit* C. (10) *dari non* Gö. 1. 2. et Klenz. cett. edd. cum C. *non dari* (11) HIA Gaium sic scripsisse suspicatur: Restipulatio quoque poena*e* c(*ausa*) ex cf. §§171. 94. 95. (12) *Sane* si ab actore *eu* Hefft. dedit (et Gn.);

§ 178. Vid. Ulp. L. 1. §§1. 3. 4. D. ad SC. Turpillian. 48. 16. L. 4. §4. D. de his q. not. 3. 2. Alex. L. 3. C. de calumniatorib. 9. 46. Gord. LL. 16. 17. C. ex quib. c. infam. 2. 12. *sicut furti crim.*] Vid. 3. 197. ibiq. citt. ll. § 179. Vid. §176. Cic. pro Rosc. com. 13. § 180. Vid. §13. et L. 3. Herm. C. ad §175. cit. § 181. Vid. §174.

petatur, ei neque calumniae iudicium opponitur, neque | iu-
ris iurandi [1]religio *in*iungitur; nam contrarium iudicium *in* |
his causis locum non habere palam est. | 4

§182. Quibusdam iudiciis damnati ignominiosi fiunt, uelut |
furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum: item p*ro* so*cio* [2]*fi-* 6
duciae, tutelae, man|dati, depositi: set furti aut ui bonorum
raptorum aut iniuriarum non solum damna|ti notantur ignomi- 8
nia, [3]set et*iam pacti* —— *in edicto praetoris* | scriptum est; et
recte: plurimum [4]*enim interest utrum ex delicto* | aliquis, an ex 10
contractu de*b*itor si*t* [5]—.. illa parte | edicti id ipsum —..
———————— | ——— ———— —.. ———————— | 12
———————————.————— fid*e iusso*|rio nomine iudi- 14
cio conuenit*ur*: et enim ————————[6] |

Huschk. prop. *Etiam* s. a. a. *autem* (*at*) set nunc (*Beitr*. p. 200.) uult et HIA ded.: *+dum* (Interdum) si ab actore *c*'. (cum) *re*stipulatio|nis
(1) *religioniiungit'* C. religio *con*iungitur Hefft. propter § 172.
(2) Ex L. 1. pr. D. de his qui not. suppletis La, quia supererat spatium, *fiduciae* addidit. (3) et*iam pacti* ex Inst. sumptum est, in quibus statim sequitur *et recte, plurimum enim interest...debitor sit.* superstitem ℣.8. hiatum fere 11 litterarum indicant Gö.1.2.Klenz. La.edd.m. Gö. expleri uoluit: *sicut* (uel *idq̄*. uel ut Heisio placuit: *ita* ж pro quo La.: *nam ita*) *in ed. pr.* | unde Hefft. expleuit: *ita enim in edicto* | Gn. quod mihi quoque magis placet: *idque ita in edicto praetoris* | HIA ut La. uoluit: *nam ita in edicto praetoris* |
(4) ex Inst. (5) Hefft.: *et Praetor* HIA: *praeterea* (6) Hefft.: ipsum no*tat*. nam *contractus separauit a de*|*lictis. ceterum si quis alieno nomine conuenitur, uelut procura*|torio, ab ig*n*omin*ia l*iber *erit . idem est si quis* fideiusso|rio...etenim (*et hic pro alio damnatur*). HIA: no*m*inat*im cauetur, ut qui contrario iu*|*di*cio conueni*tur, item*

§ 182. §2.I. de poena tem. litig. 4.16. Vid. Dig. De his qui notantur infamia 3.2. impr.Ulp. LL.1.4.§5 LL.6.13.§§5.6. Paul. L. 7. ibid. Cod. Ex quibus causis infamia irrogatur 2.12. LL. 2. 5. 8. 10.12.18.22. ibid. (De infamibus 10. 57.) L. Iul. mun. ℣℣. 110. sqq. (Inscr. Lat. ed. Momms. p. 122.) Cic. pro Caec. 3,7. pro Rosc. com. 6,16. pro Rosc. Am. 38.sqq. §§111.sq. pro Cluent. 42,119. de N. D. 3. 30, 74. de Or. 1. 37, 169. Quintilian. decl. 250. Vid. praeterea supra §60. Mod. in Collat. 10.2. §4. L.4. Herm. C. de depos. 13. (Collat. 10.6.) Ulp. L. 42. D. de V. S. 50.16. *et recte*] Sic etiam §§70.163.

In summa sciendum est eum [1]qui ——————. §183.
16 a|gere et eum qui uocatus est [2]—————— | ——————
18 ————— —. | promissori ——————.. ———————— |
20 .. actione cum patrono et liber*to* ———— | niano et [3]in
e*u*m qui aduersus ea egeri*t*, *poe*na co*nstituta est.* |
[4]Qu*ando* autem in ius uocatus fuerit aduersarius, ni eo die §184.
22 [5]fini*tum f*|uerit negotium, uadimonium ei faciendum est, id

qui pro *debitore interuenit, uelut* tu|tor *aut cognitor*, ne l*a*bor*et igno-minia. nec igitur qui* fid*eiusso*|rio nom. iud. conuenitur: etenim *is quoque pro alio damnatur.* Gö. adnotauerat: „Locus eo pertinere uidetur, quod infamia is tantum notatur, qui suo nomine damnatus est. (1) Hefft. 1827.: qui *in ius aliquem uocare uult* [1830.: *uocat*] *et cum eo* [1830. ins.: *uult*] a|gere (2) Horum postrema Hollw. ita formanda censet: ℣. 17.———— *quas sine* | *permissu praetoris in ius uocare non licet, uelut patronus*, patron*a*, *item* liberi *ac parentes patroni pa*|*tronae* et *et c*. Cf. §3. I.tit.cit. Hefft.: *naturali ratione* ac lege | *iustam* perso*n*am *habere debere*. qua*re etiam si*ne | permiss*u Praetoris nec liberis cum parentibus const*itue|*tur* actio nec patrono et liberto, s*i* n*on impetrabitur ue*|nia *edicti*, et in eum qui aduersus ea egerit, *po*ena *pecuniaria statuitur.* HIA fecit: *trahere posse; quare* e|*di*cto praetoris perso*nas*, *quibus reuerentia debetur, si*ne | permiss*u praetoris i*n ius uoc*a*re non *licet, qu*ales *sunt* pa|*rentes*, patron*us* et liberi *parentesque pa*|*troni*, et in e*u*m, qui aduersus ea egeri*t*, *poena* co*nstituta est.* (3) *in eam q́ adusus ea egeri** ***cna cunta****na** C. unde omnes praeter Hefft. (cf. praeced. not.) dederunt quod nunc reuocaui. ed.m.4. feceram: — ** q. adu. ea eg. *poenam pecuniariam conde*m*nat.* (4) *q́* C. Qui... fuerit [*ab*] aduersari*o* edd. praeter m. 3.4. et Gn. omnes. *c*' (*cum*) a. in i. u. f. aduersarius Huschk. HIA. (5) *finisue*|*uerit* C. inde cum Sau. edd. (praeter Hefft. et m.3.4. Gn. HIA) habent: *fini*|*uerit*

§ 183. Cf. §3. I. tit. cit. 4.16. Vid. §§46.187. De in ius uocando: Dig. 2.4. (imprim. LL. 23...25.11.12.) Cod. 2.2. §12. I. de action. 4.6. Paul. 2 D. ne quis eum qui in ius uoc. 2.7. XII tabb. 1.1...3. Gothofr. et Dirks. Porphyr. et Acro ad Horat. sat. 1.9,76. Plaut. Poenul. 5.4,59.sqq. Pers. 4.9,8.sqq. Rud. 3.6,21.sqq. Cic. pro Quint. 19,6. Plin. paneg. 36. De seruis in ius non uocandis Ulp. L.3. D. h. t. Ter. Phorm. 2.1,62. (Seruum hominem causam orare leges non sinunt). cf. Plaut. Stich. 1,37. Curc. 5.2,23.sqq. § 184. Cf. 3.224. *Aduocare ad* uad.: Senec. ep. 8,6. et ap. Augustin. de ciu. dei 6.10. *Capere* u. garrulae cerae: Ouid. Am. 1. 12,23. *Concipere* u.: Cic. ad Q. fratr. 2.15,2. *Constituere:* Cic. de se-

§185. est ut | promittat se certo die sisti. Fiunt [1]aut*em* uadi- 23
monia quibusdam | ex causis pura, id est sine satis datio-
ne, [2]quibusdam cum satis dation*e*, || quibusdam iure iuran- 251. 42a.
do, quibusdam recuperatoribus | suppositis, id *est* u*t* qui
non s*tet*eri*t*, is protinus a recuperatori|bus in [3]summa*m* ua-
dimonii condemnetur: eaque singula di|ligenter praetoris 4

(1) ā (=aut) C. (2) *cum satisd., quibusd.* propter ὁμοιοτέλευτον ex ed. m. 3. exciderunt. (3) *summa* C.

nect.7,21. *Currere ad:* Propert. 4(5).2,57. *Conuadatus uadimoniis:* Plaut. Curc. 1.3,5. *Custodire:* Auson. ep. ad Paulin. 24, 37. (*Dare* et *accipere* uadem s. uades, non *uadimonium?*) *Deserere:* Cic. pro Quint.14,48. 16,51. 18,56.sq. or.in Catil. 2.3,5. Plin. H. N. praef. med. Senec.de ben.4.39,4. *Dicere:* Macrob.Sat.1.16.(p.217.Bip.) *Differre* (de tempore et de loco): Cic.pro Quint.5,22.6,23. ad diuers.2.8. ad Attic.2.7,2. Plin.H.N.7.53,54. Senec.ep.54,3. Martial. 8.67,3. Iuuenal.3.212. Epit. Liu. 86. *Esse u. cum aliquo:* Cic. pro Quint. 18, 56. *esse in uadimonium:* Cic.ibid.5,22. *quanti u. fecerit*: Paul.in Collat.2.6.§1. *Facere, fieri:* L.Rubr.c.21.i.f. Val.Prob.Eins.n.63. V.F.I.uadimonium fieri iubere. Plaut. Epid.5. 2, 18. Lucret. 4.116. Cic.pro Quint.18,57. Liu.23.32. Iuuenal.3.298. Val.Max.3.7,1. *facere missum:* Cic.pro Quint. 14,46. *Fugere:* Auson.VII Sap. i. f. *Imponere:* Corn. Nep. in Timol. 5, 2. *Nosse:* Martial. 14. 135. *Obire:* Cic. pro Quint. 16,53. pro Rosc. com. 13, 38. Plin. epist. 8. 12, 3. Auson. ep.ad Paulin.24,43. Paul.diac.ex Fest.u.Mortem obisse (p.147.Müll.) *Obligare u—o:* Acro ad Horat. sat. 1.9,36. *Obstringi u—o:* Plin. ep. l. c. *Occupare:* Senec.dial.10.7,2. *Occurrere ad:* Sueton.Calig.39. *Placare:* Venant.Fort.uit.S.Martini 2.405. *Promittere:* L.agr.a.643.c.34. L.Rubr.c.21.i.f. Varro de L.L.6.74. Cic. pro Quint.6,23. cf.7,27.18,51. Verrin.2,3.15,38. 5.54,141. pro Tull.20. Senec. de ben. 4.39,4. Gell.6.(7).1,9. Appulei.metam.10. Auson.cit.ep.24,43. Acron ad Hor.sat.1.1,11. *Referre:* Manil. Astron. 1.242. (244.Bentl.) *Sine u—o discedi-tur:* Cic. pro Quint. 6, 23. *Sistere:* Cato ap. Gell. 2. 14, 1. Cic. pro Quint.8,30. cf.6,25. Corn.Nep.in Attic.9,4. cf.Plaut.Curc.1.3,7. *Venire ad:* Cic. pro Quint. 5,22.6,51.sq. *Tenere uadimonio:* Sen. de ben. 6.9,2. *Vindicare per:* Senec. dial. 5. 33,3. cf.uocc.*uas, subuades, uadare, uadari.* § 185. Vid. Dig. Qui satisdare cogantur uel iurato promittant uel suae promissioni committantur 2. 8. *sine satisd.*] Vid.Ulp.L.2.§6.D.de iudic.5.1. *cum satisd.*] Corn.Nep.l.c. et all.ad §184. citt.ll. *recuperatorib.*] Vid. supra § 46. (Acron l. c. 'Sponsoribus, a uadimonio quod promittit is qui ad iudicium [i. e. ius] prouocatur, certo die affuturum. Vides ideo dici, quod qui eos

edicto significantur. Et si quidem iudi|cati depensiue §186.
6 agetur, tanti [1]fi*e*t uadimonium, quanti ea | res erit; si uero
ex ceteris causis, quanti actor iurauerit non *ca*|lumniae
causa postulare sibi *u*adimonium promi*tt*i: nec tamen [2][*plu-*
8 *ris quam partis dimidiae, nec*] plu|ribus quam sestertium
$\overline{\text{C}}\ \overline{\text{M}}$ fit uadimonium: | itaque si centum milium res erit, nec
10 iudicati depensiue | [3]agetur, non plus quam sestertium quin-
quaginta mili*um* fit uadimonium. | [4]Q*uas* autem per- §187.
12 sonas sine permissu praetoris inpune in ius uocare | non
13 possumus, easdem [6]ne*c* uadimonio inui*t*as obligare | [5]nobis
possumus, praeter qua*m* si praetor aditus permittit.

(1) *fiat* C. (2) Quae Huschk. excidisse obseruauit, ea cum La. iam ed.m.3.recepi. (3) *ageret'* C. (4) *qa*⁎ C. (5) *ne* C. et tum *inuicas* (6) C. aperte n̄ habet. itaque Huschk.suad. *nobis*, quod edd. omiserunt, iam ed. 3. recepi.

dederit uadendi habet potestatem.') § 186. Vid.§§171.9.ibiq. citt.ll. Ulp.L.4.D.si q.caut.2.11. Iul.L.3.§4.D. de eo per q. fact. 2. 10. Pap.L.115.pr.D.de V.O.45.1. § 187. Vid.§183.ibiq.citt.ll. et Paul.L.16.D.de in ius uocando 2.4.

EXCVRSVS I.

Ad Gai. I. § 55.

ceterosque locos, in quibus imprimis post praepositionem IN accusatiuus pro ablatiuo positus uidetur.

(Cf.interpp.ap.Hand.in Tursellino, tom.III.p.291.344.sq.laudatos.)

Exempla in Gaianis commentariis obuia:

in adfectum est 4.178.(ex ad*f*ectum consistit 4.208.)
in adoptionem tenentur 2.136.
in auctionem uen*i*erit 4.126.
in condemnationem plus petitum 4.57.
in hereditate m nocet 3.64.
in — obseruantur 3.57.
in — spernat 3.62.
in libertatem tuebatur 3.56.
in personam procedit 2.217.
in possessionem sit 4.153.
in potestatem parentum esse 1.55. 132.
in potestatem parentum hic non est 1.67.
in potestatem parentum fiunt 1. 57.
in — patris est 1.88.
in — suam habeat 2.94.
in usum est 3.123.

[Aperta librarii neglegentia *m* abundat Cod.Veron. p.1. uersu 24: sine auctoritate*m*; 11,17: dimidia*m* 11,17. sq.: quinta*m* 29,7: cum muliere*m* 34,1: ex lege*m* 40, 4.: dicis gratia*m* 65,11: lege*m* — cautum 66,9: incu'*m* (*pro* sine ui) 67,21: ex hauctoritate*m* 67, 22: usucapione*m* (*pro* usucapiones) 98,6: altera*m* in usu 111,6: soluta*m* pecunia*m* 111,13: constitutione*m* confirmata 118,2: hereditate*m* 122,5: aliena*m* res 125, 20.sq.: fide*m* commissa*m* 126,8: p'se*m* 127,4: ex mancipatione*m* 127,22: dimidia*m* pars 167,1: uenditione*m* an locatione*m* 198,7: absente*m* aduersario 208,8: condemnatione*m* 209,19: in ea*m* 240,6: actore*m*

Eos locos, in quibus *m* omisit librarius, non enumero, quia maximam partem incerti sunt, utrum lineola uocali litterae superposita siue superponenda fuerit an non fuerit. Sed et illud admoneo, librarium saepiuscule *m* pro *n* scripsisse.]

Ex aliis scriptoribus exempla enotauimus haec:

in adoptionem, habebat. Iauol.L. 107.D.45.1.
in amicitiam p. R. dicionemque essent. Cic.diuin.20.66.
in amicitiam p. R. fuerant. Liu. 6.2,3.
in amicitiam p. R. manserunt. L.agr.[Thor.] c.76.

in animum habebat. Liu.33 10,4.
in aquam stare. Hygin.fab.82.
in suum auditorium, negotium tractare. Paul.L.5.D.1.22.
in carcerem adseruari iussit. Liu. 8.20,7.
[in castra, in contionem *etc.* nuntiare. cf.Hand.p.303.n.4.]
[in commune. cf.Hand.p.330.]
in censum manumitti. Dosith.§17.
[in consilium adsidere prohibentur. Pap.L.6.D.1.22.]
in contionem palam, ius iurandum adigito. Aes Malac. c.59.
in conspectum fuit, rex. Curt.6. 5,26.
in conspectum fuisse, militibus. Sueton.Aug.16.
in controuersiam esse. Petron. 15,3.
in curiam fuerunt. Inscr.ap.Orell. n.3787.
in custodiam fecisset, dies quos. Pap.L.11.§5.D.48.5.
in custodiam habitos. Liu. 22. 25,6. 34.27,6. Tac.hist.1.87.
in rerum detentionem, manebit. Ulp.L.5.pr.D.25.1.
in dotem erunt, res — quarum pretium. Paul.L.78.§6.D. 32.
in dubium Veneris palma futura fuit. Ouid.epist.16.138.
in frontem promptam gero, amicitiam—. Enn.ap.Gell.19.8,6.
in fugam esse dicitur, qui. Ulp. L.14.§11.D.4.2.
in heredem scriptoris idem dicitur. Ulp.L.6.§3.D.40.7.
in Hispaniam uictum exercitum. Frontin.1.3,5.
in tantum honorem, me esse. (?) Ter.Eun.2.2,29.
in iudicium adesto. Caton.dist.24.
in ius confiteatur. Ulp.L.8.D.de cess.bonor.42.3.

in libertatem fuissent. Liu.37.56.
in libertatem morari. Dosith.§4. i.f.
in eum locum phetrium faceret. Inscr.ap.Orell.n.3787.
in eius locum, si inuenerit. Tryph. L.63.§3.D.41.1.
[in lucem existunt primordia rerum. Lucret.2.795.]
in Macedoniam esse. Liu. 37.18.
in manum relinquat, uxorem. Ulp. 29.1. (cod.Vat.)
in matrimonium habebat. Iustin. 7.6,11.
[in medium relinquere *et similia.* cf.Hand.p.350.]
in memoriam habere. Plaut.Poen. 5.4.108.
in mentem est tibi. Plaut.Bacch. 1.2,53.
in mentem fuit. Plaut. Amph. 1. 1,25. (ṽ.108). ap. Gell. 1.7,17. cf. Bentley ad Ter.Heaut.5.2,33.
in moram esse. Sall.Cat.19. Ulp. L.8.pr.D.46.2.
in obligationem, durabant. Ulp. L.82.D.35.2.
in diuersam opinionem, quosdam esse. Fgm.Vat.§75.
in palatium, quod est. Inscr.ap. Orell.n.2446.
in partes ipse fuisse tuas. Propert.3.9,60.
aliud possidere, aliud in possessionem esse. Ulp.L.10.§1.D. 41.2.
in possessionem esse, quem scirem ui. Ulp.L.3.§10.D. uti possid.43.17.
in possessionem legatorum esse liceat. rubr.D.36.4.
in libertatis esse possessionem. Paul.L.41.pr.D.40.12.
in possessionem eius est. Scaeu. L.20.D.8.6.

in possessionem, nostro nomine sit. Gai.L.9.D.41.2.
in possessionem libertinitatis fuit. Ulp.L.14.D.22.3.
in possessionem fuerint, semper. Inscr.ap.Orell.n.4405.
in possessionem, haerentem. Liu. 30.30.
in possessionem, remanentibus isdem personis. Tryph.L.12.§2. D.49.15.
in potestatem heredis sunt, res quae. Alex.in Collat.10.8.
in nostram potestatem, sunt motus. Quintil.6.2,29.
in potestatem optimorum, quae sit. Cic.de LL.3.17,37.
in potestatem esset, cum. Paul. in Collat.4.2,3.
in potestatem Locrensium esset. Liu.24.1,13.
in potestatem p. R. esset. Liu.2. 14,4.
in praedonum fuisse potestatem. Cic.de L.Man.12,33. ap. Gell. 1. 7,16.sq.
in potestatem parentum fuerint. Aes Salpens.c.21.
in potestatem p. R. *uenturos.* Val. Max.1.6,3.
in eorum potestatem portum futurum. Cic.Verr.5.38,98.
in potestatem, filiam quam habet. Pap.in Collat.4.7,1.
in potestatem habentibus, liberis suis. Fgm.Vat.229.(cod.)

in potestatem haberent, Pompeium. Auct.bell.Hisp.36,1.
in potestatem habuisset. Sall. Iug.112,3.
in potestatem relicti fuerant. Iul. L.7.D.41.4.
in publicum esse inconueniens erat. Pomp.L.2.§31.D. 1.2. [cf. Hand.p.333.]
in relegationem quis erit. Afric. L.13.D.37.1.
[in senatum iussit, adesse. Cic. Phil.5.7,19.]
in seruitutem conceptum, uideri. Ulp.L.3.§12.D.38.6.
in summam (= in summa). Plin. ep.1.22,6.
in terram Italiam esse. L.agr.a. u.643.c.1.
in terram latitare. Lucret. 1. 188.
in uadimonium coepit, res esse. Cic.pro Quint.5,22.
in urbem propiusue urbem Romam *domic. hab.* L.repetund. a.u.631.c.13.
in urbem uisae. Iul. Obs. prodig.100.
in usum fuit, satis. Liu. 22. 20,6.
[in uulgum, in uulgus. cf. Hand. p.333.]
sub condicionem institutus. Pap. L.8.D.46.5.
opsidis uicem pignerisque esse. Gell.16.10,11.

EXCVRSVS II.

Ad Comm. IV. § 41. 'Intentio'.

Exempla intentionum criminum offerunt: Cic. de Inu. 1. § 13. 2. §§15.52.62.70 73.79.86.92.95.98.125. Auct. ad Herenn. 1.17. §27. pro Mil. 14. § 36. cf. Quintilian. Inst.or.3.6.§§13.sqq.9.§1. 7.4.§§9.13. 7.5,2. Arnob.adu.g.2.69. Martian.Capell.5.§451.et ll.a.Iureto ad Symmach. ep.5.76.citt. (qui tamen non omnes iuris criminalis sunt). item Paul. S.R.5 4.§12. Call.L.3.§3.D.de testib.22.5. Paul.L.5.§10.D. de his q. ut indign.34 9. Ulp.L 14.i.f.D.de bon.libertor.38.2. L.2.§1.D.expil. her.47.19. L.15.D.de accusationib.48.2. Mod.L.30.§1.D.ad L.Corn. de fals.48.10. Marcian.L.1.§3.D.ad SC.Turpill.48.16. Paul.L.18.§2. D.de quaestionib. 48.18. LL.7.8.C.de his qui acc. 9.1. L.19.C. ad L. Iul.de adult.9.9. L.6.C.de crim.expil.her.9.32. L.3. C. de calumniatorib.9.46. 'Formulam mihi intendere' habet Iul.Victor. art. rhetor. 3.§9 (p.205.ed.Orell.) E Digestis praeter ll. infra textum §i 41. citatos ad ius priuatum pertinentes enotaui: Cels.L.12.D.de probationib. 22.3. Gai.LL.3.10.§1.D.de H.P. 5.3. Iul. L. 2. D. de contr. tut. 27.4. Marcell.L 9.D.de exceptionib.44.1. Marcian.L.19.D.si seru.uind.8.5. L.5.pr.D.de m.missionib.40.1. Mod.L.47.D.de H.P.5.3. L.103.D.de V.O.45.1. L.20.D.de iniur.47.10. et in Collat.10.2.§5. Nerat.L.6.D. de praescr.uerb. 19.5. Pap.L.14.D.de inoff. tto 5.2. L. 17. D. comm. praed.8.4. L.1.§2 D de pign.et hyp.20.1. Paul.in Fgm.Vat.§53.S.R. 5.16.§3.(et interpr.ad 5.11.§2.) L.9.pr.D.si seru.uind. 8.5. L.44.§4.D. fam.erc.10 2. L.24.pr.D.de liberali c.40.12. L.85.§5.D.de V.O. 45.1. L.172.§1.D.de R.I.50.17. Venul.L.139.D.de V.O.45.1. Ulp.LL 33.pr. 55.D.de procurat.3.3. L.66.D.de iudic.5.1. L.5.pr.D si ususfr.pet.7,6. L.4.§7. L.6.pr.D.si seru.uind.8.5. L 1.pr.D.si mensor 11.6. L.2.§7. D.de eo quod c.loc.13.4. L.30.pr.D de pecul.15.1. L. 17. D. de euict. 21.2. L.19.pr.D.de probat.22.3. L.22.§9.D.sol.matr. 24.3. L.3.§5. D.de agn.et al.lib.25.3. L.49.§5.D.de legat.1.30. L.5. § 1. D. de Carbon.ed. 37.10. L.6.D.si ingenuus 40.14. LL.2.12. D. de exceptionib. 44.1. L.20.D.ratam rem 46.8. L.7.pr.§1.D.de iniur.47.10. L.25.D. de I.F.49.14. — §§1.33.I.de act. 4.6. §4.I. de except. 4.13. Ex Herm. cod.huc pertinent L.un.ad exhibend.8. L.un.de instrum. 10. (ex Consult.c.6.) E Codice Iust. has LL enotaui: L. 8. de edendo 2.1. L. 23. de transact.2.4. L.7.de P.H.3.31. LL.21.24.de R.V.3.32. L.6.ad exhib.3.42. LL.7.9.10.de exceptionib.8.36. L.15.de agricol.11.47. L. 6.de fund. rei priu. 11.65. L.2.de comitib.consist. 12.10. L.18.§8.de re milit. 12.36. *Intentio* pro contentione, lite, controuersia: Interpr. ad Paul.3 5.§15. 5.11.§2.ed.Bonn.

INDEX NOMINVM.

Numeri libros et §§. significant.

ADDENDA ET EMENDANDA.

Pag. 2. ℣. 1. mediae adnot. corr.: uenit. HIA: iura
— 6. - 4. inferior. adnot. adde: Schol. ad Pers. sat. 5,88.
— 7. - 8. — — — : Inscr. fullon. ℣. 24. (*Bremer* Die Inschr. ü.d.Proc. d. Fullonen. Ff. 1866. p. 11.12.)
— 8. - 3. med. adn. corr.: *placuit*
— 15. - 14. — — — : *s'* (pro *si*)
— 16. - 4. textus corr.: libertatem.
— 17. - 13. med. adn. adde post *Fusia*: vid. etiam Pers. sat. ed. O. Iahn. 1843. p. 234. not. 1.
— 19. - 13. textus corr.: pr*o*digis
— 19. - 4. inf. adn. adde: *al. seru. occ.*] Vid. 3.213.
— 21. - 14. textus corr.: *dicu*n*tur*
— 22. - 15. inf. adn. dele: *sororis uero filiam*]
— 23. - 1. textus corr.: ide*o* autem
— 26. - 12. med. adn. dele: Mihi....fuisse. et pone: nunc *nisi* ℣. 19. lego.
— 31. - 20. textus corr.: *praegnant*|*i*
— 38. - 12. — — : libripend*e*
— 41. - 11. med. adn. adde: Vid. *Leist* Mancipation. p. 135. 141.
— 42. - 11. textus corr.: dicit*ur*,
— 43. - 14. inf. adn. pone: 2.153.160.185. (pro 2.160.)
— 44. - 3. — — adde: *in pers. seruor.*] Vid. 2.185.153.
— 46. - 10. — — post 28.2. adde: L.11.D.45.1. LL.4.9.et pass. C. h. t.
— 49. - 8. text. corr.: cit*ur*,
— 49. - 15. med. adn. adde: Malim: i ē | *filiu*m *u*indic*anti suum ēē is mancipat ap qm̄* (s. *quem*) *in tertia* |
— 49. - 18. med. adn. corr.: *non remanc.* (pro 'iure manç.')
— 50. - 15. text. corr.: fecer*it* (pro fecer*it*)
— 50. - 17. — — : tan*tu*m
— 61. - 10. — — : comp*e*tit:
— 62. - 6. med. adn. adde: Ambros. ep. 82,4. (annosae litis).
— 65. - 11. inf. adn. adde: [*a consulibus*: Plin. epist. 9.13.16.
— 67. - 1. text. corr.: impu*b*eres
— 67. - 17. — — : *eis* et in fine uersus: r*e*d-
— 68. - 7. — — : susceptoqu*e*
— 70. - 7. — — : *qui* || *XIIII* (pro *qui* X|| *IIII*)
— 70. - 11. — — : id|*em* (pro *id*|*em*)
— 71. - 9. — — : pertinet, (pro pertin*et*,)
— 72. - 4. — — : diuisi*o* (pro diuisio)

Pag. 135. ỷ. 7. inf. adn. adde post 22.7.: supra 1. 123.
— 138. - 6. — — — : Paul.L.31.D.34.2. L.30.D.34.4.
— 141. - 17. — — — post 32.: Ulp.L.3.D.34.4. Cels.L.25.D. 34.5. Call.L.82.D.35.1. et tum ad DATO: Ulp.L.3.D. cit. Pap.L.79.D. 35.1. Paul.L.1.§8.D. 35.2. DARI VOLO] Paul. L. 35. D. 34. 2. Scaeu.L.38.§1.L.40.eod. *dare iussus damnatus*: Paul.L.1.pr.D.35.2.
— 209. in rubrica pone 157. 158. pro 158. 159.
— 209. - 4. ad marg. pone 158. pro 159.
— 269. - 12. inf. adn. ante 'Varro' adde: ad Diu.5.20,3.

TABVLAE

DELINEATIONEM SYSTEMATIS

GAIANARVM IVSTINIANARVMQVE INSTITVTIONVM

INTER SE ET CVM VLPIANI LIBRO SINGVLARI REGVLARVM COMPARATI

EXHIBENTES

EX ARTE IN FORMAM INDICIS REDACTAE.

„Videntur autem nobis plerique errorem hausisse ex uerbis Caii lib. I. Instit., cum ait, Omne ius uel ad personas pertinere, uel ad res, uel ad actionem. L. 1. D. de statu homin. Haec enim uerba sic intellexerunt, quasi nulla sit aptior, nec commodior iuris tractandi docendique ratio, quam si de his tribus separatim disseratur. Verum longe aliter sensisse Caium non dubito: nempe nullam partem iuris esse, nullum contractum, nullum negotium, nullam actionem, nullum iudicium, in quo tractando hi loci simul non incurrant: ut, exempli causa, In tractatu de stipulationibus oritur in primis quaestio de personis, quae stipulationem contrahere possunt, et quae non possunt: illudque in controuersiam uenit sitne seruus, filiusfamilias, impubes, minor, furiosus, prodigus, qui stipulationem contraxisse dicitur. De rebus quaeritur, sitne res sacra, religiosa, publica, propria, aliena, corporalis, incorporalis etc. De actione, quae ex eo contractu nascitur: sitne bonae fidei, an stricti iudicii, temporalis, an perpetua, poenalis, an rei persecutoria, etc. Idemque in caeteris tractatibus Pandect. obseruare licet. Hi namque sunt praecipui loci omnium disputationum iuris ciuilis. Quamobrem cum Institutiones iuris ciuilis conscriberet Caius, non immerito diuisiones quasdam ac diffinitiones personarum, rerum et actionum initio proponere uoluit studiosis: nimirum intelligens, grauiores illas subtilioresque disputationes quae iure ciuili continentur, quaeque ad hos locos referri solent, percipi aliter non posse. Ex quo satis liquet, quod 1. lib. Pandect. tum de personis, tum de rebus scriptum extat, nihil aliud, quam Isagogen quandam esse, quae res ad alias assequendas uiam muniat. Quam quidem Tribonianus cum non satis uberem ac plenam esse animaduerteret (nam primus et alter locus non solum copiosius, uerum etiam clarius et distinctius ad rudiores instituendos tractari potuisse uidentur, tertius uero illic desideratur omnino): cum igitur haec perpenderet Tribonianus, quatuor Institutionum libris quicquid de personis, rebus et actionibus ad Pandect. interpretationem necessarium tyronibus uidebatur, miro compendio artificioque complexus est. Et hanc dispositionem ac methodum, ut in ea Isagoge et institutione probamus, ita insanire eos contendimus, qui cum libros omnes tum Pandectarum, tum Codicis Iustinianei ita diuiserint, aut (ut uerius liberiusque dicam) discerpserint ac dilacerarint, quo scilicet Iustiniano sapientiores ab imperita multitudine crederentur, mirificam (si diis placet) iuris artem posteritati sese relinquere gloriantur et iactitant. Quod non eo a nobis dictum quisquam existimet uelim, ut eos libenter insectemur, quorum conatus, si studiosos iuuari uoluerunt, aliquam meretur laudem, sed ut iuuenes nimium credulos plerunque, et incautos, quos huiusmodi deliramenta quotidie experimur uelut pro oraculis quibusdam habere, quantum in nobis est, ab errore in uiam reuocemus."

Franc. Dvareni Disputationum anniuersariarum lib. I. cap. 55.

II.

Litteris Latinis uulgaribus expressa sunt Gaii Iustinianique Institutionum communia.
Litteris cursiuis Latinis expressa ad solas Gaianas Institutiones pertinent.
RVBRICAE GAIANARVM INSTITVTIONVM LITTERIS INITIALIBVS CVRSIVIS SCRIPTAE SVNT EAE QVAE AD SOLVM GAIVM SPECTANT, ADPOSITO VBI NON IPSA EARVM VERBA IN CODICE VERONENSI SCRIPTA SVNT, SED LOCVS TANTVM EIS INSCRIBENDIS RELICTVS EST.*
RVBRICAE IVSTINIANARVM INSTITVTIONVM LITTERIS INITIALIBVS EXHIBENTVR.
RVBRICAS VTRIVSQVE INSTITVTIONVM OPERIS COMMVNES LATIVS DISPOSITIS LITTERIS SIGNIFICANTVR, *item adposito asterisco, ubi in cod. Veron. eis inscribendis locus tantum vacuus relictus est.*
Litteris Germanicis vulgaribus significantur ea quae ad solas imperiales Institutiones spectant.
Litteris gotthicis ad Ulpiani librum spectantia expressa sunt.
Quae ipse addidi uerba rubricaeue omnia uncinis [ ] includuntur.

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. I. §§.	IVST.INST. I.titt.et§§.	VLP.LIB.S. REGG.tit.et§§.
PROOEMIVM sive Justiniani imperatoris constitutio de confirmatione Institutionum.				
DE IVSTITIA ET IVRE. Justitiae et iuris prudentiae definitio. Juris tria praecepta; duae positiones: ius publicum et privatum			1.	
DE IVRE NATVRALI, GENTIVM ET CIVILI. Juris naturalis descriptio			2.pr.	
Omnes populi aut iure ciuili aut iure gentium utuntur	1	1	- 1.2	
I) [Fontes iuris ciuilis Romani:] Constat autem ius Romanum aut				
A) ex iure scripto: legibus, plebi scitis, senatus consultis, constitutionibus principum, magistratuum edictis, responsis prudentium, aut	- 2	2...7	- 3...8	1...3
B) ex non scripto			- 9	4
Origo divisionis iuris civilis in duas species, scriptum ac non scriptum			- 10	
Inmutabilitas iuris naturalis sive gentium, mutabilitas iuris civilis			- 11	
II) *DE IVRIS DIVISIONE.* Omne ius quo utimur, uel ad personas pertinet uel ad res uel ad actiones	- 3	8	- 12	

I. IVS QVOD AD PERSONAS PERTINET.

DE IVRE PERSONARVM			3.	
I) *DE CONDICIONE HOMINVM.* Omnes homines aut liberi sunt aut serui	3	9	- pr.	
A) Serui . Servitutis origo. Nominis ἔτυμον. Servi aut nascuntur aut fiunt. Nulla in eorum condicione differentia est.	-	-	- 1...4	
B) Liberorum hominum alii ingenui sunt, alii libertini.	-	10	- 4	
a) Ingenui. DE INGENVIS	-	11	4.	
b) Libertini. DE LIBERTINIS. De manu missionibus			5.pr...2	
α) *Genera* libertinorum status tripertitus antea fuerat				1,5
A) *[per se spectata] tria sunt: nam* aut ciues Romani aut Latini aut dediticiorum numero *sunt* . .	-	12	} - 3	
a) *DE DEDITICIIS VEL LEGE AELIA SENTIA. DE PEREGRINIS DEDITICIIS*	-	13...15		1,11
b) *Qui ciues Romani* / c) *qui Latini fiant* } *DE MANV MISSIONE VEL CAVSAE PROBATIONE. DE CONSILIO RECVPERATORVM.* . .	- 4 [5]	16...21		1,6...9 1,10
B) *Differentia condicionis libertinorum Latinorum eorumque qui dediticiorum numero sunt* . . .	6			
a) *quod ad ius mortis causa capiendi testamentique faciendi,*	-	22...25		
b) *quod ad modos pertinet, quibus ad ciuitatem Romanam peruenitur. QVIBVS MODIS LATINI AD CIVITATEM ROMANAM PERVENIANT.* **De Latinis**	7[8]9	26...35		3

III.

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. I. §§.	IVST. INST. I.titt.et§§.	VLP.LIB.S. REGG.tit.et§§.
β) *Libertini fiunt manu missione.*				
𝔄) *Ad legem Aeliam Sentiam de manu missionibus.* Qvi qvibvs ex cavsis manv mittere non possvnt*	- 10	36...41.47*	6	1,11...15...23
𝔅) *Ad legem Furiam Caniniam de seruis testamento manu mittendis.* De lege Fvria Caninia* svblata	- 11.[12.]13.	42...46	7	1.24.25
γ) De statu liberis				2.1...6
De his qvi svi vel alieni ivris svnt*			8	4...10
II) Quaedam personae sui iuris sunt, quaedam alieno iuri sunt subiectae	-	48	- pr.	4,1.2
A) Quae alieno iuri subiectae sunt, aliae in potestate (parentum, aliae in potestate dominorum), *aliae in manu, aliae in mancipio* sunt	-	49.50	- -	
a) [Quibus modis homines alieno iuri subiciantur:]				
α) In potestate sunt	-	51	- 1	
𝔄) serui dominorum [quae potestas, quamuis in bonis domini seruus sit, tamen non inlibata est.]	- 14	52...54	- 1.2	
𝔅) liberi nostri, De patria potestate. Parentum potestas efficitur in liberos, quos	- 15	55	9	
a) procreauimus				
1) ex iustis nuptiis. De nvptiis*. *De incestis nvptiis*	- 16.17	56...64	10.pr...12	5
De dotibus				6...7,3
2) non ex iustis nuptiis. *Qvibvs modis liberi in potestatem redigantvr*.* *Causae probationes etc.* +Legitimationes	- 18...26	65...96	- 13	7,4
b) adoptamus. De adoptionibvs*	- 27	97...107	11	8
β) *De his qvae in manv svnt*. Feminae in manum conueniebant*	28	108...10		
𝔄) *usu,*	-	111		***
𝔅) *farreo,*	- 29	112		9
ℭ) *coemptione: atque hanc quidem femina facit*	-	113		***
a) *aut matrimonii causa cum marito suo*	-	114		
b) *aut fiduciae causa siue cum extraneo siue cum marito suo*	- 30	114...115b.		
γ) *De his qvi in mancipio svnt*.*	- 31.32.33	116...23		***
b) Quibus modis ii qui alieno iuri subiecti sunt, eo iure liberentur	-	124		10
α) qui in potestate sunt, Qvibvs modis ivs potestatis solvitvr	-	125	12.pr.	
𝔄) serui	- [37.38	126	- -	
𝔅) liberi	- 34.35[36]	127...36	- 1...10	
β) *quae in manu sunt*	[-] 39	137		
γ) *qui in causa mancipii sunt*	- 40	138...41		
B) Ex his personis quae *neque* in potestate (non) *neque in manu neque in mancipio* sunt, quaedam uel in tutela sunt uel in curatione, quaedam neutro iure tenentur*. De tvtelis	-	142	13.pr.	11
a) Prius de his dispiciamus quae in tutela sunt	-	143	- -	
α) [Quibus modis tutela constituatur:] Tutelae definitio, item tutorum			- 1.2	
𝔄) Testamento tutor dari potest				
a) liberis				
1) quos in potestate habemus	- 41	144...49	- 3.4	} 11.14...17
2) emancipato filio			- 5	
b) *uxori quae in manu est. Tutoris optio.*	- 42	148...54		
Qvi testamento tvtores dari possvnt.			14	
𝔅) [Legitima tutela.				
a) *communis eius forma:*]				
1) Ingenui				
α) in legitima agnatorum tutela sunt. De legitima agnatorvm tvtela	- 43	155...57.164	15	11,3.4

	Cod. Ver. pagg.	GAII INST. I. §§.	IVST. INST. I. titt. et §§.	VLP. LIB. S. REGG. tit. et §§.
b) donec capitis diminutio interueniat. DE CAPITIS DIMINVTIONE	- 44	158...164	16	11,9...13
2) Liberti in patronorum tutela sunt. DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA	[45]46	165.cf.167	17	
3) *Liberi manumissi in manu missorum tutela sunt*	-	166		
a) DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA			18	
b) DE FIDVCIARIA TVTELA			19	11,5
b) [*Propriae quaedam legitimae tutelae species*:]				
1) *Cessicia tutela*	- 47	168...72		11,6...8.17
2) *Ex uariis legitimis causis a magistratu petiti tutores*	- 48.49	173...84		11,19...24
6) A magistratu dati tutores. DE ATILIANO TVTORE ET EO QVI EX LEGE IVLIA ET TITIA DABATVR .	-	185...87	20.pr...5	11,18
Ἀποκεφαλαίωσις de speciebus tutelarum atque in quot genera hae species deducantur quaestio . .	50	188		11,2
β) *Impuberum tutela et muliebris inter se comparatae deque* tutorum auctoritate. DE AVCTORITATE TVTORVM	- 51	189...93	- 6.7.21.	11,1.25...27
γ) Quibus modis tutela finiatur. QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR	- 52.[53.]	194...96	22	11,28
b) De curatione. DE CVRATORIBVS	[-] 54	197...98	23	12
c) Qui tutores curatoresue satis dare cogantur uel non. DE SATIS DATIONE TVTORVM ET CVRATORVM .	-	199.200	24	
DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM VEL CVRATORVM			25	
DE SVSPECTIS TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS			26	
C. **De caelibatu et orbitate ad legem Iuliam et Papiam Poppaeam**				13...18

II. IVS QVOD AD RES PERTINET.

	Cod. Ver. pagg.	GAII INST. II. §§.	IVST. INST. II. titt. et §§.	VLP. LIB. S. REGG. tit. et §§.
[Omnes] Res uel in nostra patrimonio sunt uel extra nostrum patrimonium habentur. DE RERVM DIVISIONE .	55	1	1.pr.	
I) *Summa itaque rerum diuisio: aliae sunt diuini iuris, aliae humani*	-	2	- pr...9	***
[Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam publica, quaedam uniuersitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum. — Nullius sunt res diuini iuris.]				
A) *Diuini iuris* (*nullius in bonis*)	-	(3.9.)		
a) [*proprie*] *sunt res sacrae et religiosae*	-	3...7		
b) sanctae quoque res quodam modo diuini iuris sunt	-	8	- 10	
B) *Humani iuris res* (*plerumque alicuius in bonis sunt*)	56	9		
[Imperiales Institutiones tit. I. §§. 11 sqq. naturales rerum adquisitiones tradunt, quae apud Gaium §§ 29. 21.65...79. leguntur.]				
a) *publicae* (*nullius in bonis esse creduntur*)	-	10.11		
b) *priuatae* (*quae singulorum sunt*)	-			
II) Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales. DE REBVS CORPORALIBVS ET INCORPORALIBVS	-	12...14	2	
A) [Res incorporales:]	-			
a) DE SERVITVTIBVS [praediorum]	[57]		3	
b) [De seruitutibus personarum:]	-			
α) DE VSV FRVCTV	-		4	
β) DE VSV ET HABITATIONE	-		5	
De hereditate autem et obligationibus suis locis proponemus			- 6	
B) [Rerum corporalium adquisitiones a) ciuiles: vid. titt. 6.7.20.sqq. b) naturales: vid. num. III. litt. *β*.]				
III. [*Omnes**] *Res aut mancipi sunt aut nec mancipi*	- 5	15...18		19,1
A) (*Singularum rerum adquisitiones* (*et alienationes*)		(22.)		19,2
a) *per eam cui adquiritur* (*uel alienatur*) *personam*				
α) *Ciuiles adquisitiones alienationesue*				

V.

	Cod. Ver. pagg.	GAII INST. II.§§.	IVST.INST. II. titt. et §§.	VLP.LIB.S. REGG.tit.et§§.
A) *rerum corporalium:*]				
a) *Nuda rei mancipi traditio* (cf.§§40...43.Inst.de R.D.2.1.)	- 59	19...21		19,7
b) *Rei mancipi*				
a) mancipatio, ...	- [60]61	22...27		19,3...6
b) in iure cessio.				19,9.10
B) *Res incorporales traditionem non recipiunt; sed aliae in iure tantum cedi possunt, ut iura praediorum urbanorum, usus fructus et h e r e d i t a s* (*De hereditatis in ivre cessione**), *aliae etiam mancipari possunt, ut iura praediorum rusticorum;*	- 62.63	28...37		19,11...15
O b l i g a t i o n e s nihil eorum recipiunt, sed nouatione transferuntur. (cf. § 6. Inst. de usu 2.5.) . .	- 64	38.39		
C) Rerum mobilium inmobiliumque, *siue mancipi siue nec mancipi sint,* usu capio. De vsv capionibvs	-		6	19,8
a) *Diuisio dominii, ut alius possit ex iure Quiritium dominus esse, alius, donec usu ceperit, rem in bonis habere*	-	40...42		
b) Earum rerum usu capio quae non a domino nobis traditae fuerint	- 65	43.44	- pr.	
c) Vsu capio aliquando non procedens alienae rei bonae fidei possessori	- 66	45...51	- 1...11	
d) *Vsu capio eius qui scit alienam rem se possidere*	- 67.68	52...61		
e) De accessione possessionis			- 12.13	
De his qui a fisco vel ab Augusti Augustaeve domo rem adquisierint et de quadriennii praescriptione			- 14	
De adiudicatione et lege adquisitione				19,16.17
D) De donationibvs			7	
β) *Naturales adquisitiones:*	-	65		
A) [*Adprehensio:*] *Traditio, occupatio, ex hostibus capio* (§§ 11...17. 40...43. Inst. de R. D. 2.1. ibiq. §§ 18.19. de gemmarum lapillorumque inventoribus deque partu animalium nostrorum disseritur.)	- 70	66...69		
B) *Vis fluminis: Alluuio, auulsio, insula in flumine nata* (§§ 20....22. Inst. tit. cit. ubi etiam de insula in mari nata, de alveo derelicto, de inundatione agri).	- 71	70...72		
C) *Solo cedit superficies, planta in nostro posita, frumentum in nostro satum; item meum fit quod in charta mea aliquis scripserit, sed non quod in tabula mea pinxerit* (§§ 30...34. Inst. tit. cit.)	- 72	73...78		
D) *Si quis ex aliena materia nouam speciem fecerit* (§ 25. Inst. tit. cit. De intextione § 26. ibid. De confusione § 27. ib. De commixtione § 28. ib. De tigno iuncto § 29. ib.)	- 73	79		
E) De fructuum perceptione §§ 35...38. Inst. tit. cit.				
F) De thesauro invento § 39. Inst. tit. cit. De traditione cf. supra A. De adquisitione sine traditione §§ 44. 45. De missilibus § 46. De occupatione rei derelictae § 47. De iis quae navis levandae causa eiciuntur aut de rheda currente cadunt § 48. Inst. tit. cit.				
b) (Adquisitiones et alienationes per alios:)				
α) *Alienandi potestas dominis adempta aut non dominis data.* Qvibvs alienare licet vel non.	- 69	62...64	8 pr.1	
β) Adquisitiones alienationesque per eas personas quae sub tutela vel curatione sunt. *De pvpillis an aliqvid a se alienare possvnt*	- 74	80...85	- 2	
γ) Adquiritur nobis etiam per eos quos in potestate *manu mancipioue* habemus. Per qvas personas nobis adqviritvr	- 75.76.77	86...96	9.pr...5	19,18...21
B) *Qvibvs modis per vniversitatem res nobis adqvirantvr**	-	97.98	- 6	
a) D e h e r e d i t a t i b u s	-	99		
α) quae nobis ex testamento obueniunt	-	100		

VI.

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. II.§§.	IVST.INST. II.titt.et§§.	VLP.LIB.S. REGG.tit.et§§.
A) [Testamenta:				
a) quibus modis et a quibus condantur:				
1) ordinaria:] DE TESTAMENTIS ORDINANDIS			10	20
a) Genera testamentorum tria	- 78	101...3	- 1	20,2
b) *Ordinatio testamenti per aes et libram*	- 79.80	104...8		20,3...9
c) Recentiores testamentorum formae			- 2...14	
2) *DE TESTAMENTIS MILITVM.* DE MILITARI TESTAMENTO	- [81]	109...11	11	23,10
3) Qui testamenta facere non possint. QVIBVS NON EST PERMISSVM TESTAMENTA FACERE	[-] 82	112...14	12	20,10...16
b) Heredis institutio				
1) *sollemnis*	- 83	115...17		21
2) *Qui in uniuersum ius feminae quae sine tutoris auctoritate testamentum fecerit, succedant*	- 84	118...22		
3) *DE* liberis *HEREDIBVS INSTITVENDIS** uel exheredandis. DE EXHEREDATIONE LIBERORVM	- 85...89	123...37	13 (cf. 18)	22,14...23
c) Testamentorum infirmatio QVIBVS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTVR			17	23,1...6
1) quibus ex causis fiat	- 90.91	138...46	- ...5	
2) quid efficiat: Secundum tabulas bonorum possessio	- 92.93	147...51	- 6	
3) DE INOFFICIOSO TESTAMENTO			18	
B) De heredibus ex testamento.				
a) Heredes primi gradus: quibus quisque modis in uniuersum ius defuncti succedat. DE HEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA*	-	152	19.pr.	
1) Necessarius heres eiusque iura	- 94	153...55	- 1	}22,24
2) Sui et necessarii heredes, ius abstinendi	- 95	156...60	- 2	
3) Extranei heredes, ius deliberandi *et cretio.* †Beneficium inventarii, pro herede gestio, nuda	- ...98	161...73		22,25...32
voluntatis declaratio			- 3...7	
b) *DE SVBSTITVTIONIBVS**:				
1) uulgari. DE VVLGARI SVBSTITVTIONE	- 99	174...78	15	22,33.34
2) pupillari. DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE	- 100.101	179...84	16	23,7...9
c) De seruis heredibus instituendis. DE HEREDIBVS INSTITVENDIS	- 102	185...90	14	22,1...13
[Appendix:] De legatis et fidei commissis. DE LEGATIS	- 103	191	20.pr.	24.25
A) Legata: Legati definitio		(cf.268.289)	- 1	24,1
a) Quattuor genera	-	192	- 2	24,2
1) *Per uindicationem*	- 104.105	193...200		24,3 } 24,7...14
2) *Per damnationem*	- 106.107	201...8		24,4
3) *Sinendi modi*	- 108.109	209...15		24,5
4) *Per praeceptionem*	-110.111.112	216...23		24,6
in unum conflata et fidei commissis exaequata			- ...24	
b) De modo legatorum: *LL.Furia, Voconia,* Falcidia. *AD LEGEM FALCIDIAM.* DE LEGE FALCIDIA	- 112.113	224...28	22	24,32.33
c) De inutiliter relictis legatis	-			24,15...28
1) propter formam legati scripti	- 114	229...34	20.34.35	24,15.16
2) De poenae causa relictis legatis	-	235...37	- 36	24,17
3) De legatis incertis personis relictis	- 115.116	238...43	- 25...31	24,18
4) De legatis ei qui in potestate heredis aut ab eo qui in legatarii potestate sit relictis	- 117	244.45	- 32.33	24,23.24
DE ADEMPTIONE ET TRANSLATIONE LEGATORVM			21	24,29
B) Fidei commissa:	-	246		25
a) De hereditatibus fidei commissariis. DE FIDEI COMMISSARIIS HEREDITATIBVS	- ...121	247...59	23	25,14...16.2
b) De singulis rebus ac libertatibus per fidei commissum relictis. DE SINGVLIS REBVS PER FIDEI	- 122	260...67	(24,3)	(2,7...12) et
COMMISSVM RELICTIS			24.pr...2	[25,8

VII.

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. III.§§.	IVST.INST. III. titt. et §§.	VLP.LIB.S. REGG.tit.et§§.
E) _DIFFERENTIAE FIDEI COMMISSORVM ET LEGATORVM_*	- 123	268		25,2...13
a) *ex iure nouo*	- ...125	269...83.89		
b) *ex iure antiquo*	- 126	284...88		
c) *Tutoris datio directa esse debet*	-	289		
D) DE CODICILLIS.			25	
β) Intestatorum	[Vnum fol. periit.]			
A) Ingenuorum				
a) Ex iure ciuili:				
1) Sui heredes. DE HEREDITATIBVS QVAE AB INTESTATO DEFERVNTVR	- 127	[1...]5...8	1	26,1...6
2) Agnati. DE LEGITIMA AGNATORVM SVCCESSIONE	- 128.29	9...16	2	
3) *Gentiles.*	- 130	17		
b) *Cognatorum exclusiones aliaeque iuris iniquitates edicto praetoris emendatae* (DE BONORVM POSSESSIONIBVS)	- 131	18...25	9	17,5.28
1) *Gradus bonorum possessionis*	-	26...31		
2) *Bon. possessores loco heredum constituuntur, uario prout B. P. data est*	- 132	32...34		
a) contra tabulas testamenti	[-] [133]			
b) secundum tabulas				
c) intestati	[-] 134			
3) *B. P. cum re aut sine re, prout is cui data est, optinet hereditatem uel non*	- 135	35...38		
c) [Ex recentiori iure:]				
1) De iure inter matrem et filium filiamve ultro citroque capiendae hereditatis (cf. Gai. § 24.):				
a) DE SENATVS CONSVLTO TERTVLLIANO*			3	
b) DE SENATVS CONSVLTO ORPHITIANO			4	
2) DE SVCCESSIONE COGNATORVM			5	
DE GRADIBVS COGNATIONIS			6	
(De servili cognatione.)			- 10...12	
B) Libertorum, _DE LIBERTORVM BONIS_*. DE SVCCESSIONE LIBERTORVM		39.40 [73.)	7.pr.	27,1...4.29.
a) ciuium Romanorum [et] _AD LEGEM PAPIAM_*	- 136...40	40...54 (72.	- pr...3	29,1...7
b) _DE BONIS LATINORVM LIBERTORVM_*.	- ...143[44]	55...73	- 4	
c) *qui dediticiorum numero sunt.*	- 147[46sq.	74...76		
DE ADSIGNATIONE LIBERTORVM.			8	
b) *Bonorum emptiones.* (cf. pr. Inst. 3. 12.)	- 148	77...79		
Quidnam ius bonorum possessoribus et bonorum emptoribus conpetat	-	80.81		
c) Si quis alieno iuri subicitur. DE ADQVISITIONE PER ADROGATIONEM	- 149.150	82...84	10	
d) *Hereditatis in iure cessio*	-	85...87		[19,1314]
e) DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA BONA ADDICVNTVR			11	
DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS QVAE FIEBANT PER BONORVM VENDITIONEM ET EX S. C. CLAVDIANO			12	
C) Obligationes. *Summa diuisio in duas species deducitur: omnis enim obligatio uel ex contractu nascitur, uel ex delicto.* — DE OBLIGATIONIBVS*. Summa divisio in duo genera deducitur: namque aut civiles sunt aut praetoriae. Sequens divisio in quattuor species deducitur: aut enim ex contractu sunt, aut quasi ex contractu, aut ex maleficio, aut quasi ex maleficio.	151	88	13 - 1 - 2	
a) [Obligationes nascuntur]				
α(A) Ex contractu. harum quattuor *genera* (species) sunt	-	89	- -	
A) [Obligationes quas ipsi contrahimus:]				

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. III.§§.	IVST. INST. III. titt. et §§.	VLP.LIB.S. REGG.
a) Re contractae obligationes. QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBLIGATIO			14	
1) Mutui datio et indebiti condictio	-	90.91	- pr.1	
2) Commodatum			- 2	
3) Depositum			- 3	
4) Pignus			- 4	
b) Verbis contractae obligationes				
1) generaliter spectatae. DE VERBORVM OBLIGATIONE			15	
a) Formae interrogationum et responsionum.	-152.[53]54	92...96	- pr.1	
DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET PROMITTENDI			16	
DE DIVISIONE STIPVLATIONVM			18	
b) Quae ad utilitatem stipulationum necessaria sint circa‖DE INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS*			19 [sqq.	
1) id quod dari stipulamur } [Inhalt]	-	79.cf.102	- 1...3.5.21	
2) condiciones et dies stipulationum } [Inhalt]	- 155	98...102	- 11.13	
3) contrahentium personas				
a) iuri alieno subiectas [Rechtsfähigkeit] DE STIPVLATIONE SERVORVM	- 156	103.104	- 5.6.17	
b) mutos et surdos, furiosos easque personas quae sub tutela sunt [Handlungsfähigkeit]	- 157	105...9	19.7...10	
2) Verborum obligationes ad alias accedentes:				
1) *DE ADSTIPVLATORIBVS**	- 158	110...14	-cf.4.19sqq.	
2) *DE SPONSORIBVS, FIDE PROMISSORIBVS ET FIDE IVSSORIBVS**. DE FIDE IVSSORIBVS	- 159...62	115...27	20 -	
c) Litteris contractae obligationes	- 163	128...34		
DE LITTERARVM OBLIGATIONE (= de non numeratae pecuniae exceptione)			21	
d) Consensu contractae obligationes. DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV	- 164	135...38	22	
1) DE EMPTIONE ET VENDITIONE*	- 165	139...41	23	
2) DE LOCATIONE ET CONDVCTIONE* et emphyteuseos contractu.	- 166.167	142...47	24	
3) DE SOCIETATE*	- 168.169	148...54	25	
4) Mandatum DE MANDATO	- 170.171	155...62	26	
(B) DE OBLIGATIONIBVS QVAE QVASI EX CONTRACTV NASCVNTVR			27	
B) Adquisitio obligationis per eas personas quae in nostra potestate, *manu mancipiove* sunt. PER QVAS PERSONAS NOBIS OBLIGATIO ADQVIRITVR	- 172	166...67	28	
b) Tolluntur obligationes. QVIBVS MODIS OBLIGATIO TOLLITVR	-		29	
α) solutione	-	168	- pr.	
β) acceptilatione et stipulatione Aquiliana	- 173	169...72	- 1.2.	
γ) *imaginaria solutione per aes et libram*	- 174	173...75		
δ) nouatione: et consensu contractae obligationes contraria voluntate dissolvuntur	- 175	176...79	- 3.4	
ε) *litis contestatione.*	- 176	180...81		
			IVST.INST. IV. titt. et §§.	
β(c) Obligationes quae ex delicto oriuntur. DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX DELICTO NASCVNTVR	-	182	1.pr.	
A) Furtum.	- 177...82	183...208	- 1...19	Coll.2,2
B) Vi bona rapta. DE VI BONORVM RAPTORVM	-	209	2	
C) Damnum iniuria datum. DE LEGE AQVILIA	- 183...85	210...19	3	
D) Iniuria. DE INIVRIIS	- 186.187	220...25	4	
(D) DE OBLIGATIONIBVS QVAE QVASI EX DELICTO NASCVNTVR			5	

III. IVS QVOD AD ACTIONES PERTINET.

	Cod.Ver. pagg.	GAII INST. IV. §§.	IVST.INST. IV. titt.et §§.	VLP.LIB.S. REGG.
	[188.uac.]			L.25.D.44,7
I) **Actiones.**	189		6	
A) [Diuisiones earum.] DE ACTIONIBVS			[15.12.20.	
a) [ex uaria earum substantia uel iure quod persequimur]:	-	1...5	- pr.1.2.14.	
α) Duo actionum genera: in rem et in personam, uindicationes et condictiones. Praeiudiciales, mixtae	190	6...9	- 16...19	
β) Aut rem tantum, aut poenam tantum, aut rem et poenam persequimur			- 21...27	
γ) Actiones in simplum, in duplum, in triplum, in quadruplum conceptae			- 36...38	
δ) Actiones quibus solidum persequimur vel minus			- 3...12	
(b) ex praetoris iuris dictione conparatae, oppositae civilibus	-	10		
b) [*ex forma:*] *Quaedam ad legis actionem exprimuntur, quaedam sua ui ac potestate constant*	-	11		
α) *Legis actiones:*	191 [94	12		
𝔄) *Lege agebatur modis quinque:*	- [192]93...	13...17		
a) *Sacramento*	fol. deperd.			
b) *Per iudicis postulationem*	- 195	18...20		
c) *Per condictionem*	- 196...7	21...25		
d) *Per manus iniectionem*	- 198	26...29		
e) *Per pignoris capionem*	[- 199]	30.31		
𝔅) *Legis actionibus maximam partem sublatis per formulas litigare coeperunt*	- 200			
β) *Formulae*	-			
𝔄) *Genera formularum:*	-	32.33		
a) *Ad legis actionem expressae formulae*	- 201...2	34...38		
b) *Alterius generis fictiones in quibusdam formulis*	-	39		
𝔅) *Partes earum:*	- 203	40...43		
a) *Demonstratio* b) *Intentio* c) *Adiudicatio* d) *Condemnatio*	-	44		
Quae partes in singulis formulis non simul inueniuntur				
ℭ) *Formularum pro ipsarum partium diuersitate uariae species et effectus:*	- 204	45...47		
a) *In ius et in factum conceptae formulae*	- 205	48...52	- cf.32	
b) *Condemnatio aut certae aut incertae pecuniae est*	- 206..[10]	53...60	- 33...35	
c) *Formulae aliqua sua parte plus conplexae, s.* de poenis et modis plus petendi				
d) Arbitrariae, stricti iuris ac bonae fidei actiones:			- 31	
1) Arbitrariae actiones	} [210...11]		-	
2) Non arbitrariae:			} - 28...30	
a) Stricti iuris	212.13	61...68	39.40	
b) Bonae fidei actiones. Deductiones et conpensationes	-	69 (cf.82.)		
B) De actione instituenda et qui agere uel conueniri possint: conueniri aut agere possumus	-	(cf.82.)		
a) nostro nomine	-	69 (cf.80.		
b) alieno nomine.		[82.)		
α) Conueniri possumus	-	- -		
𝔄) ex contractibus maleficiisue earum personarum quae in potestate nostra sunt:				
a) ex contractibus filiorumf. seruorumue. QVOD CVM EO QVI IN ALIENA POTESTATE EST NEGOTIVM	-	- -	7.pr.	
GESTVM ESSE DICETVR	-	70	- 1	
1) Quod iussu actio	- 214	71	- 2	
2) Exercitoria et institoria actiones	[215]216	72...74	7.3...6	
3) Tributoria, de peculio et de in rem uerso actiones	217		- 7	
4) De senatus consulto Macedoniano				

ADNOTATIO

AD PRAECEDENTES

TABVLAS SYSTEMATICAS.

Ad pag. II. ỷỷ. 4. 5.] Adparet Gaium satis simpliciter ac dilucide ius, prout omnes homines eo utantur aut certarum ciuitatium proprium sit, distinguere. Illius praecepta, ut cum Quintiliano loquar, *καθολικὰ* sunt, i. e. uniuersalia uel perpetualia, ideoque semper firma atque inmutabilia permanent; huius uero specialis forma et natura est, unde saepe mutari solet. Contra quae ex Ulpiani Institutionibus in Iustinianas transumpta sunt de iure tripertito, naturali, gentium, ciuili, ut per se, tamquam ex diuersis diuidendi rationibus petita, parum elegantia (cum ipsum *ius quo omnes utuntur*, i. e. *ius gentium*, si quod humano generi cum animalibus commune sit, siue, ut rectius explicemus, quod ad uitam hominum, ut ii pariter atque cetera animalia *ζῶα* sunt, refertur, *naturale* dicatur, idem uero *ius gentium*, qua tenus rationis omnium hominum communis, sed animalibus denegatae praecepta uiuendi agendique continet), ita ab iisdem imperialibus Institutionibus non constanter obseruata sunt, cum (1. 2. § 11.) naturalia iura definiantur ea esse quae apud omnes peraeque gentes obseruantur, et (2. 1. § 11.) ius naturale idem atque ius gentium esse exprimatur. Cf. quae disputaui in libro meo *Pandekten des röm. Priuatr.* edit. II. tom. I. § 92*.

Ad pag. II. ỷ. 12.] *Ius quo utimur*, i. e. ius ciuile Romanorum, siue id ex iure gentium descendat, siue populus Romanus ipse sibi constituerit.

Ad ỷỷ. 12. 13.] Hanc diuisionem recentiores ICti perperam intellegere et simul parum ac nimium obseruare solent. Quid ea sibi uelit, et Duareni locus p. I. exhibitus indicat, et exactius hae ipsae tabulae explicant. Toto caelo errant qui hanc tripartitionem opinantur conuenire cum ea recentiori iuris diuisione, quam uocant *Ius personarum* (Personen- und Familien-Recht), *Ius rerum* (Sachenrecht, i. e. Lehre vom Eigenthum und den iura in re; Erbrecht; Obligationenrecht, de quo uide infra ad pag. VII. ỷỷ. 37. sqq.) et *Ius actionum* (Actionenrecht, quod non ita raro confunditur cum ea doctrina quam Processrecht uocamus). Similis, immo idem error eorum est qui Institutionum sndo ideo con-

scriptum fuisse putant, ut breuis adumbratio praeeeptorum iuris
Rom. priuati, siue quid in singulis priuatorum causis ex iure
Rom. optineat, doctrina exhiberetur. Ad iuris priuati studium
praeparandum, non ad ipsam iuris priuati doetrinam exponendam
Gaius sese aeeinxit. (I.) Itaque *primum* quid homines in iure Rom.
ualeant, quae PERSONAE sint aut non sint, quae personae αὐτεξ-
ούσιοι sint aut non, quaeque potestatem μονοπραγίας et αὐτο-
πραγίας habeant aut non habeant, docet; non doeet matrimo-
niorum et concubinatus ius, non magis quam praeeepta iuris
quae inter patronos ac libertos, interque parentes ac liberos, quae-
que inter tutores curatoresue ac personas quae sub tutela cura-
tioneue sunt, optinent; neque peeuliorum doctrinam et rerum
pupillorum adultorumque administrandarum praecepta ponere in-
tendit: continetur primo commentario quod nos dieimus die Lehre
von den Subjecten des Privatrechts siue der Rechts= und Hand=
lungs=Fähigkeit der Menschen in civilrechtlicher Beziehung, und von
Erwerb und Verlust der die Rechts= und Handlungs=Fähigkeit
Anderer beschränkenden Gewalten. unde de statu naturali quem
dicimus, de collegiis et corporibus, de existimatione aliisque id
genus non seorsum disseruit. (II.) Tum DE REBVS ita exponit,
ut diuisiones quae in iure praecipuam uim habent, explicet;
deinde adquisitiones alienationesque primum singularum rerum
earumque quae tum ciuiles tum naturales adquirendi alienandiue
modos admittunt, tradit; unde huius explicationis exordium facit
a diuisione rerum mancipi et nee mancipi. post de hereditati-
bus aliisque per uniuersitatem adquisitionibus agit illisque
doetrinam de legatis fideique eommissis interposuit. obligatio-
nibus autem nouissimum loeum dedit, ut quae res ineorporales
neque mancipationem inue iure eessionem, neque traditionem
recipiant, sed ex propriis eausis naseantur finianturque. ac satis
memorabile est, ut ab omnibus fere recentioribus ICtis si non
praetermissum, tamen parum reete intelleetum, quod extra Gaii
propositum fuit de obligationum ui et effectu, de rationibus cau-
sisque siue, ut hodie dicunt, de relationibus quae inter reos op-
tinent, fusius exponere; quod argumentum non ulterius prose-
cutus est, quam ut adpareret quae obligationes quo modo oriren-
tur finirenturque. similia, quamuis alia, de doetrina Gaiana de
hereditatibus dicenda sunt. Seilicet altera operis pars siue qui
de rebus sunt commentarii secundus et tertius, tradunt doetri-
nam quam uoeamus von den Rechtsobjecten, von Erwerb und
Verlust derselben. (III.) Quartus commentarius Gaianus tertiam
Institutionum partem, DE ACTIONIBVS, exhibet, hoc est doctrinam
de eonformatione inmutationeque iurium iudieio persequendorum:
ius quod ad personas et quod ad res pertinet prioribus commen-
tariis per se spectatum aut certe indieatum est quasi tranquilla

ac quieta substantia; eadem uero per oppositam aliorum uoluntatem exagitata aliam formam induens uim actionis exereet. Sic facile ius quod ad aetiones pertinet, tum ab obligationibus, quae similiter actionum nomine innumeris locis ueniunt, (quippe quae reapse substantia personalium aetionum sint,) tum a doetrina de ordine iudieiorum priuatorum extraordinariisque iudieiis, quem *processum ciuilem* adpellamus, distinguetur. (Cf. librum meum cit. § 29.)

Ad pag.II.ỽ.15.] Haee diuisio quam *summam* de iure personarum utrumque Institutionum opus adpellat, iuris quidem gentium est alteramque, iuri eiuili Rom. propriam, secundum quam quaedam personae sui iuris, quaedam alieno iuri subiectae sunt, naturaliter in se eontinet; sed tum naturalis illa diuisio ex iuris ciuilis de libertinis eorumque generibus praeeeptis eiuilem ipsa formam induit, tum altera, eiuilis, de personis sui iuris alienoue iuri subiectis diuisio eam diuersam uim habet, ut non nisi eiuium Romanorum eorumque qui iisdem seruiunt, statum definiat, dum summa illa diuisio eondicionem omnium cuiuseumque populi hominum ex iure Romano speetatam indieat.

Ad pag.II.ỽ.16.] Seruitus hoe loco nihil nisi oppositum et negatio libertatis est: unde recte Gaius seruos in ipsa summa de iure personarum diuisione exponenda non nisi nominat: quibus modis fierent seruiue esse desinerent, illud quidem partim ad naturales adquisitiones de partu animalium aneillarumque, partim ad eiuilem diuisionem de sui alieniue iuris hominibus et doetrinam de maxima capitis diminutione pertinet; hoc uero ad caput de libertinis et quibus modis ius potestatis soluatur, spectat; quo modo dominis per seruos adquiratur, in explicatione iuris quod ad res pertinet, apte demonstratur. Itaque si seruos tamquam materiam siue substantiam liberorum hominum speetes, quippe eum illi manu missione liberi fiant, ad membrum B huius diuisionis (Gai.1.36.sq.) pertinent; si uero de seruis quasi personis, tum quia in eorum eorpora saeuire domini prohibentur, tum quod his per illos adquiritur, uerba faeere uelis, illius disputationis in secunda diuisione (II.A.a.α.A. = Gai.1.53.sqq.), huius autem ubi de rebus (III.A.c. = Gai.2.86.sqq. et III.C.a.α.B. = Gai.3.163.sqq.) et actionibus (I.B.b.α.A.=Gai.4.70.sqq.) disseritur, locus erit; de seruis denique qui simpliciter humana corpora dominio subieeta sint, ubi ius quod ad res pertinet traditur (Gai. 2. 23. cf. 1.119.1.54.), opportunus dieendi loeus est.

Ad pag.II.ỽỽ.20.sqq.] Hanc de manu missionibus et de libertinorum condieione disputationem Sauinius (System des heut. R. R. uol.I.p.399. et distinctius uol.II.p.461.sq.) nihil nisi de iure patronatus doetrinam continere aperto, ut mihi quidem uidetur, errore statuit: Gaius quibus modis serui personae fiant et quaenam sit condieio libertinorum, hic exponit: de iure patronatus,

quod ut „familiaris nexus, Familien=Verhältniſs“ omnino ad has
Institutiones non pertinet, ne uerbum quidem h. l. facit: obiter
attingit non nulla patronatus iura, diuersis locis infra, ubi de
patronorum tutela, alio loco, ubi de seruis heredibus institu-
tis ab iis qui facultates suas suspectas habebant, tum ubi de
successionibus libertorum, ubi de operarum obligatione, denique
ubi de in ius uocando sermo est. Itaque omnino repugno Sa-
uinii sententiae (qua, si recte uideo, totum Gaianum systema
corrumpitur) summam illam divisionem personarum, secundum
quam omnes homines aut liberi sunt aut serui, introductionem
transitumque quendam ad exponendas uarias iuris patronatus
species habendam esse.

Ad pag. III. 1. sqq.] Nolui, quoniam longum uidebatur, ita
diuidere:

β) De manu missionum praeceptis
 𝔄) ad ciues Romanos pertinentibus
  𝔞) Lex Aelia Sentia [Gai.36...41.]
  𝔟) Lex Furia Caninia [Gai.42...46.]
 𝔅) ad peregrinos pertinentibus [Gai.47.]

Ad pag. III. ẏ. 6.] Haec enim diuisio iuri ciuili Romanorum
propria est. Cf. ad p. II. ẏ. 15. adnotata.

Ad pag. III. ẏẏ. 15. sqq.] Sane si ius personarum quod nos di-
cimus, primo commentario tradere instituisset Gaius, uix in mi-
nus aptum et uere indignum locum ad exponendam de matri-
monio doctrinam incidere potuit, quam in hunc, qui ad dispu-
tationem de patriae potestatis causis unice commodus est et op-
portunus. Sed, ut iterum dicam, neque hoc loco, neque ubi de
manu agit, neque omnino alio quoquam Institutionum loco ma-
trimoniorum ius exponere uoluit scriptor, quidquid recentiores
de duabus matrimonii Romani formis nouum ac Romanis omnibus
inauditum excogitauerint et de matrimonio *seuero* et *leni*, siue
malis *molli* („ſtrenge und freie oder laxe Ehe“ nostrates uocant
hoc spectrum biforme) circumferant. Iuri ciuili nequaquam duo
matrimonii genera nota fuerunt, quorum unum quasi stricti iuris,
alterum bonae fidei fuisset: ut matrimonium sine manu, ita ma-
nus sine matrimonio esse potuit; neque quidquam illa huius ipsius
naturam corrumpebat, quamuis efficeret ut femina in uiri fami-
liam transiret adgnationisque iura quasi filia familias nanciscere-
tur: scilicet ad rem familiarem pecuniamque is effectus spectabat,
atque omnino ipsius matrimonii officia iuraque non mutabat.

Ad pag. III. ẏẏ. 33. sqq.] Ita nullo iure bonum Gaium, quasi
ualde stolidum quod is dixisset, ludibrio habitum esse ab ill. Sa-
uinio (System des heut. R. R. 1. p. 404. not. r) manifestum est: non
de *tertia* quadam personarum diuisione, ut aliis quoque locis (e.
gr. I. p. 398.) uetus idem et multorum aliorum scriptorum et prae-

ceptoris mei clarissimi error corrigendus est, sed de *alia* diui-
sione, relata ad eam § 149. „rursus ... aliae“, hic sermo est; siue
ut nostro more loquar, Gaius summam de iure personarum di-
uisionem quae iuri ciuili propria est (uid. ad p. II. ẏ. 15. adnot.), sub-
diuidit ita:

II) personae aut sui iuris sunt aut alieno iuri subiectae.
 A) alieno iuri subiectae *etc.*
 B) qui sui iuris sunt, aut
  1) in tutela sunt uel in curatione, aut
  2) neutro iure tenentur.

Quod si quis de sui iuris personis quae neque in tutela neque
in curatione sint, quaerat, habeat Gaii responsum, ita eas in-
tellegi, postquam de his quae alterutro iure tenentur, uiderit; id
est quod ad ius priuatum attinet, nihil de illis dicendum restat:
plenum ius plenamque eae personae uoluntatis suae exercendae
facultatem ipsae habent (volle Rechts= und Handlungs=Fähigkeit),
nisi ubi specialia iuris praecepta inpedimento sunt.

Ad pag. IV. ẏẏ. 15. 16.] Satis prudenter Gaius ut alia, ita no-
uissima quoque haec Iustinianarum Institutionum capita praeter-
misit: non de tutorum curatorumque iure scribere instituit, sed
de personarum diuisionibus condicionibusque, prout ipsae se-
cundum ius ciuile naturalem facultatem eius quod cuique facere
libet, per se haberent uel minus. Sane sine ipsius Gaianae ra-
tionis systematicae inmutatione ac corruptione uterque posterior
imperialium Institutionum titulus ab earum compositoribus adici
non potuit, nisi quot sunt excusationes, tot causae non susci-
piendae aut deponendae tutelae uel curationis essent, ac rursus
singulae suspectorum remotiones tutelam curamue finirent: ita-
que tituli 25. et 26. συστηματικῶς quasi partes titulorum 13. et
22., atque quod ad curatores attinet, tituli 23. habendi sunt.

Ad pag. IV. ẏ. 18.] Ut difficultatibus plane inutilibus sese in-
pediunt qui in Gaiano iure quod ad personas pertinet, id sibi
uidere uolunt quod recentiores Latinis uocabulis, sed non Latine
Ius familiae adpellant, ita ii qui hanc alteram Institutionum par-
tem non differre ab eo quod hodie *Ius rerum* nominare consue-
uerunt, opinantur, non intellego quo modo locum explicare pos-
sint, quem Gaius et toti iuri hereditario et de obligationibus
doctrinae, et ipsi iuri quod ad actiones pertinet, non sine optima
sua ratione dedit: nam si quis Gaio in rebus systematicis quasi
inbecillitatem atque inpotentiam increpitet, ubi Institutiones eum
ordinem uiamque sequuntur, quae minus conueniunt cum syste-
matis a recentioribus iuris conditoribus adinuentis, censorium
opus illum facere mihi satis persuasum est. *Τοῦ ἐναντίου τὴν
χειρίδα μᾶλλον ἂν δεξαίμην ἢ ὁμογνωμονεῖν.*

Ad pag. IV. ẏ. 19.] Summa haec rerum diuisio eademque ex

iure gentium originem trahens resoluitur et ad ius ciuile Rom. adplicatur sequentibus diuisionibus, quarum aliae simpliciter ex iure naturali recipiendae fuerunt, ut de rebus corporalibus et incorporalibus, mobilibus, inmobilibus; aliae iuri ciuili propriae sunt, ut est de mancipi et nec mancipi rebus, ad quam diuisionem Gaius totum ius quod ad res pertinet, conposuit; aliae denique per se quidem iuris gentium esse uidentur, sed ad Romanam iuris rerumque diuinarum disciplinam conformatae et explicitae, quod de diuisione rerum diuini aut humani iuris dicendum est.

Ad pag.IV.℣.25.sqq.etV.21.sqq.] Facile intellegitur imperialium Institutionum confectores ideo in exponendis rerum adquisitionibus a Gaio diuortium fecisse, quia hunc iuris consultum sub Antoninis scribentem in adornanda ea disputatione quam ad diuisionem rerum mancipi et nec mancipi direxit, sequi non poterant qui saeculo p. Chr. n. sexto quod in ipsis rerum optineret argumentis, legum studiosis exponere iussi erant.

Ad pag.V.℣.19.] Tironum causa admoneo, ideo a Gaio donationem inter adquisitiones rerum ne memorari quidem, quia iure ciuili non ipsa donatio, sed traditio aut mancipatio aliaue iuris ciuilis adquisitio, quas omnes superius iam exposuit. rerum donatarum dominia transfert (cf. Gai. 2. §§20. 182. 4.§151.). Iustinianum autem ius cum mortis causa donationes legatis adnumeret, et inter uiuos donationibus eam uim tribuat, ut donatori qui uoluntatem suam manifestauerit, traditionis necessitas incumbat, sine nimia inelegantia donationes adquisitionibus singularum rerum adponi potuerunt. Cf. librum meum *Pandekten* et c. ed. II. uol. 1. pag. 370.℣℣.10.sqq.

Ad pag. V ℣.20.sq.] cf. quae ad II.§§ 62...64. adnotauimus.

Ad pag. V.℣. 39. sqq.] Doctrinam de modis per uniuersitatem res adquirendi satis eleganter (si recesserimus a loco legatorum fideique commissorum, quae tamen alio loco commode explicari non potuerunt, ut ipse 2. § 191. bene indicauit) a Gaio adumbratam in multis articulis, et maxime in intestatorum hereditatibus et bonorum possessionibus exponendis, Tribunianus cum collegis Theophilo ac Dorotheo aliter adornare propter innumeras recentioris iuris mutationes coacti fuerunt; quas discrepantias summatim tabula nostra indicat; singulas exponere longiorem desiderat commentarium.

Ad pag. VII. ℣℣. 40. sqq.] Inter recentiores iam notissimam quaestionem mouit G. Hugo commentationibus ideo scriptis, ut ostenderet ius quod ad res pertinet, non conplecti doctrinam de obligationibus, sed has cum actionibus nouissimam Institutionum partem efficere. Verum esto Theophilum (3.13 [14.] pr. et 4. 6. pr.) ex obligationum et actionum expositione tertiam operis partem

constare sibi sumpsisse, quam opinionem tum imperite Michael Psellus (Σύνοψ. τῶν νόμ. ℣℣.19.sqq.) reconposuit, tum perite Glossatores ac Scribentes quos uocamus, quotquot hunc locum (ad Inst. 3. 13 [14.]) attigerunt, plerique fere omnes repetierunt; uerum est, ut in libro cui Brachylogo iuris ciuilis hodie nomen est, ita in aliis quoque iuris ciuilis codicibus siue corporibus non nullis a rubrica *De obligationibus* tertium librum siue tertiam partem incipere; uerum est in Digestis Iustinianoque constitutionum Codice titulos *De obligationibus et actionibus* legi, ut sexcentiens obligationes et actiones aliis locis iuxta nominantur; uerum etiam est aptissime doctrinam de obligationibus a ceteris partibus quae 'ius quod ad res pertinet' efficiunt, seiungi posse, immo, si quis a Gaiano systemate diuersum sequi constituerit, fortasse seiungi deberi, ut multi et ante et post Gaium seiunxerunt; uera denique sunto quotquot argumenta ad conmonstrandam illius seiunctionis utilitatem prolata sunt omnia: nihilo minus uerum non est Gaianas Iustinianasque Institutiones aut tribus partibus constare his, de personis, de rebus, de obligationibus et actionibus; aut illas quot libros, tot partes habere, i. e. has quattuor, de personis, de rebus, de obligationibus, de actionibus. Quae omnia spero uniuersa systematis ratione ac serie, ut eas Tabula nostra exhibuimus, manifesta facta esse. Cf. etiam Tab. p. II. ℣. 12. IV. ℣ 35. V. ℣. 9.

Ad pag.VII.℣℣.40.sqq.44.VIII.℣℣.27.36.41.] Quod Gaius Institutionibus obligationum ciuilium originem bifariam, imperialium Institutionum conpositores ex Gaii Aureorum lib. III. quadrifariam dispertierunt, ille quidem, ut ex omnibus re contractis obligationibus unam tantum mutui dationem attigit, maioris simplicitatis causa et fortasse ideo, ne ex altero suo opere in alterum nimium transcriberet, fecisse uidetur, dum hi contra plenius obligationum causas explicare intenderent, ut mirari possis si de honorariis obligationibus (cf.§1.I.de obl.3.12.) fuse et copiose non egerunt deque pactis titulum omiserunt.

Ad pag.VIII.℣℣.28 ..35.] Qui fiat ut de adquisitionibus obligationum per personas iuri nostro subiectas faciendis et de sublatione obligationum capita inter tractatum de obligationibus ex contractu (quibus imperiales Institutiones titulum de iis quae quasi ex contractu nascuntur, subiunxerunt) et conmentationem de obligationibus ex maleficiis orientibus interposita sint, ipse Gaius (L.4.D.de O. et A.44.7., qui locus tantum non iisdem omnibus uerbis in pr.I. de obl. q. ex del. nasc.4.1.legitur) satis clare expressit, ex maleficiis natas obligationes omnes re tantum consistere, id est ipso maleficio. Et sane, si ius ciuile spectamus, non nisi contractuum haec ipsa natura ac finis est, ut ex iis obligationes nascantur; ea autem facta, ex quibus quasi ex con-

tractibus obligamur, et uero etiam maleficia omnia et quae facta euentaue quasi quis deliquisset, obligationes pariunt, aliam per se naturam habent, quam obligatio consequitur, non eam ut obligationem pariant: scilicet nemo furtum facit, ut furti actionibus et condictione furtiua teneatur; sed emptionem nemo contrahit, nisi si uenditorem ad rem tradendam sibi obligari uelit, et sic deinceps.

Ad pag. IX. ℣℣. 1. sqq.] De ratione huius partis supra (ad pag. II. ℣℣. 12. 13.) expositum est. quam simpliciter eleganterque Gaius eam adornarit, nemo quod sciam adhuc declarauit; neque capere mente potest nisi qui Gaii tricuspidem Institutionum stipitem recte intueatur. Quattuor huius partis siue, siquis exceptiones ut actionum speciem ponere malit (quod facere nolui propter uerba Gaii 4. § 108. „nec omnino ita, ut nunc, usus erat illis temporibus [*i. e. legis actionum*] exceptionum"), tria membra omnino Romanam conformationem habent, neque ab iis qui Iustinianas Institutiones conpilauerunt, quantumuis et praetermittere et inmutare cogerentur, systematica huius partis ratio corrupta conlisaue est, licet ex rubricis imperialium Institutionum uix summa oculorum acies et intentio uerum conmentarii adornandi filum explorauerit. Titulus 17. ideo adiciendus fuit, quod recentius opus de formulis caput (Gai. 4. §§ 32. sqq.) non admittebat; conpilatores autem aut laboris non satis patientes fuisse aut nimium otio caruisse uidentur, quam ut ea quae sub rubrica *De officio iudicis* tradiderunt, iustiori loco et praecipue ubi *De actionibus* agitur, exponerent. Quod titulum *De publicis iudiciis* addiderunt antecessores, fortasse factum est, ut magis (si Iustiniani uerbis uti licet) opus totius legitimae scientiae prima elementa esse uideretur, rudisque animus studiosi facilius ad altioris prudentiae Digestis traditae redigeretur scientiam. scilicet, ut sub unius dominatione nullis legibus temperata, ex omni *iure* publico Iustiniani temporibus praeter ius criminale quod uocamus, uix aliquid superstes erat.

Ad pag. IX. ℣℣. 35. sq.] De causis actionum proprio nomine a nobis et in nos instituendarum h. l. exponere propterea opus non est, quod eae toto iure ante explicato continentur. Vnum superat quod ad nascentes actiones, demonstrare qui alieno nomine agere aut conueniri possent.

Ad pag. X. ℣. 4.] Dubitare possis an Gaius de pauperie hoc loco disseruerit, cum quae legi possunt §i 81. uerba omnia ad seruos noxae dandos referenda esse uideantur, neque in codicis Veronensis pag. 219. quidquam quod ad pauperiem pertineat, legi possit. addideris fortasse, Gaium h. l. de causis *alieno nomine* in nos instituendarum actionum exponere interque eas propter nocentia animalia nostra dandas actiones minus adcurate con-

locari. Sed hoc quidem aliter habet: Gaius eas actiones h. l. omnes percenset, quibus *non ex nostris factis, non nostro nomine* tenemur, sed eo nos dare oportet, quod siue homines iuri nostro subiecti siue res nostrae sese mouentes aliquid fecerunt. Neque illud, quod § 81. ad seruos noxae dandos refertur, obstat: nam de pauperie quoque actio, si ante litem contestatam decesserit animal, extinguitur. (Ulp. L. 1. § 13. D. si quadrup. 9. 1. coll. cum Iulian. L. 39. § 4. Ulp. L. 42. § 1. D. de noxal. act. 9. 4.) Praeterea Iustinianarum Institutionum ordo seriesque omnino uersui illi nostro 6. fauent: presse enim quantum fieri potuit, in hoc conmentario adornando Gaianam rationem illae sequuntur. Itaque sic statuerim: Gaius post expositas actiones quae ex contractibus maleficiisque hominum potestati nostrae subiectorum oriuntur, in fine pag. 218. initioque pag. 219. codicis Veronensis quid effectus contractuum maleficiorumue a ceteris iuri nostro subiectis personis admissorum differat, ostendit; tum ad antiquam de pauperie actionem, et, ut puto, etiam (ut § 1. I. si quadrup. 4. 9.) ad aedilicias actiones propter nocentia animalia datas transit; toti denique loco finem ea obseruatione inponit, quibus modis a noxae dandi obligatione pater dominusue liberetur.

Ad pag. X. ℣℣. 40. sq.] Cf. ad pag. IX. ℣. 1. adnotata.

Lipsiae typis J. B. Hirschfeld.